Treeskin

OVECSKIN * SZÉLKAKASOK

VALENTYIN OVECSKIN

SZÉLKAKASOK

Fordította
LOVAS MÁRTON

ÚJ MAGYAR KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 1956

ВАЛЕНТИН ОВЕЧКИН:
ИЗБРАННОЕ

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

A kiadásért felel: az Új Magyar Könyvkiadó igazgatója

Felelős szerkesztő: Urbán Eszter

A fordítás hűségét ellenőrizte: Kádár Zsuzsa

A védőborítékot és az illusztrációkat Szántó Pál készítette

Műszaki vezető: Siklós Béla

Készült 4000 példányban, 24,94 (A/5) ív terjedelemben,

az MNOSZ 5601—54. sz. szabvány szerint

Az egyik járásban be kellett térnem az ipari szövetkezet cipészműhelyébe. Mialatt a cipész felverte a csizmám leváló talpát, szakadatlanul panaszkodott a szövetkezet igazgatójára. Mintegy tíz cipész dolgozott a műhelyben. Az én cipészemnek — Miron Ivanovicsnak — a szavai valamennyiüket izgalomba hozták. A csizmadiamester a szövetkezetben előforduló visszásságokról beszélt.

Egy mezőgazdasági járás ipari szövetkezete nem valamilyen óriási vállalat. A kisipari típusú műhelyekben rendszerint csupán néhány munkás dolgozik, de ha jól dolgoznak, igen sokat tehetnek a járás érdekében: elláthatják a kolhozokat mindenféle gazdasági felszereléssel, és különféle közszükségleti cikkeket szállíthatnak az üzleteknek.

Erről elmélkedett Miron Ivanovics is, miközben nagyokat káromkodva felverte a csizmatalpat. A talpszegek hegye nem hajlott vissza a vaskaptafán úgy, ahogy kellett volna, mert a szegek nagyon vastagok voltak.

— Ezeket is a mi szövetkezetünk gyártja... Hát a lakatjainkat látta már? Biztonsági lakatok, nincs olyan betörő, aki kinyitná őket. Még a gazdájuk a saját kulcsával sem tudja. Ha egyszer bezárta, örökre be van zárva!... Ezt a ráspolyt is mi gyártjuk. Gyönyörködjék benne, ha ért hozzá. Lehet ilyennel a bőrt letisztítani? Olyan fogai vannak, mint a boronának. Nem tisztít ez, hanem kapar. Azért gyártottak ilyet, hogy minél gyorsabban teljesítsék a tervet. És a mi kalapácsaink! Ha nagyot üt velük az ember a vasra, elrepednek. Még magunknak

sem tudunk jó szerszámot készíteni, képzelheti, milyen áru kerül eladásra!...

— Én pedig egészen mást hallottam a maguk szövetkezetéről. Dicsérték, úgy mondták az egész terület legjobb szövetkezete.

— Hej, kedves elvtárs! Úgy volt ez a múlt években, a régi igazgató idején. Akkor volt is mivel dicsekedni. Az egész terület rólunk beszélt. A vándorzászlót is nekünk adták... Akkor Szergejev volt nálunk az igazgató. Micsoda nagyszerű ember! Nem is tudom, mi szél hozta őt mifelénk. Leningrádi mérnök. A háborúban ezen a vidéken harcolt, megsebesült, az itteni kórházban gyógyították, és nálunk maradt.

A cipészek egymás szavába vágva meséltek Szergejevről, elmondták, milyen jól irányította az üzemet! Hogyan gondoskodott a munkásokról! Miképpen fejlesztette, bővítette a szövetkezetet! A háború előtt a szövetkezetnek három műhelye volt, Szergejev még tízet helyezett üzembe: kefét, hámot, bútort és gyermekjátékot is gyártottak. Papírt is készítettek szalmából. Minden rokkant Szergejevnél dolgozott, még a vakoknak is talált munkát — seprűt kötöttek. A járásban volt egy gyermekotthon, hősi halottak ötven árvája élt benne. A szövetkezet magára vállalta teljes ellátásukat, és az idősebb gyerekeket Szergejev tanulóknak vette fel a műhelyekbe. Az ő idejében a termelőszövetkezet még olyan nem mindennapos dologgal is foglalkozott, mint romos épületek helyreállítása, iskolák és kórházak tatarozása. Nagy gazdaságuk volt, amely elegendő élelmiszerrel látta el a munkásokat, akik éttermükben jóízű, olcsó ebédet is kaptak.

— Amíg itt dolgozott, állandóan attól reszkettünk, hogy elviszik tőlünk. Nagytehetségű ember volt, nagyobb dolgokra hivatott...

— Így is történt. Mindössze két évig volt nálunk.

— Most nagy gyárat épít valahol a Donyec medencében...

— És milyen szívhez szólóan beszélt a gyűléseken! Elmondta, mi történik a nagyvilágban, és hogyan kapcsolódnak a nagy események a mi munkánkhoz. Megmagyarázta, miért kell ne-

künk kocsikereket és lószerszámot gyártanunk a kolhozoknak, a népgazdaságnak. Mert mi nem vagyunk holmi felesleges „csavarok" az államban.

— Jobban is iparkodik az ember, ha tudja, miért dolgozik.

— Értett ahhoz, hogyan kell lelket önteni a munkásba.

— Az olyan vezetők, mint Szergejev, igazi támaszai az országnak!...:

— Most Szergejenko elvtárs az igazgatónk — folytatta Miron Ivanovics. — A sarkára is foltot tegyek? Vagy inkább sarkaljam meg? Akkor a másikat is meg kell... hogy is mondják csak, miért is?...

— A szimmetria kedvéért.

— Igen, ezt akartam mondani. Adja csak ide a másik csizmát... Azelőtt Szergejev elvtárs volt, most Szergejenko. A nevük alig különbözik: Szergejev! Szergejenko! — de ők maguk: ég és föld! Ha ez bejön a műhelybe, azt sem mondja: jónapot. Nem is veszi észre a szegény embert. Hallgat, szuszog, mintha valamiért haragudna ránk. De miért? Azért, mert ő maga tehetetlen. Bizony, tehetségtelen ember, csak a manipulációhoz ért. Miféle emberek is vannak a világon! Ha már nem tud semmi jót kigondolni a saját fejével, legalább a kitaposott ösvényen haladna. Tartaná magát ahhoz, ahogyan előtte csinálták. De még erre sem képes vagy nem is akarja. Három műhelyt már be is csukatott. Csak azt gyártat, amire felülről parancsot kap, a többi teher neki, és igyekszik megszüntetni. Itt van például ez a szög. Az ő idejében kezdtek ilyet gyártani. A nagy szög hamarabb elkészül, mint az apró, és a terv súlyra írja elő a teljesítményt. Szidhatjuk mint a bokrot, hogy ez a szög elszakítja a cipőt, kárt okoz a vevőnek — fütyül arra, amit mondunk... A kádárműhelyt becsukatta, a helyén lakást rendezett be magának. Nem mintha nem lett volna szép lakása, de neki külön ház kellett, villa. Elnézi az ember a mesterkedéseit és látja, hogy semmiért sem fáj a szíve, ami nekünk drága. A gazdaságból csak saját magát látja el élelmiszerekkel. Minden gondja az, hogy a hasa tele legyen. Tönkreteszi a szövetkezetünket!...

Miron Ivanovics szavaiból nyilvánvaló volt, hogy a munkások nem ok nélkül aggódtak szövetkezetükért. Ez az igazgató már sokféle állást töltött be a járásban. Dolgozott a járási zöldségértékesítő raktárában — olyan rosszul, hogy le kellett váltani; vezette a mezőgazdasági osztályt a járási bizottságban, de onnan is ki kellett tenni, még megrovást is kapott. A járási szövetkezeti bolt igazgatója is volt már. Innen szigorú megrovással távozott és alig tudta megúszni, hogy ne indítsanak ellene bírósági eljárást „önellátás" miatt. Azután még vagy kétszer leváltották innen-onnan, és most ismét felelős munkakörbe nevezték ki: a járási ipari termelőszövetkezet igazgatójává.

Sajnos, még előfordulnak nálunk ilyen esetek. Az illető nemegyszer bebizonyította a gyakorlatban, pontosabban mondva: a rábízott munka kudarcba fullasztásával, hogy alkalmatlan az emberek vezetésére, hogy nem tölthet be felelős munkakört, mégis bizonyos vonalon továbbra is vezető káderek, felelős munkásnak tekintik. Igaz, a „vonal" csak abból áll, hogy egymás után kiteszik a szűrét a területi és a járási intézményekből... De alacsonyabb munkakörben megtűrik. Megszokták talán, hogy a járási vezető káderek közé tartozik. Vagy talán a felelős munkakörökkel járó tekintély „bűvöli" úgy el a káderosztály vezetőit, hogy minden fejmosás után, amit egy-egy újabb vállalat tönkretételéért kap, azon törik a fejüket, hová küldjék, hogy találnak számára olyan munkát, amely miatt nem sértődik meg, amely nem csorbítja rangját, és nem csökkenti fizetését...

— Hol a járási mezőgazdasági osztályba dugják, hol a járási szövetkezeti boltba! Mindig valamilyen járási intézménybe nyomják be, hogy a fene enné meg! — Miron Ivanovics mérgesen köpött egyet. — Mintha minden járási intézmény maga a paradicsom lenne, amelyben, mint az arkangyaloknak, neki is állandóan fenntartott helye van. De miféle angyal ő? Mindenhonnan dorgálással és megrovással tették ki a szűrét! Ilyen módszerekkel nem lehet egy embert megjavítani. Akármilyen állást adnak neki, akármit „vernek rá" — nem tart. Nincs neki „talpbélése". Tudja, a csizmában ez a legfontosabb.

Ez mindennek az alapja. Ha jó a talpbélés, akkor akármilyen lábbelit megtalpalhatok, megfejelhetek, de ha rossz, akkor a csizma javíthatatlan. Így van ez a mi Szergejenkónkkal is. Adhatsz neki megrovást, akár kettőt is, verhetsz bele faszegeket vagy vasszegeket, egyik sem marad meg benne. Mert talpbélés helyett rothadt kéreg a közepe... Úgy látszik, nekünk kell majd közbelépnünk. Elmegyünk a járási pártbizottságba, elmondjuk, mi történik nálunk. Lehet, hogy oda egészen másféle árut visz, jó minőségűt, és annak alapján ítélik meg a munkáját. De azt nem látják, tesz-e valamit a népért. Csak az arcát látják, a hátát nem. A hivatalokba arccal előre megy be, és amikor kijön, meg se fordul, csak úgy hátrál kifelé, nehogy a másik oldalát is megláthassák. De mi itt alaposan, minden oldaláról kiismertük... Ha nem adnak nekünk igazságot a járási pártbizottságban, a területi bizottságba is elmegyünk!...

*

E beszélgetés után sokat gondolkodtam azon, mi is az a „talpbélés" az emberben? — ahogy ezt a csizmadiamester képletesen kifejezte.

Talán így lehetne megmagyarázni: „talpbélés" nélküli emberek azok, akik első látásra külsőleg jó benyomást tesznek, de belülről tehetetlen, semmirevaló naplopók és fecsegők. Lehet, hogy vannak közöttük nagyon gyakorlatias, erélyes, jó gazdasági vezetők, de a lelkük helyén azoknak is üresség tátong. Néha nem is üresség ez, hanem valami más, amit mélyebben kellene elemezni, hogy megtudjuk, nem ez a „más" vezeti-e ezt az embert, minden szemmel látható „nagyszerű eredménye" ellenére, a szovjet társadalomtól távolálló célok felé?

Egy kubányi faluban két régi ismerősöm volt, két kolhozelnök: Tyihon Polikarpovics Nalivajko és Makszim Grigorjevics Rogacsov. Mindkettő egy-egy nagy, gazdag kolhozt vezetett. Nalivajko kolhoza — az „Élenjáró" — már a háború előtt évente több mint kétmilliót jövedelmezett, ezért kétszeres milliomos-kolhoznak nevezték. A „Sarló és Kalapács", amelynek

elnöke Rogacsov volt, nem jövedelmezett ennyit, de nyeresége szintén megközelítette a kétmilliót. Rogacsovot és Nalivajkót tekintették a járásban a legjobb kolhozelnököknek; az ő kolhozaikban fejezték be elsőnek a vetést, az aratást, és több gabonát, pénzt adtak a munkaegységre, mint bármely más kolhozban.

Mindketten nagy tekintélynek örvendtek, és a járási szervek sok mindent megbocsátottak nekik, amiért más bizony fejmosást kapott volna.

Ha például valamely lemaradó kolhoz elnöke a mezei munkák dandárja idején két vagon nyári káposztát szállított volna Krasznodar városába, és ott egy hétig várt volna az esős időre, hogy csökkenjen a felhozatal és emelkedjenek az árak — aligha vitte volna el szárazon. De ilyesmi miatt Nalivajkóval semmi sem történt, mert az ő gazdaságában távollétében is jól ment minden a maga útján. Ügyes helyettese és értelmes brigádvezetői voltak, úgyhogy távolléte sem zavarta meg a folyó munkák elvégzését. Ha pedig netalán mégis szemére hányták, hogy túl sokat jár a vásárba, akkor is tréfás hangon tették, valahogy így: „Ez a szocialista felhalmozás? — és megpaskolták a pocakját. — Te vörös Rotschild, hány milliód van már?"

Rogacsev — sovány, szikár férfi, akit a sztyepp szele kiszárított, és bőrét feketére égette a tűző nap — valaha vöröspartizán volt, és Bugyonnij lovas seregében harcolt. Ő szintén jól értette a kereskedés mesterségét. Büszkén mondták róla: „Jó gazda!! Vigyáz a kolhoz minden kopejkájára!"

„Nem maguknak, a kolhoznak spórolnak" — ezzel mentegették őket a kolhoztagok, és ez az érv akadályozta a járási pártbizottságot, hogy alaposabban a körmükre nézzen a nagy forgalmat lebonyolító elnököknek.

Akkoriban a szomszédságukban laktam, s így jobban láthattam a jót és a rosszat is kolhozaikban. Érződött, hogy az elnökök lelkében maradt még valami a régi parasztból, a paraszti korlátoltságból. Az volt a jelszavuk: mindent a mi kolhozunkért, de ami a kolhoz határán túl van, azt akár égesse el a tűz! Megtanulták a kolhozt úgy szeretni, mint sajátjukat, de

az állami vagyont még nem tudták úgy megbecsülni, mint a kolhozét. Ezt még meg kellett tanulniuk.

Akármilyen furcsán hangzik is, de a környék leggazdagabb kozák falujában, ahol két milliomos-kolhoz volt, a tanítók, az orvosok és a gépállomás dolgozói nehezebben éltek, mint a járás szegényebb falvaiban és tanyáin. Nalivajko és Rogacsov „monopolizálták" a piacot, és tetszésük szerint felsrófolták az árakat. Még a városban is sokkal olcsóbb volt minden, mint náluk, a falusi piacon. De az emberek megvásárolták, mégsem mehettek harminc kilométernyire egy liter olcsóbb tejért!

E két legnagyobb kolhoz mindig csak a maga hasznát nézte, és amiatt fúlt kudarcba a közös villanytelep felépítése is. Nalivajko és Rogacsov nem tudott megegyezni, kinél vezessék be előbb a villanyt és kinél azután; a terv ugyanis két szakaszban írta elő a villany bevezetését. Úgy döntöttek tehát, hogy mindegyik kolhoz felépíti a „saját" villanytelepét. Kis villanytelepek részére azonban a tröszt nem adott berendezést. Így az emberek továbbra is petróleumlámpa és mécses mellett vakoskodtak. Nem volt a nagy faluban kultúrotthon, vezetékes rádió, és az iskolában sem volt este világítás. De a kolhozparasztok tíz kiló gabonát kaptak egy-egy munkaegységre.

Azt mesélték, hogy egyszer, birkanyírás előtt, Nalivajko megparancsolta a juhászoknak: hajtsák a juhokat egész nap poros utakon és homokpusztákon, hogy minél több por kerüljön a gyapjúba, így súlyosabb lesz. Az okos gazdák, azt mondta, azelőtt is így tettek. Rogacsovról pedig azt beszélték, hogy egyszer átküldte a kolhoz fúvós zenekarát a szomszéd faluba egy közismert kolhoztag temetésére, és később százrubeles számlát küldött a beteges, magános, idegen kolhozbeli özvegynek a zenekar „használatáért".

Néha tréfásan „Kopejkás fivérek"-nek nevezték őket, mert élt valaha a faluban egy dúsgazdag, de nagyon zsugori kereskedőcsalád, a Kopejkinék. Azt hiszem, hogy már abból is, amit eddig elmondottam, mindenki világosan láthatja, hogy bár sok közös vonás volt Nalivajkóban és Rogacsovban, mégsem voltak ők rokonlelkek. Azért mondom, hogy „már abból is", mert

a háború alatt azután teljesen elvált a két kolhozelnök útja. Rogacsov alig tudott írni-olvasni; még a járási újság átböngészése is nehezére esett, és azonkívül valószínűleg semmiféle olvasnivalót nem vett soha a kezébe. Gyakorlati ember volt, tehetséges szervező, és jól megértett mindent a maga módján, amúgy „belülről"; a kolhozok szervezése idején csak azért került egyszerű parasztember létére egy óriási társadalmasított gazdaság élére, mert önfeláldozóan szolgálta az ügyet. És tudomásom szerint a „Sarló és Kalapács" kolhoznak jó pártlitkára sem volt; általában nem volt olyan fejlett ember, aki fáradhatatlanul segítette volna Rogacsovot, hogy állami szemszögből fogja fel a problémákat, bővítette volna látókörét, és szégyenbe hozta volna üzérkedése miatt, mondván: kit nyúzol te, amikor öt rubelért árulod a dinnyét? Azt a gépállomási munkást, aki a te traktoraidat javítja?

Mégis elnökként vezette a kolhozt, nem pedig tiszttartó módjára. Gyakran összehívta a taggyűlést, megkérdezte az emberek véleményét. Nem parancsolgatott, észben tartotta, és igyekezett betartani a kolhoz alapszabályait. Rogacsov határtalanul szerette kolhozát. Úgyszólván otthona sem volt; éjjel-nappal a földeket járta, háztáji gazdaságával egyáltalán nem törődött. Ha fukarkodott, ha néha telhetetlen volt is, és azt nézte, hogyan lehetne több hasznot szerezni, a kolhoz pénztárába száz rubellel többet beszedni, ezt valójában „nem magáért" tette. Önmagától megvonta még a legszükségesebbet is, nehogy a kolhoztagok pazarlással vádolhassák. Azt is a vezetőség határozta el egy ízben, hogy resszoros kocsit vesznek az elnöknek, aki mindig valamilyen véletlenül arra járó szekéren látogatta a brigádokat, többnyire azonban gyalog járt, mert nem akarta elvonni a mezőgazdasági munkáktól a lovakat, és nem akart munkaegységet fizetni a kocsisnak.

Nalivajko egészen másfajta gazdasági vezető volt. Azt hajtogatta a kolhoztagoknak: „Garantálom, hogy tíz kiló gabonát kaptok a munkaegységre, de hagyjátok, hogy azt tegyem, amit akarok." Gondoskodott a kolhozról, de magáról sem feledkezett meg. A kolhoz éléskamráját sajátjának tekintette: fél disznókat

utalt ki magának „önköltségi áron", tízkilószámra hordta haza a mézet és vajat azonfelül, ami neki az elnöki munkaegységekre járt. Ha kellett, ha nem, minden évben elutazott szanatóriumba a kolhoz költségén. „Sokba kerül az elnök? — tette fel a kérdést a taggyűlésen, hogy megelőzze az elégedetlen kolhoztagok felszólalását. — Drága? Hát aztán? Megkapjátok a tíz kilótokat, és én is elveszem a magamét. Ha nem tetszek, válasszatok olcsóbbat. Az majd tönkreteszi a gazdaságot, és egy kilót fogtok kapni a munkaegységre. Az jobb lesz?"

Amikor a községi tanács egy bizottsága a kolhozparasztok háztáji gazdaságát ellenőrizte, hogy nem nagyobb-e az alapszabályban megengedettnél, az elnöktől is két konyhakertet kellett elvenni. Három tehene volt, az aklok és ólak tele juhokkal, disznókkal és szárnyassal. A felesége nem győzte egyedül a háztáji gazdaságban a munkát; cselédet is tartott, egy volt kulákasszonyt, akit nem vettek be a kolhozba.

Amikor az ember elnézte Nalivajko életmódját, arra gondolhatott: az ilyen elnök csak azért szereti a kolhozt, mert jó jövedelmet húz belőle. Csak azért igyekszik milliókat szerezni a kolhoznak, mert abból nem kevés csurran a saját zsebébe!

Az emberekkel barátságtalanul, gorombán bánt. A kolhoztagok nem szívesen fordultak hozzá ügyes-bajos dolgaikkal, féltek tőle, nem szerették. Mégis becsülték jó gazdára valló tapasztalatát és ügyességét. Jó összeköttetései egymagukban felbecsülhetetlen értéket jelentettek a kolhoznak: bármikor korlátlan mennyiségben tudott bádogot, melegágynak való táblaüveget és szöget szerezni a kolhoznak.

Öt éve volt már az „Élenjáró" kolhoz elnöke, amikor kitört a háború, s egymást követték az olyan események, amelyek megsemmisítettek minden meghonosodott régi gyakorlatot. Elérkezett az ideje, hogy minden embernek választ kellett adnia: kibírja-e a legnehezebb megpróbáltatásokat, hogyan készült fel a nehéz időkre, megőrzi-e minden körülmények között hitét a győzelemben? És szívügye-e annyira ez a győzelem, hogy úgy érzi: nélküle nem is érdemes élnie?...

Én tudom, hogy Nalivajko nem földbirtokosok vagy kulákok

sarja. A kolhozok megalakulása előtt szegényparaszt volt. Nem származása vezette rossz útra, vérében volt önző, kapzsi természete.

A járási párttitkár partizáncsapatot verbuvált a járás legjobb, legmegbízhatóbb embereiből. Én az ő helyébe Nalivajkót nem vettem volna be, nem bíztam volna rá a partizánok titkait. Túlságosan kiütköztek belőle a nyerészkedő magántőkés jellemvonásai. Félő volt, hogy kritikus helyzetben a saját jólétét fogja mindenek fölé helyezni... Persze, ebben az esetben felmerül a kérdés: miért lehetett öt éven át kolhozelnök? Nem kellett volna már előbb gondolkodni azon, milyen célból lépett be ez az ember a pártba?...

Amikor a németek megszállták Ukrajnát, Rosztovot, és betörtek a Kubányba, Nalivajko már nyilván elvesztette hitét a Vörös Hadsereg visszatérésében. A németek a faluhoz közeledtek. Nalivajko körülaggatta derekát kézigránátokkal, két tölténytáskával, és kétcsövű vadászfegyverét magához véve, a partizánokkal együtt éjjel a náddal benőtt folyópartra igyekezett. Elindult velük, de nem ért oda. (Ezt a partizánok később, a háború után mesélték nekem, amikor ismét meglátogattam ezt a falut.) Útközben megállt valahol, hogy megigazítsa a kapcáját, és lemaradt a sötétben, többé nem is látták a csapatban. Néhány nap múlva a partizán-felderítők jelentették a parancsnoknak, hogy Nalivajko hazatért, és a megszállók kinevezték a falu bírájának. Nalivajko azzal érdemelte ki a „kegyelmet", sőt a fasiszta parancsnokság bizalmát, hogy elárulta társait: elmondta a megszállóknak, hol vannak a partizánok élelmiszerrejtekhelyei. De nem ismerte valamennyi rejtekhelyet, csak azokat, ahová ő maga szállított élelmiszert, mielőtt a partizánok a nádasba vonultak.

Új hivatalában aztán Nalivajko ugyanazt csinálta, amit a volt kulákok és fehérgárdisták közül verbuvált bírók: elszállíttatta a fiatalságot Németországba, ünnepelte Hitler születésnapját, beárulta a kommunisták és partizánok hozzátartozóit a fasiszta pribékeknek. A megszállók szolgálatában töltött öt hónap alatt új, nagy házat építtetett magának a fogságba esett

vöröskatonákkal, s a parancsnok a német hadseregnek tett buzgó szolgálataiért megajándékozta a kolhoz volt hengermalmával...

Negyvenhárom januárjában a partizánok sikeres támadást intéztek a megszállók ellen s megsemmisítették a faluban állomásozó SS-századot. A rendőröket élve fogták el. Nalivajkót új házában alsónadrágban húzták ki az ágyból, és azt sem engedték meg, hogy felöltözzék, úgy vitték magukkal a nádasba. Ott aztán nem sokat teketóriáztak vele. A partizánokat nem érdekelte a volt kolhozelnök lelki világa, miért és hogyan lett hazájának árulója. Minthogy takarékoskodtak a golyóval, követ kötöttek a nyakába, és a „szovjet nép nevében" leeresztették a folyó jegén vágott lékbe. Az ítélet végrehajtói között volt Makszim Rogacsov is.

Rogacsovról sok szépet meséltek a partizánok. Bátran harcolt a fasiszták ellen, nem féltette az életét. Háromszor megsebesült. Mielőtt a nádasba vonult, családját a hegyekbe, egy távoli faluba küldte a rokonaihoz, és be sem várva, hogy a fasiszták — megtudva azt, hogy ő partizán — semmisítsék meg a házát, ő maga gyújtotta fel mindenét... Arra volt lelkiereje, hogy a saját házát felgyújtsa, de amikor éjjel a kolhoz kicsépeletlen asztagaihoz értek, már elhagyta ereje: „Fiúk! Hát nem fogjuk ezt visszahódítani? Ez kenyér, mennyi munka fekszik ebben!" És földhöz vágva égő szalmacsutakját, tovább ment: „Nincs erőm, gyújtsátok fel ti!" — mondta társainak. De amikor visszanézett és látta, hogy a szél nem viszi a tűz csóváját az első asztagról a következőkre, visszatért, és a gazda alaposságával maga végzett mindegyik asztaggal... Partizánhőstetteiért Lenin-renddel és a Vörös Zászló-renddel tüntették ki.

Ma is, mint annak idején, Rogacsov a „Sarló és Kalapács" kolhoz elnöke.

Megkérdeztem tőle:

— Mi a véleménye Nalivajkóról?

— Mi a véleményem? — Rogacsov leírhatatlan szitkozódásba kezdett. — Az a kígyó egész lelki nyugalmamat elvette!

... Még most is fáj, hogy miért is neveztek minket „Kopejkásfivérek"-nek. Hát kell nekem az ilyen aljas testvér!?

— Nem tudod, hogy miért? Emlékszel, hogyan árulta Nalivajko a rizst?

— Hogyne emlékezném. Ötven elárusítót jelölt ki, két-két zsák rizst adott mindegyiknek elszámolásra, és szétküldte őket különböző városokba. Egész télen át ezzel kereskedtek. Ötszáz mázsát adott el pohárszámra. Ha pohárral mérték, többet kaptak érte, mintha súlyra árusították volna.

— Te meg az ő példáját követted, és a lisztet tányérral mérted a harkovi piacon. Te is tartottál egy sereg utazót. A kolhoz-kereskedelmet batyuzó, spekuláns kereskedelemmé változtattátok ...

— Ez az ... az ő példáját követtem ... Nem akartam, hogy rosszabb gazdának tartsanak!

A partizáncsapat volt parancsnoka, Oszipov is visszatért a nádasból a járási bizottság párttitkári szobájába, és meg kell mondani, jobb titkár lett belőle, mint volt: komolyabb és megfontoltabb. Ő ezt mondta Nalivajkóról:

— Ezt az esetet a sírig nem felejtem el. Milyen nagyot tévedtünk!... Ha nem lett volna háború, gazdasági „eredményeiért" talán még kormánykitüntetésre is javasoltuk volna. Elvakítottak bennünket az „eredményei". Hát igen, nekünk nagyon nehéz a dolgunk itt a járási pártbizottságban, ha a kolhozok elnökei tapasztalatlanok, ügyefogyottak. Az ilyen kolhozokban úgyszólván állandóan kell meghatalmazottakat tartanunk, folyton rájuk telefonálunk, és „nyomjuk" őket. De Nalivajko kolhozát hónapszámra sem kellett meglátogatni. Gazdasága úgy működött, mint az óramű! Megfeledkeztünk Sztálin elvtársnak arról az útmutatásáról, hogy a kolhoz csak szervezeti forma, szocialista ugyan, de mégis csak forma, és minden attól függ, milyen tartalmat öntenek ebbe a formába. Ilyen aljas gazemberre bíztuk egy kolhoz vezetését! S hogyan ellenőriztük mi a párt iránti érzéseit? Azt is csak a kimutatásokból. De hogyan beszélt az emberekkel, mire tanította, milyen irányba vezette őket, milyen példát mutatott magánéletével — ezzel

nem törődtünk... Hogy is nevezhetném őt? Renegátnak, átvedlett embernek? De mitől vedlett volna át? A környezete hatására? De hiszen körülötte szovjet emberek éltek, akik jó példát mutattak, a szocializmus építésével foglalkoztak. Nem, ő semmiképpen sem nevezhető átvedlett embernek.

— Látom, Oszipov elvtárs, addig nem megy ki a fejedből ez az ember, amíg magatartására nem találod meg a legjellemzőbb formulát.

— Ez a mi kötelességünk: megtalálni a legjellemzőbb formulát. Nektek, íróknak könnyű: egész elbeszélést írtok egy emberről; úgynevezett irodalmi jellemrajzot. Művészi árnyalatokkal, különböző színekkel ecsetelitek jellemét, de mi röviden és világosan kell hogy megmondjuk. Mint a jegyzőkönyvben. Néha kizárunk valakit a pártból, és két szóval kell megmondanunk, hogy miért. A csizmadiákról meséltél, akik azt az igazgatót „talpbélés nélküli ember"-nek nevezték. Jegyzőkönyvbe ezt én nem írhatom. De Nalivajko nem vedlett át, születésétől kezdve csirkefogó volt. Ilyen volt már akkor, amikor a pártba lépett. Nem a cárizmus idején lett párttag, amikor börtön várt a bolsevikokra. Lehet, hogy kolhozelnöknél még több akart lenni, talán vébé elnök, vagy ki tudja, talán még ennél is többre, a területre törtetett...

*

Azt hiszem, a karrieristát, a haszonlesőt a legnehezebb „megnevelni". Érdemes-e az ilyennel egyáltalában foglalkozni — foglalkozni abban az értelemben, hogy minden eszközzel megóvjuk az ilyen embert a teljes bukásától, attól, hogy nevét kitöröljék a vezető káderek jegyzékéből? Azt hiszem időszerűbb és fontosabb feladat: megóvni mindenfajta *felelős munkakört* az ilyen emberektől. Erről szeretnék még beszélni, mielőtt befejezném ezt az írást.

Vannak intézményeink, ahol az embereket nem tetteik szerint ítélik meg, hanem beszédük, káderlapjuk, diplomájuk, ígéreteik és fogadkozásaik alapján. Akad olyan ember, aki lán-

golóan, ünnepélyes lelkesedéssel szónokol arról, hogy gyorsabban kellene haladnunk a kommunizmus felé. Szépen beszél, de a kommunizmus neki egy távolban repülő darumadár; nem nagyon igyekszik feléje, nem tesz semmi erőfeszítést, hogy elérje, inkább igyekszik erősebben megmarkolni azt a bizonyos mai verebet: a szolgálati gépkocsit, a jó lakást, a nagy fizetést. Szavakban a demokrácia és a kritika híve, a valóságban kényúr, aki úgy fél a kritikától, mint az ördög a tömjénfüsttől. A nyilvánosság előtt nincs nála lelkesebb ember, de magánéletében kispolgár, s ha iskolás fia elmondja, miről vitatkoztak a komszomolgyűlésen, ásít az unalomtól, s ezt mondja: „Ugyan fiam, legalább itthon hagyj békét a politikával! Eléggé unom már a hivatalban!..." A kommunizmus neki egyenruha, méghozzá nem is hétköznapi, hanem díszegyenruha, néhány pufogó frázis a nagygyűlésen elmondandó beszédében. Kommunizmus — ennek a szónak az értelme teljesen hidegen hagyja a szívét.

De a szovjet ember egész életének, hétköznapjának és ünnepnapjának tartalma: a harc a kommunizmusért. Minél több verejtékébe és vérébe kerül az ügy, minél nehezebb megvédeni az ellenséggel szemben, annál drágább, s annál kiengesztelhetetlenebb a nép azokkal szemben, akik akadályozzák előrehaladásunkat a szent cél felé.

Egyes tapasztalt karrieristáknak arról a tehetségéről, hogy mások szemébe port hintsenek, hogy látszólag jó benyomást keltsenek maguk iránt, sokat, egész tanulmányokat lehetne írni. Senki által le nem írt különleges etikettjük van, hízelgően szolgalelkűek, s ezt az emberek néha — tévesen — mértéktelen ügybuzgalomnak tekintik, a legarcátlanabbul szemtelenek, amit fékezhetetlen energiának neveznek, és kezdeményező készségük valójában nem más, mint ügyeskedés.

Bizonyára nekik is megvan a „tízparancsolatuk". Lehet, hogy nem magolják be, mint némely gyermek az imádságot, nem mondják el hangosan minden este lefekvés előtt és reggel felkelés után, de vitathatatlan, hogy valamilyen ösztönösen kidolgozott szabályokat követnek. Talán ilyenféléket:

Ha szabadságra utazol, ne tégy meg helyettesednek náladnál okosabb embert, mert ebből rád nézve hátrányos összehasonlítás származhatik, és szabadságod örökössé válhat.

Tanulj. Ne azért, hogy látóköröd bővüljön, hanem azért, hogy beírhassák a káderlapodba: főiskolát végzett. Ha segít a személyi titkárod, írj disszertációt is. Ez mindig jól jöhet.

Szeresd a kritikát tőled telhetőleg. Ne üldözz nyíltan és ne bocsáss el embereket azért, mert téged kritizáltak — ez goromba és kezdetleges módszer. Érts a körülmények oly módon való alakításához, hogy az illető magától menjen el, a „saját kérésére".

Élj egyszerűen — így száz évig is elélhetsz. Minél többet tilts meg, és minél kevesebbet engedélyezz. Néha egyszerűbb és kevésbé veszélyes valamilyen „intézkedést" megtiltani, mint megengedni.

Ha elbuktál, igyekezzél minél őszintébben beismerni a hibádat. Hévvel ismerd be a hibádat, ne kertelj. Borulj földre és kérj bocsánatot — az orosz jellem nem engedi, hogy a földön fekvőt üssék...

Egyébként elég. Nem lenne célszerű valamennyi parancsolatot felsorolni, mert útmutatássá válhatnak kezdő könvöklők számára.

Az ilyen emberek igazi arculatát előbb-utóbb mindig felismerik, és karrierjük megszakad. Elvtársaink meggyőződnek arról, hogy valóban nincs „talpbélésük" és nincs értelme, hogy szaporítsák a dorgálásaik és szigorú megrovásaik számát. Csak az a baj, hogy ez az „előbb" vagy „utóbb" néha nagyon soká tart. Jobb volna: minél előbb!

1948

„HIBA APÓ"

Szilantyij Fjodorovics Agarkovot a kolhozparasztok „Hiba apó"-nak nevezték.

— Jobban kösd össze azt a zsákot, Petyka, nehogy kiszóródjék a mag, mert ha Hiba apó meglátja, elhúzza a nótádat!

— Fiúk, jön Hiba apó! Dobd el a cigarettát! Fogd meg a villát!

Szilantyij Fjodorovics izgága, örökké mérges öregember volt. Rikácsoló hangja úgy harsogott ki a szérű zajából, mint a trombitáé a fúvószenekarból, és messzire elhallatszott, különösen, ha valami nem volt rendjén: földre hullott a gabona vagy teli kalász maradt a kicsépelt szalmában.

— A politikai osztály volt vezetője adta neki a „Hiba apó" nevet, aztán rajta is ragadt — magyarázta nekem a második brigád vezetője: ebben a brigádban dolgozott Agarkov is, családjával együtt. Egy alkalommal, amikor akadt egy kis szabad időnk, ez a kolhoztag elmesélte Szilantyij Fjodorovics furcsa gúnynevének történetét.

— Az öreg, hogy úgy mondjam, bogaras egy kicsit, helyesebben szólva, hajlik a régi világ felé. Mindent azzal vet egybe. Amikor első ízben választottuk a kolhozvezetőséget, akkor, ahogyan az dukál, felírtuk a papirosra a jelöltek nevét. Majd megkezdődött a szavazás. De az öreg tűzbe jött: „Nem megy az csak úgy, hogy hadonászunk egy kicsit a levegőben, és már kész az egész: no, Ványka, légy te az elnök és vezess minket! Hiszen a mi kolhozunk nagyobb, mint a Gyerkacs uraság birtoka volt. Ész kell ahhoz, hogy ekkora gazdaságot vezessen va-

laki! Először ki kell próbálni az embert, bárki legyen is az, csak azután válasszuk meg!"

Próbáltuk magyarázni neki: „Nem úgy van az, öreg! Azt hiszed, most is lovat veszel a vásáron? Befogod a szekérbe, aztán gyí! Megnézed, hogyan vágtat!" — De az öreg csak hajtogatta a magáét: »Az embert is ki lehet próbálni. A Gyerkacs uraság is ezt csinálta, amikor meghalt a régi intézője, és újat kellett a helyébe felvenni. Hívatta Romant, a kulcsárt és Fedult, a lovászt. — „Nézd, Fedul — mondta az uraság — ott megy egy paraszt a tanya mellett. Amott meg, látod Roman, egy másik most hajtott ki az erdőből. Szaladjatok, tudjátok meg, ki hová tart." Mindketten futásnak eredtek. Elsőnek Fedul tért vissza, ugyancsak lihegett. Megtudta a paraszttól, hogy Kurakino faluba tart. „És honnan jött?" — kérdezte az uraság. Fedul csak a füle tövét vakargatta. — „Szaladj csak gyorsan még egyszer hozzá!" — Jött megint Fedul: „Latonovkából jön." — „És miért megy Kurakinóba?" — Harmadszor eredt Fedul a paraszt nyomába. Közben visszajött Roman is. — „Az az ember — jelenti — Kirszanovka községből jött és a városba megy, lovat akar venni a vásáron. Kicsit felöntött a garatra. Ha adunk neki még egy kupicával, nyakába sózhatjuk jó áron a mi vak heréltünket. Már úgy feldicsértem neki, hogy látatlanba is ötvenet ad érte." — Így próbálta ki őket az uraság és persze Romant tette meg intézőnek. Látjátok, így csinálják az okos emberek.«

Erre aztán letorkolták az öreget: „Te mindig a régi világot sírod vissza. Nem nekünk való példa a te uraságod!"

Vagy például ilyen esetek is voltak. Mielőtt a vetéshez láttunk volna, összejöttünk a kolhozirodában. Az öreg meg csak nem hagy nyugtot a vezetőségi tagoknak: „Hadd mondjon a pap egy misét. Nem tréfadolog ez! A nagyapáink meg a dédapáink is így csinálták, pedig ők magukban dolgoztak, mi meg egy bokorban. Mi lesz, ha nem értünk egyet?" Már perselyezni akart az öregek között a papnak a miséért.

Egyszer az öreg kijött a mezőre a brigádhoz, és megkérdezte a szakácsnőt: „Mit főzöl?" — „Káposztalevest birkahússal."

Csapott erre olyan lármát, hogy a tanyán, onnan három mérföldre is hallották a hangját. „Birkahússal? Ki az a marha, aki tavasszal birkát vág? A húst megzabáljuk, a bőrét meg kidobhatjuk! Hiszen meg van nyírva, semmit sem ér. Micsoda gazdaemberek!? Üresfejűek, tökkelütöttek!" A fogatosok meg így feleltek: „Tán irigyled tőlünk? Csak nem lefetyelünk káposztalevest üresen, hús nélkül?" — „Nem dögöltök bele! — dörgi az öreg. — A birkahús jó lesz majd csépléskor is. Tavasszal elég a hagyma kenyérrel. Hát otthon mit zabáltatok? Alig léptetek be a kolhozba, máris mindenféle francia szószokat akartok? Először meg kell dolgozni érte!"

A vetőknek sem hagyott békét: „Kár az egész földet árpával bevetni, jobb lenne, ha egy részét zabnak hagynák meg. Miklós-napkor nagyon brekegtek a békák — bizonyosan jó termést hoz a zab." Sürög-forog és egyre morog: „Ne hallgassatok a brigádvezetőre, vessetek zabot!" Vagy a lovakat nem kedvére fogták be: „Az én kancámat a Pantyuskáéval kellene befogni, a kolhoz előtt is együtt jártak, egybeszoktak. Szergej sántáját meg Andrjuskáék sovány, csomós lábújával, hadd bicegjenek egymás mellett." És már ugrik is az öreg, hogy kifogja a lovakat, de a fogatosok nem engedik. Káromkodnak a legények: „Kicsoda vagy te, hogy itt komandírozni akarsz? Nem téged választottunk elnöknek! Eriggy haza, otthon komandírozz a vénasszonynak!"

Az első tavaszon, amikor társasban kezdtünk dolgozni, az öreg nagyon igyekezett, mindenütt ott volt, de aztán látta, hogy semmi sem úgy történik, ahogy ő akarja — zabot nem vetnek, a birkákat tavasszal vágják — hát elszomorodott. Ki se jött a mezőre, mindig a szövetkezeti bolt körül lődörgött, ahol a semmittevők pipázgattak. Egyik este benéztem hozzá, de csak az öregasszonyt találtam otthon. Vártam egy darabig, egyszer csak hallom, hogy valaki az ablak alatt mozgolódik, matatja a falat, és csendesen káromkodik: „Hol van ez az átkozott? Nappal még itt volt, most meg eltűnt..." — „Az öreg az?" — kérdem az asszonyt. — „Látja, hová jutott, már az ajtót sem találja." — „Akkor minek ülsz itt, eriggy és nyisd ki."— „Dehogy

megyek, hadd aludjék az udvarban. Üregségére teljesen elment az esze! Hatvanéves koráig egy kupicát sem ivott. »Nem ízlik« — mondta mindig. Most meg egyszerre: ízlik. És még azt hozta divatba a vén ördög, hogy ha valamit nem a szájaíze szerint csinálok — ha szalonnás a kenyér vagy egy gomb kéne a nadrágjára — mindjárt rám emeli a kezét és a képembe vág. Megveszett, akár a megláncolt kutya."

Gyakran iszogatott Csepelnél, az egyik gazdánál, aki csak a múlt héten lépett be a kolhozba. Rendszerint nála gyűltek össze az öregek. Kószáltak a tanyákon, mint a kivert ebek. Nem tudták, hová menjenek. Erre aztán Csepelnél ragadtak. Hol az egyik, hol a másik vitt egy liter pálinkát — így szokták meg lassan. Iszogatnak és almát majszolnak hozzá — mert Csepelnek szép gyümölcsöse van. El is nevezték Csepel házatáját a „Vigadozók kolhozá"-nak. Őt pedig „kolhozelnök"-nek.

A kolhozgyűlésekre azonban okvetlenül elment az öreg. Ott aztán minden mérgét kiadta! Pedig a kolhozelnök, amikor elküldte a küldöncöt a házakhoz, hogy hívja meg a tagokat, külön meghagyta neki: „Ahhoz a vén kerékkötőhöz, a nagypofájúhoz be ne menj ám!" De az öreg mégis mindig megszimatolta, mikor van gyűlés. Hívatlan is eljött.

Valahol leghátul egy sötét sarokba telepszik. Az elnök persze a tavaszi szántással kezdi a beszédét, de aztán tűzbe jön és újra elmondja, hogyan vezényelt két napon át a lengyel fronton egy lovasszázadot, amikor a parancsnoka elesett... Az öreg meg közbekiált: „Hallod-e, Petyka, mi ezt már [illegible] elégszer hallottuk, hagyd abba! Inkább arra felelj: feltámadhat-e egy döglött kanca vagy nem?..." Amikor az elnök meghallja az öreg rikácsoló hangját, egyszeriben olyan keserű képe lesz, mintha a foga fájna. De az öreg csak nem tágít: „Ugye, hogy nem? Pedig a mi brigádunkban feltámadt. Minap a könyvelő meg a brigádvezető hiába számolgatta a lovakat, egynek mindig híja volt. Még jegyzőkönyvet is felvettek: megették a farkasok — írták bele. A kanca meg ma reggel beállít, fülig sárosan, soványan, mint a csontváz!" A könyvelő izeg-mozog a székén, mintha parázson ülne, a kolhoztagok meg kiabál-

nak: „Ez meg hogy lehet? Hol volt a kanca?" A brigádvezető — mi mást tehetne — magyarázkodik. Elmondja, hogy a kancát az asszonyok húzták ki a kertészetben egy veremből. (Polikarp Usztyimenko volt nálunk akkor a brigádvezető, később kiderült róla, hogy nagy lókötő, le is csukták.) Három nappal azelőtt, éjjel, legelészés közben zuhant a verembe az a ló.

De az öreg már az agronómuson veri el a port: „Iljuska, miért nem dicsekszel, hány túzokot lőttél tegnap!" Mindenki a hasát fogja a nevetéstől, de az öreg, mint egy szobor, még csak nem is pislog. „A mi agronómusunk szenvedélyes vadász. Ha meglátja, hogy a túzokok a tatárdomb mögött csipegetnek — mindenről megfeledkezik. Egyszer három kilométert csúszott hason fekve, így akart közelükbe férkőzni, mégse sikerült. Ha a gaz közé hasal — nem látja a túzokokat, ha pedig felemelkedik — elrepülnek. Mert a túzokok gyalogos embert nem engednek a közelükbe. Vagy szekéren kell őket megközelíteni, vagy fogattal. A mi agronómusunk mégis kigondolta, mit tegyen: a közelben szántottak egy táblán, odament és kiállított egy fogatot a barázdából. A fogatos kötélen vezette az ökröket, ő meg fegyverrel az eke után ballagott. Félnapon át tekeregtek így a mezőn, kerülgették a túzokokat és olyan pereceket szántottak (mert izgalmukban az ekét elfelejtették kiemelni a földből), mintha valaki részeg fővel akart volna egy táblát felszántani. Aznap persze egy holdnyi szántás hiányzott az egészből. Amikor az agronómus végre felemelte fegyverét, hogy lőjön, arra jött egy asszony a dinnyeföldről és elijesztette a túzokokat."

A gyűlésen ilyenkor felborult a rend. Mindenki ordítozott: „Folytasd csak, öreg! Üsd a vasat!" Egyszer azt mondja az öreg: „Úgy van ez a mi kolhozunkban, mint a Szavka Mosnánál volt: vesznek-eladnak — és senki sem tud semmiről!" (Ez a Mosna a mi falunkbéli parasztember volt. Amikor lovat vásárolt, még a saját fiainak sem mondta meg, mennyiért vette. Mindent suba alatt csinált. Ha valaki bement az udvarába, rögtön becsukta a magtárakat, az istállót, nehogy megtudják, mennyi gabonája van, no meg, hogy az állatait se verjék meg

szemmel. Erre mondta az öreg, hogy nálunk is olyan rendszer van, mint ennél a Mosnánál volt.) „Látjuk, hogy ólakat építenek, bizonyára disznókat akarnak venni, de hogyan és minek, azt senki sem tudja, nem mondják meg nekünk. Talán egy ezrest is fizetnek darabjáért. A végén pedig ezek miatt a disznók miatt az utolsó ingünket is lehúzzák rólunk. Én ezekkel a disznókkal nem értek egyet, hogy dögölnének meg ott, ahol vannak!" Erre beírták a jegyzőkönyvbe: „Sz. F. Agarkovot figyelmeztetésben és szigorú megrovásban részesítjük az állattenyésztés akadályozása miatt."

Ettől az öreg még inkább nekikeseredett. A múlt év tavaszán aztán a következőt eszelte ki. A vezetőség elrendelte, hogy boronálni kell az őszi vetést. Az öreg ezt nem ellenezte. A falubeliek ugyan soha nem csináltak ilyet, de ő látta, hogy a Gyerkacs uraság földjén is boronálták az őszit, és ez jó volt. Hanem amikor meglátta, hogy a fia, Griska, kocsiján a faboronával indul a mezőre, csak beleavatkozott: „Tedd a helyére azt a kaparót! Vidd a gyárit, a kétsorosat!" Griska zavarba jött, kire hallgasson? A brigádvezető úgy rendelkezett, hogy a könnyű faboronát kell vinni, hogy ne tépázza nagyon a vetést. De az öreg tűzbe jött: „Buták vagytok, te is meg a brigádvezetőd is! A vasboronát vidd, azt mondtam!" Alig indult el Griska, útközben a faluban találkozott a brigádvezetővel. Az leszidta és visszaküldte, elhozatta vele a faboronát. Az öreg kisvártatva ismét bement a brigádudvarba és látta, hogy nincs ott a faborona. „Ejnye, adta szemtelen kölyke! Nem hallgat az apjára, a kutyafajzat! Hogy a fene enné meg!" És egyenesen a mezőre sietett.

Griskával együtt még három legény boronált. Az öreg nem szólt a többieknek. Mit is szólhatna, amikor a sajátjával sem bír! Várt, amíg Griska a tábla szélére ért, ott hirtelen kikapta kezéből a gyeplőt és úgy ráförmedt, hogy még a lovak is megugrottak: „Ki a te apád? Én vagy a brigádvezető? Ki parancsol neked? Takarodj haza! Vagyok én is annyira gazdája ennek a vetésnek, mint a te brigádvezetőd! Nem engedem, hogy elrontsátok!" Még végig is vágott a gyeplővel a fia hátán! Szegény

Griska sírva fakadt, otthagyta a szekeret, a boronát, lóra kapott és a faluba vágtatott, hogy bepanaszolja apját a brigádvezetőnél. Az öreg követte fiát, és az úton olyan hangosan gondolkozott, hogy az egész falu hallhatta: „Még majd az asszony is elkezdi! Utóbb azt fogja mondani: te vén csont, nem mosom ki a gatyádat, mert hát a brigádvezető ezt nem parancsolta. Mit is csináljon az ember? Hát élet ez?"

Este idézést hoztak az öregnek a vezetőségtől. Az idézést átvette, de a vezetőségbe nem ment el. Nélküle döntöttek: „Szilantyij Fjodorovics Agarkovot az őszi vetés akadályozása miatt, mint szovjetellenes elemet, kizárjuk a kolhozból."

Azután így élt az öreg: a fia, Griska az asszonnyal kolhoztag volt, ő meg egyéni gazdálkodó. Éjjel, amikor hazament Csepeltől, oldalba bökte az asszonyt: „Hej, te kolhoztag, eriggy odább! Úgy szétterpeszkedsz, hogy már helyet se hagysz az ágyon a tisztességes embernek!"

Ez idő tájt kezdett működni nálunk a politikai osztály, és vezetőjéhez is eljutott a hír a feltámadt kancáról. Megpiszkálta az ügyet, aztán lassanként felgöngyölítette a szálakat. Kiderült, hogy a könyvelő és a brigádvezető nemcsak egy kancáról vett **fel olyan jegyzőkönyvet, hogy megették a farkasok,** hanem bikákat és teheneket csempésztek a sztavropoli vásárra, a jegyzőkönyvbe meg azt írták, hogy a farkasok széttépték az állatokat. Lecsukták a brigádvezetőt is, a könyvelőt is, de az öreg mégsem járt utána, hogy visszavegyék a kolhozba.

A következő tavasszal ismét boronálni kellett az őszi vetést. Megérkezett a gépállomásról a főagronómus. „Szigorúan megtiltom — mondta — hogy faboronát használjanak. A vasborona nehezebb, egyenletesen és nyugodtan halad a vetésben, a földet is porhanyóssá teszi. A faborona pedig úgy ugrál, mint a bakkecske, a rögöket sem töri szét és a vetésben is kárt tesz."

Elmentem az öreghez. „Mégis neked volt igazad — mondom neki. — Nem kellett volna téged kizárni; írj a vezetőségnek. Ha nem ad neked igazat, panaszold be a politikai osztályon."

Nem ment az öreg sehova: sem a vezetőséghez, sem a politikai osztályra. Pedig nagyon bántotta, ami vele történt.

A politikai osztály vezetője, Pavlov elvtárs, valahogy felfigyelt az öregre.

Találkozott vele egyszer az utcán. Kérdi tőle: „No, nagyapó, mi újság nálatok a kolhozban?" — „Minden úgy megy, mint a karikacsapás — feleli az öreg. — Két műszakban is dolgoznak!" — „Hogyhogy két műszakban?" — „Hát úgy, hogy az egyik műszak alszik, a másik meg hessegeti az alvókról a legyeket." Igaz, akkoriban a mi kolhozunkban bajok voltak. Az elnök egyszer eszébe vette, hogy újból megnősül és faluról falura járt, menyasszonyt keresett magának, az agronómus mindennap vadászott, a brigádvezetők pedig Csepelnél mulatoztak. Pavlov végignézett az öregen. „Hogy hívnak téged? Nálatok a kolhozban minden öreget ismerek, de téged mintha még sohasem láttalak volna..." Az öreg összeráncolta homlokát. Megszokta már, hogy senki sem hallgat arra, amit mond. Gondolta, ez is olyan, mint a többi: beszél vele pár szót, kineveti, aztán odább áll. „Nem vagyok én kolhoztag" — feleli. — „Micsoda? Csak nem léptél ki a kolhozból?" — „Még hogy... kiléptem! Nem voltam jó nekik!" Nem szólt többet a dologról egy szót sem. „Talán kulák voltál és elkobozták a vagyonodat?" — kérdi Pavlov. — „Hát persze hogy kulák voltam. Háromszáz marhám volt!..."

Pavlov hitte is, nem is. Megkérdezte a kolhozban, igaz-e, amit az öreg mond. Elmondták, hogy az öreg valaha pásztor volt, háromszáz marhát legeltetett. Csak a szovjethatalom idején szerzett egy pár gebét. Igazi szegényparaszt, csak az a baj, hogy nagyszájú, a régi rendszerből való. Pavlov összeráncolta orrát és szipogott, mint a sündisznó. (Az volt a szokása, hogy ha valamivel elégedetlen volt, az orrát ráncolta és szipogott.) — „Hát igen — jegyezte meg — az öreg már kinőtt a komszomol-korból. Eleget láthatott a régi rendszerből." Amikor aztán legközelebb találkozott vele, megkérdezte: „No, nagyapó, mit gondolsz, miből fogsz megélni?" De az öregnek jól felvágták a nyelvét. „Valahogy majd csak megélek! — felelte. — Veszek egy kis lovacskát és a kolhoz szalmáját csépelem. Hálaisten jó az a szalma, amit kidobnak, a búza fele benne marad a kalász-

ban. Egy hónap alatt három évre való gabonát csépelek magamnak. Még csak szántani és vetni sem kell hozzá!" Pavlov a fülét hegyezte. „Hát akkor gyerünk, itt az autó, ülj be, megnézzük, hogyan csépelnek."

A cséplőgéphez kocsiztak. Akkoriban a cséplés normáját még nem súlyra számították, hanem a learatott terület szerint, hektárban. Persze, a gépészek megnyomták a gombot, csak azt nézték, hogy mielőbb végezzenek. Egész kévék ugrottak keresztül a gépen kicsépeletlenül. Pavlov aztán jól befűtött nekik... „Holnap megint eljövök — mondta — de ha csak egyetlen kicsépeletlen kalászt találok is a szalmában, megjárjátok!"

Visszakocsiztak. Az öreg kérdi: „Ki vagy te, hogy itt parancsolgatsz? Csak nem az a »politosztály«?" — Pavlov nevetett. Cingár kis emberke volt, sapkáját a tarkójára tolva viselte, nem látszott rajta, hogy vezető. „Az volnék" — felelte. — „A régi világban mi volna az a politosztály — kérdi az öreg — rendőrkapitány vagy még több?" — „Nem tudom — nevet Pavlov — hogyan nevezték volna régen, de ha máskor is meglátsz valami rendellenességet, gyere egyenest hozzám." Két nap múlva az öreg megint kiment a cséplőgéphez, megnézte, hogyan csépelnek, de a szalmában egyetlen gabonaszemet sem talált. Elcsodálkozott. „Ejnye, micsoda boszorkányság! Mégiscsak ér valamit ez a politosztály!"

Ettől kezdődött barátsága Pavlovval. Be-bejárt a politikai osztályra, leült egy sarokba, összeráncolta homlokát, és morgott: „A kutyafáját ezeknek az ugrómókusoknak, hogy miért nem viszi el őket az ördög!" Közben csak bámul maga elé, mintha nem is Pavlovhoz szólna. Pavlov mosolyog. „No öreg, mit morogsz ott? Ülj közelebb." — „Hát hogyne morognék, amikor azzal kísérleteznek, hogyan kell az őszit a gazba vetni. Az az agronómus hozott valami új gépet — a jófene tudja, hogy hívják — amelyik csak a tetején kapargatja a földet, mélyebbre nem hatol. Az egész gaz, úgy, ahogy van, ottmarad." Pavlov autóján kirobogott a határba. Az öreget is magával vitte.

Egyszer aztán kérdi Pavlov az öregtől: „Miért nem írsz kérvényt, hogy vegyenek vissza a kolhozba? Hallottam, hogy azért

zártak ki, mert nem engedted az őszi vetést boronálni. De ez már régen történt, majd elintézzük valahogy." — „Vigye el őket az ördög! — mondja az öreg. — Inkább vagyok én a magam gazdája, mégha könnyebb is az élet, ha más gondolkozik helyettem. Emelyeg a gyomrom tőlük."

De Pavlov csak nem tágított. Hívatta egyszer az öreget a politikai osztályra. „Hiába, Szilantyij Fjodorovics, ha nem is vagy kolhoztag, a politikai osztály mégis ad neked egy feladatot. A ti kolhozotokba küldjük a legjobb traktoros brigádot. Újfajta hernyótalpas traktorokkal — mindegyik tizenkét ekét húz. Mintaszerűen kell dolgozni a gépekkel. Te leszel ennek a brigádnak a felelőse. Szemmel tartod, hogyan dolgoznak. Legalább egy hétig légy velük, amíg kerékvágásba nem jönnek. Úgy sincs most más dolgod. Nincs már olyan szalma, amit csépelhetnél." És nevet hozzá. Az öreg gondolkozik: „Aztán mi leszek én ottan? Olyasmi, mint Nyikita Redkokasa a harmadik brigádban? Inszpehtor?" — „Az hát, pont mint a Nyikita." — „Aztán mondd csak, mi az az inszpehtor? A régi világban kihez hasonlítana, tizedeshez, vagy rendőrbiztoshoz?" Pavlov megmagyarázta és az öreg elment a brigádba. De a mi elnökünk felhúzta az orrát: „Nem kellett volna. Először is nem kolhoztag, meg aztán szeles is az öreg. Megint olyan botrányt csinál majd, hogy attól koldulunk." — „Nem baj, majd meglátjuk" — mondta Pavlov.

Másnap már panasszal szaladt a politikai osztályra Miska Filatov, az egyik traktorista: „Hogy meri megütni az embert! Nem a régi világban élünk! Ha nem büntetik meg, feljelentem!" — fenyegetőzött. Még a könnye is kicsordult a legénynek, a nyaka pedig be volt pólyálva. Pavlov azonnal kikocsizott a tetthelyre, és kérdi az öreget: „Mi történt ezzel a legénnyel?" Az öreg vonogatja a vállát: „Nem történt semmi. Mondtam neki egyszer, aztán még egyszer: te legény, ide hallgass, egyenesebben hajts, és állítsd mélyebbre a középső ekét, mert nem megy be a földbe. Hiába beszéltem, nem hallgatott rám. Le kellett szednem a gépről." — „De hogyan szedted le? Hiszen éppen amiatt panaszkodik, hogy nem forog a nyaka." —

„Hát tehetek én róla? Elkaptam volna én az ingujját vagy a gallérját is, de nem volt ing rajta, meztelenül sütkérezett. Ezért hát nyakoncsíptem." Aztán ráordít Miskára: „Te kutyafajzat! Az egész táblát elcsúfítottad, szégyen ránézni! Persze, amikor a magad traktorán szántottál, nem hagytad a földet félig szántatlanul!" — „Hogyhogy a maga traktorán?" — kérdi Pavlov. — „Hát úgy, hogy az apjának traktorja volt. És cséplőgépe. Verbováról valók, ismerem én őket, akár a rossz pénzt."

Pavlov elzavarta ezt a traktorost a brigádból. Egy hét múlva azonban újra panaszkodnak az öregre. A szomszédos kolhoz, a „Vörös harcosok" elnöke emelt panaszt ellene: „Micsoda önkényeskedés ez — mondta — a mi földünket szántották fel." Persze, a mi elnökünk még támogatta is a panaszkodót: „No látja, Pavlov elvtárs, megmondtam előre, az öreg mindig bajt csinál." De Pavlov csak nevetett, és aztán úgy megmosta a „Vörös harcosok" elnökének a fejét, hogy no. „Milyen gazda vagy te? A földedet sem ismered! Csak úgy elvehetnek tőled száz hektár földet?" A mi földünkbe ugyanis csizmaszárként nyúlt bele a „Vörös harcosok" százhektáros táblája. Jó föld volt, de öt éve nem szántották, csak legelőnek használták. Annak idején nagy volt náluk a zűrzavar, a brigádvezetőik és az agronómus havonként cserélődtek, senki sem tudta pontosan, melyik az ő táblája. Az első brigád azt hitte, hogy ez a tábla a másodiké, a második meg nem ismerte el a magáénak. Az öreg pedig szemet vetett erre a földre. „Hajtsatok bele, fiúk — mondta a traktorosoknak — a miénk lesz!" Amikor már felszántották, akkor vették csak észre a „Vörös harcosok", hogy az a föld az övék. A földet persze visszaadtuk nekik, helyette később ők szántottak fel a miénkből egy darabot. Az öregnek meg azt mondta Pavlov: „Többé ilyet ne csinálj! Nem a földbirtokos mezsgyéjét lépted át, hanem olyan kolhozét, mint a miénk." Ettől kezdve Pavlov minden gyűlésen azzal csipkedte a „Vörös harcosok"-at, hogy megkérdezte: „No gazdák meséljétek el, hogyan csapott be benneteket az öreg száz hektárral?"

Hát így történt. Pavlov az öreget egy hétre a traktorosokhoz küldte, de ő ottmaradt a szántás végéig. Csepeltől is elszokott.

Pavlov egy alkalommal kikocsizott a brigádhoz. Látja, hogy az öreg sürög-forog, majd a mezőn szaladgál, kijelöli a táblákat a traktoroknak, és szidja az agronómust, mert a mezőn nem égették ki a gyomot. Pavlov kérdi tőle: „Még most is émelyegsz a kolhoztól?" Az öreg gondolkozik, elmosolyodik: „Így már valahogy megjárja..." Behívta Pavlov az öreget a bódéba, és maga írta meg a kérvényét, az öreg csupán alábiggyesztette a nevét. Pavlov csak most tudta meg, hogy az öreget a faborona miatt zárták ki. Olyan mérges lett, amilyennek még nem is láttam. „Oktondi vagy — mondta az elnöknek — a csalókat benntartottad, ezt a kincset érő öreget meg kirúgtad!"

Az öreg azóta inspektor a mi brigádunkban. Nemrég történt — már megkezdtük az árpa aratását —, hogy az öreg kijön a a mezőre. Látom, hogy a szeme alatt kék foltok éktelenkednek, az orra dagadt, mintha méhek csípték volna össze, a füle véres. Megrémültem. „Hol kaptad ezt az ajándékot?" — „Csepelnél." — „Mi a ménkünek mentél oda? A stampedlihoz húz a szíved?" — „Menj a fenébe — mondja — stampedli?! Eltaláltad szarva közt a tőgyit!" Megsértődött és szóba sem állt velem. Este, amikor már egy kicsit enyhült a haragja, elmondta: „Elmentem este Csepelhez, ott nagyban mulattak, vagy húszan jöttek össze. A mi brigádunkból is voltak ott vagy hárman. „Mit csináltok itt, banditák? — förmedek rájuk. — Már megkezdtük az aratást, ti meg itt szabotáltok?" Erre feláll Csepel: „Hát te ki vagy, micsoda nagykutya? Mi közöd hozzá?" — és mellen ragadott. Kijöttem a sodromból, és odavágtam neki. Csepel nekemrontott, én meg a térdemmel bele a gyomrába. Ha egyedül van, ellátom a baját, de hát többen voltak, úgyhogy ép bőrrel megúszta."

Mielőtt Pavlov elutazott tőlünk, eljött hozzánk a kolhozba. Az öregre mutatott és azt mondta az elnöknek: „Ezt a hibádat soha az életben ne felejtsd el!" És odaintette az öreget: „Gyere csak, Hiba apó, búcsúzzunk el!" Ekkor ragadt rá ez a név...

1935

A „Szikra" kolhoz legjobb brigádjában az egyik kolhoztag minden látható ok nélkül „sztrájkba lépett", húzódozott a munkától, brigádvezetője a vezetőségi ülésen panaszt emelt ellene, azt mondta róla, hogy „elzüllött".

A brigád egyébként híres volt a fegyelméről. A szóban forgó kolhoztag ügyét már a legközelebbi kolhoztaggyűlésen megtárgyalták.

Az „elzüllött" Akim Ivanovics Akszenov — törékeny, kicsi öregember, akit ragadványnevén a faluban Tányérosnak hívtak — hajadonfőtt állt az elnöki asztal előtt. Tar koponyája fénylett. Nem volt letört, magasra tartotta fejét, szakállát húzogatta, s úgy nézett körül, mintha prémiumra várna, nem pedig fejmosásra a fegyelem megsértése miatt.

A gyűlésen a brigádvezető elsorolta Tányéros apó bűneit.

— Nem haragszom rád, Akim Ivanovics — mondta aztán — ellenszenvet sem érzek veled szemben. Azelőtt úgy dolgoztál, hogy jobbat még kívánni sem tudnék... De aztán, mintha hirtelen kicseréltek volna. Nem értem, mi esett beléd.

Akim Ivanovics nem fordult a brigádvezető felé, tekintetét a mennyezetre szögezte, úgy felelt:

— Én sem tudok rosszat mondani rólad, Andrej Mironics. El lehet mondani, jó brigádvezető vagy, a munkához is értesz és miegymás. De van egy hibád... Különben, öntsd ki előbb te a szíved, lássuk, miért akarsz egy öregembert lepocskondiázni.

A brigádvezető értetlenül vonta meg vállát.

— Nem tudom, milyen hibámra célzol... — A klubterem padsoraiban helyet foglaló hallgatóság felé fordult. — Akkor kezdte ezeket a furcsaságokat, amikor az őszieket vetettük. A traktorosok a patakmenti harmadik táblát szántották. Volt ott egy formátlan földdarab, ékalakú szélét felszántották, a közepe meg szántatlan maradt. Mondom a traktorosoknak: „Menjetek tovább a traktorral, ne kínlódjatok vele, ezt lovakkal is fel lehet szántani. Tányéros apó majd felszántja. Hallod, apó? Hogy a brigádokból ne kelljen a lovakat idehozni, szántsd fel a vízhordó-lovaiddal. Fogd be őket az egy szántóvasas ekébe, két óra alatt elkészülsz vele." Kiadtam az utasítást, aztán hazamentem. Nemsokára megbetegedtem, egy hónapig feküdtem — ezt mindenki tudja. Hogy mi történt ezalatt a szántóföldön, azt nem tudom. Amikor talpra álltam és újra kimentem a brigádba, első dolgom volt megnézni az őszi vetést. A széle szép sűrűn zöldellt, egyenletesen, öröm volt ránézni, de amint a közepére érek, olyat látok, hogy égnek áll a hajam. A parcella felszántatlanul maradt, úgy, ahogy otthagytam, legalább száz méter hosszúságban, két méter szélességben; egészen benőtte már a gaz. „Most szépen vagyunk!" — gondolom magamban. — Ha meglátja az ellenőrző bizottság, azt fogják mondani: „Szép kis élenjáró brigád ez, ennyi földet hagy felszántatlanul!" Mondom neki — s a brigádvezető Akim Ivanovicsra mutatott — „Mit tettél? Meggyilkoltál kés nélkül!" — „Nem tudok én semmiről semmit, nekem nem adtak utasítást" — feleli. Hagytam, gondoltam, hátha nem hallotta vagy elfelejtette az utasításomat. De később látom, hogy a dolog komoly, megbokrosodott a mi öregünk, és ahol csak tud, elgáncsol bennünket. Ennek már a fele sem tréfa. Akármit mondok neki, mint a falra hányt borsó. Mondom: tömje be az istállóban a vályú repedését vagy csináljon valami mást a gazdaságban, másnap jövök, megnézem, minden úgy van, ahogy volt, semmit sem csinált. És egyre azt hajtogatja: nem hallottam, nem tudom. Ilyen vitéz az öreg!

A brigádvezető kezdetben uralkodott magán, nyugodtan beszélt, de aztán tűzbe jött, és mérges pillantásokat vetett az öregre.

— De ez még nem minden. Három napja úgy megtréfált bennünket, hogy ha akkor, azon melegiben kezünk közé kerül, hát megfürösztöttük volna a patakban. Az erdőbe küldtem Matvej Volkovot és Gyemid Kravcsenkót, a folyón túlra, hogy fát vágjanak, és magam is velük mentem, hogy megmutassam az irtás helyét. Vittünk magunkkal fejszét és egy napra való harapnivalót. Mondom az öregnek: „Menjünk, Akim Ivanovics, vigyél át minket a túlpartra." Elindultunk, átkeltünk. „Tányéros, hallod, úgy vigyázz, hogy este visszahozol bennünket. Áthozod értünk a kompot." Még most is hozza! Napnyugtakor tértünk vissza a folyópartra, a komp a másik parton áll, az öregnek meg hűlt helye. Kiáltoztunk, ordítoztunk annyit, hogy belerekedtünk. Nem volt nagy kedvünk megfürödni, a víz hideg, a partnál már jéghártya képződött rajta. Így hát nagy kerülővel elgyalogoltunk a kasarszki hídhoz, oda-vissza húsz kilométer.

— Igaz, úgy volt — erősítette meg Volkov és Kravcsenko.

— Legalább sétáltak egyet! — hangzott egy gúnyos megjegyzés.

A kolhoz elnöke a fejét csóválta.

— Nem szép dolog ez, Akim Ivanovics! Öreg korodra ilyesmit csinálni! Hát ilyen példát kell mutatni a fiataloknak?

Akim Ivanovics továbbra is a mennyezetet nézte rendületlenül, és bólogatott:

— Úgy, úgy... Igaz... Nem tagadom... Kész? Végeztél? — kérdezte a brigádvezetőt.

— Kész. Ez is elég ahhoz, hogy öt munkaegységre megbüntessenek.

— Micsoda? Megbüntetni en-gem? Várj csak, de sietsz. Ezzel várj egy kicsit. Ha engem meg akarnak büntetni, akkor én akár Kalinyinhoz is elmegyek!... Ha végeztél, akkor most hallgass meg engem. Már régen várok erre. Felelj a kérdésemre: emlékszel-e, hogy is mondtad ott a kompnál? No? — és Akim Ivanovics ravaszkásan hunyorgott.

— Hogy mondtam? Este hozd ide a kompot, hogy visszajöhessünk. Kétszer is elismételtem.

— Ismételhetted tízszer is. Nem erről van szó. Azt kérdem, kinek mondtad. Lehet, hogy nem is nekem mondtad, csak engem akarsz büntettetni? Mi?

— Ne bolondozz, Akim Ivanovics — legyintett a brigádvezető. — Rajtad kívül nem volt ott senki más.

— Ú-ú-úgy, én bolondozok!? — az öreg a brigádvezetőhöz lépett. — Szóval elfelejtetted? Hát vedd tudomásul, nem nekem mondtad. Amikor azt mondtad: menjünk, Akim Ivanovics, vigyél át bennünket, nem szóltam egy szót sem, fogtam a rudat, és elindultam. De hogy visszahozzalak, azt nem nekem parancsoltad. Hallottam, hogy azt kiabáltad: „Tányéros, hallod, úgy vigyázz, hogy este visszahozol bennünket!" Ha pedig így van, akkor a Tányéroson követeljétek. Mert én, amint tudjátok, Akim Ivanovics Akszenov vagyok. Ak-sze-nov! Érted?

Az öreg hátat fordított a brigádvezetőnek, és sapkájával törölgette izzadt koponyáját. A brigádvezető csak úgy pislogott a csodálkozástól. A kolhozisták soraiban mozgolódás támadt. Valaki hangosan elnevette magát, egy másik vidáman kiáltott:

— Jól kimagyarázta az öreg!

— Nem lehet belekötni, igaza van!

Akim Ivanovics nem bírta sokáig a tettetett nyugalmat. Ismét a brigádvezetőhöz fordult, megragadta bekecsének szélét, és izgatott hangon folytatta:

— Hányszor kértelek, Andrej Mironics, szép szóval! Te vagy a vezető, neked kell a többieket jó útra térítened. És te... magad is... Minek ez a Tá-nyé-ros? Minek? Hát nincs nekem becsületes nevem?

A dolog váratlan fordulatot vett. Akim Ivanovics sérelme, amelyet felindultan, elkeseredetten mondott el, mindenkit meglepett. Sok éven át szívesen hallgatott a ragadványnevére. Mintha még tetszett volna is neki. Azért kapta ezt a nevet, mert valaha a mulatságokon, fogadásból vagy csak szórakoztatásból, tányérokat harapott szét.

Nem volt olyan lakodalom a faluban, amelyen Akim Ivanovics, akár meghívták, akár nem, ott ne lett volna. Ivott egy kicsit, aztán bemutatta művészetét a lakodalmas népnek. Vett

az asztalról egy tányért, megforgatta a kezében, minden oldalról megvizsgálta, mintha sütemény lett volna, és azt nézné, hogy hol puhább, aztán összeráncolta a szemöldökét, megrázta fejét, és beleharapott a tányérba. Ezt többször megismételte, s közben a fejét csóválta. A nézőknek ettől a látványtól, meg Akim Ivanovics fogainak csikorgásától majd felfordult a gyomruk, de mintha neki mindez meg se kottyant volna... az asztalon halomba gyűlt előtte a cseréptörmelék. Végül is az öklével végigsimította bajuszát és győzelemittasan nézett körül.

— Láttátok? Ezt csináljátok utánam! Ugye, senki se tudja. Mit tudtok ti!...

Régen volt ez. Nagyon megöregedett azóta Akim Ivanovics, kihulltak a fogai, de a gúnynév rajtamaradt. Lányát, Marinát — most sofőr a romanyihini gépállomáson — Tányéros-lánynak hívták. De nemcsak ők kaptak ragadványnevet. A falu sok lakosának volt a rendes nevén kívül „utcai" neve is. Szergej Pascsenkót például Csöppnek hívták, mert boldogult apjának télen, nyáron, esőben és napsütésben egyaránt ott csillogott az orra alatt egy nagy, sárga csöpp. A Lagutyin-család tagjait Tyúkosoknak nevezték, mert a nagyanyjuk valaha régen tyúkot lopott egyszer a szomszédtól. Prjagykinék dédapja egykor kóbor kutyákat és macskákat fogott, megnyúzta őket és eladta bőrüket, ezért még utódait is Macskafogónak nevezték.

A ragadványnevek nemzedékről nemzedékre öröklődtek: Nedves, Rántott leves, Szakállas, Füttyös, Retek. És senki sem sértődött meg, megszokták. Ha egyik-másik falubelitől a rendes nevén nevezve, megkérdezték, hol lakik ez és ez, sokáig vakargatta a füle tövét, de ha az „utcai" nevét is hozzátették, gondolkodás nélkül, azonnal megmutatta a házát.

— Ez volna az egésznek az oka, Akim Ivanovics? — kérdezte az elnök.

— Ez bizony — felelte az öreg.

— Miért kellett emiatt úgy megsértődni? Azelőtt nem vetted zokon, s most egyszerre, mintha a bolha csípett volna meg.

Akim Ivanovics lehajtott fejjel sokáig hallgatott.

— Nem egyszerre. Már mondtam nekik — kezdte halkan.

— Mondtam... nem törődtek vele, csak kinevettek... Ők nevetnek azon, ami az ember lelkét nem hagyja nyugton... Hát jó, elmondom... Elvtársak — felemelte a fejét — hogy is sértődhettem volna meg, amikor, hogy úgy mondjam, erről voltam híres? Ti tudjátok, hogyan éltem. A szomszédomnak, Sztyepan Volginnak, téglából épített, tornácos háza volt, telivéreket tartott, mint a szélvihar, vágtatott velük végig a főutcán. Pjotr Moldavannak nyájában ezer merinói juh volt. Nekem pedig egy vak kancám volt meg egy asszonyom, aki annyi gyereket szült, hogy tele volt velük a viskóm... Elgondolkoztam néha: meghalok egyszer, és senki sem fogja tudni, élt-e valaha ez az Akim, nem marad utánam semmi emlék a földön. Bántott ez a gondolat. De amikor tányért kaptam a fogam közé, és körülöttem mindenki elszörnyülködött, akkor szinte büszke voltam. A faluban, gondolom, háromszáz lélek lakik, de rajtam kívül senki sem tud ilyesmit. Ha másról nem is, de erről emlékezzenek rám: volt nálunk egy ember, nem volt rajta semmi feltűnő, de úgy rágta a tányérokat, mint a tejeskalácsot...

— Most azonban, elvtársak, nagyon fáj, ha eszembe jut, hogy bohóckodtam előttetek. Ha meghallom ezt a szót: „Tányéros", hát összefacsarodik a szívem. Ti pedig nem hiszitek, kinevettek. — Az öreg mérges pillantással mérte végig brigádvezetőjét és brigádjának tagjait, akik az első sorokban ültek. — Hát most is csak annyit érek én, mint akkor, amikor tányérokat harapdáltam? Ez sehogy sem fér a begyembe! A mi brigádunké a vörös zászló, mert nálunk a legnagyobb a termés. Megkérdezik néha tőlem: hová valósi? Így felelek: „A vörös-zászlós brigádból való vagyok!" De így ám... Hát a lányom, a Marinka? Tegyék kezüket a szívükre, és mondják meg: kinek van még a faluban ilyen lánya? Gondolják csak el: automobilt vezet! Még a repülést is kitanulja. Unom már ezt az automobilt — mondja — ha nem vigyázok, a városban, a nagy tolongásban, fellökök egy álmos bácsit vagy egy részeget vet az ördög a kerék alá. Az ég tágasabb, ott szeretnék járni. Hallottatok már ilyet!?... Aztán az én munkám talán nem fontos? A mi traktorosainkat meghívták Moszkvába, mert sokat teljesí-

tettek. Az ő sikerükben van egy részecske az én munkámból is, hisz egész nyáron én hordtam nekik a vizet! Ha például késnék vagy piszkos volna a víz, akkor talán nem érnének el olyan eredményt. De azért csak Tányérosnak hívnak. Hát mi dolog ez? Csak azért jöttem a világra, hogy röhögjenek rajtam? Tűrtem, tűrtem, aztán kétségbeesésből elhatároztam, ha azt mondják nekem: „Tányéros, csináld ezt vagy amazt" — eleresztem a felszólítást a fülem mellett. A brigádvezetőm azt mondja: elzüllöttem. Hát jó, ítéljetek el, ahogy akartok... Büntessetek meg öt munkaegységre, akár tízre... vagy dobjatok ki egészen a kolhozból. Ha megérdemlem...

Akim Ivanovics hangja reszketni kezdett. Fejére húzta a sapkáját, háta mögött kitapogatta a padot és leült anélkül, hogy valakire rátekintett volna, és nem szólt többé egy szót sem a gyűlés végéig.

Hosszú ideig csend volt a teremben. Az elnök odahívta a brigádvezetőt:

— Nem büntethetjük meg az öreget, úgy látszik, komoly sérelem érte.

Akim Ivanovics felindult beszéde felkavarta a kedélyeket.

— És Lagutyinékkal mi lesz? — kérdezte valaki Akim beszédének hatására.

Eszükbe jutottak a falubeliek értelmetlen ragadványnevei. Régen elporladtak már a földben a szomszédok tyúkjait lopkodó Lagutyin nagymama csontjai, az unokák pedig nemhogy tyúkokat, de még tojást sem loptak, sőt Andrej Lagutyin a múlt évben tolvajokat fogott el a kolhoz magtára mellett — a ragadványnév mégis rajtuk maradt. Még hivatalos jegyzékekben is gyakran így írták a nevüket: Tyúkosék.

Csontváz Szidort akkor keresztelték így el, amikor betegen, soványan visszatért a német hadifogságból. Azóta régen meghízott, több egy mázsánál, ez a ragadványnév bizony cseppet sem illik hozzá.

Rántott leves Makszim fél életében csak zsírtalan rántott levessel táplálkozott, most pedig csupán gabonából ötven mázsát kapott a munkaegységeire.

Rövid vita után a gyűlés titkára a jelenlevők egyhangú beleegyezésével ezt írta a jegyzőkönyvbe:

„Akim Ivanovics Akszenov, minthogy személyét sérelem érte, felmentendő. A kolhoztagok mindenféle ragadványneve a mai naptól fogva érvénytelen. Ha egy kolhoztagot ezután is »utcai« nevén szólít meg valaki, úgy kell büntetni, mintha csúnyán káromkodott volna."

1936

Megmondom, mi nekem a kolhoz. Itt mindenki azt hajtogatja: sok gabonát kapunk a munkaegységre, gramofonja, kerékpárja van mindenkinek. Én nem erről, másról fogok beszélni...

— Az én családom most a legnagyobb a faluban, a gyerekekkel együtt tizenheten vagyunk. Egy házban lakom három nős fiammal, két lányommal és az unokákkal. Érdekes a mi életünk. Néha magam is csodálkozom rajta. Ha idegen látna bennünket, azt gondolhatná, nem is vagyunk rokonok. Mindenkinek külön munkaegysége, saját fizetése van, s ha valamit vásárolni kell, mindegyikünk a saját pénzével fizet. Ezt a házat is úgy vettük, hogy összeraktuk a pénzt. Összejöttünk és megbeszéltük: a család nagy, a ház szűk már nekünk, nem férünk el — új házat kell építeni, hogy mindenkinek saját lakása legyen. És látják, milyen palotát építettünk! Hat szoba, ebédlő és konyha. A legidősebb fiam, Fjodor adott pénzt az építkezéshez, Nyikolaj és Jaska is befizették a maguk részét, a lányok meg ugyancsak. Így élünk. Az étkezés persze közös, a feleségem főz mindenkinek, a lányok, ha otthon vannak, segítenek neki, de minden egyebet mindegyikünk a saját keresetéből vásárol. Új öltönyt, vagy valami értékes dolgot akar valaki vásárolni, üdülni szeretne, vagy feleségestül Moszkvába akar utazni — tessék, a saját pénzeden! A lányaim a múlt évben a városba mentek, az egyik szőrmebundát vett magának, a másik mindenáron repülőgépen akart utazni. Jegyet váltott, és egészen Leningrádig repült. Nem szólhattam semmit. Az ő pénze, ő dolgozott érte, maga gazdálkodik vele.

— Lehetséges, hogy van olyan apa, akinek nem tetszik ez a rendszer, de én azt mondom, jobbat még kigondolni sem lehet. Nagy gondot vettek le rólam. Akadhat olyan ember, aki azt mondja: nem szép ez így, rokonoknak nem úgy kell élni, hogy egy házban laknak, de külön számítsák a munkaegységet meg a pénzt. Erre én azt felelem: nagyon köszönöm a kolhoznak, hogy számon tartja külön-külön minden ember munkáját, és megállapítja, hogy az mennyit ér.

— Én is nagy családban nőttem fel. Három nős fiú és két nővér — mind együtt laktunk az apámnál. Sokáig nem osztozkodtunk. Az öreg hallani sem akart az osztozkodásról. Az volt az apám háza, amelyikben most a kolhoz vezetősége van. Ezerkilencszázharmincban ezt a házat, mint kuláktulajdont, elkobozták. A kisebbik öcsém, amióta egyedül gazdálkodott, kulák lett. De amíg a szüleimnél voltunk, bár jómódban éltünk, minden munkát magunk végeztünk el. A családnak huszonkét tagja volt. A faluban gazdagoknak tartottak bennünket; sok volt a marhánk, harminc gyeszjatyina* földet szántottunk, de senki sem irigyelte a gazdagságunkat. Valahogy esztelenül éltünk. A magtárak telve voltak gabonával, sok jószágot adtunk el, de csak otthonszőtt gyolcsot viseltünk, a boltban egyetlen rőf anyagot sem vásároltunk egész évben. A nadrágunk nyersvászonból volt, az ingünk is, és az asszonyok, hétköznap, ünnepnap egyformán, csak vászonruhát viseltek. Az apám a maga kikészítette bárányбőrből bekecset, sapkát varrt, még csizmát is csinált belőle. A nyersbőrből eszkábált csizma sáros időben úgy elnyúlt, mint a rongy, azt sem tudta az ember, hol az eleje, hol a hátulja, körös-körül egyforma volt. Egy télen három-három pár ilyen csizmát hordtunk el, viszont olcsó volt, egy fityinget sem kellett érte fizetni a csizmadiának.

— A munkánk is értelmetlen volt. Nem volt nyugtunk se éjjel, se nappal, majd összeestünk a fáradtságtól. Apánk a cséplés ideje alatt vasárnaptól vasárnapig, sem éjjel, sem nappal

* Harminc gyeszjatyina körülbelül ötven hold. Egy gyeszjatyina — több mint egy és háromnegyed hold. — *A ford.*

nem engedte meg, hogy akár egy órát is megpihenjünk. „Majd ha eljön a tél, akkor dögölhettek" — mondta. Egész éjjel zörgött a magtisztító a szérűn. De ha valaki odafigyelt, hallhatta, hogy furcsán zörög: közben meg-megáll. Este hallatszik, aztán megáll. Megint zörög egy kicsit, aztán újból elhallgat. Ha az illető kinézett volna a szérűre, amikor csend volt, láthatta volna, hogy mindenki ott alszik, ahol éppen elnyomta az álom: a lovat hajtó fiúk — akik kordékon viszik a pelyvát az asztagokhoz — a lovon ülve alszanak, a lányok a magtisztító mellett, apám pedig a zsákokon horkol. Végigkínlódtuk az éjszakát, aztán nappal úgy járkáltunk, mint a részegek, a villa kiesett a kezünkből, és aki valahol leült, ott azon nyomban el is aludt. Végül is mások már az őszieket vetették, mi pedig még mindig arattunk és csépeltünk.

— Rosszul dolgoztunk. Rosszabbul, mint mi, senki sem művelte meg a földet. Felszántottuk valahogy úgy két hüvelyknyi mélységben, de ritkán vetettünk, hogy minél nagyobb területen vessünk. A mennyiség volt a fontos. Apám még bérelt is földet. A szántásnál csak arra ügyelt, hogy a szélét „akkurátosan" felszántsuk és a mezsgyén egy-két eke szélességgel a máséból beszántsunk a mienkébe.

— Boldogult apám — az ilyen dolgokban — bocsássa meg, hogy ezt felhánytorgatom — nagy mester volt. Nem arra állt az esze, hogy a házban és a földjén rendet tartson, hogy a táblákat jobban megmunkáljuk, esetleg gyümölcsöst ültessünk, fajállatot szerezzünk, hanem csak arra, hogy rászedjen valakit, hogy a máséból szerezzen.

— Ilyen ügyekben leginkább a legfiatalabb fia, Marko értette meg az apámat. Én voltam a legidősebb, de engem az apám nem avatott úgy be az ügyeibe, mint Markót. Én folyton csak azt hallottam tőle: ostoba vagy! Én voltam „a buta Aljoska". Csak azért, mert nem értettem az emberek becsapásához. A középsőről, Sztyepanról, meg ne is beszéljek. Keménykötésű, csípős nyelvű legény volt. Nekem, bevallom, inamba szállt a bátorságom az apámmal szemben, de Sztyepan nyíltan a szemébe mondta: miért dolgozunk úgy, mint a kárhozottak,

ha rongyokban járunk, és miért nem engedi a gyerekeket iskolába? Az apám meg Marko csalafintaságaiért a falu elkeresztelt bennünket Markolónak.

— Elviszek egy szekér búzát a magtárba, de előbb, apám parancsára, minden zsákba valamennyi hulladékot lapátolok. Az átvevő azonban nem a zsák tetejéről vesz próbát, hanem az aljáról, és az egészet selejtesnek minősíti. Az egész búzát a hulladék árán veszik át, garasokért. Hazaérve, elmondom. Erre Sztyepan rárivall apánkra: „Mindenkit ostobának tart, pedig vannak ravaszabbak is magánál! Spekuláns! Most a rubelt garasért adta oda!" Apám dühében elkékül. „Kuss, kutyafajzat! Fiatal vagy még ahhoz, hogy az apádat tanítsd! Ki a hibás azért, mert málészájúak vagytok? Ha mozsárban törik is a bolondot, akkor is bolond marad! Ha Markót küldtem volna, tőle biztosan a legjobb minőségűnek vették volna át." De Sztyepan nem hagyja magát: „Igen, ő annak adta volna át! Mert a maga Markója mindent tud! Az ökröket is eladta a vásárban százhúszért — de hová tette a pénzt? Gaska dugta el a harisnyájába? (Gaska a Marko felesége.) Alekszejnek meg nekem ezt is tudni kéne, mert a mi munkánk is benne volt abban a pénzben. Az öreg botot emelt Sztyepanra. „Elhallgass, te barom! Hogy jössz te Markóhoz! Marko, az gazda. Ha rátok bíznám magam, egy hét alatt tönkremennénk. Az ökrök! Ott az ökrök ára: az istállóra új tetőt húztunk — ez egy, új szekéralját vettünk, ez kettő. Megvakultál, hogy nem látod?" Sztyepan nem fél a bottól se. „A tető húsz rubel, azt tudjuk, a szekéralja harminc, hát a többi hetven hol van?..." Sztyepan egyre azt akarta, hogy osztozkodjunk.

— Egyedül Marko volt a szüleim vigasza. Nem kellett tanítani, parancsolni neki, magától is tudta, mit tegyen. Megdöglik egy disznó — Marko elkészíti, mintha levágta volna, és a piacra viszi a városba. Hazafelé felönt kissé a garatra, jókedve van. Az apám azt is megengedte neki, hogy igyék, mert tudta, hogy huszonöt kopejkánál többet nem iszik el, a vásárban pedig sok rubellel többet kap. Dicsekszik is: Marko elsőrendű minőségűnek adta el a disznót! Mindenki ismerőse:

az orvos, aki lebélyegzi, a hentesek, mindenkit megkínál, ajándékokat osztogat... Elküldte egyszer az apám egy együgyű paraszthoz, kössön vele tavasztól kezdődő bérleti szerződést néhány gyeszjatyina földre. Marko ott mindenkit leitatott, és ugyanazért az árért bérleti helyett adásvételi szerződést íratott alá vele. A tanúk is rányomták az ujjukat részeg fővel, azt se tudták, mire. Ezt mi csak az osztozkodás után tudtuk meg. Tíz évig titkolta Marko a szerződést. Szántottuk azt a földet, azt hittük, bérlet, később kiderült, hogy Marko régen megvette. Ilyen enyves keze volt ennek a Markolónak!

— Az apám Kicsinek hívta, de a Kicsi már jóval túl volt a harmincon, csak négy évvel volt fiatalabb, mint én. Külsőre szakasztott olyan volt, mint az apám. Én és Sztyepan az anyámra hasonlítunk, feketék vagyunk, de Marko vörös hajú, görbe lábú, a képe is olyan vörös, mintha téglával dörzsölték volna, a szeme dülledt, folyton pislog. Valami szembetegsége is volt: mindig a könnyeit törölgette, mintha sírna. Annyira egyformán gondolkozott az apámmal, hogy fél szóból is megértették egymást. Néha hallgattam, amint beszéltek, tanácskoztak egymással valamiről, de semmit sem értettem belőle.

— Egymás mellett ülnek, mereven a földre néznek, az apám a szakállát simogatja, Marko pislog, zsebkendőjével a könnyeit törölgeti, és csak annyit hall az ember: „Uhüm... Igen, én is úgy gondoltam... Lehetne úgy is, csakhogy ne úgy legyen..." — „Hallod. Kicsi — mondja az apám — hogy legyen? Megöljük? Sajnálom. Talán, hogy is mondjam?... Megpróbáljuk?" — „Igen, én is úgy gondolom — feleli Marko. — Beadni neki néhány üveggel, és a bordái közé, de jól a bordái közé, hogy ficánkoljon. Ehe?" — „Igen, persze, lehet úgy is... De ha nem úgy, akkor amúgy legyen..."

— Az anyám bosszankodik miattuk: „Ej, ezek a kupecek! Vak lovat akarnak eladni, de úgy titkolóznak, mintha embert akarnának ölni, uram bocsáss!"

— Így gazdálkodtak kettesben. Apám inkább a ház körül, Marko pedig utazgatott, vett és eladott. Ő volt a legfiatalabb,

tisztelnie kellett volna bennünket, engem meg Sztyepant, de érezte, hogy az apám mögötte áll, és parancsolgatni kezdett nekünk! Úgy kiabált velünk, mintha zsellérei lennénk. Kijött a mezőre, ahol én meg a fiam, Fegyka és Sztyepan meg a lányai egész nyáron kint laktunk. Megjelent, mint egy intéző, könnyű fogaton, kezében korbáccsal. Semmi sem tetszett neki, ez sincs jól, az sincs jól... Kevés szénát kaszáltunk, és késön, a lovakat túl korán kifogtuk. „Vidámabban mozogjatok, mondja, hogy vasárnapra nekem az egész széna boglyában legyen." Sztyepannak egyszer csak kifogyott a türelme. „Neke-ed? — kérdi tőle. — Te pojáca! Ebből nem kéne neked?" És olyat vágott a hátára a vasvillával, hogy lefordult a kocsiról. Tyű, mi volt ott! Marko gyerekei nekimentek Sztyepannak, én és Fegyka védtük őt, erre mi is kaptunk néhányat. Az asszonyok is hajbakaptak. És ilyesmi nemegyszer, hanem gyakran fordult elő...

— Hát így éltünk. Pénzt nem adott az apám senki kezébe. „Zabálnivalótok, ruhátok, lábbelitek van — mondta. — Mi kell még nektek? Szórakozás?" Úgy éltünk, ahogy azt egyesek szeretnék: semmit sem számoltak, nem mértek, nem osztottak el. Sztyepan időnként próbálta számon kérni a magáét, de abból csak perpatvar lett. Éreztük, hogy valami nincs rendjén. Hová lesz az a pénz, amit a gabonáért és a marhákért kapnak?

— Sokáig éltünk együtt. Az én Fjodorom már húszéves volt, amikor osztozkodtunk. Mégis elosztottuk a vagyont. Akkor, amikor már mindnyájunknak kibírhatatlanná vált az életünk. Legtöbbet Sztyepan felesége, szegény Motyka szenvedett. Sírba üldözték szegényt...

— Motyka olyan menyecske volt, hogy a mai világban, isten tudja, hogy tisztelnék a munkájáért. Sztahanovista lenne. Vékony, sovány teremtés volt, de a munkában csupa tűz! A földön is, otthon is, három helyett dolgozott. Ezermester volt, mindenhez értett. Mi legalább télen kialhattuk magunkat, de Motykának egész évben nem volt pihenése. Mindenki alszik, az asszonyok is, de ő naponta csaknem reggelig a mécses mellett ül és varr. Az egész hadat ő öltöztette. A gatyánkat, az ingün-

ket, a vászonholmit, mind ő fonta, szőtte és varrta. Amint elkezdődtek a viták az apám és Sztyepan között, a meny is hamar kegyvesztett lett, akármit tett, semmi sem volt az apám ínyére. Nem úgy lépett, nem úgy fordult, nem úgy ült le, ahogy ő akarta. Az apám nem is nevezte másként, csak gúnyosan divathölgynek. „Hol van a mi divathölgyünk? Hallod-e, te divathölgy!", „Az ördög tudja, miféle, csak nem menyecske! — mondta. — Mi tartja benne a lelket, hisz csak csont és bőr? Ez aztán a divathölgy! Gaska, az igen, az asszony! A mi fajtánkból való, igazi parasztasszony. Úgy viszi a zsákot, hogy egy férfi se könnyebben." Marko felesége, Gaska volt a kedvenc menye. Egy fejjel magasabb, mint Marko, nyomott vagy egy mázsát, a föld is rengett alatta, ha lépett egyet.

— Az volt a szokás, hogy Motyka szőtte a vásznat és varrta az ingeket, de a szabáshoz az apám a szomszédasszonyt, Szemjonovnát hívta át. Agyafúrt asszony volt ez a Szemjonovna, ha veszekedés támadt valamelyik családban, ő mindig beleütötte az orrát. Amikor apám elővette a ládából a vásznat, még anyámat se vonta be a munkába, bezárkózott Szemjonovnával a másik szobába, megvárta, amíg az ingeket mind kiszabta, a maradékot pedig visszatette a ládába, és lakatra zárta.

— Motyka titokban sírt bánatában. Jó teremtés volt, a légynek sem ártott, Sztyepan pedig tűrt, tűrt, de végül kifogyott a türelme. Kitette a küszöbön ezt a Szemjonovnát, aztán apámhoz fordult: „Lopott a mi Motykánk, hogy nem bízik benne? — Fehér lett, mint a fal. — Hogyan is élhet az ember együtt bizalom nélkül?" Az öreg tűzbe jött: „Kit tanítsz, te kutyafajzat? Ha nem lopott, akkor még lophat!" Erre aztán az történt, hogy apám bottal végigvágott Sztyepanon, aki védekezésből vagy elvesztve önuralmát — meglökte az apámat... Az öreg rendőrökkel vitette el Sztyepant. Három napig a hűvösön tartották és verték. Rettenetes dagadt arccal, csupa kék folttal jött haza.

— Ettől kezdve még rosszabb lett a helyzet. Olthatatlan gyűlölet támadt közöttünk. Az én feleségem és Motyka megtalálták Gaska ruhásládájának a kulcsát — valahol elejtette

— s megbeszélték, megnézik, mit rejteget benne. Kivárták, amíg mindenki elment hazulról, akkor kinyitották a ládát, és Gaska régi hozománya alatt kasmír kendőket, barchetot, posztót, vég kartonokat találtak, mindazt, amire apánk egy kopejkát sem adott a családnak.

— Az asszonyok elámultak! Itt vannak a mi ökreink és a mi búzánk! Motyka igazán csendes, békés asszony volt, de most ő is kikelt magából. Fejszét hozott, az én feleségem meg kidobált mindent a ládából a padlóra. A fejszével a küszöbön összevagdosták Gaska kelméit, aztán a rongyokat begyömöszölték a ládába, rázárták a lakatot és visszatették a kulcsot oda, ahol találták. Amikor Gaska belepillantott a ládájába, dühében megbetegedett, két napig nyomta az ágyat. Persze, kitalálta, hogy kinek a műve volt az egész, de nem panaszkodott apámnak: azokat a kasmírokat biztosan úgy vásárolták titokban, hogy az öreg sem tudott róluk. Az öklével bosszulta meg magát az asszonyainkon. Ha négyszemközt találkozott valahol Motykával, megcibálta a haját, a földhöz verte... Az én feleségemet is ütötte. Az asszonyok védelmében persze mi is beavatkoztunk a verekedésekbe. Alig telt el nap verekedés nélkül. Ha zaj, kiabálás hallatszott az udvaron, a szomszédok már tudták: Markolóék verekszenek.

— Megtörtént, hogy összejöttünk az ebédnél — négy apa, négy anya, felnőtt gyerekek, eladó lányok, összesen huszonkét lélek — hallgatagon ülünk, és ellenségesen, görbén nézünk egymásra, csak szuszogunk és falunk. Rosszul jár, aki evés közben káromkodik: a másik azalatt kikapja a tálból a legjobb falatot. Felállunk az asztaltól, imádkozunk, utána meg az udvaron gereblyével esünk egymásnak.

— Egytől egyig mind rászoktunk a lopásra, ki mit lelt, azt vitte. Nemhiába félt az apám attól, hogy — mint mondta — „ha nem lopott, akkor *még lophat*". Az apróságok tojást loptak, hogy cukorkát vehessenek, az asszonyok a vajat és a szalonnát hordták a boltoshoz, és szalagra, fésűre cserélték be, a legények zsákszámra lopták a búzát a szérűről.

— Végül odáig fajult a dolog, hogy Gaska elterjesztette

Motykáról, hogy ha egyedül alszik a nyári konyhában, a szomszéd legények beszökdösnek hozzá az ablakon. Persze, hazudott. Szegény Motykának eszébe sem jutottak a legények! Annyira sanyargatták szegényt, hogy alig vonszolta a lábát. De hát a pletyka mégis hamar elterjedt a faluban. Valaki kátránnyal kente be a kaput* Motyka miatt, lehet, hogy Gaska maga tette. Ekkor Sztyepan is hibát követett el. Anélkül, hogy tisztázta volna a dolgot, elhitte, amit Motykáról beszéltek, és ellátta a baját. Ilyen szépen védte meg az asszony becsületét! Egyszer éjjel kimegyek az istállóba, hogy megetessem a lovakat, meggyújtom a lámpát, hát elhűl bennem a vér; Motyka a gyeplővel felkötötte magát, a feje félrekonyult, már nem volt benne élet. Hát így történt...

— Eltemettük Motykát. A sírnál Sztyepan jajgatott, tépte az ingét. Erre aztán apám és Marko is belátta, hogy így nem élhetünk tovább. Tanácskoztak egymással: „No Kicsi, mi lesz? Úgy látszik, nem lehet tovább elkerülni." — „Igen, igen, én is úgy gondolom." És közölték velem és Sztyepannal, hogy elosztják a vagyont...

— Marko, mint a legfiatalabb fiú, a régi házban maradt az apámmal. Nekem és Sztyepannak adtak egyenként öt-öt gyeszjatyina földet, a legmesszebb fekvőt, szikeset. Azon a helyen sohasem termett gabona. A legjobb föld, a fekete föld, a falu közelében, Markóé lett. Az igaerőből egy pár ökröt adtak Sztyepannak, az egyik állat nyomorék volt, már régen nem fogták be, a vágóhídra akarták vinni, mert nem tudott lábra állni. Nekem egy pár lovat adtak, a legrosszabbakat, az egyik megerőltette magát, beteg volt, a másik harminc éves és fogatlan. A szerszámokból is adtak valamit: vetőgépet a ládája nélkül, szekérderekat kerék nélkül, fejszét, ásót... Panaszt tettünk mi az igazságtalan elosztás ellen az elöljárónál, de Marko már előre megkente, akit kellett. Jóváhagyták...

— Azután így ment sorunk: Marko gazdasága az elosztás

* Régi orosz szokás falun, hogy a félrelépett nő házának kapuját kátránnyal kenik be. — *A ford.*

után gyorsan nőtt, akár a kenyértészta az élesztőtől. Többel gyarapodott a földje, mint amennyit nekünk adtak, kiderült a vétel arról a földről, amit bérletnek hittünk. Marko illendőségből egy évig várt a vétel után, aztán nekilátott: vett egy cséplőgépet gőzgéppel, és földet; később boltot is nyitott. Erre mindenki megértette, miről van szó. A szomszédok mondogatták: „Most bontotta ki Markoló Marko a felesége harisnyáját!" Világossá vált, hogy a posztó meg a karton csak apróság volt, valahol ezresei is voltak eldugva a jobb időkre. A mi munkánk gyümölcse... Egy baja volt csak Markónak: kevés volt a gazdaságában a munkaerő. Helyettünk napszámosokat kellett fogadnia.

— Volt még két húgunk, Varka és Fekluska. Marko magánál tartotta őket meg apai jussukat, és persze megígérte, hogy hozománnyal kiházasítja majd őket. Varka egyre várta a vőlegényt, aztán megunta, és a városba ment szolgálónak. Fekluskát Marko majdnem harmincéves koráig tartotta lánysorban, olyan vőlegényt keresett, akinek kevés hozomány kell, végül talált is: gazdag családból valót, amelybe nem szégyen férjhez menni, egy kopejka hozományt sem követeltek, örültek, hogy találtak valakit, aki közéjük megy. A faluban mindenki elkerülte őket, mert csúnya betegségben szenvedett ennek az egész családnak apraja-nagyja.

— Az osztozkodás után az apám szemmel láthatóan gyorsan öregedett. Sokat tűnődött. Biztosan a lelkiismeretfurdalása nem hagyta nyugodni. Akárhogy vesszük is, csúnyán elbánt velünk. Mégiscsak az ő vérei vagyunk. Kereste a magányt, az életén gondolkozott. Tavasszal Marko bevitte a városba, az öreg onnan gyalog kereste fel a zarándokhelyeket. Már hideg ősz volt, amikor soványan, rongyosan hazatért. Marko mindjárt lecsapott rá: „Ez nem járja, apám! Maga munkaidőben kóborgott, nekem meg dinnyeőrt kellett fogadnom. Menjen télen is oda, ahol nyáron volt, valamilyen kolostorba..."

— Az öreg elhagyatottan halt meg. Az anyám, míg élt, még gondozta valahogy, de amikor egyedül maradt, nehezen teltek hátralevő napjai. Amikor már egészen elgyengült, megtörtént,

hogy erőtlenül fogta a bögrét, leöntötte magát vagy az asztalnál fellökte a tányért, és Gaska ezért arculütötte. Ha nem jött le a kemencéről, elfelejtették az asztalhoz hívni. Maga mosta a patakban a gatyáját. Kétrét görnyedt szegény a mosásnál, azután pedig ahhoz sem volt ereje, hogy felegyenesedjen. Gyerekeket hívott segítségül, hogy támogassák a vízből a partra ...

— Nekem rosszul ment a sorom az osztozkodás után. A lovaim, amiket kaptam, még az első évben megdöglöttek. A szomszéd meg én a teheneinket fogtuk be. Idegeneknél béreltem lakást. Egyik nyáron betegeskedtem, nem tudtam kapálni, a gaz megfojtotta a gabonát. Még a vetőmagot sem kaptam vissza. Többé nem is tudtam lábra állni. Napszámoskodni kezdtem és a gyerekeket is munkába küldtem. Így napszámoskodtam egészen a forradalomig. Sztyepan házat épített, még egyszer megnősült, felesége tehenet és lovat hozott magával. Néhány évet éldegélt, aztán ő is tönkrement. Olyan szárazság volt, mintha tűz perzselte volna a földeket, minden kiégett. Őrölt fakérget kevertek a kenyérbe, makkot szedtek az erdőben. Azon a nyáron Sztyepan nem is próbált aratni a szikes földjén — nem termett ott semmi a bogáncsokon kívül. Télen felette a marháját, ami felszerelése volt, azt eladta, tavasszal meg kölcsönkérte a szomszédtól a szekeret, összepakolta a holmiját és a városba költözött. A házat Marko vette meg az idősebb fiának, öt pud árpáért. Idegenek négy pudot ígértek érte. Marko, mint rokon, egy puddal többet adott.

— Elutazása előtt Sztyepan elment az öccséhez az árpáért, megtöltötte és bekötötte a zsákokat... Marko mellette állt, pislogott, a könnyeit törölgette kendőjével, mintha a testvérétől való elválást siratná. Sztyepan kivitte a zsákokat a szekérre, aztán visszatért. Mit is mondjon búcsúzóul? Szemen köpte — ennyi volt a búcsú. Többé nem is láttuk. Bányában dolgozott, aztán gyárban. A forradalom alatt — úgy hallottuk — fiaival együtt belépett a Vörös Cárdába (akkor már két felnőtt fia volt) és mindhárman elestek.

— Ez lett a mi családunkból.

— Amikor Markót egyszer ötszörös gabonabeszolgáltatásra

büntették, az én gyerekeim nagy örömmel segítettek az illetékes bizottságnak kiszedni Marko magtárából a búzát. A kisebbek, Nyikolaj és Jaska, csak hallomásból tudtak arról, hogyan éltünk mi együtt a nagyapával és a nagybácsival, de az idősebb, Fjodor, mindenre jól emlékezett, a saját bőrén tapasztalta. A polgárháborúban Fjodor partizán volt. Egyszer meglátogatta csapatával a nagybátyját. „Ejnye, de szeretnék leszámolni veled! — mondta neki. — Szeretném felégetni mindazt, amit a munkánkból összelopkodtál! No de még várunk — egyelőre. Jól jön az még minekünk!"

— Kilencszázharmincban a kuláktalanítás idején elkobozták Marko vagyonát, és őt családjával együtt az Urálba telepítették. Eljött hozzám, elbúcsúzott tőlem: kenyeret kért az útra. Sírt, a könnyeit törölgette. Adtam neki egy cipót. „Vigyen el az ördög, menj utadra, és soha többé ne gyere vissza..."

1938

A kozák falu kolhozának, a „Forradalom Világítótornyá"-nak vezetősége megbeszélte, kiket küldjenek a szomszédos kolhozba, a „Vörös Kaukázus"-ba a szocialista versenyszerződés teljesítésének ellenőrzésére.

— Olyanokat kell küldeni — mondta a kolhozelnök — akik nemcsak mindent alaposan ellenőriznek, hanem a gyűlésen jól megmossák a fejét, akinek kell. Itt az esztendő vége, most összegezzük az eredményeket. Válasszunk olyanokat, akiknek jól felvágták a nyelvét.

— Hát akkor küldjük megint Kapiton Ivanovics Pecsericát — javasolta Gyagyuskin brigádvezető — ő győzi a beszédet az egész kolhozzal szemben.

— Pecserica menjen! — kiáltották a kolhoztagok. — Legyen ő a bizottság vezetője.

— Gyagyuskint is küldjük el! Írjátok fel.

— A gépeket Korzsov ellenőrizze!

— Menjen Szerjozsa Zamjatyin is!

— És Vaszilisza Abramenko.

— Nagyon helyes, ők ellenőrizzék az állattenyésztést.

— Jól van — az elnök vonalat húzott a küldöttek névsora alá. — Egy munkacsapatvezető kellene még.

— Pása Kulkova!

— Kulkova, azt igen. Magam is gondoltam rá. Jó jelölt. Itthon sem hagy nyugtot senkinek, hadd ismerjék meg ott is. Most már rendben volnánk. Ezenkívül mindenki mehet, aki akar... és akinek jut hely a kocsiban.

... Vasárnap, már kora hajnalban, háromtonnás gépkocsi várt a vezetőség előtt. Kapiton Ivanovics Pecserica, a kolhóz párttitkára, a mezőgazdasági laboratórium vezetője, mint a bizottság feje, lefoglalta magának a legjobb helyet a kocsiban, ahol kevésbé éri a metsző, decemberi szél. Közvetlenül a fülke mögé, a gépkocsi fenekére ült, magasan felhajtotta subájának gallérját, úgyhogy alig látszott ki a feje búbja. Csak bajusza meg fagytól vörös orra és sötét szeme kandikált ki a gallérból. Szorosan melléje ült a sovány, vörösesszőke hajú, szeplős arcú, törékeny Pása Kulkova. Pecserica betakarta szomszédnőjét subájának egyik felével. Vaszilisza Abramenko fejőnő — Vaszja néninek hívták maguk között — jóhúsban levő, rózsás arcú kozák asszony, tucatnyi kendőt és meleg kabátot vett magára, alig bírt felmászni a teherkocsiba. S amikor végre felsegítették: „Jaj, mamám! Segítsetek!" — kiáltással, egyenesen Pecserica lábára zuhant. Mihajlo Korzsov, a kovács, olyan hatalmas termetű, hogy amikor tömegben áll, azt hinné az ember, hogy lovon ül. Most csizmája hegyével egy követ lökött a gépkocsi hátsó kerekéhez, ráállt, felemelte egyik lábát, és egyszerűen átlépett a kocsi magas oldalán. A cserkesz kaftános, vörös bekecses Gyagyuskin brigádvezető és Szerjozsa Zamjatyin lógondozó padot hozott ki a vezetőség irodájából. Feltették a kocsira, és mit sem törődve a szembefújó széllel, ráültek. Szergej térde közé szorította a zászló nyelét, amelyre aranyfonállal hímezték a szöveget: „Vándorzászló a legjobb kolhoznak — az osztaskovi kozák falu szovjetje."

A bizottság tagjain kívül még vagy tizenöten ültek fel a teherautóra. A Kubán másik partján elterülő Sztukacsi tanya, ahová most utaztak, annak idején ebből a kozák faluból vált ki.

A falubeli kolhozparasztok számos atyafia ott élt, és most felhasználták az alkalmat, hogy meglátogassák övéiket.

Utolsónak az agg Akim Stanykót ültették fel; látogatóba ment egykori ezredtársához, akivel még 1905-ben, az orosz—japán háborúban együtt szolgált. A totyogó öreget felesége kísérte a kocsihoz, és nagy gondosan két törülközővel is átkötötte

férje subáját: az egyikkel öv helyett a derekát, a másikkal a felhajtott gallérját a nyaka körül.

— Az öreg egészen szétesne, ha az öregasszony nem kötné össze! — jegyezte meg Korzsov, miközben kihajolt a kocsiból, és hóna alatt megragadva a vézna öreget, beemelte a többiek mellé.

— Szóval megvolnátok — mondta az elnök, amint a zsúfolt kocsira nézett. — Pecserica elvtárs, vigyázz arra, hogy minden rendben legyen. Te vagy a felelős. Ott elszélednek, ki a sógorához, ki a komaasszonyához, nézz utána — itt szigorúan az öreg Stanykóra nézett — hogy rendesen viselkedjenek, és ne öntsenek fel a garatra, mert visszajövet még ki találnának esni a kocsiból. Az ellenőrzésnél pedig nyitva legyen a szemetek. Ceruzát és noteszt vittetek magatokkal? Üdvözlöm az elnököt, Gyagyuskin elvtárs. Üdvözöld az öcsédet a nevemben, mondd meg neki, magam is szívesen mentem volna, de nem lehet, berendeltek a járási központba.

— Jó, megmondom.

Fegya Maljuk, a gépkocsivezető, begyújtotta a motort.

— Mind itt vannak?

— Úgy látszik, mind.

— Mehetünk. Fogózkodj, öreg!...

A tanyát azért hívták Sztukacsinak,* mert sok volt ott a kovács. Szélcsendes időben a kompig, a tanyától két kilométerre is elhallatszott a kalapácsok csengő, ütemes koppanása az üllőn. A tanyának volt más neve is, azt akkor adták neki, amikor a földmérő kijelölte a területét — Új-Osztakoska — de ez a név csak a papírokon szerepelt, az emberek megszokták, hogy vagy Sztukacsinak, vagy a kolhozról „Vörös Kaukázus"-nak nevezzék.

A „Forradalom Világítótornyá"-nak bizottsága tíz óra tájt érkezett a tanyára. A kolhoz vezetőségében senkit sem talál-

* A szó oroszul kopácsolást jelent. — *A ford.*

tak. Az elnök, a gondnok és a könyvelő éppen otthon reggelizett. A takarító asszony fogadta a vendégeket, és kérte, várjanak egy percig, amíg elszalad az elnökért.

A vendégek körülvették a vezetőség irodáját. Pecserica ledobta magáról a nehéz subát, amely akadályozta a mozgásban, átadta a sofőrnek, hogy tegye a fülkébe. A jóképű, fekete bajuszú, szép szál, már nem fiatal, de nem is öreg kozáknak elég volt a vattabekecs is. Rövid megbeszélést tartottak.

— Csoportokra kell oszlani — mondta Pecserica — különben nem végzünk estig.

— Persze — jegyezte meg Gyagyuskin — szakmák szerint.

— Hát akkor talán így: Korzsov elvtárs, te ellenőrizd a gépeket, a javítást, a karbantartást és a többit. Még két embert végy magadhoz. De vigyázz, ők ezzel jobban állnak, mint mi: annyi náluk a kovács, hogy egymásba botlanak. Alaposan nézd meg a munka minőségét. Vaszja néni Szergejjel az istállókat látogassa, de nézzék meg az igásállatokat is, helyes, Gyagyuskin elvtárs? Lesz elég idejük? Rendben van. Szóval az istállókat. Igyekezz, Szergej, ne sajnáld a munkát. Ha meglátsz egy pucolatlan lovat, vesd le a kaftánodat, végy kefét, vakarót, és tisztítsd meg. Mutasd meg nekik, hogy kell dolgozni. Pása velünk marad. Én és Gyagyuskin vele együtt a brigádokat, a vetőmagot vizsgáljuk meg, és a többit. Helyes? Aki előbb végez, csatlakozzék hozzánk.

Az egyik szemközti házból, hosszú lovasköpenyét gombolgatva kilépett a kolhoz elnöke, Nyikolaj Gyagyuskin, a brigádvezető Gyagyuskin testvéröccse, aki nemrég szerelt le; a hadseregben alhadnagyként szolgált.

— Jön a gazda — szólt Korzsov.

— Fiatal gazda — jegyezte meg Pecserica.

— Nem könnyű dolga van itt. De hát jó fából faragták. Igaz? Mit gondolsz, Gyagyuskin elvtárs, ráncba szedi-e az öcséd ezt a kolhozt?

— Ki tudja? — Az idősebb Gyagyuskin vállat vont. — Attól függ, hallgatnak-e majd rá az emberek.

Nyikolaj Gyagyuskin, a kolhozelnök, széles mosollyal fogott kezet először fivérével, s aztán a többi küldöttel.

— Megérkeztetek? Nagyon jó. Régóta vártunk benneteket. De sokan vagytok. Az egész kolhoz ide vándorolt! Eljöttetek szóval, hogy egy kicsit megokosodjatok, megtanuljátok nálunk, hogyan kell gazdálkodni? Nagyon jól tettétek! Mi mindig szívesen segítünk az embereknek.

Pecserica szemében gúnyos mosoly villant meg. Az övéihez fordult:

— Hallottátok, hogy beszél. Ilyenek a fiatalok! Tudja, hogyan kell fogadni a vendégeket... Egyébként lehet, Nyikolaj, hogy tényleg kapunk tőletek valami okos tanácsot. Nem utasítjuk vissza. Ilyesmi már előfordult. A mieink nyáron a „Napfelkelte" kolhozban voltak látogatóban, s amikor visszatértek, olyan csodát meséltek, amilyenről még senki sem hallott: hogyan lehet kocsikenőcs helyett lépesmézzel kenni a kocsikereket. Ők ott gyakorlatban látták. Az egyik brigád egész nyáron át nem kente szekereit, kocsikenőcsnek még csak hírét sem hallották. Amikor a brigádvezető megtudta, hogy megérkezett az ellenőrző bizottság, begyulladt, hogy most meg fogják vizsgálni a szekereket, és sebtében kiadott a konyháról a fogatosoknak két kiló mézet, és még azt is megparancsolta: „Ha kérdezni fogják, miért sárga, mondjátok, hogy finomított kenőcs." A mi bizottságunk, beismerem, nem vett észre semmit, de a szakácsnőjük kikottyantotta a dolgot. Ebédre cseresznyés barátfülét adtak, s megszólal a szakácsnő: „Ne haragudjanak, de nem tudom megédesíteni, nincs mivel. Volt itt, tartalékban, egy kis mézem, de a mi okosaink kitalálták, hogyan kenhetik mézzel a kocsikereket és elvitték." Micsoda? A kereket? Odarohantunk, levettük az egyik szekér kerekét, valaki letörölte ujjával a „kenőcsöt" és megnyalta: hát igazán méz volt! Amikor megjöttek onnan, elmesélték: „Csodálatos »újítást« láttunk a »Napfelkelté«-ben. Talán próbáljuk ki mi is? Hátha olcsóbb lesz?"

A fiatal Gyagyuskin nem sértődött meg. A vendégekkel együtt nevetett, és megveregette Pecserica vállát.

— Csak nézz meg mindent, Kapiton bácsi! Az nem árthat.

A tanya könnyen áttekinthető, akárcsak az ember tenyere. Sztukacsi kis tanya, mindössze egy utcából áll. A két sorban álló házakat, minden oldalról, a téli pusztaság veszi körül. A kultúrház és a vezetőség irodája, a tanya közepén, egy kis halmon áll, mindenfelől jól látható, ha valaki a vezetőségbe érkezik. Tíz perc alatt egész tömeg gyűlt össze a gépkocsi körül.

— Isten hozta, szomszéd!

— Te is eljöttél, komaasszony? Jó egészséget! Miért egyedül, hát Pjotr komát hol hagytad?

— Jó egészséget, mama!

— Jó egészséget, lányom! A kis Fegyát is elhoztad, add csak ide az én drága kis onokámat!

— Pecserica elvtárs! Él még? És milyen fiatal! Hát megint eljött hozzánk?

A rokonok és ismerősök megbeszélték a legfontosabb családi újságokat, s közben többen is összegyűltek; Pecserica elmondta, mi a célja a látogatásnak. Bemutatkozott, hogy ő az ellenőrző bizottság vezetője, a vele érkezett kolhoztagok pedig a bizottság tagjai. Elmondta egy füst alatt azt is, hogyan fogják lefolytatni az ellenőrzést. A kolhozelnök, Gyagyuskin bejelentette, hogy este a kultúrteremben tartják a beszámoló gyűlést.

— Akkor megint elverik valakin a port — szólalt meg az egyik tanyai kolhozparaszt. — Mint a múltkor Jurcsenkón, a gondnokon. Úgy reszketett a keze, hogy amikor a noteszét kereste, nem talált bele a zsebébe.

— Nem a! Ma még rosszabb lesz. A gazdaság minden ágát ellenőrizzük.

Tréfás szócsata zajlott le.

— Nagyon sokan jöttetek, nehéz lesz megbirkózni veletek!

— Sebaj, fiúk! Mi otthon vagyunk, elhozzuk a piszkavasakat. De majd ha hozzájuk megyünk, akkor nehezebb lesz. Megesznek bennünket.

— Mi még többen megyünk. Két teherautó népet viszünk!

— Mióta van két kocsitok? Vagy már megjavítottátok azt, amelyiket Jurcsenko összetört, amikor a nyulat hajkurászta?

— Megjavítottuk. Ötszáz rubelt fizetett érte. Már régóta üzemben van. De te, Pecserica elvtárs, hány évig fogod még emlegetni, hogyan vadászott Jurcsenko a nyúlra?

— Mi az ott a kocsin, csak nem a vándorzászló? Tán csak nem nekünk hoztátok?

— De igen, valaha nálatok volt. Megismeritek?

— Most visszajön hozzánk?

— Hát persze, itt hagyják. Minek is hordoznák ide-oda. Hiszen ha elmegyünk hozzájuk, úgyis a mienk lesz.

— Sok babot megesztek ti még addig... — felel Pecserica. — Már hozzánk szokott... A vándorzászlóról úgy szól a határozat, ha érdekel benneteket, hogy akkor veszitek vissza, ha a tarka ökrötöknek, amelyiknek a farkát Mityka Sztorozsenko leszakította, visszanő a farka. Egy perccel se előbb.

— Hogy az ördög vinné el! Máris kiszimatolták. Pedig csak tegnap történt!

— A rossz hír szárnyon jár!... Megtelefonozták nekünk.

Az öreg Stanyko is beleszólt a vitába. Bár majd megvette az isten hidege, de mégse akarta megszegni a szokást: nem sietett a komájához.

— A zászlót sehogy se veszíthetjük el — dünnyögte, miközben kesztyűje szárával letörölgette meggémberedett arcáról a végigcsurgó könnyeket. — Régen is úgy vót: ha az ezred elvesztette a zászlaját, hát feloszlatták. Úgy bizony.

— Ne féljen, édesapám, nem történik ez meg velünk — szólt ismét Pecserica. — Ki venné el? Ők? Nézze csak meg jobban őket: nem úgy néznek ki! Kezdhetjük akár a kolhozirodán. Lerúgták a küszöböt, és nincs, aki megjavítsa. El kéne küldeni a mi ácsunkat, hadd csinálja meg. Csizmatisztító kisseprűjük sincs. Ezt nevezik kultúrának! Még nem voltam bent, de emlékszem rá a múltkorról: a kemencéről hullik a vakolat, füstöl, az oldalán nagy lyuk tátong, majdhogy a fökönyvelő fejére nem esnek belőle a téglák; köpőcsészéjük nincs, és mindenki bagózik. Igaz? Így van? Nem ütötte még agyon a könyvelőt egy tégla? Nem, él még, ott jön ni... Jó egészséget, könyvelő elvtárs. Éppen rólad beszéltünk. Féltettük az egészségedet.

— Nincs többé lyuk, betapasztottuk. A kemencét is kijavítottuk — kiáltott a tornácról a takarítónő. — Először nézd meg, aztán beszélj. Megállj csak, Kapiton bácsi, elmegyünk mi is hozzátok!...

Az asszonyt zavarba hozta a kolhoztagok nevetése, arca elé kapta kendőjét és besurrant az irodába.

Az idősb Gyagyuskin megfogta Pecserica karját.

— Alig szálltunk le a kocsiról, máris nekitámadsz!... Vegyünk mindent sorjában, induljunk inkább.

A fiatal Gyagyuskin barátságos mosollyal behívta a vendégeket, hadd melegedjenek.

— Kapiton bácsi! Gyere be hozzám, elbeszélgetünk egy kicsit. Talán éhgyomorral indultatok el hazulról. Először bekapunk valamit...

— Ezt a fogást ismerem! — utasította vissza Pecserica a meghívást. — Egyél, aztán igyál! Nem. Éhgyomorra mérgesebbek leszünk, és több hibát látunk meg. Te, elnök elvtárs, arról gondoskodj inkább, hogy mindenki a helyén legyen. Már megyünk is! Vaszja néni! Mihajlo Potapics! Kezdjük meg, induljunk. Négy órakor itt találkozunk, a kultúrházban. Mindent írjatok fel. Adatokat, minél több adatot! Hisz tudjátok, hogy ők nem szeretik az adatokat.

Az iroda előtti tér elnéptelenedett. Korzsov és még két „Világítótorony"-beli kolhoztag abba az udvarba ment, ahol a gazdasági felszerelést tartották. A helyi kolhoztagok hosszú sora kísérte őket. Vaszja néni és Zamjatyin az istállók felé vette útját, őket is a tanyaiak nagy csoportja követte a faluvégre. A fiatal Gyagyuskin bátyjával és Pecsericával ment.

— Ide hallgass, Kolja, ne törd a fejed semmin — mondta Pecserica most már komolyan, elhagyva a megszokott tréfás hangot — otthon megreggeliztünk, nem vagyunk éhesek. Inkább majd később, az ellenőrzés után, különben nem leszünk kész. Mi a helyzet nálatok? Mondj el mindent!

Nyikolaj Gyagyuskin, aki eddig utánuk ballagott, meggyorsította lépteit, s fivére és Pecserica közé furakodott.

— Javul a helyzet lassacskán. Egyet-mást már rendbehoz-

tunk. Két mihasznát kitettünk a vezetőségből. A gondnok most Ivan Grigorjevics. De az állattenyésztésben még nagy disznóságok vannak. Pacjukkal baj van. Ma a gyűlésen jól mossátok meg a fejét, hogy megérezze... Hiszen most nem készültünk arra, hogy ti jöttök, mindent úgy láttok, ahogy igazából van. Ivan Grigorjevics szólt ugyan nekem tegnap: „Piszkos a fürdőnk, küldjek oda lányokat, hogy kitakarítsák?" De én azt feleltem: „Szemfényvesztéssel nem foglalkozom. Hagyd úgy, ahogy van. Majd én magam mutatom meg nekik." Fjodor Sztorcsak ki akarta kaparni a vetőgépből a búzát, amelyet még ősszel, amikor vetett, benne hagyott, és az most a magtartályban kicsírázott. Amikor megláttam, rászóltam: „Ne nyúlj hozzá! Hamarabb kellett volna ezt megcsinálni. Kicsírázott? Hátha mire a bizottság jön, a kalász is megérik rajta."

— Ne félj — mondta a bátyja — majd adunk nekik. De te is kapsz velük együtt. Miért eresztetted meg a gyeplőt? Micsoda szégyen! Leszakították az ökör farkát!... No de menjünk a magtárba, mutasd meg a vetőmagot.

...Hideg decemberi nap. A tanya fölött szürke felhők úsznak az égen. Hópelyhek lebegnek a levegőben. A szél hol hevesen északról, hol meg nyugatról fúj, aztán egészen lecsendesedik. A felhők mélyen a földre ereszkednek, besötétedik, mintha este lenne. Valami készülődik. Éjjel bizonyára megindul az erős havazás, hófúvás lesz, kezdődik a tél.

Mihajlo Korzsov begombolt bekecsben járt az udvarban a vetőgépek, boronák és kapálógépek sorfala között. Egy lépésre sem maradtak el tőle a „Vörös Kaukázus" kovácsai, a kolhozparasztok és a gyerekek. Lehettek talán vagy ötvenen. Korzsov, a hatalmas széles vállú óriás egész fejjel magasodik ki közülük.

— Te, Ivan Grigorjevics! — kiáltja a gondnok felé. — Te biztosan megbeszélted velük, hogy álljanak az utamba, nehogy megnézzek valamit. Szólj már rájuk: ne lábatlankodjanak itt, hisz nem tudok a gépek közelébe férkőzni.

A „Vörös Kaukázus" kolhoz gazdasági felszerelését már teljesen rendbehozták. Ez tetszik Korzsovnak. Korán és jól végezték el a javítást. A karbantartás sem rossz. Az udvart három oldalról zsindelyes fészer veszi körül, amelyet az ősszel építettek. Rossz időben is védett helyen lehetnek a gépek.

— Még ma toljátok be mindet, úgy látszik, hamarosan megindul a havazás — mondja Korzsov a gondnoknak.

Aztán megáll egy lovas vetőgép mellett, letérdel, és hosszan, figyelmesen megnézi az egyik vetőtárcsát szorító csavart. A mellette álló kovácstól csavarkulcsot kér. Megvan! A csavar balmenetes, és menet közben a tárcsa egy irányban forog az anyával. Amint vetni kezdenek, az anyacsavar úgy megszorul, hogy akadályozza a tárcsa forgását. Korzsov megmagyarázza a kovácsoknak, hogy ez hiba; azok be is látják. Egyikük elszalad a kovácsműhelybe, hoz egy másik csavart, és kicserélik a balmenetest jobbmenetesre. Korzsov azonban nem kel fel, szétszedi a vetőcsoroszlyát és gondolkozik.

— Mondjátok meg őszintén — néz hátra a „Vörös Kaukázus" kovácsműhelyének a vezetőjére, Trofim Mironovics Kangyejevre — mit tesztek, ha a tárcsa csapja elkopik? Alátétet tesztek rá?

— Persze — felel Kangyejev.

— Bádogból?

— Hát mi másból?

— És ha a traktor-csapok kopnak el, akkor is így tesztek?

— Akkor is.

— Ezért olyan girbegurba nálatok a vetés. Vagytok itt vagy tízen kovácsok, és egy se jött rá, mit kell csinálni. Az alátét: ganaj! Vagy összegyűrődik, vagy két nap alatt elkopik, és a tárcsa megint lötyög.

— Mást pedig nem lehet csinálni — felel Kangyejev.

— Duzzasztani kell a csapot.

— Hogy az ördögbe duzzasztod, amikor acélból van, méghozzá cementált?

— Lehet. Persze, nem a nehéz kalapáccsal. Finoman, óvatosan...

— Nem, nem lehet — csökönyösködik Kangyejev — akármilyen óvatosan csinálod, úgy szétreped, mintha üvegből lenne.

— Nem lehet? Végy le egy tárcsát, és menjünk a kovácsműhelybe!

A vitát már bent döntik el. Kangyejev fújtat. Korzsov pedig az üllőhöz áll.

— Menjetek el az ajtóból! — kiált Ivan Grigorjevics, a gondnok. — Elálljátok a világosságot!

Korzsov a parázs közé teszi a csapot, leveszi a bekecsét. A kovácsműhelyben a beszéd abbamarad. Csak a fújtató nyikorog, és a lángok hosszú nyelve sistereg a kovácsszén kis halma alól. Korzsov vigyázva, nehogy túlhevítse, várja a pillanatot, amikor kiveheti. Figyeli a fehéren izzó csapot, aztán kikapja a tűzből és az üllő fölé hajolva könnyű, pontos kalapácsütésekkel duzzasztani kezdi. Öt perccel ezelőtt még a bekecsben is fázott, most bekecs nélkül is gyöngyözik homlokán az izzadság. Nagy figyelemmel végzi munkáját, ajkát összeszorítja, most dől el, milyen tekintélye lesz a sztukacsi kovácsok előtt... Még mielőtt a csap lehűlne, gyors mozdulattal a kihűlt hamuba dobja, aztán kiegyenesedik, feje majd eléri a mennyezetet, és karjával letörli homlokáról a verejtéket... A kovácsok egymás után megmérik marokkörzővel a kihűlt csapot. A csap két milliméterrel lett vastagabb, pontosan annyival, amennyivel kellett, kissé le kell még tisztítani finom reszelővel, és kész, nincs szükség semmiféle alátétre.

— No? — kérdi diadalmasan Korzsov. — Összetört?... Kuzmics, jegyezd fel — mordult az őt kísérő, „Világítótorony"-beli kolhoztaghoz. — De legalább egy liter vodkába fogadtunk volna! Ha ezután minden tárcsát így fogtok javítani, a vetés sora egyenesebb lesz.

— Alighanem mind ki kell javítani — ismeri be Kangyejev. Egy kicsit zavarban van. — Köszönöm a leckét, szomszéd!

A boronáknál Korzsov elkéri a kulcsot, és egymás után húz még egyet a fogakat tartó anyacsavarokon. Szinte minden anya fordul még egyet-kettőt a kezében.

— Miért nem húztátok meg rendesen? Ez így nincs jól. A göröngyökön egy-kettőre meglazul a fog.

— Lehetetlen, én magam ellenőriztem! — csodálkozik Kangyejev. — Mind jó volt. Marha nagy erővel húzod.

Kangyejev ráteszi a kulcsot az anyára, és minden erejét megfeszítve próbálja elfordítani, de az anya nem mozdul. Korzsov elveszi a kulcsot, és ugyanazt az anyát minden különösebb erőfeszítés nélkül tovább csavarja.

— Gyenge vagy te, szomszéd!

Mindenki mosolyog. Nevet Korzsov, és nevet maga Kangyejev is.

— Egy kis erőt kéne kölcsönkérni tőle.

— Van benne hét emberre való!

— Nem, Mihajlo Korzsov — szól közbe Kangyejev — ezt ne számítsátok be. Nem lehet a te erőddel mérni. Ilyen, mint te, lehet, hogy nincs is több egész Krasznodar vidékén.

— Jól van, no — mondja nevetve Korzsov. — Ezt nem fogjuk beírni, nem számít. De ezt már beírjuk! — És felemel egy boronát a földről.

A borona váza ferde, fogai görbék, kovácsolatlanok. A kovácsok csodálkozva vállat vonnak. Látszik, hogy ezt a boronát egyáltalán nem javították. De hogy került ide? Valószínűleg valamelyik brigádvezető találta, s ide dobta a többi közé.

— Mi bizony nem tudhatjuk, hogy került ide — mondja Korzsov. — Ez a ti dolgotok, vizsgáljátok ki. — Felemeli a boronát, és a kolhoztagok feje fölött a műhely bejárata felé dobja. — Egyelőre ott a helye. De senkinek se mondjátok, hogy a felszerelést már száz százalékra megjavítottátok. Írd fel, Kuzmics! Mi van még nálatok? Mutassátok!

... Az állattenyésztési telepeken, ahová Szergej Zamjatyin, Vaszja néni, Motya Szergyukova sertéstenyésztő és Dronov lógondozó ment, annyi nép gyűlt össze, hogy amikor a bizottság az ólakat meg az istállókat nézte, az emberek zsúfolásig megtöltötték a helyiséget. Eljött minden kolhoztag, aki csak az istállókban dolgozott: fejőnők, pásztorok, sertésgondozók, éjjeli őrök és vízhordók.

A vendégek tudták már előzőleg itt járt társaiktól, hogy az állattenyésztés a „Vörös Kaukázus" kolhoz leggyengébb pontja. Erről most a saját szemükkel is meg kellett győződniük. Az épületek tetszettek nekik — a szabványos téglaépületeket bádogtető fedte — de csak ez volt a jó és szép, belül pedig olyan rendetlenség, hogy párját ritkítja. Úgy látszik, hogy még a kolhoz szervezésének idején valaki komolyan hozzáfogott az állattenyésztés fejlesztéséhez, de aztán cserélődtek a vezetők, kevesebb figyelmet fordítottak erre a termelési ágra, az állattenyésztés visszafejlődött, sőt a helyiségek egy része is üresen maradt. A vendégek hallottak már néhány, egyáltalában nem hízelgő véleményt az állattenyésztés mostani vezetőjéről, Pacjukról. De Pacjuk hiányzott a bizottság kíséretéből.

— Hol van Pacjuk? — kérdezte Vaszja néni. — Tán nem tudja, hogy ellenőrizzük az állattenyésztést?

— Hogyne tudná! Nagyon jól tudja...:

A vendégeknek nem tetszett sem a tehenészet, sem az aklok. A tehenek soványak, piszkosak, kevés tejet adnak. A juhakolban mindössze ötven juh, és csak a neve az, hogy juhfarm, de a juhok mindenféle keverékek, nem nemes fajták. A vendégek azonban leginkább a sertéstenyészettel elégedetlenek. Az apró növésű, görbe hátú állatoknak több volt a sörtéje, mint a szalonnája.

Motya Szergyukova, aki otthon tisztavérű, angol kocákat gondozott, végignézett a tanyaiak sertésein, sajnálkozva csóválta a fejét, és megvetően szorította össze az ajkát.

— Azt hittem, az efféle sertések már mindenhonnan kiveszte k, de úgy látszik, tévedtem. Mi az ördögnek tartják ezt a vacak fajtát? Talán nincs még itt az ideje, hogy fajállatokat szerezzenek be?

Vaszja néni egy tarka kocában „gyönyörködött". Hosszú, gyors lábú, sovány állat volt; agárkutyára hasonlított.

— Nem ezt a kocát űztük ma az autónkkal? — tréfálkozott.

— Hej, asszonyok, nem is hiszitek, mintha a mesében történt volna. Éppen közeledtünk a tanyához, ez meg nem is tudom, honnan, kiszalad az útra, és az autó előtt vágtat. A sofőr gázt

adott, mentünk vagy hatvan kilométeres sebességgel, de ez elhagyott bennünket. Kergettük, kergettük, de nem értük utol. Belefájdult a hasunk a nevetéstől. Éppen ilyen tarka volt. Mondtam is a mieinknek, ha ebből a fajtából tenyésztenénk, vadászaink velük járnának nyúlvadászatra.

Zamjatyin csak ennyit mondott:

— Ha a mi kolhozunkban bemutatnák, úgy járna oda a nép, akár az állatkertbe. Megbámulnák, azt hinnék, vadállat.

Dronov pedig csak járkált, minden ólba benézett, és nagyokat köpött; ezzel aztán teljesen kihozta sodrukból a sertésgondozó asszonyokat.

— Inkább Pacjuk kopasz fejére köpködnél — mondta egy szigorú nézésű, magas, sovány asszony, Avdotya Szuskova. Sűrű, bozontos szemöldöke majdnem összenőtt az orra felett. — Arra az ördögre köpködj, hátha segít rajta! — Nagyon fájhattak neki a vendégek gúnyos megjegyzései, és heves felháborodással vágott vissza: — Ne dicsekedjetek, elvtársak, a ti állataitokkal. Azt-mondjátok meg inkább, jók-e a vezetőitek? Mert hát nem kellemes dolog benneteket hallgatni. Akárki idejön, mindenki kinevet bennünket a disznóink miatt. „Nyúlvadászok!" — mondjátok. De a mi Pacjukunk is olyan, hogy a kutyákkal sem lehet utolérni. Mindig házal, ki tudja, merre jár. Most is itt a példa: bizottság jött hozzánk, és az állattenyésztés vezetője nincs itt. Elmenekült, biztosan szégyenében bújt el... Mennyit beszéltünk már neki a fajállatok végett. Mások utaznak ide-oda és szereznek; a szovhozok is árusítanak, meg a kolhozok is, csak akarni kell. De ez a Pacjuk olyan, mint a tuskó. Semmivel se törődik. Minden hajszála kihullott már a sok vodkától!

Valamennyien keserűen panaszkodtak Pacjukra.

— A disznók a puszta cementpadlón fekszenek, nincs alom, nincs szalmánk. A földeken pedig ott rohad, másutt azzal tüzelnek, de nekünk nem hoznak. Százszor is mondtuk már Pacjuknak!

— Miért is tették ide vezetőnek? Egyáltalán nem érdekli őt az állattenyésztés!

— Nem igaz. Kezdetben erélyesen hozzáfogott, de aztán közömbös lett...

— Elszakadt a tömegektől... Megszédült...

A bizottság körül összegyűlt kolhoztagok csoportjában volt az öreg Abroszim Ivanovics Csmeljov, éjjeli őr. A „Világítótorony"-beliek is jól ismerték az öreget arról, hogy nem válogatja meg szavait, mérges, szeret káromkodni, de szívvel-lélekkel csüng a kolhozon.

— És te, Csmeljov elvtárs — kérdezte Dronov — te mit tudsz mondani? Miért van nálatok ennyi baj? Mi van ezzel a Pacjukkal? Te is a mi szakmánkban dolgozol. Itt vagy éjjeli őr. Neked is tudnod kell.

— Most nem mondok semmit — ellenkezett az öreg. — Nézzétek meg magatok. Semmit sem szólok. — Kis ideig hallgatott, majd így folytatta: — Olyan a természetem: ha most elkezdtem, akkor egyszerre mindent elmondok, és nem marad estére semmi. Ezt nem akarom! A gyűlésen részletesen el fogom mondani, hol van a kutya elásva. Már régóta várok erre a gyűlésre. Azt hiszitek, egyedül Pacjuk itt a bűnös? Látod, az ebadták mire vetemedtek!

Csmeljov valóban nem szólt többé egy szót sem. De egy lépést sem tágított a bizottságtól, és ha észrevettek valamilyen bajt, az öreg csak helyeslően dörmögött. A vendégek pedig minden apróságba belekötöttek.

— Miért raktátok olyan közel a szénát az istállóhoz, egészen a tető alá? — kérdezte Dronov.

— Ez az! — helyeselt elégedetten Csmeljov. — Mondd csak meg nekik, én is mondtam ezeknek a pogányoknak.

— Úgy pazaroljátok a szénát, mintha még a második kaszálás előtt lennétek — szólalt meg Vaszja néni, és egy nyaláb szénát vett fel útközben a földről.

— Úgy, úgy! Abban is gyönyörködjetek, hogy hordják a silót — kontrázott az öreg. — Az egész úton elszórják. Hátha még azt látnátok, hogyan fejik nálunk a teheneket. Útik szegényeket, és úgy szidják őket, hogy már az magában is elég ahhoz, hogy a tehén azt gondolja: tejet pedig nem adok.

— Ebben ki jár elöl? — kérdezte Dronov.

— Ki járna! Anyutka az első!...

— Uramisten, miket beszélsz, Csmeljov bácsi?! — kiáltotta elpirulva Anna Kudrikova fejőnő, és összecsapta a kezét. — Miért hozol szégyenbe idegen emberek előtt? Mikor hallottad, hogy csúnya szavakkal káromkodtam volna?

— Hogy káromkodtál, azt nem hallottam, de hogy lapáttal ütötted a tehenet, azt láttam.

— Ú-úgy! Írd csak fel, Szergej! — fordult tettetett szigorral Dronov Zamjatyinhoz.

— Minek írja fel?! Hová? — Anna Kudrikova Zamjatyinhoz ugrott. — Engem? Hogy én feleljek mindenkiért! Amikor Manyka Fedotova veri, az nem számít? És a Marinka, aki soha nem tisztítja a teheneit, és a tőgyüket sem mossa meg fejés előtt, az nem baj? Mindig csak velem van bajuk!

Zaj, nevetés. Marina sem hagyja magát:

— Nem tisztítom, mert nincs időm: mindig nekem kell a te teheneidet is megfejnem. Azt mondd el az embereknek, miért nem jössz néha három napig se munkába? Belebolondultál a vásározásba? Folyton tojást meg vajat hordasz Szocsiba!

— No, jól van, elég volt ebből. Csendesebben, lányok — csitítgatja őket Vaszja néni. — Inkább azt mondjátok el, hogy van az, hogy még mindig nem teljesítettétek a tejbeadás tervét? Mennyi tejet fejtek? Ki itt a tehenészetben a brigádvezető? Csicskin, te vagy az? Gyere csak közelebb! Hogyan takarmányoztok? Norma szerint, vagy amennyi beléjük fér? Mindet egyformán?... Hány tehenet takarmányoztok egyedileg, hogy növeljétek a tejelést? Egyet se? Ma is még özönvíz előtti módon gazdálkodtok!

Ezalatt Pecserica, az idősebb Gyagyuskin és Pása Kulkova az egyik mezei brigád udvarán, a kolhoz népével a tavaszi vetés előkészítéséről beszélgetett. Annyira belemerültek a terv részleteibe, mintha nekik maguknak kellett volna itt, az egész évben, megművelniük a földeket. Megkérdezték, milyen növényekből mennyit fog vetni a brigád, hogy készítették elő őszszel a magágyat, megfelel-e a terv a vetésforgónak. Sokat tré-

fálkoztak és nevettek — egyesek bele is izzadtak — különösen akkor, amikor Pecserica, aki mint a mezőgazdasági laboratórium vezetője, meglehetősen jártas volt a mezőgazdasági tudományokban, hozzáfogott a vetők és a munkacsapatvezetők agrotechnikai ismeretének ellenőrzéséhez, és a brigádvezető is sorra került. Az egész kolhozban leggyengébb pont a tanulás volt. Pecserica elég nehéz kérdéseket tett fel, de némely felelet annyira zavaros volt, hogy végül Pecserica így szólt:

— Elvtársak, talán az hozott benneteket zavarba, hogy sokan vagyunk? Hát akkor hogyan képzelitek, mi lesz Moszkvában, ezerkilencszáznegyvenben, a kiállításon, ahová pedig mindenképpen el akartok utazni? Ott még sokkal többen lesznek. Ott aztán egészen belezavarodtok, és olyan marhaságokat fogtok mondani, hogy még hallgatni is szégyen lesz, és hazazavarnak benneteket!...

Ők végeztek a legkésőbben. Elmentek minden brigádba, megnézték a kolhoz laboratóriumát és a magtárakat, meglátogattak néhány családot, és munkájukat a kolhozirodában fejezték be: a beszámolók alapján kiszámították a terméshozamot, és a különböző mezőgazdasági ágak jövedelmét, a munkaegység felhasználását és mindazt, amit a versenyszerződés ellenőrzése végett meg kellett állapítaniuk.

Pecserica egészen teleírta füzetét. Elkomolyodott, nem tréfált többé, hallgatag lett, gondolataiba merült, és csak Korzsovtól, Vaszja nénitől meg Zamjatyintól kérdezte meg vizsgálataik eredményét. Valamit még feljegyzett a noteszébe, aztán egész este senkivel sem váltott egy szót sem. A gyűlésre készült, felszólalásán gondolkozott. A fiatal Gyagyuskin a gyűlés megkezdése előtt meghívta a vendégeket ebédre a kultúrházba, amelynek egyik termében már régen várta őket a terített asztal. Pecserica ott is hallgatag volt, megivott két pohárka vodkát, keveset evett, hamar felkelt az asztaltól, és — míg a többiek még ebédeltek — ő szótlanul járkált az ablak előtt fel s alá.

Korzsov Pecsericára mutatott, és rákacsintott a fiatal Gyagyuskinra:

— Megvendégeltétek, ő meg arra készül, hogy megmossa a fejeteket...

...A kultúrház termében jókedvű, zajongó nép gyűlt egybe. A fúvós zenekar — az istenhátamögötti tanyai kolhoz büszkesége (mert hiszen számukra elérhetetlen volt a nagyközség kultúrájának minden előnye) — keringőket és polkákat játszott, de olyan irgalmatlanul hamisan és olyan robajjal és recsegéssel, hogy még a lámpa lángja is rezgett belé. A lányok a padok előtti kis térségen táncoltak.

— Látod? — kérdezte súgva az elnök-Gyagyuskin a bátyját, és a zenekarra mutatott: — Ez már az én kezdeményezésem.

— Nem rossz dolog — felelt Gyagyuskin brigádvezető. — A kolhozokban hasznos az ilyesmi... De miért fújja mindenki a maga módján, összevissza? Micsoda bábeli hangzavar!

— Nincs még elég gyakorlatuk. Csak nemrég engedtem meg nekik, hogy itt játsszanak, eddig az emberlakta helyektől minél távolabb, az erdőben gyakoroltak. De majd belejönnek, mint kiskutya az ugatásba!

Odakint már besötétedett. Hideg szél kerekedett, esett a hó. A kolhoztagok, amint belépnek a kultúrházba, topognak, kisseprűvel letisztítják csizmájukról a havat, és sapkáikról is leverik. A „Világítótorony"-beliek sofőrje, Fegya Maljuk, nyugtalanul néz ki az ablakon: hátha járhatatlanná teszi az utat a hófúvás, mire hazafelé indulnak.

A padokon már minden hely foglalt, de a nép még egyre gyűl. Gyagyuskin felmegy az emelvényre és körülnéz. Nem mindennapi gyűlés ígérkezik. A rossz idő ellenére oly sokan jöttek össze, mint még soha; úgyszólván mindenki ott van. Az elnök int a karmesternek, hogy hagyja abba a zenét, zöldszegélyes lovassági katonasapkáját az asztalra teszi, és hátrasimítja borzas haját.

— Megkezdjük, elvtársak! — mondja hangosan.

Az elnökség megválasztása után Gyagyuskin nem hagyja el azonnal az emelvényt, egy pillanatig várakozik, hogy bejelentse a napirendet, és „irányt adjon" a vitának.

— A napirenden ma — mondja — csak egy kérdés van, elvtársak: a szocialista versenyszerződés ellenőrzése. Az előadók a mi vendégeink. Mindenkit kérek, legyen csendben. Ne rágjanak napraforgómagot, ki lehet bírni egy darabig anélkül is. Ejnye, lányok, ti miért fordítotok hátat az elnökségnek? Feklusa, Nágya, hol vagytok? A szomszédasszonnyal tereferéltek? Üljetek rendesen. Azok meg miféle kölykök ott a sarokban? Hát ti minek jöttetek ide? Gyorsan menjetek haza, és feküdjetek le. Engedjétek ki őket. Ezek aztán az aktivisták, nélkülük nem lehet egyetlen gyűlést sem megtartani!... Kezdhetjük, Szemjon Trofimics, vedd át a vezetést!

A gyűlésen Szemjon Trofimovics Jelkin brigádvezető elnököl. Középkorú, komor, borostás állú férfi, a sok dohányzástól rekedt a hangja. Eléggé elnyűtt ruha van rajta. Vattakabátja piszkos, alatta a kiskabát zsíros és rongyos. A kabát tenyérnyivel hosszabb a vattakabátnál, inge ugyanannyival hosszabb a kabátjánál, s kilóg alóla, mert nem gyűri a nadrágjába. A vattakabát, a kiskabát nyitva, egyetlen gomb sincs rajtuk. Vedlett borjúbőr sapkájának eltört ellenzője lefelé lóg. Sapkáját egyébként sohasem veszi le, csak előretolja a homlokába, vagy hátra a tarkójára. Most félretolja a sapkáját, hogy az ellenző védje a szemét az asztalon álló nagy petróleumlámpa vakító fényétől, és átadja a szót az ellenőrző bizottságnak.

Az első padsort a vendégeknek tartották fenn, onnan emelkedik fel Korzsov, s elindul a színpad felé. Hatalmas teste alig fér keresztül a színpadra vezető kis ajtón. A szűk, színfalak mögötti járatban beleakad valamibe, az nagy robajjal a földre zuhan. A teremből fojtott nevetés hallatszik. Végül előkerül a színpad mögül, de megint megakad az ajtóban, a vékony furnírfal rezeg, mintha össze akarna dőlni az egész színfal. A nevetés a teremben fokozódik, amikor végre, egészen vörösen, zavartan, utolsó erőfeszítésével legyőzve a végső akadályt — az ajtó sarka kitépett ugyan egy szőrcsomót a bekecséből — megáll a kovács az elnöki asztalnál: végre egész hosszában kiegyenesítheti szálas termetét.

Pecserica a tagokhoz fordulva adja meg a felvilágosítást.

— Úgy döntöttünk, hogy először az egyes termelési ágakról számolunk be, aztán általában. Nincs ellenvetés?

— A ti dolgotok! Csináljátok, ahogy akarjátok — hangzik a teremből.

Korzsov előveszi bekecse zsebéből a noteszét. A terem elcsendesedik. Hallatszik, ahogy a szél az ablakba veri a száraz, porzó havat.

— Nehéz a más írását kiböngészni — mondja Korzsov, miközben lapozgat a noteszben. — Kuzmics írta föl az észrevételeket... No de nem baj, majd szóban elmondom, nem leszek hosszú... Ellenőriztük Pjotr Kuzmiccsal együtt, azt hiszem, az egész felszerelést. Mondhatom, ki van javítva, akár ma is megkezdhetnétek a vetést. Hely is van, ahová raktározzák. Csak azt nem tudom — Korzsov a sötét ablakba pillantott, ki a dühöngő hóviharba — behordták-e már a fészerbe, mert nappal még az udvaron volt minden.

— Behordták — felelt Ivan Grigorjevics, a gondnok.

— Akkor jó... A minőség ellen sem szólhatok semmit. A munka jó. Igaz, találtam egy boronát, amelynek a fogai úgy álltak szerteszét, mint a sündisznó tüskéi. Azt egyáltalán nem javították ki, de — úgy látszik, tévedésből — beleszámították. Elkerülte figyelmüket. No, jól van. Aztán volt nekem a kováccsal egy parim.*

— Micsoda? — kérdezték többen a teremből.

— Milyen párok?

— Egy pari, azaz fogadtunk, hogyan lehet jobban a tárcsák kopott csapjait kijavítani. — Korzsov meglátta a padsorokban Kangyejevet. — Vele. De hát ez a mi szakmai kérdésünk. Ahogy Kangyejev csinálja, úgy is elmegy, más is úgy csinálja, de ahogy én mutattam, úgy még jobb, a vetéssorok egyenesebbek lesznek. Nekünk, kovácsoknak, szerintem nemcsak arra kell gondolni, hogyan hajlítsuk a vasat, hanem az agrotechnikára is. Igazam van, kovács elvtársak? No hát... Aztán az

* Pari franciául fogadást jelent, oroszul mint idegen szót használják ezt a kifejezést. — *A ford.*

ekék, kapálók, vontatók... azok is rendben volnának. Van mezei éjjeli szállásuk is a traktorosoknak... Szerettem volna még beszélni a szekerekről. Nagyon tetszett nekem, hogy itt minden pár igásállatra jut egy fogat, sőt még több is, van tartalék a fiatal állatok részére. Ez jó! Ön a maguk vezetősége helyében prémiumot adnék a kerékgyártóknak, mint a legjobb sztahanovistáknak. Megérdemelnék. Azt lehet mondani: „Kerékre tették a kolhozt." A mieinknek is ezt fogom tanácsolni. Pecserica elvtárs, te a vezetőség tagja vagy, ne feledkezzél meg erről. Mi is megtehetjük ezt: kolhozparasztokat küldünk az erdőbe, hadd termeljék ki ott a fát, amelyből keréktalpat és kerékagyat gyártunk; még jobbat, mint a gyárban. Vagy talán nincsenek nálunk bognárok, vagy nem tudjuk megvasalni a kereket? Ha gyártunk vagy három tucat szekeret, mindent megoldottunk, s nem kell arra várnunk, hogy a mezőgazdasági beszerző meghallgassa kérésünket, mert nála is van ezer olyan igény, mint a mienk.

— Kérdésem van Korzsovhoz — hallatszott az első sorból, ahol a vendégek ültek. — Mivel kenik a szekereiket?

— Mivel kennék? — felelt Korzsov. — Kocsikenőccsel. Itt nincs hiba. Meg kell mondani az igazat: a felszerelést karbantartják, nem ártana, ha mi is tanulnánk tőlük!

— Van egy kérdésem! — ezt egy helyi kovács mondta. — Hogy állnak maguk, Korzsov elvtárs, a felszerelés javításával?

— Nem mondhatom, hogy nagyon jól — felelte Korzsov — de nem is olyan rosszul. Ha eljönnek hozzánk a jövő vasárnap, majd meglátják: addigra mi is végzünk. Nincs annyi kovácsunk, mint maguknak, mégis befejezzük... Kevés a fogat, ez a bajunk, ezt már mondtam, de a vetőgépek, a boronák azért már készek. Egyszóval nem akarok dicsekedni, eljönnek hozzánk, és meglátják...

Több kérdés nem volt. Korzsov megfordult, és a helyére ment.

— Kevés, kevés a hiba! — Pecserica a fejét csóválta. — Nem sok zsákmányra tettél szert, Korzsov elvtárs. Nem félsz attól, hogy nagyon is megdicsérted őket?

— Nem nagyon dicsértem én őket — felelt Korzsov, miután óvatosan lekászolódott az emelvényre vezető rozzant lépcsőn. — Hiába, Pecserica elvtárs! Ismered a mesét a két Télapóról. Az egyik elment, hogy a gazdagot fagyassza meg, a másik meg, hogy a szegényt. Amelyiknek a szegényt kellett volna megfagyasztania, annak volt nehezebb a dolga: nem is bírt vele. A szegény ember fát vág, kimelegszik, és a fagy nem vesz erőt rajta. Így történt ma velem is. En kaptam a legnehezebb feladatot.

— Birkóztál vele, de nem győztél!

— Kevés volt hozzá az erőm. Ha egyszer valami jó, nem mondhatom rá, hogy rossz.

... Az elnökségi asztal mellett már ott áll Vaszja néni, a fejőnő, s Korzsov lassú, nyugodt beszéde után, amelyet az utolsó sorokban alig hallottak, a kerek piros arcú kozák asszony heves hadarása hallatszik. Csengő, magas hangja van Vaszja néninek, ő a legjobb szólista a kolhoz női karában. A beszédben csak a sok kendő akadályozza, amelyekbe bebugyolálta magát, amikor reggel kocsira szállt. Sorra leveti hát őket, még a vattamellényt is; a teremben lassanként meleg lesz a sok embertől. Félbe sem szakítja a beszédet, meg sem fordul, úgy vet le magáról minden feleslegeset. Az elnöklő Jelkin sapkájának törött ellenzője alól félve néz az asszonyra, és óvatosan tovább tolja Vaszja néni ruhadarabjait az asztalon, nehogy leessenek. A sorok között mind élénkebb a mozgolódás.

— Hát maguknak ez nem fáj? — kérdezi felháborodva Vaszja néni, és fenyegető tekintetet vet a „Vörös Kaukázus" elnökére és gondnokára. — Vagy talán a vezetők közül senki sem néz arrafelé? Micsoda épületek! Mennyi pénzt fektettek bele! Hát akkor minek is építették mindezt, minek költöttek annyi pénzt? Szegény állatok! Ha az ember a maguk teheneire néz, megfájdul a szíve. Piszkosak, az istálló lucskos, az ablakokat szalmával tömték be. És még őket szidják, hogy ők az okai! Megkérdeztük a fejőnőket, miért adnak a tehenek kevés tejet? Azt mondják: rosszak a tehenek. Szerettem volna még megkérdezni az állattenyésztésük vezetőjét is, hogy ő mit

gondol? Csak hát őt nem lehet megtalálni. Egész nap kerestük, merre van. Nyikita Alekszejevics, itt vagy?

— Itt — felel Pacjuk helyett néhány hang, a terem távoli sarkából.

— No, hála isten, mert már megijedtünk, hogy szégyenében a Kubán folyóba vetette magát.

— Az kéne! — szólt közbe valaki. — Csakhogy ő nem olyanfajta, nem szégyenlős.

— De hát mi az oka annak, Pacjuk elvtárs — folytatta Vaszja néni — hogy nálunk kétezer litert ad egy tehén, nálatok meg ötszázat? Ki a bűnös, a tehenek?

— A bika — szól közbe valaki halkan, és köhögni kezd. Ezt a célzást a helyi kolhoz tagjai rögtön megértették.

Nevetés tör ki.

— Lehet, hogy a bika, ti ezt jobban tudjátok, de a teheneitek nem rosszak. A disznók, azok rosszak, nem disznók, hanem patkányok; már régen túl kellett volna adni rajtuk, és nemes fajállatokat kellett volna beszerezni, hogy a takarmány ne fogyjon hiába. De a teheneket ne szidjátok, jó tehenek, vannak köztük szimentáliak is, olyanok, hogyha rendesen etetik és gondozzák őket, háromezer litert is adnának. De most miből is tejelnének? Pontos adagot nem kapnak, a tápegységeket senki sem tartja számon. Amikor a fejőnőket és a brigádvezetőket kérdeztük, úgy néztek ránk, mintha idegen országból csöppentünk volna ide. „Tápegység." Ilyen szót ők még sohasem hallottak. Nem értik. Ganaj... ezt megértik, mert térdig járnak benne a tehenek is, meg a fejőnők is... Mit is mondjak még? És még versenyszerződést kötöttek velünk! Ti szerencsétlenek, velünk akartok mérkőzni?

— Hadd kérdezzek valamit az állattenyésztőtől — áll fel hirtelen Dronov. — Felelj a kérdésemre, Pacjuk elvtárs! Szabad-e az istálló mellett egészen a tetőig halmozni a szénát? Ha valaki eldob egy csikket, lángra lobban a széna, és leég az istálló! Felelj! Hol vagy, Pacjuk?

— Itt vagyok — áll fel az utolsó sorban a lelógó bajuszú, testes Pacjuk. Széles prémsapkáját kackiásan félrecsapta. —

Hallom. Nincs a tetőig rakva. Magának szemüveg kellene, hogy jobban lásson.

— Ne sértődj meg — fordult Pacjukhoz a kolhoz elnöke. — Tűrd, amit mondanak. Mit beszélsz itt szemüvegről? Ez nem szép. Beszélj a lényegről.

— A mindenségit neki!... — ugrik fel a helyéről Csmeljov apó, és utat törve magának a padsorok között, az elnöki emelvény felé igyekszik.

— Hová, hová, öreg? — int neki az elnök. — Ülj csak vissza, korán van még. A vita még nem kezdődött.

— Kell is nekem a te vitád — felel az öreg. — Itt az ideje, hogy megmondjam, és el is mondom a mondanivalómat. Te pedig ne szólj közbe, mert istenuccse, mindent itt hagyok. — Az öreg megáll. — Ez az, amit nem szeretek, vigyen el benneteket az ördög. Amikor beszélni akarok, azt mondják: még nem kezdődött, még nem nyitották meg a napirendet, vagy pedig már be is zárták. — Köpött egyet. — Hogy a fene enné meg! — és már vissza is fordul.

— A bizottság még nem végzett. Nem lehet, Csmeljov elvtárs. Felborítod a rendet — békítette Jelkin.

— Nem történik semmi baj, hadd beszéljen az öreg — szólt közbe Pecserica. — Mi majd várunk. Menj csak ki, Abroszim Ivanics!

— Ne hadd magad, Abroszim Ivanics!

— Adjanak szót az öregnek! — hallatszik a teremből.

— Hát akkor hadd mondja el a magáét — mondja Jelkinnek a kolhozelnök. — Csak hát illedelmesen beszélj, mert most asszonyok is vannak itt.

— Ahogy jön — válaszol az öreg — nem felelek magamért. — És indul a színpad felé.

— „Vörös Kaukázus" kolhoz kolhozparasztjai, polgártársak — kezdi az öreg Csmeljov hosszadalmasan és ünnepélyesen — mikor lesz már annak vége, hogy kolhozunk látogatói az orrunk alá dörgöljék a mi állattenyésztésünket? Lehet, hogy nektek nem fáj, mint ahogy itt Abramenko elvtársnő mondta, de nekem fáj, mert bár én kisember vagyok, éjjeli őr, de az állat-

tenyésztésben dolgozom, oda tartozom. Istenemre mondom, vége a türelmemnek!... Azt kérdezték, ki a bűnös. Én éppen róla akarok beszélni, arról a kutyafajzatról, aki lezüllesztette a mi állattenyésztésünket, hogy az... khm... Igen... Nekem az a tisztségem, hogy éjjel az udvarban járkáljak, a csillagokat nézzem. Egész éjszaka töménetlen gondolat fordul meg a fejemben. Rágondolok, hogy volt azelőtt, a cári trón ledöntése előtt és a háborúban, s kezdek magamban elmélkedni, hogy mi is történik a mi állattenyésztésünkkel? A gazdaság többi része fejlődik, az állattenyésztés meg hanyatlik. Hol van itt a baj oka? Én azt mondom: a vezetőkben. Mennyi vezetőnk volt már nekünk! Millió! De mind ostoba volt! Nincs nekünk szerencsénk, a Jóisten is elátkozta ezt a helyet! Itt volt az a Sztyopka Zsuravljov, az a kutyafajzat, az a csaló kettéosztotta a bevételt, amit a tejért kapott: az egyik felét a kasszába, a másik felét a zsebébe dugta. Leváltották, átadták a bíróságnak, és Faggyej Kuzmicsot nevezték ki. Kuzmics egy fél évig dolgozott és meghalt. Isten nyugosztalja, ilyesmi mindenkivel megtörténhetik. Utána Gavrila Otrizskint tették ide. Afféle vézna, beteges emberke volt. De ahogy rászokott a tejszín zabálására, ficánkolni kezdett, nem hagyta békén a fejőnőket, úgy van, ahogy mondom: nem bírtak vele. Mindennap volt valami botrány, a férjek féltékenykedtek, gyötörték az asszonyokat. Le kellett váltani ezt az Otrizskát is. Utána még hárman jöttek, mind olyasfajták. Vagy nem konyítottak hozzá, vagy valami bogaruk volt. Végül ezt a Nyikita Pacjukot nevezték ki. No, gondoltam magamban, ez talpra állítja a gazdaságot. A mi emberünk, vörös partizán volt, szakaszparancsnok, én is a ő szakaszában szolgáltam. Értelmes, meglett ember. És mi lett belőle? Ez a vén bakkecske is odajutott, az Otrizska útján jár!

Az öreg megáll és elgondolkozik.

— Talán nem illik itt ilyen dolgokról beszélni, de muszáj. Ha a közös ügynek nem volna kárára, azt mondanám: vigye el az ördög! De hát a gazdaságot teszi tönkre!... Sehogy se tudom kigondolni, hol van itt a kutya elásva, miért kapja meg

mind ugyanazt a betegséget? Talán a semmittevésből nem találják meg a helyes vonalat, hogy miben áll az állattenyésztés vezetőjének a funkciója, és az unalomtól bolondulnak meg, vagy a tej olyan anyag, hogy ha sokat fogyasztanak belőle, úgy hat az emberre? Nem tudom, nem sok híján hetven éves vagyok, rám már nem hat. Én még ezerkilencszáz...

— Abroszim Ivanics! Csak a lényeget! — szólt közbe Gyagyuskin. — Megértjük a részletek nélkül is.

— Jól van, no! Éppenséggel a lényeget mondom... Miről is beszéltem? Hogy a kolera vinné el, félbeszakítottál!... Igen, Pacjukról. Szóval, nem tudom megmondani, mi az oka, de ő is erre az útra tért. Volt itt nálunk a tanyán egy egyéni gazdálkodó spekuláns asszony, Lizka Morgunova, és ő, a vöröspartizán, aki huszonkilenc óta tagja a kolhoznak, összeállt ezzel az egyéni gazdálkodóval. És mi lett ebből? Közelharc. Itt, a kultúrház előtt, az utcán. A felesége este vízért ment, neki pedig éppen itt volt találkája. Kapott is a vízhordó rúddal a hátára. Visszavonult, a kerítés mögé bújt, de az asszony oda is követte, vödörrel adott a fejére. A vödörben pedig víz volt. Tönkre is ment a vödör, összelapult, mint a palacsinta. Összegyűlt a nép, látja, hogy verik... Most aztán milyen tekintélye lehet neki? Bejön az istállóba, mond valamit a fejőnőknek, helyes utasítást ad, de azok így: „Ha-ha... hi-hi! Nyikita Alekszejics, hát a vödröt kiegyengette már?"... De legalább ezután megjavult volna! De nem! Tovább folytatja. Csak most már nem itthon, hanem a távoli tanyákon. Folyton utazik, hol silóvágót akar kölcsönkérni, hol meg azt hallotta, hogy valahol eladó vajköpülő van. De ilyenkor mindig szoknya után szalad. Ezt én már pontosan tudom. Elmondták a verbovói legények, mit csinál náluk Pacjuk, ha megérkezik. Itt a felesége? Jelen van? Bocsásson meg, de ezt el kell mondanom. Talán el sem fecsegtem volna az én volt parancsnokomról, de hát a dolog kényszerít. Szóval, te, Nasztya, ne nagyon dédelgesd, amikor éjjel hazaérkezve azt mondja: „A Méhes-tanyára kellett utaznom, összefagytam, éhes vagyok." Nélküled is megetették, megitatták ott.

Pacjuk felesége az első sorban ül, zaj és mozgás támad körülötte. Nasztya fel akar kelni, hogy hátramenjen a férjéhez, de visszatartják, megnyugtatják. Jelkin csendre inti a népet, ceruzájával kopog az asztalon. Csmeljov apó pedig folytatja:

— De ez még nem minden. Aztán a mi Nyikitánk inni kezdett. Végleg elkalandozott. Régen azt mondták az ilyenre, úgy iszik, mint a kefekötő. Ünnepnap, hétköznap... neki mindegy. Gramofon és savanyú uborka, más sem kell neki. Ha azt mondják: elvesztek az ökrök, amelyek a szénát hordták be, elkódorogtak a legelőről, akkor bánatában iszik. Aztán megtalálják az ökröket, akkor örömében. Megdöglik egy tehén, akkor a halotti tort üli meg, ha bornyazik, akkor a keresztelőt, így megy nála futószalagon. De az istállókban nem tisztítják a teheneket, pazarolják a takarmányt, két silógödör megrothadt mindenestül, mert összegyűlt bennük az esővíz. A répa megfagyott, a bornyak hasmenést kaptak, a gondozónők meg valami furcsa merevgörcsöt: mozdulatlanul álldogálnak az istállóajtóban a napon, csípőre tett kézzel, tátott szájjal, és reggeltől estig a napraforgómagot köpködik. Vinné el az ördög mindet, aki így dolgozik!... A brigádvezető is ilyen nálunk a tehenészetben! Ott ül ni, a Makar Csicskin, gyönyörködjetek benne, ennél nagyobb naplopót sem találhatnak az egész kolhozban. Talán tagadod, Makar? Dehogy tagadja, tudja, hogy igazat mondok. Eltört a tehenek jászolja, egész héten várja, hogy egy ácsot küldjenek. Az istennek sem venne szekercét a kezébe. „Nem az én funkcióm!" — mondja. Szóltam Pacjuknak is: „Az isten szerelmére, ne tedd ide ezt a Makart, se hús, se hal ember az, nem lehet ebből jó levest főzni!" De mégis őt nevezte ki. Biztos az tetszett neki, hogy versenyre kelhet vele az ivásban... Abramenko elvtársnő mondott mindenféle olyan szókat, amiket a mi fejőnőink nem is hallottak még, valamiféle porcijót mondott és miegymást. Honnan is tudhatnánk? Hát tartanak nálunk az istállóban gyűlést vagy tanfolyamot? Semmit az égvilágon. Tanfolyam nincs, csak adminisztrálás — így mondják. Beszalad egy percre Pacjuk meg Csicskin, kajabálnak, hangoskodnak egy kicsit, mire körülnézel, már kere-

ket is oldottak. Már tudjuk: vagy elmentek vajköpülőt venni, vagy a gramofont tekerik valahol.

Csmeljov hátrafordul, Jelkinre néz.

— Nincs még vége az ügyrendnek? Még nem zörögsz?

A „Vörös Kaukázus"-beliek és a vendégek egy emberként felelnek Jelkin helyett.

— Még nincs vége!

— Hosszabbítsák meg az idejét!

— Folytasd, Abroszim Ivanovics!

— Hát jó. Még a Zorkáról, a kancáról akartam beszélni veled...

Hiszen nálunk, az állattenyésztésben történt, hogy leszakították az ökör farkát. Nálunk már az a szokás: valami baj van. Hol? Az állattenyésztésben. Az asszonyok hajba kapnak. Hol? Nálunk. A farkasok széttéptek egy csikót. Hol? Nálunk. Tönkretették az ökröt. Hol? Nálunk. Mindennap történik valami. Mit ki nem gondolt ez a kutyafajzat Mityka Sztorozsenko és Vaszka Penykov?! Egymásnak háttal állítottak két ökröt, összekötötték a farkukat, és aztán ostorral verték őket. Fogadtak, hogy melyik húzza el a másikat. Addig tartott ez a verseny, amíg le nem szakadt az egyik ökör farka. Bíróság elé kellene állítani a gazembereket! De ez nem elég, el akarom mondani, hol van a kutya elásva, honnan vesznek példát. Magától a vezetőtől! Ő is így kínozza az állatokat. Pacjuknak adták használatra a Zorkát. Ismeritek, fiatal, gyorslábú kanca volt. A vezetőnek adták hátaslónak: itt van, ne, ha dolgod van, nem kell gyalog járnod, csak vigyázz rá! És mit csinált vele? Tönkretette! Hajszolta tanyáról tanyára, már régen végeztek a silózással, de ő még mindig szecskavágót keres... Amikor hazatér, otthagyja az utcán, a nyerget is rajta felejti, vagy részeg fővel a kutyaólhoz vagy a seprűhöz pányvázza, amelyikkel Nasztya az udvart sepri. Zorka pedig egész éjjel csavarog a konyhakertekben, vonszolja maga után a seprűt, és minden vackot bezabál. Ha én nem keresem meg és nem viszem be az istállóba, akkor senki sem törődik vele. Egyszer-másszor meg is tettem, de aztán megbetegedett és felfordult. Pedig milyen

szép kanca volt!... Hej, ti istentelen gazemberek, csirkefogók, hogy miért nem benneteket vitt el az ördög!...

Csmeljov hirtelen megfordul és a helyére indul.

— Végeztél, öreg? — kérdi Jelkin.

— Végeztem. De ha az a kanca nem döglött volna meg, akkor ő még többet mesélhetne nektek...

Szerjozsa Zamjatyin lógondozónak arról kellett beszámolnia a gyűlésen, hogy mi az eredménye az igásállatok ellenőrzésének. A húszéves Szergej — komszomolista — nagy hévvel beszélt, szinte kiabált:

— Általában nálatok, elvtársak, úgy van, hogy többet törődtök a holt termelőeszközökkel, mint az élővel. Nem törődtök ti a mi legjobb barátainkkal, a lovakkal. Az állattenyésztésben és a lóistállóban egyforma disznóságok történnek. Ha úgy etetik a lovat, mint ti, mitől lehetne jól táplált? Csak csont és bőr lehet! Mindennek, szerintem, a jászol az oka. Az istállóban nagyon nagy a jászol, szekérnyi takarmány fér bele. Le kell vágni belőle, hogy egy abraknál több ne férjen bele, akkor mindig friss lesz a kevert abrak, és a lovak szívesebben eszik. Mert most mit csinálnak? Összekevernek egy hétre való abrakot, ott hever benne és megsavanyodik. Hallgassátok meg az én tanácsomat, küldjék oda holnap az ácsokat, hadd csináljanak kis vályúkat, ekkorát ni, meglátjátok, a lovak hízni fognak... Most a pucolásról. Ti, fogatos elvtársak, nem tisztítjátok becsületesen a lovakat. A második brigádban találtunk, elvtársak, két pár lovat, olyat, hogy az ujjunkkal ráírhattuk volna oldalukra a kocsisaik nevét...

— Szerjozsa, te megpucoltad őket? — kérdezte Pecserica.

— Nem, Kapiton bácsi — felelt bűntudatosan Szergej. — Nem tisztítottam meg. Nem engedték. Olyan szigorú fogatosok voltak, hogy nem engedték. „Te ugyan a bizottság tagja vagy — mondták — még sincs jogod a mi lovainkhoz nyúlni. Parancsolhatsz, de magad ne nyúlj semmihez. Nehogy aztán az egész kerületben arról beszéljenek: eljöttek a lógondozók a »Forradalom Világítótornyá«-ból a »Vörös Kaukázus«-ba, hogy megpucolják a lovakat!" Nem verekedhettem velük! Ott, előt-

tem megtisztították becsületesen, és ezzel helyreállt a béke közöttünk... A második brigádban éves csikókat találtunk, Makszim Budnyik gondjára vannak bízva, hát bizony megfájdul az ember szíve, ha rájuk néz! Tavalyi bogáncs van a farkukon. Azt mondják, nem engedik magukat pucolni, rúgnak. Hát aztán, rúgnak? Az a jó. A jó ló a béklyót is széttépi. Ha egy ember nem bír vele, fogják meg ketten, és aztán kefével jó erősen dörzsöljék... Makszim, Makszim, miféle kozák vagy te! Maradjak tán nálatok egy napra, és megmutassam, hogyan kell lovat pucolni?... Csak, elvtársak, ne sértődjetek meg, az önkritika kijavítja a lovat is, meg az embert is.

Zamjatyinnak mindenki lelkesen tapsolt. A zenekar tust játszott. Az öreg Csmeljov krákogott és morgott:

— Nézd csak! Idegeneknek hízelegnek. Nekem nem fújták!...

— Neked nem lehet — felelt a karmester. — Te mindig olyan illetlen szóval fejezed be!...

A gyűlés egyre zajosabb lett. Nevetgélés, csípős és vaskos megjegyzések hallatszottak a sorok közül. Jelkin egyre gyakrabban kopogott ceruzájával az asztalon. Mire Pecserica került sorra, hogy megtartsa zárszavát, a hangulat túlfűtötté vált...

A sovány, magas termetű Pecserica — akinek bekecsét derékban öv fogja össze, s így még jobban látható karcsúsága — megáll az emelvényen, megvárja, míg a zaj lecsendesedik; közben a bajuszát pödri. A csend szinte sorról sorra hátrálva, végre megüli az egész termet.

— Elmondtunk itt rólatok tücsköt-bogarat — kezdi Pecserica. — Bocsánatot kérek, ha valakit nagyon is megbántottunk. De kötelességünk volt, azért is küldtek ide, hogy segítsünk nektek. Az ember már így van teremtve: más szemében a szálkát is megleli, a magáéban a gerendát feledi. De nem baj, majd ti is eljöttök hozzánk, és rámutattok a mi mulasztásainkra... Egyszóval, elvtársak, egy év munkáját befejeztük.

Azt gondolom, nem kell nekünk itt eldönteni, kié az elsőség. Ezt csak pártatlan személy teheti meg, mert ha magunk akarnánk, összevesznénk. Ez a kerületi szervezet dolga: mindent ellenőriznek, számba vesznek, és megmondják az eredményt. Mégis engedjétek meg, hogy megmondjam a magamét, ez persze nem hivatalos vélemény, csak az én magánvéleményem: az első természetesen a mi kolhozunk lesz.

— Micsoda? — kiáltott valaki a hátsó sorokból.

— A mi kolhozunk. Ez biztos, és másként nem is lehet.

— Még semmi sem biztos! — folytatta ugyanaz a hang. — Ez az év nálunk sokkal jobban sikerült, Pecserica elvtárs, mint az előző. Mi ebben az évben hat kiló gabonát adunk egy munkaegységre, ennyit még sohasem adtak.

— És mit jelent ez? Mi is hatot adunk — felelte Pecserica.

— Eszerint egyformán állunk.

— Ha egyformán állunk, akkor én azt javaslom: húzzunk sorsot, fej vagy írás, aki eltalálja, az kapja a vándorzászlót! — kiált közbe valaki tréfából.

Jelkin mérgesen veri öklével az asztalt.

— Értsétek meg végre! Micsoda népség! Nem engedik az embert beszélni.

— Nem kell sorsot húzni — folytatja nyugodtan Pecserica — úgyis látható. A munkaegységre adott gabona még nem minden. Nemcsak kenyérrel él az ember. Elmúlt már az az idő, amikor a kolhozt csak a kilók szerint ítélték meg. Mi az, hogy hat? Lehet nyolcat is, tízet is adni. Ha semmit sem építünk, semmit sem adunk el, máris megvan a tíz kiló. De mi ebben az évben sokat építettünk. Lóistállót száz kancának, malmot, garázst, szülőotthont, és két új gépkocsit vettünk. A beadáson felül nyolcezer mázsa gabonát adtunk el a kereskedelmi szövetkezetnek, ezen a pénzen vásároltunk épületanyagot és gépkocsit!... Nem, elvtársak, nem lehet olyan egyoldalúan nézni a dolgot: hat kiló és hat kiló, tehát egyformán vagyunk. Az egész gazdaságot, annak minden ágát figyelembe kell venni. Ha pedig minden ágat figyelembe veszünk, akkor a mi kolhozunk olyan messze van a tiétektől, mint ég és föld! Erről nincs

is mit beszélni. Azt mondhatjuk: mi négyesfogaton vágtatunk előre, ti pedig befogtatok egy gebét, és lassan döcögtök. Más előfogatunk is van: gyümölcsös, konyhakert, méhészet, baromfitenyészet, titeket pedig egyedül a földművelés húz. Ha, ne adj isten, valami elemi csapás érne benneteket, jégeső vagy szárazság, akkor megrekedne a szekeretek! Nem lenne se pénzetek, se gabonátok. Igazam van? Egyetlen dologgal foglalkoztok, az állattenyésztéssel, de ebben a nyomunkba sem jöhettek. A mi állattenyésztőinket mindet berendelték a járási központba, és megbeszélték velük, hogy menjenek Moszkvába az Országos Mezőgazdasági Kiállításra, a tieteket pedig, ha így megy tovább, hamarosan az ügyész fogja magához rendelni...

— Pecserica elvtárs, ne higgy nekik! — Pacjuk nem bírta tovább. — Akkorát lódítottak, hogy szörnyű. Hogy a szénát... a tetőig!... Mintha én kártevő lennék...

— Nyikita, te kaptál most szót, vagy Pecserica elvtárs? Várj sorodra — szólt rekedten Jelkin.

— Az az elnök, akit leváltottak — folytatta Pecserica — nem nagyon szerette a munkát, félt tőle, nehogy megszakadjon bele. Ha libát, kacsát tenyésztetek, a baromfipestis kipusztíthatja őket — gondolta — és még ő lesz felelős értük. Úgy látszik, benneteket is erre tanított. De Nyikolaj Gyagyuskin talán majd másképpen csinálja a dolgokat.

— Már kezdtünk is valamit — szólt közbe a kolhoz elnöke. — Vettünk száz kaptárt a „Barátság"-tól, és szerződést kötöttünk a faiskolával a szőlőültetésre.

— Nagyon jó! Majd ha mindezt berendezitek magatoknál, akkor majd versenyezhettek velünk az elsőségért. De egyelőre ne izguljatok, és kíméljétek az idegeiteket. Ezt akartam mondani... A ti földműveléstekről is szeretnék néhány szót szólni. Ebben az évben a termés jó. De ne higgyétek, hogy nálatok minden rendben van. Voltunk mi ma minden brigádban, és beszélgettünk a brigádvezetőkkel. Ellenőriztünk mindent, úgy, ahogyan kell, ahogy bennünket nemrégiben a „Komintern" kolhoz ellenőrzött. Azt kérdezték a „Komintern"-beliek a mi kolhozparasztjainktól: „Ki volt az a Tyimirjazev? Ki volt az

a Viljamsz? Ki az a Darwin? Mi a tanításaik lényege?" Mit gondoltok ti? Szántani és idejében vetni, ez az egész agrotechnika? Ez így volt tízezer évvel ezelőtt is. Itt az ideje, hogy komolyan hozzáfogjatok a tudományhoz. Én nem dicsekszem, amikor azt mondom, hogy nálunk ezt mi jól megszerveztük. Én, mint a mezőgazdasági laboratórium vezetője, magam vezetem a tanulást, összeszedem az embereket, meghívom az agronómust. Hetenként négyszer tanulunk. Mindenki köteles eljönni: a brigádvezetők is, a vezetőség tagjai is. Senkit nem mentenek fel családi okok vagy előrehaladott kora miatt. Úgy ülünk az iskolapadokban, mint a kisgyerekek: füzettel és ceruzával. Nálatok is ellenőriztük ezt, hát ti bizony rosszul álltok. A mezőgazdasági laboratóriumotokat megették az egerek, a kiállított gabonának csak a szára maradt meg. Talán még a vezetőt is megették volna, ha szerencsére el nem küldtek az erdőbe, a fakitermeléshez. Találtatok képzettségének megfelelő munkát! Ha pedig a mezőgazdasági laboratórium nem működik, akkor vége a tanulásnak. Az emberek maguktól nem olvasnak, nem tanulnak. Hisz kipróbáltunk néhányat. El is találták a szarva között a tőgyit, bocsánat a kifejezésért. Jelkin elvtárs például úgy felelt, hogy mi a hasunkat fogtuk. „Darwin — mondta — a francia hadsereg főparancsnoka."

— Ez nem igaz! — ugrott fel székéről az elnök. — Ezt nem mondtam.

Most a kolhozparasztok csitítgatták az elnököt.

— Tartsd be az ügyrendet, elnök elvtárs. Ne zavard a szónokot!

— Te vagy az elnök!

— Magad szeged meg a rendet!

— Türelem — kiáltott neki Gyagyuskin. — Türelem!

— Hogyan tűrjem, amikor ártatlan vagyok? Nem beszéltem én főparancsnokról.

— Elnézést kérek, tévedtem — kért bocsánatot Pecserica. — A főparancsnokot Duskin brigádvezető mondta... Rossz ez, elvtársak. Ha rád nézek, Jelkin elvtárs, arra gondolok: nincs benned semmi élet. Miért? Emlékszem rád a kollektivizálás

kezdetének idejéből, most is olyan vagy, mint akkor voltál. A sapkád is ugyanaz, amelyet a nagy községi ménes társadalmasításakor hordtál. Emlékszem a mérges asszonyokra, hogy megkínoztak akkor a malom mellett; a csizmádat a kútba dobták, a sapkádat pedig az olajos gödörbe. Te aztán petróleumban kimostad, mert még új volt... Hogy vezetted akkor a brigádokat, Jelkin elvtárs? Adtál munkautalványt, a lógondozókat éjjel ellenőrizted, és köszörülted a kapások kapáit. És most hogyan vezeted? Kapát köszörülsz, munkautalványt adsz — ugyanazt teszed. Tíz év alatt semmit sem fejlődtetek, nálatok nincs semmi új? És az agrotechnika? Vagy ez nem tartozik rád? Hibás felfogás! Duskin még rosszabb, egy hektárt sem trágyázott. Nálunk, elvtársak, jövőre az egész vetésterület felét megtrágyázzuk. Látjátok, itt is messze vagytok ti az elsőségtől. Háromszáz hektár őszit keresztsorosan vetettünk. És ti? Semmit. Hallottatok erről a vetésmódról, nem lehet, hogy ne hallottatok volna, de nem törődtetek vele. Beszéltetek róla, és ezzel kész, a megvalósításra nem is gondoltatok. Ezt nem lehet tovább így folytatni!

Jelkin feszengett a széken.

— Hogy hasonlíthatsz bennünket magatokhoz, Pecserica elvtárs? — szólalt meg fanyar mosollyal. — Ti nagyközségben éltek, mi meg tanyán. Erre még a madár sem jár.

— Ne tettesd magad olyan tehetetlennek, Jelkin elvtárs! Mi köze ennek a tanyához? A nagyközségben is akadnak hanyagok, még olyanabbak, mint a tanyán. Másról van itt szó... Megmondom a szemedbe, csak ne sértődj meg. Ma például eljöttél erre a gyűlésre, nyilvános helyre, és hogy nézel ki? Mintha kátránnyal kentek volna be! Azt hihetné az ember, hogy a kabátoddal törülted le a traktort, borostás vagy, az inged kilóg. Aztán kérkedtek. „Hat kilót adunk!" Mit csináltok vele? Nézd meg a mi brigádvezetőnket, idősebb Gyagyuskin elvtársat! Látod, milyen gavallér! Miért ne lehetnél te is olyan? Ha nem szereted a kozák viseletet, végy magadra nyakkendőt, városi öltönyt... Ejnye, te ördögfalvi Jelkin elvtárs! Ebben is megmutatkozik a kultúra. Higgy nekem, a te brigádodban nem

volt rossz a termés, de ha ledobod ezt a borjúbőr cilindert, és begyűröd az ingedet, még jobb termés lesz!

Jelkin zavarba jött, levette a rühes juh bőréhez hasonló, vedlett prémsapkáját. Egy ideig a kezében forgatta, aztán az asztalra tette.

A teremben olyan kacaj viharzott végig, hogy az ablakok is beleremegtek.

— Elvtársak, mit mondjak még nektek? Szóval a leggyengébb pont nálatok a kultúra. Erre feküdjetek rá, ha törik, ha szakad.

— Ha legközelebb jöttök, minden brigádvezető nyakkendőt fog hordani — jegyezte meg mosolyogva a kolhoz elnöke. — Én veszek nekik. A vezetőség határozatot fog hozni, és mint a hadseregben, parancsban adjuk ki, hogy mit hordjanak.

— Majd meglátjuk!... Aztán meg kell szervezni a tanulást. Legyen a kolhozban sztahanovista iskola, mint nálunk. Figyelmeztetlek benneteket, elvtársak, ha nem fogtok tanulni, legutolsók lesztek. Utolsónak lenni pedig nem jó dolog! Az élenjáró kolhozról írnak az újságok, a gyerekek olvassák, milyen hősök a szülők, a lányok az ilyen kolhozban szívesebben mennek férjhez, a tagok Moszkvába utaznak, és mindenütt csak tisztelettel és elismeréssel találkoznak, a lemaradókat pedig még a tyúkok is megcsipkedik... Az állattenyésztésről akartam még beszélni, elvtársak, tanácsot adni, hogyan hozzátok helyre a dolgot. Nyikitáról nem beszélek, eleget beszéltek már róla, azt hiszem, még a csizmája szára is beleizzadt. Nem szép dolog történt nálatok, az biztos. Pedig Pacjukot én rendes embernek ismertem, de úgy látszik, elkanászosodott. De hát az ilyen betegséget ki lehet gyógyítani. Csmeljov elvtársnak igaza volt, amikor a funkciókról beszélt. A farmokon tulajdonképpen van vezető: a brigádvezető. Minek akkor még egy vezető külön az egész állattenyésztéshez? Azt tanácsolnám: szüntessétek meg ezt az állást. Nem kell általában állattenyésztési vezető. Megfelelő embereket nevezzetek ki a farmok élére, és kész. Vezesse őket közvetlenül a vezetőség, de még jobb, ha maga az elnök többet foglalkozik velük. Mi már régen így csináljuk.

Nálunk nincs az állattenyésztésnek vezetője, csak farmvezetők vannak, és más senki. Mindegyikük felel a saját farmjáért, mindenről gondoskodnak, van igásállatuk, helybe szállítják azt, ami kell, szükség esetén pedig a vezetőséghez fordulnak.

Csmeljov apó felállt, úgy kérdezte:

— Mit javasolsz, Pecserica elvtárs? Szóval likvidáljuk Nyikitát?

— Likvidáljátok az állását.

— Egészen?

— Egészen.

— Hogy ne is legyen?

— Igen, úgy.

— Talán jobb is lesz — szólalt meg egy hang a sarokból.

— Szóval a mi Nyikitánk tárca nélküli miniszter lesz? — Az öreg Csmeljov nem nyugodott. — Aztán hová teszik őt akkor?

— Hová? Akár a brigádba, akár a mezőre... Ideiglenesen. Ez segít. Tudjátok, milyen ott a munka. Ott nem lehet szoknya után szaladgálni. Tavaly ugyanilyen eset történt nálunk Katriccsal, a gondnokunkkal... Folyton kirúgott a hámból a fiú, mindennap tökrészegre itta magát, lefogyott, arca fakó lett, mint a föld, aztán köhögni kezdett. Leváltottuk és kiküldtük a mezőre, hadd vessen. Dolgozott egy ideig a friss levegőn, a szél kifújta belőle a rosszat, és magához tért. Egy hónap múlva megmérte magát, nyolc kilót hízott. Akár a szanatóriumban. És az ivást is abbahagyta. Amúgy egészen tönkrement volna. Most megint kinevezték gondnoknak.

Nevetés. Mindenki Pacjukhoz fordul.

— De nagyon ünnepelnek ma téged, Pacjuk elvtárs!

— Szegény, még otthon is kap az ünneplésből!

— Befejeztem, elvtársak, mindent elmondtam, azt hiszem, mindenről beszéltem — mondta Pecserica. — De ha még lenne kérdés, tegyétek föl. Végül, tolmácsolom nektek, a veletek versenyben álló „Forradalom Világítótornya" kolhoz lángoló bolsevik üdvözletét, és sok sikert kívánunk. De a vándorzászlót úgy látjátok meg, mint a hátatok közepét.

A zenekar már felkészült, hogy tust fújjon, de Pecserica utolsó szavai zavarba hozták a karmestert: lehet ilyen arcátlan támadást ünnepélyesen üdvözölni? Kérdőn néz a kolhozelnökre.

— Rajta! — int neki Gyagyuskin. — Vendégek! A vendégeket pedig tisztelni kell.

Recseg a trombita, zúg a taps. Jelkin arca a forró lámpa mellett egészen kivörösödött; arca szigorú kifejezését megőrizve, mindenkinél hangosabban tapsol...

Pecserica után a vitában a „Vörös Kaukázus" kolhoz tagjai szólaltak fel, utána a vendégek közül azok, akik még nem beszéltek. A gyűlés késő éjszakába nyúlt, és szokatlanul viharos lefolyású volt.

Dronov nem nagyon ért az általános tanulságok levonásához. Csak egyes rendellenességekre mutat rá.

— Korzsov elvtárs! Te arról beszéltél, hogy nálunk rendben vannak a szerszámok, hogy „kerékre tették a kolhozt", de a lószerszámuk kutyafülét sem ér. Megnéztük minden brigádban, kötélből készítették. Megkérdeztük: „Van bőrötök?" — „Van" — mondták. — „És szíjgyártótok van-e?" — „Van." Hát akkor miért nem varrnak új lószerszámot? Vagy talán olyan a szíjgyártótok, hogy fél belevágni a bőrbe, nehogy elszabja?

Felugrik erre a helyéről a kolhoz szíjgyártója, Fjodor Kravcsuk.

— Hát a tietek talán lószerszám? Elég, Dronov elvtárs, ne dicsekedj! Láttam én a tieteket a malomnál, az istráng tűzoltótömlőből, a kantár vesszőből, a gyeplő pedig lámpabélből volt. Ők aztán a gazdagok!

— Lehet, hogy van egy olyan is a kolhozban, és éppen azt láttad meg a malomudvarban.

— Három fogatotok volt a malomban, mind olyan volt.

— Ejha, Dronov elvtárs, mit hencegsz?

— Kvittek vagyunk: nálunk kötél, náluk vessző! — mondta valaki nevetve.

— Visszafizettünk!

— Nem, nem vagyunk kvittek — szól közbe az elnök-Gya-

gyuskin. — Minekünk nem megnyugvás, elvtársak, hogy a versenytársnak is vannak gyenge pontjai. Hibát hibával szembeállítani még nem jelent kiegyenlítést. Nem úgy van az. Majd ha náluk is, nálunk is a lovak tüzes paripák lesznek, a lószerszám ragyogni fog az ezüstös verettől, a termés száz mázsa lesz, a gyümölcs és zöldség pedig garmadában fog heverni a raktárakban, akkor mondhatjuk, hogy kvittek vagyunk.

Pása Kulkova a „Vörös Kaukázus" gondnokához fordul:

— Ivan Grigorjevics! Úgy látom, hogy maga csak arról gondoskodik, hogy a kovácsműhelyben a felszerelés rendben legyen, hogy az üzemanyagot idejében szállítsák. De hát az emberekről nem gondoskodik? Ez nem tartozik magára? Tudja, hogyan élnek a kolhoz sztahanovistái?

— Ez meg már mi? Nem tudok én semmiről. Mit akarsz tőlem, én csak két hónappal ezelőtt lettem gondnok.

— És aztán? Nem Amerikából jött! Itt él, mindent láthat. Mi a véleménye Froszja Petrenkováról?

— Mi? Sztahanovista.

— A legjobb! Vele versenyzek, nyáron voltam a munkacsapatában, láttam a ricinusföldjét. Gyönyörű! És mivel hálálták meg Froszjának? Maga jól tudja, hogy csak öreg édesanyja van, férfi nincs a háznál, így hát segíteni kellene neki. A tető lyukas, beesik az eső, a pajta összedűlt, nincs hol tartsák a tehenet. Nincs talán szalmátok a tetőjavításhoz, vagy nincs miből a pajtát rendbehozni? Szégyelljétek magatokat, elvtársak. Én ilyesmit nem tűrnék! Én önkényesen beköltöznék a gondnok házába, vagy magához az elnökhöz, és azt mondanám: „Menjetek az én házamba, hadd folyjon a ti nyakatokba az eső, ha már olyanok vagytok, hogy nem törődtök a sztahanovistákkal!"

Csmeljov még egyszer szót kért.

— Én mindennel egyetértek, amit a bizottság a mi hiányosságainkról mondott. Száz százalékban igaza van. Nagyon tetszenek nekem az ilyen gyűlések. Vaszja néninek igaza volt, és helyesen beszélt Szergej is, bár még fiatal, de jól meglátta, miért sovány ak a lovaink. Amit pedig Dronov mondott a ló-

szerszámról, az is igaz. Mit is tagadjuk? A bőr a raktárban hever, rothad, mi meg olyan szerszámmal hajtunk, hogy szégyen ránézni. Hamarosan a ló farkához fogjuk kötni a szekeret. És ez a Pecserica elvtárs! Hát jól megmondott mindent. Mintha tükörbe néztünk volna, úgy láthattuk magunkat! Aláírom a szavait. Csak egy dologgal nem értek egyet... Hogy mondhattad, Pecserica elvtárs: ne izguljatok az elsőség miatt? Ezt mondtad, ezek a te szavaid, s ezt én megengedhetetlennek tartom. Hogyne izgulnánk? Hát van olyan ember a világon, aki ne akarna jobbat? Te teljesen semmibe vettél bennünket, a gyökereinket vágtad el. Mit akarsz? Azt, hogy mi mindig ilyen beszédeket halljunk a gyűléseken, mint ma? Ez rossz kívánság. Én fordítva mondom, eljön az az idő, amikor azért jönnek hozzánk a látogatók, hogy dicsérjenek és jutalmazzanak. Úgy bizony! Másképp nem is lehet. Persze ha azt vesszük, ami ma van, akkor a mi kolhozunk elmaradt gazdaságilag a rossz vezetés miatt, általában a hanyagság miatt. De hát... A Szovjetunió is kezdetben elmaradt a kapitalista államoktól. És utolértük-e őket? Sztálin elvtárs úgy mondta: elmaradtunk száz évvel, de tíz év alatt utol kell érni őket. Ha pedig mi nekifekszünk, egy év alatt utolérünk benneteket, és legfeljebb kettő alatt el is hagyunk.

A kolhoz tagjai helyeseltek az öregnek.

— Igaza van!

— Csak ne bízzátok el magatokat, hanem gyakrabban nézzetek hátra, mert még a sarkatokra lépünk.

— A mi embereink is tudnak dolgozni, csak jó legyen a vezetés.

— Beérjük őket!

Ezúttal a zenekar az öregnek is tust fújt.

— És még azzal sem értek egyet — folytatta az öreg — miért is legyek én éjjeli őr. A másik elnöknek nemegyszer megmondtam, és itt is kijelentem, neked is, Gyagyuskin elvtárs, mindenki előtt, hogy csak tavaszig maradok meg őrnek! Vedd tudomásul. Meguntam már ezt az állást, ahol számolhatom a csillagokat. Nem vagyok én olyan rokkant. Keressetek az én

helyemre egy még öregebbet, én pedig brigádba megyek. Kapiton Ivanovics! Elvtársak! Ahogy mondják, csak a nadrágot nem lehet a fejen át felhúzni, máskülönben mindent lehet. A mi kolhozunkat is élenjáróvá lehet tenni!

Jelkin brigádvezetőnek bűnbánó beszédet kellett tartania. Szívből megbánta hibáit, érződött a beszédéből, hogy nagy lecke volt neki ez a mai gyűlés. Sapkáját nem tette többé a fejére, amikor a kolhoztagok nem figyeltek oda, észrevétlenül az asztal alá dobta, hogy ne szúrjon többé senkinek se szemet, begombolta ingét, és kissé kihúzta magát.

— Becsületszavamra, elvtársak, ez többé nem fog előfordulni — szívére tette a kezét, úgy beszélt. — Csak az nem hibázik, aki nem dolgozik. Igaz, sokszor, isten tudja, mi mindennel foglalkozom, csak éppen az agrotechnikával nem. Hol lisztet őröltetek, hol szerszámot javíttatok... De ezután másképpen lesz. Holnap három kocsit küldök az állomásra a szup... a szupver — micsoda átkozott neve van, az ember ki se tudja mondani! — a szu-per-fosz-fá-tért! Egyezzünk meg: új életet kezdünk, aki a régit akarja, annak folyjon ki a szeme. A tanfolyamokat én nem ellenzem...

Csak Pacjuk hallgatott.

A gyűlés végén Nyikolaj Gyagyuskin, az elnök kért szót.

— Ki is beszélt nekem tegnap a fürdőről? Azt hiszem, te, Ivan Grigorjevics. No nesze, itt a fürdő, valamennyiünknek jól megmosták a fejét. Én figyelmeztettem mindenkit, amikor átvettem a dolgokat, különösen Pacjuk elvtársat: „Így nem lehet tovább dolgozni! Egyszer elővesznek bennünket, és akkor aztán melegünk lesz." De nem baj. Még gyakrabban is jól jönne az ilyen ellenőrzés. Köszönjük nektek, vendégeink, a kritikát. Adjátok át otthon az üdvözletünket, és mondjátok meg, hogy nagyon elégedettek vagyunk, különösen néhányan a vezetők közül, és főképpen az elnök. Így is van! Elvtársak, én egyáltalán nem akarom mentegetni magamat. Az, hogy csak rövid ideje vagyok elnök, nem mentség. A hadseregben, amint átveszi az új parancsnok a csapatot, máris felel érte. Lehet, hogy csak két órát kap, hogy megismerkedjék vele, és máris

harcba vezeti. Sok mulasztást követtem el én is. Egyszerűen szólva, nem jöttem rá, mivel kell kezdeni. Hiszen a tanfolyamokat már régen megindíthattuk volna, s ugyanez vonatkozik a mezőgazdasági laboratóriumra is. De ebből elég, mert még utóbb mentegetőzni kezdek, az pedig a legrosszabb. Ezt senkinek sem tanácsolom. Nem azért jöttünk össze, hogy itt most megszorítsuk a csavart, és a gyűlés után megint lazítsunk rajta. Ha egyszer megszorítottuk, maradjon is úgy! Egyet azért meg kell mondani: rosszul dolgoztunk! Lehet-e jobban dolgozni, mit gondoltok?

— Persze hogy lehet!

— Mindent lehet, csak a nadrágot nem lehet a fejen át felhúzni.

— Tőlünk függ, hogy kolhozunkat olyanná tegyük, amilyenről Csmeljov elvtárs beszélt, hogy az emberek tanulni jöjjenek hozzánk. Mi a véleményetek, kolhoztag elvtársak?

— Persze hogy tőlünk függ!

— Senki sem fog helyettünk dolgozni!

— Akkor jó. Végeztem. Most cselekedni kell. Ez rövid és velős parancs, mint a katonáéknál. Zárd be a gyűlést, Jelkin elvtárs. Hogy mi lesz Pacjukkal és a faroktépőkkel, és mindazzal, amit tanácsoltak nekünk, azt majd a jövő vasárnapi gyűlésen döntjük el. Most már késő van, s a hamar munka ritkán jó. Igaz, Pecserica elvtárs? Eszerint nem utazunk hozzátok vasárnap, mert még a saját dolgainkkal leszünk elfoglalva. Adjatok némi haladékot. Újév után elmegyünk, de akkor aztán kössétek fel ám a fehérneműt. Elküldjük Csmeljovot, Kangyejevet, Szemjon Trofimovicsot, és magam is elmegyek. Kangyejev minden csavart meg fog vizsgálni a vetőgépeiteken... Kosztot viszünk magunkkal, és három napig házról házra járunk... — Gyagyuskin meglátta az asztal alatt Jelkin sapkáját és felemelte. — Amíg ezt a cilindert meg nem töltjük hiányosságokkal, addig vissza sem jövünk!...

A zenekar a tusról azonnal áttér az ukrán guggolós tánc ütemére. Akármilyen késő van is, az a hagyomány, hogy a kultúrteremben minden gyűlés tánccal végződjék.

— Nosza, lányok, legények! Kopogjon a csizma, pörögjön a szoknya! — kiált Pecserica. — Szergej! Mutasd meg nekik, hogy köll!

Szergej a tarkójára tolja prémes, kubáni sapkáját, és a kör közepére áll. A tanyai lányok a termetes, de táncban ügyes Kszjusa Kovaljova fejőnőt állítják ki vele szemben. Már kiválik a második pár is: Kangyejev, a kovács, és Motya Szergyukova. Kezdődik a verseny, ki ügyesebb, ki bírja tovább, ki tud mennél cifrább táncokat kitalálni.

— Nagyobb kört!

Pecserica nem tudja türtőztetni magát. Kihúzza a tömegből Nasztyát, Pacjuk feleségét, és táncra perdül vele.

— Ne búsulj, Nasztya! Minden elmúlik!

Nasztya a férjével való leszámolást hazatérés utánra halasztva, most a csizmáját nem sajnálva, ropja a táncot.

Csmeljov apó válla ütemesen rángatózik, látszik, hogy valaha nagy táncos volt ő is. Most megfogja Pása Kulkova kezét, és két kört kering vele.

— Ez aztán a szép pár! — nevetnek a kolhozisták.

— Hát, ami azt illeti, a természetük legjobban megfelel egymásnak.

— Gyerünk a „Búsuló"-val! — kiáltják a zenekarnak.

— A „Búsuló"-t — kiáltja Szergej is, és áttér egy másik, lassú ütemű táncra.

— A „Búsuló"-t énekszóval kísérik.

Kedvesem, miért vagy kevély?
Mit tettél, hogy híres legyél?

Kovaljova kezdi, és csípőre tett kézzel, kihívó mozdulatokkal közeledik Szergejhez.

Brigádot vezetni nem tudsz,
És lovat hajtani sem tudsz...

— veszi át a szót Szergej, közben széttárja a karját, és csizmája sarkával veri ki a taktust.

A nézők elragadtatottan mondják:

— Milyen jól csinálják!

Kovaljova új nótára zendít:

Nyisd ki már, jó anyám
Az egyik ablakod...

Szergej folytatja:

Engedd az utcára
A kicsi galambod.

— Ezek igen! Jól betanulták!

— Ha másban mindenben, de a táncban nem maradunk le!

... A sofőr, Fegya Maljuk, egy ideig álldogál a táncolók körében, majd kimegy gépkocsijához az utcára. Az udvaron minden hóba burkolózott. Csend van és enyhe fagy. A szélvihar lecsendesedett, az ég kiderült, csak úgy szikráznak a tanya felett a csillagok. Fegya a kultúrházból hozott kisseprűvel letisztítja a havat a kocsi motorházáról, a lépcsőről, s lehajtja a kocsi oldalát, hogy bentről is kiseperhesse. Aztán előveszi a vödröt, a kúthoz siet, és vizet önt a hűtőbe.

... Recseg a trombita, táncol az ifjúság. Az egyik sarokban a fal mellett áll a két Gyagyuskin-testvér, az egyik kozák cserkeszöltözetben, a másik katonaköpenyben. Andrej mintegy tíz évvel idősebb öccsénél, a kolhozelnöknél, a haja a halántéka körül már őszül. Nyikolaj magasabb és testesebb, mint a bátyja.

— Helyes, amit teszel, Nyikolaj! — mondja Andrej. — Csak így folytasd. A fő az: ne engedd, hogy mentegetőzzenek. Lehet, hogy a mieink itt-ott elvetették a sulykot, de az nem baj. Arra való a verseny, hogy ne engedje meg, hogy a vezetők elaludjanak. Ha így folytatod, a dolog menni fog.

Nyikolaj szélesen mosolyog.

— Én is azt hiszem, menni fog... Miért ne menne? Az embereink rendesek. Én még azt is tervbe vettem, hogy elébetek kerülünk. Miért ne? Persze nem egyszerre, hanem úgy két év múlva.

— Hát csak tessék! Sok szerencsét!

— Csmeljov apót, azt hiszem, kinevezzük a tehenészet vezetőjévé — mondja Nyikolaj. — Mit szólsz ehhez, Andrej? A brigádban nehéz a munka, nem az öregnek való, hogy kapával görnyedjen, de a farmon bírná. Ha már olyan nagyon akar dolgozni, miért ne? Sok mindent tud az öreg. Szeret károm-kodni, az igaz, de majd szólunk, hogy türtőztesse magát.

— A tehenészetben nem lesz rossz. Ha kézbe veszi, rendet teremt!

A fivérek mosolyogva néznek az öreg Csmeljovra, aki büszkén keringőzik ezúttal Vaszja nénivel.

...A színpadra vezető lépcsőn, egymást átölelve, pihen a tánc után a két barátnő, Pása Kulkova és Froszja Petrenkova. Mindkettő munkacsapatvezető.

— Gyere el hozzánk. Froszja! — mondja Pása. — Ha majd a tieitek jönnek, okvetlen gyere el te is!

— Eljövök... Szóval megint veled fogok versenyezni, Pása? De jó volna, ha együtt küldenének bennünket a moszkvai kiállításra. Csak azt nem szeretném, ha a te csapatod jobb lenne, mint az enyém. Ha csak egy picurkával is, de az enyém legyen a jobbik. Vagy legyenek egyformák... Nem haragszol, Pása?

— Csacsi vagy, Froszja! — Pása átöleli a barátnőjét és mosolyog.

...Stanyko apó és komája, Psonkin apó, akihez vendégségbe jött — ugyanolyan töpörödött, vén kozák, mint ő — a gyűlés alatt többször eltávozott a teremből. A koma a kultúrház mellett lakik, és ők „erőt gyűjteni" átjártak a lakásra. Most egy padon ülnek, a terem közepén, messziről figyelik a táncolókat, hangosan beszélgetnek, és igyekeznek túlkiabálni a trombitaszót.

— Igen... — mondja Stanyko apó. — Láttad, koma, hogy

vitatkoznak?... És ki ellenőrzi őket? Ők maguk... Korzsov Mihajlo, Szavkin Andrjuska. Látod, már így szokták meg!

— Azelőtt is így volt — felel elgondolkodva Psonkin. — Épít valaki egy házat, három ablaka az utcára néz. Meglátja a szomszéd és le akarja pipálni; négyablakosat épít. Az egyik a Nyikolszkij-ménesből vásárol kancát, a másik még jobb fajtát keres, telivért... Csakhogy a vége nem az lett, mint ma. Előfordult, hogy a kanca megdöglött, a jég elverte a búzát, és az egyik szomszéd elment szolgálni a másikhoz.

Az öregek sokáig némán ültek.

— Emlékszel, koma — kezdi megint az öreg Stanyko — még a régi rend idején volt egy gépész a mazurenkovi malomban, hogy is hívták?

— Kudrja — emlékszik a koma.

— Az a! Kudrja! Elmentünk olykor néhányan a kazánházba, ő meg mesélt. „Eljön az idő — mondta — amikor nem lesz se cár, se emperátor, és minden gazdaságnak a dolgozó nép lesz a gazdája, a föld pedig mintha az istené lenne, se venni, se eladni nem lehet. A nép mindenhez hozzájuthat." Volt, aki hitt neki, és volt, aki nem hitt. És aki hitt, az se nagyon. Azt mondták: „Eljön az az idő, csakhogy nem hamar. Talán ezer év múlva." No lám, hogy történt! Te meg én, koma, megértük!

— Megértük...

Újra hallgatnak egy ideig.

— No, mi lesz, koma? — kérdezi Psonkin. — Talán még van időnk egy pohárkára?

— Hátha hazamennek? Nem késünk el?

— Van még idő.

Az öregek egymásba karolva, bizonytalan léptekkel indulnak a kijárat felé.

Utánuk igyekszik a kövér, hosszú bajszú, kopasz Pacjuk is. Menet közben Dronovba ütközik, és mérgesen mondja neki:

— Mégse volt igazad, Dronov elvtárs, nem kellett volna engem úgy befeketíteni. A tetőtől még három rőf hiányzik. A tető pedig bádogból van, nem gyullad meg.

— Ne számíts te a bádogra. Láttam én már, barátom, bádogot is égni — felel Dronov. — A három rőf meg erős szélben, amilyen a mai is volt, nem számít.

Pacjuk az ajtóban Csicskinbe ütközik, aki kiment, hogy rágyújtson.

— Hallod-e, Makar? Van-e az istállódban villa? — kérdi Pacjuk.

— Hogyne volna. Öt darab háromágú és még két új, a raktárban — felel csodálkozva a brigádvezető, és megbámulja Pacjukot.

— Menjünk!

— Hová?

— Menjünk! — és Pacjuk a karjánál fogva húzza a másikat.

Csicskin a vállát vonogatva követi.

... A kultúrház ablaka visszatükrözi a gépkocsi fényszóróját. A kocsi megfordul az utcán.

— Indulunk, elvtársak! — hívja Pecserica az övéit. — Ettünk, ittunk, menyasszonyt is láttunk, mehetünk haza.

A zene elcsendesedik. Az emberek kitódulnak az utcára. A „Világítótorony"-beliek búcsúzkodnak a tanyaiaktól, és helyet foglalnak a gépkocsiban.

— Hol van Stanyko apó? — kap észbe Pecserica. — Megállj, Fegya! Elvesztettük az öreget. Hol is lehet? Psonkinnál van. Szergej, szaladj érte!

— Maradj! — Korzsov visszatartja Szergejt. — Jönnek már.

Psonkin udvaráról zavaros, részeges ének hallatszik. Ketten énekelnek rekedtes, vénember-hangon:

Hej, az ablakban ülök én,
Hogy bámuljam a tengerészt.

Egy perc múlva a nótázók is előtűnnek a sarok mögül. A komák egymásba fogózkodva, tántorogva közelednek. Psonkin sapka nélkül, Stanyko apó pedig a havon húzza maga után a törülközőt, amellyel a felesége otthon átkötötte a derekát.

— Nem késtünk el! — kiált örömmel Stanyko apó, amikor meglátja a kocsit.

— Nem késtünk el — visszhangozza Psonkin.

Ahun jön a tengerész
Egy pár lovat vezet...

— kornyikál Stanyko, Psonkin pedig csak dörmög, sehogy sem találja el a melódiát.

— Hát erre mégsem vigyáztunk! — jegyzi meg Pecserica.

— Jaj, édes gyermekeim! — könyörög az öreg Stanyko. — Ne hagyjatok itt! Én is hazamegyek. Ott vár engem az én Froszjácskám, Froszjácska-a!...

— Jól van, no. Nem hagyunk itt, elviszünk a Froszicskádhoz. De aztán nyugton maradj, az autóban ne táncolj! Emeljétek be!

Korzsov, ugyanúgy, mint idejövet, beemelte az öreget a kocsiba.

— Középre tegyétek. Ide. Kössétek fel a gallérját, és egész úton fogjátok a lábát. Ismerem őt, most duhajkodni fog.

— Mindenki itt van? — Pecserica végignéz a kocsiban. — Egy, kettő, három, négy, nyolc, tíz, tizenöt, tizennyolc, húsz, huszonegy... Mind... No, elvtársak, minden jót kívánunk!

— Szerencsés utat!

— Sofőr elvtárs, jó lesz vigyázni az ároknál, a szél most odafújta a havat.

— Milyen szerencsések vagytok: nyáron jöttetek, és télen mentek vissza!

— A viszontlátásra! Gazdagodjatok, éljetek jól, elöl nőjön a púpotok! — Pecserica, kihajolva a kocsi oldalán, egymás után kezet szorít a kolhozparasztokkal. — Mit is kívánjak nektek búcsúzóul? Az asszonyaitoknak: annyi fiút, ahány fatönk van az erdőben, annyi lányt, amennyi zsombék van a mocsárban. És mindenkinek együtt ezer ökröt, ötszáz pejkót... a folyóra menve ficánkoljanak, a folyóról jövet rugdalózzanak, és mindnek csillogjon, ragyogjon a szőre, hosszú legyen a farka, és

olyan tiszta, mint a mi lovainké. Isten veletek, ne gondoljatok rosszat rólunk. Várunk benneteket.

— Isten áldjon!

— Mindenképpen eljövünk.

— A viszontlátásra, Abroszim Ivanovics! Ha a kanca nem döglött volna meg, akkor ő még tovább mesélne?

— Mesélne az még annyit, hogy egész éjszaka hallgathatnátok. Isten veletek, köszönjük, hogy eljöttetek.

— A viszontlátásra, mama!

— Isten veled, lányom! Csavard be a kendőbe Fegyinka lábát.

— Koma, hé, koma!... A viszontlátásra!

— Komaasszony, a viszontlátásra! Üdvözlöm a sógort!

— Minden jót!

A gépkocsi megmozdul, és maga után hagyja az első keréknyomot, az első hóban. Soká csillog az országúton a távolodó kocsi vörös féklámpája.

A kolhozparasztok hazatérnek. A kultúrterem ajtaja előtt még ott áll a kolhoz elnöke, a gondnok és a brigádvezetők. A másnapi munkabeosztást beszélik meg. Jólesik a szabad levegő, a fülledt, dohányfüstös kultúrterem után. A fagy pirosra csípi az emberek orcáját, kellemesen csikorog a hó a lépcsőkön, a csizma sarka alatt. A magtár felett feltűnik az égen a hold szarva. Az utolsó fellegek is eloszlanak a látóhatár sötét alján.

Gyagyuskin megmondja, hány kocsit küldjenek másnap az állomásra üzemanyagért és műtrágyáért, mennyi menjen az erdőbe fáért, hová küldjék az embereket: egy részük morzsoljon kukoricát a magtárban, mások készítsék elő a gabonát a malomba vivéshez, három ember Duskin brigádjából pedig még másnap hozzon a kazalból szalmát, és javítsa meg Petrenkova házának tetejét. Gyagyuskin karjával lesöpri a havat a kultúrház tornácának karfájáról, és ír néhány sort a mezőgazdasági laboratórium vezetőjének, Matvej Szpicinnek, akit nem szakmájába vágó munkára, hanem erdőirtásra osztottak be. A gondnok a notesz fölött szippant egy nagyot a cigarettájából, így világít az elnöknek.

— Küldd el valakivel, aki az erdőbe megy — mondja Gyagyuskin, és átadja a gondnoknak a cédulát. — Hadd jöjjön haza. Helyébe küldhetjük Jurcsenkót.

Elbeszélgetnek az időjárásról. Korán leesett a hó. Még néhány szánt kell készíteni minden brigádban. Ha mostantól fogva jó lesz a szánút, idejében hazaszállíthatják az erdőből a kitermelt fát...

— Gyagyuskin elvtárs — mondja a gondnok — én mégis elküldtem a lányokat, hogy takarítsák ki a fürdőt és fűtsenek be. A víz még bizonyosan forró, hisz tegnap befűtöttek. Menjünk el, jólesne most, lefekvés előtt, úgyis fáj a fejem...

— A fürdőbe? — Gyagyuskin mosolyog. — Befűtöttek, azt mondod... Jó társaság gyűlt itt össze. Mind itt vannak, akik a gyűlésen megkapták a magukét. De akkor Pacjuk is velünk jöhetne, ő izzadt ma a legtöbbet. Pacjuk, itt vagy?

— Nincs itt — mondja Jelkin — elment.

— Csicskintől kérdezte, van-e vasvilla a farmon — teszi hozzá Duskin brigádvezető. — És aztán elmentek, hogy elhányják a szénát a tehénistállótól.

— Csak nem?

— De bizony, másként nem lehet. Majd meglátod magad is.

— No, legalább ő is kapott munkát.

— Mindegy most neki, úgyse mehet haza, amíg el nem párolog Nasztya haragja.

— Az igaz. Megint megveri. Ördög az, nem asszony!

— Látod, Nyikolaj Szavelics — mondja Duskin a kolhozelnöknek — megfordult a világ. Ha a férj megveri a feleségét: bíróság elé állítják; ha az asszony veri meg a férjét, kutya baja sem lesz. Hiszen a férj szégyell a rendőrségre menni, hogy bejelentse: ez a behemót asszony megvert. Így hát nekik büntetlenül lehet...

A kolhozelnök nem felel a brigádvezetőnek. Cigarettát kér Ivan Grigorjevicstól, rágyújt: a füst cigányútra megy. Egyet köhint, aztán hahotázni kezd. Úgy nevet, hogy a könnye is kicsordul. A gyűlésen ő, mint kolhozelnök, nem nevethetett

kedvére, de most aztán megteheti. A brigádvezetők ránéznek, és ők is nevetnek.

— Benne vagyunk a kutyaszorítóban!... Neked, ördögfalvi Jelkin, kettős nevet adtak, mint egy grófnak! No, most vigyázz, mert még rajtad ragad. Csak egy megoldás van: pipáld le őket a terméssel, hogy ne nevethessenek rajtad... És az öreg, az is megtalálta, hol van a kutya elásva. Jól elintézte Pacjukot a felesége szeme láttára, a nép előtt. Az most elbújhat, ha embert lát.

— Azt hittem, hogy Nasztya nekitámad — mondja Duskin.

— Akkor lett volna csak igazán felfordulás! Mégsem lehet azt csinálni, amit az öreg, hisz ez felforgathatja az egész gyűlést.

Soká visszhangzik a tiszta, fagyos levegőben a férfiak mélycsengésű nevetése.

— Szóval azt mondod, Ivan Grigorjevics, hogy menjünk a fürdőbe? — ismétli Gyagyuskin, és karjával törli könnyeit. — Nincs még késő? Nem ártana egy jó gőzfürdő. De tiszta fehérneműt kellene hozni, vagy inkább csak zuhanyozzunk? Ha a „Világítótorony"-beliek megtudják. kinevetnek. Igaz? Az olyan fajta. Aki egyszer Pecserica nyelvére kerül, annak vége. Azt fogja mondani: a gyűlés után az egész vezetőség, az elnökkel az élén, fürdőbe ment.

— Honnan tudnák meg? Éjszaka ki látja meg?

— Hát jól van, vigye el őket a kánya! Menjünk!

Gyagyuskin bezárja a kultúrterem ajtaját, elsőnek lépked le a tornácról, ferdén átvág az úton, ösvényt tapos a friss hóba, és egyenesen a gazdasági udvarba tart, amelynek mélyén, havas akácfák alatt feketéllik a fürdő épülete. A brigádvezetők és a gondnok libasorban követik az elnököt.

...A tanya csendbe merül. Egyik-másik házban fény gyúl ki. A gyűlésről visszatért kolhoztagok megvacsoráznak, és lefekvéshez készülődnek. A távoli partról, az átkelés felől nóta hallatszik. Sokan énekelnek kórusban. Aztán hirtelen félbeszakad a nóta. Jól hallani a kiáltást:

— Hal-lő-ó-ó!

— Ho-hó!

— Ivan apó!

A „Világítótorony"-beliek, megkerülve a tanyát, most értek le a Kubán folyó partjára, és hívják a kompot, amelynek vezetője elszundikált a túlsó parton.

1940

Sztyepp. Amerre a szem ellát, körös-körül síkság, sehol egy épület, egy fa sincs a látóhatáron; a vadon termő fű, az elvetett gabona meglapul a földön. A ragyogó égen a nap uralkodik, a földön a szél játszadozik: ringatja a zöld búzatenger hullámait, és felkavarja az út porát.

A sztyeppi szelet, mint a dalt, órákig elhallgatná az ember. Nappal, a rekkenő hőségben, amikor a levegő nehéz és nyugtalan, csak a szél játéka hallható; zúgása elnyom minden más élő hangot. A sekély, csendesen folydogáló sztyeppi folyócska partján megsusogtatja a nádat, az ár ellen bodrozza a víz színét, és parányi vízcseppek özönét zúdítja a nádasra; az út szélén zizeg a fű, és egyhangúan zörög a himbálódzó, kiszáradt dudva az ekét soha nem látott kurgán tetején. Mintha az egész világot halk, összefolyó hangok, zúgás és susogás töltenék meg. Az ember arcát kitüzesíti, ajkát kiszárítja a szél, fülében apró tűszúrások fájdalmát okozza, s arcára, kezére meg ruhájára szórja a mezei virágok alig érezhető, finom illatát. Csak este, amikor a levegő óceánja már megfürdette a földet, nyugszik meg lassacskán minden, és az átható csendben más zajok is hallhatóvá válnak... Valahol egy szekér halad az úton, kereke dallamosan ütődik a tengelyvég gyűrűjéhez, úgy zeng, akár egy cimbalom. Messze-messze, túl a dombon, juhnyáj legelészik. Onnan hallatszik a kutyák ugatása, a juhászok kiáltása és a báránykák gyermeksíráshoz hasonló bégetése. A partmenti konyhakertekben öntöznek; az öntözőkocsi vontatott nyikorgása egybeolvad a kökénybokorban fiókáit kereső fogoly rikol-

tásaival. Bátortalanul próbálgatják hangjukat a mocsaras árokban a békák, mind külön-külön. Csengő hangon szólítgatják egymást esténként a fűrjek — egyik-másik a sűrű búzavetésben olyan közel jön, hogy az ember szinte összerezzen a váratlan, hangos és elnyújtott pitypalattytól.

Minden bokorban pezseg az élet, s a hangok hatalmas, jól begyakorolt zenekarrá olvadnak össze. A legélesebben játszanak a fáradhatatlan hegedűsök: a tücskök és a szöcskék.

Kora tavasszal és ősszel szinte az égből ereszkedik alá a darvak játékos, gyermekkacajhoz hasonló, örömteli krúgatása, amely egybefonódik számtalan vadliba-csapatnak a nagy távolságban lágyan elvesző gágogásával. Kedves és megindító ez a zene, talán nincs is szebb a természetben. Van-e olyan ember, aki ne állna meg és ne emelné fejét megbabonázva a magasba, amikor a felhők alatt meghallja a költöző madarak, e nagy utazók, hívogató, izgatott kiáltozásait?...

Kiterjedt élet zajlik ezen a sík pusztaságon, amelyet sztyeppnek neveznek. S a végtelen térségben az élők hangjába tavasszal, nyáron és ősszel, nappal és éjjel, beleszól az új hang, amely nem régen lopódzott be a sztyepp kórusába: a gépek muzsikája.

A mi sztyeppünknek nincs olyan zuga, ahová ne hatolt volna be a gép. Véglegesen és eltávolíthatatlanul, mint minden földi lény méltó társa, elfoglalta helyét a sztyeppi tájban. Bármerre megy az ember a mezőkön, a darvak ősidők óta megszokott krúgatásába, a pacsirták trillázásába mindenütt belevegyül a motorok ércesen s mégis lágyan búgó dala. Hol az ugart szántják fel a traktorok, hol a lakókocsikat és gépeket vontatják az új munkahelyre, mert a régin már végeztek, hol pedig a koraérő, sárguló gabonát vágják már. Esteledik. A sztyeppen mindenütt kis fények gyúlnak ki. Ezek a fények mozognak, a közeliek gyorsan, a távoliak alig észrevehetően, néha eltűnnek egy dombhajlatban, aztán ismét megjelennek a domboldalon. Csörömpöl az eke és az általa vont munkagép, dalol a motor. Éjfélre minden elcsendesedik, minden alszik. De a traktor ekkor is dalol.

A traktor az első vándormadárnál is korábban jelenik meg a sztyeppen. Még hó fekszik az árkok mélyén, még teremtett lélek sem látható a mezei kolhoztáborban, de a sztyeppi utakon már ott állnak a festett kerekeken járó lakókocsik, a traktorosok táborozó lakóhelye. Zord, hideg az idő, nedves, heves szélroham ostorozza a földet. A traktorosok a lakókocsikban kályhatűznél melegednek, de időnként ki-kijönnek a kocsiból. Minden traktoros immár tizedszer ellenőrzi gépét, ekéjét, néha-néha begyújtja a motort, melegíti az olajat, lesi a tavasz első jelét, hogy egyetlen órát se veszítsen, és elsőnek kezdje meg a lassan felszáradó déli lejtők szántását.

Ősszel pedig a traktorosok hagyják el legkésőbb a sztyeppet. Befejeződött az aratás, a gabonát már behordták a szérűről a magtárakba, a kukorica és a napraforgó szárát már betakarították, a föld csupasz lett, az emberek a falvakba vonultak, de a piros lakókocsik még mindig ott állnak az utak mentén, s körüllengi őket a hideg szél. Fáradtan kúsznak a traktorok a szürke, keskeny földsávokon, amelyek itt-ott szigetecskét alkotnak az őszi szántás fekete tengerében. Most szántják az utolsó hektárokat. Csak akkor térnek vissza a gépállomás garázsába, amikor az ekevas már nem forgathatja meg az őszi esőtől sáros földet. Néha még a mezőn éri őket a tél. Északi szél kerekedik, váratlanul fagy, sötétszürke fellegek borítják az eget, és egy éjszaka hófehérbe öltözik a táj. Hóval borított úton indultak el a traktorok, s ugyanolyan havas úton térnek vissza a gépállomásra.

Az egyik kubáni falu szélén az 5-ös számú traktoros brigád dolgozott (a brigádvezetőről Sztyepan Gajdukov-brigádnak is nevezték). Nemcsak egy traktoros brigád volt a faluban. Minden kolhozban dolgozott egy-egy, sőt némelyikben kettő. Kolhoz pedig hat volt a faluban. Gajdukov brigádja a „Lenin Hagyatéka" kolhoz földjét szántotta.

A gépállomás traktoros brigádjai közül Gajdukové közepesnek számított: nem a legjobb, de nem is a legrosszabb. Traktorosai különböző értékűek voltak. Tehetséges fiúk is akadtak közöttük, akik hivatásuknak tekintették és szerették mesterségüket,

de voltak olyanok is, akik csak azért iratkoztak be annak idején a traktoros tanfolyamra, mert úgy gondolták, a traktoron rugós ülésen ül az ember egész nap, akár egy karosszékben, ha pedig elmegy kocsisnak, gyalog bandukolhat az eke után. Aztán meg a traktoros többet is keres...

A brigád egyik traktorosa, Afonya Pereverzev, arról volt híres, hogy ha csak egy szabad perce van, rögtön horkol. Ha a rossz időjárás miatt álltak a traktorok, Afonya képes volt huszonnégy órát egyfolytában aludni a vagonban. Néha még a traktoron sem tudta leküzdeni álmosságát, különösen az éjjeli váltásban. Gyakran megtörtént vele, hogy szántás közben a traktor, mint egy megbokrosodott ló, váratlanul kiugrott a barázdából a tábla végén, ahol meg kellett volna fordulni, és árkon-bokron keresztülvágott, neki a szűzföldnek. Az ekén ülő munkagépkezelő csodálkozva nézte, honnan ez a sűrű gyom, nem győzte az ekét tisztítani. Végül is, amikor már megtettek vagy fél kilométert, kitalálta, mi történt és odakiáltott:

— Hej! Megállj! Afonya! Hová megyünk?

Afonya felébredt. — Hogy fulladnál meg!... Hová bámultál? Mi az ördögnek ülsz ott? Nem tudtál előbb szólni?!

Örökös álmossága egyszer már majdnem az életébe került. A Fekete-árok melletti táblát szántotta, amely mély szakadékban végződik a folyóparton. Mintegy ötven méterrel a szakadék előtt kellett volna megfordulnia. De a motor egyhangú berregése elringatta Afonyát, félrebillent a feje, és nem fordult meg, hanem egyenesen továbbment. Csak akkor kapott észbe, amikor a szakadék szélén megcsapta a hideg levegő. Éppen annyi ideje volt még, hogy leállítsa a motort. A szakadék mintegy húsz méter mély, ha lezuhan, a csontjait is alig találják meg... Hogy a motort begyújthassák a kurblival, a traktort egy másik géppel hátra kellett vontatni; elébe nem állhattak, mert az eleje már a szakadék fölött volt. Ettől kezdve a brigádvezető a balesetek megelőzése céljából megtiltotta a traktorosoknak, hogy a Fekete-árok mellett éjjel szántsanak, Afonyát pedig nappal sem küldte oda.

A fiúk így bosszantgatták:

— Afonya, tudod-e, miért alszol te a traktoron? Mert egészen üres a fejed, egy árva gondolat sincs benne. Ha például arról ábrándoznál: ebben az évadban ezer hektárt felszántok, aztán elküldenek főiskolára, hogy mérnök váljék belőlem, és olyan traktort fogok kitalálni, amelyet a lakókocsiból fekve rádióval lehet majd kormányozni, és ott fog befordulni, ahol kell... Szóval, ha erről álmodoznál, nem bóbiskolnál annyit... Vagy szeress bele valamelyik kislányba. Mihelyt szerelmi bánatba esel, folyton rá fogsz gondolni, s még akkor sem tudsz majd elaludni, ha akarsz. Vagy talán ahhoz is lusta vagy, hogy udvarolj a lányoknak?

Az esetlen, lagymatag és komor Afonya, aki a jó zsíros, bárányhúsos káposztáslevesen és az olajjal átitatott matracán kívül mindennel szemben közömbös volt — rendszerint így válaszolt:

— Vigyen el benneteket az ördög, a lányaitokkal együtt! Ismerem őket!

A brigádban volt egy Dmitrij Tolokoncov nevű, minden hájjal megkent, virgonc legény, akinek ilyen hosszú gúnynevet adtak: „Mityka-mélyebben-az-igazgató-jön." Nem első éve volt már traktoros, és a gépet is jól ismerte, de így szokott szántani: a tábla szélén mélyen, a közepén sekélyebben, hogy üzemanyagmegtakarítást érjen el. Egy ízben meglátta, hogy a gépállomás igazgatójának kocsija felbukkan a völgyből, és a szántáson keresztül egyenesen feléje tart, odakiáltott az ekén ülő munkagépkezelőnek:

— Kirjuha, engedd egy lyukkal mélyebbre, az igazgató jön! — Ijedtében olyan hangosan kiáltotta ezt, hogy az igazgató is meghallotta. Ettől kezdve Tolokoncovot a brigádban csak így nevezték: „Mityka-mélyebben-az-igazgató-jön."

Voltak egészen fiatal fiúk, tizennyolc-tizenkilenc évesek, gondtalanok, akiknek még nem volt élettapasztalatuk, és így nem becsülték meg sorsukat, amely annyira különbözött apáikétól és nagyapáikétól.

A brigád nem dicsekedhetett azzal, hogy üzemzavar nélkül dolgozik, vagy hogy a kitűzött feladatokat hiánytalanul telje-

síti. Sok minden előfordult náluk: csapágykiolvadás, dugattyútörés, határidők be nem tartása gépállás miatt. A brigádvezető dühöngött, hogy ilyen nem összetartó, vegyes brigádot varrtak a nyakába. Ő maga tapasztalt traktoros volt, tizedik esztendeje dolgozott már traktoron. Még a gépállomások szervezése előtt, a szovhozban egy Fordson-traktoron kezdte, s később a legkülönbözőbb típusú traktorokkal volt dolga.

Gajdukovot jó, sztahanovista brigádból helyezték az 5-ös brigád élére. Régi brigádja az első volt a gépállomáson. Nem vesztette el reményét, hogy az 5-ös brigádból is élenjáró brigádot nevel idővel, de jól tudta, hogy ez nem lesz könnyű dolog. A fő nehézség az volt, hogy egyes traktorosok a technikát úgy-ahogy ismerték — azt meg lehet tanulni — de a gépet nem szerették.

A „Lenin Hagyatéka" kolhoz táblája, amelyen az 5-ös brigád dolgozott, a falu szomszédságában terült el. A traktorosok a falu szélső házaitól kilométernyi távolságban táboroztak. Ott volt a tábori konyhájuk, a hálókocsijuk, és körülötte hevertek a petróleumos meg vizes hordók és más tartozékok. Két irányba szántottak: a sztyepp felé és a falu felé. A gépek néha az udvarok mellett szántottak, és éjszaka fényszóróikkal bearanyozták a házak fekete ablakait. A motor berregése felébresztette otthonukban a kolhozparasztokat.

A faluból gyerkőcök szaladtak a táborba, naphosszat ott lábatlankodtak, kérték a traktorosokat, kocsikáztassák meg őket vagy a barázdában futkostak az ekék után, kiszedték a földből a vadon termő répát vagy azt figyelték, hogyan szerelik szét kisjavításkor a traktorosok a motort, s mi van a traktor belsejében. Gajdukov nem engedte meg a gyerekeknek, hogy a táborban lábatlankodjanak, de nem is zavarta őket túl messzire. Megengedte, hogy a tábor határát jelző karókon kívül üldögéljenek, ahonnan aztán kritizáló megjegyzéseket tehettek, mint például: „Vászka Sljapin megint túlságosan megszorítja a csapágyakat, majd beleizzad, amíg megforgatja" vagy „Mi a csoda, milyen gyakran áll be Petro megelőző karbantartásra! Tegnap is itt volt, ma meg a hátsó hidat szedi széjjel."

— Hadd tanuljanak — mondta Gajdukov. — Leendő mérnökök.

Egy idős kolhozparaszt is gyakran kijött a traktorosokhoz, hatalmas termetű, hosszú, izmos karú férfi, arcát sötétvörös foltok csúfították el, mintha beteg volna. Vak volt. Kisfia vezette, s ő a gyerek vállán tartotta kezét, mély basszus hangon beszélt, s arcát abba az irányba fordította, ahonnan hangot hallott.

— Jó egészséget, fiúk! Hogy megy a munka? — Letelepedett a lakókocsi lépcsőjére. Órákon át elüldögélt ott, pipázgatott, és hallgatta, mi történik körülötte.

Akkor jött először, amikor a brigád a mezőre érkezett, s amikor két új lánctalpas traktort kapott a brigád, megint kilátogatott. A traktorosok a kocsiban ebédeltek. Egyikük kijött és meglátta, hogy a vak ember az új traktor mellett guggol, és kézzel tapogatja végig a lánctalpakat, az áttételt, felemeli a motorház fedelét, megtapogatja a karburátort, a hengerfejeket. A traktoros rá akart szólni, hogy mit mesterkedik ott, de Gajdukov intett neki:

— Hadd tapogassa...

A vakhoz lépett, és mosolyogva kérdezte:

— Nézegeted, Matvej Polikarpovics?

— Úhüm — fordult a hang felé a vak. — Szóval, ez is olyan, mint amazok, csak lánctalpa van... A motorja is ugyanolyan, de mintha erősebb lenne. Igaz? Okosan kigondolták!

Nem mindenki ismerte a vak ember életének történetét, noha a faluban lakott. Annyit tudtak róla, hogy régi gépész, egykor a malomban meg a cséplőgépeken dolgozott, és egy lokomobilbaleset következtében már régen megvakult. A családja tartotta el, felnőtt gyermekei voltak a kolhozban. A vak gépész neve: Matvej Polikarpovics Borodulja.

Miután az idő felmelegedett, Borodulja mindennap kilátogatott. Eljött, leült és hallgatta a traktoros brigád munkanapjának vidám zaját: a fiúk a vödrökkel csörömpölve tankolták traktorjaikat, közben tréfálkozva mesélték el Afonya Pereverzev legújabb kalandjait vagy beszabályozták az ekéket, beindí-

tották a motorokat, és ide-oda hajtottak a mezőn. Ha meg éjjel esett, és sáros volt a föld, szétszerelték a traktort megelőző javítás végett. Amikor az egész család munkában volt, az öreg nyilván unatkozott odahaza. Egészséges, erős ember volt, de nem tudott dolgozni. Széles válla, a mellén kidagadó izmok elárulták fizikai erejét, és még jobban kihangsúlyozták a vak ember szánalomra méltó tehetetlenségét. A traktorosok a csapágyak szabályozása után gyakran megkérték, segítsen megforgatni a felhúzóvasat. Két fiatal, egészséges traktoros a kurblira vascsövet helyezett, és így is alig tudták fél fordulatnyira elmozdítani, de a vak Borodulja egymaga, cső nélkül körben forgatta, mintha a kurbli csak egy magtisztító fogantyúja volna. Még gúnyolódott is.

— Gyengén húztátok meg!...

Ha a traktorokat szétszerelték, Gajdukov odahívta az öreg gépészt, engedte, hogy megtapogassa a különféle alkatrészeket, megmondta, hogyan nevezik őket, megmagyarázta a gyújtási berendezést, a sebességkapcsolót. Mindez új volt Boroduljának, mert ilyesmi nem volt a lokomobilokon és nyersolajmotorokon, amelyeken ő egykor dolgozott. A vak öreg egyszeri magyarázat után mindent megértett. A gyerekek így beszéltek róla:

— Matvej Karpovics hamarosan levizsgázhat elméletből.

Borodulja azonban nemcsak az elméletet értette. Egy alkalommal, amikor Gajdukov a gépállomáson tartózkodott, Afonya Pereverzev gépének kotyogni kezdett a motorja. Afonya a lakókocsihoz vezette traktorát, és kijelentette, hogy szabályozni fogja a meglazult csapágyakat, azzal már engedte is le az olajat a karterből. Borodulja, aki éppen ekkor ért oda, elcsodálkozott: hogyan lazulhattak meg a csapágyak ezen a traktoron, hiszen nemrégen javították? Megkérte Afonyát, gyújtsa be még egyszer a motort, és sokáig hallgatta a forgattyús tengely működését.

Csavarkulcsot tartott a motorházhoz, a másik végét meg a füléhez illesztette, végül azt mondta:

— Nem a csapágy rossz, fiam. Ha a csapágy kotyog valamilyen gépen, az úgy hangzik, mintha valaki kalapáccsal ön-

tött vasat veregetne, ez pedig rezeg, mint valami bádoglemez. Valami apróság lesz csupán.

Kívülről megtapogatta az egész motort, megforgatta a ventillátort a meghajtó szíjával, meghimbálta a ventillátor tárcsáját a tengelyén.

— Miért lötyög ez a tárcsa? Elkopott benne az ék? Ez az. Vedd ki az éket, csavard egy vékony lemezbe és szorosan verd be a helyére — ennyi az egész.

Afonya úgy is tett: szorosan beverte az éket és a kotyogás megszűnt. Társai sokáig nevettek, hogy a „szemes" gépésznek egy vak találta meg a hibáját. Gajdukov gyakran mondogatta ezután az ügyetlen legényeknek, akiknél csöpögött az olaj vagy elvesztették a barázdában az üzemanyagtartály dugóját:

— Ültessem fel talán a traktorodra Matvej Polikarpovicsot, hogy vigyázzon a dugóra?

Boroduljának is panaszkodott:

— Meg vagyok áldva ezzel a brigáddal! Még a fél évadot sem dolgoztuk végig, de a tartalékalkatrészekből az egész évi járandóságnál is többet használtunk már fel. Mindent törnek-zúznak, elveszítik az alkatrészeket! Ül a gépén az ilyen traktoros, de nem hallja, mi történik a traktorjában, nem fordul hátra, hogy megnézze a szántást, hiszen lehet, hogy már az ekét is elhagyta. Hol vagyunk mi az első helytől! Olyan alaposan bevásároltam én ezekkel, hogy minden munkaegységem is kevés lesz ahhoz, hogy kifizessem a kárt, amit okoznak!

Az egyik nap különösen szerencsétlen volt Gajdukov számára: Afonya Pereverzev, szokása szerint, elaludt a traktoron, és a tábor közelében nekiment egy másik tankoló traktornak — az egyik új lánctalpasnak — összenyomta a hűtőjét, a saját gépének meg a légtisztítója és az üzemanyagtartálya törött le. Mindkét traktor üzemképtelenné vált néhány napra, és a javítás meg az új alkatrészek beszerzése is sok pénzbe került. Ugyanezen az éjszakán Mityka Tolokoncov olyasmit csinált, amit nem lehet másnak nevezni, mint lógásnak.

Tolokoncovot nem lehetett nőgyűlölőnek mondani, mint az álmos, lagymatag Afonyát. Egy idő óta egy „Lenin Hagyatéka"

kolhozbeli lánynak udvarolt, Mavra Volkovának, akit mindenki Mavocskának becézett.

Váltás után Mityka minden este a faluba ment, és csak reggel felé tért vissza. Így ment ez az egész tavasz folyamán. Később a brigád vagy két kilométerrel tovább költözött, és Mityka majdnem mindig éjjeli műszakban dolgozott. A legény most új módot kereselt, hogy a lánnyal találkozhasson. Alighogy a traktor eléri a tábla falu felőli szélét, amelynek közelében Mavocska lakott, a motor prüszkölni, szeszélyeskedni kezd, rángatja a traktort, de nem húzza az ekét. Mityka kikapcsolja a sebességet, a motort leállítja, kijelenti, hogy meg kell javítani, és munkagépkezelőjét elküldi a táborba valamilyen kulcsért, amelyre szüksége van a javításhoz. A gépkezelő elindul. Két kilométer oda, kettő vissza. Mityka megvárja, amíg társa eltávozik, kienged egy kis meleg vizet a hűtőből, megmossa a kezét, és ellenkező irányba, a faluba indul, ahol eltűnik Volkovék sűrű kertjében. Néhány perccel a munkagépkezelő visszatérése előtt megjelenik a traktor mellett, ott sürgölődik körülötte, kifúj valamilyen csövecskét. A gépkezelő átadja a hozott kulcsot, Mityka elveszi, az első keze ügyébe kerülő anyacsavarhoz illeszti, és a földhöz vágja:

— Ez nem az! Megmondtam neked, hétnyolcados kell. Nem hallottad?

Újabb négy kilométeres séta, még egy óra gépállás. A munkagépkezelő nehezen botorkál a barázdában, Mityka pedig ezalatt a kertben üldögél Mavocskájával. Most kulcs nélkül tér vissza az ember, még dühöng is: nincs ott hétnyolcados kulcs! De Mityka máris előkotorja a szerszámládából a kulcsot, és mesterkélt dühvel káromkodik:

— Hogy a fene enné meg! Itt volt a törlőrongy alatt. Hogy is nem vettem észre!

Megcsavar egy anyát, amely amúgy is szorosan volt becsavarva, begyújtja a motort, és elindul a táborba, hogy átadja váltótársának a traktort. Már vége az éjszakának, pirkad. Ez az eset néhányszor megismétlődött Mityka traktorával, és megtörtént azon a szerencsétlen éjszakán is, amikor Afonya Pere-

verzev nekiment a másik traktornak, de ekkor a munkagépkezelő megsejtette, hogy itt valami nincs rendjén. Ezúttal a ventillátor szíja mondta fel a szolgálatot, és Mityka a tartalékszíjért küldte el. A gépkezelő a táborba érve, felkeltette a brigádvezetőt, és elmondta neki gyanúját. Gajdukov azonnal felpattant kerékpárjára és végigkarikázott a holdvilágos, sima országúton a falu szélére, ahol a traktor állt. Mityka nem számított arra, hogy a társa hamarabb tér vissza, és még nem volt a traktoránál. Úgy volt, ahogy a munkagépkezelő sejtette: Gajdukov Volkovék kertjében találta meg traktorosát. A ventillátor szíja teljesen rendben volt, és a gép üzemképes. A tetten ért legény nem tehetett egyebet, mint őszintén bevallotta, hogy azelőtt sem volt üzemzavar, csak ő ravaszkodott. Kiszámították, hogy négy éjszakán a traktor összesen tizenöt órát állt.

Mindennek tetejébe Roman Szorokin traktoros, amikor megfordult a dűlőúton, az ekéjével elkapta a távírópóznát és „gyökerestül" kitépte, aminek következtében megszakadt a városközi távírókapcsolat. Arra lehetett számítani, hogy ez az eset megfelelő karikatúrával illusztrálva meg fog jelenni a gépállomás újságjában ezzel a felirással: „Póznák és kerítések, vigyázat, jön a Gajdukov-brigád!" — és minden traktoros rajtuk fog nevetni.

Gajdukov dühöngött, komor volt, mint egy esőfelhő. Elküldte a javítóműhelybe Afonya „hadizsákmányát", a tönkretett hűtőt és légtisztítót, majd jelentést írt az igazgatónak Tolokoncovról. A két megsérült traktor leszerelve állt a táborban, Gajdukov rájuk sem tudott nézni. Még legalább három napig kell ott állniok, mert a munkával túlterhelt műhely aligha tudja előbb kijavítani. Eközben a brigád májusi ugarszántásából júliusi ugarszántás lett.

„Te is szépen bevásároltál, Sztyepan! — mondta magának dühöngve. — Beleragadunk ebbe az ugarba egészen őszig! Traktorosok ezek? Kátrányt kellene fuvarozniuk valami rühes gebével! Kátrányosok!"

... Ebéd után megeredt az eső. Azok a traktorok is a táborba tértek, amelyek még szántottak. A munkát teljesen beszün-

tették. Az egész brigád a lakókocsiban gyűlt össze. Nem tréfálkoztak, nem nevetgéltek, a dominókockák heves felkiáltásokkal kísért csapkodása sem hallatszott. A traktorosok csendben üldögéltek, elvette jókedvüket a brigád nyakába szakadt sok baj, még egymással is halkan beszéltek. A lakókocsiban volt a traktorosok állandó vendége, a vak Borodulja a kisfiával, őket is a sztyeppen érte az eső. Borodulja még reggel jött, éppen amikor az események történtek, és Gajdukov szidta Afonyát meg Mitykát, mint a bokrot.

Gajdukov az ablak mellett, az összecsukható asztalnál ült, régi mágneses gyújtókészüléket szedett széjjel, a megszakító kormos érintkezőit tisztogatta. Az ilyen időjárás okozta kényszerpihenő alatt, amikor minden gép állt, rendszerint műszaki könyvekből szokott felolvasni, ez volt az úgynevezett „műszaki óra". Ezúttal azonban semmi kedve sem volt az oktatáshoz. Még mindig nem tudott megnyugodni. Magában dörmögött a mágnes tisztítása közben:

— Államköltségen taníttatták ezeket az ostobákat. A kolhoztól munkaegységet kaptak. Tessék, kedvesem, tanulj, szerezz szakmát. Ilyen drága gépeket bíznak rájuk! — mérgesen kiköpött a nyitott ablakon. — Meséld el nekik Borodulja, a te „tanfolyamaidat" — fordult hirtelen a vak emberhez. — Mondd csak el nekik, mert úgy látszik, nem értékelik kellőképpen, milyen túlságosan könnyen érnek el mindent...

Mialatt az eső kopogott a kocsi bádogtetőjén, Borodulja elmesélte a traktorosoknak élete történetét, egy egyszerű parasztlegény sorsát, aki mesterséget akart tanulni, az emberi munka eggyel magasabb fokára akart felemelkedni, gépeket akart kormányozni abban az időben, amikor a faluban nem volt gépállomás nyolcvan traktorral és negyven kombájnnal, meg a kolhozokban húsz gépkocsi, villanytelep meg középiskola, és nem volt ösztöndíj a technikumokban és a főiskolákon. Figyelmesen hallgatták elbeszélését. Még Afonya sem aludt el: vagy szégyellt lefeküdni a történtek után, vagy a két elrontott traktorért várható kártérítés szomorú gondolata űzte el álmát.

Matvej tizenkét éves volt, amikor, maga sem tudja miért, leküzdhetetlen vonzódás ébredt benne a technika iránt. Családjában soha senki sem volt gépész. Nagyapja idegenből vándorolt a kozákfaluba, nem is volt állandó lakhelye, gyapjúfésüléssel foglalkozott, úgy vándorolt a Don vidékéről a Kaukázusba, a Kaukázusból a Krímbe, mint a cigányok. Az apja Kubánban telepedett le, ott épített magának viskót, és a kozákoktól bérelt földön földműveléssel foglalkozott. Két bátyja élt még a faluban, az egyik tehénpásztor volt, a másik halinacsizma-készítéssel és csizmafoltozással kereste kenyerét. Olyan ijedtek voltak valamennyien, hogy még a saját árnyékuktól is féltek. Matvejnek meg az ötlött az eszébe, hogy gépész lesz!

Lehetséges, hogy ez a szenvedély akkor támadt a lelkében, amikor egy röpke pillanatra meglátta a vonatot: apjával a városi piacra szekerezett, várakozniuk kellett a sorompónál, amíg félelmetes dübörgéssel és szuszogással elrobogott előttük a füstbe burkolózott, zöld mozdony, maga után húzva a kerekeken járó vagonok hosszú sorát. Matvej apja kulturálatlan ember volt, óhitű. Amikor egyszer valami iratot kellett beszereznie a szülőfalujából, hogy bejelenthesse magát a kozákfaluban, Kubánból gyalog ment a sok száz kilométernyire fekvő Csernyigovscsinába, mert nem bízott sem a vasútban, sem a gőzhajóban. A gépet az ördög találmányának tartotta. Amikor a vonatot meglátta, elfordult és keresztet vetett magára, a szekéren ülő fiát pedig pokróccal takarta be. Matvej azonban nem félt az „ördög művétől". Nem félelem, hanem kíváncsiság fogta el. Ledobta magáról a pokrócot, és a szekér mellett szélvészként elvágtató, csodálatos látványra meresztette a szemét, amíg csak az utolsó vagont is el nem takarták a fák...

Az is lehet, hogy vágyát egy falujába tévedt automobil keltette fel... Matvej meglátta a ragyogóra festett vasszekeret, amely borzalmas tülköléssel robogott végig a falu utcáján, és olyan vastag gumikereke volt, amilyet csak a helybeli gazdag Zemcev béresbirtokos kozákkapitány versenyfogatán látott. Matvej csak bámulta, és nem hitt a szemének: hol vannak a lovak? Magától megy! Méghozzá olyan sebesen, ahogyan sem-

miféle élőlény nem tud futni a földön. Mialatt Matvej felhúzta a nadrágját, hogy utána fusson, a „szekér" már az utca másik végén volt, és a szatócsüzlet előtt megállott. Az egész nép odatódult, hogy megnézzék a mesebeli gépet. Matvej is elindult, de feleúton az apjával találkozott, aki bottal zavarta vissza:

— Hová? Még nem láttad az ördög masináját!

De az is lehet, hogy egyszer gépésznek álmodta magát... Az ember nem mindig érti meg az érzéseit, nem mindig tudja, miből született lelkében a homályos, nyugtalanító vágyakozás.

Annak idején a faluban az egész technika néhány kulák lokomobilos cséplőgépéből és a Kruglikov hengermalmának ötven lóerős, Urszusz-típusú nyersolajmotorjából állott. A cséplőgépek csak nyáron voltak üzemben, távol a mezei szérűkön, a malom azonban egész éven át zakatolt. Matvej állandóan a malom körül ólálkodott.

A falusiak közé vegyülve napokon át a malomban ténfergett, felmászott a zsákokra, bekukkantott a tartályokba, a hengereket tartó állványok alá. De semmi sem érdekelte úgy, mint az egész mechanizmus szíve: a motor. Figyelte a hengereket, a magtisztítót, a darálót és gyorsan megértette, hogy mitől mozog: nem magától, hanem az áttétel hajtja. A motor ad életet az egész szerkezetnek, tőle indulnak minden irányban, mint hosszú karok, a hajtószíjak. De mi forgatja a motort? Hogyan dolgozik magától? Mi mozgatja a belsejében? Azt mondják, hogy az olaj. De hogyan? Elég, és lökést ad? Mivel? A lánggal, a füsttel? Ez a titokzatos gép egyre inkább a bűvkörébe vonzotta Matvejt.

A gépházba nem volt könnyű bejutni. Idegeneket nem engedtek oda be. Azokat a suhancokat, akik folyton a malom udvarán hancúroztak és kíváncsian bámultak be a gépház ablakán, ajtaján — no meg szívesen elemeltek volna akármilyen vasdarabot — a gépészek úgy kergették el, mint a rühes kutyákat: tűzoltófecskendővel locsolták őket, elkapták és a fülüket ráncigálták. Matvej mégis módját ejtette, hogy megnyerje a haragos gépészek jóindulatát. Kruglikovnak két gépésze volt: a főgépész, megrögzött agglegény, görbe lábú, kopasz, piszkos,

mint egy kátrányos hordó, és a segédje, a helyi kozákok közül származó fiatal legény.

Matvej éjjel dinnyét lopott a földeken, eldugta a konyhakertben a gaz közé, aztán a gépészeknek adta. Amikor vége lett a dinnyeszezonnak, cigarettát hordott nekik. A pénzt a cigarettára tánccal kereste meg — a malom előtt ropta a táncot, amiért az őrlésre váró, unatkozó kozákok egy-két kopejkát dobtak neki.

Az ajándékokért a gépészek megengedték neki, hogy annyit üljön a sarokban, a víztartály mögött, ahol nem zavarta őket, amennyit akart, és onnan gyönyörködhetett a gépben akár reggeltől estig.

Az öreg Urszusz-motor utolsó napjait élte. A motor teste néhány helyen már megrepedt, összevissza volt foltozva. A hengert ráhúzott vasabroncsokkal erősítették meg. A vas minden eresztékéből bőséges olajkönnyek hullottak a motor piszkos testére. A könyöktengelyt két helyen szintén kengyelekkel erősítették meg, a csapágyak kotyogtak, a lendítőkerekek forgás közben billegtek, és minden percben balesettel fenyegettek. A motor érverése — a gáz kipufogása a csőben — egyenetlen volt: hol nagyon gyors, hol nagyon lassú, tompa hangú, szakadozott, mintha szívbajos lenne a régi motor. De Matvej akkor még nem értett ezekhez a finomságokhoz. Minden foltozás és kengyel ellenére csodát látott az öreg Urszuszban. Órákon át üldögélt törvényesen megvásárolt helyén, a kazánházban, mint valami színházi páholyban, és tágra nyílt szemmel követte a nehéz lendítőkereket forgató hajtókar ütemes lengését és a szabályozó fénylő gömbjeinek serény futását. Ez az az erő, amely nem kér senkitől segítséget, mozgatja önmagát, és mozgatja a többi gépet is, megreszketteti a malom egész épületét!...

Matvej a motorra nézett és megértette, hogy miért haladt magától, lovak nélkül az a bizonyos kocsi, miért rohan, mint egy élőlény, a mozdony a vágányokon. Ez a gép is tudna szaladni. Csak el kellene távolítani az alapját, ki kellene csavarni az alaphoz rögzítő anyacsavarokat és annyira leengedni a gépet, hogy lendítőkerekei a földre érjenek — akkor rögtön elsza-

ladna. Matvej élénken elképzelte ezt a képet: az Urszusz kitör az ajtón, kirohan a gépházból és gurul az utcán, a gépészek és a malom megijedt gazdája, az utcagyerekek, a kutyák mind rohannak utána. Erre hangosan felnevetett. A gépészek egymásra néztek. Az öreg így szólt a fiatalhoz:

— Úgy látszik, meghibbant a fiú!...

Az is megtörtént, hogy Matvejt ebből a mennyei álmodozásából a hátát ért váratlan botütés riasztotta fel. Az édesapja!... Nem engedte meg, hogy hosszú időre eltávozzon hazulról. Már voltak otthon is kötelességei: segítenie kellett a gazdaságban. Disznó- és libapásztor volt, kapálta a konyhakertet, öntözte a káposztát. De ha a disznók pásztor nélkül jöttek haza, ha az anyja hiába hívta reggelihez vagy ebédhez, akkor az apja már tudta, hol kell keresni Matvejt. Egyenesen a malomba ment, mielőtt átlépte a gépház küszöbét, keresztet vetett, köpött egy nagyot, aztán elkapta a fiát. De nem mindig találta ott, csak akkor, ha a fiú nagyon elmerült a gondolataiban. Mert Matvej, amellett, hogy tágra nyitott szemét a motorra szegezte, néhanéha kisandított az ajtón, nem jön-e az apja, és amint észrevette őt, a hajtószíj számára a falba vájt lyukon, mint egy kígyó, átkúszott az őrlőhelyiségbe, onnan a mérlegházon keresztül az udvarra, ahol megbújt a bozótban, megvárta, míg az apja elmegy, és akkor visszatért a gépházba.

Nagy örömet szerzett Matvejnek, amikor a főgépész egyszer intett neki, olajozót nyomott a kezébe, és azt mondta, hogy öntsön olajat a csapágyakba. Matvej a mennyekben érezte magát. Erre aztán a gépészek rászoktak, gyakran igénybe vették a segítségét: feltöltötte a tartályt pakurával, ügyelt az olajozásra és vizet szivattyúzott. Amikor a gépészek szétszerelték a gépet, Matvej petróleumban megmosta és törlőronggyal megtörülte a különböző alkatrészeket. Ez volt Matvej számára a legérdekesebb: megtudta az alkatrészek nevét, azt, hogy mi mire való, és szemével, kezével behatolhatott a „szentélybe", a motor belsejébe.

Egy egész nyáron és télen át ténfergett Matvej a malomban. Tizennegyedik esztendejében járt. Korán megférfiasodott, ma-

gas, szélesvállú legény lett, tizenhét évesnek is nézhették. Ebben az évben rámosolygott a szerencse. A fiatal gépész bevonult katonának, a helye szabad lett. Az öreg egyedül nem tudta kezelni a gépet, segítségre volt szüksége. Matvejre esett a választása. Az öreg már régen tudta, hogy ez a göndör hajú, jószemű, kíváncsi legényke nem hibbant meg, csak egyszerűen szerelmese a technikának. Tanácsára a malom tulajdonosa egy szép napon az irodájába hívatta Matvejt, és felajánlotta neki, hogy legyen inas a gépházban.

Apja kezdetben hallani sem akart a malomról. Kipróbálta Matvej hátán a meggyőzés valamennyi eszközét: gyeplőt, botot, ostort (a dolog néha odáig fajult, hogy a fiút úgy kellett fellocsolni, de a konok gyerek másnap megint a malomba szaladt) és csak akkor mondott le róla, amikor meggyőződött, hogy javíthatatlan fia végleg rossz útra tért, otthon úgyse lesz haszon belőle. Az apa ekkor maga ment el Kruglikovhoz, hogy megbeszélje a fiú fizetését. Megállapodtak: az első évben fizetést nem kap, csak kosztot, a második évtől kezdve pedig három rubelt havonta.

Így lett Matvej „gépész". Most már nem lopva, hanem nyíltan, teljes joggal ment korán reggel a malomba, és égett, olajszagú, kormos, olajos ruhában járt haza. Ismeretei napról napra bővültek. Szerencséjére jó tanítója akad. Nem félve attól, hogy „konkurrenst" nevel magának, az öreg felfedte előtte a kopott motor titkait, és kitanította lakatosnak. Hamarosan Matvej maga tudta megindítani és megállítani a gépet, tudta, mit mikor kell kenni, forgatni, és a főgépész nyugodtan rábízta a gépházat, mialatt ő maga a malom egy csendes zugában a zsákokon szunyókált egy-két órácskát. A fiú számára ezek az órák jelentették a legnagyobb boldogságot. Már majdnem kész gépész: itt áll egyedül, szemtől szembe a géppel, senki sem utasítja, nem mondja, mit tegyen, minden az ő akaratának van alárendelve. Ha akarja, lassíthatja, ha akarja, meggyorsíthatja a lendítőkerék forgását, olyannyira, hogy remeg tőle a motor fundamentuma, a molnárok pedig a gépházba rohannak és szidják: összetöröd a berendezést! A legfontosabb, a legelső

ember a malomban a sok gép, transzmisszió és tárcsa között, ő — Matvej. Ha kedve szottyan, minden megáll, minden mozdulatlan lesz, és az ő akaratából minden újraéled, forog, csörömpöl... Gépész! Vágya beteljesedett!

De nem sokáig tartott a boldogsága. Az ócska Urszusz teljesen megöregedett. Matvej egy évig sem volt tanonc, még első fizetését sem kapta meg. Egy téli napon a motor sztrájkba lépett, nem akarta megerőltetni beteg, számtalan kengyellel és szorítóval megerősített tagjait, és a lendítőkereket forgatgató gépész és Matvej minden erőfeszítésére csak enyhe visszalökéssel felelt, és kiköpte a fekete pakurát. Szétszedték, hogy megkeressék a baj okát, és többek között megállapították, hogy a hengeren kicsi, szemmel alig látható repedés keletkezett, a dugattyú és a hengerfal közötti hézag pedig annyira megnőtt, hogy akár egy kutya is átbújhatna rajta. Új dugattyú öntésének sem volt értelme, mert a henger és a motor minden része hasznavehetetlen.

A malmot becsukták. A tulajdonos elbocsátotta a munkásokat. A motort leszerelték és négy szánkón a városba, az ócskavas-raktárba szállították. Matvej úgy ment a szánkók után egészen a szélmalomig, mintha halottas kocsit követne, és ruhája ujjával mázolta szét arcán a hulló könnyeket...

Télen Matvej otthon kuksolt, de tavasszal megszökött a faluból. Meghallotta, hogy a kuncevói birtokon, nyolcvan versztányira a falutól, a földesúrnak automobilja van, olyan, amilyen egyszer már járt a faluban. Úgy mondják, van ott nyersolajmotoros olajütő is, és még egy ritka gép: magánjáró lokomobil, amellyel szántani is lehet, magától mozog a mezőn, és tíz ekét húz maga után. Matvej a batyujába tett egy cipót, néhány főtt krumplit, és elindult Kuncevóba. Ott sem volt szerencséje. A legérdekesebb gép, az automobil gépésze — címeres zöld sapkás, fehér kesztyűs, gőgös páva — különleges helyet foglalt el az uraság cselédei között, kijelentette, hogy nincs szüksége segédre, egyedül is el tudja látni a dolgát. Matvejt kinevette — sofőr akar lenni!

— Ész kell ahhoz, fiam... Ha itt akarsz maradni, a gaz-

daságban maradhatsz, meghalt a disznópásztor, lépj be a helyére.

A gőztraktort (valójában nem magánjáró lokomobil volt, hanem igazi traktor, hatalmas, ormótlan alkotmány, amely erejének háromnegyed részét a maga mozgatására fordította) — minthogy nagyon sokba került vele a szántás — az uraság eladta a fakitermelő vállalkozóknak Apseronkába; ott állították fel a fűrésztelepen. Az új tulajdonosok hat pár ökörrel vontatták el a traktort. Matvej megkérdezte tőlük, kell-e nekik segédgépész? Ha felvették volna, elment volna a traktorral a világ végére is. De nem vették fel. Az olajütő pedig azért nem működött, mert abban az évben nem termett napraforgó. Matvej egy hasadékon át bekukucskált az olajütő melletti pajtába, ahol a motor állt; ugyanolyan Urszusz volt, mint a malombeli szerencsétlen, édestestvérek lehettek, ugyanabban a gyárban gyártották őket, de ez fiatalabb volt, még a festék sem égett le az oldaláról...

Matvej, aki az apja megkérdezése nélkül távozott el otthonról, hazabandukolt. Elhatározta, hogy a városba megy, ott próbál szerencsét. A városban van a legtöbb gép, ott vannak a gyárak, a vasút. El is ment. Az apja egy hétig várt rá, aztán kerestette a rendőrséggel. Hamarosan megérkezett az írás a városból a falusi elöljáróságra, hogy megtalálták a tizenötéves Matvej Borodulját, a rendőrségen van, és a többi letartóztatottal együtt alkalomadtán fegyveres kísérettel hazatoloncolják. A rendőrség a vasúti javítóműhelyek mellett találta meg a fiút, nem kapott munkát, betegen és éhesen feküdt a hatalmas ablak alatt, mert onnan láthatta a mozdonyok javítását, az autogénhegesztő vakító kék villogását, és hallhatta a szegecselő kalapácsok éles berregését.

Hazatérve, Matvej egy évig dolgozott a gazdaságban. Az édesapja meghalt, anyja hamarosan még egyszer férjhez ment. Mostohaapjának nem volt annyi hatalma fölötte, mint édesapjának, és a fiú kezdett kimaradozni. Amint a mezei szérűn felbúgott a cséplőgép, és vékony hangján fütyült a lokomobil, mint a mozdony szirénája, Matvej már ott termett az egyik

gépésznél, két hónapon át önként fűtötte a gép kazánját, fizetést nem kapott, csak kosztot — a tulajdonos engedélyével — a napszámosok közös konyhájáról. Ősszel tért haza, amikor már befejezték a cséplést. Mostohaapja erre azt mondta: „Amerre nyáron csavarogtál, arra menj télen is, azok etessenek." Matvej búcsút vett otthonától, munkát keresett. Egy kovácsnál talált helyet. Erős kovácslegény lett belőle, megnőtt, akár mázsás zsákokat is cipelhetett volna. A kovácshoz költözött, három évig nála lakott, jól kitanulta a mesterséget, aminek a gépész is hasznát veszi. Télen és tavasszal a kovácsnál dolgozott, nyáron a földeken csépelt. Húszéves korára önálló mester lett. kovács, lakatos és cséplőgépkezelő gépész. Matvej vágya teljesült...

Az ember legjobb barátai és segítői, a gépek iránt érzett korábbi gyermekes lelkesedése helyébe tudatos szeretet lépett. Hány lánccal cséplő embert helyettesít egy gőzgép? Mennyire gyorsítja meg a gép a cséplést, ezt a legnehezebb munkát, amelynek végzése közben az emberek éjjel sem alszanak, hogy egész évi munkájuk eredményét az esők beállta előtt sietve betakaríthassák a száraz magtárakba! Mennyi gabonát takarítanak meg géppel az emberek!... Nagy tisztelettel olvasta Matvej a lokomobilok kazánjára és a cséplőgépek vázára erősített kis réztáblán a neveket: „Heinrich Lanz", „Clayton", „Harret", abban a naiv hiedelemben, hogy a gépek feltalálóinak nevét olvassa. Még nem tudta, hogy ez azoknak az embereknek a neve, akik birtokukba vették a gépeket, olyanok is, mint Kruglikov, mint a kuncevói uraság és mint a kulákok, akiknél dolgozott, akik az egész gépi technika gazdái lettek.

Sikerei mégsem elégítették ki teljesen Matvejt. Másfél, a legjobb esetben — jó terméskor — két hónapig dolgozott gépészként, egész évben nem látta többet Claytonjait és Lanzjait, a tulajdonosok pajtába zárták a gépeket a következő cséplésig.

Megnősült, árva lányt vett feleségül, házat épített magának a faluban, saját házában lakott. Matvej nem keresett keveset: a gazdák szerződés szerint, a kicsépelt gabona arányában terménnyel és pénzzel fizettek. Vett szerszámot, kovácsműhelyt

nyitott, és lakatosmunkát is vállalt. Megélhetése biztosítva volt, de a lelke többre vágyott. Azok a gépek, amelyekkel dolgozott, számára már egyszerűek voltak, nem talált bennük semmi rejtélyt, amin az ember törhetné a fejét... És Matvej gondolatai ismét a város felé fordultak. Most talán el tudna ott helyezkedni, már van szakmája, nem is egy.

A felesége félt egy kicsit az ismeretlen városi élettől, de Matvej úgy döntött, hogy átköltöznek. Mégis évről évre halasztotta az átköltözést: egyre a jó termést várta, hogy a cséplésen többet kereshessen, és némi pénzt takaríthasson meg az új helyen való berendezkedéshez.

De nem sikerült átköltöznie. Pedig önálló életének ötödik évét taposta. Csodálatosan jó termés volt. Az öregek már tavasszal, a vadlibák repüléséből megjósolták, hogy tíz szekérnyi kéve lesz minden gyeszjatyinán, de valójában tizenkettő, sőt tizenöt is megtermett, és a duzzadt szemű gabona olyan magasra nőtt, mint a nád.

Matvejnek azonban nem volt szerencséje. Majdnem egész nyáron át betegeskedett, valamilyen gonosz láz gyötörte, amikorra pedig, közvetlenül az aratás előtt, talpra állt, a régi, ismerős gazdák már mind más gépészekkel kötöttek szerződést. Bejárta a tanyákat, a közeli falvakat, sehol semmi; az emberek már indultak ki a földekre, a kijavított gépeket már vitték a szérűre. Csak egy kozáknak, Kuzma Romanovics Tyertisnijnek maradt még szabad cséplőgépe lokomobillal. Régi, rossz cséplőgép volt, úgy zörgött, mint egy kiszáradt szekér, és a rozoga lokomobil is alig tudta forgatni a gépet, minduntalan kiengedte a gőzt. Sok vesződséget és kis keresetet ígért ez a két nyomorék gép. De magának a gazdának is rossz híre volt a faluban. Nemcsak a kissé kiváltságos idénymunkások, a gépészek, hanem még az egyszerű kévekötő napszámosok sem szívesen vállaltak nála munkát, mert rossz kosztot adott, és az elszámolásnál becsapta őket.

Gazdaságában minden ósdi és leírhatatlanul kopott volt: a lószerszámot kötélből készítették, szekerei rozogák voltak, kaszálógépét aratás idején többet kellett javítani, mint amennyit

dolgozott. Bevetett földje volt vagy másfélszáz gyeszjatyina, minthogy azonban senki sem maradt meg nála sokáig, annyi munkás térült-fordult a gazdaságában, mint egy nagybirtokon.

Az öreg Tyertisnij sovány, sárgás bőrű ember volt, orra horgas, mint a ragadozóé, lassan járt, oldalt hajtotta a fejét, mintha azt hallgatná folyton, hogyan hörög, zörög valami a mellében (szívbajos volt). A derekát fájlalta szüntelenül, és valamilyen orvosságot ivott egy üvegből, amelyet állandóan magánál hordott. Egyszer súlyosan megbetegedett, ágynak esett, s azt hitte, hogy többé nem fog fölkelni. Felvette az utolsó kenetet, és készült a halálra. Megparancsolta, hogy dobolják ki faluszerte: akit megrövidített, jöjjön el hozzá, a kárát kétszeresen megtéríti. Másnap Tyertisnij udvarában egész tömeg gyűlt össze: egykori béresei és napszámosai. Kiküldte hozzájuk a fiait, kérdezzék ki őket, ki mire panaszkodik. Dőlt a szájukból a panasz. Az egyik elmondta, hogy a gazda az elszámolásnál tizenöt rubelt vont le tőle egy összetört szekér-kerékért, pedig ez a kerék olyan volt, hogy már tíz évvel ezelőtt össze kellett volna törnie; a másiknak, aki kosztért és ruháért dolgozott nála, a szerződésben megígért új csizma helyett rongyos cipőt adott: a harmadikat azért kergette el egy garas fizetés nélkül a szerződés lejárta előtt, mert mosléknak nevezte a munkásoknak adott kosztot. Mind panaszkodott. Mire összeszámolták, kiderült, hogy ötezer rubellel rövidítette meg munkásait, ennek az összegnek a duplája pedig, amit az öreg halálfélelmében kárpótlásul megígért, tízezerre rúgna. A házban nagy ijedelem támadt. Az asszonyok rimánkodtak:

— Tönkre tesz bennünket, apuska! Maga meghal, de nekünk élni kell!

A fiai rábeszélték az öreget, várjon az elszámolással. Akkorra már ő is meggondolta a dolgot. Mialatt összehívták az embereket, mialatt a fiai kikérdezték a panaszokat, jobban lett, a szíve nem szúrt már annyira, könnyebben lélegzett, sőt még étvágya is támadt. Megparancsolta, hogy hozzanak egy veder vodkát és kínálják meg az embereket egy-egy kupicával, hadd igyanak az egészségére. Ennyibe került neki az egész, és egye-

bet nem is tett. Ezután még vagy tíz esztendőt élt, szuszogva, hörögve járkált, mintha valami fojtogatná, belenézett a kocsógökbe, a lábosokba, nem dugtak-e el az asszonyok egy darabka szalonnát vagy egy rántásra való zsírt...

Azt beszélték, hogy az egyszerű kozák Tyertisnij nem a földjéből gazdagodott meg. Rendes katonai szolgálati idejét Nahicsevani városában, a Kaukázusban töltötte. Egy ízben kimentett az Araksz folyóból egy fuldokló törököt. A törökről kiderült, hogy gazdag ember, ékszerüzlete van. Összebarátkoztak. Tyertisnij vendégségbe járt új barátjához, és a törököt egyszer megfojtva találták üzletében, a betört kirakat arany és ezüst ékszerei mellett. Amikor Tyertisnij a leszerelés után állatokat kezdett vásárolni és nagy birtokot bérelt, azok a kozákok, akik vele szolgáltak, őt gyanúsították a bűntény elkövetésével. Az eset azonban régen történt. Tyertisnij ellen nem volt bizonyíték, és ez a szóbeszéd nem akadályozta őt abban, hogy hajlott korában két megbecsült tisztséget ne vállaljon a faluban: egyházi elöljáró és választott bírósági tag lett.

Szóval ennél a Kuzma Romanovics Tyertisnijnél volt még betöltetlen a gépészi állás. Matvej elment az udvarába, megnézte a cséplőgépet és a lokomobilt, amely éppen olyan ócska volt, mint minden egyéb Tyertisnij gazdaságában. A lokomobil nagyon hasonlított arra az első malombeli motorra, amelyen Matvej kitanulta a mesterségét, a cséplőgép pedig még annál is rosszabb volt — a farészek kötései elkorhadtak, az oldala meggörbült, a rosták elferdültek. Más ember Matvej helyében köpött volna egyet, és otthagyta volna az egészet, de ő, nem lévén lehetősége új gépek készítésére, amiről pedig mindig álmodozott, érdekes munkának tartotta azt is, hogy életre kelthet, helyreállíthat egy ilyen kiszolgált, ócska limlomot. Tüzetesen megvizsgált mindent a legapróbb csavarig, és úgy látta, kellő szorgalommal helyrehozhatja annyira, hogy egy idényben még csépelhet vele. Ott helyben azonnal megállapodott, haza se ment, és munkához fogott.

Éjjel-nappal dolgozott Matvej, hogy a cséplés kezdetére a gépeket munkaképes állapotba hozza. Amikor befejezte a ja-

vítást, kijött a városból a faluba a kazánfelügyelő — apró, mérges, hallgatag emberke, kis kalapácsos jelvényű sapkában. Annak idején voltak ilyen állami felügyelők a gőzgépek ellenőrzésére, hogy megelőzzék a baleseteket ezekkel a veszélyes gépekkel, amelyeket jobbára falusi, magacsinálta, ügyefogyott „gépészek" kezeltek. A felügyelő végigjárta a falu cséplőgéptulajdonosait, megvizsgálta a gőzgépeket: volt, akinek engedélyt adott a munkára, volt, akinek megtiltotta a lokomobil üzembehelyezését. Elment Tyertisnijhez is. A cséplőgép nem érdekelte, csak a lokomobil. Rápillantott, a fejét csóválta, a toldozás-foldozás láttán még füttyentett is, megkopogtatta a kazán rozsdás, oxidálódott falát, mint a doktor a beteget, megkérdezte, melyik évben vették a gépet és arra sem érdemesítve, hogy kipróbálja, röviden csak ennyit mondott:

— Ganéj. Ócskavasnak való.

Aktatáskáját a lokomobil kerekére fektetve, írni kezdte a jegyzőkönyvet, és megparancsolta Matvejnek, hogy készítse elő a fúrót. (A törvény szerint, ha a felügyelő megállapította, hogy a kazán nem megbízható, azonnal teljesen használhatatlanná kellett tennie, nehogy a gazda a tilalom ellenére önkényesen üzembe helyezze.)

Tyertisnij a szívéhez kapott.

— Fiacskám! (Mindenkit fiamnak szólított, kora adta jogánál fogva.) Mit teszel velem? Kés nélkül gyilkolsz meg! Mivel fogok csépelni? Micsoda termés van ebben az esztendőben! Mennyi idő kell ahhoz, hogy lóval kicsépeljük! Azalatt megrothad!...

— Ez nem tartozik rám — felelte a felügyelő, és tovább írt.

— Vegyél egy másik lokomobilt. Martovickij raktárában, a városban, annyi van, amennyit akarsz. Mind új.

— Tréfálsz velem, fiam?! Vegyél! — hörgött Tyertisnij, és fogatlan szájával tátogott, mint a szárazra került hal. — Pénzt adsz-e hozzá? Honnan vegyek tőkét, amikor még nem csépeltem ki a gabonámat?

A felügyelő mégsem írta végig a jegyzőkönyvet, az öreg becipelte a házba a félelmetes vendéget. Nagy sürgés-forgás

kezdődött. Az asszonyok futkostak az udvarban, a menyecskék tyúkot és libát vágtak, a fiúk a szatócshoz szaladtak borért. Matvej letette az elkészített fúrót, és várta, mi lesz.

Csak reggel hagyta el a felügyelő Tyertisnij házát. Egész éjjel mulattak. Az öreg a csézába is berakott mindenféle batyut és kosarat. Milyen jegyzőkönyvet írt, vagy írt-e egyáltalán jegyzőkönyvet a felügyelő, azt Matvej nem tudta. Vele, a gépésszel, akinek majd dolgoznia kell a lokomobilon, még csak szóba sem állt. Miután az öreg útnak engedte a vendéget, így magyarázta a történteket:

— Kibékítettem! Folytasd bátran! Tudod, fiam, miféle népség ez? Valamennyien Martovickij ügynökei, neki dolgoznak. Csalók!... Beismerte előttem: „Még tíz esztendeig fogsz csépelni ezzel az öreg géppel — mondta — erősebb, mint a mostaniak, az újak."

A felügyelő esete elgondolkoztatta Matvejt. Azt tudta, hogy előfordul olyasmi, amiről az öreg beszélt: a felügyelők összedolgoznak az őket megvesztegető kereskedőkkel, és hogy nagyobb legyen a forgalom, még munkaképes lokomobilokat is kiselejteznek. Utasítsa vissza a munkát? Akkor elveszti ezt a bő termésű esztendőt, amelyre olyan régóta várt... Tyertisnij észrevéve a gépész ingadozását, ötven rubellel felemelte a bérét. Matvej maradt, de abban állapodtak meg, hogy csak Tyertisnij termését csépeli ki, bérmunkát nem vállalnak. Néhány nap múlva megkezdődött a cséplés.

Matvej művészien javította ki a cséplőgépet és a lokomobilt, s így nem is ment rosszul a munka, úgyszólván le se álltak; az időjárás kedvező volt, gyorsan haladtak a munkával. Matvej megjelölte a manométeren a legmagasabb megengedett nyomást, vigyázott, hogy alacsonyabb legyen a pirossal jelzettnél, és éberen ügyelt a mutatóra. A gazda azonban nemigen mert a lokomobil közelébe kerülni. A szérűn ténfergett, fulladozott, köhögött, siettette a munkásokat az elevátor etetésénél, figyelte, hogyan rakják az asztagot, de az egész cséplés alatt egyszer sem ment a lokomobil közelébe, és nyilván háza népének is megtiltotta, hogy megközelítsék.

Már egy hónapja csépeltek. Megjöttek az őszi esők. A munka befejezéséhez közeledett. Matvej a kévehordó munkásokat kérdezgette, sok van-e még hátra. Azt mondták, még öt napra, még két napra való, végül így feleltek:

— Ma befejezzük! Az utolsó kévéket szedjük össze!

— Jól van! — Jól végződött. Matvej egész hónapban nem mutatta, mennyire nyugtalanította a kazán. Az elfojtott izgalom csaknem tönkretette az idegeit. Azon a napon, amikor azt mondták: vége, váratlanul új emberek jelentek meg a cséplőgépnél. Szakadatlanul hordták a gabonát, de már nem a régi lovakkal, és mások voltak a kocsisok is, nem Tyertisnij emberei. Matvej annyira el volt foglalva a lokomobillal, hogy észre sem vette, mikor történt ez a változás. Egyszer csak látja, hogy más emberek csépelnek. Megismerte őket: a Kaljuzsnij-tanyáról valók. A gazda megszegte a megállapodást, és megkérdezése nélkül vállalta a bércséplést. Tyertisnijt csábította az alkalom: most bármilyen magas cséplési díjat ki lehet szorítani. Megkezdődtek az esők, s a parasztok hajlandók voltak a cséplésért odaadni hatodát, ötödét, sőt negyedét is a termésnek, csakhogy megmentsék a gabonájukat.

Matvej dühbe gurult, összeveszett a gazdával, megfenyegette, hogy otthagyja a gépet. De nem hagyta ott... Még két hétig dolgoztak, befejezték ezt a munkát is, aztán meg elszegődtek még ötven gyeszjatyina termésének a cséplésére a Rodnyikovszkij-tanyára. Ekkor a gazda jól megvendégelte Matvejt, vasárnap pedig nagy mulatságot rendezett a rodnyikovszkijiakkal. Vodkát és sört hozattak a szérűre, meghívták Matvejt és úgy leitatták, hogy még másnap is, amikor az új helyen felállította a gépet, gyengén állt a lábán.

Ott, a Rodnyikovszkij-tanyán történt a szerencsétlenség...: A munka egyre nehezebben ment. A cséplőgép mind rozogább lett, nehezen munkálta meg a nedves gabonát, gyakran tört a rosta, berágódott a dob, szakadtak a szíjak — többet álltak, mint csépeltek. A lokomobil hajtókarja — amely ebben az évben többet járt, mint gyenge termés idején három szezonban együttvéve, egyre inkább akadozott; a gép szelepe, mint egy

sistergő, rossz szamovár, átengedte a gőzt, fenyegetően kotyogtak a csapágyak, s erejét végsőkig feszítve hajtotta a lokomobil a cséplőgépet, míg végül teljesen felmondta a szolgálatot, de úgy, hogy csak a kerekei maradtak meg...

Ezen a napon hajnalban baljóslatúan zúgtak a lángok a kazán tűzterében. Matvej babonásan arra gondolt — baj lesz. Aztán elkezdődött: alighogy megindították a gépet, egy elbámészkodó etető asszonynak elkapta a dob a szoknyáját, Matvej alig tudta idejében lefékezni a gépet. A szegény asszonyt félholtan szedték ki, nagyobb volt ijedtsége, mint baja, csak a kezén szenvedett zúzódásokat. Délben elszakadt a meghajtó szíj, és úgy vágott végig Matvej hátán, hogy félóráig feküdt a földön, amíg magához tért. Este pedig, amikor Matvej már füttyjelet adott — ezzel figyelmeztette az embereket, hogy fejezzék be a munkát — váratlan, erős robbanás reszkettette meg a földet, a szérűn várakozó hosszú szekérsort és a cséplőgépet. A lokomobil elszakadt erősítőkapcsaitól, s gőzfelhőbe burkolózva, a levegőbe emelkedett. Felrobbant a kazán...

A robbanás pillanatában Matvej éppen a parazsat kotorta ki a tűzszekrényből. Egyedül ő volt a lokomobil mellett, senki más nem sérült meg. Nem volt ideje, hogy félreugorjon. A szétrepedt kazánból víz zúdult a tűzre, és forró gőzsugár vágódott az arcába, mellére. Matvej kezével eltakarta az arcát, és a földre zuhant...

Az öreg Tyertisnij maga szállította be csézáján Matvejt a kórházba. Útközben többet nyögött, jajgatott, mint Matvej: megijedt, hogy a balesetért felelősségre fogják vonni.

— Jaj istenem! Hát ez a te akaratod?! Milyen szerencsétlenség! Ki tudhatta! Így kellett ennek történnie!... Fiam! — Matvej fejét a térdén tartotta, arcát vizes ruhával takarta le, és a fülébe hörögte a szavakat: — Az igaz Isten előtt mondom: ha valami baj történne veled, ne nyugtalankodj a család miatt. Az én bűnöm, beismerem. Amit nálam kerestél, azt duplán megfizetem, segíteni fogok rajtad, nyugdíjat fizetek, vállalom ezt a keresztet!...

Két hónapig feküdt Matvej a kórházban. Súlyos égési sebei

voltak, a bőre felhólyagosodott, és ha nem lett volna egyébként makkegészséges, még bele is pusztulhatott volna. Amikor levették arcáról a kötést, dagadt szemhéja alatt szem helyett két gennyes lyuk tátongott. Felesége érte jött, hogy hazavigye, és amikor meglátta, úgy jajgatott, mintha halottat siratna...:

Egy ideig még otthon feküdt, aztán elment a gazdához, hogy elszámoljanak. Ekkorra már elmúlt Tyertisnij első ijedelme. Már azt is kigondolta, hogyan kecmeregjen ki a bajból, ha az ügy kellemetlen fordulatot venne. (Isten előtt a bűnét olyan módon vezekelte le, hogy vastagabb gyertyát állított, ami neki, mint egyházi elöljárónak, nem került sokba.) Arra nem volt tanú, hogy mit ígért Matvejnek, amikor a kórházba szállította. Így hát nem dupláját fizette a kialkudott összegnek, hanem pontosan csak annyit adott, amennyi Matvejnek járt, sőt még abból is levonta a cséplés előtt előlegként kiadott huszonöt rubelt és a zsák búzát.

Az emberek azt tanácsolták Matvejnek, hogy pörölje be Tyertisnijt. De milyen igazságot vívhat ki, ha maga Tyertisnij is tagja a falusi bíróságnak, és közeli barátja a hatóságoknak?... Matvej mégis megpróbálta: más bíróságnál, a járási bíróságnál perelte be ügyvéd útján. Tyertisnij kihívatta a városból azt a felügyelőt, aki cséplés előtt megnézte a lokomobilt. A felügyelő megvizsgálta a robbanás maradványait, és jegyzőkönyvet állított ki, hogy a robbanást a gépész hanyagsága okozta, aki nem ügyelt a gőznyomásra. Ezzel a jegyzőkönyvvel ment el Tyertisnij a járási bírósághoz. A bíróság nem ítélt meg Matvej javára semmit. Az elsőfokú döntéssel Matvej nem volt megelégedve és fellebbezni akart. Amikor Tyertisnij meghallotta, hogy egykori gépésze még mindig nem nyugodott meg, elment hozzá és a békés megegyezésért felajánlott neki száz rubelt.

— Ne huzakodj velem, fiam — mondta neki jámborul — csak bajt csinálsz magadnak. Úgysem lesz úgy, ahogy te akarod, nincs semmi bizonyítékod, csak üres szavakra hivatkozhatsz. A bírósági eljárást — hogy az ördög vinné el — jól ismerem. Még én pörölhetnélek be téged, mert tönkretetted a

gépet, ezt be is tudom bizonyítani. Rosszabbul jársz. Olyan ítéletet akaszthatnak a nyakadba, hogy még a viskódat is elveszik.

Így aztán megegyeztek.

Huszonöt éves volt Matvej, amikor megvakult. Három gyermeke volt már ekkor. Eleinte abból éltek, amit Tyertisnijnél keresett, később eladták a kovácsszerszámokat, amikor ezt a pénzt is felélték, az asszonynak kellett munkába állnia és Matvej dajkálta otthon a gyerekeket. De, sajnos, rossz dajka volt. Egyszer tüzet rakott a kemencében, hogy kását főzzön a kicsinyeknek, a kislánya túl közel játszadozott a kemencéhez; a gyerek egyszerre csak rémülten kiabálni kezdett: meggyulladt a ruhája. Matvej a hang felé ugrott, a gyermek a küszöbhöz szaladt, s míg ő székeken és ládákon át bukdácsolva, kereste gyermekét, a kislány ruhája, haja elégett, és egész testét hólyagok lepték el. Az estét sem érte meg. A mezei munkából hazatérő anyát halott várta a házban. Nem tudta, sírjon vagy örüljön, hogy a házban egy szájjal kevesebb lett. Van egy szörnyű közmondás, amelyet még a régi időben a szegények találtak ki: „Boldog az a sokgyermekes anya, akitől az Isten elvesz néhányat...” A kegyetlen sors később arra is kényszerítette Matvejt, hogy alamizsnát kéregessen a vásárokon.

...Azt mondják, hogy a bányász, akit a beomló bányából mentettek ki, örök életében fél leszállni a föld alá. Az az ember, aki egyszer vízben fulladozott, egész életében gyűlöli a tengert. De Matvej nem haragudott a gépekre. Tudta: nem a gép volt a hibás.

A forradalom idején, amikor forradalmi bizottságokat választottak, és felosztották a kulákok földjét, a vak Matvej járta a falut, mint a régi uraságok kifizetetlen adósságainak élő emléke, s a gyűléseken így beszélt:

— Nem elég elvenni tőlük a földet! Küldjék valamennyit a Szolovkai szigetekre! Valahová messze, ki a tengerre, és enni se adjanak nekik, zabálják meg egymást!...

A szovjethatalom idején ő, a koldus, meg a felesége, a „jövevény” napszámosasszony és a gyerekek tizenöt gyeszjatyi-

na földet kaptak a kozákfaluban. Ekkor kezdődött számára újból az élet. Egyszer felesben vetett — a szomszédoknak bérbe adott tíz gyeszjatyinát azért, hogy öt hektárt elvessenek és learassanak neki — aztán lovat vett, és a felesége a már felnőtt gyermekekkel megmunkálta a maradék földet. Még két gyermekük született. Később beléptek a kolhozba.

Amikor a szomszédos faluban megalakult a gépállomás, Matvej elment „megnézni" az első traktorokat. Egy üres telken garázsokat és műhelyeket építettek. A gépállomás dolgozói között akadt Matvejnek néhány régi ismerőse, akik valaha gőzcséplőgépeken gépészkedtek. Ezek elvezették Matvejt oda, ahol lerakták a vasúti kocsikról és bejáratták az új traktorokat. Matvej végigtapogatta az új gépeket, a soha nem látott nagy ekéket, a traktoros vetőgépeket, meg a kombájnokat. És talán senki sem értette meg úgy, mint ő, és nem tette annyira magáévá a párt elgondolását: el kell árasztani a falvakat gépekkel, és olyan emberek kezére kell adni őket, akiknek azelőtt még egyszerű kaszálógépük sem volt, hogy szántsák fel velük az egész földet a tengerpartokig, szántsák fel velük az egész régi életet!...

Egyik fia tanító lett, az idősebbik leánya állattenyésztő. Gyermekei a házában élnek, ellátják, ruházzák. Nem szenved semmiben hiányt, úgy el van látva, mint bármely más kolhoztag. De azért nehéz, unalmas az öreg élete...

Eljár a brigádba és napokat tölt ott. Előfordul, hogy a táborban összegyűlik valamennyi traktor: öt darab harminc lóerős gép, s úgy zúgnak, hogy a föld is reszket alattuk. Lehet-e közömbösen hallgatni ezt a muzsikát? A fiúk látják, hogy az öreg üldögél, pipázgat és vak, kifejezéstelen arcáról nem lehet sem bánatot, sem örömet leolvasni — nem tudják, mi megy végbe benne ilyenkor. Pedig ez a zúgás egyenesen a szívéhez szól. Sírni és nevetni szeretne, ha tudna, elmenne, ki tudja, hová, átölelné az egész földet, amelyen ezek a csodás gépek és emberek dolgoznak, akik mindezt megteremtették, akik a gépeket ide küldték...

A vak ember befejezte elbeszélését, és az eső is elállt.

Milyen szép a viharos, nyári eső fürdette sztyepp! A széles országúton álló lakókocsi körül csillogó tócsákban a lenyugvó nap hideg sugarai tükröződnek. Az ég egyik fele kiderült, ott felragyog a domb mögé leszállni készülő nap nagy, vörös korongja, a másik felén, a látóhatár szélén egy csomóba gyűltek a fekete fellegek, onnan villan néha elő egy-egy hangtalan villám. A nedves füvön, az út szélére állított, kiásott sírkövön és a szétszakadozó felhők peremén mindenütt a nap vérvörös visszfénye lángol. A póznákra aggatott réz telefondrótok tüzesen himbálóznak a szélben, mintha megolvadtak volna. A furcsa, gyorsan kialvó fény, mint a hunyó tűz lángja vetődik a földre. Az összegyűlt felhők alatt friss, fiatal minden. A fű sötétzöld, a szél hozta magból kinőtt magányos nyárfa úgy díszeleg a sztyeppen, mintha finom ecsettel rajzolták volna fel a háttér sötét fellegére, minden levele fehéren, tisztán látható, mint ezüst felirat fekete bársonyon.

A fülledt, petróleumszagú lakókocsiból a fiúk kitódultak a tiszta levegőre. Cuppogott a nedves föld a csizmák alatt...; Mialatt Borodulja beszélt, valamennyien komoran hallgattak. Most az ég csodás, vérvörös, arany és narancssárga színeiben gyönyörködve, a gyerekkoruk óta megszeretett és ma különösen szép, megfiatalodott, az esőtől felélénkült sztyeppen arra gondoltak: „Ezt nem láthatja az öreg..."

A dombtetőn túl, a távolban traktorok zúgtak.

A motorok távoli morgását hallgatva, egyikük megjegyezte:

— A vorosiloviak szántanak. Úgy látszik, náluk nem esett, elkerülte őket a zivatar...;

A traktorosok a lakókocsi lépcsőjén ültek, rágyújtottak, miközben a pusztai ember szokása szerint a tenyerükbe rejtették a tüzet, nehogy a szél elvigye a szikrát. Halkan beszélgettek, mintha nem is mernék megzavarni a tűnő alkony varázsát és a hallgatagon ülő emberek gondolatait. Ketten csendesen énekelni kezdtek, de a közepén abbahagyták a dalt. A vak öreg kis ideig megállt a kocsi ajtajában, majd lelépegetett a lépcsőn, s hívta vezetőjét, a fiát. Mindig a legkisebb fia volt a vezetője, s ha az megnőtt, leváltotta a következő.

Roman Szorokin, aki ma véletlenül kitépte a távírópóznát, nem volt rossz traktoros. Ez az igyekvő, tehetséges, komoly fiú szólalt meg elsőnek, mintha az öreg elbeszélésére felelne. Eltűnődött s aztán felnevetett:

— A Vorosilov kolhozban történt ez az eset — mesélte. — El akartak küldeni tanfolyamra egy fura legényt, Griska Rjabovolt, de ő azt mondta a vezetőségi ülésen: „Miért kínálnak nekem traktort? Elavult szerkezet az már, öt kilométert döcög óránként. A lányok már rá se néznek a traktorosokra. Merthogy mindig olajosak, maszatosak, akár az ördög. Ha sofőrnek küldenek, oda elmegyek. De legalább kétszáz rubel ösztöndíjat kérek havonta." Erre elküldték vizet fuvarozni a sertéstenyészetbe, és a leglustább ökröket adták neki, amelyek alig emelik a lábukat, hogy megtanuljon tőlük lassan járni.

Mindenki nevetett. — Jól tették!

— Öt kilométer! Hát hogy akart szántani — szólalt meg Afonya Pereverzev — talán olyan sebességgel, ahogy az autó robog?...

— Az ember nem győzné a kormánykereket forgatni — szólt közbe Mityka Tolokoncov — és máris a Fekete-árokban találná magát...

— Te csak hallgass, Mavocska! — felelt dühösen Afonya. — Én nem erről beszélek. Azt a sebességet az ekevas sem bírja, még az is elégne. Nem sima úton megyünk, hanem felszántjuk a földet. A föld pedig nehéz. Még lassú járatnál is felmelegszik az ekevas, ha ráköp az ember, csak úgy sistereg.

Amíg esett, hevesen fújt a szél, ám a kellemes, hűvös nyugati szellő még most sem pihent el. Nyugaton a holnapi szélvihar előjeleként lángba borult az ég.

— Fiúk, engem is bánt a dolog — folytatta Afonya panaszos hangon. — Nem is tudom, mi van velem. Amíg kanyarog, zökken a gép, addig tűrhetően vagyok, de amint egyenletesen halad, akármit is csinálok, nem tudom a szemem nyitva tartani, elalszom.

— Betegség ez, Afonya. Van ilyen. Megülepedett a véred. — Ezt Pavlo Szavcsuk, a brigád legöregebb tagja, leszerelt

ukrán vöröskatona mondta, aki harminckettőben költözött ide a Kubánba. Ő az egyik legjobb traktoros, és neki köszönhető, hogy a brigád minden baj ellenére a középszerűek közé tartozik. — Gyógyítsd magad. Végy hideg fürdőt reggel és este. Úgy ám, az a legjobb orvosság. Vagy csináltass vérátömlesztést. Neked a Mitykáéból kell átönteni egy picit, és a te véredből néhány cseppet a Mitykáéba, hogy megnyugodjon. Ez mind a kettőtökön segítene...

A traktorosok nevettek, aztán elgondolkodva hallgattak.

— Griska azt mondta, hogy elavult? Mikor avult el? Micsoda fajankó! Ez a legény meghibbant jó dolgában... És mondd, miért akarnak egyesek olyan nagyon sofőrök lenni? Eszeveszettül hajtanak az utcán, és elgázolják a kutyákat! Én soha nem cserélném el a mesterségemet a sofőrével. A traktoros: történelmi figura — folytatta Szavcsuk, aki szeretett egy kicsit filozofálni. — Ki segítette ki a kolhozokot a bajból azokban az években, amikor itt a gazból ki sem látszott a traktor hűtője? A traktoros. Ki dolgozott a legtöbbet a kolhoz földjén? A traktoros. Nem volt könnyebb a dolgunk, mint az egyszeri sántának hegyet mászni!... A kollektivizálás kezdetén jöttünk ide, nem volt itt akkor más, csak rendetlenség és zűrzavar. Lakókocsik nem voltak, a földön vagy a havon aludtunk. Összegereblyéztünk egy kis fagyos dudvát, leöntöttük petróleummal, meggyújtottuk. Előbb hasra feküdtem a forró hamun, aztán a hátamra fordultam, hogy az se fázzon. Egész éjjel úgy forgolódtunk, mint a kirántott hús a serpenyőben... És mennyit dolgoztunk! Úgy zavarták az embert, mint a nyulat a vadászaton, az egyik kolhozból a másikba: ahol lemaradás volt, oda küldtek, hogy húzzuk ki őket a csávából. Összel aztán elment az ember, hogy elszámoljon velük, erre az egyikben azt mondták: „Nem emlékszünk rá, hogy te dolgoztál-e nálunk, vagy nem dolgoztál, a nyáron annyi traktoros fordult itt meg, hogy már nem is tudjuk számon tartani." Én bizonygathatom: „Persze hogy én dolgoztam! Ötven hektárt szántottam fel azon a földön, ahol a tehenek legeltek!" — „Az nem is a mi földünk, hanem a »Rohammunkás« kolhozé." Hogy az

ördög vinné el őket, még a földjüket is eltévesztik! Egy másik kolhozban a könyvelő kulákcsemete volt, megszökött és magával vitte a kimutatást, nincs minek alapján elszámolni. Ez aztán igazán feldühösíti az embert: egész évben dolgozott, és egész munkája elveszett. Arra gondoltam végül: itt hagyom az egészet, menjenek a pokolba! Inkább elmegyek kocsisnak egy brigádba, ott is csak eltelik majd valahogy a nap, végül húznak egy rovátkát a rubrikába, és megvan a munkaegység. De amikor elmentem a gépállomás mellett, és megláttam a traktoromat, megsajnáltam. Ki fogja a szerencsétlent gondozni? Kinek a kezébe kerül? Mossák-e, tisztogatják-e majd, öntenek-e beléje idejében olajat vagy elhanyagolják, mint a cigány a kancáját, és tönkremegy? Ki fogja ezt a gyomot kiirtani, ha mi itthagyjuk a gépeinket? Nem, barátom, ledolgozunk még egy esztendőcskét, addig javulni kell a helyzetnek, minden jel arra mutat. Volt persze olyan is, aki csapot-papot otthagyott. Ezek különféle traktorosok voltak. Olyan is akadt, aki se szó, se beszéd, a szántóföldön hagyta a gépét és elpucolt. Amint szántok, egyszer csak látom, ott áll egy traktor a gazban, ekével, ember nélkül. A szél ráhordta a földet, és már kihajtott a fű a sárhányóján! Gyerünk, mentsük meg! Ez ám a zsákmány! Öt gépe volt a brigádnak, most hat lesz! Úgy ám... Rólunk, fiúk, az első traktorosokról, könyvben írják majd meg, hogyan harcoltunk!

— És hogyan döntöttétek ki a póznákat — szólt valaki.

— Az is megtörtént. Hát te hogy gondoltad? Roman ma úgy járt, mint az egyszeri fuvaros, aki a sztyeppen kocsikázva beleakadt szekerével a kilométerjelző oszlopba, és így szitkozódott: „Micsoda utálatos, keskeny dűlő! Ezek az ördögfiókák cölöpöket vertek az útra, azt sem tudja az ember, hogy merre hajtson...” Nem, fiúk, hagyjátok békén Romant. Roman nemcsak póznákat tud kidönteni. Amikor ő volt a váltótársam, naponta százötven hektárt boronáltunk. Kérdezzétek csak meg tőle. Melyik évben is volt az, Roman, harmincötben? Napraforgót aratott kombájnnal a hóban, a „Párizsi Kommün” kolhozban. A hó térdig ért, mindenki azt hitte, elveszett

már a napraforgó, ő meg kombájnra ült és elindult aratni. A Marcsihin-tanyáról jöttem éppen, és hallom, hogy káromkodik valaki a sztyeppen. Ez meg mi? Roman lapátolja a havat a traktor elől, és közben szedi le a kolhoz elnökéről a szentelt vizet. Odamegyek, megkérdem: „Miért szidod úgy az anyja istenit?" — Hát hogyne szidnám, azt a kutyafajzatot! Folyton ravaszkodott, nem akart kombájnnal arattatni, hogy kevesebbet kelljen természetben fizetnie. „Majd kézierővel betakarítjuk" — mondogatta, és húzta-halasztotta egészen télig. Most pedig, hogy érzi, ő a hibás, és miatta kell nekünk itt a hóban kínlódnunk, egyszerre olyan jó lett és olyan finom, még káposztalevest is főzetett — csupa szalonnával és hússal — hogy a kanál megáll benne, és ujjnyi vastagon úszik rajta a zsír. Most meg úgy fáj a hasam, azt sem tudom, mit csináljak. Meg aztán minden percben le kell ugrálni, és hetrét görnyedve lapátolni kell a havat a gép alól." Aztán újra nekilátott a szentek leszedéséhez az égből, én meg szinte dadogtam az ijedtségtől. Életemben nem hallottam ilyen cifra káromkodást. S alig tesz meg három métert a gép, már megint méteres hóbucka emelkedik a hűtő előtt. De azért mégis megmentett nekik száz hektár napraforgót. Roman tudja, mi fán terem a munka...

— Hát arra emlékszel-e, Pavlo — kérdezte a felvidult Gajdukov — amikor a cserkeszi erdőből ránk lőttek a banditák?

— Hogyne emlékeznék! Az még abban az időben volt, amikor a kulákok szabotáltak. Úgy éltünk, akár a fronton! Az árokban a közelünkbe lopództak, és tüzelni kezdtek a táborra. Fegyka Kamarnyickij úgy megijedt, hogy bebújt egy üres hordóba. Volt nálunk egy rossz, lyukas vashordó, abba bújt el, de kimászni nem tudott belőle. Úgy kellett elszállítani a hordót a gépállomásra, ahol aztán autogénnel vágták szét... Az én traktorom gyújtómágnese is kapott néhány szilánkot...

— Elfogták a tetteseket? — kérdezte valaki.

— Később elfogták valamennyit — mondta Gajdukov. — Hárman voltak: Anton Szeliversztov, aki a kolhozok megalakításakor fejszével leütötte a tanácselnököt, és a kulák Fomicsev-testvérek, akik megszöktek a kitelepítés elől. A mieink be-

kerítették az erdőt, Szeliversztovot lelőtték, a másik kettőt élve fogták el. Többször megtámadták ők a traktorosokat. Az igazgatóság parancsot adott valamennyi brigádnak, hogy az emberek fegyveresen járjanak, éjjel meg őrséget állítottunk fel.

...Búcsúzóul Gajdukov megszorította a vak gépész kezét:

— Matvej Polikarpovics, neked minden brigádba el kéne menned, és el kellene beszélned azt, amit itt elmondtál, hogy az emberek ne felejtsenek!...

Nyugaton az ég színe megváltozott, mint a felhevített vas, ha kiveszik a kovácstűzből.

— No, elvtársak, készítsük elő holnapra a gépeket még sötétedés előtt — mondta Gajdukov. — Ha felszárítja a szél éjjel a sarat, akkor korán reggel indulhatunk! Tankolni! — adta ki a parancsot, mint egy ütegparancsnok.

A traktorosok még egy nagyot szippantottak cigarettájukból, zajosan felkeltek ültükből és gépeikhez mentek. Afonya Pereverzev tőle szokatlan fürgeséggel ugrott fel, beletaposta a sárba ujjnyi vastag, sodort cigarettáját, amelyre éppen hogy rágyújtott, és az első helyet foglalta el a tankoló szivattyúnál sorakozók között. Csak ekkor jutott eszébe, hogy nincs mibe tankolnia — a traktorja szét van szedve. Erre kelletlenül félreállt, és visszaoldalgott a kocsiba. Nevettek rajta.

A sztyepp fölött alacsonyan, süvítve repült el egy csapat vadkacsa, a mezőről tértek vissza a csendes nádasba. Mindenki a magasba emelte fejét, noha a sötét égen már nem láthatták a nyílsebesen tovarepülő madarakat. Valahonnan, nyilván a Vorosilov kolhoz mögött húzódó tábláról, a gépek ismerős dalát hozta a szél — egy brigád megkezdte az éjszakai műszakot. Még távolabb, a fekete látóhatáron, ahonnan nem hallatszott ide a motorberregés, kúszó fények villantak fel. Az égen kigyúltak a csillagok, a földön pedig — mint a fölöttük csillogók tükörképei — lassan haladtak a pislogó, kicsi csillagok.

1940

Ezt a fajtát megtalálja az ember a vasútállomásokon, a kikötőkben, a folyóparton és mindenféle közlekedési csomóponton.

— Hová utazik, polgártárs?

— Belorecskába mennék. Belorecsenszk kozákfaluba.

— Honnan?

— A szaratovi területről.

— Miért jött ide, a Kubánba?

— Belépek valamelyik kolhozba... Rossz volt nálunk a termés, kedvesem, kevés gabonát kaptunk.

Megkérdez az ember egy másikat, aki ellenkező irányba vált jegyet.

— Maga hová?

— Haza. Kurszkba.

— Nem tetszett itt?

— Nem.

— Miért?

— Ami elől menekültem, éppen abba csöppentem bele. Azt mondták, hogy a Kubán az a föld, ahol soha sincs rossz termés, most pedig itt is az volt... Egy kolhozban voltam, nem messze innen. Szántottunk, elvetettünk mindent, ahogy kell, szépen is nőtt a vetés, egyszer csak megjelent az az átkozott mezei poloska, pusztítani kezdte, és nagy kárt tett benne... Nálunk, odahaza pedig ebben az esztendőben, azt írják, mindenből nagy volt a termés. Gabona is meg zöldségféle is jól termett. Öt kiló búzát adtak a munkaegységre. Így jártam...

— Szóval, vissza?

— Vissza...

A beszélgetés során kiderül, hogy nem most teszi meg először az utat oda-vissza. Más déli vidéken is volt: a Don mentén, Ukrajnában, és onnan is visszatért a kurszki területre. Ezúttal a Kubánba jött, de megint csak hiába.

A jól fizető munkaegység ilyen nyughatatlan keresőit a kozák falvakban így nevezik: „Kolhozparaszt az első jégesőig." Ők saját magukat rendszerint áttelepülőknek nevezik, noha kóborlásuknak semmi köze sincs ahhoz az áttelepüléshez, amelyet a szovjet állam az ország természeti kincseinek teljesebb feltárása érdekében támogat. Ezek az emberek útvonaluk meghatározásánál egyáltalán nem veszik figyelembe az állami áttelepülési terveket, maguk állapítják meg az útirányt, és sehol sem maradnak sokáig. Vannak közöttük olyanok, akik egyik kolhozból a másikba, egyik helyről a másikra utazgatnak, vagyis az utazást, hogy úgy mondjuk, mesterségszerűen űzik. Ez jól jövedelmez, és — ha eltekintünk az utazással járó kellemetlenségektől — nem is nagyon nehéz. Olyanok is vannak, akik más okból „emigrálnak" szülőföldjükről.

Íme, ezeknek az „áttelepülő" szökevényeknek néhány típusa, akikkel volt szerencsém a Kubánban találkozni.

Armavir város vasútállomása. Idő: kora tavasz. Az utcákon, a kerítés mellett lucskos, piszkos hóbuckák; párás szél fúj, hideg van. A váróteremben, ahol összezsúfolódtak az utasok, fülledt a levegő.

Az egyik sarokban egy család helyezkedett el: férj, feleség és négy gyerek. Látszik rajtuk, hogy messze északról jöttek. A férfin prémkabát és hímzett szárú, rénszarvasbőrből készült csizma. A gyermekek és az asszony szibériai halinacsizmát viselnek, amilyet délen nem tudnak gyártani: meleg, erős, nem engedi át a vizet. Már otthonosan berendezkedtek. A magas, fekete szemöldökű, sárgás bőrű, fáradt arcú asszony a peronon a csap alatt kimosta a pelenkákat, és idebent, a központi fűtés radiátorán szárítja. A nagyobb lányok egy üres zsák

egyik végét a fűtőcsőhöz, a másikat az egymásra rakott bőröndökhöz kötötték, és az így készült függőágyban ringatják a váróterem fülledt levegőjében elbágyadt apróságot. A három év körüli kisfiú zsineg végére kötött, üres cigarettásdobozt huzigál maga után a padlón, a batyuk és a bőröndök között.

A családfővel beszélgetek. Fiatal ember, nem hiszem, hogy harminc éves, a felesége idősebb. Fiatal férfi, de már sok mindenen keresztül ment, és szeretne még tapasztaltabbnak látszani, mint amilyen. Ez kitűnik hányaveti viselkedéséből, egyébként gyenge hangjának mesterkélt erőltetéséből, amikor hordárt hív, és azt mondja neki: „Hordár! Ide figyelj! Négy jegyet vegyél a negyvenegyesre helyjeggyel. Jól túlfizetem. Nem tudsz venni?... No, ez az Armavir is szép kis város! Hétezer kilométert tettem meg, de ilyen állomást még nem láttam! Szóba se állnak az emberrel. Disznóság!" Karján kicsi női karóra. Minduntalan felhúzza bundájának ujját, hogy megnézze, hány óra, noha vele szemben a falon függ a nagy, kerek vasúti óra, és a dolga sem sietős, mert a negyvenegyes számú vonat délután öt órakor indul, most pedig még reggel van.

Beszédes ember. Elmondja, hogy Szibériából jött, ahol „kolhozokban" dolgozott. Ezermester: asztalos, ács, kádár és bognár. Azért jött el onnan, mert nem tetszett neki az éghajlat. Megtudom tőle azt is, hogy prémes bekecsét a Bajkál-tó vidékén aranyrubelért vette (kolhozában szabad idejükben egyes brigádok aranybányászattal is foglalkoztak), a prémes csizmát pedig elutazása előtt egy ismerős burjáttól vásárolta, és hogy csomagjában még sok értékes, Szibériában szerzett holmit őriz.

Külseje igénytelen. Termete alacsony, orra pisze, arca kissé himlőhelyes, szeme kifejezéstelen, üres tekintetű. Délies tájszólásban beszél, hamar kitalálom, hová való, de ő maga is megmondja: „Arra gondoltam, haza nézek, de körülményes az átszállás. Nagy kerülőt kellene megtennem, és még automobilon is kellene utazni Szalszkon túlra, Manics vidékére, a Dubovszkij tanyára..."

Mindenféléről beszélgetünk. Nem sietek bevallani, hogy új-

ságíró vagyok. De alkalomadtán elárulom, hogy én is voltam Szibériában, voltam Manics vidékén, a Don mellett, a Volga vidékén és egész Kubánt is beutaztam. Sokat hányatott úti báránybőrbekecsem és tájékozottságom a Szovjetunió földrajzában, megnyeri a rokonszenvét. Engem is hasonszőrűnek néz.

— Most honnan jössz?

— Az ejszki járásból.

— Abból az Ejszkből, amelyik az Azovi-tengernél van? Hallottam róla... Mi van ott — elhelyezkedtél?

— Nem — feleltem — nem helyezkedtem el.

— Milyen világ van ott, általában?

— Milyen tekintetben?

— A kolhozokban. Milyen a termés?

— Nem rossz.

Elmondom, mit láttam az ejszki járásban, milyenek ott a kolhozok, a jövedelem...

— Valami rendkívüli, nagyon kitűnő nincs ott? — kérdezi.

— Itt a krasznodari területen vannak gazdagabb kolhozok is... És maga most egyenest Szibériából érkezett?

— Nem, néhány helyre már itt is benéztem. Voltam M.-ben. — Megnevezett egy falut a tuapszei vasútvonal mellett. — Ma éjjel érkeztem onnan.

— Milyen világ van ott? — kérdeztem úgy, mint ő.

— Ott se találtam magamnak valót. Öt kolhoz és egy szovhoz van... Tulajdonképpen azért mentem oda, mert falumbeliek, dubovszkijiek vannak ott egy kolhozban; írtam nekik Szibériából, hogy szeretnék átköltözni a Kubánba, erre ők táviratot küldtek: „Gyere hozzánk M.-be." De hiába töltöttem ezzel az időt. Oda kellett volna mennem, ahová akartam, nem kellett volna más irányba térni.

— Miért nem tetszett ott a dolog?

— Vacak — legyintett. — Nem lehet senkiben sem bízni, az embernek magának kell utánanéznie mindennek. Akinek új ruhája nincs, az az ócskának is örül... A legtöbb: hat kiló egy munkaegységre. De többnyire csak öt vagy négy. Közönséges kolhozok, középszerűek. Hatot a múlt évben adtak az

egyikben, de ebben az évben aligha adnak majd annyit... Az asszony — a feleségére sandított — dühös rám, miért nem maradtunk ott. Hétezer kilométert utaztunk, de már nincs türelme még másfélszázat vagy kétszázat megtenni. Mondom neki: te buta, nem érted, hogy nem akárhová, hanem a Kubánba jöttünk? Itt olyan kolhozt lehet találni, hogy az ember beleszédül! Van olyan kolhoz, hogy ötmillió a jövedelme. Igaz?

— Igaz...

— No látod. Itt van miből válogatni. Kubán mindig híres volt. Ki kényszeríthet bennünket? Nem vagyunk olyan szegények, hogy bármelyikbe be kelljen lépnünk.

A felesége nem szólt semmit. Komoran hallgatott egész beszélgetésünk alatt. Itt, az állomáson is talált magának házimunkát, rongyos ruhákat foltozgatott, néha-néha az ablakon át kipillantott az egymást szakadatlanul követő olajtartályos szerelvényekre.

Szerettem volna ettől az embertől részletesebb jellemzést hallani az M.-i kolhozokról. A kolhozok jövedelmének adatai, amelyeket megemlített, igen jók voltak. Magam is nemegyszer voltam M.-ben, jól ismertem ezeket a kolhozokat. Az egyik kolhozt valóban a „középszerűekhez" lehetett sorolni, sőt akadtak ott a „középszerűeknél gyengébbek" is, a többi azonban jómódú, erős kolhoz volt, fejlett, sokoldalú gazdasággal. Lassan „szakmai" beszélgetés indult közöttünk, mint két szakértő között. Többnyire ő beszélt, én hallgattam.

— Te talán oda akarsz utazni? — kezdte. — Nem érdemes, nem tanácsolom. Az igazat megvallva, az ottani kolhozok jók, de csak helyi emberek számára, akik ott gyökeret vertek, keresni náluk nem lehet. Nincs ott olyan kolhoz, amelyik rentábilis volna nekünk. Ott van például a „Forradalom hulláma", amelyikben hat kiló gabonát adtak a munkaegységre. Látszólag nem rossz kolhoz, jó a terméshozama, fegyelem, rend van benne. Neki — a felesége felé intett — ott tetszett: gépkocsival viszik a kolhoztagokat a földre, a szoptatós anyáknak a falu közelében adtak egy táblát, a bölcsődéjük is jó. Jól van, én

belátom, hogy ez nem rossz dolog: bölcsőde, gépkocsi. Szóval, a munka kényelmes. De mit fogunk keresni? Körülnéztem, rögtön megmondom a földieknek: pucoljatok meg innen, amíg nem késő! Többé nem tudtok itt hat kilót leakasztani! Honnan tudom én ezt? Abból, hogy nagyon is ráfeküdtek ott az építkezésre. Megtudtam, hogy tervbe vették egy csatornaépítést — ehhez húszezer munkaegység kell — két tehénistállót, sertéshizlaldát, baromfitenyésztő-farmot, kultúráltan berendezett mezei táborokat, mozit hangosfilmmel. Ne-e-m, gondolom, ez nem lesz jó! Nekem volt már ilyen esetem. Nem velem történt, hanem egy haverommal, Fegyka Zubovval... Megérkeztünk együtt Kazahsztánba, a karagandai területre, harminchétben. Fedor belépett egy kolhozba, én egy másikba, elváltunk. Fedor kolhoza hatalmas volt, mintagazdaság, nagy épületek, vízvezeték, automata itatók, a teheneket villannyal fejték. Mindez megtetszett neki, beadta a belépési nyilatkozatot. Ott aztán megkopasztották. Elérkezett az elszámolás, az év vége, s mit kapott? Nagy semmit. Kiderült, hogy a szép berendezés még nincs kifizetve, hitelbe építették, azt pedig ki kell fizetni, a gabonáért fát és vasat vásároltak. Az oszthatatlan alapok felfalták az egész jövedelmet. Gürcölt, gürcölt a fiú egész nyáron át, hogy más adósságát kifizesse — de úgy ment el, ahogy érkezett. Nekem, tudod, mindjárt gyanús volt az a villany. Itatás és fejés... nem is kockáztattam meg a belépést, másik kolhozt választottam, egyszerűbbet. Nem nagy kolhoz, látszólag nem is gazdag. A vezetőség irodája az egyik kolhoztag háza, külön helyiséget erre a célra még nem építettek, az állatokat olyan roskatag istállókban tartották, mint régen a magángazdák, csak nádfedél vagy szalmatető, nem láttam ott egyetlen bádoggal fedett épületet, de sok állatjuk volt, és sokat vetettek. Az egész földet felszántották, annyit kellett ott dolgozni a munkaképes tagoknak, amennyit sehol másutt. És dolgoztak is éjjel-nappal. Magamban azt gondoltam, itt biztosabb lesz az én dolgom. Úgy is lett. A magtárakat megtöltötték, két csordát eladtak, nem építettek, semmi kiadásuk nem volt, mindent felosztottak a munkaegységekre. Tizenöt kiló ga-

bonát és hét rubelt adtak egy munkaegységre. Egyszerre tizenkét szekér lisztet vittem a vásárra, tizennégyezer rubelt árultam ki belőle, és háromezret kaptam a kolhozpénztárból. Enynyi járt nekem készpénzben. Aztán továbbálltam. Előbb azonban vettem ott magamnak kerékpárt, belga vadászfegyvert ezerkétszázért. Még Fjodort is kitartottam két hónapon át, amig nem talált magának új helyet. Látod, ilyen esetek is vannak. Én már tudom, mit jelent az, ha sokat építenek.

Rám kacsintott, és folytatta elbeszélését az M.-i kolhozokról.

— Három maniesi földim a „Forradalom hulláma" kolhozban, és ketten a „Barátság"-ban dolgoznak. Az utóbbit is élenjárónak tartják. Igen, az is, csakugyan nem rossz kolhoz. Ha nem volna más, oda lehetne menni. Nagy méhes, állattenyésztés, és egy munkaegységre öt kiló gabonát adtak. Ebben az évben biztosan több lesz, mert háromszáz hektár földet szántottak fel. Ez mind rendjén volna. De tudod, veszélyes vezetőségük van. Az elnök nem képzett, nemrég még brigádvezető volt, a könyvelő pedig javíthatatlan iszákos. Munka közben, az irodában iszik. Egyszer kinyitotta a szekrényét, odanéztem, hát tele volt üres üvegekkel. Azt beszélik róla, hogy minden hájjal megkent alak. A képzetlen elnököt bármely pillanatban átejtheti, és persze jól kitolhat a kolhoztagokkal is. Miért gondoltam én erre? Mert ilyesmi is megtörtént már velem. Baskíriában, ezerkilencszázharmincötben. Zsebre vágott az írnok kilencvenezret és bottal üthették a nyomát! Később nyakoncsípték ugyan, de a pénzből már csak ötszáz rubelt találtak nála. A kolhoz nem volt nagy, az összes munkaegység negyvenötezer volt, szóval minden munkaegységből két rubelt lopott el, ahogy kiszámoltuk. Nekem és a feleségemnek akkor ötszázhetvenmunkaegységünk volt. Bútort csináltam a klubnak, kereket a szekerekhez, jól kerestem. Az asszony fejőnő volt. Ezeregyszáznegyven rubelünk elúszott! Ezért az összegért harmonikát is vehettem volna. Harmincnyolcban vettem is egyet Taskentben, ezerháromszázat fizettem érte, de akkor még olcsóbb volt. Arra gondoltam, vigyázni kell, nehogy megismétlődjék a baskíriai eset! Nekem már elegem van az ilyes-

miből, nem nagy öröm sikkasztóknak dolgozni. Az elnök próbált rábeszélni: „Maradj itt, írj felvételi kérvényt, nekünk úgy kell az ács és a bognár, mint a falat kenyér." — „Nem, mondom, nem tetszik itt nekem, hogy a piac a falu végén van, és az asszonynak messze kell menni, hogy bevásároljon." — Egyszóval leráztam a nyakamról, és továbbálltam... Mit is mondjak még el? Van ott egy gyümölcs- és zöldségtermelő kolhoz, a „Munka lobogója", hetvenöt hektáros gyümölcsösük van. Aki nem ért hozzá, az rögtön oda akar menni: ekkora gyümölcsös — valóságos tőke! Első dolgom volt, hogy megkérdezzem, milyen volt a gyümölcstermés a múlt évben? „A múlt évben, mondták, óriási termés volt, nem tudtuk, hová tegyük a gyümölcsöt, annyi termett." Nekem ennyi elég volt. Ide nem lehet belépni. Ebben az évben lehet, hogy terem, lehet, hogy nem, de valószínűbb az, hogy nem terem. A gyümölcsös nem minden évben hoz termést, van olyan év, hogy pihen, az egyik évben terem, a másikban nem. A „Második ötéves terv" kolhoz, ez már a negyedik, amiről beszélek, komlót termel. Ez nagyon rentábilis dolog, ismerem. Csak az a baj, tudod, hogy a komló nem ad azonnal jövedelmet, hanem csak a harmadik évtől kezdve, addig csak kiadás van rá. Elmentem hozzájuk, kiderült, hogy csak most kezdik ültetni. Szárítókat építenek, karókat vágnak. Öt vagon faanyagot kaptak, mennyi pénzt kell azért kiguberálni! Ez sem nekem való. Az ötödik kolhoz — el is felejtettem a nevét — egészen szegény, szánalmas, a földijeim közül senki sem lépett be oda. A terméshozamuk alacsony, nagy veszteségeik voltak, még mindig asztagban áll a kicsépeletlen gabonájuk. Olyan furcsa ott a nép, mintha mindenki mindig álmos volna. A vezetés miatt, azt hiszem. Lehet, hogy azért, mert nincs párttitkárjuk. Megkérdeztem, hány Jefremov-munkacsapatuk van. Senki sem tudta, fogalmuk sem volt róla, mi az a Jefremov-csapat. Mint a vadak. Most már elsoroltam minden kolhozt. Nincs ott semmi különös. Nem sajnálom, hogy nem maradtam. Ilyeneket mindenütt találunk.

— Mennyi ideig voltál M.-ben? — kérdeztem.

— Három napig.

Komolyan megirigyeltem megfigyelőképességét. Meg is dicsértem.

— Csuda jól megvizsgáltad a kolhozokat, akár egy ellenőr.

— Hát hogy képzeled!? — vigyorgott öntelten. — Elküldhetsz engem akármelyik faluba, adj egy hetet, és kérj tőlem minden kolhozról pontos beszámolót, mijük van, hogyan fejlődnek, merre haladnak, milyen a vezetés, mit várhat tőlük az ember, és úgy megcsinálom, hogy hibát nem találsz benne. Tudod, ha az ember sokat lát, akkor a különbség rögtön feltűnik, és észreveszi, hol mi hiányzik. Némely kolhozba bemegy az ember, a kerítés kidőlt, a brigádudvaron minden szanaszét hever, se kerítés, se kapu, az ember rögtön tudja, miféle a gazda...

— Nem kellett volna elutazni M.-ből — mondtam neki. — Ott minden jól indult, gyümölcsös meg komló van, és később más is lesz. Beléptél volna először abba a kolhozba, ahol a könyvelő szerinted csaló. Hátha ebben az évben még szerencséd van s nem szökik meg a pénzzel. Ott ledolgoztad volna az esztendőt, és jövőre átmentél volna a gyümölcstermelőkhöz, akkor megint jó lesz náluk a termés. Eközben a harmadik kolhozban jövedelmezni fog már a komló. Úgy ment volna minden, mintha beütemezted volna.

Tréfának vette, elnevette magát, és ugyancsak tréfával válaszolt.

— Menjek talán vissza? Nem, pajtikám, az még nem történt meg velem, hogy visszatérjek oda, ahonnan egyszer eljöttem. Talán majd akkor, ha egyszer már valamennyit bejártam és a második körutazásomon arra vetődöm...

Álmodozó arccal elmosolyodott.

— Kiszemeltem magamnak egy kolhozt. Arra — előre lendítette karját — Krasznodar után, a Fekete-tengernél... — (Eddig a bőröndjén ült, most felállt, kivett belőle egy vastag, zöld kötésű könyvet, címlapjára arany betűkkel ez volt nyomva: „A Szovjetunió mezőgazdasági kiállítása", és lapozgatni kezdte.) — Tumenyben vettem az állomáson. Hét rubel ötvenet fizettem érte, de nem sajnálom. Minden kolhozt leír, amelyik

részt vett a kiállításon, a földművelésüket, az állattenyésztésüket és jövedelmezőségüket is elmondja. Választottam magamnak egy kis kolhozt, a címe is megvan... Ha igaz, amit írnak róla, akkor ez az, amit keresek! Szőlőjük is van és rizst termelnek. Két liter bort adtak a munkaegységre. Ha mi ketten például ötszáz munkaegységet megkeresünk, ezer liter bort kapunk. Hallod, Darja? — fordult a felesége felé — tíz rubel egy liter, csak a borért kapunk tízezret! Te pedig odavagy, hogy nem maradtunk abban a faluban.

Darja tovább hallgatott, nem lelkesítette fel férjének az ujjongása.

— Ha minden sikerül, veszek magamnak motorkerékpárt. Régóta álmodozom róla. Már negyvenben is terveztem, de most, ha törik, ha szakad, veszek egyet! Oldalkocsival.

— És felvesznek ott téged?

— Engem mindenütt felvesznek. Szakmunkás-válság van manapság. Én bognár és kádár vagyok, harmonikázni is tudok, műsoros estében felléphetek. Ezt is megbecsülik.

...Az én véletlen „pajtikám" jókedve gyorsan elpárolgott, amikor megtudta, hogy a területi újság munkatársa vagyok, és nem a „rentábilis" kolhozok keresése végett utazgatom. Minthogy hamarosan Manicsba szándékoztam utazni, megkérdeztem az ő és a földijeinek a nevét is, akik onnan M.-be költöztek. Nem árt megnézni azt a falut — a nevét megmondta — és tisztázni, miért hagyják el lakói.

Néhány percig hallgatott, elgondolkozott, aztán egészen más hangnemben szólalt meg. Még a hangja is megváltozott, eltűnt belőle az önteltség, a magabiztosság, vidám, pisze orrú arca szánalmassá és érdektelenné változott.

Fél órán át kellett hallgatnom magyarázkodását, miért nem tudott sehol gyökeret verni. Kazahsztánban a gyerekei betegeskedni kezdtek, az orvosok éghajlatváltozást javasoltak, Baskíriában a jég elverte a termést, a Don vidékén rossz termés volt, Manicsot pedig aszály sújtotta. Aztán hirtelen eszébe jutott, hogy valaki megígérte, jegyet szerez a negyvenegyes vonatra, és elsietett, anélkül, hogy megmondta volna a nevét.

Nehéz, borzas, prémkabátba bújtatott, alacsony alakja eltűnt a tömegben.

A felesége mellé ültem. Férje távollétében az asszonynak megeredt a nyelve. Szívesen válaszolt a kérdéseimre, szemmel láthatóan örült, hogy az állomáson, az idegenek tömegében talált valakit, aki előtt kiönthette a szívét. Előzőleg végighallgatta egész beszélgetésünket.

Életszemlélete élesen különbözött a férjéétől. Itt következik röviden az, amit elmondott. A Don vidékéről, Konsztantyinovka faluból való kozáklány, ott élt, a faluból ki sem mozdult, amíg férjhez nem ment ehhez az emberhez (megmondta a nevét: Gunykin, Jegor Tyimofejevics). Gunykin a második férje, és férjének is volt már felesége. Hét esztendeje, hogy összeházasodtak. Az asszony akkor fejőnő volt a kolhozban. Gunykin Manicsból érkezett Konsztantyinovkába — abban az időben kezdett csavarogni — belépett a kolhozukba. Ott lett özvegy, és akkor vette el őt feleségül. Az asszonynak vagy ötszáz munkaegysége volt akkor, prémiumként tehenet kapott a kolhoztól, és saját háza is volt. Fél évet éltek még a kolhozban, aztán férje rábeszélte, hogy utazzanak Baskíriába. Eladták a házat, a tehenet és azóta, mióta férje elszakította őt a szülőföldjétől, nem tudtak többé révbe jutni.

— Hazudott magának a jégesőről meg a többiről — mondta az asszony. — Semmi ilyesmi nem volt. Egyszerűen eszébe ötlik, hogy máshol jobb, és máris továbbáll.

Mindenütt jól kerestek, de ez nem szerzett örömet az asszonynak, elfáradt a kóbor, nomád élettől. Most is már tizenkettedik napja vannak úton szopós gyermekkel, és a másik gyerek is még csak akkora, hogy minduntalan ölbe kéredzkedik. A sok keresetnek nem sok hasznát látja. Férje zsugorian bánik a pénzzel, inkább csak magára költ, a családnak egyáltalán nem vásárol bőkezűen. Az idősebb, iskolába járó lányoknak különösen nehéz a soruk az ilyen költözködések miatt. A múlt évben csak a tél derekán kezdtek iskolába járni, most meg még be sem fejeződött az iskolaév, amikor elutaztak, és már fél hónapja úton vannak. Azt sem tudják, mikor teleped-

nek le. Ő maga hét évvel idősebb a férjénél: a férje harminchárom éves, ő negyven. Ehhez jön még a betegség...

Egy pillantást vetett rám és megjegyezte:

— Amikor Konsztantyinovkában laktam, rólam is írtak az újságban. A szerkesztőségből felkeresett egy tudósító, és le is fényképezett. Élmunkásnő voltam...

Elbeszélését váratlan dühkitöréssel fejezte be:

— Már arra gondoltam, hogy faképnél hagyom, hadd szellőztesse magát egyedül, úgy unom már. A fej vét, s a láb adja meg az árát. Csak a kislányt sajnálom. Ez a kislány az övé. Ha elválunk, magához veszi, én pedig úgy megszerettem, mintha a sajátom lenne...: De lehet, hogy a saját gyerekéről is lemondana. Még nem beszéltem vele erről...: Otthagyom, visszautazok a kolhozomba, Konsztantyinovkába. Csak az a baj, hogy eladtam ott a házat. De azt hiszem, beperelhetem az áráért, nem igaz? Odaadtam neki az egész pénzt. Mit tanácsol, szerkesztő elvtárs?

Azt tanácsoltam, hogy tegyen így, és menjen vissza Konsztantyinovkába. Ha bíróság elé kerül az ügy, akkor Gunykinon nemcsak a ház árát vasalják be, hanem egyéb közösen szerzett vagyonnak, a motorkerékpárnak, a harmonikának és a többinek is a fele árát elveszik tőle.

— ...Így van ez, elvtárs, azért utazunk, mert van hová. Nagy a mi területünk. Nem úgy mint holmi Svédországban vagy Hollandiában. Nézzen csak a térképre, az ilyen kis ország egyik határán reggelizik, a másikon ebédel, és a vacsorához már nem marad hely, az ország ahhoz sem elég nagy, hogy az ember utazás közben elfogyassza a napi ennivalóját, ha-ha-ha! De nálunk, amíg az ember az egyik határtól a másikhoz ér, addig egy véka sót is megeszik! Az orosz föld nagy és tágas. Ahogy a nóta is mondja: „Szé-les föld, szü-lő-hazám-nak föld-je!"*

* A nálunk ismeretes szöveg: „Drága föld, szülőhazámnak földje..." — *A ford.*

— Polgártárs, itt nem szabad énekelni! — hűti le a vidám utast a pincérnő.

— Nem szabad? Akkor nem fogok. Nem engedik meg? Akkor nem. A szabály, az szabály. Csak te ne haragudj rám, drágám.

Ez a társalgás a Kavkazszkaja állomás büféjében folyik. Velem szemben, az asztalomnál, ötven év körüli férfi ül, körülmarkolja sörös korsóját. Arca vörös, szakállas, bekecse kigombolva.

— Pedig be szép helyek vannak, pajtás, a földön! Csuda szépek! Laktam én az omszki vidéken, Szibériában. Azelőtt számkivetésbe küldték oda az embereket. Szibériával ijesztgettek, pedig nincs ott semmi ijesztő. Igaz, hidegebb vidék, mint például az én hazám, Voronyezs, de ki lehet bírni. A legfontosabb: nincs szél. Ha negyven fokos fagy van, akkor olyan csendes a levegő, hogy egy ágacska sem rezdül. És milyen gazdag ott a természet, micsoda vadászterület! A vadkecskék csordában járnak. Lovas csőszöket állított a kolhoz, hogy elzavarják a vadmadarakat, mert különben úgy letiporják a gabonát, mint egy ökörcsorda. És hal! Hét tó volt a mi területünkön. A ház körüli telkek lenyúlnak a tó partjáig. Halászfelszerelés sem kellett, kézzel fogtuk a halat. Kimegy az asszony, hogy megöntözze a konyhakertjét, merít a tóból egy vödör vizet, és kiönti a káposztára, hát akkora kárász, félrőfös, csapkod a farkával... Miért utaztam el onnan? Már megint erről beszélsz? Nekem, pajtás, olyan a természetem: nem tudok sokáig egy helyben élni, akármilyen gyönyörű is az. Ha mennyországba kerülnék, ott se maradnék sokáig. Érdekes dolog az, testvér, megnézni, merre, hogyan élnek, hol mit építenek, nehogy amikor eljön értünk a halál, az ember csak annyit látott légyen, mint a vakondok a föld alatt... Mondta nekem egyszer egy elvtárs: „Bácsi, aszongya, te nem a törvények szerint élsz, nem vagy szovjet dolgozó, hanem vándormadár." Én meg így feleltem: „Nem úgy van az, elvtárs úr, nem helyesen vélekedsz te, nem vagyok én vándormadár, hanem én vagyok a leggondosabb gazda." És bebizonyítottam

neki tényekkel: „Kié nálunk minden, a városok, a folyók, a kolhozok? A népé. Kicsoda mindennek a gazdája? Mi, valamennyien. Eszerint én is. Hát nem kell nekem megnéznem a gazdaságomat, mi történik benne, hátha valahol rendetlenség van?" Ha-ha-ha! Nem is veszi mindenki magára azt a gondot, hogy megnézze a gazdaságát! Nem kis munka, mennyit kell utazni!

— Nem mindenki emiatt utazik. Bizonyára olyanok is akadnak, akik egyszerűen azt nézik, hol lehetne a legkevesebb munkával a legtöbbet keresni.

— Igaz, ilyenek is vannak. Régóta tudjuk: a hal azt keresi, ahol mélyebb, az ember, ahol jobb.

— Mi lenne akkor, ha mindenki elindulna keresni, hol jobb?

— Hogy mi? Nem lenne jó, ez igaz... Valamennyi egy helyen gyűlne össze, a leggazdagabb vidéken, és kimozdulna a föld a sarkából. Egyik oldalára billenne az egész, mindenki az ősi nagymamájához kerülne, valahová az Indiai-óceán vidékére, ha-ha-ha!... Kedves kartársnő! Még egy korsóval. Vagy talán itt nevetni sem szabad? Hogy lehet-e csendesebben? Persze hogy lehet. Bocsásson meg, nekem már ilyen a hangom.

Jókedvű asztaltársamat nem értem. Külseje nem mutatja, hogy megrögzött csavargó, a kalandok önzetlen keresője. Bekecse jó minőségű, puha, romanovi báránybőrből készült, csizmája új, ő maga jól táplált, egészséges, családja itt van az állomáson. Már másfél órája beszélgetek vele. Az állomáson találkoztunk a tudakozó ablakánál, a jegyét mutogatta, amelyről láthattam, hogy sok helyen szállt már át. Ott kezdődött a beszélgetésünk, onnan mentünk a büfébe egy korsó sörre, és már a harmadikat rendeltük, de még mindig nem tudom, miféle csodabogárral van dolgom.

— Nem, cimbora, én nem az olyanok közül való vagyok, akik a pénzt hajszolják. Isten őrizz! Én dolgozó ember vagyok. Manapság másként élni nem is lehet. Utazik az ember és dolgozik. Dolgozgat és utazik. Dolgoztam én már szov-

hozban és daraüzemben is, otthon a voronyezsi területen. De többnyire kolhozokban. A kolhozban valahogy szabadabban mozog az ember, se sziréna, se bélyegzőóra, és a munkát is ismerem, mert magam is földműves vagyok. Csak egyszerűen utazgatok. Nem hajszolok én sem jól jövedelmező helyet, sem más ehhez hasonló anyagiakat. Ahogy Kolumbusz Amerikát felfedezte: megyek, amerre a szemem lát. Meglátok valahol, cigarettadobozon vagy cukorka papírján egy képet — hegyeket, pálmákat és tengert — azt mondom az asszonynak, ezen a helyen még nem voltunk! Csomagolunk, és már utazunk is. Hátha szerencsénk lesz! Megtörtént egyszer, el sem hiszed, Osznov állomáson, Harkov mellett, megyek az állomáson a pénztárhoz, azt mondom a pénztárosnak: „Kérek jegyet." — „Hová?" — kérdezi tőlem. — „Akárhová!" — mondom neki, ha-ha-ha! Csak bámul rám: „Hogyhogy akárhová?" — „Úgy." — Nem tehettem másként, egészen beteltem az utazással, a vidéket meg nem ismertem, és csak negyvenöt rubelem lapult a zsebemben. Odaadtam neki azt a negyvenöt rubelt. „Számítsd ki, két felnőtt és két gyerekjegy, ameddig elég, odáig adj." A pénztáros először azt hitte, részeg vagyok, de aztán látja, hogy józan vagyok, elvette a pénzt, kiszámította a táblázatból, és adott jegyet egy kitérőig. És képzeld, szerencsénk volt! Leszálltunk a kitérőnél, egy tanya volt a közelben. Odamentünk, felvett a kolhoz. Nem is volt rossz kolhoz, hét kilót kaptunk egy munkaegységre. Egy évig éltünk ott.

Végre eljutottunk a kilókhoz.

— Maga, polgártárs, szórakoztató dolgokat mesél, érdekes hallgatni, de beszélgessünk komolyan. A régi világban, ha vándoroltak az emberek, az érthető volt.

— Én, pajtás, a régi világban nem utaztam soha tovább a városom határánál. Azt sem tudtam, mi van Voronyezsen túl.

— Magának talán nem kellett, de általában a nép utazgatott, mert nyomorgott, földje nem volt, nem tudott elhelyezkedni. De most más a helyzet. Mindenütt vannak kolhozok, föld van elég, sok a gép. Az ember mindenütt egyformán jól elhelyezkedhet. Minek jobbat keresni valahol máshol? Mit je-

lent az, hogy jó kolhoz? Azt jelenti, hogy ott az emberek keményen dolgoztak, éveken át szereztek, rendbeszedték a földet, sokat építettek. De maga odamegy, ahol mindent készen talál...

— Szereztek? Hát mi talán nem szereztünk?...

Úgy látszik, rátapintottam a voronyezsi Kolumbusz lelkének érzékeny pontjára. A jóindulatú mosoly egyszerre eltűnt az arcáról. A sűrű ráncok az orrsövényén és a szeme alatt kisimultak és megláttam a szemét — a hideg, szürke, józan szemét.

— Hát én nem szereztem? Tizenkét éves koromtól kezdve az apámnál robotoltam, és tizennyolc éven át én magam gazdálkodtam. Az ember bement a városba a piacra, de nem ment be az étterembe, hogy egy csésze teát igyon, mert öt kopejkába került, és ezt meg kellett gondolni. Éjjel sem alhattam, odakötöttem magam a kaszálógép üléséhez, ha netán elaludnék, ne essek a kaszára. Kinek szereztem? — kérdezhetném. Hová lett mindez? A kolhoznak adtam. A legutolsó szögig elvettek mindent! Hát most megint szerezzek? Akkor én, és most is én? Nem, ebből elég volt. Nem leszek bolond!

— Ha így mondta volna mindjárt... Azóta tíz év telt el. Még mindig arra gondol, mennyit adott a kolhoznak! Biztosan nem kevés volt?

— Kevés vagy sok — nekem elég lett volna. És a gyermekeim sem nyomorognának. De most nincs semmim. Amit rajtam látsz, az mindenem... De minek kérdezősködsz? Azt hiszed, kulák voltam? Nem. Ha kulák lettem volna, nem vettek volna be a kolhozba. Ha akarod, megmutatom az írásaimat. Nem kell? Ha nem, akkor nem. Én kezdettől fogva, harminc óta, kolhoztag vagyok. Csakhogy az én kolhozom ott kezdődik, ahol felkel a nap, és ott végződik, ahol lenyugszik. Mint a cigány portája. — Ismét felvette a vidám, jóindulatú könnyelműség álarcát. — Különben is, pajtás, miért vitatkozunk? Szereztem, elköltöttem, vigye el az ördög! A gazdag kulákot nem hagyja aludni az adószedő, a szegény: meztelen és gondtalan, jókedvűen nótázva éli világát, amim volt, a

népé lett, én pedig a nép vagyok, tehát gazda. „Az ember mint gazda, bejárja az országot!"* Drágám!... Még egy korsóval!...

És még egy. Vele a Labinszkaja állomáson találkoztam, a Kubán előhegyeinek lábánál, ahol együtt vártuk az állomás mögött a motoros hajtányt, amellyel az épülő vasútvonalon a hegyekbe utazhat az ember.

Ukrajnából, Csernyigov vidékéről költözött ide, az Urup folyó felső folyása mellett elterülő egyik faluba.

— Azt írják, jó világ van ott. Út gépkocsijuk van, erőművet építenek. Sok jószáguk, lovuk van. Ezüst érmet kaptak a kiállításon az állattenyésztésért — mondta a tömzsi, negyven év körüli, komor arcú ukrán. A vasúti sínen ült, görnyedten, könyökét a térdére támasztotta, és ujjára csavargatta a bajuszát. — A bátyám ott van tavaly óta, és vannak még többen a rokonságból... Nálunk pedig nagyon szegény a kolhoz, a föld egészen csupasz, ahogy megkaptuk az államtól, most is úgy van, semmit sem építettünk rá...

Ilyen hosszú útra első ízben indult életében. Ezt a csomagjairól is megállapíthattam. A vasúti töltés lábánál, a friss, zöld tavaszi füvön halomban feküdtek a Csernyigov vidékéről hozott limlomok: törött zsámolyok, korhadt fenekű dézsák, fából készült mosóteknő, tollas ágynemű batyui, rajtuk ketrec, benne kaparászó tyúkok, és mindezek mellett két kandúr botorkált a fűben — nyakuk zsineggel a batyukhoz kötve.

Az ukrán ember felesége — Nasztyának hívták — kövér, kerek arcú, tiszta, kékszemű teremtés, a batyukon ült, és gyermekes kíváncsisággal, tátott szájjal figyelte a rakodóhelyhez vagonokat tolató kis mozdonyt, aztán a falu felé fordult, amely az állomásnál kezdődött, majd a kubáni sztyeppet és a hósapkás hegycsúcsokat bámulta, amelyek felvillantak a távolban foszladozó felhők között.

* Akkoriban népszerű szovjet dal egyik sora. — *A ford.*

— A fejjel nem lehet kijönni nálunk — kezdte elbeszélését a komor ukrán, amikor kértem, hogy magyarázza meg részletesebben, miért „nagyon szegény a kolhoz".

— Milyen fejjel?

— Maguknál úgy nevezik: elnök. Az egyik részegeskedett, a másik meg olyan, hogy mindenki azt nézte, hogyan lehetne elinalni. A baromfitenyésztő igazgatója volt, leváltották, nálunk, a kolhozban aztán meg nem akart dolgozni a szegény! Az ördög tudja, milyen ember! Mityka Zaharcsuknak hívják. Akárhol dolgozott, az embereknek mindig bajuk volt vele. Most meg a mi nyakunkra hozták. Nem akartuk elfogadni, hisz nem ismeri senki. A járási pártbizottság fogadkozik, azt mondja, majd megbirkózik a feladattal, jobban fog dolgozni... Végül is elfogadtuk őt, de most mi magunk lépünk meg, ki merre lát, mert tudjuk, hogy nem lesz ebből semmi jó. Nekünk jó gazda kellene, aki jól sáfárkodik. Tíz év alatt semmit sem szereztünk, nincs állattenyésztés, sem zöldségtermelés, csak gabona, abból is csak egy kiló a munkaegység. Miből éljen az ember?...

Folytatta:

— Magam is tudom, hogy nem várhat az ember termést ott, ahol nem vet, és nem volt könnyű dolog otthagyni a szülőföldet, de otthon sem ülhet az ember tétlenül. Mi jót várhat az ember? Ez a Mityka Zaharcsuk, a mi új fejünk, mindenkit úgy kihozott a sodrából, hogy azt néztük, ki hová, hiszen úgy ismerjük minden kalandját, mint a rühes kutyát. A „Cservonnij Zsovteny" kolhozban tönkretette a raktárt. Csuda nagy raktár volt, ötvenezer pud fért el benne, bádogtetős faépület. Megsemmisítette! A bádogból vödröket csináltatott, és a piacra hordatta, ilyen „mellékgazdaságot" létesített! A gerendákat pedig felfűrészeltette tűzifának az iroda számára. A „Pjatiricsici"-ben pedig eloserélte a Diesel-motort, amelyikkel a konyhakertet öntözték, egy személyautóra. De az autón nem utazhatott, mert se kereke, se motorja nem volt, még tízezer rubel kellett volna ahhoz, hogy kijavítsák. A konyhakertben meg közben elszáradt a káposzta, mert nem öntözték. Ná-

lunk is így kezdte. Vetés előtt bankettet rendezett a kolhozparasztoknak, hogy megünnepeljük az első barázdát. Nincs elég ökör, amit befogjanak az ekébe, ő meg erre a bankettre levágatott egy pár ökröt, méghozzá a legerősebbeket, akkorákat, hogy az ember fel se ért a szarvukig. Hát gazda az ilyen?! Nem hozza rendbe a dolgokat, hanem teljesen tönkretesz bennünket...

— És más megoldás nincs, csak otthagyni a kolhozt?

— Mit tegyünk?... Ez a Mityka Zaharcsuk születésétől fogva ilyen, én mondom. Az apja is hibbant volt egy kicsit, a nagyapja is. Az apja eladta a házát, és a pénzért harisnyagépet vett, amelyikkel harisnyát kötnek, azzal akart pénzt keresni. Ház nélkül maradtak, a felesége meg a fejéhez vágta a kötőgépet, mert az is olyan volt, mint a Mityka autója. Zaharcsuk nagyapó meg konyított valamit az ácsmesterséghez, s úgy akart meggazdagodni, hogy vett egy vízimalmot, és egy turbinát akart hozzá csinálni, hogy lisztet is őröljön, meg körhintát is forgasson, amelyiken a fiúk meg a lányok közbe hintáznak — pénzért. Amikor fel akarta állítani a turbinát, a víz alá merült, de a nadrágja beleakadt egy gyökérbe, meg is fulladt. Az egész családjuk ilyen...

— Ha nem kedvükre való elnököt kényszerítenek magukra, miért nem tettek panaszt? Írjanak a területi központba, vagy akár Moszkvába.

Az ukrán hallgatott.

— Nem levelező az én emberem — sóhajtott a kékszemű Nasztya, és szánakozva nézett férje hajlott alakjára. Egész idő alatt hallgatta a beszélgetésünket. — Mind a ketten ilyenek vagyunk. Én egy kicsit még kiismerem magam a betűkben, de ő sehogy. — És hozzátette: — Gricko, nem mondanád el ennek az embernek, hogyan akarta Mityka tevékre becseréltetni a lovakat?

Gricko legyintett.

— Egész nap is kevés, hogy mindent elmondjak róla!... Azt mondta egyszer: „Elmennék kiküldetésben a Volgára tevékért. Az olyan jószág, ha egyszer jól megetetik, két hétig

se nem eszik, se nem iszik. Megmarad a takarmányunk, eladjuk a szénát és szétosztjuk a pénzt a munkaegységre." Alig tudtuk lebeszélni. Azt mondtuk neki: „Hová állítjuk be őket télen? A mi istállónkba nem férnek be." — „Lyukat vágunk a vályú felett a mennyezetbe, hogy a púpja belemenjen a lyukba..." Az ördög tudja, miféle ember! Azt nem lehet mondani, hogy buta, de az okosak nem olyanok, mint ő...

— Ha már elmozdultak a helyükből, miért nem oda mennek, ahová tervszerű áttelepítés folyik: Szibériába, vagy Távol-Keletre? Segélyt is kapnának az államtól, és az ottani kolhoz is segítené magukat.

— Nem — mondta az ukrán és a fejét rázta — nem megyünk oda. Oda csak akkor mehet az ember, ha végleg letelepszik, azt pedig mi nem kockáztatjuk. Otthon maradt a házunk... Úgy gondoltuk, egy-két évet eléldegélünk itt, ezalatt otthon talán megszabadulnak Mityka Zaharcsuktól, és rendbejönnek a dolgok, akkor hazamegyünk. Tíz évet dolgoztunk a kolhozban, hogy is szakadnánk el tőle? Szép telkünk van ott, és a folyó is közel van. Minden rokonunk ott lakik, az enyém és az övé is...

Nasztya egyszerű, gyermekes tekintete elhomályosult, amikor az elhagyott hazai táj került szóba. Sokáig nézett abba az irányba, ahonnan a vonat idehozta őket, aztán a hegyek felé fordult, majd lesütötte szemét, és szaporán pislogni kezdett...

A közelünkben ülő egyik utas, aki velünk együtt a hajtányra várt, a csomagjaikra pillantva megszólalt:

— A kandúrokat is magukkal hozták?... Néni, minek hoztál macskát ide? Ez a ti háztáji állattenyésztésetek?

— Ki tudja, milyen helyre utazunk — felelte Nasztya. — Mi soha az életben nem mozdultunk ki hazulról. Hátha ott a hegyekben sok az egér vagy patkány, vagy... — Az asszony elfordult, és sírva fakadt.

Minél termékenyebb egy vidék földje, minél jobb az éghajlata, minél gazdagabb a termése — például a Kubáné — an-

nál több ilyen vándor „kolhozparaszt" gyűlik ott össze, akinek se otthona, se rokona, és lassanként el is felejti, honnan indult útjára.

Eléggé szívesen, különösebb válogatás nélkül veszik fel az ilyeneket a kolhozokba, még ott is, ahol a valóságban nincs is szükség munkaerőre. Megtörténik, hogy a kolhozban meglazul a munkafegyelem, amiatt kevés a munkaerő, és nehézségek támadnak a mezei munkák idején. S ahelyett, hogy komolyan foglalkoznának a munkafegyelem megerősítésével, a kolhoz vezetői úgy keresik a megoldást, hogy új kolhoztagokat vesznek fel. Ezzel persze egyáltalán nem javítanak a helyzeten, sőt tovább rontják, mert ezek az új tagok csak „idénymunkások", akik felrúgják a gazdasági számításokat, és átjáróházzá változtatják a kolhozt.

Vannak rajtuk kívül még úgynevezett „helyi vándormadarak" is, akik abban különböznek a távolról jöttektől, hogy saját falujukban az egyik kolhozból a másikba szökdösnek, anélkül, hogy elhagynák házukat. Rendszerint a nyár elején lépnek át — nem előbb és nem később — amikor már úgyszólván biztosan megállapítható a várható termés minden kolhozban, és amikor még nem késtek el attól, hogy egy másik kolhozba átlépve, az év végéig sok munkaegységet megkeressenek. Ha a vihar megtépázta valamelyik kolhoz földjeit vagy árvíz, esetleg jégeső tett kárt a vetésben, az ilyen ügyeskedő gyorsan „kapcsol", kérvényt ír a vezetőségnek, hogy zárják ki őt a kolhozból, és megállapítván, hol számíthat a legnagyobb termésre — a „Hajnal"-ban vagy a „Győzelem"-ben — gyorsan belép oda. A következő évben megváltozik a helyzet, úgy látszik, hogy itt lesz rosszabb a termés, és ő máris egy másik kolhozba lép be. A kolhozokba való be- és kilépés szabályai nem akadályozzák különösebben az ilyen átlépéseket.

... Az egyik kubáni faluban van egy régi ismerősöm, Leontyij Petrovics Krivosapka, szintén ács és asztalos, mint a manicsi „szibériai" Gunykin. Azok közé a kolhoztagok közé tartozik, akiket kezdettől fogva nem kellett meggyőzni a közösen végzett munka előnyeiről. Habozás nélkül lépett a kolhozba,

becsületesen dolgozik ott tizenegy esztendeje, és egyetlenegyszer sem utazott sehová a falujából. Mindenben, amit a kolhozában lát az ember, a magtáraktól, tehénistállóktól, lóistállóktól kezdve a lugasokig és az irodával szemben álló diadalkapuig, benne van az ő keze munkája, ha nem is egymaga csinálta. Kitűnő szakember, ügyesen, ízlésesen dolgozik, apjától és nagyapjától örökölte szakmáját, szereti, és ezt másoktól is megköveteli. Keserű tapasztalatok árán tanultam meg, hogy műhelyében nem szabad a munkapadra ülni. Nagyon nem szereti ezt, komolyan megharagszik érte, és akármi van a kezében, gyalu vagy véső, a tiszteletlen vendég hátába bök vele, mondván: „Hová, hová? Helyén van az eszed? Én ezen a munkapadon keresem a kenyeremet, te pedig mivel ülsz rá? Te Torricelli-féle légüres tér!" Leontyij Petrovics olvasott ember, és néha olyan szavakat sző a beszélgetésbe — hol helyesen, hol helytelenül — amelyeket a keze ügyébe kerülő újságokban, tankönyvekben és más könyvekben olvasott.

Gyakran megfordulok nála, valahányszor elmegyek a kolhozukba, felkeresem. Érdekesen társalog. Néha vele beszélgetve ellenőrzöm a bennem felmerülő témákat, elmondom legújabb megfigyeléseimet, észrevételeiből ítélem meg, vajon helyesen fogtam-e fel a dolog lényegét.

Beszélgettünk a kolhoz „vándormadarai"-ról is. Elegendő lesz, ha a szavait idézem. Azt hiszem, ő azt fejezte ki, amit a legtöbb becsületes kolhozparaszt gondol és mond róluk.

— Az a véleményem, hogy ezek az alakok bizonyára azok közül kerülnek ki, akik kezdetben a leghangosabban kiabáltak: „Úri rendszer! Kényszerítenek, hogy a kommunistákra dolgozzunk!" Most tetszenek nekik a kolhozok. Eltelt egy kis idő, körülnéztek: „Ejha, testvér, ez hasznos dolog!" — pláne, ha mi szájtátiak leszünk ezután is. Azt mondod, ez a Gunykin azzal kérkedett, hogy mindenütt felvették, nem utasították vissza. Igaz, felveszik, mert még nem tanultuk meg, hogyan ismerjük fel az ilyen zavarosban halászókat! Harácsolók! Nálunk is vannak hozzájuk hasonlók. Tavaly az aratás kellős közepén tizenkét család kilépett és elutazott. Nem akartak ne-

kik gabonát adni a munkaegységre, hogy ezzel visszatartsák őket, de ebből nem lett semmi! Olyan lármát csaptak, szaladtak a járási pártbizottságba, a végrehajtó bizottságba, az ügyészhez! És ebből sem okultunk, felvettünk tizennyolc családot, szaratoviakat, cskaloviakat és Ukrajnából valókat. Nem tudom, mire megyünk velük. Kettő már meglépett, Grúziába utaztak... Miért szaporodott el az ilyenfajta? Azért, mert rájöttek, hogyan lehet a munka neheze alól kibújni. Nem dolgoznak meg semmiért. Mi szőlőt, gyümölcsöt ültetünk, ők megvárják, mikor érik a gyümölcs, állatokat tenyésztünk, halastavat, erőművet építünk, és amikor kész, megjelennek ők. Egyetlen gondjuk: megvenni a vasúti jegyet. Az egyik megpróbálta, elutazott, aztán írt a komának, a sógornak, azok megtanácskozták a dolgot, s így fokról fokra egyre többen utazgatnak. A kolhozok gazdagodnak és mind több ilyen here repül be hozzájuk. Szerintem ez a legrosszabb emberfajta. A nép nyakán élősködik az ilyen kártékony protoplazma, bőségben él, részegeskedik, és teli van a dohányzacskója... De vannak olyanok is, akikről régebben azt mondták: hiányzik egy kereke. Ha nem szögezik le egy helyre, hogy dolgozzék, mint a többi, és ne dugja az orrát máshová, ne kínozza a családját, akkor soha nem tud rendesen berendezkedni... Valahogy meg kellene szelídíteni őket, véget kellene vetni ennek a disznóságnak. Különben nem lesz jó vége. A tősgyökeres kolhozparasztokat károsítja az ilyesmi, nekik pedig jövedelmező. Az a gazfickó elindul, hogy sok pénzt keressen, de úgy kéne lenni, hogy amikor megérkezik a céljához, ott közöljék vele, hogy vándormadarakat nem vesznek fel. Megy a másik kolhozba, ott se veszik fel: nincs jogunk felvenni — mondanák. — Menj csak pajtás oda, ahová áttelepítés folyik, ott gyökeret verhetsz. Ha pedig nem, akkor menj vissza oda, ahonnan cirkulálni kezdtél. Mi űzött el onnan? A szárazság? Akkor végy ásót a kezedbe, állj a sorba a többi mellé, és ásd tavakat, csatornákat. Manapság mindenütt építenek az emberek, még a sivatagba is elvezetik a vizet. Ezek nagyszerű idők, és te úgy kóborolsz a világban, mint a kivert kutya, azt szaglá-

szod, melyik házban sütnek húst. Rossz a föld? Hát aztán? Van már annak is ellenszere, megtanultunk trágyázni és fejtrágyázni. Minden a mi kezünktől függ, igenis a kezünktől, nem a lábunktól. Csak a farkasról mondják, hogy a lába táplálja. De az embert a keze. Éppen ezért rá kellene kényszeríteni őket, hogy kézzel dolgozzanak. Ezt könnyű megtenni: meg kell tiltani a kolhozoknak, hogy szökevényeket vegyenek fel, ennyi az egész. Ha nem terv szerinti áttelepült, ne vegyék fel! És az egész megszűnik: akarva-akaratlan, valahol gyökeret kell ereszteniük. Csakhogy szigorúan, nagyon szigorúan, mindenütt kivétel nélkül egyformán tartsák meg a törvényt: nem szabad felvenni!

Leontyij Petrovicsnak ezzel a javaslatával teljesen egyetérthet az ember, csak még egyet kell hozzátenni: azok a helyi szervek, amelyek olyan könnyű szívvel „leveszik a listáról" a kolhoztagokat, és elindítják „cirkulálni" az egész országban, jobban tennék, ha az ilyen egyszerű eljárás helyett gyakrabban elnéznének olyan helyekre, ahol „a fejjel nem lehet kijönni", mint abban a kolhozban, amelyet otthagyott a „nem levelező" Grickó, feleségével, Nasztyával, és kandúrjaival.

1940

A krasznodari terület egyik járásába utaztam, hogy riportot írjak a kolhozbeli újítókról. A „Vörös Hajnal" kolhozt ajánlották, amelynek kísérleti tábláján Praszkovja Makszimovna Bondarenko gazdálkodott, és ő vezette a kolhoz laboratóriumát is.

A kolhoz elnöke tájékoztatott Bondarenkóról, dicsérte, de valahogy lelkesedés nélkül: amikor róla beszélt, nem nézett a szemem közé, s látszott rajta, hogy szavai nem szívből jönnek.

— Senki sem ért el nagyobb terméshozamot a járásban Bondarenkónál, ez igaz. Hektáronként hetven mázsa kukoricát takarított be, a ricinusért pedig területi prémiumot kapott. Mi is adtunk neki egy tehenet, és tavaly elküldtük üdülni.

— Eszerint jól dolgozik?

— Igen, de... Volt már a kolhozban, beszélt az emberekkel?

— Miért?

— Vannak kolhozparasztok, akik nem szeretik. Magunk sem tudjuk, hogy miért.

E beszélgetésnél a kolhozelnök szobájában jelen volt a kolhoz pártbizalmija is.

— Ez igaz — erősítgette ő is. — Nagyon lendületesen dolgozik, de magatartásában valahogy abnormális jelenségeket észlelhetünk.

— Elbízta magát?

— Nem, ezt nem mondhatjuk. Az emberek mégis élesen agresszív magatartást tanúsítanak vele szemben. Ha az ered-

ményeit említjük példaképpen, hát meg sem akarják hallgatni.

Ez az egész beszélgetés kellemetlen benyomást keltett bennem. Arra kellett gondolnom, hogy talán azért vannak „abnormális jelenségek" Bondarenko magatartásában, mert a kolhozban baj van a vezetéssel.

Bondarenko elvtársnő már nem fiatal; negyven év körüli, sovány, sötét bőrű, fekete hajú özvegyasszony, van benne valami cigányos. Magányosan lakik, a lánya a városban egyetemen tanul, orvosnak készül, a fiát a múlt évben hívták be a Vörös Hadseregbe. Bár Praszkovja Makszimovna egész idejét a mezőn tölti, és ritkán van otthon, mégis barátságos és tiszta a lakása. Háza régi kétszobás paraszthház, lakása a közfalba épített óriási orosz kemencével és kicsiny, homályos, utcára néző ablakokkal otthonos benyomást kelt. Az első szoba közepén fehér abrosszal leterített kerek asztal, körülötte négy szék. Közvetlenül az asztal fölött függ hosszú zsinóron a zöld üvegernyős villanylámpa; az áramot a kolhoz villanytelepe szolgáltatja a malomból. A sarokban könyvállvány, az ágy mellett faliszőnyeg, a másik falnál dívány. Az orosz kemence fekvőhelyét, amely elcsúfítaná a szobát, csipkés függöny takarja el. Ugyanilyen függönyök vannak az ablakokon. A padlón háziszőttes futószőnyeg. Bondarenko maga is tisztán, ízlésesen öltözködik. Amikor beléptem hozzá, éppen valahová készülődött. Jó szabású, sötétkék kosztüm volt rajta. Este pedig a kultúrotthonban láttam, akkor cigányos, színes, földig csüngő rojtokkal díszített selyemkendő volt a vállán.

Beszélgetni kezdtem vele, és ebből a beszélgetésből engem persze — a pártbizalmi fellengzős szavaival élve — mindenekelőtt annak a bizonyos „agresszív magatartásnak" az okai érdekeltek. Ezzel kezdte:

— Hát igen, rólunk sokat írtak már. A járási újság szinte mindennap hoz valami effélét: „A sztahanovista kísérletező Bondarenko sikerei", „Praszkovja Makszimovna üdülőbe utazik", „A kolhoz kitünteti a legjobb sztahanovistáit" és más ehhez hasonlókat. Eleget, sőt túl sokat dicsértek, pedig nem

megy minden olyan simán, ahogy azt egyesek képzelik. Jobb volna, ha maga az érem másik oldaláról írna.

— Hogyhogy, melyik oldaláról?

— A nehézségeinkről. A nálunk folyó harcról. Az elnök jól mondta: nem szeretnek...

És elmondta sorjában...

Hogy mit mondott el izgatott hangon — néha könnyek között — azt itt leírom.

— Azt mondja: „nem értjük, miért ez az ellenségeskedés?" Ha akarnák, megértenék!... Nincs ennek semmi különleges, érthetetlen oka. Igaz, nincs okuk, hogy szeressenek, mert bizony, sok embernek a tyúkszemére léptem már. De ez a mi munkánkban elkerülhetetlen.

— Nem akarok régi dolgokról beszélni. Most tavasszal a következő eset történt. Az egyik brigád árpát vetett. A traktoros, Petyka Szorokin, nem tudom miért, talán mert álmos volt és elbóbiskolt, vagy mert nem ért a munkájához, de látom: nagyon rosszul vet. Nemcsak hogy bevetetlen foltokat hagyott, hanem görbén, összevissza haladt. Szóltam neki: „Petyka, ez nem jól van így. Állítsd meg a gépet, nem engedem, hogy így vess!" Erre ő felfortyan: „Paranya néni, te mindig belekötsz az emberbe. Micsoda kibírhatatlan nőszemély vagy! A brigádvezető nem szól semmit, de neked nem jó. Mire való a vetésben az egyenes vonal? Hogy szemre szép legyen?! Nem kapásnövény az árpa, amelyen végig kell menni kapálógéppel!" Mondom én neki: „Buta vagy! Azt hiszed tán, hogy a szépség miatt kell az egyenes vonal? Nem! Hanem azért, hogy minden mag úgy kerüljön a földbe, hogy a szomszédját ne zavarja. Ha te görbén mész, az egyik helyen egymásra kerülnek a sorok, a másik helyen meg ritka lesz a vetés, üres marad a föld." De ő nem hallgat rám, és tovább vet a maga módján. A brigádvezetőjéhez fordulok: „Adj nekünk más traktorost!" Az meg csak a vállát vonogatja: „Honnan vegyek, mind dolgozik." Hát most mit csináljak? A vezetőségbe szaladjak, vagy a gépállomásra? Amíg odajutok és bebizonyítom az igazamat, addig befejezik az árpa vetését. Látom, magamnak

kell valamit tennem. A traktor után szaladok, elébe állok, kitárom a karom és odakiáltok Petykának: „Megállj, mert én nem mozdulok innen, még ha agyontiporsz, akkor sem." Leállítja a traktort és káromkodik. A lányaim meg ezalatt észrevétlenül a háta mögé kerültek, lefogták kezét-lábát, szépen leemelték az ülésről, mint valami nagyurat, kivitték a táblaszélre és letették a barázda mellé a bogáncsok közé. „Hűsölj csak itt egy kicsit, fújd ki a mérgedet, de nehogy a géphez menj, mert megkeserülöd." Amikor a brigádvezető látta, hogy mi történik nálunk, nem tehetett mást, maga ült a traktorra és elvetette az árpát, mind a tizenöt hektárt. De úgy vetett, hogy abban igazán senki sem találhat kivetni valót. Olyan egyenes minden sor, mintha vonalzóval húzták volna. Mi pedig csak ezt akartuk.

Vagy egy másik eset a sok közül. Tudom én, hogyan festenek le engem: „Szoknyás ördög ez, nem asszony!" Hadd beszéljenek, nem törődöm velük, de azért mégis bosszantó, hogy olyasmit fecsegnek, amiből egy szó sem igaz. Mindent el sem mondhatok, túl hosszú história lenne... Azt is mondták rólam: „Csapatában úgy befogta az asszonyokat, hogy még lélegzeni sem hagy nekik időt, még azt is megtiltja, hogy leüljenek pihenni. Csak éppen a korbács hiányzik a kezéből, és kész csendőr lenne!" Az én lányaim pedig nevetnek rajtuk: „Azt hiszik talán, hogy rabok vagyunk, akiket akaratuk ellenére arra kényszeríthet, hogy vele dolgozzunk? Nem dolgozik Paranyka is velünk? Vagy talán megbabonázott bennünket?" Azt is mondták, hogy a szép szememért kaptam a prémiumot. Nem is tudom, még mi mindent pletykáltak. Irigységből beszélnek mindent összevissza, ami eszükbe jut...

És miért haragszanak rám? Hogy is mondjam... Elmondtam az előbb egy példát, de mesélhetnék még sokat. Vannak olyan emberek is, akikkel soha nem volt semmi bajom, nem veszekedtünk sem a föld miatt, sem a munkában nem volt nézeteltérésünk, mégsem tetszünk egymásnak.

Kezdem mindjárt a mi elnökünkkel, Vaszilij Fjodorovicscsal. Tulajdonképpen nem volt vele semmi különös bajom,

nem indított ő semmiféle hajszát ellenem. Ilyesmit nem csinált. Képzett ember, ismeri a rendeleteket, tudja jól, mi a sorsuk azoknak a vezetőknek, akik a Sztahanov-mozgalom kerékkötőivé válnak. Sőt, látszólag támogat, prémiumot ad, a díszelnökségbe javasol, és így tovább. De hát mégis érzem, hogy mindez nincs ínyére. Amint mondani szokás, nem szívből, hanem számításból teszi.

Ezért hát mi, sztahanovisták, olyan emberek vagyunk, akik soha nem nyugszunk, nyakig vagyunk a gondban, és másnak sem hagyunk nyugtot. És a mi Vaszilij Fjodorovicsunk egy kissé nehézkes ember, de bezzeg nagyon szeret dicsekedni az eredményeinkkel. Minden gyűlésen elmondja: „Emlékeztek, milyen szörnyű gyomosak voltak a földjeink harminckettőben? A lovas ember sem látszott ki a gazból! S mit kapott akkor az ember egy munkaegységre? Morzsákat. És most? Hat kilót! Mi kell még?" És így tovább. Eszerint mi már eljutottunk a végcélhoz, tovább menni nem lehet; legényes, fogjátok ki a lovakat és aludjatok. Erre én gyakran azt mondom neki: „Vaszilij Fjodorovics, nem fájdul meg a nyakad a sok hátrafelé nézéstől? Unom már hallgatni azt a harminckettes évet! Nem hat kilót, hanem ennél is többet kapnánk ma, ha mindenki egyformán küzdene a termésért." Ilyenkor sem mond ellent. „Nagyon helyes" — mondja. És még tapsol is nekem. A tenyerével tapsol, de az arcán nyoma sincs az örömnek. Keresztüllátok rajta. Az én szavam kés a szívébe. Miattunk nem nyugodhat a babérain. Ezért van az, hogy ha nem megy valami a munkában, ha kétségeim vannak, akkor nem szívesen megyek az elnökhöz, aki pedig az egész kolhoz feje, a mi legfelsőbb vezetőnk. Előre tudom, hogy „velem érez" s azt mondja: „igazad van", de tenni nem tesz semmit.

Hogy is jártunk mi a brigádvezetővel? A régi brigádvezetőnk Anyiszim Petrovics Bozskov volt. Amióta a kolhoz megalakult, 1929 óta, itt dolgozik. Már azt is javasolták a taggyűlésen, hogy huszonöt százalék munkaegységpótlékot adjanak neki sok esztendős szolgálataiért. De mi, sztahanovisták, mást javasoltunk: ha kell, adjanak neki akár ötven százalék pótlé-

kot is — sőt még elismerő oklevelet is — de a brigád vezetése alól mentsék fel!

Miért támadtuk így meg? Egyszerűen azért, mert látjuk, hogy a mi Bozskovunk kiöregedett, nem annyira éveinek száma, mint inkább tettei alapján. Úgy éreztük, hogy a brigádvezető súlyos béklyó a lábunkon. Télen szakmai továbbképző tanfolyamokat szerveztek, egyetlen előadást sem hallgatott meg. „Én úgyis kvalifikált szakember vagyok a fejem búbjáig. Mindenféle laboratórium nélkül kielemzek minden hektár földet, mert tíz év óta éjjel és nappal milliószor végigbotladozom a barázdákban." Elküldték Krasznodarba, hogy tanuljon. Megérkezett, és elment a hallgatók szállására, megkérdezte, mi a tananyag. Azok aztán elmondták, tizenegy tantárgy van: orosz nyelv, matematika, kémia, botanika és még egy csomó. „Tizenegy tantárgy... kémia, botanika! Ahhoz, hogy ez mind beleférjen az ember agyába, akkora fej kéne, mint a lóé!"

És azon nyomban a pályaudvarra sietett, hogy még az esti vonattal hazajöjjön.

Hát ilyen ez a Bozskov. Igaz, nem volt rossz gazda, mindennel törődött, éjjel-nappal a brigádjában volt. De mit ér mindez, ha az ember nem akar az orránál tovább látni. Hozzáfogtunk, hogy korszerűen, az új agrotechnika szerint műveljük a földeket, és azt vettük észre, hogy tulajdonképpen nincs brigádvezetőnk.

Egyszer azt mondtam neki: „Bozskov elvtárs, kísérletképpen boronáljuk ezt a három hektár árpát, nézd, milyen kéreg keletkezett rajta! Meglátjuk, mi lesz az eredmény." Megijedt: „Mi az, Paranyka, elment az eszed? Ilyet életemben nem hallottam! Hogy a tavaszi vetést tavasszal boronálják?" — „Én már hallottam — feleltem neki — és olvastam is róla." Boronáltunk, és azon a földön hektáronként két mázsával több termett, mint a többin. Más alkalommal kálisó műtrágyát szórtunk az őszi búzába, meglátta és így szólt: „Mi az ördögnek kell a te orvosságod ide, a föld úgyis zsíros, nem bírja ki a búza és eldől." A lányok nevettek rajta, ő meg nem érti, hogy

miért. „Menj, Bozskov elvtárs, aludd ki magad — mondom én neki — ne hozd magad szégyenbe!" Ő meg így: „Miért kerülnék szégyenbe?" — „Mert nem tudod, mondom, hogy a kálisót éppen azért használják, hogy ne dőljön el a gabona, hiszen a szárát erősíti!"

Hazament, mi meg arról beszélünk, hogy ez így nem jól van. Nálunk persze nem tehet kárt, mert mi tudjuk, miből, mikor és mennyit használjunk, de a brigád nagy. Mit locsoghat a többieknek? Így persze arra törekedtünk, hogy a vezetőség váltsa le. „Nem akarunk ilyen özönvíz előtti brigádvezetőt! Volt olyan idő, amikor talán jó volt az ilyen, de most már nem alkalmas a vezetésre." Sokáig gondolkoztak: sajnálták, hiszen tíz éve dolgozott nálunk. Végül mégis leváltották. Az új brigádvezető párttag, képzett ember, értelmes. Persze, most Bozskov meg a felesége, a testvére és az apósa, az egész rokonsága, a barátai mind haragszanak ránk, és a pokolba kívánnak engem.

Az ember úgy gondolná: a kísérleti táblán nagy a termés, szemmel láthatóan be van bizonyítva mindenki előtt: ha a régi módon dolgozunk, nyolcmázsás termés és sovány munkaegység lesz, mint egykor, ha ellenben alkalmazzuk a tudományt, harminc-negyven mázsát is elérhetünk — egyszóval, mindenkinek megmutattuk az utat, amelyen járni kell, és most tülekednek, hogy kövessék példánkat... Sajnos azonban, nem így van. Ha pedig... akkor...

Nem olyan egyszerű dolog negyven mázsás termést elérni. Milyen módszert alkalmaztunk mi? Az alapvető dolog a vetőmag kiszámítása. Megmértük a búzát, és kiszámítottuk, hány szem van egy kilóban, s ez után állapítottuk meg a vetés normáját. Csak keresztsoros vetést alkalmaztunk, a vetőcsoroszlyákat közelebb hoztuk egymáshoz, és kétszer annyi magot vetettünk, mint a norma; emiatt Bozskov a haját tépte: „Tönkreteszted ti engem! Miattatok bíróság elé állítanak! Ki hallott már olyat, hogy három mázsa vetőmagot vessenek egy hektáron? Tönkremegy a vetőmag, nem hoz kalászt!" Mi pedig úgy számítottuk ki, hogy nincs szükségünk a sorok között

tizenöt centiméteres közre, mert így sok föld marad kihasználatlanul. Bátran szaporíthatjuk a sorokat, és mégsem lesz túl sűrű, hiszen a vetőmag teljesen egyenletesen oszlik el az egész területen. Ebben az esztendőben harminc tonna baromfitrágyát gyűjtöttünk össze. A kolhozparasztok baromfiudvaraiból szedtük össze, a kolhoz baromfi-farmján és a szovhozban is kaptunk. Nem messze tőlünk van egy baromfitenyésztő szovhoz. Nem igaz az, hogy a nyilvántartó borravalóért több munkaegységet írt be nekünk, ellenben igaz az, hogy én magam két ízben is vittem a szovhozba ajándékba a baromfitelep vezetőjének egy-egy félliter pálinkát, hogy az egész trágyát a mi kolhozunknak adja. És nem trágyáztuk a földet csak úgy hűbelebalázs, hanem mindig megvizsgáltuk, mire van szüksége, mi hiányzik belőle — zsír, savanyúság vagy só? Minden részlegben elemeztük a talaj összetételét, s csak ezután állapítottuk meg, hogy milyen trágyát szórjunk és melyikből mennyit, nehogy hiányt szenvedjen a növény vagy egyoldalúvá váljék a táplálkozása. Sok hercehurca volt ám ezzel! A kalászosokat — az őszit is, meg a tavaszit is — tavasszal boronáltuk, helyenként kétszer is. A kapásnövényeket, ahol például ritka volt, kézzel utána vetettük. A ricinust, az egészet, körülmetszettük. És persze mindig jó minőségű munkát végeztünk.

Tíz nő dolgozik velem a kísérleti táblákon. Még nem is pirkad, az én lányaim már fejik a teheneiket. Szinte egyszerre, ugyanazon minutában ébrednek. Ahogy Kuzmenkinékhez érek, Kátya már ott áll a kapuban, kapával a vállán, mint a katona az őrségen. És hallom, hogy a szomszédja, Nasztyenka Rjabuhina, már a kútnál lubickol — mosdik. „Készen vagytok, lányok?" — „Készen!" — „Akkor mehetünk." Az is előfordul, hogy a táblára érkezve, leülünk, várjuk, hogy megvirradjon, mert még nem látjuk a gyomot. Amikor más csapatok megkezdik a kapálást, a mienk már két-három sort megkapált.

A legfontosabb persze, hogy az ember az eszét használja. Kezdetben azt gondoltam, hogy talán azért haragszanak a sztahanovistákra, mert ha mindenki úgy dolgozna, mint mi, akkor sokkal több volna a munka. Hiszen azelőtt sohasem fog-

lalkoztak a trágya és a trágyalé összegyűjtésével, kihordásával. Aztán rájöttem, hogy nem; másról van itt szó. Ma nem félnek a munkától. Nem! Mindenki sokkal jobban dolgozik, mint mondjuk három-négy évvel ezelőtt. Ma már megbecsülik a munkaegységet. Sőt, az is előfordul kora tavasszal vagy betakarítás után, amikor kevés a munka, hogy szinte veszekszenek a munkáért. Ha csak kapálni, boronálni és kaszálni kellene, akkor minden brigád kétszer annyi földet is elvállalna, csak adjanak neki. De hát tanulni is kell, és öreg fejjel kell az iskolapadba ülni, hogy mindenféle jarovizálással és hibridizálással tömjék tele a fejüket. Ezt egyesek olyan ijesztőnek hiszik, hogy inkább lemondanak a húszkilós munkaegységről is, csak hogy ne kelljen tanulni, és békén hagyják őket. Hat kiló gabona talán nem sok? Háromszáz munkaegységet ledolgozik az ember, és majd húsz mázsa gabonát kap. Hát mikor volt az, hogy a középparasztnak — a szegényparasztról nem is beszélek — minden kiadása után ennyije maradt volna tisztán?

Látja, ezt már megszokták az emberek. Pedig nekünk jobb lenne, ha még több gabonánk teremne. Többet adhatnánk el az államnak, és építhetnénk valami nagyot a kolhozban. Átkozott megszokás! Hányszor elmondtam már: „Petro apó, a vén juhász, megszokta egész életén át, hogy könyökére támaszkodva aludjék. Egyedül, bojtár nélkül legeltette a juhnyáját, éjjel-nappal vigyáznia kellett. Lefeküdt hát a puszta földre, könyökét megtámasztotta, fejét tenyerébe hajtotta, hogy láthassa, merre járnak a juhok, és így bóbiskolt. Keresete egy köcsög aludttej meg egy cipó volt minden háztól. A cipókat otthon a padláson halomba gyűjtötte, azok ott megszáradtak és oly kemények lettek, mint a kő — télen pedig, amikor nem dolgozott, baltával felaprították, és vízben áztatva megették őket. Persze, nem volt olyan jóízű, mint a fehér kalács. De azt hiszem, ő sem ellenezné, ha öregkorára a fiai saját autójukon vinnék a komájához vendégségbe, ő pedig úgy ülne a kocsiban, mint egy külügyminiszter: rókaprémes bundában, perzsa kucsmában, szarvasbőr kesztyűvel a kezén?"

A kolhozparasztok nevettek rajtam: „Ó, Paranyka, nem lesz ez egyhamar! Sokat akar a szarka, de nem bírja a farka." — Miért ne lenne hamar? — kérdem én. — Minden tőlünk függ. Lehet hosszú időre elnyújtani, és megtehetjük hamarabb is azt az utat. Attól függ, hogyan fogunk hozzá. Csak minden erőnkkel akarnunk kell előrehaladni, méghozzá óriási léptekkel. És ehhez az is kell, hogy a mi vezetőink ne a kolhozok alapításának régmúlt esztendeiről, hanem a máról és a jövőről beszéljenek nekünk...

Még nem mondtam el, hogyan váltották le Bozskovot. Nemcsak az agrotechnikáról volt szó, más tekintetben is meg kellett őt szégyenítenünk.

Május elseje előtt ellenőriztük a versenyszerződés teljesítését, és házról házra mentünk, hogy megnézzük, hogyan készülnek a háziasszonyok május elsejére: kitapasztották-e, kimeszelték-e a házat. Bementünk Bozskov feleségéhez is, hadd nézzük, hogy él a mi szakképzett brigádvezetőnk. Nagy házban lakott, amely valaha kuláké volt, de belül olyan üres, hogy csikók is ficánkolhattak volna benne: három lábú asztal, mindenfelé kupacokban a gabona, a sarokban ágy helyett deszkából összetákolt priccs, és rajta fekszik a felesége újszülött, egynapos gyermekével. Piszok, egérszag. Szánalmas látvány!...

Megkérdeztük az embert: „Hol van az új ágyad?" (Néhány nappal azelőtt vásárolt a szövetkezeti boltban nikkelezett, sodronyos új ágyat.) „A padlásra vittem, hogy ne foglaljon el helyet. Úgy állt itt a szoba közepén, mint egy kombájn." — „Mi az, talán nem tetszik neked?" — „Dehogynem, jó ágy, éppen azért vigyázni kell rá, üresen mégsem állhat itt." — „Hát nincs ágyneműtök?" — kérdem én. — „Bizony nincs. Van ugyan ott a priccsen mindenféle rongy, de azt nem rakhatja az ember az új ágyra. Paplanunk sincs." — „Venni kell. Nézd, mennyi gabonád van. Biztos van még a tavalyiból is. Mondd, Anyiszim Petrovics, mire spórolsz te annyira?" Ő meg mosolyog: „Jól van no, kitalálták, mibe kössenek bele. Nem viszi el az ördög a priccsen sem. A mi csontjaink megszokták a keményet. Nem első évben fekszünk most rajta." —

„Hát ha megszoktátok, aludjatok rajta — mondom én. — Sőt, alhatsz a búzán is. Rádobod a subádat és lefekhetsz. Az ágyat pedig jól pakold be gyékénnyel, nehogy a nikkel lejöjjön róla, akkor húsz év múlva is olyan lesz, mint az új."

Mosolyog, nem sérti meg a tréfa, én meg dühöngök. „És miért szült a feleséged itthon, miért nem vitted be néhány házzal odébb a szülőotthonba?" „Úgy beszélsz — mondja — mintha ilyesmi még sohasem lett volna a világon! Olyan régóta tudnak a mi asszonyaink tán a szülőotthonról? Hányszor kellett nekik ott helyben, a mezőn szülniük?" Erre aztán megmostuk a fejét: „Vadember vagy te, Anyiszim Petrovics! A te fejed és a csontjaid is megszokták mindazt, ami maradi, ezért félsz te úgy mindenféle kémiától." A kolhozvezetőség ülésén ezt is beolvastuk neki. Egy emberként azt bizonygattuk: „Ilyen ember nem lehet a mi vezetőnk, hová vezet ő bennünket?" Az asszonyok aztán pletykálkodtak: „Azért váltották le Bozskovot, mert nem tetszett Paranykának, hogy nem az ágyban hál a felesége, hanem a deszkapriccsen. Nem kultúrember!"

A legtöbbet az ilyen pletykákkal kellemetlenkednek nekünk. Talán azért van az, mert mi sem könnyebb, mint belemarni valakibe és aztán elbújni — az ember aztán keresheti, ki találta ki a rágalmat... Néha úgy megbántják, annyit izgul miattuk az ember, hogy egész éjszaka magányosan sír... Nevetségesen hangzik, de még a kosztümjeim is — ezek a rongyok — szemet szúrnak egyiknek-másiknak. „Ó, de szeret flancolni a mi Paranykánk! Vénasszony már, de szeret úgy öltözködni, akár egy fiatal!" Kinek mi köze hozzá? Gabonám van, pénzem van — mit csináljak vele? Azért, mert öregasszony vagyok, olyan toprongyosan járjak, hogy rossz legyen rám nézni? Az ilyen pletykák miatt kellett az édestestvéremet bepörölnöm. Igen, ez is megtörtént...

A dolog úgy történt, hogy éppen a ricinust takarítottuk be a múlt évben. A mi táblánkon vetettünk a legkorábban, és nálunk érett meg elsőnek. Szombaton megnéztem: látom, hogy kezd hullni a magja. Elhatároztam, hogy másnap letörjük, a munkaszünetet meg vasárnap helyett szerdán vagy csütörtö-

kön tartjuk. A betakarítás után kiszámítottuk a terméshozamot. Nálunk tizenöt mázsa volt hektáronként, a többi csapatban hét, nyolc, nyolc és fél. Rövid idő múlva, senki se tudja honnan, elterjedt a hír, hogy Praszkovja Makszimovna azért takarította be sztahanovistáival vasárnap a ricinust, mert azon a napon nem volt más a földeken, más tábláit is megdézsmálták, így növelték a saját termésüket.

Éppen a mezőn voltam, néztem, hogyan kelt ki a vetés, amikor odajön hozzám Kuzmenkinék Kátyája és elmondja, hogy miket is beszélnek rólunk. Az asszonyok összegyűltek a mezőn, lázongtak, kiáltoztak: „Paranyka biztosan mindig így növeli a terméshozamot — a mi táblánkról szedik össze a termést!" Amikor ezt meghallottam, reszketni kezdett a kezem, és egészen elhagyott az erőm. Ki volt, aki ezt az aljasságot kitalálta? Odamentem az asszonyokhoz, hogy lecsendesítsem őket. „Tisztázzuk a dolgot, ki látta, hogy mi letörtünk a ti ricinusotokból? Szányka, te mindenkinél hangosabb vagy — te láttad?" — „Nem, én nem láttam, nekem Feklusa mondta." — „Jó, jöjjön csak ide Feklusa. Feklusa, te láttad?" — „Én magam nem láttam, de hallottam, hogy az asszonyok beszéltek róla." — „Ki beszélt róla?" — „Ott van a Dáska, ő mondta." — „Hát neked, Dása, ki mondta?" Kikérdeztem mindegyiket sorba, és kiderült, hogy az én édestestvéremtől, Kirjuhától ered a hír. Ő aztán már senkitől sem hallotta, hanem maga találta ki és terjesztette. „Tréfából találtam ki — mondta nekem — hogy bosszantsam az asszonyokat." Tréfából!

Ismeri a fivéremet? Volkov a vezetékneve. Két évvel idősebb nálam, nagydarab ember, fogadásból a fején töri el a téglát. Kezébe veszi, homlokához vágja, és a tégla kettétörik. Egyszer egy központi megbízottal fogadott, és ötven rubelt nyert így tőle. Pedig az a legkeményebb samott-téglát adta a kezébe — mégis kettétörte.

Mi okból rágalmazott meg bennünket? Ugyanazért, amiért a többiek pletykálkodnak. Mert az én bátyám úgy fél minden újítástól, mint a leggonoszabb ördögtől. Amikor megjelent nálunk az első traktor, folyton nyomon követte, és a földet sza-

golgatta, nincs-e petróleum szaga. A kombájnokra ezt mondta: „Végünk van! A gabona megrohad, és éhen veszünk!" Amikor belépett a kolhozba, egész jelenetet rendezett. Az a nagy tuskó majdnem belebetegedett, lefogyott, két hónapig fájt a gyomra, hasmenése volt. Az orvos megvizsgálta, és azt mondta, az ijedtségtől kapta...

Megkérdeztem tőle: „Hogy merészelted te, kedves bátyám, azt mondani, hogy elloptuk más ricinusát?" Ő meg magyarázkodik: „Tréfáltam. Mit kötsz belém?" — „Nekem pedig elegem volt ezekből a buta tréfákból, mindennap kitaláltok valami ilyesmit." — És megmondtam neki a véleményemet: — „Miért rágalmazzátok így a sztahanovistákat? Mi rosszat tettünk nektek? Mint a vak macskakölyköknek, úgy kéne az orrotokat a tejbe nyomni, hogy megértsétek, mi a jó... Miféle ember a kolhozban a sztahanovista? Aki azt hazudja, hogy a sztahanovista csak a prémiumért dolgozik, az vagy hülye, vagy ellenség. A sztahanovista olyan ember, aki türelmetlenül várja azt az időt, mikor olyan lesz az életünk, amilyenről ma még nem is álmodunk. Azért veti latba minden erejét, hogy mi valamennyien megérjük a kommunizmust. Ti pedig bemocskoljátok a sztahanovistákat!... Szégyelljétek magatokat! Már régen elhatároztam, hogy egyszer olyan leckét adok valakinek az ilyesmiért, hogy megemlegeti. Most elcsíptelek téged, és neked felelned kell! Ezt nem viszed el szárazon! Ne haragudj rám. Te, a testvérem, rokoni szeretetből tettél nekem szívességet és én rokoni szeretettel fizetem vissza." És feljelentettem a bíróságon rágalmazásért. A népbíróság kijött hozzánk, nálunk tartotta meg a tárgyalást és megbüntették: egy éven át kell neki fizetni a bírságot a kolhoznak...

Nem annyira magamért, mint inkább a többiekért tettem. Ami engem illet, én egy tucat olyannal elbánok, mint az én bátyám, de aki utánunk jön, az ifjúság, még nem áll ilyen erősen a lábán. Itt van például Zsukova sztahanovista. Kihívott bennünket versenyre. Tizennyolc éves, olyan pici, alig látszik ki a földből. De csak látná, hogyan dolgozik! Családfenntartó, azazhogy inkább kolhoz-fenntartó. De ha rátámad egy

ilyen behemót ember, aki homlokával töri a téglát — ha nincs, aki támogassa, eltapossa a kislányt.

Persze, könnyebb volna a dolgom, ha a mi pártbizalmink igazi pártbizalmi lenne, de hát a miénk... egy rakás szerencsétlenség! Ha beszámolót tart, azt hihetné a hallgató, hogy idegen földön jár: „Azért jöttem, hogy kidomborítsam a ti hiányosságaitokat és kiélezzem a kérdést, honnan származnak a ti súrlódásaitok. Talán Praszkovja Makszimovna valakinek szubjektíve nem volt az ínyére. De objektíve kell őt kezelni, mert ha ebből a szemszögből vizsgáljuk, akkor, mint Marx mondta, és én is azt mondom..." — és megered a szája, és nem lehet megállítani! Egy órán át kerepel — de nem ért belőle az ember semmit. Én csak bámulom, mi van neki ott bent a fejében, milyen szerkezet, hogy nem tud egyszerűen, emberi módon beszélni, csak kificamított mondatokban.

A kolhozparasztok meg is kérdezték tőle. „És Marx mit mondott a te feleségeddel kapcsolatban? Kell-e neki munkába járni vagy sem?" A mi pártbizalmink világméretekben mindent lát, de azt, ami az orra előtt történik, azt nem látja. A felesége, fiatal, egészséges nő, a férje munkaegységein élősködik. Még egyszer sem ment ki a mezőre. Csodálatos, hogy nem unja a semmittevést! És még kolhozasszonynak nevezi magát...

De azért mégis fejlődünk. Egyre több a sztahanovista a kolhozunkban, különösen a fiatalok között.

Az öregek pedig így morognak nálunk: „Aki ilyen kolhozban nő fel, az nem lesz sohase jó gazda, hisz folyton csak babusgatják. Nem tanulja meg, hogy minden szemet meg kell becsülni, nem fáj a szíve minden kopejkáért, az ostorért, a kapáért. Nem tudja, hogyan lehet egész nap, pihenés nélkül, ökrökkel szántani, éjjel legeltetni, és az egész aratás idején száraz kenyéren és vízen élni." De hát ok nélkül nyugtalankodnak. Nézzék meg, mi lett ezekből a gyerekekből! Lehet, hogy nincs meg bennük a paraszti zsugoriság, de a földműveléshez értenek. Nem úgy vetnek, aratnak, mint régen, amikor csak elszórták a vetőmagot, és várták, mit ad az Isten. A tanulás

sokat jelent! Még két télen át tanulni fognak a tanfolyamokon, és mindegyikük leteszi az agrotechnikai vizsgát. Ha mindenki így tenne, akkor helyben lennénk . . .

A konyhakertben a sógornőm, Varvara Volkova mutatta meg, mit tud. Érdekes asszony az én Kirjuha bátyám felesége.

Amikor megalakultak a kolhozok, ugyanolyan nyűgös volt, mint a férje, Kirjuha, aki sokáig nem tudott magához térni, egyre fájt a szíve a vak kancájáért, amelyet társadalmasítottak. Varvara meg folyton átkozta a kolhozt! „Rábeszélték az én nagy szamaramat, hogy iratkozzon be, most pedig szinte eszét veszti! Mintha kolerás lenne — nem eszik, nem iszik, éjszaka a falhoz fordul, úgy fekszik, mint egy tuskó, és csak sóhajtozik. Hátha mindig ilyen lesz! Te jó isten! Kell a fenének az ilyen tehetetlen férj!" Egyre csak siránkozott! . . . De most nem lehet Varjára ráismerni. Egészen más, mint volt: megjött az esze. Velünk tanul a tanfolyamon.

Most fordítva van náluk. Hazajön Varvara késő este a tanfolyamról, járkál a szobában és tanulja a leckét: „Nitrogén, foszfor, kálium, kálcium . . . Talaj, altalaj . . ." Kirjuha meg kidugja fejét a takaró alól: „No, te rongyos agronómus, mikor fekszel már le? Oltsd el a lámpát! Én bizony nem kínlódnék, ha egyszer nem megy a fejembe! Még belebolondulsz a sok tanulásba." Az asszony meg így vág vissza: „Menj a pokolba!" Hallgat egy darabig az én Kirjuha bátyám, aztán újra kezdi: „Hát élet ez? Se nappal, se éjjel nem látom. Így volt ez tegnap, és így van ma is! Nős vagyok én vagy nőtlen?" Varvara meg így: „Neked mindig ez jár az eszedben. Aludj!" Kirjuha azelőtt ilyenkor családi perpatvart rendezett, verte az asszonyt, de most fél, hogy ő kap az asszonytól néhányat. Csak káromkodik, és leginkább engem szid. „Paranyka, ez a szoknyás ördög, feldúlja az ember békés családi életét! Az asszonyok mind megbolondultak! Valamennyi utána megy — tanfolyam, agrotechnika kell nekik, otthon pedig megdögölhet az ember!" Varvara reggel elmeséli nekünk, mit mondott Kirjuha, mi pedig nevetünk rajta . . . „Köszönöm, Paranyka, hogy móresra tanítottad, azóta velem is udvariasabb" — mondja Varvara.

Napfelkelte előtt találkozunk az utcán, és együtt indulunk a mezőre. Az én lányaim nagyon szeretnek danolni. „Gyújtsatok rá, lányok, valami vidámra!" A sarkon Varvara jön velünk szemben, kérdik tőle: „Mi újság otthon? Alszik még?" „Felébredt már, éppenhogy nyújtózkodni kezdett, amikor én már felöltöztem és indulni készültem. »Varka — szólt hozzám — nős vagyok én vagy nőtlen?«" „No, lányok — mondom erre — válaszoljunk énekkel neki.

Tacskó vagyok? Mondd, anyám!?
Nyomorék vagy vén talán?
Avagy tán a házam nem szép?
Mért nem szeret a fehérnép?"

Amikor a leglustábbak ablaka alá érünk, odaszólok: „Hangosabban, lányok, ne engedjétek, hogy elpuhuljanak!" Akkor aztán úgy kiengedik a hangjukat a lányok, hogy még az ablaküvegek is belérezegnek... „Még erősebben!..." Úgy vonulunk végig az utcán dalolva, mintha lakodalmon lennénk. Aki nem ismeri a mi szokásainkat, megijed: micsoda zenebona ez az éjszakában? Pedig nincs is éjszaka, hiszen már hajnalodik. Ilyenkor a legszebb — még hűvös van, a kakasok kukorékolnak, a patak csörgedezik az árokban, a szellő szertefoszlatja az éjszakai ködöt, és mindenfelé kellemes illatokat hoz a pusztáról...

Így van. De most már eltértem a tárgytól... nagyon kiszíneztem. Elég. Majd erről máskor írjon, most pedig csak arról, amiről beszéltünk. De vigyázzon, hogy úgy írja le, ahogy mondtam, hadd tudják meg, hogyan dolgozunk mi itt. Lehet, hogy egyesek azt hiszik, a sztahanovista élete a kolhozban csupa élvezet: mindenki tiszteli, segítenek neki, és munkája jutalmául a tenyerükön hordozzák. De nem egészen így van. Sok minden megtörténik a nap alatt...

1939

A kolhoz közgyűlése rövid volt, csupán egy kérdést tárgyaltak: a mozgósítás során a hadseregbe behívott Vaszilij Fjodorovics Scserbakov helyett a kolhoztagok Praszkovja Bondarenkót választották elnökké, aki a háború előtti utolsó évben brigádvezetőként dolgozott.

Az emberek korán, nyolc óra után szétszéledtek. A kozákfalu fölött még nem aludt ki az alkony rózsás pírja. A brigádvezetők az iroda körül álldogáltak, arra vártak, hátha behívja őket az új elnök valami tanácskozásfélére. De Praszkovja Makszimovna nem ment be az irodába. Röviden megkérdezte őket, ki hány napig fog még csépelni, hány szekérrel hordják a gabonát az elevátorra. Utasította Szemjon Tiscsenko brigádvezetőt, hogy adjon több fogatot, mert lemaradtak a gabonabeadással. Hogy honnan vegyen lovakat, az az ő dolga, elvehet a szalmabehordástól; ha ott jobban igyekeznek, két szekér is elég lesz. Anton Maznyukot figyelmeztette, miért nem küld a brigád már harmadik napja embereket az erőmű építéséhez, holnaptól kezdve legyenek ott annyian, ahánynak a munkabeosztás szerint lenni kell... Napbarnított ujjaival zavartan babrálta vállára vetett cigányos sáljának hosszú rojtjait, s mosolyogva mondta:

— Asszonyt választottatok elnöknek, elvtársak, most aztán ne sértődjetek meg, ha parancsolgatok. Mint ahogy mondani szokás: „Most egyétek meg, amit főztetek, mégha belegebedtek is." Megválasztottatok, és most engedelmeskedjetek úgy, mintha férfi lennék, nehogy fennakadás legyen.

Azután hazament, hogy pihenjen. Mindezek után egyedül akart maradni, hogy tisztázza gondolatait, s felfogja, mi is történt...

Praszkovja Makszimovnát otthon — mint mindig — komor csend és a két, kissé nedves, hűvös, kis szoba várta. Ez volt magányos, özvegyi lakása. Kitárta az ablakot és az ajtót, felhozott a pincéből egy köcsög tejet, és anélkül, hogy lámpát gyújtott volna, megvacsorázott, aztán elüldögélt egy kis ideig a küszöbön. Maroknyi napraforgómagot rágcsált. Később bement az utcai szobába, megvetette az ágyát és lefeküdt.

Az egész napi munka után a fáradtságtól azonnal mélyen elaludt, mintha mély vízbe ugrott volna fejest. De álma nem tartott sokáig, hirtelen felébredt, úgy tetszett neki, hogy valaki szólította. Kinyitotta a szemét, az ablak felé fordult, és érezte, hogy nem tud többé elaludni.

A sarokban, a kemence mögött, a falióra gyors ketyegéssel számolta a múló másodperceket. A szovjet földet tüzes félkörként övező frontokon, a levegőben és a földön minden másodpercben lelőttek, megsebesítettek valakit, zúgtak a motorok, dörögtek az ágyúk, robbantak a lövedékek, de itt, a kubáni faluban, nyugalom honolt. A füves kertekből a nyitott ablakon át behallatszott a tücskök ciripelése. A gyümölcsöskertekben éjjeli madarak fütyörésztek. Messze a kozákfalutól, az erdőben, patak csörgedezett. Békés, álmos hangon felelgettek egymásnak a szokatlanul korán, még éjfél előtt felriadt kakasok. Csak a falu legmagasabb épületének — a középiskolának — tornya emlékeztetett arra, hogy háború van. A szoba ablakából jól láthatta, hogy a gomba alakú toronytető alatt, a fekete rácsos erkélyen, amelyet a vérvörösen felkelő hold, mint valami tűzvész lángja, világított meg az éj sötét hátterén, két ember járkált. A kolhozőrség ügyeletesei egymást váltva, éjjel-nappal az eget kémlelték, nem jön-e ellenséges repülőgép.

A felkelő hold vörös fényébe bámuló Praszkovja Makszimovna fejében zavarosan követték egymást a gondolatok.

Az óra ketyegett — egy-kettő, egy-kettő. A sarokban, a padló alatt rágcsáltak, cincogtak az egerek. Ez volt az egyetlen élő

hang a házban. Az egerek cincogását hallgatva, Praszkovja Makszimovnát egyszerre meglepte az egyedüllét kibírhatatlan, egész testét megborzongató bánata. Jaj, de üres lett a háza! Nincs, akivel szót válthatna. Legalább lakója lenne. Akkor talán... De hisz azelőtt is így volt. Már három éve egyedül él, amióta fia bevonult a Vörös Hadseregbe, és lánya a városban tanul. De ezelőtt nem érezte annyira, hogy egyedül van. Várta a gyermekeit, tudta, hogy hamarosan hazajönnek. Nem nyugtalankodott különösképpen miattuk, talán azért, mert úgyszólván alig élt otthon. Este fáradtan ért haza a munkából, azonnal elaludt, és kora reggel már a brigádba ment, egész nap dolgozott, emberek között volt, az idő észrevétlenül telt. Most, amióta kitört a háború, nem alszik éjszaka. Néha estétől hajnalig álmatlanul fekszik ágyában, a mennyezetre bámul, és megfájdul a feje a gondolatoktól, amelyeket nem oszthat meg senkivel.

Most már nem várhatja, hogy gyermekei hamarosan hazajönnek. Fia a háború első napján a frontra került. Csapattestét röviddel a háború kitörése előtt Belorussziába helyezték át. Elvégezte az alhadnagyi iskolát, és egy szakasz élén azonnal a frontra küldték. A lánya ápolónő, ő is a fronton van. Gyakran ír, hetenként egy-két levelet is kap tőle. Néha csak egy-két szót: megvagyok, egészséges vagyok — de az is jólesik. A fiától már régóta nem kapott levelet...

Ma, amikor a taggyűlésen elnöknek javasolták, Praszkovja Makszimovna nem tett ellenvetést, csak annyit mondott: „Elvtársak, tudjátok, hogy a fiam és a lányom a fronton van, és rajtuk kívül senkim sincs. Ha rossz hírt kapok, nem tudom, hogyan viselem el, tudok-e majd úgy dolgozni, ahogy kell." Erre a kérdésre egy kolhoztag, akinek a fia a finnek elleni háborúban esett el, így felelt: „Tűrni kell, anya! Nemcsak a tieid vannak ott. Ez a bánat közös bánat. Ilyen időkben az ember nem adhat szabad folyást a bánatának, nem eshet kétségbe, mert akkor mindenki elpusztul, azok is, akik ma még a bölcsőben fekszenek..."

Gyermekek, gyermekek... Ebben a szobában, a sarokban

függő ikonok alatt szülte mind a kettőt. Mintha tegnap lett volna — itt élt a férjével. Ott állt a hosszú pad, mellette az egyszerű, festetlen asztal, emitt pedig a faágy. Ennyi volt az egész berendezés. A sarokban, a kemence mögött, a szalmán melegedtek télen a bárányok és a borjú. Itt, az ágy mellett, a mennyezetbe vert gyűrűn függött a bölcső. Az idősebb, Vászja, vele aludt az ágyban, Nyurka pedig a bölcsőben. Vászja úgy nőtt fel, hogy a hangját sem hallották, nem sírt, nagyon nyugodt gyermek volt, könnyen szülte és nevelte. Nyurka ellenben sírós, beteges volt. Praszkovja Makszimovna kinyújtotta a karját, mintha a sötétben megérinthetné a bölcsőt. Így tett azokon az éjszakákon, amikor a kislány sírt, ki sem nyitotta szemét, csak megfordult és ringatta a bölcsőt, amíg fáradtan újra álomba nem merült és karja le nem hanyatlott... Régen volt. Kirepültek a gyermekek a fészekből, mint a szabad madarak. Meglátja-e még, szívéhez szoríthatja-e még őket?... Mennyit szenvedett velük, amíg a maguk lábára nem álltak. Milyen nehéz volt annak idején a polgárháborúban, ezekben a zavaros időkben, az apró gyermekekkel. Azt sem tudta, jobb lenne-e, ha élve maradnának? Milyen sors vár rájuk, kéregetniük kell-e majd, vak koldusokkal együtt fogják a vásárokat járni?...

A gyermekeire való emlékezés felizgatta az asszonyt, és eszébe juttatta egész életét. Azt az életet, amelyre emlékezni sem szeretett, de akármit tesz is az ember, nem tudja elfelejteni. Legszebb évei, egész fiatalsága, ereje, minden elmúlt...

Nagy családú, szegény kozák lánya volt, apját az első világháborúban György-kereszttel tüntették ki, de elvesztette a lábát. Egészen fiatal, tizenhat éves volt, amikor férjhez adták, és tizenhét éves korában anya lett. A leánykor úgy repült el, mint egy rövid májusi éjszaka. Eljegyezték, anélkül, hogy megkérdezték volna, tetszik-e a vőlegény, csak hogy egy éhes szájjal kevesebb legyen. A vőlegény, Artyom Bondarenko, a gyermektelen, özvegy kovács, évei számát tekintve nem volt öreg — még a harmincat sem töltötte be — de a természete, a lelke nem volt fiatal. Négy évet éltek együtt, amikor 1919-ben

baleset következtében meghalt. Egy átutazó tiszt csődörét patkolta, a ló kiugrott a lefogópadból, téli, sarkos patkójával mellbe rúgta a kovácsot, aki nyomban szörnyethalt. Praszkovja szívében erről az emberről, gyermekei atyjáról semmi kedves emlék nem maradt.

Másfajta emberek voltak Praszkovja Maximovna ősei. Régi kozák családból származott, amely tönkrement, elszegényedett, de története mégis érdekes volt, és a mai napig is tisztelet övezte. Távoli őse, Jevsztyignyej Volkov doni kozák, Pugacsov harcostársa volt. Kislány volt még Praszkovja, amikor hallotta a családban a nemzedékről nemzedékre szálló legendákat Pugacsov és Rjazin felkeléséről, és már gyermekfővel megértette ezeknek a történeteknek forradalmi szellemét: „Nem vagyunk tolvajok és nem vagyunk útonállók..." Nagyapja, aki az új kozák terület benépesítésekor települt át a Kubánba, levágta az őket embertelenül megkínzó, gyűlölt kozáktiszt fejét, és a hegyekbe szökött. Nagybátyja, apjának a testvére, 1905-ben a többi forradalmár kozákkal együtt részt vett az Urupi ezred felkelésében, amely úgy járta a vörös lobogó alatt a kubáni kozákfalvakat, mint a Potyomkin-cirkáló a tengert. Nagybátyját húszévi kényszermunkára ítélték.

A Volkovok mind ilyen lázadók voltak. Sötét bőrű, fekete szemű, heves vérű, lobbanékony fajta...

De a férje, Artyom, nem vett részt a polgárháborúban sem a fehérek, sem a vörösök oldalán; felmentették a rossz szeme miatt. Csak a kovácsműhely érdekelte, semmi más.

Artyom Bondarenko vándormunkás a voronyezsi kormányzóságból került a Kubánba. Ugyanúgy, mint a többi „jövevénynek", neki sem volt semmije a kozákfaluban.* Házát bérbe vett telekre építette, de eltökélte, hogy tekintélyes emberré válik. Kalapácsával akart tőkére szert tenni, hogy aztán nagy birtokot vehessen bérbe a katonai tartalékterületből vagy

* Jövevénynek, „inogorodnij"-nek nevezték a kozákfaluban a kozák előjogokban nem részesülő, később betelepedett szabad parasztokat és iparosokat. — *A ford.*

üzletet nyithasson. Jó kovács volt, gyorsan és pontosan dolgozott, elhalmozták munkával. A hosszú, sovány kovács kormosan, piszkosan reggeltől estig dolgozott a műhelyében, csak néhány pillanatra szaladt be néha a házba, hogy megreggelizzen vagy bekapja ebédjét; gyakran éjjel, lámpafénynél is dolgozott, hogy egy jól fizető munkát idejében bevégezzen. Konokul haladt kitűzött célja felé, a családját éheztette, nem dohányzott, nem ivott, garast garasra rakott.

A forradalom után sem változtatott tiszteletteljes magatartásán a kozákfalu egykori előkelőségei, a tisztek és a gazdag kozákok iránt, akik pedig mások szemében már régen elvesztették korábbi tekintélyüket.

Artyom arról álmodozott, hogy ha majd elkergetik a bolsevikokat, és minden újra visszazökken a régi kerékvágásba, beadja kérvényét a kozákfalu elöljáróságának, vegyék be őt is a kozákok soraiba. Bérelt telke ily módon tulajdonává lesz, és földet is szerezhet hozzá. Arra számított, hogy mint jó szakembert, a falu hasznos mesterét, felveszik majd a kozákok közé. Ennek érdekében minden erejével azon volt, hogy barátságot kössön a befolyásos emberekkel. Gyermekei keresztapjául gazdag szomszédokat kért fel, és ünnepnapokon meghívatta magát hozzájuk. Minden vasárnap tiszta ruhában templomba ment, az első sorba tolakodott, és a kórussal együtt énekelt.

Mint sokan mások ebből a fajtából, az emberekkel szemben alázatos, szolgalelkű, de otthon, a családjában, zsarnok volt. Praszkovja egész együttlétük alatt nem hallott tőle egyetlen kedves szót, csak effféléket: „Add ide, vidd oda, készítsd el." Az esküvő után rövid ideig éltek csak békésen. Férje hamarosan szemrehányást tett neki a rokonai miatt. Rájött, hogy tévedett, nem olyan családba nősült, amilyenbe kellett volna. Kozákoknak ugyan kozákok, de rossz hírűek.

Praszkovja Makszimovna apját tizennyolcban beválasztották a falusi forradalmi bizottságba. Amikor bejöttek a fehérek, betegsége miatt nem tudott a partizánokkal elmenekülni, és felakasztották. Fivére elment a Vörös Gárdával.

Artyom néhány napig békében hagyta a feleségét, aki apjá-

nak kivégzése után lázasan, betegen ágynak esett, de később korbácsütésekként zúdította rá a szemrehányásokat.

— A rokonságod foltot ejtett rajtam. Tegnap a pópa a templomban kiátkozta az összes bolsevikokat, az apádra is sort kerített. „A vén hitetlen, mondta, elárulta Krisztust." Aztán, ahogy rám nézett, elhűlt bennem a vér. No, gondolom, most a vőre is sor kerül! Mostanában mindenre elkészülhet az ember. Elveszik a telket, elzavarnak a faluból, merre menjek? Az ördög sugalmazta nekem, hogy téged vegyelek feleségül! Nagyon kellett is nekem az ilyen éretlen! Még ha valamilyen szépség lettél volna. De hát koszos cigánylány voltál! Ó, én marha, hol volt a szemem!

Ha összevesztek, így szidta: „Bolsevista fattyú!" „Börtöntöltelék!" Korholta a fiatal, tapasztalatlan gazdasszonyt minden apróságért: ha késett a reggeli, ha elsózta a levest, ha a kutya feldöntötte a köcsögöt. Kétszer meg is verte ilyen semmiségek miatt. Amikor azonban harmadszor elkapta a kontyát, Praszkovja kiszabadította magát a kezei közül, kiszaladt a tornácra, felkapta a fejszét, és dühtől szikrázó szemmel állt meg a szoba küszöbén: „Ha hozzám nyúlsz, megöllek!" Artyom meghökkent, szótlanul ránézett, köpött egyet, és kiballagott a kovácsműhelybe. „Még miattad bajt okoz magának az ember. Börtöntöltelékek!" De többé nem merte megütni...

Más vér, más ember... Annyira meggyűlölte rokonainak gyáva gyalázása, kibírhatatlan természete és fukarsága miatt a férjét, hogy szánalmat sem érzett iránta, amikor egyszer a kovácsműhely körül kiáltozást, rohangászást, lónyerítést hallott, és kiszaladva a házból, meglátta a kovácsműhely küszöbén széttárt karokkal hanyatt fekvő Artyomot, aki az egyik kezében még a kalapácsot, a másikban a patkószögeket szorongatta, de az arca szürke volt, mint az ólom, s félig nyitott szájából piros csíkban csorgott vére a szakállára és a vállára, miközben a műhelybe patkolásért betért kozák tiszt szolgája a pajta és a kazal körül kergette a felbőszült, vadul nyerítő, felnyergelt lovat, amelynek párja a kapunál rángatta, tépte a kötőféket. Praszkovja csak megijedt a kiabálástól, a vértől

és a váratlan haláltól. Mindössze félórával ezelőtt volt bent a házban a férje, ebédelt és összeszidta, mert előző este elment a sógornőjéhez, Sztyepan feleségéhez; az asszony Sztavropol vidékére készülődött ottani rokonaihoz, hogy legalább egy időre elmeneküljön a falubeli hatóságok üldözése elől: „Megmondtam neked, ördögfajzat, ne merj hozzájuk elmenni!" Eltemette Artyomot, és a vele töltött négy év mint valami rossz álom emléke nehezedett rá.

A temetés után kiderült, hogy neki és gyermekeinek nincs miből megélniük. Artyomnak volt pénze, de Praszkovja nem tudta, hová rejtette. Olyan hirtelen halt meg, hogy arra sem volt ideje, hogy elmondja. Jó néhány évvel később, amikor kiásott az udvarban egy száraz körtefát, a földben egy bádogból való, magas cukorkás dobozt talált, amely viasszal volt leragasztva. Tömve volt cári és a Kerenszkij-kormány által kibocsátott bankjegyekkel. De a kovács halála után csak a ház, a borjú, a két bárány és némi követelés maradt rá örökségül. Az emberek becsületből megfizették tartozásukat, noha Praszkovja nem is tudott róluk. Ki egy zsák kukoricát, ki egy pud búzalisztet vagy két pud burgonyát hozott.

A férjhez adott lány olyan, mint a levágott karéj kenyér. Praszkovja férje halála után sem tért vissza övéihez. Családja is éhezett. Egyik fivére a vörösökkel távozott, a másikat a fehérek sorozták be. Édesanyja meg a két húga és a két kisebb öccse maradt otthon, no meg a rekvirálás után meghagyott egyetlen vak lovuk. Így hát férje halála után Praszkovja egyedül élt.

Annyit szenvedett, amennyit csak apró, még járni nem tudó gyermekek anyja szenvedhet, aki tudja, hogy az ő életétől függ gyermekeinek élete, ha ma elpusztul, holnap árván maradt gyermekeire ugyanaz a sors vár. A mezei munkák idején napszámba járt, a gyermekeket bezárta a házba, és mint a kiskutyának, lábukat az asztal lábához kötötte, nehogy kárt tegyenek valamiben vagy kiszökjenek a házból. Ősszel, amikor már megkezdődtek az éjszakai fagyok, a jéghideg vízben vágta a folyón a nádat, vályogtéglát vetett, és eladta az építő ko-

zákoknak, vagy a kőbányában terméskövet fejtett. Télen még a kovácsműhelyben is dolgozott. Megtörtént régebben, hogy a férje, ha a segéd részeg vagy beteg volt, behívta a műhelybe, fogjon valamit, míg ő ráüt a kalapáccsal, vagy fújtasson. Ilyenkor, ha maga nem próbálta is meg, megfigyelte a munkát. De most a szükség rákényszerítette és nekigyürkőzött. A falubeliek kezdetben kinevették a vállalkozó szellemű asszonyt, a „szoknyás kovácsot", aztán eljártak hozzá: ki egy kampót hajlíttatott vele a kúthoz, ki csavart rendelt a hálóhoz. Fele annyiért megcsinálta, mint egy igazi mester, és az is ért valamit, hogy a rendelő megbámulhatta: hogyan kovácsol egy asszony.

Ebben az időben a fehérek érezték, hogy hamarosan végük lesz, s ezért igyekeztek leszámolni a faluban a vörös partizánok és a volt forradalmi bizottsági tagok családjával. Éjjel-nappal folyt az emberek elhurcolása az atamán hivatalába, ott kínozták, puskacsővel vallatták őket, kinek van eldugott fegyvere, ki érez együtt a faluban a bolsevikokkal. Praszkovja Makszimovna szomszédnőjét halálra verték. Sógornőjének — aki már nem tudott Sztavropol vidékére utazni — felgyújtották a házát. A kulák-csemeték részegen csapatostul járták a falu végét, ahol a szegények laktak, köveket hajigáltak az ablakba, betörtek a vöröskatonák feleségéhez, és vodkát meg pénzt követeltek tőlük. Praszkovja házának ablakát is beverték, és kétszer be is lőttek a szobába. Éjszakára a kemence mögé fektette gyermekeit, ott nem érhették őket a golyók, ő maga pedig vízzel teli vödrökkel a padláson húzódott meg, hogy ha netalán felgyújtják a házat, rögtön eloltbassa.

Az a lehetősége is megvolt, hogy egyszer és mindenkorra megszabaduljon a szükségtől és a nélkülözéstől. Feleségül akarta venni egy falubeli gazdag kozák, idős özvegyember, Szavelij Danyilcsenko, aki azt sem bánta, hogy Praszkovja „rossz hírű család"-ból való. Behajtott az udvarába festett, új csézáján, elüldögélt a fűtetlen házban, nem vetette le meleg bárányból subáját; a kövér, fekete szakállas, bozontos szemöldökű kozák ostornyelével veregette a csizmaszárát:

— Kettő? — kérdezte a kemence padkáról kikandikáló gyermekek felé mutatva. — Nekem négy van. Nem baj, ellátjuk őket is. Ez hány éves? — ostornyelével Vászjára bökött. — Három? Nyáron legelteti majd a libákat... Nem baj. Tizenöt embert is etettem aratáskor. Nekünk is jutott, és az emberek is jóllaktak. Ha Isten megsegít, ezután is megleszünk, hacsak nem térnek vissza a ti elvtársaitok...

Makacsul udvarolt, többször is eljött. Miért tetszett neki Praszkovja? Talán azért, mert kovácsolni is tudott. Ügyes asszony, jó, dolgos keze van, el tud majd látni tíz tehenet, konyhakertet, disznókat, és még a földre is kijár majd dolgozni. Ha a kovácsműhelyben megállta a helyét, akkor az aratógépen is helyettesíthet egy férfit.

Praszkovja Makszimovna nem ment hozzá, tudta, mi várna rá egy gazdag ember házában. A nehéz időket egyedül élte át.

Később, már a szovjethatalom idején, ezerkilencszázhuszonháromban, találkozott egy urálival, Andrej Malikkal. Jó ember volt, nyílt szívű, szerette Praszkovja gyermekeit, és azok is megszerették őt. A Vörös Hadsereggel került a Kubánba. Ott szerelt le, és nem is tért vissza a szülőföldjére, ahol nem maradt senkije és semmije. A faluban ácsmunkákat végzett, és kemencéket rakott. Praszkovja utcájában lakott. Az asszony lakásában is meg kellett javítani a kemencét, és valahogy úgy történt, hogy a munka egy egész hétig tartott — pedig az ilyesmi rendes körülmények között nem tartott két napnál tovább. Aztán még egy hétig javítgatta a pajta nádfedeles tetejét, végül egészen ott maradt. Nem sokáig éltek együtt, talán fél évig. Andrejnek az a gondolata támadt, hogy a volt vöröskatonákkal közös gazdaságot szervez, és utánajárt, hogy utaljanak ki nekik földet a falu közelében, a legjobb helyen, ahol eddig a kulákok és a gazdag parasztok társasága kapott földet. Egy ízben Andrej soká maradt a mezőgazdasági osztályon, és éjjel indult haza a városból. De a lova üres nyereggel futott be a faluba, Andrejt reggel holtan találták meg a Birjucsij-árok fenekén. Valami tompa tárggyal, fejsze fokával vagy doronggal törték be a fejét.

Így nem sikerült Praszkovja Makszimovnának a családi boldogság. Elmúltak a fiatal évek, megszokta a magános életet, szinte jobb is, hogy senki sem parancsol neki, senki sem kéri számon, mit tesz. Úgy cselekszik, ahogy jónak látja...

Susogni kezdtek a fák a ház előtt. A sztyepp felől támadt szélroham megzavarta az éjszaka csendjét, félbeszakította a tücskök egyhangú ciripelését. Az ég elsötétült, a csillagok kihunytak, a felhők eltakarták a torony csúcsáig emelkedett holdat. Egy erős szélroham becsapta az ablaktáblát, megcsörrent az üveg, hullott a gitt. Praszkovja Makszimovna felkelt, újra kitárta az ablakot, egy, a párkányon hányódó üres gyufaskatulyát a keret alá szorított, hogy az ablak be ne csapódhasson, üldögélt egy kicsit az ablaknál, aztán visszafeküdt. A hűvös szél kiszellőzte a fejét, de nem űzte el tolakodó gondolatait. Nem jött álom a szemére.

...Egyszer meglátogatta a kolhozokat egy író, és csodálkozott: miért van az, hogy náluk a sztahanovisták többsége nő? Lehet, hogy ez meglep valakit, de mégis így van rendjén. Azelőtt nem az asszonyok szenvedtek-e legtöbbet a paraszti gazdaságban? Egész éven át azok az átkozott lábosok és fazekak! Főzz, moss, foltozz, csak vezesd az egész házat! A szólásmód is mondja: a kenyér a kemencében, a borjú a vetésben, a gyermek bepiszkította magát, az asszony keze tésztás, de azért végezz el mindent! Még sincs látszatja a munkádnak, nem becsülik. A férfi szánt, vet, őt tekintik a kenyéradónak, az asszony pedig csak másodrangú személy. Nem bántó ez? A kolhoz azonban most egyenlővé tett mindenkit. A munkaegységet nem jelölik meg, egyformán fizetik férfinak, nőnek. Van olyan család, ahol az asszony több munkaegységet keres, mint a férj. Ki ott a kenyéradó? Mennyivel könnyebb lett a munka, mennyi gondot vettek le az asszony válláról! A gyermekek a bölcsődében, a brigádkonyhán mindenkinek közösen főznek. Persze hogy az asszonyok tűzbe mennek a kolhozért!

Praszkovja Makszimovna már régen megértette, milyen az

asszony sorsa. A kollektivizálás első napján belépett a kolhozba, és kezdettől fogva úgy dolgozott, hogy az új élet örökre megszilárduljon. Az elmúlt tizenegy évben egyszer sem volt háromszáznál-négyszáznál kevesebb munkaegysége. Távolból versenyben állt a híres ukrán sztahanovista nőkkel, Marija Demcsenkóval, Gnatenkóval, Jelena Hobtával. A kubáni küldöttség tagjaként részt vett az ukrán kolhoz-sztahanovisták találkozóján.

... Most azon a vidéken, Ukrajnában, a szovjet földet az ellenség lába, német csizma tapossa. Milyen fájdalommal olvasta ma a gyűlésen Hruscsov elvtárs felhívását az ukrán kolhozparasztokhoz: semmisítsétek meg a vetést, gyújtsátok fel a lábon álló gabonát, az asztagokat, ne engedjétek, hogy az ellenség a mi termésünket felhasználja!

De ha ott megsemmisítik a gabonát, akkor itt, ahová nem jutott el az ellenség, kétszer annyit kell termelniük! Ez az ő harci feladatuk, mindazoké, akik itthon maradtak. Különösen vonatkozik ez őreá. Hiszen ő most a kolhoz elnöke.

Igen, elnök ... Holnaptól kezdve egész kolhozt vezet. Kétezer hektár föld, kétszáz porta ... De hisz ez nem is olyan nehéz dolog! Őszintén szólva, már régen szűk volt neki a brigád. Nem akart ő magasabb beosztást, csak bosszantó volt nézni, hogy egyes brigádokban milyen közönyösen dolgoznak az emberek.

Ha a kolhoz hektáronként elérte a százpudos termést, akkor meg voltak elégedve. Százpudosok! ... Jó, de nem nagyon. Jobbat is el lehet érni. A múlt évben az ő brigádjának majdnem kétszáz pudos átlagtermése volt; ezt talán mások nem érhették el? Ő nem rejtegette véka alá az agrotechnikáját, nem félt attól, hogy mások átveszik a „titkát" és túlhaladják őt, ellenkezőleg, arra törekedett, hogy a többiek is hozzá hasonló eredményeket érjenek el, tanácsot adott nekik, hogyan dolgozzanak. De mindez csak rábeszélés volt, joga nem volt, hogy kényszerítse őket. De most kényszeríteni fogja! ...

Egyhangúlag választották meg. Igaz, ő maga nem figyelte, hogyan szavaztak, lehet hogy egyik-másik tartózkodott a sza-

vazástól, de ellene nem szólalt fel senki. Tyiscsenko brigádvezető megszámolta a szavazatokat: háromszázötvennyolcan szavaztak mellette, ellene — senki.

Pedig voltak olyan emberek, akik nagyon elégedetlenek voltak vele. Miért? Ezt maguk sem tudták. A makacssága miatt. Azért, mert oktatta és megszégyenítette őket: mennyi milliót veszítünk itt el!

Persze, sokat segített az, hogy tavaly a kormány kitüntette. Azóta másképpen néznek rá, jobban tisztelik. Itt van például a volt elnök, Vaszilij Fjodorovics. Nem tudtak kijönni egymással, mennyi kellemetlensége volt az elnöknek miatta! A kerületi pártbizottság megrovásban részesítette, mert a kolhoz laboratóriumából kihordta a kiállított tárgyakat, és a laboratóriumot árparaktárrá alakította. De tegnap, elutazása előtt, félrehívta és azt mondta: „No, Paranya, búcsúzzunk el, ki tudja, látjuk-e még egymást. Megígérem, a fronton nem fogok rosszabbul harcolni, mint ahogyan te itt dolgoztál." Ez még a gyűlés előtt történt. „Nem tudom, kit választanak helyettem, tette aztán hozzá, nem tudom, de én nagyon ajánlottam, hogy téged. És ne is gondolj arra, hogy visszautasítsd. Ez éppen neked való hely." A brigádvezetőket megcsókolta, elment az óvodába, elbúcsúzott az apróságoktól. „Ne gondoljatok rosszat rólam..." Jó ember ez a Vaszilij Fjodorovics, csak egy kicsit gyenge jellemű. Megtörtént, hogy lázongtak az asszonyok: „Ez a Paranyka megint mit gondolt ki, valami lemetszést! Tönkreteszi a ricinust! Lecsípi a ricinus tetejét, mi lesz belőle?" — Az elnök kijött a földre, de nem tudta, hogyan csitítsa le az asszonyokat, kinek a pártját fogja, mert fogalma sem volt, hogy mit jelent a lemetszés. Puha, határozatlan ember volt. De miért is jut mindez most az eszébe? Ha a hadseregben jó parancsnokhoz kerül, majd keménységre szoktatják...

Mivel is kell kezdenie a munkát... Nagy felelősség van most rajta! A fegyelemmel kell kezdeni, mert egyesek még nem értik, hogy háború van. Mit is mondott Sztálin elvtárs? A hátországban is úgy legyen, mint a fronton. Most nincs hátország, mindenütt front van... Milyen szavakkal fordult a néphez?

Fivéreim, nővéreim! Nővér ... Őt nevezte nővérének, őt, Praszkovja Makszimovnát. Mindenki rokon. Egy családként építették, egy családként védelmezik ...

Különösen a harmadik brigáddal kell foglalkoznia. Ez azelőtt is mindig lemaradt, és még most sem zárkózott fel. Ez a Tyiscsenko olyan halvérű, nincs benne tűz. Vagy nem hisz az erejében, és nem is gondol arra, hogy első is lehetne? ... Az első brigáddal, a legerősebbel kellene neki versenyszerződést kötnie, hadd feszítsék meg erejüket. Ez lelket önt a kolhozparasztokba, megmozgatja őket. Tyiscsenkóval pedig külön kell beszélnie, hogy komolyabban dolgozzék, nagyobb gondot fordítson magára, ügyeljen a viselkedésére. Ha csak ránéz az ember, máris elmegy a kedve: mintha mindig álmos lenne, piszkos és borostás. Ha pedig nem szedi össze magát, akkor le kell váltani. Háborús időkben ilyen lagymatag ember nem lehet brigádvezető ...

És mit fog mondani holnap ő, az új elnök a kolhoztagoknak? ... El kell mondani: az ellenség Ukrajnában és Beloruszsziában letapossa a kolhozok földjét, elpusztítja a városokat, felakasztja a sztahanovistákat, kivégzi az asszonyokat és a gyermekeket. Kinek nem fáj ez közülünk? Szívünk állandóan ott dobog a harcban ... Felelj nekünk, Tyiscsenko elvtárs: emlékszel-e, hogy tavaly hat mázsával kevesebb gabonát gyűjtöttél be hektáronként, mint a többi brigád? Mennyi gabonát vesztettél el! Annak az árából egy tank, sőt kettő is kitellett volna. Milyen jól jönne ez most nekünk, amikor a tankistáink német tankok ellen harcolnak! Vagy te, Szanyka! Amikor én trágyázásról beszéltem veled, mit mondtál nekem? „Majd tyúkólakba mászkálok, vesződök azzal a ganéjjal! Még csak az kéne! A mi kubáni fekete földünknek nem kell semmiféle trágya." Akkor reggeliztél, amikor már a hasadra sütött a nap, későn mentél munkába, és dologidőben egy hónapig utazgattál a rokonaidhoz. És mi az eredmény? Más munkacsapatokban tizenkét mázsa ricinusmag termett, nálad pedig hat. Tudod-e, hol van most a mi ricinusolajunk? Repül az égen, a repülőmotorokat kenik vele. Minden mázsája egy bomba Hitler fejére! ...

Hamarosan elmúlik az éjjel, de még korán van a felkeléshez. Pihenni kell egy kicsit. Az óra ketyegése nem hagyja aludni. És a szél is zúg...

Praszkovja Makszimovna felkelt, becsukta az ablakot, megállította az órát, és ismét lefeküdt.

„... Hitlernek rossz vége lesz. Messzire jutott, de kitöri a nyakát. Minél nagyobb területet foglal el, annál rosszabb neki. Minden faluban egy ezred fasisztát kell hagynia, hogy fenntartsák a hatalmukat, de hol vesz annyi embert? Ki az ördög fog neki annyi katonát előteremteni?... Sok mindent nem vett számításba ez a Hitler. A partizánjainkat sem vette számításba, meg hogy az egész népünk ellene harcol. És a szovjet asszonyokra sem gondolt. A fasiszta újságok azt írják, hogy már nem maradt férfi a Vörös Hadseregben, már csak a nők harcolnak a fronton. Hazudnak! Nem igaz ez, és nem is lesz igaz. De az asszonyok felülnek a kombájnra, a traktorra, őket választják meg kolhozelnöknek, van kivel helyettesíteni a férjeket és a fivéreket — ez okozza Hitler pusztulását! Az olyan asszonyok, mint Nágya Morozova, aki elkísérte férjét a sorozóbizottsághoz, hazajött, és azonnal elment éjszakai műszakra. Mindössze három órát állt a traktora. Egy hónapja szánt, de egyetlen üzemzavara sem volt még, és kétszáz kiló üzemanyagot takarított meg. Látjátok! Vagy itt van Fenya Kondraseva. Férje írnok volt, jól keresett, és nem engedte őt brigádban dolgozni. „Ülj itthon, vigyázz a gazdaságra, tartsd rendben a házat, hogy minden tiszta és csinos legyen." Amikor az első előleget megkapták, és behordták a magtárukba, Fenya megbotlott, és kiszóródott egy zsák búza. Férje nyakon legyintette: „Megkeresni nem tudod, hát ne is szórd ki!" — mondta az asszonynak. Az megsértődött, és másnap elment kévét kötni. Már az első nap kétszázötven százalékra teljesítette a normát! Amikor az ember bevonult, Fenya az ő munkakörébe lépett, és megállta a helyét. Értelmes, tanult asszony, hét osztályt végzett. A harmadik brigád írnoka is bevonult, most annak a brigádnak az adminisztrációját is ő végzi. Két férfi helyett dolgozik. Az ilyen asszonyokra rábízhatják a hátországot. A Vörös

Hadsereg a fronton harcol hősiesen, ők pedig itt állnak helyt... Küzdeni fogunk a végső győzelemig! Amit a nép a párttal együtt felépített a szovjet földön, azt semmiféle erő nem semmisítheti meg. Eljön az az idő, hogy leányaink ismét Ukrajnában fognak dalolni, újra kivirágzik a len, és susog a búza. Megtörtént-e valaha, hogy az éjszaka után ne kelt volna fel a nap?

...Nem, úgy látszik, ma már nem tud elaludni. Milyen nyugtalan az új elnök első éjszakája.

Praszkovja Makszimovna felkelt, berakta a szekrénybe a gyűlésre felvett ünneplő ruháját, elővette a hétköznapit, felöltözött, és kiment az udvarra.

Keleten pirkadt. Nem volt sötét, világított a magasan járó telihold is. A kakasok kukorékoltak. A megfigyelőtoronyból most lépdeltek lefelé a nyikorgó lépcsőn az éjjeli szolgálatosok, és átadták helyüket váltótársaiknak. Felharsant a kürt, a pásztor gyűjtötte össze a nyáját.

Praszkovja Makszimovna hideg vízzel megmosdott a kútnál, lakatra zárta házát, és elindult a második brigád gazdasági udvarára, ahonnan már ide hallatszott a földre készülődő kolhozparasztok beszélgetése.

A szél nem csendesedett. A fák zizegtek. Alacsonyan, a falu felett kergették egymást a hajnalban összegyűlt, széltépte esőfelhők, amelyek annyira nem kívánatosak az aratás dolgos napjaiban.

1941

A MAKACS TANYA

A front 1943 februárjában a Miusz* partján állapodott meg. Alekszej Dorohin százada a Juzsnij-tanya gyümölcsöseiben ásott lövészárkokat. A mélyen fagyott talajt a lakosságtól kölcsönvett feszítővasakkal és csákányokkal törték fel. A tanya egyetlen, két házsorból álló, hosszú, kacskaringós utcája egy dombtetőn húzódott; az alsó házsor telkei meredeken ereszkedtek le a nagy, asztal-simaságú réthez. A telkektől mintegy száz méterre, a réten kanyargott a befagyott folyócska. A szél a partok szintjéig hóval hordta tele. A folyón és a réten túl fél kilométernyire ugyanilyen domb és tanya állott. Ott a németek ásták be magukat.

A fedezékre szükség volt, hogy a katonák védekezhessenek az ágyútűz és a bombázás ellen, de ha csend volt, a harcosok a házakban melegedtek. A tanyáról hanyatt-homlok menekülő fasisztáknak arra sem volt idejük, hogy porrá égessenek minden házat. Csak a nádtetők és itt-ott az ablakrámák égtek el, de a vályogtéglából épített falak és az agyaggal és földdel vastagon fedett mennyezetek állták a lángokat.

— Nem fogja az ő tüzük az orosz földet — mondta fejét rázva annak a házikónak az öreg gazdája, amelyben Dorohin hadnagy, az őrmester és híradósai pihentek.

— Csak a tető pusztult el, az pedig kijavítható. Amíg a fagy tart, nem ázik át a mennyezet. Itt ki lehet bírni.

Az öreggel együtt a házban húzódott meg a menye, katona-

* Folyó a Donyec-medencében. — *A. ford.*

fiának a felesége, és tizenkét év körüli unokája. A fiú gyakran kiszaladt a tanya mögötti rétre, ahol egy lelőtt Junkers hevert, és alumínium lemezeket meg plexi-üveglapokat hordott a házba. Az öreg az ablaknyílásokat hol teljesen befedte alumíniumlapokkal és deszkával, hol pedig beüvegezte a plexi-üveggel. Az ajtófélfára egy szétlőtt ZISZ-teherautó fülkéjének ajtaját akasztotta be, és a tetőre pislogva, egyre azon gondolkodott, hogyan lehetne azt is kijavítani. A félig rohadt, régi szalmaboglya alá még a háború előtt elrejtett néhány tucat gerendát, nyilván tartalékba. Három napon át kerülgette a boglyát, nem merte felfedni a század szakácsai előtt a kincset érő, csábító fakészletet. Végül is elfogyott a türelme, kihúzott két gerendát, megfaragta és összeácsolta őket szarufának.

— Nem túl korán kezded az építést, nagyapó? — kérdezte Dorohin.

— Minek vesztegessem az időt? Nem fognak többé ide-oda manőverezni, igaz-e? Vagy nem szilárd a front?

— Visszavonulás nincs kilátásban. Nem erre gondolok. De most itt a front, a peremvonal. Ha eltalálja egy ágyúgolyó a házadat, oda a munkád. Várj, amíg továbbmegyünk.

— Mire továbbmennek, addigra én mindent elkészítek. Megfaragom és összeácsolom a gerendákat a földön. Nádat vágok a folyón.

— A folyót belövik a németek. Látod, hol vannak? Azon a magaslaton. Golyószóróval is ellőnek idáig.

— Csakhogy én éjjel, csendben dolgozom. Nappal nem megyek a folyóra... Csak arra kérem, hadnagy elvtárs, legyen szíves, parancsolja meg a szakácsainak, ne bántsák az én gerendáimat. A németek elől eldugtam, a mieink elől nem dugdosom őket. Persze, tudom, a szakácsoknak is nehéz, a mi vidékünkön nincs erdő, és a maguk konyháiban nem lehet szalmával tüzelni, de hát mi is küszködni fogunk, ha majd a front továbbmegy. Minden karó kell a gazdaságban... Ott fekszik, innen a harmadik udvarban, egy nagy halom szárított ganéj. Tüzeljenek azzal... Annak nincs gazdája. Elmenekült, a német rendőrségen szolgált... Amit lefaragtam, odaadhatom gyúj-

tósnak, bár nálunk is elkelnének ezek a darabkák. Könnyű boronába verném őket, hogy egy tehén is elhúzhassa.

„Zsugori az öreg — gondolja a hadnagy. — Valahová eldugta a tehenét is. Még egy bögre tejet is sajnál a katonától."

— Hol a tehened? — kérdezte tőle.

— A Szkovorogyin-tanyára hajtottuk, ott rokonaim vannak. Távolabb a fronttól. Itt veszélyes tehenet tartani.

— Hát a menyednek meg az unokádnak nem veszélyes a fronton élni? Őket miért nem küldted a rokonaidhoz? A tehenet többre becsülöd?

— Őket nem küldtem el, igaz... Próbálja meg maga elküldeni őket, hadnagy elvtárs. Tartottunk mi családi tanácsot magunk között. Nem hagyhatja az ember őrizetlenül a házat. Mégiscsak a mi házunk, ha csak a fele maradt is meg! Gyümölcsös is van, vigyázni kell rá, nehogy kivágják a fákat. Van egy boglyácska széna is, takarmánynak való, ott ni... Hogy hagyhatnánk ezt mind el? Azt mondtam magamban: „Meghúzódom itt, amíg a front tovább nem megy." Uljana meg azt mondta: „Én meg, apám, nem hagyom itt magát egyedül. Hátha valami baja történik." Miska pedig így szólt: „A nagyapával meg veled baj történhet, én meg ne legyek itt? Nem, nem megyek el innen!" Így aztán úgy döntöttünk, hogy együtt maradunk. Nem nagy a család. Azelőtt nagy volt. Két fiam a fronton... Miért ne sajnálnánk a tehenet, hadnagy elvtárs? Eljön a tavasz, igaerő nincs, mivel fogunk szántani és vetni? Minden reménységünk ez a tehén...

Lehet, hogy Dorohin érzéketlen lett a háború másfél esztendeje alatt, vagy eltompultak benne a szántóvető ösztönei, de ennek a jól gazdálkodó öregembernek a beszéde nem hatotta meg. Korai még a közeledő tavaszra, a szántásra gondolni. Még csak a Miusz folyóig jutottak el... A havon, ahol az öreg most szekercével faragja a gerendákat, még három nappal ezelőtt köpennyel letakarva ott feküdt a legjobb szakaszparancsnok, Danyilcsenko őrmester, akivel együtt tette meg az utat Sztálingrádtól, és Gribov, a politikai tiszt. Talán még most is láthatók a vérfoltok a havon...

— Ne félj, öreg, nem nyúlunk a gerendáidhoz. De mondd meg a menyednek, melegítsen vizet ezzel a forgáccsal. Minél többet, hogy legalább fejet moshassunk. Már régóta nem fürödtünk... Te is jó gazda vagy! Tudnod kéne, mi kell a katonának!

— Bocsánat, hadnagy elvtárs! Ez rögvest meglesz. Olyan fürdőt csinálunk, hogy no... Abban a kamrában üst is van, vizet melegítünk, Uljana, gyere csak ide! Hallottad, miről van szó? Mozogj, mutasd meg, mit tudsz. Egy óra múlva jelentsd a parancsnok elvtársnak, hogy teljesítetted a parancsot!... Én is voltam a fronton, hadnagy elvtárs. Régen volt. Még a japánok ellen Mandzsúriában. Persze, azóta elszoktam a katonaélettől, elpuhultam... Pedig felderítő voltam!...

A megfigyelőkkel a fedezékben töltött éjszaka után, reggel Dorohin hadnagy újra betért a házba, hogy megreggelizzen. Az öreg — Hariton Akimics volt a neve — már várta. Foltos vattakabátján cári időkből való György-kereszt fityegett.

— Ejha, megőrizted?

— Vigyáztam rá... De nem azért tűztem ki, hogy dicsekedjek vele, csak azért, hogy a katonái megismerjenek. Akármerre járkál az ember a tanyán, mindenütt a jelszót kérdik. Az éjjel majdnem lelőtt egy járőr. Álruhás kémnek tartottak... Pedig nekem most mindenféle ügyben kell eljárnom.

— Éjjel nem kell a tanyán lődörögni.

— Nappal pedig nem lehet, az ellenség észreveszi a mozgolódást... Az éjjel közgyűlésünk volt. A mezőn, az asztagok mellett.

— Milyen gyűlés?

— Kolhoz közgyűlés. Vezetőséget választottunk.

— Kolhozgyűlés? Hol van a kolhozotok?

— Hogyhogy hol van? Itt, ezen a tanyán. Az elmenekült rendőrökén kívül minden házban lakik valaki. Ha nem a házban, a pincében.

Jurcsenko őrmester is ezt állította:

— Minden portán laknak, hadnagy elvtárs. Az ember nem is érti, mi ez, front vagy óvoda? A tanya másik végén, ahol

a harmadik szakasz helyezkedett el, az egyik asszonynak hét gyereke van; felhányták a havat és vígan szánkóznak lefelé a dombról. Nem törődnek azzal, hogy a tanya az ellenséges géppuskák lőtávolán belül van. Látcsővel úgy láthatják a fasiszták a gyerekeket, mintha a tenyerükön lennének. De úgy látszik, kevés a lőszere a németnek, spórol vele, különben...

Az öreg folytatta az elbeszélést.

— A vezetőségbe beválasztottuk Dunyka Szorokinát és Marfa Rubcovát... Elnöknek meg... hát engem választottak.

— Téged? Te vagy az elnök?

— Úgy bizony. Ha nincs ló... Van ugyan még egy férfi a tanyán, többet is tud, mint én, fiatalabb is, de rokkant. Traktoros, lehet, hogy a szakmájában kell majd dolgoznia.

— Hát traktorotok is van?

— Még nincs. Elvitték a traktorainkat valahová — az öreg legyintett — még az első visszavonuláskor. Vajon vissza tudják-e ide hozni a traktorokat tavaszra?...

— Hogy hívták a kolhozotokat a háború előtt?

— „A boldogság hajnala". A nevét meg is hagytuk. Visszafelé nincs számunkra út, hadnagy elvtárs. Ha eszembe jut, hogy is volt nálunk a „becsapásos" gazdálkodás idején...

— Milyen gazdálkodás idején?

— Az öreg bizonyára azt akarja mondani, hogy az egyéni gazdálkodás idején — magyarázta az őrmester.

— Jól mondtam én: „becsapásos" gazdálkodás. Mindenki azt nézte, hogyan tudná a másikat becsapni. Egyik-másik középparaszt azt nézte, hogyan szorongathatná a szomszédját, hogy ő maga kulák lehessen. Szóval, mi nem akarunk ehhez visszatérni... Az első kérdésben úgyszólván nem is volt semmi vita. Egyhangúlag kimondtuk: „»A boldogság hajnala« kolhoz tovább működik..." De mivel fogunk szántani? Két lovunk van. Gebék. A németek hagyták itt őket. És tizenkét tehén maradt. Az egész tanyán. Nyolcvanöt portán. A föld pedig hétszázötven hektár...

— A kolhozból most még nem lesz semmi, apó — mondta

Dorohin. — Az ezredtörzsnél arról beszéltünk, ha huzamosabb ideig itt maradunk, és állandó állást építünk ki, akkor az egész lakosságot a Miusz partjáról a hátországba kell telepíteni, legalább ötven kilométerre a fronttól, hogy ne lábatlankodjanak itt.

Hariton Akimics leült az asztalhoz, amelynél Dorohin és az őrmester reggelizett. Sokáig hallgatott, csak a fejét rázogatta. Nyolcvan esztendejéhez képest az öreg erős volt, alacsony termetű, de széles vállú, egyenes tartású. A kezének szorításában is erő volt még. Arca élénk és rózsás bőrű. Csak erősen rázta folyton a fejét, lehet, hogy légnyomást kapott régen. Úgy látszott, mintha mindig helyeselne valakinek: a saját gondolatainak vagy annak, akivel beszélget.

— Miféle fajtából való maga, hadnagy elvtárs? — kérdezte rövid hallgatás után. — Parasztember vagy városi?

— Paraszt vagyok. Traktoros-brigád vezetője voltam.

— Mifelénk a tavasz márciusban kezdődik. Most pedig február közepén vagyunk... Miből fogunk élni egész évben, ha nem vetünk? Hagyjuk itt a földet, merre csatangoljunk?

— Adnak majd nektek földet ideiglenesen más kolhozokban. Nem lesztek vetés nélkül.

— Ha már vetünk, akkor ott kell kivárni az aratást is... learatni, kicsépelni és őszig ott élni. De mi lesz addig itt? Lehet, hogy maguk hamarabb továbbmennek. Fel kellene szántani az ugart az ősziek alá, de az emberek meg az igaerő akkorra valahol máshol lesz. Oszoljunk talán két táborra? Nem, olyan kolhozban én nem leszek elnök, ahol az egyik brigád ötven kilométerre van a másiktól. A mi földünk, hadnagy elvtárs, mind hátrafelé fekszik, a front mögött. Ott nem fognak lövészárkokat ásni. Senkit sem fogunk zavarni, éjjel fogunk szántani...

Az utcáról behallatszott a reggel óta már nem először elhangzott kiáltás:

— Légitámadás!

A mai nap nyugtalanul kezdődött. Az imént öt Junkersből álló repülőosztag bombázta a tőlük jobbra elhelyezkedett ez-

redet. Még mindig lángoltak a házak a szomszédos Tyeplo faluban.

Dorohin, az őrmester és a híradósok kirohantak a házból. Dorohin magával vitte a csajkáját, és a ház árnyékos falánál meghúzódva, kémlelte az eget. Sietve nyelte a zsíros gulyás utolsó falatait.

— Úgy látszik, egyenesen felénk tartanak... Miska, Uljana! — kiáltott be az öreg a ház küszöbéről. — Ne bújjatok a kemence mögé. Az könnyen rátok omlik. Gyertek az udvarra, szamarak!

— Mars a mi lövészárkainkba — parancsolta Dorohin. — Erre, a közlekedőárkon át. Elég a szaladgálásból! Maradjatok nyugton!

A tanya felett a kék, fagyos, világos égen kilenc Junkers 87-es zuhanóbombázó fejlődött fel támadásra.

— A bocskorosok... No, most „ringlispilt" rendeznek — mondta az őrmester. — Már kezdik is...

— Bújj be! — Dorohin meglökte az öreget, és maga is lement a fedezékbe.

A vezérbombázó a föld felé irányította keselyű karmaihoz hasonló, be nem vonható futóművét, meredeken zuhanni kezdett, és közben fülsiketítően szirénázott.

— Felhúztad a verklidet! — fenyegette öklével az őrmester. — A verklisek! Ijesztgetnek... kevés a bombájuk.

Az első zuhanáshoz volt elég bombájuk a Junkerseknek. Sűrűn szórták az apró, tíz-húsz kilogrammos bombákat, amelyek egy csomóban robbantak. A kertekben mintha havas-földes szökőkutak buggyantak volna fel.

— Ez még semmi — mondta Hariton Akimics, amikor kinézett a fedezékből. A feje a szokásosnál erősebben reszketett. — A napokban egytonnás bombát dobott az egyik a legelőre! Jól gazdálkodnak! Ilyen kicsi tanyára akkora óriási bombát dobni!...

— Bumm! Bumm! Bumm! Bumm! — robbant egymás után még négy bomba a szomszédos udvarban, s nyomukban négy szökőkút csapott fel.

— Feküdj le, elnök! — Dorohin a lábánál fogva behúzta az öreget az állásba. — Kapsz egy szilánkot a fejedbe, akkor elég lesz neked a kis bomba is. Milyen gazda vagy te?

A tanya tűzzel viszonozta a támadást. Az állásokból nehéz és könnyű géppuskákkal tüzeltek. Puskaropogás hallatszott, és a front hátsóbb állásaiból a légvédelmi ágyúk is dörögni kezdtek. Az egyik Junkers, amikor a zuhanás mélypontjáról éppen felfelé lendült, megingott, orrával a föld felé fordult, és eltűnt a domb mögött. A többi folytatta a „ringlispilezést": ha az egyik ledobta bombáit, kifordult a sorból, felfelé száguldott, és a másik alázuhant a helyére.

— Az egyiket megbillentették! — kiáltotta az őrmester. — Nézze csak, hadnagy elvtárs, megsántult! Ejha, pucolsz?

— Nem pucol az! Csak ijedtében rossz irányba fordult. Egyenesen a légvédelmi ágyúk torkának tart. Ott majd kap még néhányat!

A második fordulónál kevesebb bomba hullott a gépekről. A harmadiknál leesett ugyan valami az égből a földre, de nem robbant.

Az öreg kimászott a földhányásra.

— Miket dobálnak ezek? Minek ez? Nézze csak, egy hordót dobtak le. Ott meg mi repül? Még egy hordó... Az őrültek!

— Ezt neked küldik, apó, a kolhozodba! — mondta nevetve Dorohin. — Szélhámosok! Hol vannak a bombáitok? Kikészültetek már?

... A tiszta, kék égbe szinte beleolvadt a légvédelmi ágyúk lövedékeinek fehér füstje. A Junkersek eltávoztak. A visszafelé repülő gépek közül még egy bombázót eltaláltak a légvédelmi tüzérek, füst csapott ki belőle, de nem zuhant le azonnal. Messze lemaradt az élen haladóktól, sokáig húzta maga után az égen a fekete füstcsóvát, míg végül láng lövellt ki belőle, a gép megbillent, és távol, mintegy tizenöt kilométerre a tanyától, lezuhant. Hatalmas füstoszlop lobbant az ég felé, és néhány másodperc múlva robbanás tompa döreje hallatszott...

Égésszag terjengett a levegőben. Valahol füstölt valami. Az

utca másik oldaláról, a szemben levő házból, asszonyi jajveszékelés hallatszott...

— Mitya lelkem!... Mit tettek veled? Jaj, jaj, jaj!...

— Gaska Morozova fiát megölték — újságolta Hariton Akimics — de lehet, hogy csak megsebesült... Uljana, menj, segíts neki.

— Küldjetek oda egészségügyit — parancsolta Dorohin az őrmesternek.

Egy kis bomba közvetlenül Akimics portája mellett robbant. A légnyomás bedöntötte a ház sarkát. Az öreg levette a sapkáját, elkeseredetten vakargatta a tarkóját; már azon törte a fejét, mivel, hogyan javítsa ki a ház falát.

— Abban nem állapodtunk meg, hogy kidöntitek a falat... Pogányok! Átkozottak!

— Nesze neked kolhoz! — jegyezte meg Dorohin. — Hordjátok el az irhátokat, amíg ép! Látod, még nem kaptak elegendő lőszert, azért hajigálnak le hordókat, de ha kiépítik a védelmet, akkor kezdődik csak itt az igazi tánc!...

— No látja, hogy is hagyhatnék itt mindent, hadnagy elvtárs? Amíg látom, mit rombolnak szét, ki tudom javítani, és ha még egyszer lerombolják, újra kijavítom! De gazda nélkül mi marad meg?...

— Légiriadó!

— Fe-küdj!

A repülőtérre visszatértében egy eltévedt Messerschmitt száguldott el a tanya felett, alacsonyan, mint a vihar. Közben kilőtte maradék lőszerét az udvarokon sürgölődő emberekre. Késve szólaltak meg nyomában a géppuskák, aztán rögtön el is hallgattak, mert a német pilóta, közvetlenül a föld felett repülve, a dombon túl eltűnt a völgyben...

— Mint a ketrecből kiszabadult vadállat! — mondta Hariton Akimics, miután kievickélt a hóbuckából, amelyben elbújt. Reszkető szakálláról és kopasz fejéről lerázta a havat. — Az ördög szabadította ránk! Hogy zuhanna orrával az árokba!

A beálló csendben idehallatszott az alvégről az asszonyok jajveszékelése.

Az öreg tölcsért formált tenyeréből a füléhez, úgy hallgatta.

— Mintha Marja Golubkova volna... Az, akiről az őrmester azt mondta, hogy hét gyereke van... Szó sincs róla, hadnagy elvtárs, az élet itt nem lesz csupa gyönyörűség. De mit csináljunk? A legjobb volna, ha maguk odább vonulnának még vagy ötven kilométerrel!

— Ott is falu van, ott is emberek laknak. Nekünk ott sem könnyebb... Nem, ma éjjel magam kérem a hadtápot, küldjenek ide kocsikat. Felrakunk benneteket batyustul a gépkocsikra, vigyenek csak hátrább a fronttól! Micsoda háború az, ahol körös-körül asszonyok óbégatnak!

A Miusz folyónál hosszú időre megmerevedett a front. A tavasz is ott érte Dorohint a Juzsnij-tanyán.

A háborúban van úgy, hogy az ellenség szétvert, visszavonuló csapatai és a támadó csapatok egyaránt annyira kimerülnek, hogy egyikük sem képes többé akár egy lépést is tenni. Ahol az emberi erő végső határán egy éjszaka beássák magukat a katonák, ott stabilizálódik a front. Hej, ha volna egy friss zászlóalj, váratlan átkaroló mozdulattal nehézség nélkül áttörhetné az ellenség gyenge védőállásait és pánikot kelthetne közöttük. De a baj éppen ott van, hogy nincs friss zászlóalja sem az egyik, sem a másik félnek.

Így történt a Miusznál is februárban.

Tavasszal a helyzet megváltozott. Az utak felszáradtak, a hadtáp felzárkózott. Utánpótlás is érkezett. A védelmet új csapatokkal, lőszerrel és fegyverrel erősítették meg. A Miusz most a front fontos szakasza! A parancsnokság nagy hadműveleteket készít itt elő.

Minden eltűnt, a földbe bújt. Minden zászlóalj kiásta a maga sok kilométeres állásait, közlekedő árkait, amint azt a katonai szabályzat előírja. A fedezékeket talpfákból, sínekből épített és kővel, földdel fedett, biztos védelmet nyújtó tetővel látták el. Az anyagot a fedezékekhez szétszedett vasútvonalakról hozták. Az ember végigsétálhatott az egész fronton, az egyik had-

osztály állásaiból a másikba, anélkül, hogy kidugná fejét a föld alól.

A németeknek is elég idejük volt, hogy rendbeszedjék soraikat.

Az első állás árkai közt elterülő tanyák és falvak most már teljesen kihaltnak látszottak. Nappal a legcsekélyebb mozgást sem lehetett észrevenni az utcákon és az udvarokban. Ha valamely utcán megjelent egy gépkocsi vagy egy szekér, aknavetőkből és ágyúkból azonnal tüzelni kezdtek rá.

A németekkel szemben kiépített védőállások első árkaitól háromszáz méterre fekvő Juzsnij-tanyán, közvetlenül a peremvonal mögött, mégis emberek éltek. A tanyából már úgyszólván semmi egyéb nem maradt, csak rom. Az emberek vermekben laktak. Nappal elbújtak a vermekben, és ahogy besötétedett, kimásztak, felásták konyhakertjeiket, s ki-ki ültetett, vetett, azt, amije éppen volt: krumplit, céklát, kukoricát, kölest. Az egyik szárazárokban, a tanyától néhány kilométerre, rendezték be a kolhoz mezei táborát. Ott tartották a teheneket, az egyetlen pár lovat, és ott éltek a szántáson dolgozók, akik éjszakánként megmunkálták a kolhoz földjét. Nappalra az állatokat a kőbányában rejtették el.

A tanya lakóit nemegyszer telepítették már az első állás mögé. Gépkocsik érkeztek éjjel, összeszedték a tanyák lakóit, és katonák ellenőriztek minden zugot, nem maradt-e valaki a faluban. Nem sok idő múltán azonban az emberek egyenként és csoportosan, batyukkal és batyu nélkül, ismét visszatértek lakóhelyükre. Este mintha senki sem lett volna a tanyán, de reggel Dorohin észrevette, hogy a konyhakertben a felásott parcella szélesebb lett. Mégis visszatértek! Megbújtak valahol! Utóvégre mégsem az ő katonái kertészkedtek az éjjel!

A dolog azzal végződött, hogy a hadosztály parancsnoka egy éjszaka az állások ellenőrzése során tetten érte Hariton Akimicsot és a kolhoztagokat a tanyán. Végighallgatta rimánkodásukat, hogy ne vigyék el a kolhozt, éppen most, a tavaszi munka idején a helyéről, s aztán így felelt:

— Jól van. Maradjatok... Nektek, az ilyen aranyásóknak,

szabadítjuk fel ezt a földet. De az emberekre vigyázz, elnök! Katonai fegyelmet kell tartanod! Jól álcázzátok magatok, és tilos a járkálás! A gyerekekre meg különösen vigyázzatok! Nehogy az állásokban szaladgáljanak meg töltényhüvelyeket gyűjtögessenek! Azokat a kicsinyeket pedig, akikre az anyjuknak itt nincs szükségük, nem tudnak a konyhakertekben segíteni, mégiscsak a legjobb lesz valahová hátraküldeni!

— Elküldjük őket a mezei táborba. A kőbánya a legjobb fedezék... Valami óvodafélét rendezünk be nekik.

— Csak annyit mondok: vigyázzatok a gyermekekre!... Nektek pedig azt kívánom, hogy a ti kolhozotok álljon elsőnek talpra!

— Köszönjük, generális elvtárs!

— Elsők voltunk és elsők is leszünk!...

— Nálunk makacs a nép, hadnagy elvtárs — mondta Hariton Akimics Dorohinnak. — És azért makacs, mondom én, mert nagyon jó kolhozunk volt. Nem egyszerű kolhoz volt a miénk.

— Hát milyen, talán aranyból való?

— Bizony aranyból. A legjobb kolhoz volt a környéken. Az újságok is írtak rólunk. Öt elnököt adtunk más kolhozoknak, mi neveltük őket! Hol keltek fel a brigádvezetők hajnal előtt, hogy a földeket járják, és elrendezzék a munkát? Nálunk. Hol voltak rekorder munkacsapat-vezetők? Megint csak nálunk! Hol voltak a legeredményesebb fejőnők és borjúgondozónők? Hát a legjobb előénekesek? Hej, de jól dolgoztunk!... Az elnökünk a huszonötezer* közül való volt. Olyan volt, mint az édesapánk! Az ember lelkébe látott; ha valamit megmagyarázott, az világos volt, mint a nap, a legmaradibb embert is öntudatra ébresztette!... Micsoda embereink voltak! Engem most csak szükségből választottak meg elnöknek. Hetvennyolc kato-

* A tömeges kollektivizálás kezdetekor a Bolsevik Párt 25 000 párttagot küldött a mezőgazdaságba a kolhozok megsegítésére. — *A ford.*

nát adott a mi kolhozunk a Vörös Hadseregnek, brigádvezetőket, traktorosokat, a kolhoz színe-javát!

— Én sem rossz kolhozból jöttem a frontra, Akimics — jegyezte meg Dorohin. — Kubánból. Hallottál már arról a vidékről?... Nálunk minden nagyobb, mint nálatok. A pusztának se vége, se hossza. A falu egyik végéből a másikba egy óra alatt sem jutsz el. Annyi kolhoztag, ahányan ti vagytok, nálunk csak egy brigád. Kolhozunknak hét autója volt. Az asszonyokat gépkocsival vitték munkába a földekre, és úgy is hozták haza őket. Kilencszáznegyvenben villanytelepet építettünk a Laba folyón, villannyal akartunk szántani... Mi lehet most ott a németek után?...

Az egyik éjszaka Hariton Akimics falábú rokkanttal jött Dorohin fedezékébe. A katonák jól ismerték már Akimicsot, beengedték, mintha hozzájuk tartozna, kócos, szakállas, öregnek látszó társával együtt.

— Ez a mi traktorosunk — mutatta be az öreg a rokkantat. — Kuzma Golovenko. Azért maradt itthon, mert alkalmatlan volt a katonai szolgálatra. Nem a fronton rokkant meg. Mikor is történt Kuzma, harmincnyolcban? A kurgani vásárból jött hazafelé, egy kicsit felöntött a garatra, a vonat alá került... Közepes traktoros volt, nála jobb is akadt nálunk, hiszen abban az időben engem sem választottak volna elnöknek. De most mindenkinek fel kell kötni a gatyáját!

— Ki az idősebb közületek? — kérdezte Dorohin.

— Hadnagy elvtárs, én harminckét éves vagyok — szólalt meg Golovenko.

— Miért hagyod így el magad? Nem nyiratkozol, nem borotválkozol. Csak nem akartál kántor lenni a németek alatt? — kérdezte az őrmester.

Golovenko ujjaival végiggereblyézte kócos, fésületlen szakállát, ostobán elmosolyodott, de nem felelt. Arca sápadt és püffedt volt a veremben való hosszas tartózkodástól, és meglehetősen piszkos is.

— A legény napról napra várja, hogy a gép miatt értejönnek, és a dutyiba zárják — felelt a traktoros helyett Hariton

Akimics. — Ha visszajön a mi gépállomásunk, bíróság elé fogják állítani dezertálás miatt. Megbízták, hogy szállítsa el innen a lányokkal és a felmentett traktorosokkal együtt a traktorokat. Ő meg útközben otthagyta a traktorát és hazajött. Ez a helyzet vele... Én azt mondom neki: „Te Kuzma, tudod mit tegyél? Mire visszajön a gépállomás, mutasd meg a szovjethatalomnak, hogy rendes ember vagy! Szántsd fel az egész földünket! Akkor talán megbocsátanak neked." De kint várakoznak a kolhozunk vezetőségének a tagjai is, hadnagy elvtárs, Marfa Rubcova és Dunya Szorokina. Nem lehetne őket is beengedni?

— Azt hiszed, hogy kolhoziroda van nálam?

— Magával van beszélnivalónk.

— Mi beszélnivalótok van? Hát jó, hadd jöjjenek.

Két nő jött be a fedezékbe. Az egyik ötvenévesnek látszott, szemöldöke fekete, sovány arcaráncos és szigorú; a másik huszonöt év körüli, szőke, barna szemű, kerek arcú, szép termetű, telt idomú. Látszott mindkettőn, hogy igyekeztek szépen felöltözni, felvették a legjobb ruhájukat, ami megmaradt: az idősebb fehér zoknijára szandált húzott, a fiatalabb lábán kopott, durva csizma lötyögött ugyan, de selyemblúzt vett fel, nyakán üveggyöngy csillogott, és ajkát is kipirosította egy kicsit. Blúzán. a vállára vetett kendő alatt, Dorohin észrevette a Munka Vörös Zászló Érdemrendjét.

— Ez Jevdokija Petrovna — mutatta be Hariton Akimics a fiatalabbat. — Azelőtt fejőnő volt, háromezres. Egyébként eladó lány. A háború előtt nagyon válogatott a vőlegényekben, az egyik dolgos volt, de nem elég szép, a másik szép, de nem elég kedves. Most pedig hogy adjuk férjhez? A másik asszony, Marfa Ivanovna, régi vezetőségi tag, a háború előtt is az volt.

— Jó egészséget! — nyújtotta kezét Dorohin. — Üljenek le.

A hadnagy felállt, átengedte a vendégeknek a földbe vájt ülőhelyet, amelyre szénát raktak, és pokróccal meg köpennyel takarták le. Az asszonyok illedelmesen leültek.

— No, lányok, kérjétek meg a hadnagyot — mondta Akimics reszkető fejjel. — De jól kérjétek, hogy megessen rajtunk a szíve!

— Mit kérnek? Miben lehetek a segítségükre?
— Még nem mondtad meg, Akimics? — kérdezte az idősebb.
— Nem. Mondjátok el ti, szépen sorjában.
Hallgattak.
— Traktor kellene nekünk, hadnagy elvtárs — kezdte Dunya.
— Más nem? Cséplőgép, kombájn, gőzmalom? — nevetett Dorohin. — A szomszédban, a tüzéreknél, ott állnak tétlenül a lánctalpas vontatók. Kérjétek meg őket, talán felszántanak nektek néhány száz hektárt. De aligha fogják megtenni. Ki engedheti meg, hogy a hadi üzemanyagot ilyesmire használják fel?
— Nekünk nem ideiglenesen kéne. Örökbe kérjük a traktort.
— Örökbe? Hát még mit nem!? Különben, forduljatok a hadosztályparancsnokhoz, a hadseregparancsnokhoz, talán kiutal nektek egyet a zsákmányolt vontatók közül. Az én századomnak nincs traktora!
— Dunya, egy jó vőlegényt is kiutalhatunk neked — mondta Jurcsenko őrmester. — Ha a hadnagy elvtárs megparancsolja, sorba állítom az egész századot, és kiválaszthatod magadnak, melyik tetszik. De azt sem örökre, hanem csak amíg itt leszünk.
— Várjanak, elvtársak, ne gúnyolódjanak — szólalt meg Marfa Ivanovna. — Komoly dologról van itt szó. A traktor megvan. Csak ki kell húzni.
— Igen, a traktor megvan — erősítette Golovenko is.
— No, és honnan kellene kihúzni?
— A folyóból — mondta Hariton Akimics. — A traktort a Miusz folyóba süllyesztették.
— Ő tudja is a helyet, hogy hová. — Dunya Golovenkóra mutatott.
— Tudom... Vagyis a dolog úgy történt, hadnagy elvtárs, hogy amikor elhajtottuk innen a traktorokat, az egyik nem ment. Valami apró üzemzavara támadt, valami alkatrész kellett volna hozzá, nem is tudom már, mi, azt hiszem, egy fogaskerék a sebességváltóba. Nem olyan rossz az a traktor, jól is-

merem. A mi brigádunkból való. Jó traktor, csak éppen nem járt. Akkor meg nagy volt a sietség: gyorsan! gyorsan! De hogy menjünk gyorsan? Drótkötéllel a hídon át a másik partra vontattuk, és ott elsüllyesztettük a Miuszba. A dinamóját és a mágneses gyújtószerkezetét persze leszereltük. És más kisebb részeket is leszereltünk róla. De hát ezeket meg is találhatjuk...

— Hol „találhatjuk meg"?

— Nálam vannak.

— Összeszedted?

— Összeszedtem... Amikor hazajöttem, elmentem a gépállomás telepére, végigjártam a műhelyeket. Mi mindent találhatott ott az ember! Siettükben sok mindent itt hagytak az emberek. Amit megtaláltam, bekentem gépzsírral, ládába raktam és elástam... Azt hiszi, spekulálni akartam vele? Szó sincs róla. Ha magamnak tettem volna el, nem beszélnék róla...

— Azt nem tudom, hogy milyen állapotban találjuk a vas alkatrészeket — mondta Hariton Akimics — de a fáról tudom, hadnagy elvtárs, hogy akár száz évig is vízben lehet, mégsem rohad el! Miért van ez így? Persze, ehhez az kell, hogy egészen ellepje a víz. Ha a földön, a levegőn van nedves helyen, akkor gyorsan elkorhad.

— De hát mit akartok tőlem? — kérdezte Dorohin. — Hogy én húzzam ki a traktort? Mivel?

— Maga mondta, vannak itt tüzérek, akiknek a vontatói most parlagon hevernek.

— A vontató az övéké, nem az enyém.

— Lám, milyen maga! — kiáltott fel Dunya. — „Nem az enyém! Forduljanak valaki máshoz..." Traktor nélkül mi egészen tehetetlenek vagyunk! Ha pedig nem vetünk, miből fogunk élni? Éhezni fognak az emberek! A traktor ebből a faluból való, itt süllyesztették el, éppen a maga fedezéke előtt, ezért is jöttünk magához. Ha segíteni akarna... Maga itt mindenkit ismer a hadosztályban. Az a másik parancsnok biztosan adna magának egy vontatót!

— Hadnagy elvtárs! — szólt közbe Hariton Akimics. — Ne

haragudjon Jevdokija Petrovnára, egy kicsit ideges mostanában. Érdemrendje miatt a Gestapo háromszor is elhurcolta...

— Elmondom én magának, hadnagy elvtárs, hogyan dolgozunk — mondta Marfa Ivanovna és felállt. — Akimics elmesélte, hogy maga is szántóvető ember, megérti. Tizenkét tehénnel dolgozunk. Két párat fogunk az eke elé, három ekét húznak. Egy pár lovunkkal a vetőgépet hajtjuk. De boronálni is kell. Egy nap legfeljebb három hektárt szántunk fel, vetünk be, többet nem bírunk, akárhogy erőlködünk is! Két hét alatt negyven hektárt vetettünk. Lehet, hogy még negyvenet bevetünk! De mi az egy kolhoznak?...

— A traktor aligha segít rajtatok. Ki tudja, milyen állapotban van. Hátha javításra szorul.

— Kijavítjuk — mondta Golovenko.

— Mikor? Most kellene, a vetéshez.

— Nem baj — szólt Akimics — ha április végéig is elhúzódik a javítás. A mi vidékünkön a május a legjobb idő a köles vetéséhez. Búzavetőmagból úgyszólván egy szemünk sincs. De kölesünk van, összeszedhetünk valamennyit a kolhoztagoktól is. Nem kell hozzá sok. Ritkasoros vetéshez öt kiló egy hektárra elég lesz. Több kölesünk lesz, de hát az is kenyér. Ha lesz köleskásánk, nem halunk éhen!

— Hát az üzemanyag?...

— Üzemanyagért elmegyünk egyenesen a hadosztály parancsnokához! Csak áldoz valamit a mi gazdaságunkra?

— Két hordó kenőolajat ástam el a gépállomás udvarán — jegyezte meg Golovenko.

Dorohin eloltotta cigarettáját.

— Hol süllyesztette el a traktort? Gyerünk, mutassa meg.

Sorjában valamennyien felmentek a lépcsőfokokon a mély állásból a friss levegőre. A földhányásra feküdtek. Sötét, csillagos éjszaka volt.

— Ott ni! — Golovenko előrenyújtotta a karját.

A lejtő végénél, a síkságon, a nád között, halványan felcsillant a keskeny, kacskaringós Miusz tiszta vize.

— Ott híd volt. A hídon át a másik oldalra vontattuk, onnan

pedig három traktorral, drótkötéllel visszafelé a vízben, a folyó feléig.

— Milyen ott a meder? — kérdezte Dorohin.

— A meder iszapos, helyenként homokos — felelt Hariton Akimics. — Talaja süppedékeny.

— Tavaly nyáron, amikor még itt voltak a németek, szándékosan ott fürödtem — mondta Golovenko. — A víz alá buktam, hogy kitapintsam a traktort, milyen helyzetben áll ott. A közepéig besüppedt, de ki lehetne húzni. Alá kell ásni az elejénél, köveket hányni a gödörbe, és a kövekre pallót fektetni.

— Három traktorral húztátok be, azt mondod? Kerekesekkel?

— Igen. Ez is, amelyik elsüllyedt, kerekes. Sztálingrádi márka.

— Most pedig legalább három lánctalpas kellene, hogy kihúzzuk!...

Mindenki sokáig hallgatott, a sötét éjszakába bámultak. A szemben levő magaslatról néha-néha egy-egy rakéta repült a magasba. Nyomjelző golyók pásztázták céltalanul az eget; unatkozó őrök lövöldöztek a német állásokból. Úgy tetszett, mintha játékosan hulló csillagok lettek volna. A rét felől hűvös, nedves szél fújt. Bal szomszédjuk irányából, ahol a vasútvonal mellett a másik zászlóalj foglalt állást, a bokrokból csalogány csattogása hallatszott.

— Az Isten madarainak mindegy, háború van-e, nincs-e háború. Elvégzik a maguk dolgát: énekelnek — jegyezte meg Hariton Akimics.

Dunya Dorohin mellett feküdt, könyöke hozzáért a hadnagyhoz, a földhányásból kitépett fűszálat rágcsált.

— Nem arról van szó, hogy nehéz kihúzni — mondta Dorohin. — Kérhetünk három vontatót is... De maga megfázik, Jevdokija Petrovna. A föld hideg.

A lány feltérdelt.

— Ezt nem szabad — szólt rá a hadnagy. — Nézze csak, lövöldöznek. Azok a tüzek, amelyek egy kissé felemelkednek, aztán látszólag ott helyben elhalnak, felénk irányulnak.

Dunya visszabújt a fedezékbe.

— Mindent jól elgondoltatok, elvtársak. Alááshatjátok, köveket is hordhattok oda. Csakhogy egy dolgot kihagytatok a számításból: itt vannak a németek.

— Hát igen, itt vannak a németek. Rakétákat lőnek ki — toldotta meg Hariton Akimics.

— Meghallják, ha a vontatók majd a folyóhoz közelednek?

— De mennyire meghallják! Mi talán nem halljuk, ha náluk valami vasdarab koppan!?

— Éppen erről van szó! Üreg katona vagy, de erre nem gondoltál!

— Most már magam is látom, hadnagy elvtárs... Nem fog sikerülni!...

— A németek azt fogják hinni, hogy harckocsik jönnek! Olyan ágyúzást kezdenek, hogy no. És a tüzérezred parancsnoka sem adja ide a vontatókat. De én nem is kérem tőle. Butaság lenne kérni. A hadosztályparancsnok sem engedélyezné. Ez valóságos hadműveletet jelentene. A tüzérségnek azt a feladatot kellene adni, hogy tüzükkel fedezzenek bennünket. Mit képzeltek, elvtársak!? Ne is gondoljatok többé erre.

— Hát ha víz alatt hozzákötnénk a drótkötelet — mondta Dunya — és a másik végét elvinnénk jó messzire, oda ni?... — Dunya a távolba mutatott.

— Milyen messzire? Három kilométernyire?

Szomorúan elnevették magukat.

— Az az átkozott Hitler! Az a kutya nem hagy bennünket élni! — sóhajtott Marfa Ivanovna. — Tönkretett, kirabolt bennünket. Kezdhetjük elölről. De hogyan? Amikor megalakítottuk a kolhozt, lovaink és szerszámaink voltak, behoztuk, egy halomba raktuk, és azzal kezdtük. De most semmink sincs! Se szekér, se lószerszám, se iga.

— Hiába, erre a vízbefúltra most ne számítsatok. Más megoldást kell keresni.

— Csak egy megoldás van. Hogy többet szánthassunk, fogjuk ki a lovakat a vetőgépből. Hogy többet vethessünk, hagyjuk abba a szántást. Akárhogy is okoskodunk, hiába minden.

Megtehetjük még azt, hogy aki nem szánt, annak ásót nyomunk a kezébe, hadd ássa a földet. Bocsánatot kérek a zavarásért, hadnagy elvtárs. Lányok, Kuzma, gyerünk!

— Várjanak. Nehogy Jevdokija Petrovna lelketlen bürokratának tartson, megkínálom magukat teával. Nyikitin — szólította Dorohin a küldöncét — terítsd meg az „asztalt".

Sokáig üldögéltek a vendégek Dorohinnál a fedezékben, az „asztal" mellett. A fedezék közepén kockaszerű földtömböt ástak körül, s asztalterítő helyett tiszta lepedővel takarták le. Konzerveket, sült szalonnát ettek, a teát kétszersülttel itták, miközben elmesélték, milyen kolhoz volt a Juzsnij-tanyán a háború előtt. Az őrmester még harmonikázott is...

A vendégek távozása után Dorohin sokáig nem tudott elaludni. Járkált a fedezékekben, minden szakaszban ellenőrizte az őröket, visszatért, lefeküdt, de aludni nem tudott. Eszébe jutott a Kubán, a brigádja: a traktoroslegények, akikkel sok éven át együtt dolgozott. A háború szétszórta őket a szélrózsa minden irányába. A fronton egyiktől sem kapott levelet. De hogy is írhattak volna neki? Senki sem tudta, hol van, és ő sem tudta társai címét. Az ő kozákfaluját, akárcsak ezeket a Miusz melletti falvakat, csak februárban szabadították fel. Nyitott szemmel sokáig gondolt Galinára. Hol van most? Merre volt a német megszállás idején? Mi van vele? Hogyan élte át a nehéz időt? Életben maradt-e?...

A falujába, a kolhoz vezetőségének küldött levelére még nem kapott választ. Galinának nem írt. Miért? Szerette volna először másoktól megtudni, hogy Galina él, és várja őt...

A dolog úgy történt, hogy két nap múlva Dorohin maga küldte el küldöncét „A boldogság hajnala" kolhoz mezei táborába, és hívatta Hariton Akimicset meg a traktorosát.

Dorohin századát meglátogatta a zászlóaljparancsnok politikai helyettese, és többek között a következőket mondta:

— Ma éjjel, hadnagy, muzsikaszó mellett fogsz aludni. Valahol valamilyen fontos magaslatot akarunk a németektől el-

foglalni. Éjjeli harc lesz. Harckocsikkal fogunk támadni. De a hadosztály állásainak egész szélességében kell ricsajt rendezni, hogy a németek megzavarodjanak, ne is sejtsék, mit akarunk. A tüzérség vontatókat küld a ti állásaitokba. Nálad, Levcsenkónál és Nyesztyerovnál fognak zajt csapni. Szóval, készüljetek fel. Más lakodalmából ti is kaptok egy kis fejfájást!

Dorohin azt mondta a küldöncnek, hogy hívja azonnal a kolhoz elnökét, az őrmesternek pedig ezt parancsolta:

— Jurcsenko, menj el a tüzérezredhez és kérd meg a nevemben Szuharev kapitányt, hogy az éjjeli harckocsitámadást álcázó vontatók vezetői hozzanak magukkal a vontatáshoz szükséges drótkötelet. Mondd el, mi célból kell. Hallottad, mit kértek tőlünk a kolhozparasztok?

— Hallottam, szerzek is drótkötelet, hadnagy elvtárs — felelte az őrmester. — Dunya kedvéért mindent megteszünk!

— Butaságokat beszélsz! Nem Dunyáról van szó.

— Nem magára gondoltam, hanem magamra. Igyekszem Dunya kedvében járni.

— Magadra? Hát csak igyekezz...

Már sötétedett, amikor megjött Hariton Akimics a szakállas Golovenkóval, Marfa Ivanovnával és Dunyával.

— Megpróbáljuk kihúzni a traktorotokat — mondta nekik Dorohin. — Készítsétek elő, amire szükség van, a köveket és a pallókat. Az őrmester ad segítségül két katonát. A vontatók éjfélkor jönnek. Az asszonyokat azonban én nem hívtam. Itt nincs keresnivalótok. Nagyon meleg lesz ám! Figyelmeztetlek benneteket, kolhozos elvtársak, ágyútűzben kell majd dolgoznotok!

— Mi történt tulajdonképpen? — kérdezte az öreg. — Három nappal ezelőtt azt mondta, hogy nem lehet. Most meg lehet?

— Akkor nem lehetett, ma pedig lehet. Csak ennyit mondhatok.

— Nekünk több nem is kell. A fő az, hogy a mi dolgunkat elvégezhessük. Ezt is megköszönjük magának, hadnagy elvtárs! Kuzma, szétszedjük azt a kőgátat?

— Csakugyan, min is szállítsuk? ...

— Elfelejtettem megmondani a küldönöknek, hogy szekérrel jöjjenek. A mi lovaink a hadtápnál vannak ... Az asszonyok menjenek vissza, és küldjék ide a kolhoz lovait. Menjetek csak, ma éjjel nem engedem meg, hogy itt járkáljatok. A viszontlátásra! Sok szerencsét. Jurcsenko, vedd át a parancsnokságot felettük!

Miután az emberek elmentek, Dorohin meggyújtotta a mécsest, lefeküdt, újságot olvasott és elaludt. Sikerült kifognia néhány csendes órát, senki sem telefonált a zászlóaljból vagy az ezredtörzsből, nem zavarták a küldönöcök sem ... Késő éjjel ébredt fel. Megnézte óráját, rágyújtott. Kiment a fedezékből, arrafelé nézett a sötétben, ahol a kanyarban alig észrevehetően a Miusz tiszta vize csillogott. Semmit sem lehetett látni vagy hallani. Megbízta az első szakasz parancsnokát, hogy helyettesítse őt a fedezékben, kibújt az állásból, és elindult a réten át a folyó felé.

— Jól dolgoztok — dicsérte az őrmestert, amikor a parton beléütközött. — A fedezékben semmit se hallani.

A folyóban csakugyan teljes csendben dolgozott az öreg, Golovenko és egy katona. A másik katona a köveket adogatta a partról.

— No, mi van ott? — kérdezte Dorohin a partról.

— Semmi különös — suttogta reszkető hangon az öreg. — A legmélyebb részt már betöltöttük ... Most már könnyebben megy ... Egy ilyen fürdő után egy deci kéne, hogy el ne pusztuljunk ...

Hirtelen eltűnt Golovenko a víz alatt, de rögtön újból felbukkant, karjával kaszálta a vizet.

— Pszt! Mit csinálsz? Fogd meg a kezemet!

— Gödör, az ördög vigye el!

— Ha belefulladsz, akkor se kiálts. Tilos!

Golovenko kimászott a partra, meztelenül, egy lábon ugrálni kezdett — a másik lába térdtől lefelé fából volt — és a karjával hadonászott, hogy felmelegedjék.

— Majd megfagytam!

— Mert nem szoktad meg — jegyezte meg Hariton Akimics. — Nem vagy halász. Én ide szoktam jönni, alighogy lemegy a jég, és kifeszítem a vízben a hálómat...

— A traktor jól áll, hadnagy elvtárs, nem nagyon süppedt be. Ha elmozdul, kijön a helyéről!

Valaki közeledett feléjük. Dorohin arra fordult, és a csillagos ég alatt női alakot ismert fel. Közelébe ment.

— Ki az? Dunya? Miért jött ide?

— Én hajtottam a lovakat.

— Hol van a szekér?

— A tanyán. Az őrmester elvtárs azt mondta, nem jó, nyikorog, zörög. Saroglyával hordják a köveket.

— Még négy katonát adtam nekik, hadnagy elvtárs — mondta az őrmester.

— Ha nem kell a szekér, akkor magának sincs itt dolga... Dunya? Mi az ördögöt álldogál itt? — Dorohin majdnem hangosan káromkodott. — Azt hiszi, olyan érzéketlenek lettünk a háborúban, hogy semmit sem jelent nekünk lányokat temetni a közös katonai sírba?...

Dunya elment.

— Várjon! Elkísérem magát az állásokon keresztül. Ti pedig dolgozzatok — fordult Dorohin az őrmesterhez — és gyorsan fejezzétek be. Akire itt nincs szükség, az nulla óra tizenöt perckor tűnjön el a fedezékben! A vontatókat én várom majd a tanyán, és megmutatom nekik az utat...

Az őrmester levette sapkáját, megvakarta tarkóját és sokáig nézett abba az irányba, amerre Dorohin és Dunya eltűnt a sötétben.

— Hadnagy elvtárs! Talán én mennék a vontatók elé? — szólt halkan a hadnagy után, néhány lépést tett utánuk, de Dorohin már nem hallotta a hangját.

A rét nedvességétől, a friss fűtől, az április elejei első virágoktól a levegő párás, fűszeres és szédítő volt. A Miusz partja menti nádasban vadkacsák gágogtak. A vidra ijesztette vízimadarak ijedten csipogtak, a folyóból csuka dobta fel magát. A tanyán, a kertekben fülemülék énekeltek teli torokból.

... A lovak gyeplőjükkel egy letört, kiszáradt fatörzshöz kötözve álltak az utcán. Egy ágyú lövedéke leborotválta a fa koronáját, csak a törzse maradt meg, egyetlen ág nélkül. A mezei munkától fáradt lovak fejüket lógatva horkoltak. Hol az egyiknek, hol a másiknak bicsaklott meg a térde, lelógó ajkuk majdnem a földet érte. A tanyán csend volt, sehol egy lélek. Az udvarokban a házak romjai feketéllettek. Itt-ott, a romok között, mint síremlékek a temetőben, egy-egy csodálatosképpen megmaradt kémény ágaskodott. A kertekben virágba borultan álltak a fák.

Dorohin nehezen bogozta ki a gyeplőket.

— Miféle asszonyos csomót kötöttél rá?

— Nyugtalankodtak, míg nem voltam itt, el akartak szabadulni, ők bogozták össze a gyeplőt.

— Hová mentek volna? ... No, hazamégy?

Felültette a lányt a szekérre. Kezébe nyomta a gyeplőszárat, előrement, megigazította az egyik ló kantárát, a másiknak a sörényéből bogáncsot húzott ki. A szekér oldalát fogva elindult mellette. A lovak lépésben haladtak.

A tanya mögött, az út elágazásánál, Dunya megállította a lovakat. A széles, letaposott úton szállították éjjel a frontra a lőszert és az élelmiszert, a másik keskeny dűlőút volt.

— Nekem jobbra kell mennem hazafelé. Ezen a keskeny úton, a szárazárokban ... Hazafelé ... Mikor építjük fel újra a tanyánkat? ... Hariton Akimics elmondta, amit magától hallott, hogy ott a Kubánban nincs sem édesanyja, sem felesége. Ha magának egyre megy, jöjjön hozzánk a háború után, telepedjék le itt, hadnagy elvtárs!

— Menyasszonyom van a Kubánban ...

— Menyasszonya? — A gyeplő megmozdult, a lovak elindultak. — És várja magát?

— Nem tudom. Nem kaptam levelet ... Ez a szürke most kezd sántítani vagy már azelőtt is sántított?

— Sebet kapott a lábába. Begyógyult, de sánta maradt. Most már ilyen is lesz.

Dorohin menet közben cigarettát sodort és rágyújtott.

— Meddig fog kísérni? Egészen a kőbányáig?

— Addig a fehér bokorig — mutatott maga elé a hadnagy.

— Az szilvafa, vadszilva. Valaki eldobott egy magot, és kinőtt belőle. Egyedül virágzik az úton... Arról álmodoztam pedig, milyen jó lenne, ha nálunk maradna! Maga szabadított fel bennünket a németektől, magának itt kell élnie! Mi megbecsülnénk, szép házat építenénk magának!

— A katonasors olyan, Dunya, hogy nem szabad a messze jövőbe előregondolni. Ki tudja, mi lesz velünk holnap, ki éli meg a háború végét?

— Ha túléli a háborút, eljön ide?

— Nem tudom, mi van otthon. Nem kapok levelet... Nem, akkor sem jövök ide. Ott vannak a régi barátaim, valaki csak visszatér közülük...

A vadszilvafán annyi volt a fehér virág, mintha hó borította volna. Dunya megállította a lovakat.

— Dobja el a cigarettáját!

Dorohin két mély szippantással végigszívta cigarettáját, aztán eldobta.

Dunya jobb kezébe vette a gyeplőt, áthajolt a szekér oldalán, bal karjával meg erősen, hogy szinte fájt, átölelte Dorohin nyakát, és forrón szájon csókolta... Dorohin majd megfulladt, arra sem volt ideje, hogy kifújja a lenyelt cigarettafüstöt... A lány nevetett, és azonnal a lovak közé akart vágni. De nem tudott. A blúzának ujja beleakadt a hadnagy vállszíjának csatjába.

— Jaj! — kiáltotta halkan és zavartan Dunya.

Még egyszer le kellett hajolnia, hogy kiszabadítsa a blúz ujját. És még egyszer megcsókolta a hadnagyot.

— A Kubán messze van. Nem sértődik meg a menyasszonya. Ha nem látja...

Feltérdelt a kocsiban, megrántotta a gyeplőt, nógatni kezdte a lovakat, de azok továbbra is csak lépésben haladtak.

— Az én telivéreimmel nem vágtathat el az ember...

Újból elnevette magát, és ostorával a lovak közé vágott. A nagy, sovány gebék nekilendültek, és hosszú léptekkel, mint

a tevék, ügetni kezdtek. A szekér zörögve haladt a köves szárazárok fenekén...

Dorohin a fejét csóválta, és bódultan mormogta a kocsi után: „No de ilyet!" Felemelte a földről a sapkáját és a még parázsló cigarettavéget. Ujjait megégette, de mélyet szippantott a csikkből. Addig állt az úton, amíg csak Dunya blúzának világos foltja el nem tűnt a sötétben. Mosolyogva ismételgette magában: „No de ilyet!" — és megindult a tanyára. Közben többször is vissza-visszanézett az árok felé, amerről a szekérzörgés hallatszott.

Amikor a lánctalpas vontatók a Miusz partjára értek, már az egész front dörgött. A német ütegek össztüzet adtak le. Az ágyúk torkolattüzei úgy villantak fel a rét másik oldalán, a domb mögül, mint a villámcsapások. A németek egyelőre nem a Juzsnij-tanyát lőtték, hanem a tőle jobbra fekvő Tyeplo községet, nyilván úgy vélték, hogy ott gyűlt össze a legtöbb harckocsi.

Dorohin zseblámpájával világított, úgy mutatta az utat.

— Erre tartsatok! Utánam!

Az első vontatót a parttól távol állította fel, a másik kettőt libasorban utána.

— Ki lesz itt a gazdánk? — kérdezte az egyik vontató vezetője. — Ki parancsol itt?

— Itt van a kolhoz elnöke. — Dorohin Hariton Akimicsra mutatott.

Az öreg már felöltözködve állt a parton. Csak Golovenko matatott még a vízben.

— Ez az öregapó parancsnokol itt?... Lesz-e áldomás, elnök elvtárs?

— Tudod, elvtárs, az a baj, hogy még nem nyitották meg a „Csemege" boltot a tanyánkon. De napról napra várjuk, csak befejezik a mennyezet vakolását, felakasztják a csillárokat, a pultokat befestik, és máris szállítják a konyakot meg a pezsgőt...

— Nem most kérem. A háború után megvendégelsz-e bennünket?

— Persze hogy megvendégellek! Lesz itt hegyen-völgyön lakodalom! Olyan, hogy...

A vezetők acélból sodrott drótkötéllel egymáshoz kötötték a vontatókat.

— Duplán jó lesz? — kérdezte Dorohin Golovenkótól.

— Jó lesz... Adjátok ide a végét — felelt a vízből a félig megfagyott, meztelen traktoros.

— Nesze!

— Próbáljuk meg, hadnagy elvtárs? — kérdezte az első vontató vezetője, miután elfoglalta helyét a fülkében. — Nem időzhetünk sokáig egy helyben. Azt parancsolták, hogy ide-oda szaladgáljunk.

— Próbáljátok. Szakállas, megkötötted?

Golovenko a víz alá bukott, nyomában bugyborékok szálltak fel.

— De mély! — kiáltotta, miután kidugta fejét a vízből. — Dobjanak ide egy csavart anyával együtt. Van itt egy hurok, csavart teszek bele...

— Én már kijöttem a vízből, hadnagy elvtárs — szólt Hariton Akimics — nem bírtam tovább. Ő nem fázik úgy, az egyik lába mégiscsak fából van.

— Testvér, eleget úszkáltál már! Indulhatunk? Mi?

— Kész... Mehet!

Hariton Akimics keresztet vetett:

— Isten, segíts!

— Szóval, vallásos vagy, öreg — jegyezte meg Dorohin.

— Én, vallásos? Tíz éve nem böjtöltem. Csak végső szükségből fordulok hozzá...

A motorok berregni kezdtek, a beszéd már nem volt hallható, kiabálni kellett.

— Kuzma! — kiáltott Hariton Akimics. — Félre az útból! Még utóbb a traktort kihúzzuk, a traktorost meg elgázoljuk!

Úgy látszik, másfél év alatt a folyó iszapja mégis mélyen beszívta a „vízbefúltat". A három hatvan lóerős vontató lánc-

talpa egy helyben mozgott. A drótkötél megfeszült, mint a húr, de a teher nem mozdult a vízben.

— Megállj! — kiáltott Dorohin. — Így nem megy. Nem egyszerre indultatok. A lámpa jelzésére egyszerre kapcsoljatok. Idenézzetek. A zöld lámpafény: „Felkészülni!", a piros: „Indulás!"

Száznyolcvan lóerő egyszerre rántott a kötélen. Valami megmozdult, bugyborékolt.

— Megy már! Gyerünk, gyerünk!

A motorok teljes gázt kaptak, dübörögtek, de a vontatók lánctalpa egy helyben forgott. Elszakadt a drótkötél... A tanyán, a kertekben, robbant már az első lövedék, a németek kezdtek errefelé lőni.

— Túllőnek rajtunk. Menj vissza a vízbe, Kuzma! — mondta Dorohin. — Négyszeresen jó lesz?

— Jó — felelt az egész testében remegő Golovenko, s bemászott a vízbe. — Már kezdetben is négyszeresen kellett volna...

A második és harmadik lövés a réten csapódott le, tőlük balra, mintegy kétszáz méternyire.

— Vaktában lőnek, találomra — jegyezte meg az őrmester. — Nem látnak bennünket.

Bumm!... A lövedék a folyóba esett, a víz és a sár szökőkútként csapott fel. Golovenko a víz alá bukott, és hosszú ideig lent is maradt.

— Ejha, bácsi! — kiáltott az egyik katona. — Most ne úszkálj a víz alatt, ha beleesik a lövedék, úgy fejbe üt, mint egy harcsát.

— Ne törődj velük! — kiáltott Dorohin. — A vizet melegítik neked, hogy ne fázz. Jobban kösd meg! Kész? Mindenki a helyére! Felkészülni! — A lámpát vörös fényre kapcsolta: — Indulás!...

... Dorohin nagyon szerette a gépeket. A szeme láttára változott meg falujában a földművesek élete, akik a traktorok és kombájnok kormánykereke mellé ültek. Az öregeknek ez még csoda volt: tíz-tizenkét nap alatt végeztek az aratással! Hová lett a régi hosszú „dologidő"? Az első traktort, amellyel Do-

rohin az első ezer hektárt felszántotta, elkeresztelte Sasfióknak. Gyengéden szerette, mint egy élőlényt. Az első nyáron, amikor a szűzföldet törte fel, egy-egy hosszú, nehéz munkanap után, ha a motor egyszer sem szeszélyeskedett, s nem ijesztette meg a még tapasztalatlan, félénk traktorost mindenféle érthetetlen üzemzavarral, ha a nap folyamán egyet sem „prüszkölt", hanem vidáman legyőzött minden ármányos akadályt, gödröt, vízmosást, nem akadt el, legfeljebb csak több gázt kért, mint ahogy a jó ló követeli, hogy rövidre fogják a gyeplőt, ilyenkor megtörtént, hogy este, amikor megérkezett a táborba üzemanyagért, szerette volna megölelni Sasfiókját, hálásan megsimogatni a gép forró, dolgos testét...

A felkavart, fekete, alig redőződő, a rakéta-fényben fel-felcsillogó vízből először a légtisztító csöve, majd a hűtő és a benzintartály bukkant elő. Vízinövények csüngtek alá minden részéről.

— Jön, jön!...

A traktor felkúszott a partra. A moszattal és vízinövényekkel beborított gép olyan volt, mint egy tengeri szörnyeteg.

— Kihúztuk a kedvest! — kiáltott Hariton Akimics.

— Kihúztuk! — ugrált körülötte falábán Golovenko. — Féltem, hogy eltörünk valamit, egy tengelyt vagy egy tartót. De nem, nem törtük el!...

Dorohin a vontatott traktor mellett gyalogolt, nem törődött a sárcsomókkal, amelyek a kerekeiről lehullottak, tapogatta nedves, moszatos oldalát, letépte róla a vízinövényeket. Ez is... olyan „sztálingrádi", amilyenek az ő brigádjában voltak. Az is lehet, hogy ugyanabban az évben gyártották. Talán ez is az elsők közül való... Torka elszorult az örömtől, hogy sikerült megmenteni ezt a traktort, hogy jót tehetett az emberekkel, hogy ez a sztálingrádi még jó szolgálatot fog tenni, segíti talpra állítani a tönkretett „Boldogság hajnala" kolhozt. Kiáltani akart valamit a feléje futó Hariton Akimicsnak, de nem jött hang a torkából. Szótlanul megveregette az öreg vállát...

A német megfigyelők a motorok hangja szerint irányították

az ágyúk tüzét. A lövedékek és aknák egyre közelebb csapódtak. Egy akna rövid, kellemetlen sivítással tőlük öt méterre fúródott a sárba. Dorohin a földre vágódott, és magával rántotta az öreget is... Az akna azonban nem robbant fel.

— Mégiscsak vannak a gyáraikban öntudatos munkások is — mondta az öreg, amikor reszkető fejjel felállt. — Már a harmadik akna nem robban, számolom.

— Itt a réten lágy a talaj.

A vontatók megálltak. Az első gép vezetője Dorohinhoz futott.

— Hadnagy elvtárs, lekapcsolok két gépet!

— Kapcsold le. Most már egy is elvontathatja a traktort a kolhozba, ti pedig menjetek innen. Elég volt! Felidegesítettétek őket egész éjszakára.

— Köszönöm, katona elvtársak. — Hariton Akimics levette sapkáját, és meghajolt. — Köszönöm, testvérek!

— Az áldomással tartozol, ne felejtsd el, nagyapó!

A folyó és az állások között az egész térségen robbantak a lövedékek. Balról, a rét felől, falként közeledett a robbanások sorozata.

— Itt aztán elcsípnek bennünket!

Az ottmaradt vontató vezetője leugrott az ülésről, és elterült a földön.

Bumm! Bumm! Bumm! Bumm!

Hariton Akimics oldalt feküdt egy kis árokban, és gyakran hányta az apró kereszteket.

— Az anyád! De közel találtál, hogy a fene... — Ugyanakkor keresztet vetett. — Ejha, ez még közelebb robbant! — Ismét keresztet vetett.

Bumm! Bumm!

Akármilyen kellemetlen volt is ebben a pillanatban itt feküdni a védtelen területen, a mocsaras zsombék mögé rejtezni a szilánkok elől, Dorohin mégsem állta meg nevetés nélkül.

— Hozzá fordulsz, nagyapó? „Végső szükségből?"

Egyszerre csend lett. Úgy látszik, a németek felderítették a páncélosok támadásának pontos irányát. Itt csend lett, de jobb-

ra, Tyeplo község mögött még erősebb dörgés kezdődött. A mi tüzérségünk is lőtt, mélyen a német vonalak mögé. Géppuskák és géppisztolyok kelepeltek.

— Elvtársak, nem tudok menni! — kiáltott valahonnan hátulról Golovenko.

— Megsebesült a traktoros! — az öreg felállt. — Kuzma, hol vagy?

Az őrmester támogatta az egy lábon ugráló Golovenkót.

— A falábát lőtték el...

— Ültessétek fel a vontatóra — mondta Dorohin. — Az a fő, hogy élő testbe nem talált! Mássz fel, mutasd az utat a vezetőnek.

...A tanyán Dorohin elbúcsúzott Hariton Akimicstól.

— Nem fogsz többé nálunk okvetetlenkedni? Szánts, vess, és ne szidj bennünket!

— Hogy is szidnám magukat, hadnagy elvtárs! Mihez kezdenék elnök létemre igaerő nélkül? De most megindul majd az élet... Magának emlékművet állítunk itt, ezen a téren!

— Nézzék majd meg, milyen az a traktor, hogyan telelt át a folyóban. Lehet, hogy egészen berozsdásodott.

— Csak a felülete rozsdás, azt letisztítjuk, de belül jól bekenték gépzsírral... Dunya pedig, hadnagy elvtárs, nagyon rendes lány... Jöjj el hozzánk. Elnöknek választunk. Átadom az ügyeket, amint megérkezel, menet közben is, ahogy régen a lovakat vették!

— A viszontlátásra, Akimics! Megkaptad a traktort? Megkaptad. Hát most menj haza, és ne zavarj bennünket a harcban...

Hamarosan leváltották a hadosztályt, Dorohinék mintegy nyolcvan kilométerre a front mögé kerültek tartalékba. Két hónapig maradtak ott, mindent kijavítottak, átvették és betanították az utánpótlást, de a Miuszhoz már nem tértek vissza. A hadosztályt más hadsereghez csatolták.

A júliusi támadásban Dorohin már más fronton harcolt.

Amint a katonáknál ez történni szokott, gyakran eszébe jutott a hadnagynak a Juzsnij-tanya. Szeretett volna ellátogatni oda a háború után, találkozni régi ismerőseivel, akiket megszeretett, megnézni, hogyan virágzik fel az élet a régi romok és fedezékek helyén. Jólesett volna megkeresni a fedezékét valahol az almafák között a kertben, elüldögélni a beomlott, gazzal benőtt földhányáson, elszívni egy mahorkás cigarettát, és a piros almát szedő lányok dalát hallgatva, eltűnődni az elmúlt háborús napokról... De sok tanya és falu esett még útjába nyugat felé, és minden talpalatnyi felszabadított föld drága lett Alekszejnek! És amikor vége lett a háborúnak, nem jutott ideje arra, hogy beutazza mindazokat a helyeket, amelyeken végigvonult katonáival. Neki magának is munkához kellett látnia, hogy helyreállítsák a háborúban tönkretett népgazdaságot, felszántsák a tegnapi lövészárkokat.

1952

A mi járásunkban a jó terméshozamért senki sem kapta meg a legmagasabb kitüntetést, bár a mieink erre javaslatot tettek. Nagyon féltem, hogy Sztyepanyida Gracsovát megint kitüntetik. A járás őt ajánlotta. De a felsőbb helyen tisztán látták a helyzetet. Jobb is, hogy mellőztek bennünket... Ha az érdemes embert nem veszik észre, ez persze rossz, de még rosszabb, ha valakit érdemtelenül tesznek híressé. Nemcsak annak az embernek árt, akit dicsérnek — büszke lesz, elbízza magát — hanem nekünk, a többieknek is.

Azt szeretném most megmagyarázni, miért kár az ilyen dicséret.

Ebben a járásban születtem, itt nőttem fel. A háború előtt hét éven át kolhozelnök voltam, negyvennégyben megsebesültem, hazatértem, és kolhozomban elfoglaltam régi helyemet. Minden járási párttitkárt, aki ezalatt nálunk működött, ismerek, tudom, ki hogyan vezetett. Mostani titkárunkat, Fjodor Markovicsot is régóta ismerem. Középszerű, nem nagyon tehetséges ember. Nagy dérrel-durral nekilát a munkának, orditozik az emberekre, de kevés az értelme. A szemfényvesztéshez azonban jól ért. Ezért mondom, hogy amíg Fjodor Markovics a járás titkára, addig jobb, ha senkit sem tüntetnek ki. Magamról is ezt mondanám, ha rászolgálnék: nem kell, ne tüntessetek ki, mert még valami szentképet csinálnak belőlem.

Az a bizonyos Sztyepanyida Gracsova a „Május Elseje" kolhozban dolgozik, tőlünk nem messze, mintegy öt kilométerre, a szomszédos tanyán. Velük vagyunk versenyben, gyakran lá-

togatjuk őket, ismerem ott az egész népet és a náluk dívó rendet. Sztyepanyida valaha szerény asszony volt, nem követett el hibát, az emberek nem panaszkodtak rá. De amikor az országos kiállításon érmet kapott a cukorrépáért, és aztán még egyszer kitüntették, az asszony megszédült, elromlott. Nyilván ennek előtte is gyengén állt a lábán, aztán meg taszítottak is egyet rajta, hát nem csoda...

Meg kell mondani, az ilyen kitüntetések az emberekre különböző módon hatnak. Volt az én kolhozomban egy kitüntetett brigádvezető, Ivan Kuzmics Csernouszov. A búzáért kapta a „Becsületérem" rendjelet. Amikor ez a legény visszatért a Kremlben tartott értekezletről, mintha megkergült volna, úgy járta a pusztát. A sok gondba bele is betegedett. Télen kemény fagyok voltak, és nyugtalankodtunk, hogy a vékony hótakaró alatt nem fagy-e ki az őszi vetés. A tavasz pedig száraz és szeles volt. „Mi lesz — mondta Csernouszov — ha a termés nálam nem éri el a huszonöt mázsát? Mert én ennyit ígértem. Sztálin elvtárs is hallotta az ígéretemet." Nyomasztó álmai voltak. Azt álmodta, hogy Moszkvába rendelték, a Kremlbe és ugyanolyan értekezleten, amilyenen kapta, az egész nép szeme láttára visszavették tőle rendjelét. Csak az aratás után jött meg a jókedve, amikor mérlegre került a termés és kiderült, hogy huszonhét mázsa. Aztán a fronton volt, ott is két érdemrendet kapott. De szegény mégse tért haza. Königsberg alatt temették el...

Sztyepanyida is tett vállalást. A következő évben hétszáz mázsa cukorrépát takarított be egy hektárról. Ez mind rendjén volna, az ember nem topoghat egy helyben, haladni kell előre. De nem szabad elfelejteni, hogy kinek és mi célból szükségesek a rekordok. Ha például a járásban ötszáz hektár cukorrépát vetnek, és csak a te három hektárodon van rekordtermés — ez egy csepp a tengerben. Te egyedül nem láthatod el az egész népet cukorral. Úgy kell dolgozni, hogy a többiek is átvehessék, felhasználhassák módszeredet.

Egyébként nemcsak a mezőgazdaságban alakult ki helytelen fogalom a rekordokról. A szaratovi kórházban a szomszé-

dos ágyon harckocsizó katona, egy donyeci bányász feküdt. Sokat beszélgettünk az életről. Én meséltem neki a kolhozról, ő meg nekem a Donyec-medencéről. Szóba került jó is, rossz is. Ő mesélte a következőket: „Megtörtént nálunk, hogy az egész bánya nyolcvan százalékra teljesítette a tervet. Hát ez nem irigylésre méltó eredmény, bizony, ez lemaradás. A vezetőség pedig elhatározta, hogy a pártkonferencia napjára vagy valamely ünnepre egy ezerszázalékos rekordot mutatnak fel. E célból aztán az egyik bányásznak olyan munkafeltételeket teremtettek, amilyenről más munkás még csak nem is álmodhatott; egész szakaszra való segítőtársat adtak melléje, így aztán ötezer százalékra teljesítette a normát. E rekord körül pedig a kelleténél nagyobb handabandázást csaptak. De ha jól meggondoljuk, ez a rekord fabatkát sem ér. Először is egy becsületes sztahanovistát megrontottak. Másodszor: a munkások között is elégedetlenséget keltettek, mert a munkások jól tudják, hogy miképpen történt a dolog. Harmadszor: a vezetők sem azzal foglalkoztak, amivel kell, haszontalan dologra fordították tetterejüket." Ennek a bányásznak a szavait hallgatva arra gondoltam, hogy pontosan ezt csinálták nálunk Sztyepanyida Gracsovával.

Járásunk akkor is, mint most, a lemaradók között volt. Ha megnézzük a területi újságban a kimutatást, mindig vagy a közepén, vagy valahol az utolsók között van a mi nevünk. A vetéssel elkéstünk, a gyomnövényeket rosszul irtottuk, és az aratás elhúzódott. Amikor Fjodor Markovicsnak a területi központba kellett utaznia, hogy beszámoljon a munkáról, mindig aggódtunk érette, vajon titkárként tér-e onnan vissza. Az egyik gabonabeszolgáltatástól a másikig mindig remegett. És most is remeg. Mert a késői vetés, a rossz aratás mind megbosszulja magát: a gabonabeszolgáltatásnál minden kiderül. Be kell vallani, a mi járásunk nehéz járás. Nagy a területe, sok a földje, van benne mocsár és homokos rész is, az egyik helyen öntözni, a másik helyen lecsapolni kéne. Ami az egyik kolhozban jól megterem, az a másikban nem terem. Mégis, ha figyelmesen foglalkoznak minden kolhozzal, és helyesen irányítják

a népet — jó termést érhetnek el. Csak előre kell nézni, több esztendővel előre. Talajjavítással kell foglalkozni, rendbe kell hozni a földeket, bevezetni a vetésforgókat — ezt nem lehet egy nap alatt elvégezni. Ha Fjodor Markovicsot a területi bizottságba hívják, hogy számoljon be, sohasem ússza meg megrovás nélkül. Néha szigorú megrovást kap, máskor megrovást figyelmeztetéssel, sőt utolsó figyelmeztetéssel. Ezek után milyennek láthatja Fjodor Markovics a jövőt? Amikor legközelebb a területre utazik, csak az jár a fejében: itt a vég! De mindig újabb megrovást kap, s kezdi az egészet elölről.

A mi Fjodor Markovicsunk a sok megrovás után végül is elhatározta, hogy egy-egy rekord mögé rejti hibáit. Rájött, hogy úgy neki jobb lesz. Ha az újság megírja, hogy melyik járásból való az a híres munkacsapatvezetőnő — akkor legalább könnyít a lelkén. Így azután, amikor eljön a „Május elseje" kolhozba, első dolga, hogy megkérdezze az elnököt, segítenek-e mindenben Sztyepanyida Gracsova csapatának, mert az a fontos. Amikor az „Iljics Hagyatéka" kolhozt látogatja, akkor csak Marina Kuznyecovával beszélget, mintha a kolhozban rajta kívül nem volna senki más, sem gond, s más növény sem volna, csak a cukorrépa.

Az ilyen kiváló dolgozóknak persze segíteni kell. Magam is többet segítettem annak idején Csernouszovnak, mint más brigádvezetőnek. Tettem ezt azért, hogy meggyőzzem a kolhozparasztokat arról: nagy termést érhetünk el, ha mindent megteszünk, amit a tudomány előír. De lehet ám úgy is „segíteni", hogy a megsegített — hacsak nem vesztette el a józan eszét — nem köszöni meg! Ha néhány éven át napról napra csak dicsérik az embert, és egy szót sem szólnak a hibáiról, a mulasztásairól, nem beszélnek arról, hogy az élet nálunk nem áll meg egy percre sem, hanem állandóan halad, minden fejlődik, ennélfogva nekünk is egyre több kötelességünk van — akkor a sztahanovista is begyöpösödhet.

Mit jelent a verseny a kolhozban? Azt, hogy mindenki jobban szeretne dolgozni, mint a másik, meg akarja mutatni, hogy mit tud. Ehhez mindenki számára meg kell teremteni a

lehetőségeket. Ha valaki élenjáró, akkor kötelessége, hogy megsegítse a lemaradókat. Ez a legfontosabb kötelessége. Ha feltalált valamit, akkor mondja el a többieknek, segítse őket, hogy alkalmazhassák találmányát. A régi módon élni, ahogy valaha az egyéni gazdálkodó parasztok éltek — csak nekem legyen jó dolgom, a szomszéd akár fel is fordulhat — ez ellentmond a kolhoz-erkölcsnek. Volt nálunk valaha a tanyán egy „művelt" gazda, Ignat Bugrov. Kísérleti táblján nemesített vetőmagot termesztett, újfajta növényeket vetett, de senkinek egy árva szót sem mondott el „titkaiból". Szerzett finomgyapjas Ramboullier-juhokat, akkoriban ez még ritkaság volt nálunk — de tenyészállatokat nem adott el senkinek, csak heréltet, vágásra. Gyümölcsösében a faágak majd leszakadtak az ököl nagyságú szilvától, almától és baracktól, s vendégeit meg is kínálta velük, de a magot elvette tőlük. Még a dinnyét is felvágta, kiszedte a magokat, és egy kis zsákba rejtette, nehogy a vendégek magukkal vigyenek belőlük. Az efféle szokások azonban már idejüket múlták.

Szerintem, ha a járásunkban helyesen foglalkoztak volna a sztahanovista munkacsapatokkal, akkor már száz és száz ilyen lenne. De nézzük meg, mi történik például a cukorrépa-termelés terén? Gracsova minden évben eléri hektáronként a hatszáz-hétszáz mázsa terméshozamot, de a kolhozban általában csak százhúszat vagy százat takarítanak be. A járási átlag pedig még kevesebb. Mintha kínai fal lenne közöttük: emitt a rekorderek táblája, amott a többieké. Miért ez a különbség? Azért, mert nem komoly dolog ez a rekorderség, csak cégtábla, kirakat. Hogy mi is olyannak tűnjünk fel, mint a rendes emberek: van a mi járásunkban villanytelep, mozi, futballcsapat, van ez meg amaz — és van egy féltucat ismert sztahanovistánk, éppen annyi, amennyinek lenni kell. Pedig arra, hogy mennyi sztahanovista lehet a járásban, nincs norma, ezt senki sem állapította meg. De ha az ember lélek nélkül, jóakarat nélkül dolgozik, mint a régi napszámosok, akkor bármilyen jó kezdeményezést elbuktathat.

Fáj a szívem, ha ma erre a Gracsovára nézek, és eszembe

jut, milyen is volt ő valaha. Nemcsak sajnálom őt, de boszszankodom is, mert látom, hogy elrontották. Nem is annyira rá haragszom, mint inkább a vezetőinkre. Egyszerű kolhoztag volt, harcos asszony, igazi helyi vezető, és most hivatalnok lett belőle. Most is éles a nyelve, nem hátrál meg senki elől, aki bántani próbálja, még az elnök is úgy fél tőle, mint a tűztől, de már mégsem a régi. Csak a maga előnyéért harcol.

Mint a nagy terméshozamok mesterének, ismert sztahanovistának hírét keltették. Írók, filmoperatőrök és akadémikusok jártak hozzá — és az asszony megszédült a dicsőségtől. Kezdte lenézni az embereket. Minden érdeme ellenére itt, a kolhozban, kellett volna már kezdetben figyelmeztetni őt. De hát önmaguktól a kolhozbeliek nem jöttek rá arra, hogy mit kell tenni. Ha a felső vezetés egyszer megdicsérte, a mieink ezt tízszer is megismételték. A kultúrházat és az iskolát, amelyben tanult, róla nevezték el, mindenfelé kiaggatták az arcképét, és olyan feliratokat olvashat az ember alatta, mint a sirköveken: „Örök dicsőség a mezők rohammunkásainak!", „A mi járásunk büszkesége"... — és ehhez hasonlókat. Azt is kigondolták, hogy magántitkárt adjanak neki, egy tizedik osztályos tanulót, aki megírja újságcikkeit, felel a leveleire, és fogadja a látogatókat, ha a sztahanovista éppen el van foglalva. Munkacsapatvezetőnő magántitkárral, akár egy területi végrehajtó bizottsági elnök! Persze, minderre hamarosan rákapott. Az előszobában elhelyezett egy pamlagot, előtte asztal vizeskorsóval és poharakkal — akár valami fogadószobában — a másik szobát pedig kinevezte „dolgozószobának". Ha jön hozzá két-három ember, akkor egyet beenged a dolgozószobába, a többi pedig várjon a „fogadószobában", amíg ő bent a másikkal beszélget. Hol is tanulta ezt? Volt több területi találkozón, járt különféle hivatalokban, talán ott szedte magára? Lakásába bevezették a telefont. Ha a járásból üzennek valamit a kolhozba, őt hívják fel, vele beszélik meg, tőle érdeklődnek a kolhoz helyzetéről, ő továbbítja az utasításokat az elnöknek. Röviden szólva, azt képzeli magáról, hogy ő az első ember a kolhozban, és úgy parancsolgat az elnöknek, mintha az egész kolhoz csak azért

lenne, hogy az ő rekordjait szolgálja. Nem ő van a kolhozért, hanem a kolhoz érette.

Ha például még egyszer kapálni kell a répáját, akkor megparancsolja az elnöknek, hogy hagyjanak abba valami egyéb munkát, és a munkásokat küldje az ő táblájára. Ha kártevők támadják meg veteményeit, és gyorsan fel kell venni velük a harcot, ismét más brigádokból és csapatokból kap segítséget, noha a többi brigád és csapat földjét is megtámadták ugyanazok a kártevők, hiszen azoknak is van bevetett földjük. Azt mondják, hogy azok a táblák nem „mintatáblák", de a Gracsováé az. Ha megszámolnák, hány munkaegységet fordítottak tábláinak megmunkálására, kiderülne, hogy saját munkacsapata a ledolgozott munkaegységeknek csak a felét végezte, a másik felét más munkacsapatok tagjai dolgozták le. Ez bizony nem jó és nem is tisztességes dolog. Ugyanúgy műtrágyát, igaerőt és minden mást elsősorban Gracsova kap. Más csapatok sem bánnák, ha még egyszer fejtrágyázhatnák, megkapálhatnák a földjüket. Fjodor Markovics azonban nem törődik velük, úgy tartja, hogy az ügy javát szolgálja az, ha Gracsovát előnyben részesítik. S Gracsova sem érez semmiféle lelkiismeretfurdalást, mintha ennek így kellene lenni, és elégedett önmagával.

Ma már nem elégséges megmutatni a kolhoztagoknak, hogy kis területen rekordtermést érhet el valaki. Ma már elhiszik, hogy ez lehetséges, hiszen a mi földünk kétszer-háromszor akkora termést is hozhat, mint rendesen. Hallottak már ezermázsás cukorrépa és százmázsás kukorica terméséről. Legfeljebb valamely százéves öregember ellenezheti manapság a tudományos módszereket. Most olyan agrotechnikára van szükség, amelyet minden csapat alkalmazhat. Terjeszteni kell az új módszereket, nem pedig megnyugodni abban, ami van.

Ha Sztyepanyida Gracsova a területi vagy a járási sztahanovista találkozóra készülődik, tudja előre, hogy beválasztják az elnökség tagjai közé, a legelőkelőbb helyre ültetik, és minden ünnepélyesen, simán zajlik majd le, minden felszólaló mond róla néhány dicsérő szót. Más nem is kell neki. Ha azonban

megkérdeznék: „Hogy van az, hogy te, Sztyepanyida Ivanovna, aki oly nagy tapasztalatra tettél szert a cukorrépa-termelésben, tűröd, hogy a szomszédos csapatok csak száz- és nyolcvanmázsás terméseket érjenek el? Nem fáj ez neked?" De hát ezt senki sem kérdezi tőle. Pedig kellene. Nyíltan meg kellene mondani: „Gondolkoztál-e már azon, hogy az emberek miért nem jönnek hozzád tanácsért? Nem te vagy a hibás? Nem szakadtál el talán a tömegektől? Akkor javítsd ki a hibádat, menj te az emberekhez, mutasd meg nekik, tanítsd őket, szidd őket, ha kell, az ügyetlenségükért, de érd el, hogy mindenki úgy dolgozzék, mint te. Ne hidd azt, hogy elég, ha te minden évben a magad három hektárján rekordot érsz el. Ezzel akarod a híredet igazolni? Most, a háború után, Oroszországban minden második ember érdemrendet és érmet hord. Ha mindenki úgy gondolkodna: én már elértem célomat — akkor megállna az élet."

... Hát így növeltük mi a terméshozamot. Évről évre ugyanazokat az embereket dicsőítettük, ugyanazok a kolhozok vannak ma is az élen, és azok is maradnak le, amelyek a háború előtt lemaradtak. Ezért mondtam, ha megint Gracsovát tüntetnék ki, annak semmi haszna nem volna. Csak sok hűhó lenne semmiért.

Így aztán mi most másfajta felajánlást tettünk Sztálin elvtárs tiszteletére. Pontosan meghatároztuk, hogy a negyvenhetes évben milyen termést gyűjtünk be az egész járásban, az egész termőföldön, a számadatokat minden növényre megadtuk. Minden újság közölte a vállalásunkat, és azon vagyunk, hogy teljesítsük kötelezettségünket. És megtaláljuk ehhez a megfelelő embereket is, mert nem egy emberre fogunk támaszkodni, hanem az élenjárók százaira, akik harcba viszik a tömegeket. Csak akkor lesz sikerünk, ha az egész nép velünk van. Ebből a harcból nem egy-egy rekord, hanem nagy termés születik majd.

Hát még ha a területi bizottság több figyelmet fordítana a mi járásunkra! Fjodor Markoviccsal szerintem a következő módon kell eljárni: vagy adjanak helyette más titkárt — hiszen

a járási pártbizottság titkárának az első, a legokosabb embernek kell lennie a járásban! — vagy meg kell neki mondani kertelés nélkül: dolgozz és ne azt nézd, hogyan illanhatnál el innen. Késő öregségedig, míg az unokáid megnősülnek, te fogod itt szervezni a vetést és az aratást. Tataroztasd a házat, amelyet kaptál, ültess gyümölcsöst és rendezkedj be, mint a jó gazda. De a kolhozokban is teremts rendet, nem egy napra, nem is kettőre, hanem évekre. Ne azt nézd, hogy a felület ragyogjon, hanem mélyedj el a kolhozok életében, oldd meg az alapvető kérdéseket, egyszóval gondolkozz serényen.

Ha így szólunk hozzá, ugyanez a Fjodor Markovics egészen másképpen, sokkal jobban fog dolgozni.

1946

TRAKTOROSOK NAPJA

Az egyik járásban elhatározták, hogy megtartják a Traktorosok Napját.

Kitől származott ez a gondolat — nem tudják. Talán egyszer valamely járási pártbizottság titkárságának ülése előtt, amelyen összeszidtak egy rövidlátó, maradi, bárdolatlan gondolkodású kolhozelnököt, mert rosszul bánt a traktorosokkal, az egyik járási vezető fejében született a gondolat: meg kellene tartani a járásban a Traktorosok Napját, hogy emeljék a mezőgazdaság gépmunkásainak a tekintélyét! Van Vasutasnap, Repülőnap; de hisz traktoros sincs kevés az országban, és nem is kevés hasznot hajtanak az államnak!

Az ünnepnapot az egyik június végi vasárnapra tűzték ki. Ilyenkor úgyszólván nincsenek traktoros munkák, ez a szántások közötti szünet. Mindent alaposan átgondoltak. Az ünnep színhelyéül a folyóparti tölgyliget mellett elterülő pázsitos rétet jelölték ki. A traktorosok pusztai emberek, hozzászoktak a kék éghez, a tűző naphoz, és szívesebben tartják ünnepüket a szabad ég alatt. A rétre színpadszerű emelvényt építettek a gyűlés elnöksége és a színjátszók számára. Büfét állítottak fel, és megérkeztek a közélelmezési üzem bódéi, kocsijai is. Az ünnepélyre nemcsak a traktorosokat, kombájnvezetőket és gépészeket hívták meg, hanem a feleségeiket is. Ugyancsak meghívták a kolhozelnököket és a kolhozok mezei brigádjainak vezetőit.

De hát ebnek sem jó az első kölyke. A továbbiak nem úgy zajlottak le, ahogy elképzelték. Az ünnepélyt megzavarta az

eső: éjjel kezdett esni, és déli tizenkét óráig ki sem derült. Így az ünnepi gyűlést a járási kultúrházban tartották meg, de a sokféle értekezletet, összejövetelt látott falak között a hangulat túl hivatalossá vált. Még az ünnep szervezői is megijedtek egy kicsit, nem gyűlik-e meg a bajuk, hogy csak úgy önkényesen, törvényes rendelkezés nélkül megszervezték a Traktorosok Napját. Ezért beszédeikben az ünnepet egyszerűen a gépkezelők járási találkozójának nevezték, és így a „rendezvény" nem volt olyan szembetűnően szokatlan; sok és túl hosszú volt a szónoklat egy ilyen ünnepi összejövetel számára.

A traktorosok és kombájnvezetők mégis megértették a legfontosabbat a kultúrház gyűléstermében, amelynek még a mennyezetét is párával vonta be a fülledt levegő, tudniillik megértették azt, hogy ez a mai nap az övék, nekik játszik a zenekar, nekik énekel a gyermekkórus, lépnek fel a művészek, táncolnak a diáklányok, és hogy mint más tiszteletre méltó foglalkozás, az ő szakmájuk és ők maguk sem jelentik a pelyvát a gabonában.

Az ünnepség legérdekesebb része — mint az ilyenkor gyakran megtörténik — a „hivatalos rész" után kezdődött. Maradt még elegendő idő arra is. Mialatt a gyűlés folyt, és a járás műkedvelő művészei előadták számaikat, az eső elállt. Langyos szellő támadt, gyorsan felszárította a földet. A kultúrházat a részvevők hat órakor hagyták el, nyáron ilyenkor még fényes nappal van. A kolhozok gépkocsijai, amelyeken idejöttek, a Szejm folyó partján, a hídfőnél, a tölgyfaliget mellett elterülő tisztáson vártak rájuk. Ugyanott, viaszosvászonnal letakart árukkal, türelmesen várakoztak a bódék és büfék elárusítónői... Lángra lobbantak a tábortüzek, valahonnan felhangzott egy harmonika hangja, és rágyújtottak a Kalinkára.

— Hol telepedjünk le?

— Itt a kocsi alatt száraz a föld, nem érte az eső. Mihail! Vidd tovább a kocsidat, itt terítjük le a ponyvát.

— Testvérek, ha a mi járásunkban így mennek tovább a

dolgok, akkor a hűtlen asszonyok visszajönnek, letérdelnek férjük előtt, s azt mondják: „Édes uracskám, bocsáss meg, és feledd el, hogy azt mondtam, büdös petróleumszagod van."

— Már miért jönnének vissza?

— Mert most bennünket különösen megbecsülnek. Tisztelet és megbecsülés jár nekünk. Azt mondják: az első ember a faluban a gépkezelő.

— Ú-hüm... Olvastátok, fiúk, mi történik a Kubánban?

— Mi?

— Hogyishívjákot rendeznek.

— Komplekszet?

— Azt, kompleksz mechanizációt.

— Hogy értik azt, hogy kompleksz?

— Úgy, hogy a mezőgazdaságban minden munkát géppel végeznek. Nehogy az történjék, hogy a gabonát kombájn aratja, viszont a magtisztítót az asszonyok kézzel hajtják, a gabonát meg ládával rakják a gépkocsira. Mennyi idő kell ahhoz, hogy a mostani gabonahegyeket a kézi magtisztítón átengedjék! Egyik helyen előre sietünk, másutt pedig Noé technikáját alkalmazzuk; az ilyen módszer mindent visszatart.

— Eszerint a tisztítót hajtószíj forgatja majd, és szállítószalagok lesznek? Hogy az ember kézzel ne is érintse a gabonaszemet?

— Pontosan így. És az állattenyésztésben is mindent gépesítenek: a takarmány adagolását, az itatást, a juhok nyírását. Az asztagot is géppel rakják, meg a szalmakazlakat is.

— A múlt ősszel láttam a csizsovi gépállomáson egy háromsoros répakombájnt. Micsoda gép, fiúk!

— Az egysoros sem ment nálunk.

— Háromsoros, ha mondom. Új, tökéletesített. Jól dolgozik. Úgyszólván nem hagy ki, egy ember megy utána, és szépen fel tudja szedni mindazt, amit a gép benne hagyott a földben. Amikor a kolhozbeli asszonyok megtudták, hogy a gép feltalálója eljön a próbára, annyi virágot hordtak össze neki, hogy alig fért a kocsijába. Ürömükben még a levegőbe is feldobálták.

— Annyira örültek?

— Hogyne örültek volna. A legnehezebb munkától, a répaszedéstől szabadította meg őket.

— Ez igaz. A nehéz munkától megszabadultak... De ilyenformán megszabadulnak majd a munkaegységektől is?

— Igaz, elvtársak, mi lesz a munkaegységekkel? Ha a cukorrépát is kombájn gyűjti be, miből fognak az asszonyok a kolhozban munkaegységet keresni?

— Nemcsak a hűtlen asszonyok kéredzkednek majd vissza hozzánk, hanem minden kolhozasszony könyörögni fog nekünk: „Traktoros elvtársak! Engedjenek bennünket egy kicsit keresni!"

— Hát persze! Ha teljes lesz a gépesítés, akkor a mezei munkán a traktoros és a gépkezelője kereshet csak munkaegységet. Trágyakihordás? Olyan stráfkocsikat akasztunk a traktor után, hogy egyszerre húsz tonnát rárakhatunk! A trágyát is géppel fogjuk felrakni és szétszórni, csinálunk majd ehhez is megfelelő szerkezetet. Már tavaly nyáron is traktoros vontatóval hordtuk be a szalmát a mezőről.

— A mezei brigádokban a kolhoztagoknak nem lesz egyéb dolguk, mint az, hogy ökrösszekereiken vizet meg üzemanyagot hordjanak nekünk, s erre a munkára is sorba állva fognak várakozni.

A tréfás megjegyzésekből felszínre kerültek a nagy, gyakorlati kérdések.

— Pedig úgy lesz, fiúk — mondta a brigádvezető — odafejlődünk. A kolhozvezetőség helyén én már azon gondolkoznék, milyen más munkákon foglalkoztassam az embereket? Hiszen három-négy év múlva a mezőgazdasági gépmunkások megszerzik a földművelésben az összes munkaegységeket. Ez oly biztos, mint a halál! De hát a gépek nem azért vannak, hogy valamennyi kolhoztagnak — rajtunk kívül — elvegyék a munkáját, nem igaz?... Azt az erőt, amely felszabadul, másutt kell foglalkoztatni.

— Mivel is foglalkoztathatnád őket?

— Ezt kell meggondolni. Van olyan termelési ág, amely nem

tud meglenni kézi munka nélkül. A gyümölcsös például. A traktor nem mászik fel a fára almát szedni — ez tisztára kézi munka. Van olyan téli almafajta, amelynek sokáig el kell állnia, azt nem lehet lerázni a fákról, minden almát egyenként kell leszedni, és óvatosan fűrészporos ládába rakni. Ki tudja közületek, mennyi gyümölcsöst kell nálunk, a „Lenin Hagyatéká"-ban az ősszel telepíteni? Ki emlékszik még rá?

— Öt hektárt, ha jól tudom.

— Kevés! Száz hektárt kellene telepíteni!

— Sokat akar a szarka, de nem bírja a farka, Ivan Trofimovics. Nincs is annyi szabad földünk.

— Minden szabad területet, árkot, lejtőt be kell ültetni gyümölcsfákkal! Menjünk végig a kolhozon, és mutatok neked, Nyikita, nem száz, hanem kétszáz hektár ilyen földet!

— Ha az összes üres telkeket is számítod ...

— A fiatal gyümölcsös kezelése egyáltalán nem követel sok munkát. A gyümölcsösben a dologidő a gyümölcsszüret. Az pedig nem most van, hanem hat-hét év múlva kezdődik. Éppen arra az időre pedig annyira előrehalad a gépesítés a földművelésben ...

— ... hogy Nyikita a lakókocsiból fogja rádión irányítani a traktorját.

— Miért a kocsiból? Otthonról, az ágyból. Benézek a televíziómba, látom, hogy a traktor a tábla végére ér, megnyomom a gombot, a traktor visszafordul, én pedig a fal felé fordulok. Csak egy vekkert állítok az éjjeliszekrényre, hogy minden félórában csengessen.

— Tudod-e, Ivan Trofimovics, mennyi csemete kell száz hektárra? Tízezer darab. Ha egy darab három rubelbe kerül, akkor is harmincezer.

— Alapítsunk faiskolát. Két év múlva már csemetéink lesznek. Szakembere is van a kolhoznak. A mi üzemanyagkocsisunk, Nazar Matvejics jó gyümölcskertész.

— Nazar Matvejics? Igen, az ért hozzá! Láttátok, milyen gyümölcsöse van a háza táján? Szemzéssel és hasítékoltványnyal is tud oltani. Csak egy tanfolyamra kell még küldeni.

— Bizony, fiúk, eljön az ideje — s ez nincs már messze — amikor a mezei földművesbrigádnak nem lesz dolga a szántóföldön. Pontosabban, ahol most százan dolgoznak, ott tíz ember is elég lesz majd. És akiknek nem jut munka, azoknak nem marad más hátra, mint hogy a mellékgazdasági ágakat fejlesszék. Micsoda gazdaságot lehetne kifejleszteni!... Ehhez már most hozzá kellene fogni, azonnal, késedelem nélkül! Van olyan szőlőfajta, amelyik jól bírja a mi éghajlatunkat. Kinek nem tetszene, ha a munkaegységeire egy hordó bort vinne haza, akkorát, mint egy petróleumos hordó? Epret kellene ültetni, öt hektár belőle egy zsák pénzt hoz a házhoz! Konyhakerti növényeket minden fajtából, minél többet. Az állatállományt is a mainak a kétszeresére lehetne növelni. Van olyan kolhoz, ahol a természetbenieken kívül harminc rubelt adnak készpénzben a munkaegységre! Ott van ez így, ahol a vezetők előrelátók. Elvtársak, állapodjunk meg, hogy a legközelebbi kolhozgyűlésen felvetjük ezt a javaslatot a traktorosok nevében. Hadd vizsgálja felül a vezetőség a melléktermelési ágak terveit. Gyengék még a mi terveink. Bátrabban kell nekilendülni! Az egyik dolog: jól ki kell használnunk a gépeket, ki kell sajtolni mindent a technikából, amit csak lehet, ahogy ezt Sztálin elvtárs mondta. Ez a mi dolgunk, gépkezelőké, ezért mi felelünk. A másik dolog: a nagy gazdaságokban ki kell használni a gépek adta előnyöket. Ha a gép szabaddá teszi az ember kezét a földművelésben, akkor ezzel a kézzel új gyümölcsösöket kell telepíteni, új istállókat, gátakat, tavakat kell építeni, és halat kell tenyészteni!...

A beszédbe belemelegedett brigádvezetőhöz hátulról halkan ketten közeledtek. Mindkét traktoros csuromvizes volt. Hálót meg zsákot hoztak, és váratlanul, a brigádvezető vállán keresztül, elébe szórtak vagy két tucatnyi nagy, ficánkoló pontyot, kárászt és cigányhalat. Üdvrivalgással fogadták őket.

— Ilyen halakat kellene tenyészteni nálunk a kolhozban! Igaz, Ivan Trofimovics? — kérdezte az egyik halász.

— A hal nem rossz, de úgy látszik, elvtársak, ti nem voltatok a gyűlésen!

— Dehogynem, brigádvezető elvtárs, a beszédeket mind meghallgattuk, csak amikor megkezdődött a műsor, akkor indultunk el a hálóval. Pjotrral még otthon megbeszéltük, hogy levesnek való halat fogunk.

— Ha ilyen folyócska volna a mi „Lenin Hagyatéka" kolhozunkban, és a mi lakókocsink a folyó mellett állana, naponta hallal vendégelnénk meg az egész brigádot.

— Hát jó... Van késetek? Akkor tisztítsuk meg. Ebben a vödörben megfőzhetjük. De száraz gally kellene a tűzre.

— Ivan Trofimovics, amíg a halleves megfő, igyunk egyet... erre a sós uborkára. A halászoknak fel kell melegedniük a fürdő után... Fiúk, kinek van jó szemmértéke?

— Nyikitának. Senki sem tudja jobban kijelölni a táblát.

— Ünts, Nyikita! Vigyázz, ne hibázz! Látod, milyen különbözők az edények... Pontosan mérj, mint a patikában! Igyunk a mi ünnepünkre, a Traktorosok Napjára. És azoknak az egészségére, akik kitalálták!...

— Elvtársak, nekem az a véleményem a gépesítésről — szólalt meg kis szünet után krákogva az egyik traktoros, aki egész idő alatt hallgatott — hogy a gépállomás igazgatója és a kolhozelnök tőlünk megköveteli a teljesítést meg a minőséget. Joggal követelik, ez rendjén van, ez törvényes követelmény. De mi is megkérdezhetnénk a kolhoz vezetőségét: hová teszik a kolhozunk gépesítését?

— Micsoda? Mit mondasz? Hova tehetnék? A gépesítést nem lehet zsebre vágni.

— Például a múlt évben nálunk a gépesítés hetvenszázalékos volt, ebben az évben pedig nyolcvan százalék. Hová tették ezt a tíz százalékot? Csináltak-e valami hasznosat ebből a tíz százalékból a gazdaságban? Vagy elporlódott? Az ökrök bizonyára legeltek, az emberek pedig munka helyett a piacon kereskedtek...

— Igazad van, Mitya! Soká hallgattál, de jól kigondoltad. Így kell a mi gazdáinknak a kérdést feltenni: hová teszitek a mi gépesítésünket?

Nevetés. Taps...

Az egyik brigád teljes létszámmal érkezett az ünnepélyre: szakácsnővel, vízhordóval, saját élelmiszerekkel, főzőedényekkel, sőt még asztalt és padot is hoztak magukkal a mezei táborukból. A gépkocsijuk körül telepedtek le. Két vasrudat vertek a földbe, fölébe akasztották az üstöt, gödröt ástak alája a tűzhelynek. A szakácsnő törökülésben leült a fűre, s krumplit pucolt. Csak annyiban különbözött a helyzet a mezei brigád hétköznapjától, hogy a traktorosok ünneplőben voltak, és magukkal hozták a feleségeket, akik a brigád táborában nem szoktak ilyen szép számmal megjelenni. De nem mindenkinek a felesége jött el, ami sok tréfára és gúnyolódásra adott okot.

— Sztyepan! Miért nem jött el a te Marinkád a Traktorosok Napjára?

— Nem jól érzi magát...

— Biztosan megijedt, amikor elhozták neki a meghívót: „Marina Kondratyevna Pereszuhina elvtársnő, a járási bizottság és Tanács meghívja Önt..."

— Mitől ijedt volna meg?

— Sose lehet tudni, miért hívják meg a traktoros feleségét? Lehet, hogy egy decivel megkínálnák, de az is lehet, hogy megszégyenítik, mert rosszul dolgozik a kolhozban...

— Hát ez igaz, ma megúsztátok szárazon, asszonyok. De jövőre, így mondta a járási párttitkár, feltétlenül elmondja a beszámolójában, kik azok a traktoros-feleségek, akik magasan hordják az orrukat, nem vesznek részt a kolhoz munkájában, és csak férjük munkaegységeit számolgatják.

Az asszonyok tiltakoztak. Heves vita támadt, ki hibás abban, hogy a gépkezelők feleségei alig vesznek részt a kolhoz munkájában, ők maguk vagy a férjük? Ki tiltja meg Marinkának, hogy kijárjon a répaföldre? Maga Sztyepan, mondván: „Eltartalak téged meg a gyerekeket a saját munkaegységeimből, nekem a házban van szükségem segítőtársra, nem pedig a földeken. Azt akarom, hogy kényelem legyen itthon, ha hazajövök."

— Nem tagadom, én tiltottam meg — magyarázkodik Sztyepan. — Hát élet az? Nagy sietve megjövök a földről, Marinka

nincs otthon, valahol a Bugor-tanyán túl répát egyel, és ott tölti az éjszakát a brigád szállásán. Amikor meg Marinka hazajöhet, én vagyok kint a földön. Úgy volt ez nálunk, mint az egyszeri nagyapónál, nagyanyónál: ha a nagyapó a kemencén feküdt le, akkor a nagyanyó a teknőbe, ha a nagyanyó a kemence padkájára feküdt, akkor a nagyapó a rőzsére.

— Vedd magadhoz munkagépkezelőnek, akkor éjjel-nappal mindig együtt lesztek.

— Munkagépkezelőnek?... Hogy egész nap egy pillanatra se vegye le rólam a szemét!?... Nem, az sem megy.

Amikor asztalhoz ültek, a brigád egyik tagja, egy termetes, vállas, szép szál, harminc év körüli legény, a hóna alatt egy csomaggal eltűnt a bokrokban, átöltözött, és moszkvai elsőosztályú étterem pincéreként jelent meg társai előtt: fekete öltöny atlasz hajtókával, gallérjában csokornyakkendő, hófehér szalvéta a karján. Harsány nevetés fogadta.

— Minek öltöztél ilyen ficsúrnak, Szerega?

— Pincér elvtárs! Fél liter fővárosi vodkát, és két sós uborkát!

— Eszébe jutott a múlt.

— Milyen múlt?

— Hát nem tudod? Pincér volt.

Szergej nyilván jó színész és jó humorú fiú. Komoly arccal, a mosoly árnyéka nélkül fordul a szakácsnőhöz, és szigorú hangon kérdi:

— Lukerija Fjodorovna, elkészült? Mi van? Mit tálalunk fel? Suprême csirke cuisseau, rizzsel? Tartare sauce-szal? Mirabeau tojás? Borjú escalope?

— Várj egy kicsit — a szakácsnő majd megfulladt a nevetéstől. — Még nem főtt meg a hús.

— Elvtársak, várni kell egy kicsit, vagy húsz percet.

Szergej a gépkocsi mögé ment, ahol a brigádvezető felesége ládákon és deszkákon valami büfé-félét rendezett be. Kisvártatva tányérokkal, kanalakkal, villákkal, üvegekkel, poharakkal megrakott tálcával lépett elő. A tálcát egy kézzel tartotta a feje felett, aztán gyors mozdulattal, csörömpölve engedte

le az egészet az asztalra, anélkül, hogy valamit is eltört vagy leejtett volna. Terített. Mindenki elbűvölve nézte.

— Mi az, pajtás, te igazán pincér voltál?

— Két évig.

— Mikor?

— Amikor leszereltem. Ezerkilencszáznegyvenhétig.

— Csodálatos! És a háború előtt mivel foglalkoztál?

— Azzal, amivel most. Traktoros voltam a znamenszki gépállomáson, Rosztov mellett.

— Milyen szél vitt abba az idegen barázdába?

— Mással is megtörtént ilyesmi...

Miközben a szakácsnő fazékjában teljesen megpuhult a „suprême csirke cuisseau rizzsel", Szergej elmesélte — nyilván nem mindenki ismerte történetét — milyen szél vitte őt „idegen barázdába", és hogyan került onnan tovább...

— Negyvennégyben a fronton levelet kaptam a kolhozból, hogy meghalt az édesanyám. Nem volt több rokonom otthon. A testvérem elesett Sztálingrádnál. A házunkat felgyújtották a fasiszták... A hazát a teljes győzelemig szolgáltam, Schwiebus városában, Németországban szereltem le. Megkaptam az írást és a pénzt, ami a leszereléskor járt — de hová menjek? Egy barátom, Viktor Drakin őrmester, szintén ott szerelt le. „Gyere velem Szaratovba. Ha a technikát szereted, városba menj, ott többet találsz belőle, mint falun: belépsz egy gyárba vagy végigjársz egy gépkocsivezetői tanfolyamot. Azután valami nagy főnökkel kocsikázol, ez mégiscsak tisztább dolog, mint traktorral vesződni." Gondolkoztam egy darabig, és elutaztam vele Szaratovba.

Abban a hónapban nem volt felvétel a gépkocsivezetői tanfolyamon. Gyárba nem siettem, gondoltam, onnan sosem kések el. Míg tartott a pénz, mulattunk, pihentünk. Aztán utazgatni kezdtünk: „Mennyibe kerül Kijevben a kékítő?" — „Kell-e Tbilisziben légyölő?" — Vagy három hónapig foglalkoztunk ezzel. A vonaton megismerkedtünk egy beszerzővel, aki a közétkeztetésben dolgozott. Megkínáltuk abház őszibarackkal, imeretyin borral. Megtetszettünk neki. Azt ajánlotta, hogy utazzunk

Moszkvába, megadta a címét, és megígérte, hogy elhelyez bennünket pincérként egy jó étteremben. Drakin nyomban tűzbe jött: „Jó munka! Egész életemben ilyenről álmodoztam!" Mi mindennel foglalkozott ez a Drakin a háború előtt! Volt fényképész, sofőr, borbély és színész. Nekem aggályaim voltak a lakást illetően. „Ne búsulj, te gárdista! Van elég fiatal özvegy Moszkvában, akinek van lakása!" Hát ha már menni kell, legyen Moszkva. Elutaztunk. Felkerestük ismerősünket a megadott címen, a közélelmezési trösztben, és ő beajánlott bennünket az „Arktika" étterembe...

— Nehéz volt ott megszokni?

— Ahogy vesszük... Az ételek nevét nehéz volt megtanulni. Kezdetben összecseréltem az escalope-ot az escarpe-pal. Bekiáltok a konyhába: „Escarpe-ot borjúhúsból, kettőt!" A szakácsok kinevettek: ez meg milyen étel?

— Escarpe — az tankcsapda.

— Hát persze. De az asztalok között szaladgálni a tálcával — azt hamar megtanultam. Lovaskatona voltam. A műlovagláshoz is értettem. Teljes galoppban megtartottam a fejemen egy üveget... Mielőtt munkába álltunk, tanfolyamra küldtek bennünket. Megtanultuk, hogyan kell bánni a vendéggel: ha például fiatal pár foglal helyet, akkor először a hölgynek kell teríteni, és neki kell átnyújtani az étlapot: tessék választani! Ha fizetésre kerül a sor, akkor a gavallérhoz forduljunk. Előadásokat tartottak nekünk a kalóriáról és a vitaminokról. Azt is megtanultuk, hogyan kell a részeg vendéget udvariasan kitessékelni. Egyet-mást tanultunk a régi pincérektől is. Hogyan kell például ezt mondani: „Az ön üvege üres már, kedves polgártárs. Elvihetem?" Ezt a szót: „üres", olyan sajnálkozással kell kimondani, hogy a vendég még két üveggel hozasson. És Drakin is adott mindenféle tanácsot. „Ha például azt látod, hogy a gavallér egy kissé ittas, és adja a bankot a hölgye előtt, akkor számíts fel neki bátran két tízessel többet, nem fogja ellenőrizni a számlát, mert szégyellné." És más hasonlókat. Bevallom, én sohasem tettem ilyesmit. Ellenkezőleg. Ha észrevettem, hogy a vendég kiküldetésben van, például egy gép-

állomás igazgatója, s azért jött Moszkvába, hogy beszámoljon a minisztériumban, és a sok szaladgálástól fáradtan, unottan ül az asztalánál, odamentem hozzá, megszólítottam: „Hozok önnek egy decit, de többet nem ajánlok, nehogy a troli alá kerüljön, mert itt a téren nagyon nagy a forgalom." És olcsó, tartalmas ennivalót javasoltam neki. Arra gondoltam, ha én jönnék Moszkvába. tisztességesen megkeresett fizetésemmel, nekem is takarékoskodnom kellene. Igazat mondok, nem csaptam be senkit, nem számoltam „tévesen". Borravalót elfogadtam, azt nem is tagadom...

— És hogy kerültél az „Arktika" után a kurszki területre? Nem bírtad az éghajlatot?

— Nem bírtam... Szélhámosok beugrattak. Mert hát sokféle ember jár az étterembe. Nagy kellemetlenségem támadt miattuk... Egy idő óta ugyanaz a társaság járt minden éjjel az egyik asztalomhoz. Megtetszett nekik a sarokasztal a pálma mögött. Hárman ötszáz, hétszáz rubelt is elittak minden éjjel, és az ember az asztaluk mellett csak ilyen szavakat hallott: „elvittem", „adtam", „kiutaltam a raktárból". A kereskedelmi szakmában dolgozó csalók lehettek.

— Noha a tanfolyamon arra tanítottak bennünket, hogy a pincér ne avatkozzék bele a vendégek beszélgetésébe, egy alkalommal mégis elfogyott a türelmem. Fogolysültet és sok minden mást rendeltek, különféle italokat, és a többi között ananászt is; volt nekünk ananászkompót konzervünk. Feltálaltam mindent, és megjegyeztem: „Úgy megy ez maguknál, ahogy a nagy könyvben meg van írva. Nem magukról írta Majakovszkij elvtárs: egyél ananászt, zabáld a foglyot"?... — „Ejha, úgy látszik, a mi pincérünk Majakovszkijt olvassa!" Erre aztán folyton parancsolgattak: „Cseréld ki a terítéket! A villának heringszaga van!" — „Miért nedves a só? Adj szárazat!" — „Nem azt a bort hoztad, amit rendeltem! Száztizenhetes portóit kértem. Nincs füled?" Bántott már a dolog: „Ezt hozd, amazt cseréld ki!" De hát mit tegyek, magam választottam a szakmámat, tudom, mivel jár. Mégis bosszantott. Azért harcoltam négy éven át a fronton, és sebesültem meg háromszor,

hogy ilyen piszkok szaporodjanak el a földön?... A büfébe mentem, és bánatomban felhajtottam két decit. Ismét hívott az egyik a bandából: „Hej, pincér! Gyere csak ide! Rendelj nekünk három vándorvesét." Kinyitottam az étlapot és kerestem. A másik megszólalt: „Ne keresd az étlapon, ez nagyon ritka étel, csak külön rendelésre készítik. Menj a főszakácshoz és rendeld meg." Megértettem, hogy ugratnak. Hozzáhajoltam, és ezt súgtam a fülébe: „Ha meg akarjátok próbálni ezt a ritka ételt, gazfickók, sikkasztók, akkor zárás és elszámolás után, nehogy szolgálati időben történjék a dolog, az utcán főszakácsi beavatkozás nélkül adok nektek olyat, hogy egy perc alatt mindhármotok veséje vándorolni kezd."

Erre elkezdtek kiabálni, hívták az igazgatót: „A maga pincére azzal fenyegetődzik, hogy megver bennünket!" Összeszámoltam a cechüket, de a nagy zűrzavarban száz rubellel becsaptak: az egyik pezsgősüveget az asztal alá dugták, és én nem számítottam fel, úgyhogy azon az éjszakán pénz nélkül mentem haza, még a büféstől kellett kölcsönkérnem, hogy elszámolhassak. Az eset után az étteremben félni kezdtek tőlem a vendégek: „Ez az a pincér, aki a részeg vendégekhez akarta vágni a tálat." Pedig arról szó sem volt, nem akartam hozzájuk vágni a tálat. Aztán azokat a csalókat hamarosan dutyiba dugták. Hozzánk is eljött a vizsgálóbíró, és érdeklődött, hogy mulattak-e nálunk. De nekem mégis meggyűlt a bajom miattuk. Szigorú megrovást kaptam az igazgatótól.

— Aztán nézeteltérésem is támadt a maître d'hôtel-lel. A maître d'hôtel a pincérek főnöke, a közvetlen fölöttes, mint itt a brigádvezető.

— Miféle nézeteltérésed támadt?

— A nemzetközi politikai kérdésekben... Az éttermünkben gyakran megfordultak külföldiek. Lehet, hogy rendes emberek, de az is lehet, hogy szemét kémek és rágalmazók. Ha rendes emberek, akkor annál inkább egyszerűen, emberségesen kell velük bánni. A maître d'hôtel pedig ilyen parancsot adott: ha külföldi ül az asztalhoz, akkor hagyj abba mindent, a többi vendég akár egy órát is várhat, őt szolgáld ki! Egy ízben nem

engedtek be az étterembe egy mi fajtánkbeli fiút, volt frontkatonát, mert nem volt szabályosan felöltözve, gimnasztyorka és csizma volt rajta, holott a csizmának a nadrág alatt kell lennie és annak, aki oda belép, tiszti kabátot kell hordania. De külföldiek levethetik a kiskabátjukat, akár ingujjban, nadrágtartóban is ülhetnek nők jelenlétében, néha majdhogy egészen le nem vetkőznek, de az ember nem szólhat egy szót sem. Ebben a kérdésben egyszer felszólaltam a termelési értekezleten. Azt mondtam: „Lehet, hogy ezek a turisták nem mennek máshová, csak a mi éttermünkbe, nem látják sem a gyárakat, sem a kolhozokat, és csak rajtunk keresztül ismerik meg a szovjet embereket. Éppen ezért nekünk udvariasan kell őket kiszolgálnunk, de ne úgy, mint a lakájok, nehogy helytelenül ítéljék meg a mi népünket." Őszintén beszéltem, ugyanúgy, ahogy a traktoros brigádban szoktam, ha újítási javaslatot teszek, mégsem tetszett a felszólalásom. A maître d'hôtel belém kötött: „Neked van a legkevesebb bevételed, nem teljesíted a tervet." A büfés is rám támadt, mert egyszer rajtakaptam, hogy nem önti tele a poharakat. Különben is látom, valami nincs rendjén. Más pincérek rendelését a konyhán soron kívül kiadják, nekem meg félórákat kell várnom a kis ablaknál. Nem vagyok közéjük való. Kiléptem...

Gyárba mentem volna, de nem volt szakmám. Látom, hogy az utcán géppel hengerlik az aszfaltot, a gép olyan, mint a traktor. Elmentem a felvételi irodába: „Kell-e maguknak traktoros?" — „Nem kell, teljes a létszám. Falun inkább van szükség a maga szakmájára..." De Zoszja figyelmeztetett: „Ha piszkos munkát vállalsz, és olajos ruhában jársz haza, akkor keress magadnak másik lakást."

— Miféle Zoszja?

— A lakásadónőm. Odaadtam neki a borravalómat mind...: Szépen gitározott. Ha felvette a világoskék pongyoláját, és rágyújtott a Berkenyefára, az ember a lelkét is neki adta volna!...:

— Még jó, hogy nincs itt a te Uljád. Ha itt lenne, nem mesélnéd el mindezt.

— Ulja tudja. Elmondtam neki... Két hétig munka nélkül lődörögtem, aztán az a régi ismerősöm még egyszer adott ajánlást egy szállodabeli jó étterembe. Ott találkoztam egy földimmel, egy öregasszonnyal...

Moszkvában akkor tartották a Legfelső Tanács ülésszakát. A képviselők egy részét a mi szállodánkban helyezték el. Fent a szobákban laktak, ebédelni és vacsorázni pedig lejártak hozzánk, az étterembe. Látom, hogy az egyik asztalomhoz fejkendős öregasszony ül, olyan, mint egy munkásnő vagy kolhozasszony. Mellén a képviselők jelvénye. Az étlapot olvassa. Hozzáléptem: „Mit hozzak?" Kiválasztott valamit a frissen sült ételek közül. „Megcsináltatom, de várni kell egy kicsit, úgy tizenöt percet." Egy doni kifejezés szaladt ki a számon. Rámpillantott. „Te legény, nem a Don vidékéről való vagy?" — „Dehogynem, onnan" — mondom én... „No, menj csak, rendeld meg, majd várok."

Hozom az ebédet és felrakom a tányérokat. „Mondd csak, fiam, nagyon el vagy foglalva?" — „Miért kérdi?" — „Jó volna, ha este behoznád a teámat a szobámba, a hatszáztizennégyesbe, mert félek a liften lejönni, ahogy elindul lefelé, mintha kiszállna belőlem a lélek." — „Megtehetem" — mondom. — „Nem jól érzem magam — mondja — nem megyek ma este a színházba, iszom egy forró teát és lefekszem." Elbeszélgettünk egy kicsit, megkérdezte tőlem, melyik faluból való vagyok. Magáról is beszélt, kicsoda, honnan való. Kolhoztag, munkacsapat-vezető.

Este bekopogtam hozzá, vittem a teát. Éppen a bútorokat rendezte át a saját ízlése szerint. „Miért nem hívja a szobalányt?" — mondom. — „Itt volt reggel, takarított. Nem jelent semmit, hogy rendezkedem, otthon is, ha nem érzem magam jól, vagy mosok, vagy meszelek. Ha az ember mozog egy kicsit, és éjszakára megiszik egy kupicával, valahogy mindjárt könnyebben érzi magát." Leveszem a tálcáról a csészét. „Ejnye földi — mondja — nem szoktam én meg, hogy ilyen kozákok terítsenek nekem. Ülj csak oda a díványra, majd én tálalok neked, úgy, ahogy kell. Megvacsorázol velem?" Elővett

a bőröndjéből egy üveg kökénypálinkát, doni füstölt halat és házi szalonnát. Kellemetlen lett volna visszautasítani a meghívást. Leültem. Kezdett kikérdezni: hol voltam a háború alatt, a fronton harcoltam-e vagy zsákmányt gyűjtöttem-e, milyen rangot értem el, milyen kitüntetéseket kaptam? Akkurátus öregasszony volt, szeme fekete, mint az éjszaka, és fekete hajában egyetlen ősz hajszál sem volt, pedig már elmúlt hatvanéves. Kicsi, sovány asszony, az én édesanyám volt ilyen kis fekete...

Elmondtam, hol szolgáltam. A rangom nem volt nagy: törzsőrmester, ágyúparancsnok. Kitüntetéseim vannak. Eldicsekedtem, hogy gárdista vagyok!... „Gárdista vagy! — mondta. — Hát ilyen derék legénynek való dolog, széthordani itt a teát? Nem gárdista vagy te, hanem dezertőr! Kinek a kedvéért hagytad el a kolhozodat?" — „Mamácska — mondom — a fővárosban akartam élni. Nem bűn, ha az ember Moszkvában akar lakni." — „És milyen fontos állást töltesz be itt, a fővárosban, hogy nem tudnak meglenni nélküled?" Mit mondhattam neki? Magam is legalább hússzor kérdeztem már magamtól ugyanezt... Moszkvát, őszintén szólva, nem is láttam. Éjjel kettőkor zártuk az éttermet. Ha van olyan vendég, aki még nem fejezte be az evést-ivást, még egy félórát el kell álldogálni mellette. Mire az ember elszámol, hazavergődik — már hajnalodik is. A szomszédok munkába mennek, én pedig lefekszem. Valahol vannak gyárak, mindenfélét termelnek, de én ebből semmit sem láttam... „És hogyan lesz, mamácskám, a kommunizmus idején? Akkor sem dolgozhat mindenki a mezőn! Akkor is lesz, aki étteremben eszik, valakinek tehát fel kell ott szolgálnia." — „Nem tudom, fiam, hogyan lesz, mint lesz, de azt hiszem, olyan disznóság nem lesz, hogy gyenge lányok a traktor kurblíját forgassák, és ilyen bivalyerős legények, mint te, csiszolt poharakban hordják szét a fagylaltot. Az ember szinte fél, hogy összenyomod az üveget a mancsoddal! Aki többet bír, az végzi a nehezebb munkát, szerintem így lesz... Mit mondtál? A kommunizmusról beszéltél? De hát mit tettél te a kommunizmusért, hogy így mersz róla elmélkedni?..."

Aztán elmondta nekem, hogyan tették tönkre a fasiszták a kolhozokat, és hogyan állítottak helyre az emberek a háború utáni három évben mindent úgy, amint a háború előtt volt; hogyan vetették be az első tavaszon a németek után egyetlen univerzál traktorral és tehénfogatokkal a háború előtti vetésterület hetven százalékát; hogyan szántottak tehénnel a fiatalkorú gyerkőcök naponta két normát, hogyan kaszáltak az asszonyok napi fél hektárt. Másokról beszélt, magáról egy szót sem szólt, de én tudtam, ha őt választották meg küldöttnek, akkor ő dolgozott a legtöbbet... A kezére néztem — kicsi, fekete keze volt, még nem kopott le róla a nyári napsütés színe — aztán a magaméra, a fehér, ápolt, manikűrözött kezemre... Elgondolkoztam: milyen nehéz sorsa volt a mi asszonyainknak a háború alatt, mennyi mindent elvégeztek a gyenge kezükkel, s még most is milyen nehéz nekik — és a legutolsó gazembernek éreztem magamat...

Megkérdezte tőlem: „Talán rokkant vagy?" — „Nem, mondom, megsebesültem, de teljesen felépültem." Erre aztán tovább szapult. „Fiatal, egészséges vagy, jó szakmád van, miért kell neked itt lődörögnöd?" — „Mamácskám, mondom, úgy unom már én is, mint a fogatlan kanca a száraz árpát." És elpanaszoltam neki, hogy milyen rosszul esik néha, hogy a vendégek lebecsülnek. „Magatok vagytok a hibásak! — mondta. — Miért fogadjátok el a borravalót, ezzel lealázzátok magatokat. A kommunizmusban a pincér átadja majd a rendőrnek azt, aki borravalót nyom a markába!" — „A kommunizmusban — mondom — talán nem is lesz rendőr." — „Ha megérjük, meglátjuk. Most egyelőre fel kell építenünk!"

Elmondtam még, hogy árva vagyok, erre megint rámpirított. „Te az édesanyádat veszítetted el, mialatt a fronton harcoltál, én meg három fiamat. De barátok között élek... És te miért idegenedtél el attól a földtől, ahol felnőttél és ahol annyi évet dolgoztál?"

Szóval egy ilyen földimmel találkoztam... Még két este felkerestem. Vége lett az ülésszaknak, és hazautazott. Elkísértem a pályaudvarra, és üdvözletet küldtem vele a csendes

Donnak... Ettől kezdve nem tudtam többé megnyugodni. Az étteremből hamarosan elbocsátottak. Most én voltam a hibás, többször ittasan mentem munkába. Falatozókba és sörözőkbe kerültem. Tavasz felé járt. A Szokolnyikiben laktam. Egy hajnalon, amikor a parkon keresztül hazafelé tartottam, látom, rügyeznek a fák. A föld illatos, a város alszik, csend van. Nappal nem lehetne hallani, de ilyen hajnali órán jól hallatszik, hogy a parkban az árok mélyén patak csörgedez, és a magasban vadludak repültek délről a hazájuk felé. Mindent hall az ember ilyenkor... Álmodozni kezdtem. Magam előtt láttam a lakókocsit, a tábortüzet, a füstöt, a fiúkat, az én régi kerekes traktoromat, a sztálingrádit, a motor száma 35 587. Vannak olyan számok, amelyeket az ember egész életén át nem felejt el. A Komszomol tagja voltam, s ma is emlékszem a tagkönyvem számára. Nem felejtettem el a fegyverem számát sem, és tudom annak a traktornak a számát is, amelyen dolgozni kezdtem...

Egy éjszaka aztán nem mentem haza. A munkából egyenesen a pályaudvarra siettem, jegyet vettem, és elutaztam. A pénzem nem volt elég Rosztovig, hát Kurszkig váltottam jegyet. Ott leszálltam a vonatról, körülnéztem: ez is hazai föld. Itt harcoltam a kurszki ívben... A piacon eladtam a szőrmével bélelt szövetkabátomat, egyszerűbb ruhát vettem, a bunda árából tellett csizmára, és még maradt is valamicske. Felültem a helyi vonatra és eljöttem ide, a ti gépállomásotokra.

— A *ti* gépállomásotokra?...

— Most már az enyém is. Megkérdeztem: „Kell-e maguknak traktoros?" — „Kell!" — felelték. Mit mondjak el még az életemről? A többit már tudjátok. Megnősültem, házat szereztem. Ulját még negyvenháromból ismertem. Amikor Berezovkánál a védelmi vonalat tartottuk, három hónapig laktam a házukban, az üteg tüzéreivel együtt. Hogy nem egyenesen idejöttem leszerelés után, az elsősorban azért volt, mert nem válaszolt a leveleimre, aztán meg az a Drakin is keresztezte az utamat, aki azt tanácsolta: keressünk valami tisztább foglalkozást...

— Megmondhattad volna mindjárt, hogy nemcsak azért jöttél ide, mert ebben az ívben harcoltál.

— Szerega az ívet kereste, de hámot talált!

— Befogták a csikót a szekérbe, eleget ficánkolt már!

— Ulja jól befogja!...

— És miért nem felelt Ulja a leveleidre?

— Ez már, elvtársak, a mi magánügyünk.

— Talán csak nem azért, mert Zinocska Mihajlovnának, a szomszédnőnek is írtál?

— Biztos elmondták egymásnak az örömhírt, és aztán egyik sem válaszolt.

— Elkövet az ember hibát az életben, bevallom. — Szergej mélyet sóhajtott, felállt, karjára vetette a szalvétát. — Kezdhetjük, Lukerija Fjodorovna? Készen van?... Mit rendelnek az elvtársak első fogásként? Van consommée pasottal, van halleves fricandelle-lel, és van harcsaleves. Nem kell első fogás? Mindjárt jöhet a második? Bárány ragout? Van kérem, adom. A vodkát én töltsem a poharakba vagy saját maguk öntik?...

Lobog a tábortűz a magas folyóparton, füstje elűzi a szúnyogokat. Kijött a rétre a traktorosokhoz Szemjon Mokejics Tugolukov, a kolhozelnök is. Szemjon Mokejics becsületesen részesedni akart a költségekből, többször már oda is nyújtotta a pénzt a traktoros brigád vezetőjének, de pénzbeli hozzájárulását határozottan visszautasították.

— Ma, Mokejics, a mi vendégünk vagy, neked viszont számot kell adnod nekünk a traktorosok dolgairól.

— Azt még meglátjuk, hogy ki miről ad számot! — mondta Mokejics határozottan.

— A mai nap a mienk. Mint ahogyan március nyolcadikán, a nők napján a férfiak engedelmeskednek a nőknek, úgy a mai napon a miénk az első szó.

— Szemjon Mokejics, miért nem szólalt fel az értekezleten, miért nem mondta el, hogyan boldogul a traktorosokkal, hogyan segít nekünk?

— Mondtam már, fiúk, a múlt héten tették be az új fogsoromat, és amíg be nem járatom, nem szónokolhatok.

— A fogába akad a nyelve?

— Nem tudja kimondani azt a szót, hogy „mechanizáció"?

— Mechanizáció helyett „machináció" jön ki a szájából!

— Úgy is van. Nálatok gyakran van machináció. Kár, hogy nincs itt az igazgatótok, meg is mondanám neki! Az ugart, ha kell, ha nem, ötször boronáljátok, ez a munka tetszik nektek, ezzel nem nehéz sok átszámított normálhektárt teljesíteni. Amikor pedig meg kell kezdeni az őszi szántást, ti már túlteljesítettétek a tervet, és az üzemanyagkeretet kimerítettétek. Mi ez, ha nem machináció? Az egész terület visszhangzik a gépállomás dicséretétől: élenjáró! A traktoronkénti teljesítmény nálatok a legnagyobb! Porhintés ez, nem teljesítés!

— Erről mi nem tehetünk, Mokejics. Az igazgatónak megvannak a saját számításai, ő prémiumot kap a normálhektárterv túlteljesítéséért. De mi egyszerű halandók vagyunk. Velünk beszéljen.

— Egyszerű halandók? Nektek miért írják be a munkaegységet? Nem a teljesítményért? A ti fizetési rendszeretek is progresszív. Ha a kormány arra utasít bennünket, hogy hangoljuk össze a technika kihasználását az igásállatok felhasználásával, akkor ezt is ésszel kell csinálni. Ne tanítsa a csirke a tyúkot. Az ugart tárcsázhatjuk lovakkal is, de az őszi mélyszántást — ami a nehezebb — azt végezzétek ti el nekünk. Cukorrépa alá, harminc centiméteres mélyszántáshoz, nekünk nincs is lovas ekénk. Meddig fogtok még így kitolni velünk? A vetésterület fele minden évben tavaszi szántásra marad!

— Mokejics! Mi is hibásak vagyunk, nem tagadjuk, de maga jól tudja, ez a nap a mienk.

— És ha a ti napotok, akkor én az Istenkéhez imádkozzam, hogy segítsen meg benneteket?

— Imádkoznia nem kell, de azért magyarázza meg, Szemjon Mokejics, miért van az, hogy más kolhozok a traktorosokat egész nyáron fejenként háromszáz rubelből kosztolták, magánál pedig a múlt évben majdnem ezer rubelt számítottak fel?

— Miféle különlegességgel etetett bennünket? Tán csirkehússal?

— Ugyanolyan krumplit és káposztalevest adott, mint másutt.

— Még ha olyat főzetett volna! Nem szégyelli magát, tavaly nyolc rubelért ajánlotta fel nekünk kilóját annak a tehénnek, amelyet agyonsújtott a villám. Visszautasítottuk, hogy drága. A piacra vitték, ott négy rubelt kértek érte, de még így sem kelt el. Erre hazahozták. Megfőzték, a húst összekeverték hulladékkal és a baromfit etették vele a baromfitelepen. A maga jóságáról a Krokogyilnak* kellene írni!

— Ha valamilyen vezető érkezik a központból, annak az élelmiszert önköltségi áron utalja ki, a traktorosoknak pedig háromszoros áron.

— Az átlagos piaci áron. Így írja elő a törvény — vágta vissza az elnök.

— Amit a piacon négy rubelért sem vesznek, azt nekünk nyolc rubelért számítják fel — ezt nevezi átlagos piaci árnak?!

— Csúnya dolog ez, Szemjon Mokejics! A kolhozt élenjárónak tekintik, de a traktorosok lemondták magánál a közös étkezést! Túl drága nekik. Mint valaha az egyéni parasztok, batyuval megyünk a munkába. Nem kellemetlen ez a vezetőségnek?

— Ha jól dolgoztok, jó kosztot adunk majd — mondta Mokejics.

— Ejha! Sorsoljunk, ki kezdje! Mert úgy is lehet: ha jobb kosztot ad, jobban fogunk dolgozni.

— A mezei koszt és a lakókocsi — ez a két fődolog a traktoros brigádnak, Szemjon Mokejics! Enélkül nem is brigád a brigád. Hogyan követelhetem meg tőlük a fegyelmet, ha például eső után a traktorosnak nincs hol megszárítani a ruháját, és éjszakára tíz kilométernyire kell hazamennie?

— Van nektek lakókocsitok, ne bolondítsatok engem!

— Nem kocsi az, hanem kutyaól.

* Krokogyil — Moszkvában megjelenő élclap. — *A ford.*

— Nem is kutyaól, hanem csirkeól. Mi kaptuk meg azt a baromfiólt, amelyben valaha a földekre vitték ki a csirkéket, hogy megegyék a földi poloskát.

— Csak három ember fekhet le benne.

— Hová menjenek a gépkezelők? Azok se kutyák.

— Eljön az ősz, az esős idő, a hideg, és még csak fel sem melegedhet sehol az ember.

— Úgy látszik, maga még nem látott jó kocsit, ha ezt a kereken járó istállót kocsinak nevezi! Menjen csak el a „Vörös Október"-be, ott nézze meg: tizenöt személyes hálókocsi, benne polcok, matracok, jól szigetelt kettős fala van, vaskályha, hogy hideg időben fűthessenek, rádióvevő és kis könyvtár. Azok igazán jól gondoskodnak a traktorosaikról!

— Egyezzünk meg, Mokejics, a mai ünnepi napon: elismerjük, hogy rosszul dolgoztunk, bevalljuk: előfordult, hogy selejtesen szántottunk, nem tartottuk be a határidőket, és kicsit ravaszkodtunk a normálhektárokkal. Ezt nem lehet szépíteni. Megígérjük, hogy kijavítjuk a hibáinkat. De a kolhoz vezetőségének is gyökeresen változtatnia kell a magatartásán!

— Ha még matracokat és rádiót is adok nektek, akkor a kolhozparasztok engem élve megesznek. Úgyis éppen eleget kell hallanom tőlük: mindent a traktorosoknak, csak a traktorosoknak, belebolondult a traktorosokba!

— Ki mondhat ilyet, hogy belebolondult a traktorosokba? Csak a teljesen öntudatlan elemek. Maga pedig, Mokejics, utánuk kullog. Ez igazán nem méltó egy művelt elnökhöz! Az öntudatos kolhoztagok megértik, hogy az egész földművelés rajtunk nyugszik. Azt is tudják, hogy a mi munkánk nem könnyű. Ki az, akit soha nem látni az asszonnyal esténként a klubban? A traktoros. Mert egész nyáron a mezőn lakik. Télen pedig újból felveszi olajos munkaruháját, elmegy a gépállomásra, és traktort javít tavaszig.

— Szemjon Mokejics, lehet, hogy magának az a véleménye: minden traktoros nagypofájú rágalmazó, minden csekélység miatt botrányt csap. De hát az ügy kényszerít arra, hogy botrányt csapjunk! A mi kezünkben van a drága technikai fel-

szerelés. Ha maga a legrosszabb gebéket adja nekünk, és nem hozzák idejében a vizet és az üzemanyagot, akkor állunk. Mit jelent ez? Azt, hogy a gép áll, a traktoros pedig a bokorban alszik, a traktor harminc lóerejével együtt!

— Az is megtörténik, hogy nyolcvannal, ha Sztálinyec-Dieselje van.

— A maga kolhozában úgy bánnak a traktorosokkal, mint a régi időkben!

— Te is jól megmondtad! A régi időkben nem is voltak traktorosok.

— Az ilyen bánásmódért harmincháromban még megmosta a politikai osztály* az elnök fejét!

— De fiúk, mit akartok tőlem? Miért hívtatok az asztalotokhoz? Hogy együtt együnk-igyunk vagy hogy veszekedjünk?

— Ezért is, meg azért is, elnök elvtárs.

— Mikor beszélhetünk magával őszintén? Máskor? Ha eljön a traktoros brigádba, mi a földeken vagyunk, a táborban legfeljebb egyet-kettőt talál közülünk, akik futójavítást végeznek. És egyenként gyengék is vagyunk magával szemben, de most itt mindnyájan együtt vagyunk.

— Még a gyerekek is könnyebben elverik az apjukat egyesült erővel.

Az egyik traktoros, akinek ünnepi zubbonyát két Dicsőségrendjel és több érem díszítette, egy fatörzsnek támaszkodva, halkan harmonikázott, úgy bámulta a lángvörös nyugati eget, ahol a nap éppen lenyugvóban volt. Körülötte a fűben a brigád tagjai üldögélnek, heverésznek... Egy másik traktoros mellén is érdemjelek és kitüntetések vannak, egy harmadiknak a sebesüléséért varrták fel a pántot... Halkan, csendesen dalolnak: „Hej, ködös, poros országút..."

Amikor abbahagyták a dalt, a harmonikás kezd mesélni:

* 1933-ban a gépállomások mellett politikai osztályok voltak, melyek a kolhozokat irányították. — *A ford.*

— Nálunk, a krími fronton negyvenkettőben a következő eset történt: a támadás nem sikerült, a gyalogság visszavonult, bebújt a lövészárokba, de egy nehéz KV-harckocsi aknára futott, és ottmaradt a senki földjén. Legénysége a tizenötfokos hidegben hét napja kuksolt már a páncélosban, egyre várták, hogy a mieink ismét megkísérlik a magaslat elfoglalását, és akkor ágyútűzzel támogatnak bennünket. A németek nem lőtték a harckocsit, nyilván szerették volna épségben zsákmányul ejteni — az akna csak a lánctalpat tépte szét — a mieink meg azt hitték, hogy a legénysége is elpusztult. A nyolcadik napon, amikor a gyalogság ismét rohamra indult, egyszerre feltámadt a harckocsi! Olyan sortüzet zúdított a németekre, hogy csak úgy ropogott! Elfoglaltuk a magaslatot!... Hét napig fagyoskodtak a fiúk a páncélosban a vaslemezek között. Kiszedtük őket, járni sem tudtak, olyanná dagadt a lábuk, mint a zsák. Azonnal a kötözőhelyre küldtük őket, onnan kórházba kerültek, azt sem tudom, harcképesek lettek-e később... Mind az öt traktoros volt.

— A traktorosokból jó katonák lettek — jegyezte meg egy másik volt frontharcos, akinek a mellén a Sztálingrád Védelméért és a Vörös Zászló rendjel díszelgett. — Jó ötlet volt, hogy megtanították azt a sok egyszerű, falusi legényt a gépek vezetésére. Ha az ember ismeri a technikát, akkor akármilyen gép kezelését gyorsan megtanulja: harckocsiét, aknavetőét, ágyúét. Megszoktuk már az életet a szabad ég alatt is...

— A Donyec-medencében támadtunk negyvenhárom nyarán — kezdte a harmadik traktoros. — Golyószórós őrsöt vezényeltem ott, páncéloson dobtak bennünket előre. A támadás előtti estén a harckocsik, mi és a gyalogság az út mellett várakoztunk az indulásra. Volt, aki aludt, volt, aki fegyverét tisztította vagy borotválkozott. Ezen a helyen kellett bevárnunk a vezérkar parancsát a támadásra. Egyszer csak halljuk, valahol a közelben, a domb mögött, traktor zümmög. Ekkor vettük észre, hogy az út mellett a föld fel volt szántva, de már benőtte a gaz. Májusi ugar. Ez a hely alig tíz kilométerre volt a fronttól. Aztán a traktor is megjelent a dombon, kerekes, harkovi

gyártmány, felénk tart, kultivátorokat vontat, füstöl, zörög. A kormánynál tizenhat éves forma lány, csupa olaj, maszatos, csak a foga fehérlik. Megállította a gépet, leugrott: a kultivátorokkal volt baj, kalapácsolt, kulccsal próbált valamit meghajlítani. Odamentek hozzá a harckocsizók és én is a katonáimmal, segítettünk neki. A lány haragszik: „Mi az ördögnek jöttek ide? Nem tudtak más helyet kiválasztani? Ott az árok fenekén, a bokrokban jobban maszkírozhatták volna a skatulyáikat. Meglátja magukat a német, bombázni kezd, és tönkreteszi az egész földemet. Én és a váltótársnőm éjjel, lámpa nélkül dolgozunk, és még valamilyen bombatölcsérbe zuhanunk a traktorral együtt." — „Skatulyák!" vagyunk neki. Ejha! — „Ne haragudj, te vörös hajú, mondjuk neki, mi átmenő vendégek vagyunk csak. Reggelre már hűlt helyünk lesz." Én meg azt mondom a lánynak: — „Ülj le, pihenj egy kicsit, addig csinálok egy-két kört." — „Hát maga ért a traktorhoz?" — kérdezte. — „Értek egy kicsit." — „Az enyémmel nem jut messzire, sok titka van neki, mindene csak drótozva van, alig tart. Ennek a traktornak szombaton lesz a századik születésnapja. A karburátort úgy szedtem össze ócskavasból. A sebességváltója olyan, hogy menet közben állandóan remegek, mikor esik széjjel!" — „És miért hanyagolták úgy el a szántást? Gyomot termesztenek itten vetőmagnak, vagy mi? Ezt már háromszor kellett volna kultivátorozni." — „Elhanyagoltuk a szántást? Ne mondja! Maga talán minőségi ellenőr! Azt kellett volna kérdeznie, hogyan szántottuk fel. Felszántunk egy barázdát, és azok a vaksi gazfickók, onnan felülről, úgy látják, hogy lövészárkot ásnak itt a katonák. Bombázni kezdenek! És mit gondol, hány traktorunk van? A gépállomás csak ez év tavaszán kezdett dolgozni. A háború előtt két brigád szántott a mi kolhozunkban, most pedig két traktor!" Megjavítottuk a vontatóját: „Mehetsz tovább, csak arra vigyázz, hogy fordulókban ne hirtelen kanyarodj, és ne nézz hátra is!" Kedvesebb lett hozzánk. „Köszönöm szépen. Nincs véletlenül fölösleges gyertyájuk? — kérdezi a harckocsizóktól. — Legalább egyet adhatnának nekem!" — Adtak neki zsákmányolt német

gyertyákat. „Köszönöm, nagyon köszönöm!... És egy kis motorolajat nem öntenének be?" — „Motorolajat nem adhatunk, kedves, magunknak is kell. Harcba megyünk és tartalékolnunk kell minden eshetőségre. De a világítást a traktorodon megcsinálhatjuk. Miért dolgoztok éjjel, világítás nélkül?" — „Az elsötétítés miatt. Meg aztán lámpánk sincs, semmink sincs." — „A front hamarosan tovább vonul, és akkor veszély nélkül világíthatsz." A fiúk nekiláttak, és felszereltek a gépére két fényszórót, egyet a hűtőre, előre, egyet hátra, hogy az ekét világítsa. Ezt aztán nagyon megköszönte... Az úton feltűnt már az a motorkerékpáros, aki a parancsot hozta a brigád vezérkarából. Sötétedett, és minket előre vezényeltek a támadás kiindulópontjához. Hajnalban harcba indultunk. Megkezdődött a támadás... Már Magyarországon voltunk, amikor kezembe került az Ukrajnai Pravda egyik száma. Arról a járásról, arról a községről írt, ahol az eset történt, jól megjegyeztem a község nevét. Egy traktoros lányról számolt be, aki a felszabadulás utáni első évben egy harkovi traktorral kis híján ezer hektárt szántott fel. Lenin-renddel tüntették ki. Az a kislány volt-e, aki haragudott ránk, nem tudom, nem kérdeztük meg akkor a nevét...

Az a legény, akinek két Dicsőség kitüntetése volt, ismét kezébe vette a harmonikát, a basszust próbálgatta, aztán ismert katonanótába kezdett. A traktorosok, volt frontkatonák és fiatalok, akik még nem szolgáltak a hadseregben, vele énekeltek: „Olvad a hó Taganrogban, Rosztovban, eszembe jut, amikor még harcoltam..." Mind hangosabban énekeltek, mind szélesebben hömpölyögtek a dal hullámai. Erős, friss a fiúk hangja, lehet, hogy a messzi környéken is meghallják... Meg is hallották. A folyó másik partjáról, a rét mögül, a faluból leányhangok felelnek. Ugyanezt a dalt éneklik.

Késő este a járási pártbizottság titkára a dolgozószobájában az ünnepély résztvevőivel együtt összegezte a Traktorosok Napjának eredményeit. Sikerült-e az ünnepély?

— Legközelebb egy kissé másképpen csináljuk. Tanultunk az életből. Provokálni, élesztgetni kell azokat a vitákat, amelyek a hivatalos ünnepség után hangzottak el, hadd mondják el egymásnak minél élesebben kölcsönös követeléseiket. Vitatkozzanak csak a traktorosok a kolhozelnökökkel, a földművesbrigádok vezetőivel. Ha összeszidják is egymást, nincs abban semmi veszély, hasznára válik az ügynek!... Arra gondoltam, kötelezni kellene a kolhozelnököket, hozassák el az ünnepségre azokat a kocsikat, amelyekben a traktorosok laknak. Így aztán a zöld réten úgyszólván kiállítást rendezünk: minden traktoros brigád a lakókocsijával jelenik meg, úgy, ahogy a mezőn él. Hadd gyönyörködjenek az emberek a jó, meleg, és rádióval felszerelt lakókocsikban, s hadd nevessenek a „csirkeólakon". Helyes? Még kimutatásokat is kiakaszthatunk rájuk, melyik kolhozban mennyibe kerül a traktorosok élelmezése, és milyen kosztot kapnak.

— Nemcsak a kolhozokkal szemben kell követelményt támasztani — szólalt meg valaki. — A traktorosokat is bírálni kell. Az ő munkájukat is be kell mutatni a kiállításon.

— Feltétlenül! — folytatta a titkár. — Még nem fejeztem be. Minden traktoros brigád álláshelyén legyen grafikon, amely a teljesítményt, a gépállást és az üzemanyagfogyasztást ábrázolja. A teljesítmény még nem is a legfontosabb, az a fő, hogy milyen termést biztosított a brigád a kolhoznak. Állítsák ki a múlt évi termés mintáit. Búzakévéket, árpát és zabot. Helyenként olyan kévék lesznek, hogy az ember el sem éri a kalászt a kezével, másutt kisebbek lesznek. Hadd nézzék az emberek, tegyenek összehasonlításokat, és bíráljanak.

— Ez nagyon jó lesz — mondta a járási végrehajtó bizottság elnöke. — Csak azt szeretném még mondani: kevesebb szónoklat legyen. Tudod-e, hogy ma mennyi ideig beszéltél? Majdnem két óra hosszat. Ez fárasztó. A szántövető ember nem szokta meg az ülésezést, a csukott helyiség fülledt levegője kimeríti, és sokan közülük elalszanak. Valahogy rövidebben és ünnepélyesebben kellene beszélni.

— Igaz, mai beszédemet ügyetlenül állítottam össze, nem

vettem figyelembe a gyűlés sajátosságát. Rövidebben és ünnepélyesebben? Egyetértek. A gépállomások igazgatói állítsák össze erre a napra a verseny eredményét, és premizálják a legjobb traktorosokat. Több időt kell hagyni a műsorra és a mulatságra... És ne csak helyi művészeink fellépését szervezzük meg. Írjunk Moszkvába, hátha küldenének a Traktoros Napra egy művészbrigádot a Nagy Színházból? Minden kezdet nehéz. De általában elégedettek lehetünk, elvtársak, az ünnep sikerült. Legközelebb azonban jobban csináljuk!

1952

„LAVÍROZÓK"

A nép körében új szót hallottam: „lavírozó". Semmiféle orosz szótárban nem található. Van benne valami a szabályozásból, a manőverezésből és a ködösítésből. De sem az egyik, sem a másik, sem a harmadik. Tartalma sokrétű, mégis pontos. Felelős munkakört betöltő elvtársról volt szó, akit valaki ezzel az új szóval pontosan így jellemezett: „Nem dolgozik, csak lavírozik egész életén át."

A felelős funkcionáriusokat azért nevezik felelősöknek, mert munkakörükben számos komoly kérdést kell önállóan eldönteniük, és aztán *felelniük* kell döntéseikért. Sok fizetést kapnak, de sokat is követelnek tőlük. Egyes elvtársak azonban csak a felelős munkakörrel együttjáró anyagi és egyéb előnyöket kedvelik, de szívesen másra hagynák a „kellemetlen dolgokat", amelyek abból fakadnak, hogy valamit el kell dönteniük, s ezzel kapcsolatban érvelniük és harcolniuk kell. Amikor becsületesen és bátran kellene *dönteni*, ők lavíroznak. Néha évekig is el tudnak így „lavírozni". Egész tehetségüket hiánytalanul csak erre fordítják.

Kell-e bizonyítani mennyire fontos mai életünkben a helyes tájékoztatás, adatszolgáltatás? Tegyük fel, valamely részlegünkben bajok vannak. Baj van valamely lemaradó járásban vagy területen a kolhozokban. Egyes nagyon elhanyagolt bajok krónikussá váltak. Okos, tapasztalt orvosra van szükség.

Ilyenkor a tájékoztató adatokban becsületesen és kertelés nélkül meg kell mondani, hogy a mi járásunkban, legnagyobb szégyenünkre, vannak még olyan kolhozok, ahol az új elnök-

nek majdnem ott kell kezdenie, ahol a harmincas években, a kolhozok szervezésének idején kezdtük: össze kell szednie az aktivistákat, tanítania kell az embereket arra, hogy úgy becsüljék a társadalmi tulajdont, mint a sajátjukat. Be kell vallani, hogy megbocsáthatatlanul rosszul használjuk ki nagyszerű technikai felszerelésünket, elvesztegettük régi, tapasztalt traktoros kádereinket, és évről évre tapasztalatlan fiatalok kezébe adjuk a vadonatúj gépeket, hogy egyes kolhozokban valamiféle *hibás kör* keletkezett: az emberek kevés gabonát kapnak a munkaegységre, mert kevés termett, de azért termett kevés, mert rosszul dolgoztak és azért dolgoztak rosszul, mert tavaly és tavalyelőtt is keveset kaptak a munkaegységre. S ki ennek az oka, ha nem mi magunk, mert a mai napig sem segítettük a kolhozokat abban, hogy jó elnököt válasszanak, mert eltűrtük, hogy a nagy szemveszteség és sok lopás miatt a kicsépelt gabona tényleges mennyisége (ami a magtárba került) sokkal kevesebb volt a lábon felbecsült mennyiségnél. De mindezt becsületesen beírni az adatszolgáltatásba, úgy, ahogy van, annyit jelent, hogy az ember beismeri: nem tud megbirkózni a rábízott feladattal, azaz az ember maga kéri leváltását vagy szigorú megbüntetését.

A lavírozó elvtárs inkább szépíti egy kissé a dolgok tényleges állását. Egyáltalán nem törekszik arra, hogy pontos adatokat adjon, nehogy azok alapján, a helyzet javítása céljából megtegyék a szükséges intézkedéseket. Nem az állam érdekeit tartja szem előtt. Mert mennél előbb intézkednek, annál hamarább fogják őt felelősségre vonni. Akkor inkább ne történjék egyelőre semmiféle intézkedés. Talán sikerül még egy évig megőrizni a karosszékét, megtartania állását, s lehet, hogy közben elküldik tanulni vagy áthelyezik más munkára, és büntetlenül megússza a dolgot. Az is lehet, hogy valahol máshol még nagyobb hibákat találnak. S akkor azt a másik járást emlegetik majd példaképpen abban a határozatban, amelyben felsorolják hogy mi a következménye a kolhozok irányításában alkalmazott rossz vezetési módszereknek. Ily módon az ő hibája „háttérbe szorul", és ő megmenekül.

„Ne legyen a csirke okosabb a tyúknál" — ez a lavírozók fő életelve.

Az irodalomnak is vannak lavírozói.

Ha valaki, minthogy nem ismeri az életet, édeskés történeteket ír, az bizony elég szomorú jelenség, de az író legalább őszinte. Lehet, hogy az újságban csak a legjobb területekről szóló tudósításokat olvasta, és azt hiszi, hogy nálunk minden kolhozelnök főiskolát végzett agronómus vagy a biológiai tudományok kandidátusa, és hogy a kolhozok összevonásával egy csapással elhárítottunk minden akadályt további fejlődésük útjából. Az ilyen nem rosszakaratú szépítőt csak naivitásáért és íróhoz nem méltó felületessége miatt ítélhetjük el.

Ha azonban olyan író állítja azt, hogy napjainkban falun nincs többé konfliktus, és mi sem akadályozza a kolhozokat abban, hogy teljes gőzzel haladjanak a kommunizmus felé, olyan író, aki ismeri a kolhozok életét, több esztendőn át élt falun a tömegek között — méghozzá nem is a legjobb területen — akkor mi ez, ha nem az író lelkiismeretének árubabocsátása? „Akinek tetszik, hadd írjon a terméskülönbségekről, a lemaradó kolhozokról, de az én írásaimhoz elegendők a forradalom előtti idők konfliktusai."

Csodálatos; ezt az embert írói szimatja nem figyelmezteti arra, hogy ő maga is témája lehetne egy mai életünkből vett konfliktusos írásműnek? Méghozzá milyen jó témája!

Beszélgetésem egy ilyen felelős, lavírozó elvtárssal kellemetlen, mély lelki nyomot hagyott bennem, bár megfigyelés szempontjából nem volt haszontalan.

Ez az elvtárs fontos munkakört irányított, de nem ő volt az első személy; volt felettese, aki nálánál nagyobb mértékben felelt mindenért. Neki aztán igazán nem kellett „okosabbnak lennie a tyúknál".

A terméshozam-különbségek okairól, a kolhozelnökök köny-

nyelmű kijelöléséről és ehhez hasonló dolgokról beszélgettünk. A kolhozok vezetéséről folytatott vitában, ez az elvtárs — kézzelfogható tényekkel szemben — unott hangon igyekezett meggyőzni engem arról, hogy a helyzet általában tűrhető, nem is olyan rossz. Majd hirtelen tűzbe jött.

— Tudja, akármilyen rossz is a helyzet, nálunk nem engedik meg, hogy bármit is végleg tönkretegyünk. Tudja miben áll a mi erőnk, a szovjethatalom ereje?

Felkelt ültéből és mintha szószéken állna, heves kézmozdulatokkal kísérve minden mondatot, teli torokból kiáltotta:

— Van bölcs pártunk! Van bölcs kormányunk! Van állami ellenőrzésünk! Előbb-utóbb rendreutasítanak bennünket! Ha pedig az derülne ki, hogy alkalmatlanok vagyunk a hiba kijavítására, akkor talán még le is váltanak bennünket. Az egész szovjet rendszer úgy van felépítve, hogy a mi életünk csak előre mehet. Az egészséges, az élő csíra nálunk mindig győz!

Szeme csillogott, mintha nagy felfedezést tett volna.

Íme, így tisztázzák magukat, ezzel nyugtatják saját lelkiismeretüket bizonyos lavírozók: „A szovjet rendszer győz, minden akadályt leküzd, még azokat a nehézségeket is, amelyek olyan emberek hibájából keletkeznek, amilyen én vagyok!"

Hogy a szovjet rendszer minden akadályt leküzdve győz, ebben persze eddig sem kételkedett senki!

Népünk napról napra láthatja a szovjet rendszer csodáit: hihetetlenül rövid idő alatt talpraállott és gyorsan továbbfejlődik az ipar: kilenc évvel ezelőtt porig égett járások és vidékek felvirágoztak, a kolhozok úgy meggazdagodtak, mintha nem is lett volna háború és megszállás. Maga a nép hozza létre ezeket a csodákat, ott, ahol igazi kommunisták vezetik.

Annál engesztelhetetlenebbül bánik el népünk a szánalmas, lavírozó vezetőkkel, akiknek a hibája folytán építőmunkánk egyes szakaszai lemaradtak. S ez az engesztelhetetlenség (íme, ez is a szovjet rendszer ereje!) is biztosítéka annak, hogy a mi munkánknak végül is nem lesznek lemaradó szakaszai.

1952

Egy júliusi napon, aratás előtt, a „Vörös Lobogó" kolhoz vezetőségének irodája előtti téren mintegy három tucat teherkocsi gyűlt össze a járás kolhozaiból. Minden kocsi zsúfolva volt kolhoztagokkal. A vendéglátók nem először láttak kolhozukban ilyen gépkocsitorlódást. Még a gyerekek is nyugodtan nézegették a különböző gyártmányú gépkocsikat. A fák árnyékában heverészve így beszélgettek:

— Megint a szerződést fogják ellenőrizni?

— Miféle szerződést? Ahhoz kell az egész járás? Látod, hogy mennyi gépkocsi van itt!

— Látogatás?

— Persze hogy látogatás.

— A földekre mennek?

— Először a földekre, azután az istállókba. Megnézik, hogyan fejik villannyal a tehenet.

— Aztán akit meghívnak, az elmegy az elnökhöz ebédelni . . .

— Nem mindegyik?

— Ha mindegyiket etetné, itatná, akkor az elnök fizetése is kevés lenne.

— Alig múlik el nap, hogy ne érkezne hozzánk vendég.

Csupán egyetlen gépkocsi keltett érdeklődést a gyerekekben.

Közelebb mentek hozzá, sokáig nézték különböző méretű kerekeit, a vezető régi konzervdobozhoz hasonló, összenyomott fülkéjét, amelyen még puskagolyó nyomait is láthatták.

— Mit néztek, fiúk? — kérdezte a sofőr a fülkéből kihajolva.

— Ilyen technikai csodát még nem láttatok, mi? Fogadok, hogy senki sem találja ki, milyen márka. Ez HTH gépkocsi.

— Most hallom először, hogy ilyen is van.

— No látod! Az eleje és a motorja német, a hátulja pedig Ford-kocsiból való.

— „Hitler-Trumant-Húzza" — magyarázta meg a márka nevét a kocsiban ülő kolhozparasztok egyike.

— Hová húzza? — kérdezte az egyik asszony a kocsiban.

— Majd elválik — hangzott a felelet. — Egyelőre utazunk rajta.

A vezetőség irodájából kilépett a járási párttitkár, Sztarodubov és a „Vörös Lobogó" kolhoz elnöke, Nazarov, a Szocialista Munka Hőse. Mindketten magasak, s ahhoz képest, hogy elmúltak negyvenévesek, nem is kövérek. A csukaszürke zubbonyban, bricseszben és puha orosz csizmában annyira hasonlítottak egymáshoz, hogy távolról meg sem lehetett volna egymástól különböztetni őket. Sztarodubov beült kocsijába a sofőr mellé, s a háta mögé ültette Nazarovot. Hátra sem nézett, mint aki tudja, hogy figyelik. Intett a sofőrnek, és nagy csattanással csukta be a gépkocsi ajtaját.

— Mehetünk!

Búgtak a motorok, porfelhő emelkedett a magasba. A gépkocsisor elnyúlt vagy egy fél kilométerre, amint végigszáguldott a falun. Elöl haladt a járási párttitkár gorkiji gyártmányú, mozgékony katonai terepjárója.

— Merre? — kérdezte a sofőr, amint kiért a faluból, és kissé fékezve, megközelítette a dűlőút hármas elágazását.

— Azt hiszem, Sztarodubov elvtárs — szólalt meg Nazarov — menjünk először arra a földre, amelyet jégeső vert. Az a legrosszabb.

— Aztán Liszicin rozstábláját nézzük meg, utána a keresztsoros vetést, majd pedig a cukorrépát? Hogy a végére maradjon a csattanója. Ravasz dolog! Jól van no, menj a középső úton, Sztyopa.

Fűvel benőtt gödörben nagyot zökkent a kocsi. Nazarov beütötte fejét a tetőbe, és megvakarta homlokát.

— A fene ezt a rugózást!... Mikor ad már a járási bizottság magának egy Pobedát?

Sztarodubov nevetett, de nem szólt semmit.

— Adtak volna — szólalt meg a sofőr — de a titkár elvtárs visszautasította.

— A területi bizottság felajánlotta: vagy egy Pobedát, vagy egy ilyen terepjárót vegyünk — mondta Sztarodubov. — Én meg azt mondtam: „Nekem olyan kocsi kell a munkához, amelyik bármilyen időben és úton célhoz ér." És ezt a terepjárót vettem... De ti négyszeres milliomosok vagytok, ti mikor szánjátok rá magatokat egy Pobedára? — fordult a párttitkár Nazarovhoz.

— Azt hiszem, soha — felelt a kolhozelnök.

— Aztán miért?

— Nem akaródzik megvenni. Pedig benne van a taggyűlés jegyzőkönyvében, hogy veszünk egy személygépkocsit a vezetőség részére. Attól félek, ha Pobedán járnék, idegenné válnék a kolhozparasztok szemében. Hozzászoktak az én homokfutómhoz.

— Ostobaságokat beszélsz. A kolhoz fejlődik, egyre több a gond, s neked, a gazdának, mindenütt ott kell lenned. Miért vesztegetsz feleslegesen időt az utazásokra?

— Nem az a fontos, hogy fél nap alatt valamennyi brigádot bejárjam. Van olyan brigád is, amelyet hétszámra nem látok, mégis tudom, hogy ott minden jól megy.

— Ez igaz; de azért...

Ezután nem váltottak több szót, amíg el nem érték a „Vörös Lobogó" határát.

— Ezt a táblát, elvtársak, jégverés sújtotta — szólalt meg a párttitkár, miután a kocsikból mindenki leszállt és köréje csoportosult. — Itt gyenge lesz a termés.

— Ez gyenge termés?...

— Persze hogy gyenge termés — mondta Nazarov. — Nézzék csak meg jól, mennyi kalász fekszik, mintha levágták volna.

— Sok fekszik, de sok áll!

— Azért áll sok, mert sok volt — mondta Sztarodubov. — Ismeritek azt a közmondást, hogy míg a kövér lefogy, addig a sovány kileheli a lelkét.

— Szeretném, ha nálunk olyan lenne a termés, mint itt ez a „gyenge"! — szólalt meg a HTH márkájú gépkocsiról leszállt kolhozasszony, Hrisztyina Szolovjeva, az „Élmunkás" kolhozból. — Csak nézem itt a földet, milyen sovány! Agyag és kréta. Fazekasnak lenne ez jó! — Tüzes, fekete szeméből mérges, szemrehányó pillantást vetett kolhozának elnöke felé. — Nézzétek, mit tudtak ők termeszteni ezen az istenverte földön! Hogy a csodába csinálták ezt, amikor mi a jó fekete földön is csak hét mázsát érünk el!...

— Ha a „Vörös Lobogó" földje volna a legjobb — jegyezte meg Sztarodubov — el sem hoztalak volna ide látogatóba. Nem azért jöttetek, hogy a földben, hanem hogy a termésben gyönyörködjetek.

— Ha már erről van szó — mosolyodott el Nazarov — hadd dicsekedjek egy kicsit. A talajszakértők azt állítják, hogy a mi földünk a legrosszabb az egész területen. És nézzék meg azt is, milyen nálunk a terep!

— Már néztem — mondta a „Közös Munka" kolhoz elnöke, Filip Konopelcsenko. — Dombok, árkok és lejtők! Mint a Kárpátok!... Sajnálom, hogy nem hoztuk magunkkal a traktorosainkat. Hadd nézték volna meg, milyen nehéz itt a munka. Ha csak egy kicsit vigyázatlan a traktoros, könnyen az árokba fordulhat. Biztosan sokkal több üzemanyagot fogyasztanak itt a gépek a normálnál. Talán tonnaszámra, mi?

— Harmadszor látogatsz meg bennünket, Konopelcsenko elvtárs, és mindig az üzemanyag-túlfogyasztás iránt érdeklődsz. Nincs nálunk túlfogyasztás!

— Engem nem csapsz be, Nazarov! Tíz éve vagyok én már kolhozelnök. Nem hiszem, hogy ilyen terepen ne lenne túlfogyasztás... Ha a traktoros vagy ötszáz rubelt ráfizet a túlfogyasztásra, akkor aztán végleg elmegy a kedve a munkától...

— Majd egyszer elmondom neked a titkát, miért nem fo-

gyasztanak nálunk többet a normálnál. Négyszemközt. De most ne zavard az embereket, hadd tekintsék meg a földet.

— Mit gondolnak, elvtársak — fordult Sztarodubov a kolhozparasztokhoz — mennyi lesz a „Vörös Lobogó" termése ezen a jégverte táblán?

— Várjunk csak, menjünk távolabb az úttól, nézzük meg ott is... Ivan Szpiridonovics, te szemre mennyire becsülöd?

— Mi az, hogy szemre? Az egyszeri ács fia is azt mondta az apjának: nincs már szükség a te szemmértékedre, mióta méter is van a világon. Megmérjük és kiszámítjuk.

A tábla különböző részein kimértek néhány pontosan négyzet alakú területet, letépték a kalászokat, a tenyerükbe pergették a gabonát, megtisztították a szélben a pelyvától, sőt meg is mérték a súlyát, mert akadt olyan ember is, aki laboratóriumi mérleget hozott magával.

— Tizenhárom mázsa lesz, Sztarodubov elvtárs.

— Hát azokról a kocsikról ti miért nem szálltok le? Mi az, elvtársak, kéjutazáson vagytok, vagy a termést jöttetek nézni? Jöjjetek csak ide, és nézzétek, tapogassátok meg! Otthon majd be kell számolnotok arról, amit a „Vörös Lobogó" kolhozban láttatok.

Csak miután mindnyájan megegyeztek abban, hogy ezen a legrosszabb táblán sem lesz a termés kevesebb tizenkét-tizennégy mázsánál, adta ki Sztarodubov a parancsot:

— Indulás!...

A gépkocsisor tovagördült a kacskaringós, dombról dombra emelkedő dűlőúton. Olyan magas gabonában haladtak, hogy az alacsony terepjáró helyenként ki sem látszott belőle. Mintha forgószél kavarogna a mezőn, csak a porfelhő jelezte, merre jár.

Sztarodubov intésére a kocsisor megállt. A látogatók leugráltak kocsijaikról, elszéledtek a gabonában, nézték, tapogatták, nyomkodták a kalászokat.

— És mennyi lesz itt? — kérdezte az embereket kíváncsian a járási párttitkár.

— Lesz itt vagy húsz mázsa, ha nem több...

— Több nem lesz?

— Aratás után meglátjuk. Ha nem lesznek száraz szelek, akkor igen. A szem nem kemény, viaszérésben van még...

— Van-e kérdés az elnökhöz? — nézett szét Sztarodubov. — Mennyi trágyát kapott ez a föld? Mi termett itt ezelőtt? Mivel fejtrágyázták ezt a gyönyörű vetést?

— Sok kérdés van, Sztarodubov elvtárs!...

— Úgy gondolom — javasolta Nazarov — jöjjünk össze a klubban, s ott felelek minden kérdésre. Elmondom, hogyan szerveztük meg a munkát, milyen az agrotechnikánk. Itt csak nézzenek meg mindent, győződjenek meg a saját szemükkel.

— Indulás!...

A cukorrépaföldeken tovább időztek. A répa levelei buján zöldelltek, egyetlen gyom sem volt a sorok között. Már kétszer kapálták, a sorok egyenesek voltak, mintha vonalzóval húzták volna őket. Jól fog itt haladni a répaszedő kombájn!... De Hrisztyina Szolovjevának megakadt a szeme valamin...

— Látjátok, hogy gondoskodik itt a vezető az asszonyokról! Minden munkacsapat tábláján kunyhó áll. Hűvösben ebédelnek és pihennek. Látszik, hogy az elnök valaha maga is forgatta a kapát, és nem felejtette el, hogy mit érez az ember, ha hajnaltól napestig nem egyenesítheti ki a derekát...

— Ezek a kunyhók nemcsak a nap ellen védenek, Hrisztyina elvtársnő. Amikor majd be kell takarítani a répát, ősszel, a szélben és esőben, melegedni is jó lesz bennük.

— No nézd csak! — lökte oldalba Hrisztyina a szomszédnőjét — most vagyok itt másodszor, és már tudja a keresztnevemet.

— Miért építették az egyik kunyhót a tábla egyik végére, a másikat meg vele szemben, a másik végére — kérdezte a „Közös Munka" elnöke.

— Egyszerű ennek a magyarázata — felelt Nazarov. — Hogy mindig közel legyen a kunyhó, akár itt, akár ott éri az asszonyokat az eső.

— És kifizetődik az, hogy gépkocsi viszi a kapáláshoz az asszonyokat? — kérdezte Sztarodubov.

— Csakugyan kocsival viszik az asszonyokat kapálni? — kérdezték többen csodálkozva.

— Nincs ebben semmi különös. A kolhoznak öt gépkocsija van. Az egész utaztatás belekerül talán ezer rubelbe. De menynyit nyerünk ugyanakkor! Innen a faluba az út hét kilométer, az oda-vissza tizennégy kilométer. Mikor dolgoznának? A vezetőség elhatározta, hogy reggel hatkor minden kocsi a vezetőség előtt várja az utasokat. Aki nem akar gyalogolni, az felszállhat. Aki negyedórát késik, az mehet gyalog. Ugyanígy hazafelé. Ha kocsin akartok menni és nem gyalog, ennyi és ennyi ideig kell dolgoznotok, és pontosan a kitűzött időben értetek megy a kocsi a mezőre. Így hosszabb lett a munkanap. A kapálást fele annyi idő alatt végzik el, mint amikor gyalog jártak.

— Hát persze, így a kolhozvezetőség megtalálja a számítását, és az embereknek is könnyebb!

— Persze hogy könnyebb, hiszen a gyaloglásért nem jár fizetés.

Sztarodubov a körös-körül elterülő répaföldekre mutatott:

— Mondjátok csak, kolhozparaszt elvtársak, mit gondoltok, mennyi cukorrépa terem itt hektáronként?

— Ha még két kiadós eső lenne...

— A meteorológusok szerint lesz is.

— S ha idejében betakarítják...

— Mért ne takarítanák be idejében? Talán rossz a munkafegyelem?

— Kár erre a szót vesztegetni, titkár elvtárs — szólalt meg hevesen az egyik látogató, aki eddig hallgatott, és mérgében a földhöz vágta sapkáját. — Nem kell bennünket agitálni. Régi földművesek vagyunk mi valamennyien. Átlagosan meglesz vagy háromszázötven mázsa.

— Ha az egész Szovjetunióban ilyen lenne az átlagtermés, nem téglából, hanem cukorból építenék a házakat.

— Mint a mese mondja: tejjel-mézzel folyó Kánaánban élnénk.

— Indulás!...

A zsúfolásig megtelt kultúrteremben a gyűlést a járási párt-

titkár nyitotta meg. Elnökséget nem is választottak. Tulajdonképpen nem is gyűlés volt ez, hanem a látogatás eredményeinek összegezése.

— Most kalauzoltam ide az ötödik látogatócsoportot — mondta Sztarodubov. — Ahogyan Nazarov sem sajnálja a benzint a répakapálásra, ugyanúgy mi sem sajnáljuk erre a célra. Adunk minden kolhoznak üzemanyagot a járandóságon felül is, csak jöjjenek ide mind, lássanak mindent a saját szemükkel, és győződjenek meg! A traktorosokat is elhozzuk majd, megmutatjuk nekik az itteni „Kárpátokat". Hadd lássák, milyen termést lehet betakarítani ezeken a hegyeken!... Most átadom a szót Nazarov elvtársnak, mondja el ő, milyen módon érték el ezeket az eredményeket: a gyom nélküli földeket, rendet az állattenyésztésben, a nagy jövedelmet. És azt is hadd halljuk, hogyan építenek. Tied a szó, Nazarov elvtárs. Aztán válaszolunk a kérdésekre.

Nazarov meglehetősen szárazon beszélt, csak számokat és tényeket közölt. Úgyszólván bele sem nézett elnyűtt jegyzeteibe, nem most számolt be első ízben ilyen gyűlés előtt. Már mindent betéve tudott. Ebben az évben csak a befektetés meghaladta az egymilliót a kolhozban. A múlt évben a kolhoztagok egy munkaegységre négy kiló gabonát és hat rubelt kaptak. Ebben az évben, ha a terméshozam eléri az előirányzottat, akkor a munkaegységre még többet fognak adni. Elmondta, hogyan szabályozták pontosan, a kolhozok mintaalapszabályának megfelelően, a munkaegységet. A legnagyobb figyelmet a brigádok fejlesztésére fordították, de a kapásnövényeknél a munkacsapatról sem feledkeztek meg. A kilencszázhetven munkaképes kolhoztag közül nem volt egy sem, aki ne teljesítette volna a munkaegység minimumot. A tavaszi vetést nyolc nap alatt végezték el, egy hektárt sem vetettek tavaszi szántás nyomán, csak őszi szántásba. A kiutalt műtrágyát mind kiváltották, sőt többet is felhasználtak a kiutalt mennyiségnél, mert átvették azt is, aminek átvételét más kolhozok megtagadták. Az istállótrágyát mind kihordták a földekre, egy gramm sem található sem az állattenyésztésben, sem az udvarokban.

A növényápolásnál szigorúan betartják az előírt agrotechnikát, a kapálások és fejtrágyázások számát. Az állattenyésztésben kizárólag nagy hozamú fajállatok vannak. Az állatállomány növelésének tervét minden téren húsz-harminc százalékkal túlteljesítették. Az állattenyésztés ennyit és ennyit jövedelmezett...

Bizony, unalmas dolog volt meghallgatni ezt a beszámolót. A számok és tények nagyszerűek ugyan, de mintha mindez magától történt volna, és a kolhoz csak azért került az elsők közé, mert minden minisztériumi útmutatást és a kolhozok mintaalapszabályait pontosan betartották. Nem is volt itt harc, nem is voltak nehézségek és akadályok. Beszámolójában Nazarov egyszer sem mondta, hogy „én", csak azt hogy „mi", hogy „nálunk" vagy „mi úgy döntöttünk". Jó a szerénység, de eközben elsikkad az elnök vezető szerepe.

Nemegyszer hallottam már Nazarovot más körülmények között beszélni öt év alatt szerzett tapasztalatairól. Ha éppen beszélni való kedve volt, mennyivel érdekesebben mesélte el élményeit kis társaságban, mint itt, a népes gyűlésen! Kitűnő megfigyelőképessége volt, ízes, népi nyelven beszélt, és mindig hevesen és szellemesen vitatkozott. De itt, a kultúrteremben, ahol azért jöttek össze a kolhozparasztok, hogy meghallgassák a „Vörös Lobogó" eredményeit, és megdicsérjék, példaképnek tüntessék fel az elnökét, nem számíthatott vitára. Talán ezért nem volt lélek a beszámolójában.

A beszámoló után, be sem várva, hogy Nazarov minden kérdésre feleljen, az egyik kolhozparaszt szót kért.

— Nem azt kérdczitek ti Nazarovtól, amit kell — mondta izgatottan. — Azt a mi agronómusunk otthon is elmondhatja, mikor legjobb a hajdinát vetni, mikor kaszáljuk a herét. Könyvekben is megírták ezt. De az életben néha egészen másképp alakul a dolog. Élő emberekkel dolgozunk, minden tőlünk függ!... Erről beszéljen nekünk Nazarov elvtárs. Mióta elnök maga itt?

— Ezerkilencszáznegyvenhét őszétől.

— Amikor átvette ezt a kolhozt, így volt minden, mint most, vagy rosszabbul?

Nazarov mosolygott.

— Egy kicsit rosszabbul.

— Abban az esztendőben csak félkilónyi előleget adtak a munkaegységre. Az embernek csak a lelke lakhatott jól belőle! — szólt közbe valaki a „Vörös Lobogó" tagjai közül.

— Tőlünk kérdezd, mi volt itt Nazarov elvtárs előtt — szólalt fel egy másik vendég-kolhozparaszt. — Mi úgy ismerjük ezt a kolhozt, mint a sajátunkat; szomszédok vagyunk, csak egy barázda választ el tőlük. Ez volt a legrosszabb kolhoz a járásban. Hol hullott az állat? Náluk. Hol nem érte el a tagság fele a munkaegység-minimumot? Náluk. Minden évben kölcsön kellett kérniük a vetőmagot.

— Ez érdekel bennünket — folytatta az első kolhozparaszt. — Hogyan varázsolta Nazarov ezt a kolhozt ilyen gazdaggá, hogy most csodájára járunk? Vagy talán aranyat találtak a földjükön, s azon vettek mindent, azon építettek? Vagy talán ők kivételek, nekik nem kell beszolgáltatni? Ezt akarjuk tudni!

— A mi vidékünkön nincs arany, természeti kincseink sincsenek. Még vizünk sem volt. Artézi kutat kellett fúrnunk. Azelőtt tíz kilométerről hordták ide a vizet hordókban. Ezért nevezték el ezt a mi községünket Szárazároknak... A beszolgáltatást sohasem teljesíthettük alacsonyabb kategóriában, mint a hetedikben. Ebben az évben pedig a legmagasabban, a kilencedikben vagyunk.

— Erről beszéljen — követelte Hrisztyina Szolovjeva is. — Mivel kezdte, amikor itt mindent züllött állapotban vett át? Hogyan teremtett fegyelmet, hogyan teremtettek rendet a farmokon? Hadd hallják a mi vezetőink is, aztán tanuljanak belőle. Ez talán hasznukra lesz!

— Mivel kezdtem? — Nazarov ravaszul mosolygott, a tarkóját vakargatta. — Olyan régen volt az, elvtársak, hogy nem is emlékszem rá... Átvettem a pecsétet a régi elnöktől, kijavítottam a küszöböt az irodában, levágtam a belet a petróleumlámpában, és kitöröltem a lámpaüveget. Akkor még nem volt nálunk villany... Még mit mondjak?...

— Elég! — Sztarodubov összeráncolta homlokát. — Ne játszd az együgyűt. Semmit sem felejtettél el, mindenre emlékszel. Mondd el sorjában.

— Hát mivel is kezdtem?... Megtanítottuk az embereket, hogyan kell jól dolgozni, a szorgalmasakat kitüntettük, a lustákat megbüntettük. Aki a kolhoz vagyonát tékozolta, azt lefüleltük. Jó brigádvezetőket neveztünk ki...

— Ugyan már! — legyintett az első sorban ülő Nyikita Rogyionovics Koroljev, a „Vörös Lobogó" bognárja. — Dolgozni tud, de magáról nem tud beszélni. — Koroljev felállt: — Mondjam el én? Igaz, én nemcsak róla, hanem a többi elnökről is elmondanám, hogy milyenek voltak.

A terem morajlott. A vendégeken kívül sokan voltak a „Vörös Lobogóból" is, akik tudták, hogy Koroljev aranyszájú ember.

— Kezdd el, Nyikita, mesélj!

— Úgy beszél, mint a vízfolyás! — jegyezte meg valaki.

— Ő a mi kolhozunk krónikása — mondta Nazarov Sztarodubovnak.

— Hallottam róla. Könyvet írsz talán a kolhoz történetéről?

— Megírom. Miért ne? Hadd tudják meg unokáink és dédunokáink, akik élvezni fogják az életet, a gépesítést, a villamosítást, a ventillációt, hogyan teremtettük meg mindezt. És honnan tudják meg, ha nem a történelemből? A hadseregben is megírják a hadosztály történetét. Én meg szabad időmben, esténként, a mi elnökeinkről írok. Megírom, mifélék voltak, milyen kalandokon estek át. A sorrendben Nazarov a hetedik. Előtte volt már hat... Meséljek vagy várjak még? Megadjátok nekem a szót?

— Megadjuk! — kiáltották többen a teremből.

— Kívülálló jobban látja a dolgokat. Nyikita jobban mondja el.

— Hadd beszéljen.

Sztarodubov és Nazarov összenézett.

— Akkor menj ki az emelvényre, Nyikita Rogyionovics, hadd lásson téged mindenki — mondta Nazarov.

Nyikita Rogyionovics felment a szónoki emelvényre. Ötven év körüli, magas, sovány, horpadt mellű, csontos öklű ember volt.

— Nem akarok én most mind a hat elnökről beszélni — kezdte. — Ehhez nincs elég idő. Voltak jó elnökeink, közepesek, olyanok, akik szerették az italt, és olyanok, akik nem ittak, volt, aki szerette a gyengébb nemet, és ellenkezőleg, olyan is, akit az asszonyok azért nem szerettek, mert nem törődött velük. Mindenféle fajta volt. Az egyik három lépéssel előre vitte a kolhozt, a másik meg néggyel hátra... Csak az utolsóról fogok beszélni, akitől te, Nazarov elvtárs, átvetted a kolhozt, arról a bizonyos Sztorcsakovról... Ez még a maga előtti időben volt — fordult Sztarodubovhoz. — Akkor a mi járásunkban az volt a szokás, ha valakit meg akartak büntetni, akkor elküldték egy kolhozba elnöknek. Ha már semmire sem használhatták, akkor hozzánk küldték. Így került hozzánk ez a Vaszka Sztorcsakov is. Azelőtt téglagyári igazgató volt Pokrovszkojeban. Azt hihetné az ember, hogy a téglát nem lehet megenni — agyagból és homokból csinálják — de ő még ott is a saját ellátásával foglalkozott; mindennel ellátta magát. Ezenkívül részegeskedett és botrányokat csinált. Berendelték a járási titkárságra, hogy számoljon be tetteiről. Látták ott, hogy le kell váltani, le is váltották. Adtak neki egy szigorú megrovást, s kinevezték az alkoholmentes italok gyárának igazgatójává. Azt hiszik, nélkülöznie kellett ott szegénynek az alkoholt? Ez is akkor történt, amikor maga, Sztarodubov elvtárs, még nem volt a mi járásunkban — mondta, s ismét a járási párttitkár felé fordult. — Mindez az előző titkár idején történt, akit Tyihomirovnak hívtak, volt nálunk egy ilyen nevű titkár is... Egy ideig ebben az alkoholmentes gyárban dolgozott ez a Sztorcsakov, de ott is félrelépett. Valami laboratóriumféle volt ott a gyárban, amelynek szeszt utaltak ki. Volt nekik gazdaságuk is, disznóik is voltak, de a munkások sohasem kaptak szalonnát. Kellett valamit harapni az italhoz, no nem igaz? Megint beidézték őt a járási titkárságra. „Látjuk, nem javultál meg — mondták neki — ezért elküldünk elnök-

nek a „Vörös Lobogó" kolhozba, Szárazárokba. Ott még vizet is nehéz szerezni!" Éppen a vezetőségválasztó taggyűlésre érkezett hozzánk. A járási bizottság küldötte azt mondta nekünk: „Ezt az elvtársat ajánljuk maguknak." Rosszul mentek akkor nálunk a dolgok, nem-ivó és nem-dohányzó elnökeink voltak, akikben azonban nem volt semmi lelkesedés, olyan se hús, se hal emberek voltak. A gazdaság nemhogy fellendült volna, egyre rosszabb állapotba került. Elfogadtuk volna mi magát az ördögöt is, csak hogy valami élet legyen benne! Megszavaztuk az új elnököt. Ő mindjárt táviratozott valamelyik barátjának a Donyec-vidékre: „Mennyibe kerül nálatok a krumpli?" Odaszállítottak két vagonnal. Ez decemberben történt, kemény fagy volt, útközben az egész burgonya megfagyott, s mint szemetet, ki kellett seperni a vagonokból. Még meg is büntették őket, mert szemetet hánytak le a vágányok közé. Így keresett ő pénzt a kolhoznak!... Itt a tavasz, sem őszi szántás, sem vetőmag. Egész nyáron át kínlódtunk ezzel az elnökkel: az aratásról lekésett, a beszolgáltatást nem teljesítette. Aztán így búcsúzott el tőlünk: „Elvtársak, el kell magukat hagynom, magasabb munkakörbe emelt ki a járás!"

— Hova is emelték ki, Rogyionovics? — kérdezte valaki a hátsó sorokból. — Én már elfelejtettem.

— Megint igazgatója lett valamilyen hivatalnak. Azt hiszem, a „Nyersbőrért"-nek... „Isten veletek — mondta — el kell hagynom benneteket." — „És mi hogyan leszünk meg nélküled?" — kérdezték tőle. — „Majd csak meglesztek valahogy, küldenek ide valakit."

— Így tehát jól-rosszul elbúcsúztunk ettől a Sztorcsakovtól. Egy hétig tartott nálunk a hatalom nélküli állapot. Valamilyen járási küldött tartózkodott itt ezalatt, ő adta ki a munkát a brigádvezetőknek. Ezután hozták ide Nazarovot. Helytelen volna azt mondani rá, hogy „hozták". Ő maga kérte, hogy ide küldjék. Azelőtt a járási pártbizottság instruktora volt, ha jól tudom. És akkor mondta azt, hogy szeretne nálunk elnök lenni. Ez már birizgált bennünket. Hogy az ördögbe is, a legelmaradottabb kolhozba önként jelentkezett! Eszerint szereti

a kolhozokat, a földművelést. Es semmi olyasmit sem hallottunk róla, hogy rossz fát tett valahol a tűzre, és leváltották volna. Így volt... Megválasztottuk, átvette az ügyeket. Szürke, gyűrött, harctéri tiszti köpenyben járkált a faluban. Sovány, fiatalos ember volt. Csak később szedte össze magát, amikor már három és négy kilót kaptunk egy-egy munkaegységre... Azzal kezdted, Nazarov elvtárs, ha meg akarjuk mondani az igazat, hogy a járási pártbizottság majdnem kizárt a pártból... Emlékszel rá?

— Nem felejtettem el.

— Látják, mindenre emlékszik, csak restell magáról beszélni... Vagy talán nem szabad erről itt beszélni, minthogy a pártonkívüliek is itt vannak?

— Csak mondd el! — Sztarodubov legyintett. — Nem is hallottam még ezt a történetet.

— A dolog úgy történt — folytatta Nyikita — hogy akkor még tartott a cséplés. Decemberben... De nem igazi cséplés volt az, hanem csak afféle nyavalygás. Egy-egy brigádból talán öten jártak munkába. Az embereknek végleg elment a kedvük mindentől. A termés rossz volt: a beszolgáltatást teljesítették, maradt vetőmag és takarmány is, de a munkaegység után nem számíthattak gabonára. Mégis be kellett fejezni a cséplést, bár a gabona felét már megették az egerek. Kínos lassúsággal haladt a munka... Persze, mi voltunk az oka, hogy rossz a termés, de hát tehettünk mi arról, hogy nem volt jó a vezetőnk? Az a Vaszja Sztorcsakov soha egy jó szót sem szólt, csak azt ismételgette: „Lefogatlak!" Nazarov elvtárs aztán végigjárta a brigádokat, „gyönyörködött" a mi munkánkban: ha jól ment, naponta kicsépeltünk egy mázsát. Így a következő télig is eltartott volna a cséplés. Aztán a falut járta, betért azokhoz, akik otthon maradtak, nem jártak munkába. Ők sem voltak irigylésre méltó állapotban. Az özvegyek körül ott ténferegtek a gyerekek, fűtőanyag nincs, a tehénnek nincs takarmány, a házak rozogák, keresztül-kasul fúj rajtuk a szél. Az asszonyok pedig ölbetett kézzel ültek, vártak valamire, maguk sem tudták, hogy mire. Az új elnök még aznap este ösz-

szehívta a brigádvezetőket, és kiadta az utasítást: három napra hagyják abba a cséplést, és minden dolgozó férfi javítson háztetőt az özvegyasszonyoknál. Adjanak nekik lovakat, annyi szalmát, amennyi kell, és ne dolgozzanak máson, csak a tetőkön. A nagyon szegényeknek pedig vigyenek kocsival tőzeget.

Erre aztán rátámadt az új elnökre a járási küldött: „Elment az eszed? Leállítottad a cséplést! Nazarov elvtárs! Miért küldtek téged ide? Azért, hogy állítsd helyre a munkafegyelmet, vagy azért, hogy tönkretedd?!" Beültette szegényt a kocsijába, és egyenesen Tyihomirovhoz cipelte... Hogy miről beszélgettek ott, azt nem tudom, majd ő maga elmondja, én nem voltam jelen...

— Erről hallgat a történelem? — nevetett Sztarodubov.

— Nem, nem hallgat róla...

— Mondd el úgy, ahogy feljegyezted — szólalt meg Nazarov. — Majd aztán én is elmondom, igazat írtál-e.

— Azt beszélték, hogy azonnal össze akarták hívni a járási bizottságot, hogy Nazarovnak fejét vegyék. Aztán mégis rájöttek, hogy politikailag nem lenne helyes: ez az ember csak most vette át a kolhozt, és máris kizárják őt a pártból?... Ő meg azt kérte a pártbizottságtól: „Adjanak egy hetet, aztán küldjenek egy bizottságot, hogy ellenőrizze, igazam volt-e vagy sem." Így volt?

— Körülbelül így...

— Egy hét múlva pedig nálunk nem öten jártak brigádonként a munkába, hanem harmincan.

— És miért? — szakította félbe Koroljevet egy „Vörös Lobogó"-beli kolhozasszony. — Ezt miért nem mondod el? Persze, nem voltál a mi özvegyi bőrünkben! Nálunk az özvegyek ilyen rigmusokat énekeltek: „A háborúnak itt a vége, elkárhoztam egyedüllétre"... Nazarov eljött a brigádunkba. A vetőmagot tisztítottuk, és a magtárba hordtuk. A férfiak mind „felelős munkát" végeztek: az egyik raktáros, a másik a mérlegnél ül, a harmadik a szerűn parancsol vagy a munkaegységeket írja föl. Üldögélnek, cigarettáznak és tréfálkoznak, mi asz-

szonyok pedig hajtjuk a magtisztítót, zsákolunk, megrakjuk a teherautókat. Olyan mérőládát készítettek nekünk, hogy abba akár egy mázsa gabona is belefért. Azt kellett nekünk emelgetni, és a gépkocsi magas oldalán átfordítani. Majd beleszakadtunk. Amikor Nazarov meglátta ezt a rendszert, dühében elsápadt. Úgy a földhöz vágta azt a ládát, hogy pozdorjává törött. „Kinek az erejére méretezték ezt a ládát? Tönkre akarjátok tenni az asszonyokat? Így akartok sietni?" Adott rajzot, hogy milyen ládát csináljanak, abba nem fért több, mint húsz kiló. Aztán elzavarta az embereket a kényelmes munkáról a nehezebbre. Asszonyok lettek a raktárosok és írnokok. Erre aztán mi, asszonyok, arra gondoltunk, mégiscsak van olyan ember, aki megérti a mi bajunkat! Hát hogyne örültünk volna? Az ilyen ember kedvéért aztán mindent megtettünk a kolhoznak. Van nekünk is lelkiismeretünk, nem igaz?

— Röviden szólva — folytatta Koroljev — üzembe helyeztünk két cséplőgépet, és ahogy nekifogtunk, két műszakban tizenkét nap alatt az egész gabonát kicsépeltük. Mire leesett az első hó, mi már régen készen voltunk. Megérkezett a járási bizottság és látta, hogy tévedett, oktalanul vádolták meg a szegényt. Úgy látszik, ez a kolhoz rendbe fog jönni...

Nazarov kezdetben kissé zavartan hallgatta, amit róla beszéltek. Leült az első sorba Nyikita Rogyionovics helyére, és látszott, nem tudja, hová nézzen. Hátat fordítani az embereknek, amikor róla beszélnek, valahogy kellemetlen. De az sem jó, ha arccal feléjük fordul, mintha azt mondaná: „Nézzetek ide, én vagyok az, aki ezt a hőstettet véghezvitte!" Most azonban elmúlt a zavara, hátrafordította fejét, és a vállán keresztül, tágra nyitott szemmel figyelte, mi történik a teremben. A jelenlevőknek mintegy a fele a „Vörös Lobogó" tagja volt. Mindenki feléje nézett. Az arcok elárulták, hogy szeretik őt, mindnyájan barátságosan mosolyogtak... Meghatotta Nazarovot ez a mai gyűlés... Sok mindenről, amit pedig nem hideg megfontolással, hanem szívből tett, ő maga már meg is feledkezett, de a nép, az nem. Öt éve dolgozik itt, ez hosszú idő, de az emberek minden lépésére emlékeznek...

— Így kezdte nálunk Nazarov elvtárs — fejezte be Nyikita Rogyionovics Koroljev. — Most megértik, elvtársak? A mezőgazdaság, az nem egyszerű dolog: ha lelket öntenek az emberbe, háromszor annyit dolgozik. Ha pedig többet dolgozik, akkor idejében vet, arat, és jó lesz a termés. A jó terméstől pedig az embernek még nagyobb lesz a kedve... Azt is meg kell mondani még a mezőgazdaságról, hogy ha az elnök hajnalban négykor talpon van, akkor a brigádvezető sem lustálkodhat a puha párnák között. A brigádvezető példáját aztán a többiek is követik. Így terjed az igyekezet az egész kolhozban...

...Az emberek lelkes, ünnepélyes hangulatban hagyták el a gyűlés után a kultúrtermet. Az asszonyok, mint rendesen, most sem sajnálták könnyeiket. Hrisztyina Szolovjeva egyik kezével a könnyeit törülgette, a másikkal pedig nagyot ütött kolhozelnökének hátába.

— Hej!...

Ebbe az egyetlen szóba öntötte mindazt, amit egész nap átélt és érzett. Az asszony kiáltásának hallatára Sztarodubov fürgén megfordult.

— Úgy is kell, Hrisztyina Szemjonovna! Ne hagyd békén a te vastagbőrű elnöködet! Akárhol találkozol vele, akár az utcán, akár az irodában, csak vond kérdőre: „miért rosszabb nálunk a helyzet, mint a »Vörös Lobogó«-ban?"

— Most nagyon megdühödtünk! — mondták az asszonyok. — Vesztükre hoztak bennünket ide!

— Elmegyünk még a járási pártbizottságba is, és ott számonkérjük: miért vezetik olyan egyenetlenül a járást, hogy a mi kolhozunk lemarad?

— Megbántottuk talán az Istent?

— Nagyon messze vagyunk talán tőle, és nem jut ránk gondja?

Sztarodubov elégedetten nevetett.

— Nagyon jól van, asszonyok! Csak azt mondom, amit a matrózok a kormányosnak: haladjatok tovább ebben az irányban!

Búcsúzóul szeretett volna valami kedvesen csípőset mondani

Nazarovnak, valami ilyesmit: „Nagyon megszoktad, Nazarov, hogy mindenki hozzád jár tanulni, mintha már neked és kolhozparasztjaidnak nem volna mit tanulnotok. Talán az hiszed, hogy a te kolhozod a legjobb az egész Szovjetunióban?..."

De Sztarodubov mégsem mondott semmi ilyet. Tucatnyi ember gyülekezett Nazarov köré: a szomszédos kolhozok elnökei, brigádvezetők, a gépállomás igazgatója, Hrisztyina Szolovjeva. Nazarov csak annyit mondott nekik: „Ebédre hozzám!" A többiek pedig elszéledtek, ki a szövetkezeti boltban vásárolt valami harapnivalót, ki a kocsijához sietett. Sztarodubov karonfogta Nazarovot.

— Azt a gorogyenszkiji tarlót mégiscsak későn szántottátok fel. Lehet, hogy nem mindenki vette észre; csak azt látták, hogy nincs rajta gyom. De azért nincs rajta, mert egy hete, hogy felszántották. — Felnevetett. — Engem nem lehet becsapni!

— Legelőnek hagytuk meg, nem lesz rossz azon a földön a búza. Nézze majd meg a jövő nyáron. A legelőn lesz az őszi szántás. Higgye el, nincs hol legeljenek az állatok. Olyan állattenyésztésünk van, hogy még ötszáz hektár föld kellene hozzá. De honnan vegyük?

— Vessetek takarmányt, több takarmányt! Mesterséges legelőre van szükség. Ésszel kell vezetni a gazdaságot, nem szabad csak arra a fűre számítani, amit az Istenke ad.

— Van nekünk mesterséges legelőnk is, de nem elegendő. Több rozst akartunk vetni a legelőn, de maga elkérte kölcsön a vetőmagot a „Világítótorony" kolhoz számára... Hová siet, Sztarodubov elvtárs?

— Én már megyek. Sztyopa, ide a kocsit!

— Jöjjön el hozzám ebédre. Reggel óta nem evett, és már öt óra elmúlt.

— Nem, én már megyek. Köszönöm a meghívást. Otthon pihenek egy órácskát, aztán vébé-ülés.

— Maga mindig az ülésekre hivatkozik. De ma nincs is vébé-ülés. Engem miért nem értesítettek? Én is vébé-tag vagyok.

— Akkor valami más van, már nem is tudom. Valami bizottsági ülés. Mennem kell.

— Megveti a meghívásunkat?

— Dehogy, de majd egyszer, máskor. A viszontlátásra. Az ebédnél mondd el nekik, hogyan vezeted a kolhozt. Azt hiszem, a mai nap nem veszett kárba. Mélyen hatott az emberekre az, amit itt láttak. Te pedig légy türelmes, néhányszor zavarni fogunk még, elvonunk a munkádtól. Nem egy látogatócsoportot fogsz te még körülvezetni a gazdaságodban.

Mindenkivel kezet szorított, beült a kocsijába és elszáguldott.

Nazarov a gépkocsi után nézett, és keserűen így szólt hozzám:

— Harmadik éve dolgozik a járásunkban, de még egy pohár tejet sem ivott a kolhozunkban! A lakásomra sem jön, és magához sem hív meg, ha a járási központban vagyok. Csak hivatalos dologban találkozunk. Amikor elválunk, mindig az az érzésem, mintha valami nagyon fontosat nem mondtunk volna el egymásnak...

Gyakran jártam a „Vörös Lobogó" kolhozban, és nem egy estét töltöttem a járási bizottságban Sztarodubov elvtárssal. Nem is tudom, miért szerettem ezt a járást, amelyben a sok hiányosság és félmunka ellenére is érezni lehet az élet lüktetését, és amelyre rányomja bélyegét a járás első emberének, a járási párttitkárnak mindenbe beavatkozó, segítő keze.

De minden alkalommal kellemetlenül lepett meg, hogy amikor a „Vörös Lobogó" kolhozra vagy elnökére, Nazarovra fordítottam a szót, és szervezőképességét meg egyéb emberi jó tulajdonságát dicsértem, Sztarodubov szeme elhomályosodott, unatkozni kezdett, és valami ilyesmit motyogott: „Igen, jó kolhoz. Igen, jó elnök" — és más témára terelte a beszélgetést. Sokkal nagyobb lelkesedéssel beszélt a járás legelmaradottabb kolhozáról, arról, hogy mi mindent tett az alatt a két nap alatt, amíg ott-tartózkodott, és milyen biztató javulás mutatkozott a látogatás után — minderről sokkal nagyobb lelkesedéssel beszélt, mint az erős, és messze földön híres „Vörös Lobogó"-ról.

Mi volna ez? Féltékenység? Vagy ennek a kolhoznak már nem kell a segítség? Ott minden „kampányt" elvégeznek a járási küldött nélkül is? Ott neki, Sztarodubovnak, már nem akad semmi tennivalója?

Egy alkalommal nyíltan feltett kérdésemre Sztarodubov is nyíltan válaszolt. Igaz, felelete képletes volt.

— Van magának felnőtt gyermeke?

— Van egy fiam, másodéves egyetemi hallgató.

— Nekem pedig két fiam van... Érettségiztek, felvették őket a főiskolára, ösztöndíjat kaptak. Már felnőtt emberek, végső esetben az apjuk nélkül is megélnek... Nincs már szükségük rám... Szomorú dolog a felnőtt gyermekeket önálló életútjukra bocsátani...

Egyszer jelenlétemben, a járási bizottságban, Nazarov és Sztarodubov tréfából azon vetélkedtek, ki fektetett több erőt a kolhozok felvirágoztatásába.

— Nazarov elvtárs — mondta Sztarodubov — én már huszonnyolc éve foglalkozom a kolhozok szervezésével.

— Hát ez hogy lehetséges? — Nazarov széttárta karját. — A kolhozok mindössze huszonkét évesek. Mi harmincban kezdtük szervezni az első kolhozt.

— Ki az a „mi"? Maguk talán tényleg harmincban, de mi, a Kurszki terület Glebovo községének napszámosai és szegényparasztjai, már ezerkilencszázhuszonnégyben kommunát szerveztünk, és ennek a kommunának a traktorján én dolgoztam. Én voltam az első traktoros a járásban!

Nazarov elmosolyodott.

— Az emberek csodálkoznak, ha azt mondom, hogy már ezerkilencszázhuszonkettő óta kolhozparaszt vagyok. Kubányban születtem. Volt nálunk egy vörös partizán kommuna, s minthogy apám volt a partizánosztag parancsnoka, őt választották meg a kommuna elnökének. Akkor én tizennégy esztendős voltam. Kezdetben a kommuna teheneit legeltettem.

— Eszerint te is, meg én is, hogy úgy mondjam, „illegális" időből való kolhoztagok volnánk?

Tréfálkoztak, visszaemlékeztek komszomol-éveikre, a kulá-

kok és banditák elleni harcaikra. Nehéz idők voltak; az ember este ruhástul dőlt az ágyra, és revolvert rakott a párnája alá... Aztán Sztarodubov észbekapott, felugrott, s ceruzájával az előtte kiterített kimutatás egyik pontjára mutatott.

— Nazarov elvtárs, nem teljesítettétek a tojásbeadást! Ez nem szép, elrontjátok az egész tervteljesítést. Ti, az élenjáró kolhoz! Nagyon kérlek, igyekezzetek huszadikára behozni a lemaradást...

Nazarov felállt, sóhajtott...

— Teljesítjük, beadunk helyette valami mást... Elmondtam már, miért nem vettük át a csirkéket a keltetőtől. Az új baromfiudvar még nem készült el. Váratlanul hidegre fordult az idő, áprilisban havazott. Minek vettük volna át? Hogy elpusztuljanak? A baromfiállomány valamennyivel kevesebb, de a tehénállományunk negyven százalékkal több az előírtnál. És ez fontosabb. Tejet adunk be tojás helyett... Ma hányadika van, tizenkettedike? Tizenkilencedikén bemutatom a nyugtát a beadás teljesítéséről.

Amikor közelebbről néztem meg a „Vörös Lobogó" kolhoz ügyeit, rájöttem, hogy ennek a „felnőtt fiúnak" is szüksége van még „apára"! Csakhogy az apának is, amikor fia a főiskolába lép, elő kell ám vennie régi, elsárgult egyetemi jegyzeteit, s ismételnie kell azt, amit már elfelejtett, sőt, az újabb dolgokat is meg kell tanulnia, hogy amikor a fia hozzáfordul tanácsért, többet tudjon nála...

Sztarodubov nagyon el volt foglalva a lemaradó kolhozok megsegítésével, hogy azok beérjék az élenjáró „Vörös Lobogó"-t, és meg kell mondani, ezt a munkát szívvel-lélekkel végezte. A járásban tulajdonképpen nem is voltak már nagyon elmaradott kolhozok. Az utóbbi években, mióta ő a titkár, valóban a legjobb pártaktivistákat küldték elnöknek a kolhozokba. Több agronómust is küldtek, nem olyanokat, akiknek megvolt ugyan a legmagasabb mezőgazdasági képzettségről a diplomájuk, de egy lovat sem tudtak befogni, hanem nagy

gyakorlatú, a kolhozokat szerető mezőgazdasági szervezőket. Sztarodubov sokat foglalkozott a gépállomásokkal. Emlékszem, egyszer — én is jelen voltam — értekezletre hívta össze a volt traktorosokat, mert megtudta, hogy majdnem minden kolhozban akad öt-hat kombájnos és traktoros, akik elhagyták gépüket, és raktárosként, sőt néha fogatosként is dolgoznak. Úgy intézkedett, hogy ezeket idézzék be meghatározott időre a járási pártbizottságba. Aztán ő maga kérdezte ki részletesen mindegyiküket: miért hagyták ott mesterségüket? Talán bajok voltak a gépállomáson, s ettől ijedtek meg, vagy a kolhoz fizette őket rendszertelenül, avagy az ellátás volt rossz a brigádban? Megígérte, hogy utánanéz a traktorosok ellátásának, és ellenőrizni fogja a kolhozokban, hogyan számoltak el velük. Elmondta nekik, hogy a gépállomásokon minden tavasszal újonc traktorosok kezébe adják az új gépeket, és mi az eredmény? Ezt maguk is láthatják: az értékes gépekkel fele annyit sem szántatnak, mint amennyit tapasztalt kezekkel el lehetne érni. Az egyiket leszidta, a másikat megszégyenítette azért, mert otthagyta fontos, nehéz, de tiszteletre méltó foglalkozását. Az értekezlet után sok régi traktoros visszatért a gépéhez.

Ha Sztarodubovval valamelyik közepes kolhozt látogattuk meg, mindig elegendő gyakorlati tanácsot tudott adni az elnöknek. A nehéz helyzetben levő kolhozban úgy érezte magát, mint hal a vízben. A „Vörös Lobogó"-t azonban nem szívesen látogatta. Csak küldöttségeket kísért oda.

Valóban nem akadt volna ott semmi tennivalója?

Hogy mikor kaszálják a herét, és mit vessenek a legelőn, azt Nazarov legalább úgy tudta, mint a párttitkár vagy egy agronómus. Egyébként a kolhoznak saját agronómusa is volt. A beszolgáltatást sürgetés nélkül is teljesítették, nem kellett hozzájuk senkit sem kiküldeni. De miért ne kérdezhetné meg Nazarovtól a következőket:

„Meddig lesznek még szalmatetős házak az olyan gazdag kolhozban, mint a tiétek? Ha tűz ütne ki a faluban szeles időben, a fél falu leégne. Azzal kezdted, hogy rendbehozattad az

özvegyek lakóházainak szalmatetőit, de azóta öt év telt el. Ezeket a házakat most cseréppel kellene fedni. Talán megijedtetek attól, hogy mezőgazdasági várost építsetek? A mezőgazdasági városok ötletét, mint túl korait, elvetették, hiszen ma vannak sürgősebb, sokkal fontosabb feladataink, például a terméshozam növelése. És lehet, hogy nektek nem is kell majd itt várost építenetek. De a falut el kell látni szociális berendezésekkel. És a ti jövedelmetek megengedi, hogy ilyesmire gondoljatok. Egymilliót fektettek be!"

„Miért nem becsülitek a gyümölcsösöket? A gyümölcsös a kolhoz jólétének és szépségének kifejezője. Az a tízhektáros régi gyümölcsös, ahol az elhanyagolt fák már elpusztultak, nem méltó a ti kolhozotokhoz! Hozzátok kétszáz holdas, jól ápolt gyümölcsös lenne méltó... Megtörténik, hogy egy-egy gazda szenvedélyesen foglalkozik a mezőgazdaság valamely ágával, például a búzatermeléssel vagy a sertéshizlalással, avagy telivér lovakat tenyészt. Lehet, hogy az elnök nem szereti az almát. De annak a kolhozelnöknek, akinek a kolhozában ezer és ezer különböző ízlésű és igényű ember él, nem szabad egyoldalúnak lennie. Neki a mezőgazdaság minden ágát szeretnie kell."

A legfontosabb pedig a következő: a „Vörös Lobogó" kolhoz terméshozama már három éve egy helyben topog. A termés jó, de nem fokozódik, a gyarapodás megszűnt. Pedig évről évre több istálló- és műtrágyát használnak. Mi ennek az oka? A lemaradó brigádok beérték az élenjárókat és megrekedtek? Senki sem keresi a módját, hogyan lehetne még jobb termést elérni? Vagy talán a talaj szerkezetének bomlása, az erős erózio gátolja a haladást? Lehet, hogy a kolhoz vetésforgója nem jó, és nem biztosítja kellően a talaj termőképességének fenntartását? A kolhoz földjét valóban teljesen kiszántották, a porképződés elérte a végső határt. Hát még a „Kárpátok"! A nagy esők minden évben lemossák a lejtők termőtalaját, és ezzel erősen csökkentik a termőképességet.

Nazarov eddig iskolázott, képzett gazdának mutatkozott, és nem egy mezőgazdasági szakember megbámulta lendületes kez-

deményezéseit. De ő mezőgazdasági ismereteit csupán sokéves paraszti tapasztalataiból, az elolvasott könyvekből, mezőgazdasági tankönyvekből és folyóiratokból merítette, semmi egyéb forrásból. Ez még nem alkotó munka. Semmiféle eredeti újítást nem vezetett be a kolhoz, amióta ő az elnöke. Pedig Nazarovnak, nehogy zsákutcába jussanak, minden erejét megfeszítve keresnie kellett volna a módját, hogy kolhoza újabb lendülettel haladjon előre.

Lehetséges, hogy el kellett volna utaznia a kurgani területre, a híres urali tudós kolhozparaszthoz, a mezőgazdasági újítóhoz, Tyerentyij Malcevhez? Nagyon fontos lenne, hogy itt a középorosz vidéken, ahol az erózió előrehaladott, kipróbálják a Malcev-féle vetésforgót. Malcev módszerében az első pillantásra az a „legfélelmetesebb", hogy hat év alatt csak kétszer szántja fel mélyen a földet, négy évben szántatlan földbe, csak tárcsás boronával megmunkált talajba veti a búzát és az árpát. Hogy az ördögbe! Ne szántsák fel a földet? Ha valamelyik elmaradott kolhozban azt mondanák, hogy nem kell szántani, úgy elgazosítanának mindent, hogy a szántóföld őserdőre hasonlítana. A „Vörös Lobogó" azonban élenjáró kolhoz. Földjein már régóta nincsen gyom. A kolhoznak saját agronómusa van. A brigádvezetők is képzett mezőgazdászok. Bizonyos, hogy itt nem fulladna kudarcba a malcevi kísérlet.

Ezt a vetésforgót a távoli Uralban Malcev nem azért találta ki, mert nagyon szegények voltak, nem azért, hogy valamiképpen elkerüljék a szántást, hanem a termés fokozása érdekében. Azért, hogy a termőtalaj szerkezete minél gyorsabban helyreálljon, és nagyobb legyen a termés. Kolhozában, a „Lenin Hagyatékában", azokon a földeken, ahol nem szántottak mélyen *minden évben* a termés évről évre *nagyobb* is lett.

Meg kell beszélni a dolgot, követelni kell Nazarovtól, esetleg erőszakkal vonatra kell ültetni őt, hogy utazzék oda, ahol az emberek sokkal rosszabb körülmények között, sokkal nagyobb termést érnek el, mint az ő „Vörös Lobogó"-jában: „Nazarov elvtárs, te ugyan a Szocialista Munka Hőse vagy, azért még-

sem lenne szégyen, ha elmennél Malcevhez tanulni. Hiszen ő Sztálin-díjas és az Akadémia tagjelöltje. A kurgani terület Scsadrin járása az a hely, ahol most a mezőgazdasági tudomány legérdekesebb eseményei zajlanak le!"...

...Lehetséges, hogy Nazarovnak már nincs szüksége a különféle járási megbízottakra, hogy segítsék az időszerű kampányok lebonyolításában, de szüksége van arra, hogy az *első titkár* állandó és bíráló figyelemmel kísérje kolhozának tevékenységét.

— Mondja csak, Sztarodubov elvtárs — fordultam egy alkalommal az első titkárhoz — maga már harmadik éve azért küzd, hogy a járást az elsők közé emelje, hogy minden kolhozban rend legyen. Vannak-e olyan akadályok, amelyeket nem tudnak leküzdeni, amelyek elhárítása nem maguktól függ? Akadnak-e olyan természetű bajok, amelyek nem helyi jellegűek?

— Persze hogy akadnak — Sztarodubov pillanatnyi szünetet tartott. — A legnagyobb baj a kolhozok kampányszerű vezetése. Megérkezik hozzánk például a területi bizottság megbízottja, és követeli, mondjuk, a gabonabeadást. Semmi másról nem beszél, holott ebben az időben nagyon sokféle mezőgazdasági munkát kell elvégezni, hogy biztosítsuk a jövő évi termést, a következő év kenyerét. Ha csak egyfajta munkáról is megfeledkezünk, minden felfordulhat. Sürgetnek bennünket, és mi is idegeskedünk. Szétküldjük megbízottainkat, de kizárólag a beszolgáltatás ügyében! Nem érdekel bennünket sem az őszi szántás, sem a vetőmag, sem az állatállomány téli takarmánya — semmi sem érdekel. Amikor aztán készen vagyunk a beszolgáltatással, akkor kapunk észbe: gyerünk az őszi szántással! De akkor már megeredtek az őszi esők, megkezdődtek a fagyok... Szerintem a kolhozok vezetésének efféle módszerei olyan elavultak, mintha százévesek lennének!... Lehetséges, hogy egyik-másik járási párttitkárnak jók az ilyen módszerek, olyan embernek, aki rövid időre jött falura, egy-két

évre, hogy azután vagy tovább tanuljon, vagy feljebb kerüljön, aki magában azt gondolja: utánam az özönvíz. De én falun születtem, és ott nőttem fel, én nem akarok innen elmenni. Azért jöttem ebbe a járásba, hogy itt dolgozzam, nem pedig azért, hogy a bőröndömön ülve azt lessem, mikor indul a vonatom.

Sztarodubov elnevette magát.

— A járási párttitkárokat legalább egy-egy vetésforgó teljes körforgása idejére, azaz nyolc-tíz évre a járásukban kellene hagyni. Hiszen a brigád is ennyi időre kapja meg a tábláját. A kolhozokban harcolunk a felelőtlenség ellen, ugyanakkor a mieink között, a járási és területi vezetők között burjánzik a felelőtlenség. Az egyik vet, a másik arat, a harmadik pedig tartja a hátát mindegyikért.

— Azután meg nem tőlünk függ a tervezés sem — Sztarodubov a könyvespolc felé fordult, és levette onnan Szemjonov—Tyan—Sanszkij „Oroszország" című művének a „Középorosz feketeföld terület" című kötetét. — A mi járásaink már a múltban híresek voltak a hüvelyesek, a borsó és a lencse nagy terméshozamáról. — A könyvet lapozgatta: — Íme, még a fénykép is mutatja, hogyan rakják uszályba a borsót... Az öregemberek még jól emlékeznek rá, hogy itt mindig sok borsó termett. Eszerint a föld és az éghajlat erre alkalmas. De nemcsak az öregek mondják ezt. Van kísérleti állomásunk, amelynek sokéves kísérletei ugyanezt bizonyítják. A terv mégsem irányoz elő egy hektár borsót sem. Ide árpát terveznek. Az árpatermés pedig emberemlékezet óta rossz nálunk. Erre is van bizonyíték. De hát próbálna valaki árpa helyett borsót javasolni! Írhatunk, vitatkozhatunk erről, amennyit akarunk, „falrahányt borsó" itt minden. Pedig hát a borsó is értékes, szükséges növény. Kérdezzük: miért terveznek így? Arra a földre, ahol az árpa jobban terem, biztosan borsót terveznek. Ezt nevezik lélektelen, íróasztal mellőli tervezésnek.

— Miről beszéljek még?... Vegyük például az üzemanyagnormákat... Nem vitás, hogy a legtöbb esetben mi okozzuk a túlfogyasztást. Nem törődünk a traktorosokkal, a gépállo-

másokon hanyagul kezelik az üzemanyagot, a tartályok folynak, a szállításnál és a tankolásnál sok üzemanyag kifolyik a földre. De megtörténik az ilyen eset is: a kolhoz valamely táblájában a termés példátlanul gazdag, eléri a harmincöt-negyven mázsát. De technikai felszerelésünk még nem megfelelő: járásunk még egyetlen, nagy termést betakarító kombájnt sem kapott. A rendes kombájn az ilyen dús termést nem bírja egész vágószélességével levágni. Amennyit a fél vágórész levág, a cséplőberendezés azt is alig győzi feldolgozni. Ez esetben a kombájnos kevesebb munkaegységet keres, mint közepes vagy gyenge termésnél, mert nem teljesíti a normát hektárban, üzemanyagot viszont kétszer annyit fogyaszt. Igaz, a gépállomás igazgatójának joga van az üzemanyag-normát egyes földeken felemelni, de csak igen korlátolt mértékben. Ha a termés hektáronként tíz mázsa, a kombájn végigszalad a mezőn és lesz túlteljesítés is, üzemanyag-megtakarítás is. Az ilyen rossz termést betakarítók közül kerülnek ki az „aratás élmunkásai". Hihetetlenül hangzik, pedig így van: a traktorosnak sokkal előnyösebb közepes termést learatni, mint jót!... Tudja, mi történik Nazarov „Kárpátjaiban"? Persze, az ő traktorosai is több üzemanyagot fogyasztanak a normánál, ilyen dombos-lejtős vidéken ez elkerülhetetlen, s amellett mindig olyan jó nála a termés, hogy a kombájnok nem végtathatnak. De ő, mint okos elnök, nem engedi, hogy traktorosai eladják az év végén a teheneiket, csak azért, hogy kifizethessék a túlfogyasztás miatt rájuk rótt pénzbüntetést. Akkor aztán csakugyan elmenne a fiúk kedve a munkától. Tudja, mit csinál Nazarov? A kolhoz pénzéből fizeti a traktorosok üzemanyag-túlfogyasztását. Vagy üzemanyagot vásárol valahol. Ez persze törvényellenes, de mit tehet az ember, ha a mi mezőgazdasági szerveinkben az elvtársak nem gondolták következetesen végig az ilyen kérdéseket... Általában meg kell mondani, hogy még mindig nem a termés után ítélik meg az egész munkát. Hogyan állapítják meg például nálunk, a területi bizottságban, melyik járás az első az aratásban? Úgy, hogy megnézik, a járás hány százalékra teljesítette aratási tervét. Amelyik járásnak legtöbb a

százaléka, annak a neve díszeleg aztán az első helyen. De az ilyen járás azért lett első, mert tulajdonképpen nem volt mit aratnia. Náluk volt a legritkább a kalász: az átlagtermés talán hét mázsa. Ezt a járást az alacsonyabb kategóriába sorolták, és lehet, hogy csak harmadát szolgáltatja be a szomszéd járás tervének, ahol az átlagtermés tizennyolc mázsa. Miért „élenjáró" járás ez? Csak azért, mert egy héttel előbb jelentette, hogy „kész" az aratással, mint a többi? Bizony, sok minden van, ami nem tőlünk függ. Ha nem volna ennyiféle akadály, e három év alatt sokkal többet tehettem volna.

Nazarov arra a kérdésre, hogy milyen nem helyi természetű akadályokkal találkoznak munkájukban, nem kolhozáról, hanem a gépállomásról kezdett beszélni.

— A kolhozban most mintha semmiféle akadály sem volna. És Sztarodubovval is jól kijövök. Az előző titkár idejében a helyzet rosszabb volt. Akkor minden terhet az élenjáró kolhozokra raktak... De ha a gépállomásunkra nézek, fáj a szívem. Nézze, mi történik ott: egy fillért sem kapnak beruházásra. A háború előtt nagyszerű épületeik voltak. De a fasiszták mindent felégettek, és még ma is emiatt szenved a gépállomás. A műhely nem épületben van, hanem egy kis pajtában, amelyben legfeljebb három traktor fér el; még a kolhozom kovácsműhelye is nagyobb. Valamennyi gép és berendezés télen-nyáron a szabad ég alatt hever. Még arra sincs pénzük, hogy egyszerű ereszt építsenek, a minisztérium nem ad nekik. Ez talán az állami takarékosság? Ezt a takarékosságot képtelen vagyok megérteni! Magam is gazdaságot vezetek, tudom, hol lehet takarékoskodni, hol nem. Kopejkákat spórolnak, de rubeleket ráfizetnek! A magánjáró kombájnokat, a cséplőgépeket, a traktoros vetőgépeket belepi a hó. Ilyen körülmények között a gépek háromszor-négyszer oly gyorsan tönkremennek, mintha fedett helyen őriznék őket. Miért használhatta a paraszt azelőtt huszonöt éven át a lovas aratógépet? Azért, mert amikor befejezte az aratást, szétszedte, ronggyal gondosan letörölt minden alkatrészt, bekente, és a kamrába rakta a következő nyárig. De nálunk a vetőgépek a szabad ég alatt hevernek,

nap égeti, eső és hólé marja őket. A tárcsás vetőgép beszabályozása olyan finom munka, akár a hegedű hangolása. Képzelje el: hegedű a hó alatt! A faalkatrészek elkorhadnak, megrepednek, a vetőrész rozsdásodik. Kár is beszélni róla!... Azoknak a pénzügyi szakembereknek, akik a gépállomások költségvetését kidolgozzák, ceruzát kellene a kezükbe venni, számítsák ki, mennyibe kerül egy tartóoszlopokon nyugvó tető, és mennyibe az a berendezés, amelyet az ilyen fészer alatt tárolva megmenthetnek a pusztulástól... És hol laknak a traktorosok télen? Egyiknek-másiknak az állandó lakhelye tizenöthúsz kilométerre van a gépállomástól, ezt az utat nem teheti meg mindennap oda-vissza. Valahol a közelben kell meleg kvártélyt találnia, ahol alhat, megmosdhat, átöltözhet. A gépállomásnak nincs szállása. Az emberek ott húzódnak meg, ahol tudnak: ki az irodában, ki a kazánházban. És lényegében az igazgató sem tehet semmit. Építkezésre pénzt nem kap, az ár ellen ő sem tud úszni... Megkérdeztem az igazgatónkat: „Mondd, a mi területünkön csak te magad vagy ilyen szerencsétlen? Nem értesz talán a pénzkéréshez, vagy valamiért haragszanak rád, s ezért büntetnek?" — „Miért csak én? — felelte. — Amikor mi, igazgatók, legutóbb összejöttünk a területi értekezletre, elkezdtük kérdezgetni egymást, sokan panaszkodtak, hogy nem kaptak pénzt beruházásra." Az ilyen „takarékosság" aztán megbosszulja magát. A drága gépek idő előtt tönkremennek, a jó kádereket elveszítjük, a régi traktorosok elhagyják a gépállomást... Lehet, hogy a mi mezőgazdasági miniszterünk olyan „félénk", hogy „nem mer" a kormánytól pénzt kérni, „nem meri" beismerni a valóságos helyzetet?..:

Sztarodubov így panaszkodott nekem egy alkalommal Nazarovra:

— Paraszt. Begubózott a saját kolhozába, semmi másról tudni sem akar...

— Begubózott? Nem olyannak látszik.

— A járási titkárság és a végrehajtó bizottság tagja, de nem érdeklik őt a járási kérdések. A múlt évben, előlegként az ez

évi beszolgáltatásra, nyolcszáz mázsa gabonát adott be. Ebben az évben azt a nyolcszáz mázsát beszámítottuk neki. De nekünk, a járásnak, ezt nem számítják be a felsőbb szervek! Ehhez jön még az, hogy miután lebontották a beszolgáltatási tervet kolhozokra, táviratot kaptunk: még tízezer mázsát adjatok be! Más járásokban rosszabb a helyzet, attól félnek, hogy nem tudják teljesíteni az előirányzatot, ezért biztosításképpen miránk vetnek ki póttervet. Kérdem én: „Ki szolgáltassa ezt be?" Azt felelik: „Ez a ti dolgotok"... Szóltam is Nazarovnak: „Adj át a jövő évi beszolgáltatás javára ezer mázsát!" Ő meg húzódozik... „Gondolkozni fogok ezen, Sztarodubov elvtárs. Nem vagyok igazgató, csak elnök. Majd a kolhoztagok eldöntik"... Hogy mit mondanak nekem a területi bizottságban, ha ezt a tízezer mázsát nem adom be, az őt nem érdekli...

— De ha ők ezt az ezer mázsát még beszolgáltatják, akkor élenjáró kolhozukban a munkaegységre ugyanannyit fognak adni, mint a járás bármely rossz kolhozában, ahol az emberek nemigen dolgoztak... Ilyen esetben talán a felsőbb szervekhez kellene fordulni, Sztarodubov elvtárs. Magának és Nazarovnak annyi ilyen fájó problémája merült fel — hiszen maguk mindketten nagyon jól ismerik a kolhozokat — összeülhetnének és megírhatnák, hogy maguk szerint mi akadályozza a kolhozok további fejlődését...

Sztarodubov felvett az asztalról egy kis könyvecskét. Rápillantottam: „A Szovjetunió Kommunista Pártjának Szervezeti Szabályzata." Kinyitotta, és lapozgatott benne.

— Igen, ez az, itt van fehéren feketével: „A párttagnak nincs joga ahhoz, hogy eltitkolja a dolgok kedvezőtlen állását és szemet hunyjon a párt és az állam érdekeit sértő, helytelen cselekedetek felett"... „A párttag joga, hogy... bármilyen kérdéssel és beadvánnyal forduljon a párt bármely szervéhez, egészen a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságáig"... „A párttag kötelessége, hogy... harcoljon a munkában a hivalkodó, »minden rendben van« hangulat és a munkasikerektől való megrészegedés ellen"...

Komoly beszélgetést folytattam egyszer a „Vörös Lobogó" kolhoz „krónikásával", Nyikita Rogyionovics Koroljevvel.

— Sztarodubov előtt többnyire olyan párttitkárok voltak nálunk — mondotta Koroljev — akik inkább csak a gazdag kolhozokat látogatták. A lelkük ott pihent igazán, ott nem fájdult meg a fejük az asszonyok pörlekedésétől. A gyenge kolhozok brigádjai mellett százkilométeres sebességgel robogott el a kocsijuk, és csak a porfelhő jelezte, hogy arra járt a párttitkár. Ez persze nagyon helytelen, mert azt jelenti, hogy a vezetők félnek a nehézségektől és nem találták meg a kapcsolatot a néppel. Ennél rosszabb nincs!...

— És maga, Nyikita Rogyionovics, ír a „Kolhozunk történeté"-ben a járási párttitkárokról is?

— Hogyne írnék! Szerintem nincs nagyobb csapás a kolhozra, mint a rossz kolhozelnök, és nagyobb csapás a kolhozelnökre, mint a rossz járási párttitkár. De ha ez is meg az is balkezes, akkor a kolhozt kettős csapás éri... Sztarodubov elvtárs a kilencedik titkárunk... Hej! Volt nálunk egy Kruglih nevű! A fasiszták idején partizán volt és elesett. Az volt aztán az ember! Sose hagyott nyugton bennünket. Az aztán móresre tanítaná a mi Nazarovunkat. Sztarodubovról nem is tudom, mit írjak. Eddig nem vettem észre semmi különöset, sem jót, sem rosszat. Azt mondják, általában nem vezeti rosszul a járás ügyeit, de hogy miképpen foglalkozik a mi kolhozunkkal, azt fel nem foghatom. Látogatókat hoz ide a kolhozba, megmutatja nekik eredményeinket, mondván, hogy „nektek is így kell dolgozni". De nekünk még egyszer sem mondta, mit és hogyan csináljunk. Elértük volna már a legmagasabb csúcsot? Mintha az Északi-sarkra jutottunk volna, ahonnan minden út délnek vezet. De hátrafelé ne menjen az ember, csak előre! Mi, egyszerű emberek, nyugtalankodunk amiatt — hogy tán megfeneklettünk... Mert mi mindig itt fogunk maradni, de lehet, hogy Sztarodubovot elküldik valahová tanulni, Nazarovot meg áthelyezik vezető munkára. És mi addig szeretnénk tovább előrehaladni, amíg nálunk rendes emberek vannak... Ami pedig azt illeti, miért nem barátkozik Sztarodubov Nazarovval, azt is

megmondhatom. A kövér mindig a sovánnyal barátkozik, a hosszú meg a röviddel; ez a természet törvénye. De amikor mindkettő egyforma, akkor unatkoznak, ha egymásra néznek. Ha pedig az eszük is egyforma, akkor ki tanuljon a másiktól, ki fogja a másikat ösztökélni?...

Utolsó látogatásomkor a járási pártbizottságban Sztarodubov és Nazarov nagyban vitatkozott.

A vitát a következő események előzték meg:

Néhány nappal azelőtt Sztarodubov késő este tért haza a járásból. Útközben olyan felhőszakadás érte, hogy még az ő terepjáró kocsija is megrekedt a sárban, és az egyik kerék gumija is kilyukadt. Kénytelen volt ott a faluban tölteni az éjszakát. A kolhozparasztoktól megtudta, hogy Nazarov még napközben elment a gépállomásra, és még mindig nem tért vissza, nyilván ő is megrekedt valahol. Sztarodubov nem ment Nazarovékhoz éjszakára, hanem abba a házba tért be, amely előtt a kocsija kátyúba került. Ez a ház Marina Fomicseváé volt, aki azelőtt munkacsapatot vezetett, most pedig a baromfitenyészetben dolgozott. Amikor a szomszédasszonyok megtudták, hogy Fomicseváéknál tölti a párttitkár az éjszakát, többen odagyűltek, hogy elbeszélgessenek vele. Éjjel kettőig égett a lámpa a kis házban, sokat meséltek a titkárnak a kolhoz mindennapi életéről, sok kérdést tettek fel neki, tréfálkoztak, de beszéltek komolyan is, sőt panaszt is tettek, a „hibátlan" és „tökéletes" Nazarovra.

Ez után a kolhozasszonyokkal folytatott őszinte beszélgetés után — ami családi otthonban és nem gyűlésen történt — Sztarodubov vitába bocsátkozott Nazarovval. Amikor én a járási bizottságba értem, már javában vitatkoztak.

— Ha hallottad volna, mit mondtak az asszonyok! Milyen nagyszerű emberek ezek! — mondta Sztarodubov.

— Azt hiszi tán, hogy még sohasem láttam és sohasem hallottam őket! — felelt Nazarov. — Naponta tízszer is találkozom velük.

Sztarodubov íróasztalához „T"-alakban egy másik asztal volt állítva, ennek a két oldalán járkáltak fel és alá. Egyforma tiszti zubbonyt viseltek, mellükön a kitüntetésekkel. Mindketten magasak, vállasak, jó húsban levők. Még a nevetősen csillogó szemük, meg alatta és halántékukon a mosolyra húzódó ráncok is hasonlítottak egymáshoz. De Sztarodubov világosbarna volt, hosszú haját hátrafésülte, és arca sem volt olyan napbarnított, mint Nazarové. Inkább halvány volt, mintha púderozta volna. A kolhozelnök ellenben erősen lebarnult a földeken, géppel nyíratkozott, szemöldöke sezínű, arcbőre meg vörös volt, akár egy indiáné.

— Lehet, hogy magának meglepetés volt az asszonyok beszéde. Először találkozott velük. „Kényszerleszállás" volt. De én a kolhozban lakom!... Dolgos asszonyok, sztahanovisták, szívük-lelkük a gazdaságé! Mit tud még mondani?

— Miért nem adsz a sztahanovista nőknek több lehetőséget?

— Én nem adok nekik elég lehetőséget?

— Várj egy kicsit, ne mérgelődj... Te sem, én sem vettünk valamit észre. Minthogy azonban te vagy legközelebb hozzájuk, neked kellett volna először észrevenned... Mondd csak, melyik brigád a legjobb nálatok?

— A harmadik brigád, Nyikolaj Gracsev brigádja. Beadtuk a verseny ellenőrzésének adatait.

— Nálatok nincs is verseny!

— Hogyhogy nincs verseny? Minden brigád megkötötte a versenyszerződést, van versenybizottság, és a nyár folyamán háromszor-négyszer ellenőrizzük az eredményt!...

— Nem a szerződés, nem a papír a lényeg!... Melyik brigád áll az utolsó helyen?

— A hatos, Vaszjukov Mihail brigádja.

— No, és mennyivel több gabonát termel a hármas, mint a hatos brigád?

— Nyolcvan kilóval.

— Ez kevesebb, mint egy mázsa!... Az a Vaszjukov nem sokkal maradt le Gracsov mögött. Hát akkor miért rossz brigád az övé?

— Az is az én hibám, hogy a kolhozunkban nincs rossz brigád?

Sztarodubov elnevette magát, és megállt Nazarovval szemben:

— Egészen ostoba lennék, Nazarov elvtárs, ha azt hánynám a szemedre, hogy nálatok nincs rossz brigád. Nem az a baj, hogy nincs lemaradó brigádotok, hanem az, hogy olyan sincs, amelyik kiugrott volna! Érted? És milyenek a répaföldön dolgozó csapatok? Még nem mértétek fel a termést, de én már előre tudom, hogy a legjobb és a legrosszabb között alig van különbség. Igazam van? Mind egyformák?

Sztarodubov hevesen vitatkozott, gesztikulált, öklével az asztalt verte, de jókedvű maradt, nyilván azért, mert úgy érezte, ő van felül, kezében a döntő ütőkártya. Nazarov meg összeráncolta szemöldökét, egyik cigarettát idegesen szívta a másik után, és görbén nézett Sztarodubovra. Ha az valami keményet mondott, Nazarov ajka megremegett a sértődöttségtől... Hiába, elszokott már attól, hogy kritizálják. Hiszen az emberek már évek óta csak tanulni jártak hozzá...

Sokáig gondolkodott, mielőtt a párttitkárnak válaszolt.

— Az első nap, amikor a kolhozban dolgoztam, elhatároztam, Sztarodubov elvtárs, hogy véget vetek ennek a szemfényvesztésnek! Azzal ámítjuk magunkat, hogy három hektáron rekord-termésünk van, de a többi ezer hektáron az állami terv minimumát sem érjük el.

— Ebben igazad van...: De hiba lenne minden rekordot szemfényvesztésnek nevezni. Kezdetben legalább a kis táblákon meg kellett mutatni a kolhozparasztoknak: íme, mi terem a mi földünkön, ha a modern tudományt alkalmazzuk, és nem sajnáljuk a munkát!... Később, persze, lehetséges, hogy valaki ezt a helyes elvet szemfényvesztéssé változtatta...:

— Nem valaki, hanem a mi járásunkban volt két híres munkacsapat: az „Előre" kolhozban Plotnyikova munkacsapata, és a „Cskalov" kolhozban Szomova csapata. Agyondicsérték őket. Micsoda lármát csaptak körülöttük! Az élmunkások találkozóin csak róluk beszéltek. De a járás három éven át egyszer sem tel-

jesítette gabonabeszolgáltatási tervét... Amikor a kolhozba jöttem, azt mondtam az asszonyoknak: közös erővel küzdjünk a jó termésért. Tízszer annyi műtrágyát veszünk, hogy mindenkinek elég legyen, s ne kelljen nektek a latrinákból az ürüléket kihordani. Erre nincs szükség!

— Ami az ürüléket illeti, ebben teljesen egyetértek veled. Valóban éppen csak még ez hiányzott a mi kolhózainkban, hogy az asszonyok, lányok az ürüléket gyűjtsék. Így is kevés a vőlegény, hátha még valamelyik vagány vaskos rigmusokat költene erről!...

— Igen, azt mondtam nekik: ha ti nem vigyáztok magatokra, akkor majd mi vigyázunk rátok. Hogy ne veszekedjetek egymással egy pár ökör vagy egy mázsa trágya miatt, tessék, mindenkinek egyformán adunk. Én senkivel sem kivételezek!

— A veszekedést elcsitítottad, de a versenyt tönkretetted...

— Tönkretettem a versenyt?... Az a verseny, ami nálunk volt, az nem verseny, hanem kezdetleges kézművesség volt, Sztarodubov elvtárs. Vajákolás! Mindenki kuruzsolt a saját parcelláján.

— És mivel helyettesítetted a versenyt?... Hiszen nálatok is voltak rekorderek. Ha nem is olyan híresek, mint az a Plotnyikova és az a Szomova, de annak idején ők is sokat teljesítettek. Szerinted talán ott, ahol magas fokú a gépesítés, mindenütt traktorokkal vetnek és aratnak, és az elnök sem dilettáns, hanem mindenkinél jobban ért az agrotechnikához, az ilyen kolhozasszonyokat ki kell zárni a versenyből? Nem, itt valami nincs rendjén...

Sztarodubov az asztalhoz ült, és egy percre elhallgatott.

— Fomicseva azt mondta: „Ti zászlóalj- és ezredparancsnokok, sok csatát nyertetek volna nélkülünk, őrmesterek nélkül?" Hallod? Azt is tudják, mi a rend a hadseregben. A háború alatt sok mindent láttak és tanultak. „Mondd, ki indítja rohamra a fronton a közkatonát? Az őrmester. A hadsereg őrmesterek nélkül nem is hadsereg." Így van... Nagyon megbántottad ezt a Fomicsevát.

— Mivel?

— A jóságoddal. Ülj le, ne járkálj! Mit imbolyogsz itt az ember orra előtt!... „Hét éven át — mondta — csapatvezető voltam. Megtanultam egy kicsit, hogyan kell az embereket vezetni, megszoktam a földet, ötször küldtek tanfolyamra, megtanultam az agrotechnikát, most pedig Nazarov kiküldött a baromfiudvarra. »Pihenj egy kicsit! Nem kell neked mindhalálig a kapával görnyedned« — mondta nekem. De én nem akarok pihenni. A gabona művelésénél megszüntették a munkacsapatokat. Jól tették, mert akadályozták a gépesítést. De akkor adjanak nekem egy brigádot! Azt mondják, hogy Vaszjukov Mihail, a hatos brigád vezetője, nem brigádvezető, hanem valamiféle hivatalnok. Azt hajtja végre, amit Nazarov parancsol, de a saját fejével nem gondolkodik. Ha nekem adnák azt a brigádot és azokat a lányokat, akiket én hét éven keresztül tanítottam — őket is bedugdosták valahová, kit magtárosnak, kit adminisztrátornak — én Moszkvába is eljutnék, hogy megtudjam, mi újat találtak ki az agrotechnikában. S akkor ahelyett, hogy itt a tyúkokat tapogatnám, amihez nem értek, még egy akadémikussal is megállapodhatnék, hogy vállalja el a patronálásunkat. Bizonyisten, megcsinálnám! Megmutatnám ország-világ előtt, hogy a kolhozban nincs határa a magas termésnek. Nazarov azonban, úgy látszik, csak az olyan segítőtársakat szereti, akik nem sokat gondolkodnak. A fő az, hogy a brigádvezető ne csináljon kalamajkát, ne igyon akkor, amikor nincs itt az ideje, korán keljen, minden utasítást pontosan végrehajtson és ne ellenkezzék...”

Nazarov is leült.

— Marina ostobaságokat beszél.

— Nem tudom... Úgy látszik, éles szemű asszony... Az helyes, Nazarov elvtárs, hogy nincs rossz brigádod — folytatta Sztarodubov — hogy a lemaradókat mind előrehoztad. De valakinek megint csak ki kell ugrania!... Belátom, igen jó átlagtermést értetek el, de ez nem a termés felső határa, ezt mindenki tudja. És az csak üdvözölhető, ha valamelyik brigád újabb ugrást akar megtenni előre! Még fejlettebb agrotechnikát akar kipróbálni. Azt hiszed talán, hogy a mai agrotechni-

kánk örökös? Lehet, hogy kezdetben ennek a brigádnak több segítségre lesz szüksége. Több igaerőt kell nekik adni, mert a földet másképpen művelik meg, talán több vetőmagra is szükségük lesz, mert más norma szerint vetnek. Az is lehet, hogy több trágyát is kérnek. A fő az, hogy nagyobb figyelmet fordíts az ilyen emberekre, a kezdeményezőkre. A répán ma is munkacsapatok dolgoznak, hátha valamelyik munkacsapat meg akarja mutatni, hogy egy hektáron ezer mázsa is megterem, nemcsak háromszáz? Te erre azt mondod „Szemfényvesztés! Különleges feltételek között dolgoztak!" Nem, ez világítótorony!... Más dolog az, hogy nem szabad az élenjárókat elkényeztetni az „örökös elsőség" hangoztatásával, s nem szabad megengedni, hogy a verseny begyöpösödjék. Ha egy brigád kiugrott, ha a termelésével bizonyította, hogy kísérlete helyes volt, és hogy azt mindenki elérheti, akkor emeld erre a színvonalra a többi brigádot. Aztán megint egy ugrás előre! Szerintem így kell tenni... Akár az alacsony, akár a magas színvonalon, a megállás — mindenütt megállás. Ez pedig nagy baj, Nazarov elvtárs. A mi legjobb kolhozunkban megállt az élet. Három év óta a termés nem emelkedett egy fél mázsával sem. A vezetőségnek külön ülésen kell ezzel a kérdéssel foglalkoznia. Ott aztán majd letolunk téged! Azt is be kell majd ismernünk, hogy mi is mulasztást követtünk el, elbámészkodtunk...: — Sztarodubov nevetett. — Jó ember vagy te, Nazarov elvtárs. A kolhozparasztok a jóságod miatt megszerettek, de most, látod, nincsenek megelégedve veled... Tudod, a nép szereti, ha vele éreznek, de azt is, ha ösztökélik... Te pedig azt mondod: „Nem kell nekem sem rekorder, sem lemaradó! Mindenki helyett én gondolkodom, és magam cselekszem!" Mindenkit agyonnyom, mindent elfojt a te tekintélyed...: Az is lehet, hogy a kolhozban rajtad kívül még egy tucat ember szeretné hordani a Munka Hősének aranycsillagát. És tetteikkel bizonyítják majd be, hogy méltók erre a kitüntetésre!...:

Nazarov napbarnította arca hol elsápadt, hol pedig olyan vörös foltok ültek ki rajta, hogy az ember már-már azt hitte, kicsordul a vére. Kialudt cigarettát szorongató keze reszketett.

— Eszembe sem jutott ez a csillag, Sztarodubov elvtárs, és a tekintélyemre sem gondoltam, amikor a kolhoz minden pénzén műtrágyát és heremagot vettem — mondta Nazarov. — Akkoriban félmilliót kellett volna fizetnem Sztorcsakov és a többi, kolhozt bomlasztó elődöm adósságainak törlesztésére. Rendben van, gondoltam, levelet írok a Kolhozok Tanácsának, bizonyára igazat adnak nekem. Termés nélkül a kolhoz nem létezhet.

— Nem kételkedem, kedvesem — Sztarodubov Nazarov vállára tette a kezét — hogy éjjeleken át töprengsz azon, hogy a kolhoz sora még jobban menjen. De magad nem tehetsz meg mindent. Az okos ember azért okos, mert tudja, hogy egymaga nem gondolkodhatik mindenki helyett. Aztán te frontkatona voltál, tudod, hogy mialatt a fő erő a fő irányban hadakozik, a felderítőket a front elé küldik!... Bezárom itt az irodát, elmegyek három napra hozzád a kolhozba, meglátogatjuk együtt a kolhozasszonyokat, beszélgetünk velük. Meglátod, találunk még nálad néhány olyan rekordert, mint amilyen Marija Gyemcsenko.

Nazarov felállt, erélyes mozdulattal eltolta magától a karosszéket, és ismét járkálni kezdett.

— Magam is találnék! Tán azt hiszed, hogy nem ismerem a kolhozom embereit!? Olyat is ismerek, aki szívesen elmegy tanulni az Uralba, vagy akár Távol-Keletre is, bárhová, ahol jó tapasztalatokat szerezhet. Magam is elutaznék, csak nem tudom, mihez fogjak előbb!... Végeztetek-e valaha időmérést a kolhozelnököknél, hogy megtudjátok, mivel töltik napjaikat? Sok idejük marad-e arra, hogy a legfontosabb dolgon gondolkodjanak? Az elnök a tudománytól sem maradhat el, az emberektől sem szakadhat el. De bennünket eltemetnek az apró ügyek!... Tudod te, mi minden után kell járnia egy kolhozelnöknek: hol szöget kell szereznie, hol anyagot a tetőjavításhoz, hol patkót vagy lószerszámot. Egyik-másik kolhozelnök, ha jobban megnézik, nem is kolhozelnök, még csak nem is géhás, hanem valamiféle ügynök! Éjjel-nappal a különféle irodákat, beszerzési csoportokat járja, keres, szerez, kér és cserél.

Akárhány kolhozelnöknek pert is akaszthatnának a nyakába azért a módért, ahogyan a kolhozának szükséges dolgokat beszerzi. Talán azért rendeztük be saját gyárainkat, mert túl jó dolgunk van? Téglát gyártunk, faszenet is magunk égetünk a kovácsműhelyünk számára, a kocsikenőcs is a saját gyártmányunk. Van nálunk kerékgyártó, kocsikészítő és kötélsodró. Rendben van, becsukom a téglagyáramat, és az ott dolgozókat mind a földekre küldöm. De akkor honnan kapok téglát az építkezésünkhöz? Pedig nekünk sok kell. Kurszkból hozassak, százötven kilométerről? Sokba kerülne!

— Építünk egy olyan gyárat, Nazarov elvtárs, amely az egész járást ellátja téglával!

— Már régen kellett volna! Fejleszteni kell a helyi ipart, Sztarodubov elvtárs! A maga kötelessége erről gondoskodni. Tömjék meg az üzleteket lószerszámmal, kocsikerékkel és bútorral!...

— Veled együtt megvitatjuk ezt a kérdést, hiszen te is tagja vagy a titkárságnak.

— Bizony, Sztarodubov elvtárs, ez nagyon komoly kérdés. Mint a légy a pókhálóban, úgy vergődünk. Ha nem lesznek ilyen beszerzési gondjaink, az eszünk fele felszabadul más célokra.

Nazarov kinyitotta az ablakot, és az ablakpárkányra ült. Az utcáról azt hihették, tűz van a járási bizottságban, úgy dűlt a füst az ablakból.

— Hol voltál te eddig, járási párttitkár elvtárs? — kérdezte hosszabb szünet után egy kissé megnyugodva Nazarov, aki most áttért az udvarias magázásról a tegezésre. Szemében vidám kis lángok villantak fel. Azt hiszem, most először hallottam, hogy tegezte Sztarodubovot. — Az a szerencsénk, hogy ott a Szárazárokban kilyukadt a kocsid kereke!... Soha egy órát sem töltöttél nálunk, hogy őszintén beszélj az emberrel... Egyre csak a saját levemben főttem. Nem szeretted te a mi kolhozunkat.

— Nem szerettem a ti kolhozotokat? Ez meg miféle ostobaság?

— Úgy látszik, nagyon jó fiú vagy. A szegényeket szereted, a gazdagokat meg nem. Pedig hát láthatod, a gazdagnak is megvan a maga gondja... A kötelességedet persze teljesítetted, mindent megtettél, amit kell. Dicsértél bennünket, hozzánk vezetted az embereket, hogy tanuljanak tőlünk... De mégis valahogy idegenkedtél tőlünk... Engem nem szívlelsz?

— Mi vagy te? Kislány, hogy gyönyörködjek benned? Nem szívleltelek.

— Hát igen, ilyesmi is előfordul... Talán az nem tetszett, hogy én a magam lábán állok, hogy sohasem kérek segítséget a járási pártbizottságtól? Talán nekem nem olyan segítség kell, mint a többinek. Ha az én földemre rossz kombájnt küldtek, akkor én nem szaladtam ide a járási pártbizottságba, hanem elintéztem magam, hogy valamiképp megjavítsák...

A vita elcsendesedett. A szállodába mentem a bőröndömért — a járási bizottságból gépkocsi indult a K.-i gépállomásra, ahová igyekeztem. Mintegy húsz perc múlva, amikor visszatértem Sztarodubov irodájába, mindketten az ablakpárkányon ültek, és harctéri emlékeikről beszélgettek.

— Szóval a krími fronton voltál Knyiga tábornok lovashadosztályában? — kérdezte Sztarodubov, miközben cigarettáját nyomkodta.

— Igen, Mihajlovkában, a második oszlopban voltunk. Áttöréshez készülődtünk. Siettettek bennünket.

— Én meg a nyolcvankettes tengerészgyalogos brigádban voltam századparancsnok. Ezek szerint mi Kercsben együtt harcoltunk! Egymás mellett!...

— Egymás mellett... De tudod, hogy mi történt velem azután?... A krími frontról más seregbe kerültem. Berlinig mentem azzal a hadosztállyal, amelyben az édestestvérem szolgált! És — egyszer sem találkoztunk. Más ezredben szolgáltunk. A háború után levelezni kezdtünk, és én megkérdeztem, melyik fronton volt? Ő megírta, hol, melyik hadosztályban. Így derült ki, hogy együtt voltunk. Hallottál ilyet?... Azóta sem láttam, nem tudunk találkozni. Mérnök. Most egy építkezést vezet Kazahsztánban.

Valamelyik várakozó kinyitotta az ajtót. A titkár leugrott az ablakpárkányról.

— Viszontlátásra holnap, Nazarov elvtárs. Három napra hozzátok megyek. Te pedig szombatra készülj fel, beszámolót fogsz tartani a titkárság ülésén, ezzel a címmel: „A termésbozam további emeléséről és az állattenyésztés jövedelmének fokozásáról a »Vörös Lobogó« kolhozban."

— Az állattenyésztésről nem volt szó...

— Nem baj, ott majd beszélünk róla. Megnézzük az istállókat, kettesben, vendégek nélkül. És ne vedd rossz néven, amit mondtam. Nekem az embereid szóltak, én meg neked. Dolgozzunk úgy, hogy semmiféle krónikás ne írhassa rólunk: „voltak nálunk ilyen és ilyen elvtársak, szemmel láthatóan jó egészségnek örvendtek, de semmi említésre méltót nem végeztek".

— Én is attól félek — nevetett Nazarov — nehogy bekerüljek a történelembe, mégpedig a rosszabbik végiről... A mi Nyikita Rogyionovicsunk mindenre képes. Még olyat ír, hogy...!

— Ír bizony!

Elmosolyodtak.

— És nem kellene engem kigúnyolnod: „Kényszerleszállás — mondtad — lehet, hogy magának meglepetés, de nekem nem, hisz én a kolhozban lakom..." Igaz, én nem lakom a kolhozban. De mit csináljak, ilyen a foglalkozásom. Nekem huszonhárom kolhozom van. Otthon szoktam aludni. A házam pedig a járási központban van, nem kolhozban. Azt akarod talán, hogy a területi bizottság titkára is kolhozban lakjon?

— De te se tégy nekem olyan szemrehányást, hogy „te vagy legközelebb hozzájuk, neked kellett volna először észrevenned". Én ugyan közelebb állok hozzájuk, de néha a hegyről jobban lehet látni. Ti is megmondhatjátok, merre kell haladni. Minek vesztegessük az időt?

— Valóban, az időt nem kell vesztegetni... A földet én is úgy szeretem, mint te, bár nem lakom a kolhozban. És azt is, ami rajta nő... Talán nem is annyira azt szeretem, ami ma nő, hanem azt, ami holnap sarjad rajta!

A küszöbön keményen kezet szorítottak. Sztarodubov az íróasztalához ült.

... A telefon csengett, sorra jöttek a látogatók, az osztályok vezetői javaslataikkal, feljegyzéseikkel. A titkár egy még meg sem száradt táviratot hozott, a területi bizottságból küldték.

A járási párttitkár munkanapja folyt tovább ...

A járási beszámoló felett indított vitában a terület leginkább lemaradó, M.-i járásának küldötte szólalt fel, és a következőket mondotta:

— Mi itt folyton arról beszélünk — s ez nem az első ilyen konferencia — hogy a legjobb mezőgazdasági szakembereket és pártaktivistákat küldjük a falvakba kolhozelnöknek. Beszélünk és beszélünk, de egy lépést sem teszünk előre. Valahogy kevés embernek akaródzik a kolhozban dolgozni. Önként jelentkezők nincsenek, és nincs, aki jelentkezésre bírja őket: hiányzik a járásban az erős kezű ember. Valamennyien látjuk, hogy járásunk minden munkában az utolsók között van. Ezt a helyzetet tovább nem lehet tűrni.

Hideg őszi éjszakán láttam egyszer a folyó partján két tábortüzet. Halászok melegedtek körülöttük. Az egyik tábortűz lángja egész éjjel lobogott: ott sok rőzsét hordtak össze, és hol az egyik, hol a másik halász állt fel és dobott egy-egy galylyat a tűzre. Vizet forraltak teához, és nedves ruháikat szárítgatták. De a másik tábortűznél dideregtek a halászok, meggémberedett kezüket a kialvó tűz fölött dörzsölgették, mégsem akart egyikük sem fáért menni, pedig az erdő ott volt, alig száz méterre tőlük. Önként menni nem akartak, és nem volt, aki küldje őket: a brigádvezető aludt. Ez a kép nagyon hasonlít a mi járási szervezeteink állapotához.

Valóban ilyen a helyzet az M.-i járás mezőgazdaságában.

A termésátlag náluk hektáronként minden évben hat-hét mázsa. Minden baj oka a kis termés. Emiatt nincs elég takar-

mány az állattenyésztés számára, emiatt kapnak a kolhozparasztok kevés gabonát és kevés pénzt a munkaegységre, emiatt nem építkeznek, nincs kultúrotthon, és unalmasak az esték. A termés pedig azért gyenge, mert a kolhozok egy részében az elnökök hanyagul gazdálkodnak, ügyefogyottak, sőt néha ennél is rosszabb a helyzet: iszákosak, nem tartják becsben, hanem elherdálják a közvagyont. Egy olyan járásban, ahol a pártszervezetnek mintegy ezer tagja van, sehogy sem tudnak kiválasztani tíz-tizenöt jó kolhozelnököt.

Az M.-i járás vezetői nyilván még ma is az elmúlt éveknek azt a régi, rossz szokását követik, hogy a területi központból kapott „keretszámok" alapján egészítik ki a kolhozelnökök sorait. Rendszerint december vége felé, a kolhozok év végi vezetőségválasztó taggyűléseik előtt, a területi központból valaki felhívja a járási párttitkárt vagy a végrehajtó bizottság elnökét és közli: „A taggyűlések során maguknál ez idén három kolhozelnök leváltását engedélyezték." Ha a járási pártfunkcionárius ellenkezni próbál: „Mit csináljunk? Nálunk több kolhozban nagyon gyenge az elnök!" — akkor így felelnek neki: „Ne siessetek, barátaim, ne feledjétek el, hogy előttetek áll még a vetési és aratási kampány, akkor is leválthattok néhányat a rosszak közül." Ily módon tudatosan meghagynak néhány leváltandó rossz kolhozelnököt „tartaléknak" az év hátralevő hónapjaira. Ez az a további „keretszám" — egy-két ember — amelyből a vetés, az aratás vagy a beszolgáltatás kudarca esetén a kiegészítést engedélyezik.

A járási vezetők megszokták a kolhozelnököknek ezt a formális kiegészítését, és ez azt mutatja, hogy még ma sem értették meg teljes mélységében az SZKP Központi Bizottsága szeptemberi teljes ülésének határozatait. Nem fogták fel, hogy nem lehet egyetlen kolhozban sem „tartalékolni" a rossz elnököt, akiről már előre tudjuk, hogy kudarcba fullasztja a tavaszi szántást vagy az aratást. Nem értették meg, hogy a pártaktíva és a mezőgazdasági szakemberek legjobbjainak a kolhozba küldése nem a soronlevő „kampány", hanem óriási állami jelentőségű ügy, amelyet semmiképpen sem szabad for-

málisan kezelni. Jól meg kell gondolni, hogy kit javasoljanak kolhozelnöknek, mert nem frázis az, hogy megfontoltan kell kiválasztani „a jók közül a legjobbakat". Az a helyes — még ha fájdalmas is — ha az apparátus legjobb dolgozóit, a legközelebbi munkatársakat küldik a kolhozba. Hiszen éppen ott, a nép fiai között, a földeken dől el a termés sorsa, amiből a kolhozok gazdagsága fakad!

Nem, valahogy még mindig nem értik meg ezt a járási vezetők.

Egyes helyekre ismét olyan embert küldenek kolhozelnöknek, aki nyilvánvalóan nem képes betölteni ezt a nagyon is bonyolult és mindenre kiterjedő munkakört: vagy nem elég szervezőképes, vagy fél a néptől, nem tud a tömegekkel bánni, vagy már húsz év óta nem volt kolhozföldön (azt sem látta, hogyan működik egy kombájn), hanem napról napra, reggeltől estig sört csapolt a „Kék Duná"-ról elnevezett söntésben, sem a napot, sem a természetet nem látta, s ha agronómusi képzettsége volt is, már teljesen elfelejtette a szakmáját. Amit tanult, az már régen kiment a fejéből, s hogy ismét megtanulja, újra kellene járnia a főiskolát. Diplomája csak arra jó, hogy a jelentésekben kimutathassák: „A kolhozokba ennyi és ennyi főiskolai végzettségű szakembert küldtünk."

A hozzáértő, a munkában kitűnt agronómusok, a „tekintélyesebbek", mint például a volt járási agronómusok vagy a járási mezőgazdasági osztály vezetői, többnyire a város környékén elterülő kolhozokban telepednek le, ahová nem is kell végleg átköltözniök. Az ilyen kolhozt „látogathatja" az ember a régi városi lakásáról, a járási központból. A távoli községekbe, a leggyengébb kolhozokba tapasztalatlan fiatalokat küldenek. A káderekre nem azon elv szerint osztják be munkára, hogy „adjunk az erősebbnek nehezebb feladatot".

A járási pártaktívából az volt az első önként jelentkező, akinek már „égett a föld a talpa alatt". Neve tulajdonképpen csak tévedésből került a pártaktíva névsorába, és megszokásból benne hagyták: minden értekezletre meghívták, és mindenki tudomásul vette, hogy létezik, mert korábbi munkahelyei-

ről közismertté vált. Volt már falusi tanácselnök, adóbeszedő, dolgozott az állami begyűjtő raktárában, a malomban, a cukorgyárban, de mindenhonnan leváltották, sőt kétszer eljárást is indítottak ellene. Alig tudott kikecmeregni a bajból, s már fél év óta „munka nélkül" lődörgött. Be kell vallani: mezőgazdasági vidéken szokatlan jelenség az ilyen „munkanélküli" kommunista. Ha beteges, rokkant, nincs elég ereje, hogy a mezőn vagy az állattenyésztésben dolgozzon, akkor persze egészségi állapotának és munkaképességének megfelelő foglalkozást kell adni neki. Ha azonban egy mázsát nyom, jó étvágya van; arca az egészségtől majd kicsattan, és méghozzá puszta kézzel ki tudja tekerni egy bika nyakát, és ennek ellenére, amikor a kolhozokban munkaerőhiány van, ő hónapokon át kilincsel a járási pártbizottságban munkáért — az ilyent másképp kell megítélni. Nem kellene-e figyelmeztetni az ilyen embert, hogy a Szovjetunióban már régen felszámolták a munkanélküliséget? A „felelős pártfunkcionáriusok" névjegyzékébe véletlenül bekerült ilyen tojásbegyűjtőnek vagy adószedőnek a hiúsága nem engedi meg, hogy kaszát vagy vasvillát vegyen a kezébe.

Volt a járásban egy ilyen „munkanélküli aktivista" — Bocskovnak hívták — aki gyorsan megértette a „dörgést" a szeptemberi határozatok után, és rájött, hogy nemcsak régi bűneire boríthat fátyolt, hanem itt az alkalom, hogy ő legyen a „nap hőse". Friss újsággal a kezében megjelent a járási bizottságban, és kijelentette, hogy kész bármely kolhozba elmenni elnöknek.

A járási bizottságban nagyon megörültek az első önkéntesnek. Rendkívüli pártbizottsági ülést tartottak, majd a vezetőség egyik tagja, a járási ügyész, elvitte Bocskovot egy olyan kolhozba. ahol le kellett váltani a vezetőséget. A kolhoztagok azonban egyhangúan megbuktatták az új elnökjelöltet, mert jól ismerték még abból az időből, amikor a szomszéd községben volt a községi tanács elnöke. Akkor éjjel-nappal a kolhoz raktáraiban tanyázott, eltulajdonította a széna eladásából származó s a tanácsnak járó pénzt.

Az ügyészt a pártbizottság megrótta, mert „nem tudta végrehajtani a járási pártbizottság határozatát", és másnap a végrehajtó bizottság elnöke maga vitte el Bocskovot egy másik kolhozba. Bocskov azonban annyira hírhedt volt az előző munkahelyein elkövetett sötét üzelmeiről, hogy ott is megbukott.

Így az első kísérlete kudarccal végződött.

A járási pártbizottságon jelentkező második önkéntesnek, bizonyos Krutyilin „aktivistának" körülbelül ugyanolyan „dicső" múltja volt, mint Bocskovnak, s azonkívül gyakori válásairól is hírhedt volt. Legutóbbi felesége határozottan kijelentette, hogy semmi áron sem költözik falura, inkább elválik férjétől! Krutyilin éppen ezt akarta. Milyen nemes ok a soron következő válásra: felesége nem akar falura menni, megakadályozza őt, hogy a párt határozatát végrehajtsa!

Krutyilint ezúttal a járási pártbizottság első titkára kísérte a kolhozba, de semmivel sem ért el több sikert, mint az ügyész és a vébé-elnök Bocskovval. Krutyilint sem fogadták el a kolhoztagok elnöknek. Az egyszerű emberek jobban megértették a Központi Bizottság szeptemberi teljes ülésének határozatát, mint némely vezető elvtársunk.

Szégyellheti magát az a járás, amelyben Bocskovok és Krutyilinok a nagy feladatok úttörői! Kispolgárok és törtetők ők, akik önző módon hasznot akarnak húzni ebből a nagy és nemes mozgalomból.

S mit csinálnak ezalatt a jó kommunisták? Vannak-e ilyenek az M.-i járásban? Természetesen, vannak. És ők mit tesznek? Egymásra sandítanak: miért én menjek elsőnek az erdőbe tűzrevalóért, miért nem a szomszédom?

Ha pedig így néznek egymásra, akkor talán nem is olyan jó kommunisták. Hogy is mondjam... Ezt mélyebben meg kellene vizsgálni: mitől lettek ilyen bátortalanok, ha kezdeményezni kell, miért vakarják a fülük tövét, amikor a kolhozok kerülnek szóba? Talán a járás általános helyzete okoz nekik gondot? Vagy a járási vezetők tehetetlensége és könnyelműsége zavarja meg őket? Attól félnek talán, ha kolhozba mennek dolgozni, senki sem fogja segíteni, támogatni őket, nem kap-

nak egyetlen hasznos tanácsot sem, ha pedig nem érnek el eredményt, akkor csak szigorú megrovásra számíthatnak?

Egészen másképpen történt a dolog a szomszédos K.-i járásban.

Ott azelőtt sem voltak rosszak a kolhozelnökök. Abban a járásban valahogyan régtől fogva megszokták, hogy tisztelni, becsülni kell azokat az embereket, akik a „tűzvonalban" dolgoznak: a kolhozelnöki tisztséget mindig megbecsülték, s ez a megbecsülés hagyománnyá vált.

De a szeptemberi teljes ülés határozatai után még ebben a járásban is törniük kellett a fejüket a járási vezetőknek. Nemcsak arról volt szó, hogy a lemaradó kolhozban fellendítsék a munkát, hanem arról is, hogy az egy helyben topogó, „középszerű" kolhozokat is elmozdítsák a holtpontról. A kolhozokat nem vezetheti olyan ember, akinek nincs fantáziája, aki ne szeretne mindennap újabb eredményeket elérni, akinek nincs világos, alkotó perspektívája. Miután figyelmesen megvizsgálták a kolhozelnökök tevékenységét, úgy döntöttek, hogy hét elnököt leváltanak.

Elsőnek a járási pártbizottság másodtitkára, Lukin elvtárs jelentkezett önként, hogy elmegy a legnagyobb kolhozba. Képzettsége szerint agronómus, valaha kolhozelnök volt, jó szervező hírében állt és nagy tekintélye volt a járási pártszervezetben. Már régi vágya volt, hogy visszatérjen szeretett foglalkozásához, a földműveléshez.

A járási pártbizottságban nagy vita támadt, amikor az került szóba, hogy Lukint kolhozba kellene küldeni. Egyesek úgy vélték, hogy a kérdést nem oly módon kell megoldani, hogy járási párttitkárok menjenek el kolhozelnöknek, annál kevésbé, mert a gépállomások száma alapján még egy járási párttitkárt kellett választani. De másrészt... A „Vörös Október" kolhoz, ahová Lukin szeretett volna elmenni, óriási gazdaság: tizenkétezer hektár földje a járás területének ötöde... az ilyen kolhozban nagy jelentőségű munka az elnöké. Ennek elvégzésére

éppen olyan pártmunkásokat kell a kolhozba küldeni, mint Lukin! Ebben a járásban a másodtitkárral kezdték, lehetséges, hogy egy másikban a vébé-elnök helyettesével kell kezdeni! Mert „a jók közül a legjobbakat" nem úgy értendő, hogy a legjobbakat azok közül, akiket *nem* sajnálnak elengedni az apparátusból! Az bizony már nem lesz a legjobb. Ezenkívül nem lehetett figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy Lukin nagyon akar kolhozban dolgozni. Ő maga javasolt két régi, tapasztalt pártmunkást a járási pártbizottság alkalmazottai közül, erélyes, a tömegekkel bánni tudó funkcionáriusokat, akiket megválaszthatnak titkárnak; közülük az egyiket az ő helyére másodtitkárnak. Valamennyien egyetértettek abban, hogy Lukin javaslatai figyelemre méltóak.

Meggondolták és megbeszélték hát a területi bizottsággal Lukin javaslatait és teljesítették kérését: kolhozelnöknek javasolták a „Vörös Október" kolhozba.

Ez a kezdet rányomta bélyegét a járásban a további munkára. Senki sem mondhatta, hogy a faluba állandó munkára népszerűtlen, tehetségtelen embereket küldenek. A járás vezetőinek tízszer olyan könnyű dolguk volt, amikor elbeszélgettek a kolhozba jelölt funkcionáriusokkal. A járás egyik legjobb szakembere, a mezőgazdasági igazgatóság tapasztalt, régi főzootechnikusa kérte, hogy küldjék őt a legtávolabbi kolhozba, amelynek óriási lehetőségei vannak az állattenyésztés fejlesztésére. S amint megválasztották kolhozelnöknek, családjával együtt azonnal odautazott. A példa ereje, a jó kezdeményezés hatása egyaránt megmutatkozott az önként jelentkezők számában és azoknak a kádereknek minőségében, akik a kolhozok és gépállomások megerősítésére vállalkoztak. Egészen más a helyzet, más a hangulat, más az élettempó itt, mint az M.-i járásban! Itt nem a „bűnösök" jelentkeznek, hogy kolhozba akarnak menni, hanem a jó kommunisták — többen is a kelleténél.

Ez a járás jó úton halad afelé, hogy megoldja azokat a rendkívül fontos feladatokat, amelyeket a párt Központi Bizottságának szeptemberi teljes ülése tűzött a pártszervezetek elé.

... De mit tegyenek ott, ahol a tábortűztől senki sem akar fáért menni, és nincs, aki küldje őket?

Ott talán a járási pártvezetőség megerősítésével kellene kezdeni!

1954

1

A személyvonat Kijevtől már nyugat felé haladt, a front azonban még messze volt. A vonat cammogott, óvatosan mászott keresztül az ideiglenesen helyreállított hidakon és új töltéseken, sokáig állt a szemaforok előtt, és minden kitérőnél maga elé engedte a hadianyagot szállító szerelvényeket. Ilyen sebességgel még egy, sőt két napot is döcöghetett a front irányába. Az utasok szeme előtt felszántott földek húzódtak, az utakon itt-ott traktorokkal vontatták a vetőmaggal megrakott szekereket; néhol tehenek húzták a boronát vagy a vetőgépet. Május volt.

A vagon tömve volt polgári utasokkal és katonákkal. Emberek hevertek a padlón, sőt a tető alatt függő csomagtartókban is. A padok közé állított batyuk között alig lehetett utat törni. Az állomásokon a vagon csukott ajtaja elé kiállt a lépcsőre a kalauznő,* hogy visszaverje az új utasok ostromát.

— Nincs hely! Táguljanak innen! — kiáltotta.

— Állóhely is jó lesz, akárhol megférünk! — hallatszott innen is, onnan is.

— Egy talpalatnyi hely sincs! Kijevtől úgy állnak az uta-

* A szovjet távolsági vonatokon minden vagonnak külön kalauza (kísérője) van. — *A ford.*

sok, mint a gólyák, egy lábon. Meddig állhat az ember egy lábon?

— Legalább engem engedjen vissza! Én a maga vagonjában utazom. Csak kiszaladtam a piacra.

— Ebből a vagonból? — A kalauznő gyanakodva nézett a fiatal vöröskatonára, akinek vörös, ritkás bajusza, mint a macskáé, szétborzolódott — látszott, hogy nemrég növesztette — és az utasokhoz fordult. — Ide való?

— Persze hogy ide való! Megjegyeztük a bajuszát. Fásztovtól velünk utazik.

A katona nyomába két-három batyus asszony is felkapaszkodott a kocsi peronjára. A vagon állomásról állomásra zsúfoltabb lett.

A zsúfoltság és a fülledt levegő miatt az emberek a szokásosnál kissé hangosabban beszélgettek.

— Hallod-e, legény? — kiáltott valaki felülről a katonának, aki az utasokon átgázolva tört utat magának a helyére. — Add el a bajszodat kefének. Ha megérkezem az ezredemhez, a fürdőben megdörzsölöm vele a hátam.

Valaki egy csomagtartóból lelógó, csizmába bújtatott lábat ráncigált.

— Hát van tisztesség ebben az emberben? Már harmadik napja alszik, hamarosan megrothad az alvástól, nekem pedig megdagad a lábam a sok állástól. Szomszéd, ébredj csak fel! Cseréljünk helyet. Állj fel, mozogj egy kicsit.

Két katona egy fekvőhelyen foglalt helyet egymás mellett, de sehogy sem tudtak elaludni, egymást lökdösték.

— Mi az ördögnek forgolódsz folyton? Ha lefeküdtél, maradj nyugton. Úgy forogsz, mintha megpaprikáztak volna. Kemény a pad? Hozzak talán tollas derékaljat?

— Leesik a csajka!

— A csajka? No, te is kitaláltad, mit tegyél a fejed alá. Hát persze, két üres edény nem fér meg egymáson. Akaszd fel a csajkát, és az összegöngyölt köpenyt tedd a fejed alá.

Nyugodtabb hangú beszélgetés csak azokból a fülkékből hallatszott, amelyekben az utasoknak sikerült kényelmesebben el-

helyezkedniük. A második frontról, a Donyec-medencei és Dnyepropetrovszk vidéki piaci árakról, a jó és rossz élelmiszerelosztókról folyt a szó. Itt-ott dominókockák csattogtak a bőröndök fedelén, másutt nevetés, sőt nótaszó is hallatszott. A vagon végében valaki balalajka-kísérettel énekelt.

Ó, kedvesem,
Tiéd a méhes.
Méhes mögött a raj —
Az is tiéd lesz!

Szpivak kapitány, sebesüléséből kigyógyulva, most tért vissza csapatához a frontra. A felső fekvőhelyen katonaköpenyéből, oldaltáskájából és hátizsákjából ágyat vetett magának, hosszú lábát kinyújtotta a csomagtartóra és lefeküdt. Órákon át bámult ki az ablakon, majd elaludt, de felébredt, és talán tizedszer olvasta el a Kijevben vásárolt újságot. A zsúfolt vagon nyüzsgésétől megfájdult a feje. Szpivak harmadik éve harcolt, de a háború kitörése óta most utazott először személyvonaton. Úgy történt, hogy egész hadi útját — Ukrajnából a Perekop-szoroson keresztül a Krímbe, onnan a Kaukázusba, a Kaukázusból a Volga vidékére, majd a Volgától vissza Ukrajnába — gyalog tette meg. A nagy városokat többnyire megkerülve, erdőben és sztyeppen harcolt, ha pedig mégis város esett az útjába, akkor az még lángokban állt, és lerombolt pályaudvaráról nem mozdonyfütty, hanem géppuskaropogás hallatszott. Emlékezetében a vonatok olyanok voltak, mint a háború előtt: tiszták, a vagonok friss festékszagúak, minden fülkében villanylámpa ég, a vagon mindkét végében működik a mosdó, a kalauzok udvariasak, és a vonatok percnyi pontossággal közlekednek. Amikor belépett a vagonba, régi szokásához híven meg is kérdezte a kalauznőtől: „Dohányzó?" A kalauznő csodálkozva bámult rá, és mérgesen felelte: „Dohányzó. Még kérdezi... Honnan utazik, kapitány elvtárs? Csak nem Távol-Keletről?" Szpivak a fronton sok mindent megszokott, de nem szokta meg a front mögötti vasutakat, egyszerűen azért,

mert még nem volt velük dolga. Fekhelyén elnyújtózva, most dühöngött magában amiatt, hogy a vonat órákig állt a pusztában a szemaforok előtt, az olyan állomásokon meg, ahol piac is volt, senki sem tudta megmondani, hány perc múlva indul, s aligliogy a kijárathoz ért az ember, máris fütyült. Mérges volt az ablakra is, amely beledagadt a keretébe — három év óta nyilván ki sem nyitották, még a szíjat is leszakították róla, úgyhogy felhúzni sem lehetett. Bosszankodva simította végig borostás állát — borotválkozni sem lehet, a mosdóban nincs víz!

A fekvőhelye alatti padon többen ültek: a vörös bajuszú, fiatal katona; egy öregasszony négyéves kislánnyal a térdén, a kiürítés után tértek haza, valahová az országhatár közelébe; két középkorú asszony, az egyik a szavaiból ítélve — iskolákról és gyerekekről beszélt — tanítónő, és most az oktatásügyi minisztérium kinevezése alapján a munkahelyére utazik; a másik egy őrnagy felesége, aki sebesült férjét látogatta meg a kórbázban; egy hetven év körüli öregember, vöröskatona köpenyben, amelyet bizonyára ajándékba kapott vagy vásárolt egy katonától; és két rokkant, az egyik félkarú, a másik vak, arcán borzalmas, égővörös sebhely, kezében mankó. A hadirokkantak az ablaknál, a sarokban, félrehúzódva foglaltak helyet, és halkan, szűkszavúan beszélgettek a maguk dolgáról, nem avatkoztak az általános társalgásba. A félkarú szemmel láthatóan még nem szokta meg karja elvesztését. A vak sodort neki cigarettát, kinyitotta késével a konzervet — mindezt tapogatva is jobban tudta csinálni, mint bajtársa egy kézzel. A félkarú viszont az állomásokon forró vízért szaladgált, tejet vásárolt, hangosan felolvasott társának az újságból, és ha a vak ki akart menni, kivezette a vagonból.

A kerekek kattogása miatt Szpivak kapitányhoz alulról csak beszédfoszlányok szűrődtek, amelyekre nem is figyelt.

Az ablakon betűző nap ellen újsággal takarta el az arcát, de előbb végignézett az utasokon, és arra gondolt, mennyi ideig tart még ez az utazás ebben a vagonban, s utána hány kilométert kell még teherautón döcögni a front felé; s vajon hol

találja majd meg egységét. Eszébe jutott a felesége, a gyerekei, akiket a kórház után otthon meglátogatott, s visszaemlékezett a szülőfalujában folytatott beszélgetésekre s találkozásokra. Poltava vidékéről való volt, s most onnan indult vissza a frontra. Elővette hátizsákját, otthon sütött vajas lepényt rágcsált unalmában, és langyos aludttejet ivott hozzá a kulacsából.

Az egyik váratlan megállónál sokan kiszálltak a vagonból, és a fülkében egyszerre nagy csend és tágasság lett. A vonat egy kitérőnél állt az erdőben. Szpivak is leszállt, végigsétált a töltésen, lement a vasúti híd alatt folydogáló patakhoz, derékig levetkőzött, megmosdott, és felfrissülve tért vissza fekhelyére. Most már figyelmesen kezdte hallgatni útitársai beszélgetését. A vonat állt, a kerekek nem kattogtak, semmi sem zavarta a beszélgetés fonalának követését.

A tanítónő beszélt... A háború előtti időkről, a háborúról, a családjáról, a veszteségekről.

— Hárman voltunk leányok, valamennyien férjhez mentünk; négy fiútestvérem volt. Fivéreim, én és a húgom a szüleimnél laktunk. Nem egy lakásban, egy egész házban. Ünnepkor mindig legidősebb bátyámnál, Dmitrijnél jöttünk össze ebédre. Tizennyolcan ültünk ilyenkor asztalhoz. Ismerőseink irigyeltek bennünket, azt mondták: milyen szép, összetartó család! Apám mozdonyvezető volt, fivéreim gyárban dolgoztak, nővéreim tanítottak. Jól éltünk. És mi maradt a mi családunkból? Idősebb nővérem gyermekeivel és férjével együtt elpusztult a háború első napjaiban Kovelben. Dmitrij partizán lett, semmi hírünk sincs róla, három gyerek maradt utána. Édesapám a vasút bombázásakor pusztult el. Egy másik fivéremről sincs semmi hír, a visszavonuláskor Szmolenszk környékéről küldte utolsó levelét, többé semmit sem hallottunk róla. Én sem kapok a férjemtől levelet már fél éve. A húgomat, Varját, aki velem lakott, tévesen értesítették a frontról, hogy férje elesett. Egy évig egyedül élt, aztán még egyszer férjhez ment. Nemrégiben visszatért a férje — rokkant, nincs lába: még negyvenegyben Minszk mellett bekerítették, az erdőben ma-

radt, partizánként harcolt. Varjának már a második férjétől is van egy gyermeke, az elsőtől pedig kettő. Kivel maradjon, kit hagyjon el?

— Nekem, asszonyom, három fiam volt — mondta a katonaköpenyes öreg. — A legfiatalabb a fronton van, a másik kettő — nincs többé. A legidősebb Sztálingrádnál esett el, a másik a mi városunkban, a kórházban, a karjaim közt halt meg. Maradt emlék tőle... itt ez a köpeny rajtam... Pedig a háború előtt, tudja, már teljesen abba akartam hagyni a munkát. A fiúk felnőttek, mind ott voltak körülöttem, jól kerestek. Így beszéltek velem: „Édesapám! Restelljük, hogy öreg korodra még mindig dolgozol. Menj nyugdíjba, veszünk nektek kertes házat a város szélén (Nyezsinben laktunk), segítünk benneteket, jól meglesztek ott a mamával. Nektek nem sok kell!" Magam is arra gondoltam: nekünk öregeknek csakugyan nem sok kell. Éppen negyvenegy tavasza volt, kerestünk egy kertes házikót, ahol az ember öregségére csendesen, nyugodtan, úgy éldegélhet, mint valami üdülőben. Most itt vagyok, se fiúk, se ház. Három apró unoka maradt a gondjaimra. Most még csak nem is gondolhatok a pihenésre. Élni kell. Minden erőt megfeszítve dolgozni, élni. Nem magamért, az unokáimért. Az én véreim. Ki nevel embert belőlük? Nem adhatom őket árvaházba, amikor a nagypapa és a nagymama él. Egyetlen reménységem, a harmadik, Szasa, talán ő visszatér. Én már nem vagyok fiatal, elmúltam hetvenegy. Szabász vagyok. Nem nehéz mesterség, de sokszor elfog a gyengeség. Semmi sem fáj, de nincs elég erőm. Apró jelekből vettem észre, mennyire legyöngültem az utóbbi időben. Egy vödör szén, mondjuk, tíz kiló, de nekem úgy tűnik, hogy harminc. Ha messzire kell mennem, hát nem bírom. Pedig nekem legalább tíz évet kell még élnem, hogy az unokáimat felneveljem. A legidősebb most nyolcéves. Mikor nő be ennek a feje lágya? De lehet, hogy még apróbbakat is hozok magammal... Mert most azért utazom, hogy megkeressem a lányomat. Volt még egy lányunk is, kétgyermekes özvegy, Izjaszlavlban élt. A német megszállás alatt nyomtalanul eltűnt. Most azért utazom, hogy megtudjam, mi lett velük. Le-

het, hogy valahová a hátországba telepítették őket, de az is lehet, hogy elpusztultak. A lányom párttag volt. Az is lehet, hogy a gyerekek valahol árvaházban vannak, az anyjuk pedig már nem él... Így van ez. Azt hittem: leéltem életemet, dolgoztam, felneveltem a gyermekeimet, és most már meghalhatok. De hát az élet maga kényszerít arra, hogy tovább éljek. Abbahagytam a dohányzást. Negyven éven át pipáztam — abbahagytam. Nem takarékosságból — hanem azért, hogy megőrizzem az egészségemet! Még tornázni is elkezdtem, Müller rendszerét követem. De ezt az öregasszonynak nem szabad megtudnia. Ha meglátna, amint tornázom, azt gondolná: fiatalodni akar a vén csont. Most mindenféle módon erőt kell gyűjtenem. A híres tudósról, Mecsnyikovról, azt mondják, hogy aludttejjel hosszabbította meg az életét: minden reggel éhgyomorra megivott egy pohár aludttejet, azért, hogy valamilyen mikrobákat megöljön a gyomrában, amelyek miatt az ember korán megöregszik. De nekünk nincs tehenünk, az aludttej a piacon drága, s arra gondoltam, hogy a hideg zuhany is felfrissíti a vérkeringést. Lehet, hogy a mikrobák megrontják az ember szervezetét, nem vitatom, de szerintem az öregség attól van, hogy lassabban kering az ember vére...

Senki sem nevetett a fülkében a hetvenkét éves tornászon; ő maga is mosoly nélkül, komolyan mondta el az emberi élet meghosszabbításáról szerzett egyszerű megfigyeléseit.

— Nagyapó, magának nemcsak az unokái végett kell élnie — mondta az őrnagy felesége. — Az ember maga is szeretné meglátni, hogyan állítják helyre azt, amiért a fiai az életüket áldozták.

— Hát persze hogy szeretné — az öreg egyetértett. — Nekem ugyan ez nem újdonság, tudjuk, hogyan éltünk a háború előtt, de azért mégis megnézném... Azonban, azt hiszem, asszonyom, hogy hamarabb felépítik újból a Dnyeperi vízierőművet, mint ahogy Kátya, az én kis unokám elfelejti a bombázásokat. Éjszakánként még mindig kiabál álmában: „Mama! Repül! Mama, repül!..."

Szpivak elgondolkozva feküdt a helyén. Úgy látszik, minél

inkább közeledik a háború vége, annál többet gondolkoznak az emberek egyéni sorsukról, a szétdúlt családi tűzhelyről, a nép vállára nehezedő súlyos helyreállítási terhekről, a háború jóvátehető és jóvátehetetlen következményeiről. Otthon, a szülőfalujában is ugyanarról beszélgettek, mint itt, a vasúti kocsiban.

— De jó volna békében, nyugodtan élni! — mondta nagyot sóhajtva az őrnagy felesége. — Nemcsak azt akarjuk, hogy vége legyen a háborúnak, hanem azt is, hogy minden úgy legyen ismét, ahogy a háború előtt volt.

— Az többé nem lesz — jegyezte meg a tanítónő.

— Miért?

— Pontosan ugyanúgy nem lehet. Én is, maga is, mások lettünk. Magamról tudom, hogy soha többé nem lehetek olyan vidám, gondtalan, amilyen a háború előtt voltam.

— Én a mindennapi életről beszélek, elvtársnő. Szeretnék ismét jól megrakott szekereket látni a piacon, huszonöt féle kenyeret és péksüteményt a péküzletekben, keményített köpenyt viselő eladókat, szökőkutat a parkban, fehér kesztyűs rendőrt...

— Az meglesz...

A rokkantak, kihasználva, hogy a vonat áll, ebédeltek az ablaknál felállított kis asztalkán. Közben halkan beszélgettek frontemlékeikről, bizonyos Kudrja hadnagyról, aki éppen zsírban sült kolbászt evett a fedezékben, amikor légnyomás érte, s azóta undorodik minden húsételtől; a Kanyev környéki harcokról, valamilyen átkelésről, és valamiféle elvesztett csomagokról és papírokról.

— Hová utaztok, fiúk? — kérdezte a katonaköpenyes öreg. — Látszik, hogy már befejeztétek a háborút, de most mégis nyugatra tartotok.

— Az ő szülőföldjén voltunk — mutatott a félkarú a vakra — Darnyicában, Kijev mellett. Most az én falumba utazunk.

Megmaradt ennivalójukat a félkezű a hátizsákba rakta, és zubbonya ujjával leverte a kenyérmorzsákat az asztalról. A vak két cigarettát sodort, egyet magának, egyet a társának.

— Megérkeztünk Darnyicába — kezdte elbeszélését a félkarú — elmentünk abba az utcába, ahol ő lakott, ő persze nem látja, mi van ott, de én igen: nincs ott egyetlen ép ház sem. Ő meg azt mondja: „A harmadik ház a saroktól, számold?" De hol a harmadik? Egy halom téglatörmelék. Járkáltunk, mendegéltünk egy darabig, akkor egy ismerősével találkoztunk. „Nem maradt meg, Petro, senki a rokonaid közül." Az édesanyja és a húgocskája élt ott, mindketten elpusztultak. Darnyicát erősen bombázták: közelében híd volt, átkelőhely — csábító cél a bombázóknak. A bombatölcsérek egymás hegyén-hátán. „Mit csináljunk, Petro? — mondom. — Utazzunk az enyéimhez, ott fogsz élni nálunk. Én kaptam levelet a frontra, a rokonaim életben maradtak. Utazzunk hozzánk, őrmester elvtárs..." Egy szakaszban voltunk, egy géppuskát szolgáltunk ki. Két évig harcoltunk együtt. A kaukázusi Vlagyikavkaztól Kanyevig mentünk együtt. Az életemet mentette meg. A géppuskánkat szétzúzta egy lövedék, megsebesültem, ő kivitt a tűzvonalból. Őt magát is megsebesítette a lábán egy szilánk, mégsem hagyott el, hanem elvitt egy árokba. Aztán visszatért, harckocsik támadtak rá, ott aztán megrokkant. Hát elválhatunk most?... Kórházban feküdtünk, a Fekete-tenger mellett, Szocsiban, jó messze innen. Hazatérőben elsőnek hozzájuk tértünk be. Ha már ilyen szerencsétlenség érte, hogy se háza, se rokona, akkor utazzunk hozzánk. Az én anyám jó asszony. Saját fiának fogja tekinteni, mert nem hagyott el a csatában, megmentette az életemet. Valahogy majd csak megélünk. Írni tudok, hat osztályt végeztem, megtanulok bal kézzel írni, és írnok leszek a kolhozban. Neki is találunk majd munkát. Vagy otthon marad a gazdaságban, és vigyáz a házra. Nyugdíjat kap, és a kolhoz is támogatni fogja. Miért adta oda az egészségét? Az egész szovjet népért.

A mozdony váratlanul erősen megrántotta a szerelvényt, a vonat megindult, és ahogy gyorsított, a sínek összekötésénél egyre hangosabban kattogtak a kerekek. Szpivak már nem hallotta a beszélgetés minden szavát. A másik rokkant is mondott valamit, eltorzított, sebhelyes arcát társa felé fordította; meg-

szólalt a vörös bajuszú katona is; a kislányt térdén tartó nagymama is mesélt valamit — de a kapitány már csak összefüggéstelen szavakat hallott.

A kerekek kattogása és a vagon himbálódzása elálmosította Szpivakot; rendbehozta katonaköpenyből vetett ágyát, és néhány órára elaludt.

Estefelé zaj és nevetés ébresztette fel. Nagy állomáson voltak. Alatta a padokon már más emberek ültek. A katonaköpenyes öreg leszállt valahol, kiszálltak a rokkantak is, nem látta a tanítónőt sem. Nem lett kevesebb utas, sőt zsúfoltabb lett a kocsi, de új arcok jelentek meg: több fiatal nő, az egyiken fehér svájcisapka, a másiknak kötött gyapjúkendő a fején, határőrök és vasútjavító munkások.

Az általános figyelmet az egyik új utas venta magára, ő vitte a szót. A harminc év körüli, jól megtermett, piros arcú férfi szürke öltönyt, kalapot és puha, visszahajtott szárú bagariacsizmát viselt. Élénken beszélt mindenféléről. Jól ismerte a piaci árakat, a német repülőgépek típusait, a női lelket, és csak úgy öntötte magából a szóvicceket, adomákat, amelyek hallatára egyesek nevettek, mások összeráncolták a homlokukat és elfordultak.

Szpivak homályosan emlékezett arra, hogy félálomban látta, hogyan tolakodott be ez a legény a kocsiba, maga előtt lökdösve a fehér svájcisapkás nőt, és senkivel sem törődve, kofferjeivel keresztülgázolt az utasok lábán.

Amikor a kalapos utas nehéz bőröndjét fél kézzel a csomagtartóba helyezte, majdnem leejtette. Szpivak észrevette, hogy jobb kezének csuklója hibás, de az volt az érzése, hogy ez nem sebesülés következménye, hanem még háború előtti baleset vagy születési hiba. Hátországi utazása közben Szpivak sok olyan frontkatonával találkozott, aki már végleg leszerelt. Felismerte őket a katonai egyenruha maradványairól, kifakult katonai zubbonyukról, sapkájukról, esetleg testtartásukról vagy gárdista jelvényükről, amelytől sokan még otthon sem akartak megválni. Ilyen frontkatona-jelet nem látott ezen az utason.

Az új kompánia beszélgetését hallgatva fekvőhelye alatt,

Szpivak több ízben meghallotta a kalapos utasnak ezt a megjegyzését: „Mindegy, most háború van." Ez az elterjedt új szólás-mondás mindig kihozta Szpivakot a sodrából. Félretette újságját, amelyet az előbb vett elő a feje alól, összeráncolt szemöldökkel a fülke utasai felé fordult. Érezte, hogy nem tudja türtőztetni magát, és bele fog szólni a beszélgetésbe, amely egészen más irányú volt, mint az, amely néhány órával ezelőtt folyt odalent. Ellenségesen pillantott alá felülről a kalapos utas tarkójára, amint a nők felé hajolt, és magában azt gondolta: „Ha még háromszor azt mondja: »mindegy, most háború van«, akkor lemegyek és közbeszólok."

Arról beszéltek (a kalapos utas mesélt), hogy valamelyik Kijev környéki falucskában az asszonyok, hogy megmentsék lányaikat a Németországba való elhurcolástól, állítólag maguk kényszerítették arra őket, hogy összeálljanak a faluban maradt egyetlen férfival, egy tizenhét éves legénykével. Az volt a cél, hogy orvosi igazolványt szerezhessenek a terhességről, amelynek alapján a nőket felmentették a mozgósítás alól. Az eset óta két év telt el. Az utas nevetve mesélte el a történetet. Most az egész faluban, mint mondta, mindenki rokon — minden gyereknek ugyanaz a legény az apja. A legényt Németországba hurcolták. Másokat megmentett, de ő maga odalett.

A fehér sapkás nő azt kérdezte, mi lesz, ha a legény visszatér Németországból. Hogyan rendezik a dolgot? Egy nőt feleségül vehet, de mi lesz a többivel?

— A háború számlájára írják — nevetett az utas. — Manapság sok minden megtörténik. Valahogy majd csak megegyeznek. Ha ilyen kevés a férfi, nem lehet féltékenykedni. Osztozni kell azon, ami megmaradt. Háború van!

„Egy!" — kezdte meg magában a számolást Szpivak.

Az utas sokáig fejtegette a megegyezés különböző variánsait, közben kihívó pillantásokat vetett a nőkre. Különösen gyakran fordult a fehér svájcisapkás felé, aki nem minden érdeklődés nélkül hallgatta.

— Mennyi szerencsétlen lányt hurcoltak el a németek! — sóhajtott az öregasszony. — A nővérem Poltavában lakik, két

lányát és az unokáját vitték el. A másik unokáját csak az mentette meg, hogy megharapta egy veszett kutya. Egy ismerős orvos adott neki oltást, és orvosi igazolványt állított ki. Így nem hurcolták el, otthon maradt. A többiről semmit sem tudnak . . . Vajon megmenthetik-e őket a mieink, ha Németországba érnek? Ott most borzalmasan bombáznak! Szodoma és Gomorrha! Elpusztulnak a szegény lányok idegenben, azt sem tudjuk, miképpen. Mi meg csak várjuk őket: hátha hazatérnek . . .

A vonat egy kis állomáson állt, az állomás épületét lerombolták, a téglatörmelékeket száraz, megégett topolyafák vették körül.

— Megint megrekedtünk — jegyezte meg valaki. — Senki sem előz bennünket, szembejövő vonat sem hallatszik, mégis állunk.

— A pályaőr felesége tejet árul — szólalt meg a vörös bajuszú katona — és még nem adta el mindet. Naponta csak egy személyvonat van, ha ma nem adja el, holnapra megsavanyodik.

Mindenki nevetett, Szpivak is elmosolyodott.

Hosszú füttyszó hallatszott be az ablakon, a főkalauz megadta a jelt az indulásra.

— Indulunk.

— Vége a vásárnak?

— Az asszony mindent eladott, már számolja a pénzt . . .

— Ha indulunk, akkor gyújtsunk rá — mondta a kalapos utas, és zsebéből dohánytárcát meg gondosan összehajtogatott cigarettapapírt vett elő.

— De legalább ne valamennyien egyszerre — könyörgött az öregasszony. — Annyi ideig állt a vonat, kimehettek volna dohányozni. Most, hogy elindult, egyszerre mind füstölni akarnak. Úgy sincs már itt levegő!

— Nem tesz semmit, mama. A szűzdohány füstje megtisztítja a tüdőt, a beleket. Hallott már erről? — jegyezte meg a vörös bajuszú katona. — Olyasmi ez, mint a fertőtlenítés. Kipusztítjuk a vagonban az összes rovarokat, ha lennének ilyenek.

A kalapos utas valamilyen gyár vagy tröszt beszerzési cso-

portjának az ügynöke lehetett. Elbeszéléséből ítélve, sok vidéket beutazott, volt a Donyec-medencében, Harkovban, Zaporozsje környékén, Kijev vidékén, sokat látott és hallott. De mindent valahogy egyoldalúan, csak az őt érdeklő szemszögből vett észre: milyenek a szállodák, az állomások és az éttermek. Szavai szerint Harkov a németek távozása után a maszek-cukrászdák és söröző városa lett: „Amit kíván az ember, mindent megkaphat; akár madártejet is, csak pénz kell hozzá." Kijevben olcsó a vodka, egész Ukrajnában nem találhat olcsóbbat az ember. Vorosilovgrádon ravaszul szerzett jegyet a moszkvai vonatra: megismerkedett egy vasutasnővel; a nő azt mondta neki, hogy nagyon hasonlít a férjére, aki a front mögötti vasutak helyreállításán dolgozott. Így, ha Vorosilovgrádról bárhova utazott, mindig kapott jegyet a párnás vagonba. Harkovban a cukrászdákon kívül nagyon tetszettek neki a fürdők. „Az ottani fürdők — csupa gyönyörűség! A fürdőhelyiség egész lakosztály: két fülke, fogas, dívány, csak a kis asztal meg a szamovár hiányzik. Családi fürdők. Azelőtt nem voltak ilyenek, de most megengedték... Hej, háború van! Hiába!..."

— Kettő! — jegyezte meg az egyre idegesebb kapitány. Nyilván hangosan mondhatta, mert a kalapos legény ránézett és megkérdezte:

— Mit mondott, kapitány elvtárs?

— Semmit — felelte Szpivak — a kilométereket számolom. Folytassa csak.

Az utas azonban észrevette a kapitány merev tekintetét, és kissé zavarba jött. Még egy ártatlan útikalandot mesélt el, amelybe nem lehetett belekötni, aztán elhallgatott, könyvet vett elő a bőröndjéből, és olvasni kezdett. Szpivak már kigondolta, mit fog „beolvasni" a kellemetlen útitársnak, és szinte bosszantotta, hogy az elhallgatott, nem ismétli kedvenc szólását. Hiába készítette elő a puskaport!

A vonat ismét megállt. Behallatszott az ablakon át: „Mákos süteményt tessék! Keménytojást! Ki akar tökmagot?" A bajuszos katonának végre sikerült késével kinyitni az ablakot. A kalapos utas kihajolt, odahívott egy kislányt, tökmagot vásárolt

tőle, és megkínálta a nőket a fülkében. Valamennyien rágcsálták a tökmagot, héját ki a zsebkendőjébe, ki egy csomóba gyűjtötte, csak az olvasó kalapos köpte egyszerűen a padlóra, igaz, nem maga elé, hanem egy bőrönd mögé. Valaki megjegyezte: „Ha a kalauznő meglátja, hogy szemetelünk, dühös lesz." A legény legyintett: „Enélkül is térdig ér itt a piszok. Majd kisöprik. Háborús időkben ilyesmiért nem büntetnek."

„Ez már három' — gondolta magában Szpivak, és kihajolt fekhelyéről.

— Úgy látom, elvtárs, maga sajnálni fogja, ha vége lesz a háborúnak.

— Miért? — emelte fel fejét az utas.

— Mert akkor nem használhatja kedvelt mondását. Kicsúszik a talaj a lába alól.

Szpivak a fekhely szélére támaszkodva leugrott. Szabad ülőhely nem volt. Az asszonyok összébb húzódtak, hogy helyet szorítsanak neki. A kapitány azonban az asztal mellett álló furnérkoffer szélére húzódott. A koffer az öregasszonyé volt.

— Miféle mondás ez, fiatalember, amit itt lépten-nyomon hangoztat? — támadt neki Szpivak. — „Mindegy, most háború van!" — egyre csak ezt hallom. Mint egy kereplő, folyton ezt ismétli. Számoltam: egy órán belül háromszor. Ha figyelembe vesszük, hogy nyolc órát alszik, tizenhatot pedig ébren van, akkor kiderül, hogy napjában negyvennyolcszor ismétli ezt a marhaságot. Egy hónap alatt ezernégyszáznegyvenszer.

A kalapos fiatalember láthatóan zavarba jött a sovány, sápadt kapitánytól, aki, két érdemrenddel a mellén, rövidre nyírt, deresedő hajával mintha az égből pottyant volna, és mérges, szúrós szemmel nézett rá. A szomszédos fülkék utasai is bedugták a fejüket, ahogy meghallották az izgalmasnak ígérkező szóváltást.

— Mit jelent ez a kifejezés? — folytatta Szpivak, és szemét a szemben ülő fiatalember homlokára szegezte: — „Mindegy, most háború van." Miért mindegy? Kinek mindegy? Úgy értsük ezt, hogy mindennek vége?... Az öcsém mondhatta volna ezt, amikor már egy tölténye sem maradt, és a gyalogság sem

jött a segítségére, a németek pedig visszamásztak lövészárkaikba, és a géppuskának estek. „Ha már el kell pusztulni, akkor legalább szóljon a muzsika!" — kiálthatta, amikor gránátot dobott az aknával teli lőszeres ládára. De mire vonatkozik magánál ez a kifejezés? Háború! Átélte, végigkínlódta maga ezt a háborút? Vagy talán a zavarosban szeret halászni? Avagy elhatározta, hogy a férfihiány pótlására ki fogja szolgálni a Harkov—Vorosilovgrád—Dnyepropetrovszk—Poltava vonalat?

A vagonban nevetés hallatszott. A kalapos legény, akit a kapitány ilyen kíméletlenül támadott, védekezni próbált.

— Téved, kapitány elvtárs. Én is voltam a fronton.

— Volt? Hol? Nem látszik magán... A háború, fiatalember, nagy szó, és nem engedjük senkinek, hogy saját aljasságait takargassa vele. Volt a fronton? De mégse frontkatona módjára gondolkodik. Köpködj, szemetelj, piszkíts, hiszen háború van. Így a martalócok gondolkodnak. Tessék — Szpivak hirtelen levette fekvőhelyéről az újságot — olvassa el ezt a rendeletet. Nyikita Szergejevics Hruscsov írta alá. Íme, ő tudja, mi kell a népnek. Frontharcos. Sztálingrádot védelmezte. Olvassa csak el. Egy tucatnyi kivágott gesztenyefáért szigorúan megrótta a kijevi városi pártbizottság titkárát és a városi tanács elnökét. Ez igen, ez frontharcos hang! Tiszta szívből tette. Elege van már a romokból, és tudja, hogy az emberek szeretnének már rendet látni. Tisztaságot és zöld lombokat. Magának pedig éppen ez nem kell. Olyan jól érzi magát a piszokban, mint a disznó a pocsolyában.

A vagonban csend lett. A szomszédos fülkében felsírt egy kisgyermek. Szomszédai pisszegtek.

— „Most háború van — mindent szabad." — Ki mondta ezt? — folytatta Szpivak. — Még a legnehezebb napokban is, amikor visszavonultunk, amikor a Volgához szorítottak bennünket, akkor is, az ilyen jelszóért... — a kapitány kereste a megfelelő szót.

— ... szét kellett volna verni a pofáját! — segített valaki a szomszédos fülkéből, amelyben gyógyult katonák utaztak vissza a frontra.

— No, te is kulturáltan fejezted ki magad! Jobb lesz, ha hallgatsz! — jegyezte meg a közbeszóló szomszédja.

— Úgy kell a disznó kutyának! Hát mondjuk így: meg kellene húzni a fülét!

—... hadbíróság elé kellene állítani azt az embert, mintha árulást követett volna el — fejezte be Szpivak a mondatot. — Még akkor is, ha nem mi győznénk le a fasisztákat, hanem ők minket, és egy hónapunk, hetünk, napunk volna hátra, még azt is rendes, emberi módon élnénk le, nem úgy, mint az állatok. Annak idején, negyvenkettőben, erre is gondoltunk. De most Hitler beszéljen így: „Mindegy — úgyis el kell pusztulnunk!" Ez az ő nótája. Mi ne ezt énekeljük. Az első ember, aki ezt mondta: „Mindegy, most háború van!" — fasiszta volt. Igen, fasiszta. Maga pedig, fiatalember, papagáj módra ezt ismétli napjában negyvennyolcszor. Az ember rosszul lesz, ha hallja!

Szpivak felállt, levette sapkáját a fekhelyéről, és a fejére tette.

— Kár, hogy már leszálltak a rokkantak és az az öreg, aki itt ült. Azok megmagyarázták volna magának, mi a háború, és azt is, hogy bemocskolhatja-e ezt a szót lépten-nyomon trágár mesékkel, akinek csak tetszik.

Úgy látszik, nemcsak Szpivakot idegesítette a kalapos utas fecsegése, mert a vagonból helyeslő felkiáltások hallatszottak:

— Nagyon helyes, kapitány!

A kalapos utas arca vérvörös lett, zavarban volt, és szeme tanácstalanul ide-oda ugrált.

— Kapitány elvtárs... talán rosszul fejeztem ki magam... Tévedtem egy kicsit — motyogta az orra alatt.

— Igen, egy picikét tévedett — mondta alig észrevehető mosollyal Szpivak — éppúgy, mint az a bizonyos kántor az esküvőn, aki ahelyett, hogy az „Ézsau, örvendj..."-t énekelte volna, így kezdte: „Micsoda ördög sugalmazta nekem, hogy másodszor megnősüljek."

A váratlan tréfa és a kapitány mosolya hangos nevetést keltett a fülkében. Eddig olyan haragosan beszélt, hogy még azok

az utasok is, akik érdeklődéssel hallgatták és egyetértettek vele, mosoly nélkül, félve néztek rá.

— Lehet, hogy tévedtem... — mondta a kalapos. — Most elterjedt ez a mondás. Mindenki így beszél... Persze, ha az ember meggondolja, ez a kifejezés nem helyes. Beismerem, hibáztam. De nem kell azért úgy tűzbejönni, kapitány elvtárs. Most lát engem először. Mégse lehet így rátámadni az emberre. — A fiatalember felállt, bal kezével kivette a tárcáját nadrágzsebéből. — Azt hiszi, nem tudom, mi a háború? Tessék, nézze meg! — És átnyújtott egy csomó írást.

— Igen — mondta Szpivak az írások olvasása közben. — Harcolt. Negyvenkettőben a délnyugati fronton! És a Karélföldszoroson is volt? Szóval harcolt. És miért harcolt? A nyugati fronton is volt? Három fronton?... — Egy pillanatig hallgatott, aztán visszaadta az utasnak az írásait. — Mit is mondjak magának?... Hallott már Lazarev admirális ládájáról? Ő mondta egy ízben valamelyik tisztjének: „Maga hasonlít az én ládámra. Három föld körüli hajóutat tett meg velem ez a láda, de ahogy láda volt, úgy meg is maradt ládának..."

A vonat lassított, állomáshoz közeledett. Szpivak megigazította derékszíját, rendbe szedte zubbonyát és kisietett.

A vagon peronján a főkalauzzal találkozott.

— Maga a főkalauz? Nagyon örvendek. — Szpivak ismét olyan ingerülten beszélt, mint az imént a kalapos utassal. — Itt az ideje, főkalauz elvtárs, hogy kitegyék a vagonra a feliratokat. „Dohányzó", „Nem dohányzó". Mit szól hozzá? Javasolja a főnökeinek. Nincs miért halogatni. Ahogy a németek kiűzése után elindítják az első vonatot, mindjárt tegyék helyükre a feliratokat. És miért utazunk víz nélkül, főkalauz elvtárs? Három óra hosszat álltunk egy állomáson, ahol volt vízvezeték, és nem töltötték fel a tartályokat. „Mindegy, most háború van", igaz? Ilyenkor nem kell mosakodni? Maga szokott mosakodni vagy elhalasztotta a mosdást Németország fegyverletételéig?

A főkalauzban majd elhűlt a vér. A dühös kapitányra meresztette szemét, és tehetetlenül széttárta karját. Szpivak nem

várta meg, hogy szóra nyissa száját, hanem gyorsan leugrott a vagon lépcsőjéről.

A vagonban sokáig nevettek:

— Heves ember ez a kapitány!

— Még az állomásfőnök is megkapja majd a magáét!

Szpivak fel-alá járkált a vagonok mellett, és magában zsörtölődött: „Micsoda marha! Hát megérdemlik, hogy felszabadítsuk számukra ezt a földet? Három fronton volt... Akár a láda!" — Élvezettel szívta magába a gyantaillatú levegőt, amelyet a szomszédos fenyőerdőből hozott a szél. Lassanként megnyugodott.

Esteledett. A nap lebukott egy felhő mögött. A mozdony, amelyet csendes gőz alatt tartottak, szintén pihent. Az állomáson csend volt. Az erdőben csattogtak a csalogányok. Az ügyeletes is a vágányok között járkált fel-alá, s közben elmondta, hogy tőlük nyugatra gyakran bombáznak, és ha a következő rendező állomás nem fogadja a vonatot, akkor esetleg itt kell tölteniük az éjszakát.

— Ha kell, itt töltjük — felelt Szpivak. — Ha biztos volnék, hogy fel fog kelteni, szívesen aludnék ott a bokorban.

Az ügyeletes mosolygott:

— A vonat indulás előtt fütyül.

— Ki hallja meg a mozdony füttyét! Hányszor lőttek mellettem ágyúból, és nem ébredtem fel.

— Ha akarja, kapitány elvtárs — mondta az ügyeletes és megállt — jöjjön el a lakásomra. Az a kis ház ott az enyém. Nem fogja elaludni az indulást. Amikor indítok, felkeltem.

— Hagyja csak — Szpivak legyintett. — A vagonban van fekhelyem, ott töltöm majd az éjszakát. Köszönöm...

Szpivak sétálás közben csodálkozva kérdezte magától, mitől lett olyan ideges és heveskedő. Volt otthon meg a járásában, ahol közvetlenül a háború kitörése előtt a pártbizottságban dolgozott, ott sem szórakozott, nem is pihent. Kimerültek az idegei? Vagy talán nem kellett volna hazautaznia, nem lett volna szabad elszakadni a katonaélettől a háború végéig? Nem, nem árt az embernek megnézni, hogyan élnek a hátországban. Leg-

alább tudni fogja, ha életben marad és hazatérhet, hogy mi otthon a helyzet. Bizonyára le fogják szerelni a háború után. Nem hivatásos tiszt, csak tartalékos, és közel jár már a negyvenhez. Lesz elég fiatal tiszt a békebeli hadsereg számára. De az is lehet, hogy azt mondják majd: szolgálj tovább! Hát aztán, volt már neki elég sokféle foglalkozása! Volt traktoros, kolhoz-párttitkár, járási pártbizottsági instruktor, és ha a hadseregben marad, talán még a tábornoki rangig is felviszi...: Szpivak elmosolyodott. No, ez azért túlzás. Békeidőben nem lesz az emberből egyhamar tábornok. Ahhoz még egy ilyen háború kellene, ugyancsak három évig tartó. Az ördögbe a háborúkat, nem akar tábornok lenni, inkább engedjék vissza a kolhozába!...

A faluból asszonyok friss meleg tejet hoztak az esti fejésből. A vagonok mellett valóságos piac keletkezett. Szpivak megevett egy nagy babos süteményt, és megivott hozzá egy üveg tejet. Rjazsenkát* szeretett volna, de senki sem árult.

— Mi az, lányok, ezen a vidéken nem divat a rjazsenka? — kérdezte az asszonyoktól. — Nem tudtok rjazsenkát csinálni? No, ha majd Berlinből hazafelé utazom, leszállok nálatok egy napra, és megtanítlak rá. Úgy megtanítlak, ahogy az én feleségem savanyítja, olyan sűrűre, hogy villával fogjátok enni, mint a túrót!

— Csak gyere, kapitány elvtárs! — csicseregték az asszonyok. — Jöhetsz, nem is egy napra, akár végleg befogadunk.

— Nekünk éppen ilyen kapitányok kellenek!

— Ó, minél többet adjon belőlük az Isten!

— De mit csinálunk vele, asszonyok, hiszen már deresedik?

— Deresnek deres, de rendjelei vannak.

— Azt mondod, hogy deres! Hát a tied milyen volt? Kopasz. Deresre szívesebben néz az asszony, mint a kopaszra.

— Jöjj el, kapitány, ne hallgass erre a csúfolkodóra!

Az asszonyokkal való beszélgetés után Szpivaknak egészen jó kedve támadt.

* Rjazsenka — különlegesen savanyított, sűrű aludttej. — *A ford.*

A mozdony mind szaporábban és hangosabban szuszogott, elnyomta a magas jegenyék leveleinek susogását és a csalogányok trillázását. Az állomásról kijött az ügyeletes, kezében az indítótárcsával, és végigsietett a szerelvény mellett.

— Beengedik a vonatot. Indítok.

Valaki kiadta a parancsot:

— Beszállás!

Az asszonyok a távozó vonat után lobogtatták fehér kendőjüket, amelyben a süteményt hozták a vonathoz.

A vonat lassan haladt a friss, nemrégen kijavított töltésen. Szpivak sokáig ült a vagon lépcsőjén, cigarettáját szívta, és a nyugaton sötétedő felhőket meg a sztyeppet bámulta, amíg csak az ég meg a föld eggyé nem olvadt a sötétben, és a vasútvonal mentén sort álló távírópóznák el nem tűntek benne.

2

Szpivak kapitány negyedszer sebesült meg a háború során, és ezúttal területének központjában, a poltavai kórházban feküdt. A gyógyulás után tíz nap szabadságot kapott. Így sikerült a háború harmadik évében hazakerülnie, amiért egységéhez való visszatérése után társai nagyon irigyelték. Ezzel az egységgel harcolt ezred-agitátori beosztásban Sztálingrádtól a Dnyeperig.

Mialatt Szpivak kórházban feküdt meg otthon volt, a hadsereg messze előrenyomult, s persze, nem hagyta hátra a címét, hogy hol keressék, Romániában-e vagy Csehszlovákiában. Ameddig a vasútvonal helyre volt állítva, addig Szpivak vonattal utazott, aztán néhány napon át különféle gépkocsikon haladt a front felé, kereste hadseregének politikai osztályát, a hadosztályát, az ezredét. Az ezredben Szpivaknak volt egy földije, Nyikolaj Petrenko zászlóaljparancsnok, akivel valaha egy kolhozban dolgozott. Szpivakot a kolhozból elvitte a járási

pártbizottság pártmunkára, Petrenko pedig ugyanabból a „Bolsevik" kolhozból a járási mezőgazdasági osztályra került járási agronómusnak. Az első mozgósításkor együtt vonultak be.

Szpivaknak még az otthon látottakon és hallottakon járt az esze, s közben tréfásan válaszolgatott társai kérdéseire az otthoni életről.

— Ne vágyakozzatok a hátországi élet után — mondta. — Aki nem szokta meg, annak egy és más rossznak is tűnhet. Bennünket itt elkényeztettek: teljesen ellátnak ruhaneművel, szappant és dohányt kapunk határidőre, s meg sem kérdezzük, honnan veszik. Tessék kiadni, ami a katonának jár! Semmi gondunk a mindennapi kenyérre. Mintha a megvalósult kommunizmusban élnénk. Odahaza az asszony úgy lát majd el ruhával, szappannal és minden egyébbel, hogy nemegyszer vissza fogod sírni a mi hadtáposainkat, akiket pedig most válogatás nélküli szavakkal szidalmazunk, ha például nem adnak ki határidőre egy doboz gyufát. Otthon bizony megtörténhet, nem lesz cipőd, hogy emberek közé mehess, elfogy a liszt vagy a tűzifa. Ha az utazást leszámítjuk, hat napig voltam otthon szabadságon. Hazafelé menet arra gondoltam, elmegyek egyszer vadászni vadkacsára, három éve nem volt kezemben vadászfegyver. De semmi sem lett belőle. Két napon át a veteményeskertünket kapáltam a feleségemmel együtt. Nem nézte kapitányi rendfokozatomat, kapáltatott: „Nem árt ez neked, ha tiszt vagy is! A mi kolhozunkban nevelődtél. Nem esik le az aranygyűrű az ujjadról" — mondta. Két napig rőzsét hordtam az erdőből, hogy legyen mivel tüzelni, és két napig a rokonokat látogattam. Ezzel vége is lett a szabadságnak. Ne bánkódjatok hát. Mulassatok, éljétek a világotokat, mint a zaporozsjei kozákok, amíg a hadügyi népbiztos eltart benneteket.

— Hogy élnek otthon? Valahogy így — magyarázta másoknak. — Itt századparancsnok vagy. Van mindenfajta katonád, öregek és fiatalok, de mind katonák, s bármit végrehajtanak, amit megparancsolsz. De otthon... lesz egy brigádod: Penyka nagyapó, aki már a háború előtt alig állt a lábán, Javdoha anyó, a hetvenéves szűzlány, és olyan tüzes katonafeleségek,

hogy ha egy szót szólsz, azok húszat felelnek vissza, s ha nyelvük megereszt egy hosszú géppuska-sorozatot, a végét sem tudod kivárni. Aztán kapsz olyan apróságokat, akik még pendelyben szaladgáltak, amikor te bevonultál. Ezekkel dolgozz, ezek szántsanak, kaszáljanak és vessenek. Vagy pedig kinevezik az embert a gépállomás igazgatójává. A traktorok, mondják, ott fekszenek a gazban. Keresheted az egész sztyeppen a hozzájuk való kerekeket, meg fogaskerekeket. Az egyik traktornak megtalálod a hengerblokkját, dugattyú nélkül, a másiknak a dugattyúit hajtókar nélkül. De a javítást egy hónap alatt be kell fejezned. Én mondom neked: inkább ötször átkelek a Dnyeperen a németek tüzében, semmint hogy a járási pártbizottság titkárságán harc nélkül mindennap idegsokkot kapjak, és félholtan távozzam az ülésről!

A vasutakról így beszélt:

— A vasúti forgalom persze, már kezd rendbejönni, de ha gyengék az ember idegei, akkor jobb, ha még nem utazik. Először is, ha nyugtalan az álmod, és éjjel támadásba indulsz, összetöröd magad a csomagtartóban. Másodszor, mit is mondjak, ha összetörted magad, akkor eltemetnek... és kész. Eltemetnek valahol egy isten háta mögötti állomáson, és soha nem érsz haza.

A magas, kissé hajlott hátú, ideges, örökké komor, látszólag mindig ingerült Szpivak kapitány szívesen nevetett mások tréfáján, de ha maga tréfálkozott, soha nem nevette el magát, ezért néha azt sem tudta az ember, mit mond komolyan, és mi a puszta tréfa. A vitában éles, elvtársaival kissé goromba, emiatt az ezredben kevesen szerették. Akár vígan voltak, akár bosszankodtak, Szpivak arckifejezése örökké komor. S emellett még lobbanékony is, úgyhogy az a mondás járta: — Szpivak olyan, mint egy időzített bomba, senki sem tudhatja, mikor és mitől robban. De semmit sem fogadnak annyi megértéssel, semmit sem bocsátanak meg olyan könnyen a fronton, mint az élességet és a lobbanékonyságot, csak jól végezze az ember a munkáját. A fronton nem szeretik a lustákat. Szpivakot, mint politikai tisztet, becsülték az ezredben. A tiszteknek és a kato-

náknak tartott előadásai jól sikerültek, magyarázatait megértették és elfogadták. Nem volt nagy tudós, nem tartott szép szónoklatokat, de meggyőzően és érthetően tudta kifejezni gondolatait, érdekesen adott elő. És katonai tekintélyén sem esett soha csorba. Idejének háromnegyed részét lövész századoknál töltötte, és csak ötnaponként jelent meg az ezred törzsénél, amikor az ezredparancsnok politikai helyettese behívta jelentéstételre. Harc idején Szpivakot szívesen látták akármelyik zászlóaljban. A zászlóaljparancsnokok fontos hadműveletek előtt egymással versengve invitálták őt magukhoz.

Mindenki észrevette, hogy Szpivak még idegesebben és komorabban tért vissza hazulról, mint amilyen sebesülése előtt volt. Egyesek ezt esetleges családi viszályokkal magyarázták, mások így beszéltek: „Semmit sem ér egy tíznapos szabadság! Csak felbirizgálja az ember lelkét." Csupán a második zászlóalj parancsnoka, Petrenko főhadnagy, aki jól ismerte barátját, találta ki, mi megy végbe lelkében. Szpivakot elgondolkoztatta az, amit otthon látott. Lelkét valóban felzavarták az otthon töltött napok, de nem azért — mint ahogy némelyek gondolták — mert hazavágyódott. Csak Petrenko sejtette: arról van szó, hogy otthon eldöntetlen vitája maradt valakivel.

Szpivak az ezredét menet közben érte utol. A frontnak ezen a szakaszán még támadó hadműveletek folytak. A hadosztály az első lépcsőben haladt. Szpivaknak nem volt ideje arra, hogy Petrenkónak részletesen beszámoljon az otthon tapasztaltakról. Az ezredparancsnoknál tartott tanácskozás rövid szünetében találkozott vele, átadta neki a hazulról hozott leveleket, és megígérte, hogy még aznap felkeresi zászlóaljját, de mégsem jutott el hozzá. Először az első zászlóaljat kellett meglátogatnia, amelynek parancsnoka az előző napi harcokban elesett; majd megismerkedett az utánpótlásból küldött katonákkal, a távollétében érkezett parancsnokokkal, és kijelölte az új agitátorokat. Egy napot a géppisztolyosokkal, egyet pedig a tüzérekkel töltött. A második zászlóaljat csak ezután, egy tanyáért folytatott kisebb ütközet után kereshette fel. Az ezred éppen új feladatot kapott: kerítsék be és semmisítsék meg az ellenséget

Lipici községben. Ez a község a németek védelmének fontos pontja volt ezen a frontszakaszon.

Áthatolhatatlan sötét éjszaka volt. Még este, amikor a katonák egy Jancsin vagy Janyicskin nevű tanyán — senki sem jegyezte meg pontosan a nevét — ebédeltek és pihentek, a sztyepp felett zivatar vonult végig. Hideg szél fújt, és szakadatlanul villámlott. A tanya mellett húzódó szárazárokban olyan robajjal folyt a víz, mint egy hegyi patak. A felderítők jelentették, hogy Lipici mellett a németeket a víz kiöntötte sebtiben ásott fedezékeikből. A villámok fényénél láthatták, hogyan kúsznak fel a németek az állásaik elé dobott földhányásra, és tűzoltó-szivattyúval szivattyúzták ki a vizet a fedezékekből. A felhőszakadás nem tartott sokáig. Amikor a zászlóalj útnak indult, a vihar lecsillapodott, és a víz is jórészt lefolyt már. Keresztülgázoltak az árkon, a patak már térdig sem ért. De a felhők még nem oszlottak szét. Az égen egyetlen csillag sem látszott. Távolabb tompán dörgött az ég, alig lehetett megkülönböztetni az ágyúzástól. Nagy ritkán még felvillant egy-egy villám, megvilágítva egy-egy pillanatra az úttalan mezőn haladó katonák formátlan körvonalait, eltorzította őket a hátukra terített, nedvességtől alaktalanná vált, sátorlapból készített esőköpeny.

A menet szűzföldön haladt keresztül. A katonák lába nem ragadt bele a sárba, de a nedves, alacsony, sűrű füvön meg-megcsúszott. A csizmán keresztül is érezték, mennyire vastag, duzzadt a fű, az ilyenen még száraz időben is csúszik a láb. A menet mellett haladó Szpivak kapitány a katonaruha megszokott, tábortűztől füstös, nedves, izzadt szagán kívül valamilyen finom illatot is érzett a levegőben. Ez az illat a földből áradt. Szpivak menet közben lehajolt, letépett egy marék füvet, szétdörzsölte tenyerében a szőrös, nedves kis leveleket és megszagolta. A katonák, egyik a másik után, követték példáját.

— Menta — jegyezte meg valaki halk tenor hangon. — Mentán járunk. Ejnye, de jó szaga van!

— Csakugyan menta — csodálkozott egy másik halkan; az volt a parancs, hogy zaj nélkül kell menetelni. — Milyen sok van itt belőle! Honnan került ide? Vadon nő?

— Nem vadon — felelte az első hang. — Vetették. Úgy vetik, mint a búzát.

— Minek?

— Mindenre jó. Orvosságot csinálnak belőle. Fájt már életedben a fogad? Vannak ilyen csöppek, mentolosak, fogfájás ellen. Cukorkába is belekeverik, hogy jó szaga legyen. Nagyon jövedelmező ez a füvecske. Mi is vetettünk a kolhozunkban vagy három hektárt. Nagyon sok pénzt hozott: több ezer rubelt. De jó szaga van! Tépj csak minél többet, teát főzünk belőle.

— Szóval vetés. Érdekes! Látszik, hogy vetették: mióta megyünk már, és folyton mentán járunk! A németek idején vetették, úgy látszik, megtetszett nekik.

— Nem, ez kolhozvetés. A menta évelő növény, sok éven át újból és újból kinő.

— Hátha még a földesúr vettette. Itt harminckilencig még pánok voltak.

A menet megállt. Az utat széles, mély vízmosás keresztezte, a sztyeppi esők mosták ki, most vízzel volt tele. Valaki nagy fehér követ vett észre a sötétben, és a víz felé kezdte görgetni, de az élen haladók már átkeltek a vízmosáson. Volt, aki nekifutással ugrotta át, volt, aki lemászott a fenékre, a sárba, és négykézláb kapaszkodott fel a túlsó parton. Aki átért, be sem várta a lemaradókat, futva zárkózott fel az élcsapathoz. Az ég tisztulni kezdett, a felszakadozó felhők között csillagok jelentek meg. Észak felől metsző, hideg szél fújt, akárcsak májusban, amikor forró, szinte nyári nap és meleg zivatarok után, a virágzó kertekre éjjeli fagyot hoz a szél. Lipici felől néhanéha álmos géppuskakattogás hallatszott, és rakéták vörös fénye vibrált a felhős égen. A harcosok még mindig az illatos, puha, síkos szőnyegen meneteltek.

— Nálunk az egyik kolhoz — folytatta halkan az a katona, aki az előbb a mentáról beszélt — egy hektár rózsát ültetett.

Mindenki kinevette őket: semmiséggel foglalkoznak, asszonyoknak való dolog virágokat ültetni. És tudod, milyen sok pénzt kaptak a rózsákért?

— Csokrokat árultak a piacon?

— Dehogy, beszolgáltatták az államnak. Az egyszerű ember a rózsát csak mint virágot ismeri, igaz? De tudományosan másképpen: lóolajnak hívják. A virágszirmokból rózsaolajat préselnek. Csak egy pud ilyen olajat lehet egy hektár terméséből kipréselni, de annak az ára vagy tízezer rubel.

— Ejha! Ilyen olajat aligha öntenek a kásába.

— Meg se ennéd. Nem ennivaló olaj az. Mindennek megvan a maga haszna. Itt van például a kölni víz. Ugyanaz a tiszta szesz, de meg nem innád, undort kelt. Nem iható...

— Tudod, nem is olyan rossz az — folytatta rövid hallgatás után, kissé hangosabban a lágy, éneklő tenor tulajdonosa — ha egy nagy gazdaságban a búza, a hajdina meg a napraforgó mellett ilyesmiből is vetnek egy keveset. Ha egyik nem hoz jó termést, hoz a másik, így mindig jól jön ki az ember. Vetettünk mi a kolhozunkban még koljandert is. Azt is lóolajnak nevezik. Azt sem tudom, mire való. De büdös! Poloskaszaga van. Az ember már egy kilométernyire tüsszögni kezd tőle. A cséplésénél akár gázálarcot is felvehet. Az is...

— Elég volt a cséplésből és a beszélgetésből! — mondta halkan a sötétségben mellettük felbukkanó Petrenko zászlóaljparancsnok. — Földművesek, hajdinavetők, majd otthon cséplejetek.

— Igenis, abbahagyni a cséplést! — ismételte suttogva a beszédes katona és elhallgatott.

Néhány percig a zászlóalj teljes csendben haladt. Majd maga a zászlóaljparancsnok törte meg a csendet.

— Nem koljander, hanem koriander! — jegyezte meg félhangon feléjük fordulva, aztán előre sietett. — Ki kezdte a beszélgetést az illó olajokat tartalmazó növényekről, Zavalisin? Nem lóolaj az, hanem illó olaj, így nevezik ezeket a növényeket. Érted? Ezeket az illó olajokat az illatszergyárak dolgozzák fel. Valutát, aranyat érnek. Egy pud rózsaolaj pedig a háború

előtt nem tízezer rubelt ért, ha tudni akarod, hanem ötvenötezret. Ne maradjatok le! Hátsók, nyújtsátok a lépést! Ha az árokba érünk, rágyújtunk.

Szpivak akaratlanul elmosolyodott a zászlóaljparancsnok megjegyzésén.

— Agronómus! Megmagyarázta!

A zászlóaljnak meg kellett kerülnie Lipicit. Táborhelyükről balra indultak, hogy azután az út-elágazástól nyolc kilométerre levő három dombnál — a térképen 174,3-mal jelezték a középsőt — hirtelen jobbra forduljanak, s így az ellenség háta mögé kerüljenek. A menta-vetés után két keskeny őszi vetésen mentek keresztül, majd vadkökény bokrokhoz értek, próbálták megkerülni őket, de azok jobbra és balra, vég nélküli sorokban húzódtak. Erre fejükre borították az esőköpeny csuklyáját, nehogy a tüskék kiszúrják a szemüket, és egyenesen keresztülvágtak a bokrokon. Ezután puha, felszántott földre értek. Itt csak lihegve tudtak előrehaladni. Friss volt a szántás. A lábuk belesüppedt. Ebben a faluban, amelyet a németek teljesen kifosztottak, akadt valaki, aki tegnap vagy tegnapelőtt éjjel felszántotta ezt a földet, pedig már hallotta keletről a közeledő ágyúdörgést. A németek szekereik elé fogták az utolsó lovakat, elhajtották a marhákat, és minden embert, agyonlövéssel fenyegetve őket, az erdőbe kergettek. Ez a földműves lovával és ekéjével azonban, úgy látszik, elbújt a sztyepp kellős közepén, és mégis szántott, kielégítette ősi paraszti ösztönét, lerótta adóját a tavasszal szemben... A felhőszakadástól felázott, laza talajon a hideg szél már összedagasztotta a híg sarat. A csizmákra egy-egy pud föld ragadt. A katonák, akik közül többen nehéz géppuskát, hosszú páncéltörő fegyvert és a zászlóalj aknavetőit cipelték a hátukon, alig emelgették már lábukat, szinte dülöngéltek a fáradtságtól.

Szpivak újból meghallotta Zavalisin hangját:

— A legtökéletesebb technika: a magánjáró gyalogság. Nappal és éjjel, térdig sárban és nyakig vízben, mindegy... indulás, mese nincs! A ballon nem lyukad ki, és a csapágyak sem olvadnak meg.

— Psz-szt! — sziszegett rá Oszadcsij alhadnagy, aki most a negyedik század parancsnokát, az előző nap a tanyáért folyó harcokban megsebesült és már a segélyhelyre szállított Metreveli hadnagyot helyettesítette. — Ki beszél? Megint Zavalisin? Micsoda kofa ez az ember!

A menet éléről kivált egy sötét alak.

— Állj!

Szpivak megismerte Petrenko hangját. A zászlóaljparancsnok eltávolodott kissé a katonáktól és lehasalt. Szpivak hozzálépett.

— Ki az? — kérdezte Petrenko. — Kapitány, te vagy?... Mit gondolsz, Pavlo Grigorjevics, megtettük már a nyolc kilométert?

Ha Szpivak és Petrenko négyszemközt voltak, megengedték maguknak, hogy ne rangjuk szerint, hanem apai és keresztnevükön szólítsák egymást. Szpivak Mikola Iljicsnek vagy gyakran egyszerűen Mikolának nevezte Petrenkót, Petrenko Szpivakot mindig Pavlo Grigorjevicsnek.

— Nyolc kilométert? — ismételte Szpivak. — Annyit már mentünk. Kilenckor indultunk, és most — karórája világító számlapjára nézett — tíz óra ötvenöt perc. Megtettük. Mit nézel, Mikola?

— A térkép szerint három dombnak kell itt lennie. Azokat kell megkerülnünk. Ott ni! Nem látom, felhők vagy dombok.

Szpivak felhajtotta esőköpenyének szélét és leguggolt. A sötét ég úgyszólván teljesen egybeolvadt a fekete földdel. A látóhatár széle a felhőkbe olvadt, amelyek eltakarták az ég egy részét.

— Honnan ez a szokás, Mikola — kérdezte Szpivak és a váratlan gondolat mosolyra késztette — ha az ember látni akar valamit éjjel, akkor a földre fekszik? A pusztai ember szokása ez, a földművesé. Igaz? Előfordult, hogy májusi éjszakában legeltettem az ökröket a legelőn, felmásztam egy öreg kazalra, a szalma közé fúrtam magam és elaludtam. Amikor felébredtem — nincsenek az ökrök. Legurultam a kazalról, lehasaltam a földre és körülnéztem, merre vannak azok a szarvas ördö-

gök? Fekve hamarabb meglátom őket. Nézelődök, és látom, mintha Ohrin őszi szántásában mozogna valami, szarvak himbálóznak. Rohanok oda, talán még nem vette észre Ohrin apó! De az apó már a nyomomban van, és olyat húz a lábamra korbácsával, hogy sosem felejtem el! Holnap pedig a gazda is hozzátesz valamit, ha megtudja, hogy az ökrök a vetésben jártak. Legeltettél te ökröket, Mikola? Gonosz állatok! Ha az ökör a fejébe veszi, hogy máshol ízletesebb a fű, megjelöli magának az irányt, és úgy megy oda, mint a részeg fritz a „pszichológiai" támadásba,* nem fél az ördögtől sem. Egyszer húsz kilométerre akadtam rájuk, a Kapusztyin-tanya mögött.

— Hogy jutottak eszedbe, Pavlo Grigorjevics, az ökrök meg az őszi vetés? — kérdezte halkan Petrenko. — Persze, otthon voltál.

— Hogyne lettem volna — Szpivak hangjából kiérződött, hogy még mindig mosolyog. — Láttam, hogyan vetnek. Forgattam az ásót.

A falu felől kissé kivilágosodott az ég, a felhők alatt halványkék villódzás látszott — vagy kigyulladt valami, vagy a németek idegeskedtek, megsejtették, hogy ma éjjel bezárul körülöttük a gyűrű, és ismét rakétákat eregettek. Nem messze, a világos ég hátterén, három púp rajzolódott ki — a három sztyeppi őrhalom.

— Ezek azok — mondta Petrenko, és felállt. — Utánam! Lépésben in-dulj!

Minden száz méter után, amelyet megtettek, hangosabban hallatszottak a lövések. Lábuk alatt ismét szilárdabb lett a talaj: a tavalyi, száraz, törékeny gaz között már érezni lehetett a fiatal hajtásokat.

Egy sekély mélyedésben, elhagyott pusztai kút törött gémjénél, Petrenko megállította zászlóalját, és századok szerint felsorakoztatta.

— Feküdj! Századparancsnokok hozzám! Dobrovolszkij

* „Pszichológiai" támadás — elsősorban lelki hatást, pánikot elérni kívánó támadás. — *A ford.*

hadnagy, adjon Gorbenko és Nyezamajev mellé még három géppisztolyost. Derítsék fel a falu határát. Valószínűleg itt is vannak német lövészárkok. Valamilyen ördög ott nyomjelző lövedékkel lövöldöz. Menjenek ki az úthoz. Vigyenek magukkal ollót, bizonyára drótsövény is lesz útjukban.

Petrenko elnyúlt a földön, dohányt és újságpapírt vett ki a zsebéből, cigarettát sodort, aztán fejét letakarta esőköpenyével. Most első ízben gyújtott rá ma éjszaka. Tőle jobbra és balra, legyező alakban, fej fej mellett, kinyújtott lábakkal feküdtek a századparancsnokok, akik parancsnokuk harci parancsát várták. Valahol hátul a távbeszélősök zörögtek tekercseikkel, most fektették le a vonalat az ezred törzséhez.

... Petrenko a falu szélén, a sötétben homályosan látható magas épület, a rakéták fellobbanásának fényében is alig kivehető templomtorony, valamint a szélmalom segítségével tájékozódott, és azon gondolkozott, honnan kezdjék a támadást az egyes századok, hol állítsa fel a géppuskákat, milyen feladatot adjon a géppisztolyosoknak. Ugyanekkor Szpivak a zászlóalj párttitkárával, az idős, hatalmas termetű, bajuszos Rogyionov alhadnaggyal, az egykori odesszai rakodómunkással összehívatta az agitátorokat. Az ötödik és hatodik században nem maradt egyetlen régi agitátor sem azok közül, akiket még Szpivak oktatott és nevezett ki.

— Kit lehetne megbízni? — kérdezte Szpivak a párttitkárt. — Milyen az utánpótlás? Vannak közöttük alkalmas fiúk?

Rogyionov felsorolta néhány szakaszparancsnok nevét, akiket nemrégiben vettek fel a pártba, rajparancsnokokat, egyszerű katonákat és komszomolistákat, akiket a legutóbbi harcok során kitüntettek.

— Hívd ide őket egyenként.

A párttitkár egymás után szólította a szóba került katonákat. Szpivak beszélgetett velük.

— Maga újonc? Már megsebesült, és csak itt nálunk újonc? Én is azt mondom... És melyik fronton harcolt? A déli fronton és a Negyedik Ukrán Hadseregben? Sztálingrádnál? Akkor jó... És mi a polgári foglalkozása? Mi a szakmája? Vasas

technikus. Hogyhogy? Nem ismerem ezt a szakmát: a fémek hideg megmunkálása?... Ez talán ugyanolyan munka, mint amilyent a „gyorstalpaló" suszter végez? Látom, maga már átesett a tűzkeresztségen, képzett tagjelölt, kinevezem agitátornak. Megbirkózik a feladatával? Ha valamit nem ért, segítek. De vigyázzon, itt nem alkalmazható a hideg megmunkálás. Itt forróra van szükség. Nem úgy megy: a munkanapnak vége, többet nem dolgozom... Jól van, most feküdjön le, aludjon egyelőre itt, majd még beszélgetünk.

Egy másiktól ezt kérdezte:

— Kellett-e valahol visszavonulnod?

— Kellett, kapitány elvtárs. Kercsből negyvenkettőben. Akkor egy pohár vizet is szégyelltem kérni a kozák asszonyoktól a Kubánban...

— És honnan kezdted a támadást?

— Tuapszéből. Részt vettem Rosztov elfoglalásában, Kijev felszabadításában.

— Úgy. Eszerint jó iskolát kaptál... Család van? Apádnak hány fia harcol?

— Édestestvéreim és unokatestvéreim, mind Oszipovok, tizennyolcan verekszünk a némettel a mai napon, kapitány elvtárs.

— Mesterlövész vagy?

— Azzal is foglalkozom, ha védelemben állunk.

— Hány találatot tartasz számon?

— Huszonhetet, a mai napon...

— És hogyan lősz, elkeseredetten vagy csak úgy szórakozásból, mint a nyulakat szokás a vadászaton?

— Páncéltörő- és gyújtólövedékkel lövök, kapitány elvtárs. Ha eltalálja, a ruha is lángra lobban, biztos halál.

— Jól van. Hány osztályt végeztél? Hét osztályt? Komszomol-tag vagy? Rendben van, te leszel az agitátor a szakaszban. Megtanítod a többieket úgy harcolni, ahogyan te harcolsz. Most feküdj le... Aztán, ha a katonákkal beszélsz, Oszipov elvtárs, ritkábban használd az ilyen kifejezéseket: a mai napon, a figyelem koncentrálása, az erőfeszítések mozgósítása. Beszélj egy-

szerűen, mint otthon a testvéreiddel és az édesanyáddal beszéltél. Nekik biztosan sohasem így mondtad: „Mama, én a mai napon szeretnék megnősülni", igaz? Itt meg különösen ne cifrázd... Ha meg feltesznek neked valamilyen nehéz kérdést az amerikai izolációsokról vagy a londoni emigráns lengyel kormányról — ne akarj te Gapon lenni. Vagy fordulj a párttitkárodhoz, Rogyionov elvtárshoz, vagy a zászlóaljparancsnokhoz, s ha én itt vagyok, akkor hozzám, majd mi megmagyarázzuk. Jobb becsületesen megmondani: nem tudom, elvtársak, tisztázni fogom, aztán felelek. Ez mindig jobb, mint valami szamárságot összevissza beszélni.

A kapitány kedvelt mondásának, hogy „ne akarj Gapon lenni", az értelmét csak ő maga tudta, és még néhányan, akiknek elmondta e mondás keletkezésének történetét. Mások Szpivak hangsúlyából, és abból, hogy milyen esetben használta, találták ki, hogy azt jelenti: ne akarj okosabbnak látszani, mint amilyen vagy. Ezt a mondást Szemjon Karpovics Szergyuk járási párttitkár kedvelte, még otthon, Szpivak és Petrenko szülőföldjén. Szergyuk hosszú éveken át volt a járás párttitkára, és a németek kiűzése után ismét visszatért járásába. A dolog úgy történt, hogy a járás egyik szovhozának pártbizottsága megrovásban részesített egy öreg kommunista munkást, mert hibásan magyarázta a Véres Vasárnap* történetét. A kérdést megtárgyalták a járási pártbizottság ülésén. Kiderült, hogy a munkás politikailag iskolázatlan ember, és értelmetlenség felelősségre vonni az elméleti kérdésben elkövetett hibáért. A szovhoz párttitkára felszólalásában elmondta: „Figyelmeztettem őt: »Ne akarj Gapon pópa lenni, ne mesélj te a zubatovizmusról** sem, csak azt mondd el egyszerűen, mi történt ezen a napon Pétervárott.«" Szergyuk javaslatára visszavonták a meg-

* Gapon pópa, rendőrkém és provokátor, 1905. január 9-én — a Véres Vasárnapon — a pétervári cári palota előtt felsorakozó katonaság sortüzébe vezette a békésen felvonuló munkásokat.

** Zubatov csendőrezredes munkásszervezeteket állított fel; ezek az ún. „zubatovi szervezetek" a rendőrség támogatásával működtek. — *A ford.*

rovást. A járási titkár jóízűen nevetett, és még egyszer megkérdezte a szovhoz párttitkárát: „Hogy mondtad, ne akarj Gapon lenni?" És ettől kezdve ez lett a kedvenc mondása: „Figyelmeztettelek, ne akarj te, kérlek, Gapon lenni!"

Mintegy tizenöt agitátort gyűjtött Szpivak maga köré, és így szólt hozzájuk:

— A határhoz közeledünk, elvtársak. Nem tudom, mit éreztek ti, de nekem nyugtalan a lelkem, ha arra gondolok, hogy azok a fasiszták, akik befészkelték magukat a mi városainkba, falvainkba, megismerték humuszos földjeinket, és a mi kenyerünket, szőlőnket, cseresznyénket, szalonnánkat ették — szépen hazatérnek. A disznó hamar elfelejti a botot. Van olyan közmondás: „Nem emlékszik a disznó a botra, de emlékszik arra, hol zabált." Én nemrég érkeztem vissza a hátországból. Tudjátok-e, mi az első gondolata annak az embernek, aki téglát rak a romok helyébe? Arra gondol, hogy most olyan életet teremt, amely még jobb lesz a réginél. A legfontosabb az, hogy ez az új élet örökre szilárd legyen. Azok az emberek, akik két évet éltek a fasiszta rabságban, arra kérnek bennünket, úgy verjük meg a hitleristákat, hogy soha többé ne térhessenek vissza hozzánk, hogy soha többé ne ismétlődjék meg az a borzalom, amit ők átéltek. A mi diplomatáink megkísérlik, hogy megállapodjanak a szövetséges hatalmakkal a háború utáni világra vonatkozóan, hogy a fasizmus soha többé fel ne éledhessen. Erről lesz majd szó a békekonferencián. A mi katona-idegeinkkel nem lehet arra a békekonferenciára utazni. Amíg nálunk az ágyúk dörögnek, egyszerű a diplomácia: bekeríteni, megsemmisíteni, egy fasisztát se engedni át élve a határokon, aki pedig elmenekül, azt a határon túl kell utolérni. Most az a mi feladatunk, hogy ebben a községben valamennyi hitlerista a fűbe harapjon. A hadosztály felderítői szerint annyian gyűltek itt össze, mint bolhák a régi subában. Menekülnek, de azért sorompókat állítanak elénk, hogy visszatartsanak bennünket. Itt valamiféle védelmi állásuk van. Útkereszteződés. Sok a gépkocsijuk, s azt mondják, harckocsijaik is vannak. Hát legyenek. Ez nem a Janyicskin-tanya, ahol tíz gyújto-

gatót fogtunk el. Mindnek itt kell maradnia. Értitek? A ti zászlóaljatok nagyon fontos szakaszt kapott. Amikor a másik oldalról szorongatni fogják őket, mind erre menekül majd, és megpróbálnak áttörni. Ne engedjétek őket! Akárhogy is nyomnának, nem engedünk! Innen egy se vigye haza a csontjait épen. Erre készüljetek fel, ezt kell megmagyarázni a katonáitoknak is. Minél több egérfogót és minél nagyobb üstöt csináljunk — ez a parancs az egész hadseregben. Ma mi vagyunk az „üstösök". Ez nem nagy üst, az igaz, nem olyan, mint a Korszun-Sevcsenkovszkij-i* volt, de ebben is lehet egy kis kását főzni. Van valakinek kérdése? Hogy álltok lőszer dolgában? Van-e elég páncéltörőlövedék? A páncéltörőknek van-e elég lőszerük? Lehetséges, hogy tüzérségi segítséget is kapunk, de egyelőre a legjobb a saját erőinkre számítani. A harc heves lesz. Csak ennyit akartam mondani, agitátor elvtársak. Ezt továbbítsátok a harcosoknak. Hogy milyen szavakkal, ez már a ti dolgotok. De olyanokat válasszatok, amelyek szívhez szólnak. Most pihenhettek. Reggel találkozunk. Közben felhívom az ezred törzsét, megkérdezem, milyen új híreket közölt a rádió, és majd elmondom nektek.

Rogyionov a hatodik századba készülődött, amelyben három katona a menetelés alatt kijelentette, be akar lépni a pártba, és arra kérték őt, hogy ajánlja őket.

— Kiket akarsz felvetetni? — kérdezte tőle Szpivak.

Rogyionov megmondta a nevüket. Kettő közülük régi frontharcos volt.

— Várj egy kicsit — mondta Szpivak. — Ezeknek én is adok ajánlást. Az egyik az a Huzsmatov, akit az ezred felderítőitől helyeztek hozzánk? Aki éjjel rosszul lát? A másik meg Korobov, a könnyű géppuskás? Úgy ismerem őket, mint téged. Egy csónakban keltünk át a Dnyeperen.

Esőköpenye alatt, zseblámpája világánál, Szpivak megírta a

* Korszun-Sevcsenkovszkijnál 1944. január 24-étől február 17-éig a Szovjet Hadsereg bekerített és megsemmisített tíz német hadosztályt és brigádot, mintegy 70—80 000 embert. — *A ford.*

két ajánlást. Kitépte a lapokat a noteszából, és átadta Rogyionovnak.

— Ha te most a hatodik századba mégy, akkor én a negyedikbe megyek, Oszadcsijhoz... Rogyionov, ne dugd az orrodat oda, ahová nem kell, főként ne heveskedj. A zászlóaljparancsnoknak nincs helyettese, és valószínűleg csak akkor lesz, ha utánpótlást kapunk. Már olyan kevés a politikai munkás a harcvonalban, hogy Gorjunov őrnagy káromkodik: „Ha megsebesültök, ugyanúgy meg foglak benneteket büntetni, mintha fegyelemsértést követtetek volna el."

Petrenko kiadta az utolsó utasításokat:

— Aki elsőnek bejut a faluba, gyújtson meg egy boglya szalmát, de ne a község szélén, hanem beljebb. Ha a falu szélén égne, bennünket világítana meg. És csak egy boglyát gyújtsatok fel, több nem kell, hiába ne gyújtogassunk. Ne sokáig foglalkozzatok a zsákmánnyal. Ha raktárra bukkantok, állítsatok elébe őrt, a többiek menjenek tovább. Oszadcsij, te haladsz a jobbszárnyon, vigyázz, ne hibázz: a harmadik zászlóaljban zsákmányolt géppuskák vannak, ha meghallod a hangjukat, ne hidd, hogy német fegyverek. Az én harcálláspontom itt van. Aztán átmegyek ahhoz a magas házhoz, ott. Végeztem. — Petrenko ásított. — A századok oszolhatnak. Ha valami változás lesz a felderítés után, küldöncök útján közölni fogom.

A századparancsnokok, nehogy alakjuk kiemelkedjék a gazból, meghajolva tértek vissza századaikhoz. Egyiküknek, a negyedik század fiatal parancsnokának, Oszadcsij alhadnagynak, alighogy elindult, eszébe jutott valami; megállt, aztán sietve visszatért Petrenkóhoz, és leguggolt mellette.

— Főhadnagy elvtárs! Adjon néhány szál gyufát.

— Minek neked a gyufa? — kérdezte álmosan Petrenko.

— Hát mivel gyújtsam meg a szalmát? Maga mindig azt mondja: „Gondoljatok végig minden részletet." S eszembe jutott az az apróság, hogy nincs gyufánk, és soká tart, amíg kovával szikrát csiholunk...

— Rosszul gondoltad végig. — Petrenko oldalt fordult, most

már komolyan aludni akart. — Nyomjelző lövedékkel is meggyújthatod... Van a katonáidnak nyomjelző lövedékük?

— Igenis. Igaza van, nyomozó lövedékkel is meg lehet gyújtani. Nem jutott eszembe.

— No látod. De azért nesze, mindenesetre. — Petrenko öngyújtót vett elő a zsebéből és átadta. — Az ütközet után visszaadod... Szóval azt gondolod, te jutsz be elsőnek?

— Miért ne? Amikor szakaszparancsnok voltam, nem maradtam le, csak nem fogok a századommal szégyenben maradni, főhadnagy elvtárs?

— Jól van. Majd meglátjuk. Elmehetsz.

Oszadcsij elindult.

— Csak nem nyomozó lövedéknek hívják, hanem nyomjelzőnek — szólt utána Petrenko, és fejére húzta az esőköpenyt. — Azért hívják így, mert nyomot hagy maga után a levegőben, miközben repül. Ezt már tudnod kellene, alhadnagy... — és csendesen horkolni kezdett. Elaludt.

Szpivak Petrenkóhoz lépett, de nem keltette fel, szótlanul melléje ült.

Petrenko, egy géppisztolyos szakasz — tartaléknak —, a zászlóaljírnok: Makar Ivanovics Krapivka, akit az egész ezred arról ismert, hogy gitárkísérettel régi cigánydalokat énekelt, a távbeszélők és minden századból egy-egy küldönc a mélyedésben, a kútnál maradt. Mind aludtak, kivéve a távbeszélősöket és a géppisztolyosokat. Hajnal felé hideg lett, mintha fagyott volna. Szpivak didergett, de igyekezett ébren maradni, hogy meg ne csípje a fagy. Nem irigyelte a horkoló Petrenkót. Ha az utóbbi napok álmatlan éjszakái miatt a katonák kimerültek, akkor a zászlóaljparancsnok még inkább, mert velük együtt gyalogolta végig a kilométereket, és sok olyan gondja is volt, ami megrövidítette a harcok és menetelések közti amúgy is rövid pihenőket. Pedig a pihenésre neki is szüksége volt. Szerencséjére pillanatok alatt el tudott aludni, mit sem törődve a hideggel és egyéb kényelmetlenségekkel. Így aztán minden percet kihasznált.

A felderítők nem közöltek semmi újat. A községet erről az

oldaláról, úgy látszik, nem erősítették meg. A rakéták pukkanása és a géppuskaropogás a másik oldalról hallatszott, ahol más zászlóaljak készültek a németek elleni támadásra. Egy helyen a legelőn a felderítők üres lövészárkokra bukkantak, lehet, hogy az eső űzte ki onnan és zavarta be a házakba a németeket.

Azonban a falu szélén levő házakban, amelyeket felderítettek, ugyancsak nem találtak sem németet, sem helyi lakosokat. Drótsövény sem volt a falu előtt.

— Rendben van — mondta a nedves levegőtől és az álmosságtól rekedten Petrenko. — Rendben van, de nem egészen. Semmit sem tudtatok meg. A német nem olyan buta, hogy ne fedezné magát hátulról; ha tartani akarja ezt a helyet, valami védelmet hátul is fel kell állítania. Egy-kettő, mars vissza! Ha nem lesz időtök idejönni a támadás előtt, akkor egy ember jöjjön hozzám a jelentéssel, a többi csatlakozzék valamelyik szakaszhoz.

A felderítők távozása után Petrenko már nem feküdt le. A támadás megkezdéséig két óra volt még hátra.

— No, Pavlo Grigorjevics, mi újság otthon? — fordult Szpivakhoz. — Mesélj.

Szpivak közelebb húzódott Petrenkóhoz.

— Elolvastad a leveleket? ... Az asszonyaink otthon vannak. A kolhozban laknak. Az én feleségem a német megszállás alatt Zolotonoszába menekült a nővéréhez, ott senki sem ismerte. Hamis papírjai voltak. A tied Alma-Atában volt. Hazatért. Dolgoznak a kolhozban. Jó egészségben vannak. A srácaidat is láttam ...

— A feleségem küldött róluk fényképet — mondta Petrenko. — Nem ismertem meg őket. A kisebbiket egyáltalán nem ismertem meg. Olyan borzas, mérges.

— Ő sem ismerne meg téged. Hány éves is volt, amikor elmentél? Egyéves? Persze hogy nem ismerne meg ... Nem mérges, vidám kis fickó. Csak a fényképen vág dühös arcot ... A mi Ivanunk, az öcsém elesett ... — mondta Szpivak kis szünet után.

— Ivan? A tietek? A felesêgem írta, hogy Ivan elesett, de hogy melyik, azt nem írta meg.

— Hivatalos értesítés érkezett. Zsitomir környékén esett el... Nehéz-géppuskás szakasz parancsnoka volt. Valahogy úgy történt, hogy nagyon előre szaladtak, és a gyalogság nem jött utánuk. Csak egy katona maradt élve a szakaszából, az mondta el, hogy Ivan maga vágta az utolsó kézigránátot az aknával teli ládához. Halála után Vörös Zászló-renddel tüntették ki... Azt is megírták, hol temették el...

Szpivak elsorolta azoknak a közös ismerősöknek a nevét, akik elestek a fronton, elpusztultak a partizánosztagokban, és akiket kivégeztek a németek. Voltak közöttük kolhozparasztok, tanítók és járási funkcionáriusok. Petrenko komoran hallgatott. Felesége leveléből sok mindent tudott már.

— Vihar sepert végig a földön. Minden házban gyász... Aki életben maradt, otthon van. A mi kolhozunkban ismét Luka Gavrilovics az elnök. A járási pártbizottság első titkára Szemjon Karpovics. A végrehajtó bizottság elnöke: Fedcsenko.

A beszélgetők közelében megzördült a haraszt. Valaki lezuhant a földre, a sötétben a puska koppanását is hallották. Szpivak felugrott.

— Ki az?

— Én vagyok, kapitány elvtárs. A negyedik század küldönce, Zavalisin.

— Mit csinálsz itt?

— Elestem.

— Hogy estél el? Mentél, mendegéltél és elestél? Elaludtál talán menet közben?

— Ezek a tekergők drótot feszítettek itt ki, hogy az ördög vinné el. Beleakadtam.

— Drótot?

Zavalisin közelebb húzódott.

— Mit húzol magad után a földön? — szólt rá a parancsnok. — Hajolj csak le. Zörög a haraszt. A lábszárvédőd csavarodott le. Te meg azt mondod, drót! Micsoda katona vagy te! Rálépsz a saját lábodra... Te sem fogsz rendes halállal meg-

halni, azt már látom. Vagy agyonütnek a fronton, vagy ha hazatérsz, a feleséged fog megfojtani örömében a térdei között.

Zavalisin a földre ült, kabátja ujjával letörölte puskája zárját, aztán maga mellé fektette fegyverét, és kezdte felcsavarni a lábszárvédőjét.

— Kapitány elvtárs, a lábszárvédő, az külön ügy, de drót is volt, abban botlottam meg... Nem fojt meg az asszony, kapitány elvtárs, öreg már... Jaj, de megütöttem a térdemet, hogy a fene enné meg!

Kis ideig hallgattak.

— A németek tönkretették a járást — folytatta elbeszélését Szpivak. — A mi kolhozunkra nem lehet ráismerni. Az épületeket felgyújtották, a földet ellepte a gaz. A kolhoz felszerelését összetörték. A hét gépkocsiból csak egy ZISZ-nek a radiátorja hever a garázsban. Az istállókban csupa fiatal állat, új állatállományt kell nevelni. Hárommillió a veszteség. De a szenvedés, amit az emberek átéltek és átélnek, pénzzel fel sem mérhető...

— És most mit csinálnak? Hogy megy a munka? Bevetik a földet?

— Bevetik. Küszködnek... Azt mondják: „A Vörös Hadsereget ellátjuk kenyérrel, csak harcoljon." Ha Ukrajna dolgozni kezd, könnyebb lesz az államnak. Ott még télen is beszolgáltatták a gabonát és a krumplit a Vörös Hadsereg számára. Ahogy én láttam, Mikola, a mi kenyéradóink, a katonafeleségek, a gyerekek és a járási funkcionáriusaink olyan nehézségek közepette állítják helyre a gazdaságot, hogy bizisten, egy cseppet sincs könnyebb dolguk, mint nekünk itt a fronton... Bevetik a földet. A traktorokkal, akármilyen rosszak is, szántanak. A mi kimustrált lovainkkal dolgoznak, tehenekkel szántanak, és ásóval is megforgatják a földet. Amikor otthon voltam, már befejezték a tavasziak vetését. Megbirkóznak vele. A kapálás és az aratás persze nehezebb lesz.

— Hát nem végzünk a némettel az aratás előtt, kapitány elvtárs? — kérdezte Zavalisin.

— Az aratás előtt? Ki tudja, mikor lesz vége. Még sok do-

log vár ránk. Ukrajnát felszabadítottuk, de ezzel még nincs vége. A barlangjában kell elpusztítani a fenevadat — így jelölte meg a feladatot Sztálin elvtárs. Jobb, ha nem számítunk a gyors befejezésre, hogy ne csalódjunk... Zavalisin, te hová valósi vagy? — kérdezte egy percnyi szünet után Szpivak.

— A kurszki területre, kapitány elvtárs.

— A te faludban is voltak fasiszták?

— Voltak, a gazemberek. Azt írják hazulról, hogy kő kövön nem maradt. Mindent felfaltak, elraboltak. Kifosztották a népet. Nagyon nélkülöznek a kolhozparasztok.

— Mit gondolsz, Zavalisin, hány év alatt állítunk mindent vissza, úgy, ahogy volt?

Zavalisin elgondolkozott.

— Hogy is mondjam, kapitány elvtárs... Én tulajdonképpen nem vagyok igazi földműves. A mezőgazdaságban nem vagyok egészen jártas. Éppen tegnap igazított helyre a főhadnagy elvtárs a lóolajjal kapcsolatban. Én magam soha nem vetettem. Ács voltam a kolhozban. Apám is ács volt meg a nagyapám is, a mi családunkban hagyomány ez a mesterség... Amikor apám halálán volt, azt mondta: „Minden csomónak megbocsátok, de a fenyőcsomónak soha!" annyira megkínozták ezek egész életében. A legkárosabb csomó: a fenyőcsomó. Semelyik irányban nem simítható. Gyalulja, gyalulja az ember, és mikorra elkészül vele, fogja magát az átkozott és kitördelődzik, kiesik a lyukból... Ács vagyok, kapitány elvtárs. Nem felelhetek a brigádvezetők vagy az állattenyésztők nevében, de a magam szakmájában, megmondhatom, mennyi idő kell. Nemegyszer már jómagam is gondolkoztam ezen, amikor kezdtem hazulról a leveleket kapni, és megtudtam, mit műveltek ott a németek... Harminctól kezdve dolgoztam a kolhozban egészen negyvenegyig. Majdnem tizenkét évet. Mit csináltam ezalatt? A következőket: huszonkét házat építettem a kolhoztagoknak, három típus-tehénistállót, két disznóólat, klubot, fürdőt, négy autógarázst, malomépületet, baromfitenyésztő épületet — az apróságokat, mint például melegágy, szekéroldal, gereblye, kapanyél stb., nem is számítom. Most pedig gon-

dolkodok, kapitány elvtárs. Az a látszat, mintha sokat végeztem volna, pedig nem is dolgoztam sietve. Ismerem magam. Amikor kolhozok alakultak, harmincéves voltam. Minek is siettem volna? Előttem állt még az egész élet. Lehántom a fa kérgét, megmérem a fatörzset, aztán leülök, rágyújtok és gyönyörködöm a természetben. Télen pedig, hát akkor sem nyomtuk nagyon a gombot. A mezei munkának vége, és nekünk mestereinbereknek sincs nagy kedvünk a szekercével hadonászni. A tél felét átmulattuk, ahogy az már falun szokás; tavasz felé hozzáfogtunk a felszerelés javításához, nyáron meg építettünk. Most, ha nem pusztulok itt el, és a háborúnak hamarosan vége, akkor, kapitány elvtárs, negyvenöt éves leszek. A gyermekeim felnőttek. Most már aztán neki kell majd gyürkőzni. Nem rossz dolog a gyerekekért dolgozni, legalább ők éljenek bőségben, de még magam is szeretnék újból jól élni.

— Szóval most megnyomod a gombot?

— Okvetlenül.

— Hamarabb helyreállítjuk, mint ahogy felépítettük?

— Világos. Minta után könnyebb, kapitány elvtárs. Nem úgy van az, kapitány elvtárs, hogy én mint ács, aki nem vagyok bognár, ha soha nem csináltam dézsát, és mégis megpróbálom, akkor mondjuk egy nap alatt elkészítem az elsőt, a másodikat pedig két napig csinálom. Fordítva ha nekidurálom magam, az első egy nap alatt, a második fél nap alatt lesz kész... Úgy gondolom, kapitány elvtárs, ha lesz segítőtársam, akinek rááll az esze, és jól forgatja a szekercét, akkor kettesben három év alatt mindent úgy összeeszkábálunk, ahogy volt. A házakat és a tehénistállókat persze hamarabb is helyreállítjuk.

Szpivak sokáig tartotta megdermedt ujjai között a megsodrott cigarettát, aztán megnyálazta, megragasztotta a kiszakadt papírt.

— A romok kétféle módon hatnak az emberre. Akinek gyenge az akaratereje, az megijed tőlük. Akinek erős, az meg olyan elkeseredetten dolgozik, hogy csak úgy ropog. Elhiszem neked, Zavalisin, hogy ha te most felcserélhetnéd a puskát a sze-

kercével, minden csomóval leszámolnál!... Tudod, Mikola, kinek örültem különösen odahaza?

Szpivak a köpenye alatt rágyújtott, és tenyere közé dugta a cigarettát, hogy ne látszódjék a tüze.

— Kinek?

— A gépállomásunk igazgatójának, Petro Akimovics Romascsenkónak. Derék ember! Sokkal jobban dolgozik, mint a háború előtt. Más gépállomásokhoz képest milyen eredményeket tudott felmutatni a háború előtt? Semmilyeneket. Olyan se hús, se hal ember volt, emlékszel rá? Folyton betegeskedett, délvidékre kéredzkedett, a gyomrával volt valami baja, felearányos vizekkel gyógyítgatta magát: fél pohár ásványvíz, fél pohár vodka. Most őrülten dolgozik. Meg kell mondani, csodákat művel. Azelőtt hetven traktora volt, most darabokból összeállított száztizenhetet, és ezekből negyvenhetet más gépállomásnak adott át. Két hét alatt újjáépítette a javítóműhelyt. Nem volt nyersolaj a műhely motorjához, erre átalakította a dieselt gázgenerátoros motorrá, és most a tűzifa is jó üzemanyag... A munkásai ugyanolyanok, mint másutt: nyugdíjasok közül válogatta ki őket; lányokat és fiatal fiúkat ültetett a traktorra, de az emberei keményen dolgoznak. A szomszédos gépállomással versenyszerződést kötöttek, és már kétszer kölcsönösen ellenőrizték a végrehajtását. Vasárnapi rohammunkákat szerveztek, házat építettek a munkásoknak. Azt hiszem, tudod, hogy Romascsenko valaha kályhás volt. Eszébe jutott régi mestersége, és a rohammunkán személyesen rakott kemencéket az új házakban. Amikor meghallottam, hogy milyen jól dolgoznak a lányok a traktorokkal — az első idényben már nyolc hektárt szántottak naponta — hogy hogyan rántották ki a kolhozokat a vetéskor a kátyúból, és hogy az igazgató éjjel nem alszik, hanem a brigádokat járja, segít a motorok begyújtásánál, rendbehozza az ekéket, örömömben összevissza csókoltam, amikor találkoztam vele az utcán... De ő egy kicsit szégyelli magát a katonák előtt. Valahogy helytelenül fogja fel a hátországi munkakörét. Velünk egykorú, neki is be kellett volna vonulnia, de felmentették. Egy évig valahol a Volgán túl volt,

aztán fél évig tartalékos, egyszóval nem volt frontkatona. Amiatt volt zavarban, hogy a háború minden jel szerint a végéhez közeledik, és ő sajátkezűleg egyetlen fasisztát sem ölt meg. Azt mondtam neki: „Ide figyelj, Petro Akimovics, háborús és békés hőstettekért egyaránt Lenin-renddel tüntethetik ki az embert. Ez olyan kitüntetés, amelyről nem tudhatjuk, ki hol kapta, a fronton-e vagy a hátországban. Dolgozz, fejezd be elsőnek az aratást az egész területen, és Lenin-rendet kapsz. Azzal aztán frontkatonának érezheted magadat..." De nagyot mulattunk, amikor búcsúztatott!

— Felearányosan?

— Nem. Százszázalékosan! Azaz kilencvenhat százalékos volt a szesz. A patikában szereztük. Kocsin vitt ki az állomásra. A személyvagon helyett majdnem beszálltam egy petróleummal teli tartályvagonba...

— Hát Makszim Babeskóra emlékszel-e? — folytatta később Szpivak. — Régi, kitüntetett partizán. Jurkovkában volt a tanács elnöke. Nem lehet azt mondani, hogy valami nagyon jól dolgozott volna. Folyton vált és nősült. Sok bírálatot kapott, mert hol a pénzügyi tervet nem teljesítette, hol a húsbeszolgáltatást. Még csak közepes elnöknek sem tartották, hanem egészen maradinak. Most, mintha megtáltosodott volna. Egy partizán csapat parancsnokaként két szerelvényt kisiklatott, a németektől nagy szállítmányt zsákmányolt, az állatokat az erdőbe hajtotta. Felébredt benne a régi hős. Kinevezték egy gabonaszovhoz igazgatójává, és még otthon voltam, amikor befejezte a gabonavetést a gazdaság háború előtti egész területén. Azokkal az ökrökkel vet, amelyeket a németektől zsákmányolt. Partizánérmet kapott és egy második Vörös Zászló-rendet. Amikor a járási pártbizottságban találkoztam vele, azt mondtam neki: „Te találtad ki azt, hogy a régi érdemrend akkor fényesedik ki, ha újat akasztunk melléje?" A járásban vannak káderek, nem annyian, mint régen, de vannak. Olyanok, akik a németek idején illegálisan dolgoztak, és sokan már a frontról is visszatértek. Az „Elmunkás" kolhozban mind a három brigádvezető, mintha csak kiválogatták volna őket, hadnagy vagy fő-

hadnagy. Közkatonaként, őrmesterként vonultak be, de tisztként tértek haza. Van, akinek csak fél keze maradt, van, aki mankón jár, de vigyáznak a „márkára": egyenruhában járnak, és ha a vezetőség ülésén felelnek egy-egy kérdésre, katonásan felállnak, mindig frissen borotváltak, tiszták, jól öltözöttek. Az elnök is volt kapitány, hadirokkant. Egyszóval azt mondhatom: rendbejönnek a dolgok. Persze, még sok a rom, a hamu, de az élet már parázslik alatta...

— Minden jól van otthon, Mikola — folytatta, kis szünet után Szpivak. — Persze, mi is az, hogy minden jól van? A háború előtti állapottól még messze vagyunk. De két gépállomás már működik a járásban, a kolhozokat helyreállították... A mi „Bolsevik" kolhozunkban csak Szoloha néni szerzett magának a német megszállás alatt magántulajdont: egy lovat. Sebesült három lábú gebét talált valahol, kigyógyította, és amikor ismét megszervezték a kolhozt, megmakacsolta magát, nem akarta bekötni a kolhozbrigád istállójába. Eszébe juttattuk, hogyan élt a háború előtt, hány tonna gabonát kapott a munkaegységekre, mennyi cukrot kapott prémiumként a cukorrépa művelésért. Két zsáknál kevesebb cukor sohasem állt a kamrájában. Megsiratta a kancáját, de azért bevitte a kolhozistállóba. Most a harmadik brigádban dolgozik... Tizenkét évig éltek az emberek a háború előtt kolhozban, meggyőződhettek róla, hol jobb... Mindegyik arról álmodozik, hogy mielőbb úgy legyen, ahogy azelőtt volt. A helyzet azonban otthon mégis nagyon nehéz. Nemcsak a gazdasági nehézségekre gondolok. Nem tetszett nekem, hogy egyes funkcionáriusok egyáltalán nem értik az új helyzetet...

Nyilván csak most, amikor részletesen beszámolt az otthoni helyzetről, tisztázta Szpivak maga előtt is gondolatait. Hosszú szüneteket tartott beszéd közben. Petrenko csak ritkán tett fel egy-egy kérdést, mert érezte, hogy a kapitány magától is elmondja a legfontosabbat.

— Van, akinek nem fér a fejébe, mi történt voltaképpen. Amíg ott voltak a fasiszták, sötét éjszaka volt. Megjöttek a szovjet csapatok; megvirradt. Igaz, még csak a romok voltak

láthatók, de mégis megvirradt... A győzelemnek nagyon nagy ára van. Minden embernek éreznie kell, hogy visszatért az igazság, a törvényesség. Nagyon meggondoltan kell minden kérdést kezelni. Nem szabad megengedni, hogy valamiféle hebehurgya fráter árnyékot vessen az emberek örömére, arra az örömre, amelyet győzelmünk szerzett. Ezt sehol sem szabad megengedni, egyetlen kolhozban, egyetlen családban sem!

— Hát ilyesmi is előfordul?

— Igen. Előfordul. Már amikor visszavonultunk, féltem ettől. Arra gondoltam: egészen a Volgáig hátráltunk, nagy területet kiürítettünk, hány millió ember szenvedett a német alatt, s végül még akadhatnak okosok, akik szemrehányást tesznek nekik, miért nem menekültek el valamennyien, mind egy szálig? Vagy más ehhez hasonlót gondolnak ki... Mi el tudjuk képzelni, hogy is volt az a kiürítés, magunk is visszavonultunk: reggel szabad az út, de két óra múlva azt jelentik a felderítők: húsz kilométerre előttünk német harckocsik vannak. Sok minden megtörtént...

— Mire gondolsz, Pavlo Grigorjevics?

Szpivak sokáig nem felelt a kérdésre, erre Petrenko tovább kérdezett:

— Ki volt német rendőr nálunk a kolhozban?

— Makszim Juhno és Panász Gorbacs. Juhno elfoglalta apja egykori házát, amelyben a harmadik brigád volt, és kérelmezte a járásban, hogy adják neki a malmot. Panász Gorbacs pedig a háború elején valahol Lvov környékén töltötte büntetését lopásért, és a németekkel együtt jött vissza...

Petrenko még valamit akart kérdezni, de Szpivak nem figyelt rá, annyira belemelegedett mondanivalójába:

— Nehéz volt a nép sorsa a németek alatt, Mikola... Negyvenkét lányt és fiút hurcoltak Németországba a mi kolhozunkból... Alig merem elmondani, kiket. A te tanítványodat, Marina Kologyazsnaját is...

— Marinát is?

— Marinát, Nagya Babicsevát, Olga Zikunt és Natasa Kurepcsenkót. Ivan Saligának két gyermekét, a fiát és a lányát

vitték el. A megszállás idején egyesek még kaptak levelet a hozzátartozóiktól. A mi járásunkból valamennyien ugyanarra a vidékre, a kölni gyárakba kerültek... A kolhozparasztokat ütötték. A német parancsnok motorkerékpáron járta a földeket az őrökkel együtt, és aki nem teljesítette a normát, azt megbotozták. A botozás még nem is volt a legrosszabb. „Szabotázs" ürügye alatt az a jöttment Gorbacs vagy Juhno akárkit agyonlőhetett, és neki még csak a haja szála sem görbült meg emiatt! A járási központban, a mozi előtti téren felakasztották a „Hajnal" kolhoz brigádvezetőjét, Zincsenkót, aki annak idején részt vett a moszkvai mezőgazdasági kiállításon; kitüntetését az ingére tűzték. Egy hétig lógott éremmel a mellén az akasztófán...;

Nehéz időket éltek át az emberek. Ezt figyelembe kell venni... A mi méhészünk, az öreg Ohrim, tudod mit csinált ijedtében, amikor bejöttek a németek? Disznót vitt ajándékba a parancsnoknak. Most aztán folyton az orra alá dörgölik ezt a disznót: „Az ellenség cselédje" — mondják rá. Az öreg bevallotta nekem: „Mit csináljak, nagyon féltettem a gyerekeimet. Félelmetes a halál, ha az ember szemtől szembe látja. S amint bemegyek a járási központba, látom: a mozi előtt lógnak az akasztottak. Az én lányaim meg komszomolisták voltak, mindenki tudja, mit írtak Hitlerről a faliújságban. Levágtam a hasas disznót és elvittem. Azzal akartam megvesztegetni őket. Amikor elvittem, azt gondoltam: ma önként adom oda, de holnap úgyis elrekvirálják minden kolhozparaszt disznaját és tehenét. Végül is mindegy!" — „Nem mindegy az, Ohrim Ignatyevics — mondom neki. — Nagy különbség az. Te fejet hajtottál az ellenség előtt, mások pedig még az akasztófa előtt is büszkén állottak. De én téged mégsem büntetnélek meg szigorúan. Mint ahogy a pópa lelkigyakorlatot ró a bűnösökre, tőled azt kívánnám, hogy munkával vezekelj vétkedért. A méhészetben megmaradt tizenkét kaptár, megmentetted őket, jól tetted. Most dolgozz úgy, hogy három-négy év múlva ismét háromszáz kaptárunk legyen, mint amennyi a háború előtt volt, tonnaszámra pergessük újra a mézet, hogy nálunk minden vi-

rágozzék, fejlődjék, örvendezzék, hogy örökre elfelejtsük a fasisztákat, legyenek háromszor átkozottak, ott, ahol vannak!"...

— Komoly kérdés ez, Mikola, tisztázni minden embert, hogyan viselkedett a hitleristák uralma idején — folytatta Szpivak. — Én ezzel kezdeném, ha most valamely felszabadított kolhozba küldenének munkára. Akadtak olyanok, akik szívesen vállalták a felajánlott állást, egyeseket viszont megválasztottak. Tudod, ki volt nálunk a konyhakertészetben brigádvezető a németek idején? Miron Makovec, aki valaha minőségi ellenőrként dolgozott. A kolhozparasztok maguk választották meg. Nem akarta elvállalni, sokáig visszautasította, de rábeszélték. „Ha te nem vállalod, Miron Fomics, akkor valaki másnak kell elvállalnia, mindegy, akkor inkább te legyél. Ne légy rossz hozzánk, és mi is igyekezni fogunk, hogy ne legyen bajod miattunk." Persze, kényszerből dolgozott. Ha nem teljesítettek valamit határidőre, ezer rubel büntetést szabtak a brigádvezetőre, mert ő volt felelős az egész brigádért. Parancsot kapott és teljesítette. De nem gyötörte az embereket. Ugyanúgy, mint a kolhozban, mindenkinek olyan munkát juttatott, amelyet el tudott végezni, a betegeket felmentette, a szoptatós anyákat az otthonuk közelébe osztotta munkába. A földalatti szervezet tagjai közül ugyan senkivel sem volt kapcsolata, senki sem ismerte, nem mondta neki senki, hogy mit tegyen, és az öreg most sem dicsekszik olyasmivel, amit nem csinált, de úgy viselkedett, mintha részt vett volna a partizánmozgalomban. A mi röplapjainkat a brigádjában nyíltan olvasták, a vöröskatonák családját a közösből segítették. De a „közösség" igazgatója, Tyimoha Kozinszkij...

— Kozinszkij igazgató volt? A mi állattenyésztőnk?

— Az bizony. Gazembernek bizonyult. Szívből szolgálta a németeket, nem kényszerből. Ostobák voltunk, annak idején még azt sem tudakoltuk meg az Andrukovszkij-szovhozban, hogy miféle alak tulajdonképpen, és miért távozott onnan.

— Hol van most? Elmenekült a németekkel?

— Nem. Sztyepanovkában elfogták valamennyit: őt, Juhnót és Panász Gorbacsot...

Petrenko háta mögött a távbeszélős forgolódni kezdett a földön, és a tenyerével tölcsért formálva, tompa hangon beszélt a kagylóba:

— Itt Rezeda... Nem hallom... Akácfa? Itt Rezeda. Hallom. Minek fújsz bele, talán forró? Rezeda, halló!... Te magad alszol, te süketfajd... Semmi különös. Csend van. Egy kicsit kelepelnek... Nem, a ti oldalatokon.

Petrenko feléje fordult:

— Mi újság? Nem engem keresnek?... Tudd meg, ott van-e a negyvenhetes.

— Azt ígérte, hogy átdob ide néhány ágyút Szolovjevtől.

— Ez bizony nem árthat. Szolovjevet nem fogják harckocsival támadni az árkokon keresztül. De errefelé megpróbálkozhatnak áttörni.

— Akácfa, hívd a negyvenhetest... Akácfa? Itt Rezeda. Akácfa! A negyvenhetest kérem... Nincs ott, főhadnagy elvtárs — mondta a távbeszélős. — A jobb szomszédjához ment. A negyvenötös ott van.

— A törzsparancsnok? Add csak ide.

Petrenko hátra sem fordult, úgy vette át vállán keresztül a kagylót.

— Igen, hallom... Igen... Semmi újság, negyvenötös elvtárs. Csend van és sötétség. Világítanak, de nem nekünk... A központ mögött... Látom a szélmalmot... Pontosan a megjelolt helyen. Most a nagy ház felé haladunk. Az út az enyém... Nem, egész idő alatt itt voltam... Azt szerettem volna tudni... Igen, igen... Itt lesznek virradatkor? Jó.. Azt mondta, hogy virradatkor jönnek — jegyezte meg Petrenko, és átadta a távbeszélősnek a kagylót — Piszarev, ne aludj a készüléken. Miért nem felelsz az Akácfának?

— Én nem alszom, főhadnagy elvtárs, Nyezsevenko alszik a törzsnél. Vagy rosszul hall. Janyicskin előtt egy beomlott lövészárok maga alá temette, lehet, hogy akkor fél fülére megsiketült. Hússzor kiabált neki az ember, ő meg csak a kagylóba fúj, mintha forró tea lenne.

— Mesélj tovább, Pavlo Grigorjevics.

— Szóval, ha én most kolhozelnök lennék — folytatta Szpivak — így gondolkoznék: a kolhoztagok az én embereim, velük kell dolgoznom. Kolhozgyűlésen tisztáznám minden kolhoztag ügyét. Mi nem voltunk otthon, nem tudunk, nem láttunk semmit. De a nép fékezhetetlenül gyűlöli az árulókat. Nem bújtatnak senkit, még testvér testvérnek sem bocsát meg. De azt sem engedném meg, hogy egyesek a zavarosban halászva, most régi személyes bosszújukat elégítsék ki. Mert nincs súlyosabb vád, mint az, hogy „német cseléd voltál"! Magam ellenőrizném az ilyesmit. Az én kolhozomnak én vagyok az elnöke, a feje, az atyja. Biztos vagyok benne, még jobban menne a vetés, a kapálás és az aratás... De az olyan gyász-funkcionáriusokat, mint az a Prokopcsuk, aki ellátogatott a mi kolhozunkba, elkergetném. Fontos munkák idején ilyen alakokat küldeni a kolhozba, ugyanolyan, mintha lódoktort neveznének ki főseb̈észnek egy súlyos sebesültekkel teli kórházba...

— Pavlo Grigorjevics, úgy beszélsz, mintha veled együtt otthon lettem volna, és minden részletkérdést ismernék — jegyezte meg Petrenko. — Miféle Prokopcsukról beszélsz? Mikor jött hozzánk? Miért szidod?

— Hogy kicsoda Prokopcsuk? Egyedülálló jelenség az egész járásban. Vaszka Prokopcsuk, a járási fogyasztási szövetkezet elnöke. Azzal küldték hozzánk, hogy segítsen a tavaszi vetésnél. Nem a háború előtt, hanem most, a felszabadulás után. Nem ismered ezt a szájhőst? Azért, mert akadt egy szajha is a faluban, most már minden asszonyt annak nevez, és ordítozik velük: „Ti valamennyien a fritzekkel háltatok!" Önmagáról pedig így beszél a katonák feleségeinek: „Engem azért mentettek fel, mert pótolhatatlan vagyok." Az asszonyok meg így feleltek: „Hát a mieink pótolhatók? A mi férjeink rosszabb fajta emberek? Emiatt kerültek a frontra?"... Mit is mondjak el még róla? Azt, hogy úgy akarta a németektől származó zsákmányt összeszedni, hogy követelte Tyiska apótól, adja neki oda a német nadrágját. Tyiska apót ismered, több se kellett neki. „Na végre, te is találtál hadizsákmányt: egy nadrágot! Talán a papucsomat is elkobzod, mint hadizsákmányt, mert

azt román bőrből csináltam?" Hallottál már ilyet, az a marha erre veszekedni kezdett az öreggel valami rongy miatt. A hitleristák levágták a tehenét, felgyújtották a házát, mindenét elrabolták, nincs mit felvennie, ő pedig szidja az öreget: „Úgy látszik, megtetszett neked a német egyenruha. Még a cári sast is kitűzhetnéd a sapkádra!" Az öreg meg így: „Magad tűznéd ki oda, ahová..."

— Elég, értem már — legyintett Petrenko.

— Ha meg érted, akkor miért vagy kíváncsi a részletekre?...

A sötétben valahol felébredt egy pacsirta és trillázni kezdett. A közelből egy másik válaszolt neki. Az égbolt fekete volt, még keletről sem pirkadt, de a kora hajnal madarai már készülődtek, hogy méltóképpen fogadják a napfelkeltét. Sem Szpivak, sem Petrenko nem mozdult, az órájukat sem nézték meg. Nem az első éjszakát töltötték álmatlanul a sztyeppen, és régen megtanulták, hogyan állapítsák meg az időt a csillagok állásából, a harmatból, a levegő frisseségéből és a madarak hangjából. Még nagyon messze volt, de lassan mégis közeledett a hajnal. Vajon honnan tudja a pacsirta a hajnal közeledését? Szintén a csillagokból? Vagy olyasmit is meghall, amit emberi fül nem hallhat meg: madarak csicsergését valahol messze keleten, ahol a nap már felkelt?...

— Hát én így kezdeném, Mikola Iljics, ha hirtelen, valami csoda folytán, akarva-akaratlan, innen, ebből az árokból egy kolhozba repülnék. Az emberekkel kezdeném. Az ökrök és a tehenek maguk nem szántanak, az ember vezeti őket. Ha az ember szívvel, akarattal, jókedvvel dolgozik, kétszer annyit végez... Igaz? De a mi elnökünk, Luka Gavrilovics nem sok jelentőséget tulajdonít ezeknek a kérdéseknek. Így gondolkodik: „A jó munkás, az jó munkás. Az én dolgom, hogy vessek, ebből ítélnek meg." Egykedvű ember. A háború semmit sem változtatott rajta, lepergett róla, mint libáról a víz. De minek beszéljek róla, jómagad is eléggé ismered őt. Amikor vele együtt dolgoztam, és én voltam a párttitkár, néha arra sem tudtam rábírni, hogy az újságot elolvassa. „Hát te mire való vagy,

miért kapod a munkaegységet? — így támadt rám. — Köteles vagy elolvasni és elmondani nekem a legfontosabbakat." Egyébként régi elnök, jó gazda. Ha valamit el kell adni vagy venni kell, tíz spekuláns sem csapja be, ha szántanak, három kilométerről észreveszi, hol hagytak ki egy darabkát, tudja, hol, mit kell vetni, hogyan kell aratni, ezt nála jobban senki sem tudja, ezzel foglalkozott egész életében. De csak ehhez ért. Mekkora istállónk volt, mégis minden borjút és csikót név szerint ismert, tudta, melyiknek melyik volt az anyja, az apja, sőt azt is, hogy hányadikán született, mikor volt hasmenése. De a gyerekekről ne is kérdezd. Egy alkalommal a mi úttörőink elmentek hozzá, kérték, vigye őket a kocsiján a járási úttörő találkozóra. Ő meg azt mondta nekik: „Mit akartok tőlem? Hisz ti a szomszéd »Erő« kolhozból vagytok! Van négy teherautótok, utazzatok a saját kocsijaitokon." A gyerekek meg így feleltek: „De Luka bácsi, mi nem az »Erő«-ből vagyunk, hanem a maga kolhozából, a »Bolsevik«-ből." Odahívtak engem, hogy tanúskodjam mellettük. Ki is nevettem akkor az elnököt! „Kevesebb úttörőnk van, mint ahány borjúnk, és te, Luka, mégsem ismered őket! Pedig ők a te leendő sztahanovistáid, traktorosaid és brigádvezetőid. Borjú-párti elhajló vagy!" Ilyen is maradt. Meghízott, pocakot eresztett. Ha volna mellette valaki, aki állandóan biztatná, talán öregkorára helyrebillenne az esze. Képzeld el, a volt német rendőr, Juhno feleségét nevezte ki a traktoros brigád szakácsnőjévé. „Hát aztán? — mondta. — A háború előtt is öt évet szakácskodott. Még a német tiszteknek is főzött, azok sem panaszkodtak rá." De Motyka Perejaszlova, akit Juhno korbáccsal vert, ugyanabban a brigádban a vetőmaggal teli zsákokat cipeli... Marko Nyedosztupról azt mesélik, hogy a németek alatt bőrkikészítő üzemet létesített társas alapon Juhnóval, és a megszállás idején új házat építtetett magának. Most pedig segédkönyvelő a kolhozban. Luka Gavrilovics azonban a füle botját sem mozgatja, ha hallja, amit erről a Nyedosztupról beszélnek. Az emberek azt mondják: „Undorodom a vezetőségbe menni, nem akarom azt a disznópofájú Nyedosztupot látni. Kitől harácsolt? Tőlünk,

bennünket taszított nyomorba...” Amint látod, ha az ember nem foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, akkor egészen biztosan hibát követ el mindkét irányban: van, akit alaptalanul megvádol, vagy pedig eltűri, hogy egy gazember szárazon megússza, és egyet fordítva a köpönyegén, vörösnek mutassa magát! Igaz, ez nem könnyű feladat. Persze, a borjakat és csikókat számon tartani egyszerűbb. Ez az, ami nem tetszik nekem a mi Lukánkban. A németek után, a harcok után, és azután, hogy a nép átélte a szörnyűséges időket, ez az ember visszatért a kolhozába, és úgy dolgozik, mintha mi sem történt volna, csak éppen tíz percre távozott volna a kolhozirodából a vécére. Az ördög vigye el, de összefagytam, Mikola! — Szpivak összerázkódott. — Csontig fagy az ember. Talán valahol hó is esett.

Esőköpenye alatt hátranyúlt, kitapogatta a kulacsát, előrecsúsztatta a derékszíján és meglötyögtette.

— Melegedjünk?

Petrenkót nem érdekelte a folyadék lötyögése barátjának kulacsában. Harc előtt soha nem ivott.

— Nem kell. De te csak igyál.

— Jól van no, majd később iszunk. Napfelkeltekor még hidegebb lesz...

Szpivak egy percig kezében tartotta a kulacsot, aztán mégis lecsavarta a pohárnak használt, csavarmenetes fejét, megtöltötte és kiitta.

— Így ni!... Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra... Igen, Mikola, most nehéz a helyzet — folytatta Szpivak. — Találkozik az ember valamelyik régi ismerősével, Fedottal vagy Malaskával, elbeszélget vele, és észreveszi, hogy már nem az, aki volt. És elgondolja: „Mennyi mérget csöpögtettek belétek, kedves barátaim, amíg mi nem voltunk otthon!” A gyerekek két évig nem jártak iskolába, az emberek nem olvastak szovjet újságot, és mindenféle dajkamesékkel tömték őket a földről, meg az „új rend”-ről. Másrészt, tudod, mi mindent láttak ők, amit mi a fronton nem is láttunk? Zavalisin, nem alszol?

— Nem, kapitány elvtárs!

— Neked, Zavalisin, igazad van a magad szempontjából. A te lelked egyszerű katonalélek. Három évet töltöttél becsületesen harcokban. Ha leveted a katonaköpenyt, ismét sztahanovista leszel. De otthon, azok után, amit átéltek, meg kell találni az emberek szívéhez vezető utat...

— Más dolog volt lelkesíteni az embert, amikor körülötte minden virágzott, örvendezett, magtárai színig voltak gabonával, és gyermekei semmiben sem szenvedtek hiányt, elégedettségben nőttek fel. Akkor a kombájnok és traktorok elvégezték helyettünk az agitáció felét. De most lehet, hogy az a sztahanovista asszony elvesztette a férjét és a fiát, a lánya Németországban van, és ő maga a háború alatt tíz évet öregedett... Hol vannak azok a tonnák és milliók, amelyek segítettek nekünk? Újból meg kell szerezni őket... Emlékszel, Mikola, hogyan dolgoztunk mi a harmincas években? A faluban voltak kommunisták: volt, aki a szövetkezetben dolgozott, volt, aki a postán, más meg a saját gazdaságában tevékenykedett. A párt azt mondta: lépjetek be a kolhozba, és vigyétek magatokkal a népet. Nem emlékszem, hogy három év alatt akár egyszer is teljesen kialudtam volna magam, mikor feküdtem le éjjel három előtt. Értekezlet, gyűlés, agitáció, előadás. Kapott az ember egy körzetet, brigádot vagy száz parasztportát, és felelnie kellett érte a párttagsági könyvével. Megtörtént, hogy mielőtt elindult volna az ember népnevelő útjára, tízszer is megrágta magában: mit is felelek majd erre a kérdésre, ha feltennék, és mit felelek a másikra? Egész éjszakákon át tanulmányoztam az újságot és Sztálin elvtárs beszédeit. De aztán ismertem is a száz portámat, mint a saját családomat, hiszen mindegyiküknél húszszor voltam, ott ebédeltem, teáztam, és néha csak azért tértem be hozzájuk, hogy a gyerekeiket dajkáljam. Azt is tudtam, hogy miért rágja éjjel-nappal Manyka Petruseva a Mikitája fülét, és miért nem engedi, hogy belépjen a kolhozba: mert őket az első brigádba osztanák be, de az első brigádban van Nagyka Szkibina is, akinek Mikita a házassága előtt két évig udvarolt. Csak azt kellett elintézni, hogy ne az első brigádba, hanem a másodikba kerüljenek. Komolyan és sokat foglalkoz-

tunk a néppel. A helyzet kényszerített rá. Az volt a kezdet! Mindez előttünk volt még: a kombájn, a kolhoz-gyümölcsös, a színház és a milliós jövedelem. Az emberek elé kellett varázsolni a mi álmainkat, és meggyőzni őket arról, hogy minden úgy lesz, ahogy mi mondjuk, ha elindulunk a kolhozok útján. Később, igaz, könnyebben ment a munka, mert az élet bebizonyította, hogy a bolsevikok meg tudják valósítani elgondolásaikat... De vannak még egyesek, akik nem feledkeztek meg a háború előtti gazdaságról. Szemjon Karpovics Szergyuk is csak egyszer volt a felszabadulás óta a mi kolhozunkban. Az emberek azt várják, hogy a járási párttitkár vagy a végrehajtó bizottság elnöke, a szovjet hatalom vezetői jöjjenek el hozzájuk, és őszintén beszéljenek velük arról, ami fáj. De ők Vaszka Prokopcsukot küldik, akire én itt még azt sem bíznám, hogy felolvassa a katonák előtt a hadosztály újságját. Az a csibész még az írott szót is meghamisítja. Közbe mond valamit a saját fejéből, mintha olvasná, például „Segíts bajtársadnak a harcban" helyett ezt: „Meneküljön, ki hogyan tud!"

— És miért nem jön a járási párttitkár a kolhozunkba? — kérdezte Petrenko.

— Biztosan azt gondolja, úgy van minden, mint régen: ez a kolhoz élenjáró, az elnöke tapasztalt ember, majd megbirkózik... De őszintén szólva, Szemjon Karpovics azelőtt sem nagyon szeretett utazgatni. Megvan a munkastílusa, diszpécseri stílus: felhívni, összeszidni, megadni az irányvonalat — az íróasztal mellől. Jobban szerette a telefont, mint a gépkocsit. De hát akkor volt, akire számíthatott. Most pedig személyautójuk sincs, valami rugó nélküli román szekéren jár, ezt is ketten használják, ő meg a járási végrehajtó bizottság elnöke, Fedcsenko. De most olyan a helyzet, hogy én a közlekedési eszközök hiánya ellenére leszerelném mindazokat a telefonokat, amelyek még itt-ott megmaradtak a falusi tanácsokban, és a mocsárba hajítanám őket, hogy csak élő kapcsolatot tartsanak fenn a kolhozokkal, s ezt a kapcsolatot semmivel se pótolhassák... De vajon mit csinálnak a mi németjeink? — Szpivak feltérdelt, és a falu irányába kémlelt. — Az ember nem hall és

nem lát semmit. Csak tán nem pucoltak meg? Nem, a másik oldalon lövöldöznek. Talán nincsenek is olyan sokan, mint ahogyan a felderítők jelentették?

— Menjünk, tudjuk meg — mondta Petrenko. — Ez a csend nekem nem nagyon tetszik, Pavlo Grigorjevics.

— Nekem sem — felelt Szpivak.

Szpivak az órájára nézett. A tüzérségi előkészítésig még húsz perc volt hátra. A támadást az ezred és a hadosztály tüzérségének kellett megkezdenie. Hallgattak egy ideig; az egyik azon gondolkozott, amit még el akart mondani, a másik a hallottakon. Zavalisin a könyökére támaszkodva feküdt mellettük.

— Ellátogat még hozzánk a kolhozba a te mezőgazdasági osztályvezetőd, Vaszil Petrovics Nyikitcsenko is — folytatta Szpivak.

— Nyikitcsenko? Hazajött? Nem volt katona?

— Hazatért. Együtt jött Szergyukkal, a párttitkárral. Gyakran jár a kolhozba, hetenként kétszer-háromszor. Prokopcsuk csak ideiglenesen volt nálunk, mint a járási pártbizottság megbízottja, a vetési kampányt kellett előkészítenie, de Nyikitcsenko állandóan foglalkozik velünk. Őt nevezték ki az agitációs csoport vezetőjévé az alekszejevi körzetben. De a hangulata nem olyan, mint a jó agitátoré. Mikor visszatért a menekülésből, és meglátta, hogy mennyire tönkretették a németek a járást — az istállókat lerombolták, az állatokat elhajtották, a vetésforgót megzavarták — annyira inába szállt a bátorsága, hogy még most sem tudott magához térni. Jár-kel, és minden gránáttölcsér láttára sóhajtozik. Ötszáz tehén számára volt itt istálló — jut eszébe — vízvezetékkel, villamos fejőberendezéssel!... Emitt meg erőmű állott, őt kolhozt látott el árammal! Ott meg állatorvosi rendelő!... „Mikor állítjuk mindezt helyre?" Jár-kel, nyafog, mintha mindez tegnap még épségben lett volna, s persze, ez a rossz hangulata néha ráragad a kolhozparasztokra is. Kissé hasonlít a természete a mi kolhozelnökünkéhez. Annak a csikó és a borjú az élete, emennek meg a terv és a kimutatás. Az ő számára is egyforma minden ember. Egész napot tölthet a kolhoz vezetőségében, hogy kiszámítsa a

kapásnövények vetési tervének teljesítését, nyögve fog számolni, két bikát eloszt három brigád között, de eszébe sem jut megkérdezni, kapnak-e a katonák feleségei segélyt, mivel, hogyan segíti őket a kolhoz, írnak-e haza a katonák a frontról, és ha írnak, mit írnak. Ha pedig előadásba kezd a tavaszi vetésről, akkor beszél a keresztboronálásról, a sarkok felszántásáról, a talajegyengető boronáról, a vízimadarakról — mindarról, amit a kolhozparasztok úgyis tudnak, s csak amikor már elszéledt a nép, akkor kap észbe: „Elfelejtettem megmondani a hírt, hogy csapataink felszabadították Odesszát!..." Ezt a Nyikitcsenkót még abból az időből ismerem, amikor a „Kalapács" kolhoz sejtjének titkára volt, a politikai osztály értekezletein találkoztam vele. Ha ő tartotta a beszámolót, olyan unalmasan beszélt, hogy az embernek mindentől elment a kedve: „Tervbe vettem, hogy ma nyolc kolhoztagot látogatok meg a lakásán. A tervemet túlteljesítettem: kilencet látogattam meg, és eggyel az utcán beszélgettem." A politikai osztály vezetője megkérdezte tőle: „Miről beszélgettél vele?" — „Úgy általában: a párizsi kommünről, a lószerszám megjavításáról..." — gyorstalpaló suszter! Én pedig, Mikola Iljics, nem szeretem a gyorstalpalókat, azokat, akik az utcán ernyő alatt ülnek, és ott helyben, a lábon megtalpalják a csizmát. Nekem egyszer Poltavában az egyik ilyen kutyafajzat megjavította a csizmámat. Két utcasarkot se mentem tovább, amikor elöl kibújtak a lábujjaim. Elvágta a csizmám elejét. Lehet, hogy egy kicsit vaksi volt az istenadta. Egészen új, finom csizmámat tette tönkre. Azóta félek tőlük...

Jó munkaerő a járásban a másodtitkár. Új ember, nemrég küldték hozzánk. A neve: Sztarodub Ivan Iljics. Magas termetű, fekete, örmény típus. Csak egyszer láttam a járási pártbizottságban, de nagyon sok jót hallottam róla. Mesélték, hogy amint megérkezik a kolhozba, egyenesen valamelyik öregaszszonyhoz megy, vagy az állattenyésztési farmra, vagy a sztyeppre, a brigádba, és csak utoljára, estefelé megy el a kolhoz vezetőségébe. Egyedül járkál, nem kell neki kísérő, hogy senki se zavarja őt, és jobban tudjon tájékozódni. Amikor elő-

ször volt a „Hajnal" kolhozban, mesélik róla, kísérőként csatlakozott hozzá a gondnok, és mint új embernek, elmondta neki, hol tartják a vetőmagot, mit zsákmányoltak a németektől, hány sebesült lovat gyógyítottak meg, hány német szekeret javítottak meg, és meg is hívta ebédre a lakására. De Sztarodub nem oda ment, ahová a gondnok hívta, hanem folytatta a maga útját. Betért egy öregasszonyhoz, akinek öt fia van a fronton, férjét a németek mint partizánt felakasztották, a háza pedig, amelyet felgyújtottak, félig még romokban állt. A tető fele hiányzott, becsurgott a víz, a földön tócsa, tüzelője az öregasszonynak nincs, nedves, hideg a szoba. Sztarodub azonnyomban kényszerítette kísérőjét, hogy önmaga javítsa meg a tetőt. „Minek jár a sarkamban, gondnok elvtárs, kár rám pazarolnia az idejét. Megtalálom én magam is a magtárakat meg az istállókat. Maradjon itt, javítsa ki az asszony házának a tetejét." „Küldök holnap tetőfedőket." „Nem kell — mondja Sztarodub — az soká tartana. Ha fél év alatt nem volt ideje, hogy küldjön, akkor magának ehhez még további fél év kellene. Csak javítsa meg maga." Nem kiabált, azt mondják, nem káromkodott, de úgy nézett a gondnokra, és olyan fejmosást adott neki ezért, mert nem törődik a frontkatonák családjával, hogy az egy szempillantás alatt a tetőn termett. Egy brigádvezető lentről adogatta a zsúpot, a gondnok meg fent javította a tetőt. És tüzelőt is hoztak az öregasszonynak. Nagy riadalmat keltett ez az eset az emberek között. Azt hitték, hogy eldicsekedhetnek sikereikkel, megvendégelhetik a másodtitkárt, elüldögélhetnek, elbeszélgethethetnek vele, ő pedig az erdőbe kergette őket fáért, fel a háztetőre... Mindössze két hónapja dolgozik nálunk, de azokban a falvakban, amelyekben megfordult, az emberek apraja-nagyja ismeri már. Megosztották egymás között a titkárral a területet, úgyhogy Sztarodub többnyire a folyón túli falvakban és Szengilejevkában fordul meg.

— Mondd csak, Pavlo Grigorjevics, beszéltél a párttitkárral minderről, amit nekem elmondtál? — kérdezte Petrenko.

— Részletesen nem beszélhettem vele. Háromszor is benéztem a járási pártbizottságra, mindig sokan voltak nála, és nem

akartam mások előtt bemenni hozzá. Elutazásom előtt pedig Romascsenko hívott meg...:

— A rendjelet öblítettétek le, amit majd adnak neki?

— Igen, ottragadtam egy kicsit. Rosszul számítottam ki az időmet, éppen másodszor csengettek, amikor... Megmondom egészen őszintén, Mikola — folytatta Szpivak — jólesett, hogy a régi embereket találtam otthon. Gondosan ügyeltek a régi káderekre: Fedcsenko megmaradt a végrehajtó bizottságban, Szemjon Karpovics a járási pártbizottságban, Nyikitcsenko a mezőgazdasági osztályon. Ezek az emberek jól ismerik a járást, nekik nem kellett három hónap ahhoz, hogy megismerkedjenek a folyó ügyekkel. A járás egyetlen napig sem volt szovjethatalom nélkül a németek után... Tudod, hogyan jöttek vissza? Együtt a hadsereggel, közvetlenül a harcok után. Egész szekérkaravánnal jöttek. A Krasznaja-tanyán segítettek a műszakiaknak: hidakat javítottak, átkelőhelyeket építettek. Romascsenko pedig harckocsin jött be a gépállomásra... A kocsis is a régi a járási végrehajtó bizottságban, a Bucik bácsi, a pártbizottságban a gépírónő sem változott, Nyina Ignatyevna, még az írógép is a régi, az r betű helyett a 6-ost üti le, így: „P6otokol". Jól van ez így, semmit sem lehet kifogásolni. De hogy egyesek még mindig a régi módon dolgoznak, az már nem jó... Ha régebben a járási párttitkár nem mutatkozott valamely kolhozban két-három hónapig, az nem volt baj, mert ott volt a pártszervezet, és a mintegy húszfőnyi aktíva. De most hol vannak az aktivisták? A mi kolhozunkban két párttag van. A többi harcol. A falu színe-java katona. Egy fejnek tíz helyett kell gondolkodnia... Elvetni elvetik a magot, sőt talán még túl is teljesítik a vetési tervet. De sokféleképpen lehet vetni. Lehet úgy, hogy nyolc mázsát takarítanak be, de betakaríthatnak tizenhatot és tizennyolcat is egy hektárról. Az egyik kolhoz idejében fejezi be a vetést, a másik pedig az aratásig is elhúzza. Ez a kolhoz már az első évtől kezdve mind a négy lábára sántítani fog. A mienk nem marad le. A mi Luka Gavrilovicsunk olyan gazda, hogy minden helyzetből talál kiutat. A hátaslovait is befogatja az ekébe, gyalog jár a brigádokba, és

olyan készüléket gondol ki, amellyel a régi kerekes traktor húsz boronát húz maga után, úgy mint a dieseltraktor. De tudod-e, hogy egyes kolhozokban most milyen elnökök vannak? „Kiemelt" emberek. Sem a politikához, sem a gazdasághoz nem értenek még úgy, ahogy kell. Lépten-nyomon segítségre szorulnak... Különbözőképpen lehet a gazdaságot vezetni, Mikola. Lehet tíz év alatt elérni a háború előtti színvonalat, de lehet három év alatt is, úgy, ahogy Zavalisin akarja felépíteni a tehénistállókat.

— Tudod mit, Pavlo Grigorjevics — mondta Petrenko — írj Szemjon Karpovicsnak. Nem lehet azt megtenni, hogy ott voltál, és elutaztál anélkül, hogy beszéltél volna vele. Nem nekem kell téged erre tanítani, te pártmunkás vagy... Szakíts magadnak időt, és írd le mindazt, amit nekem elmondtál... Ha akarod, írjunk együtt. Mit szólsz hozzá?

Szpivak elgondolkozott.

— Jó, írjunk együtt... De hogy is írjam? Papíron nem tudom úgy elmondani, mint szóban. Az ember levélben nem használhat akármilyen kifejezést. Vagy talán nem is kell káromkodni? Ő küldött a kolhozból pártiskolára, ő nevelt embert belőlem, ő javasolt a járási pártbizottságba is. Az első tanítóm volt, a keresztapám. Két éven át volt szigorú megrovásom, amelyet tőle kaptam elhajlásért... Emlékszel, ki akartuk cserélni lovainkat a „Világítótorony" kolhoz lovaival, hogy gyökerestül kitépjük a kolhoztagokból a magántulajdoni érzéseket, hogy ne szaladjanak naponta hússzor a földekről az istállóba, megsimogatni az egykori kancájukat. Elvittük a lovakat a Szélesárokba, ahol a cserének meg kellett volna történnie, s ott majdnem véres verekedés keletkezett. Még az a szerencse, hogy Szemjon Karpovics idejében szétkergette a vásárunkat. Azt is szerettem benne, hogy az üléseken soha nem beszélt sokat, nem kínozta az embereket reggelig, hanem két szóval döntötte el a kérdéseket. Nem buta ember az öreg, csak egy kicsit nehézkes...

— Ez igaz — mondta Petrenko — nehézkes, s ez a baj.

— Hát jól van, írjunk neki — Szpivaknak tetszett ez a gon-

dolat. — Hadd legyen ez egy elvtársi levél a frontról, haza, a földieknek. Valahogy így írjuk: „A mi járásunk nem nagy, Szemjon Karpovics, semmi különös nevezetessége nincs, amikor felszabadították, Moszkvában nem adtak sortüzet, mi, frontkatonák mégis szeretnénk, ha a mi járásunk az élen járna." Jó lesz? „Hiszen a miénk a járásunk, a mi otthonunk... Arról álmodozunk, hogy ha hazamegyünk, fehér kaláccsal várnak bennünket. Senkinek a lelke nem vágyódik úgy felszántott földek és virágzó kertek után, mint a katonáé." Igaz-e, Zavalisin?

Zavalisin nem aludt, figyelmesen hallgatta a kapitány és a zászlóaljparancsnok beszélgetését.

— Igaz, kapitány elvtárs. A katona lelke nincs kőből...

Szpivak ismét az órájára nézett.

— Pontosan nulla óra nulla perc. Most kezdődik.

Még be sem fejezte a mondatot, már felvillantak a község másik oldalán az első lövedékek, amelyeket a túlsó oldalról lőttek ki, ahonnan az ezred fő erejének kellett támadnia. A hang néhány másodperccel lemaradt a robbanástól. Még csend volt. A lövedékek robbanását mint távoli, hangtalan, gyors villámcsapások fellobbanását látták. A fejük felett a szürke égen még énekeltek a pacsirták, a faluvégi kertekből a fülemülék trillázása hallatszott. Aztán zengés, harsogás támadt. A lövedékek nagyon távol értek földet. A nagy távolság miatt az egyes robbanásokat nem lehetett megkülönböztetni, zajuk állandó dörgéssé olvadt egybe.

Szpivak, Petrenko és Zavalisin egyszerre ugrottak talpra.

— Befejeztük — mondta Szpivak. — Majd később megbeszéljük. Persze, megírjuk a levelet. Feltétlenül megírjuk.

Dobrovolszkij hadnagy, a géppisztolyos szakasz parancsnoka, felébredt, és támolyogva, mint egy részeg, felállt. Végigsimította borotvált, harmattól nedves koponyáját, és álmosan, azt sem tudva, mi történik körülötte, megkérdezte:

— A németek? Hová lőnek? A harmadik zászlóaljra?

— Miféle németek? — jegyezte meg Petrenko. — Tüzérségi előkészítés... Vegye fel a sapkáját, nehogy letiporják.

Krapivka írnok, fejét fel sem emelve, hátáról az oldalára fordult, és rekedtes baritonján álmában mormogta: „Hajnalban ne keltsd fel a lányt...” A távbeszélős a készüléknél izgettmozgott; elzsibbadt lábát kinyújtotta, a másikat összehúzta, kényelmesebben a könyökére támaszkodott, és monoton hangon ismételte a kagylóba: „Akácfa, Akácfa, guten Morgen! Itt Rezeda! Rezeda! Rezeda! Ellenőrizzük a vonalat. Vonal ellenőrzés! Te süket ördög!...”

Pontosan tizenöt percig, ahogy a parancs előírta, villámlott, dörgött és zúgott a tüzérség pergőtüze a község másik oldalán, a német állások vonalán. A németek nem feleltek. Tizenöt perc után, amikor a tüzérségi előkészítés véget ért, megszólalt az első német ágyú a községből. A lövedék messze a látóhatáron túl robbant. A németek az ütegeket lőtték. Ugyanekkor arról az oldalról, ahol felrobbant a német lövedék, három rakéta szökött magasan az égre, és meredek ívben a sztyepp fölé repülve, sok ezer vörös szikrává hullott szét.

Petrenko zászlóaljparancsnok, az egykori kolhoz-mezőgazdász, aki már a harmadik tavaszt érte meg a harctéren, mozdulatlanul állt, hallgatagon nézett maga elé, a napfelkelte előtti szürkületben, mintha a fű hajladozását figyelné, és szeretné megállapítani, hol vannak most, a falu felé kúszó századai. Petrenko nem magas termetű, majdnem egész fejjel alacsonyabb, mint Szpivak, de válla széles és erős. Szpivak megdermedt ujjakkal oldotta ki álla alatt sátorlap-köpenyének a zsinórját, hogy ledobja magáról. Éjjel sem adott sok meleget, most pedig teljesen felesleges — a harcban még forró napon is ideges remegés fogta el Szpivakot.

— Most merre mégy? — kérdezte tőle Petrenko.

— Oszadcsijhoz — felelte Szpivak.

Minden, ami nem tartozott a harchoz — az otthona, a kolhoz, Szemjon Karpovics, a tavaszi vetés — egy szempillantás alatt eltűnt...

A háborús regények írói néha ilyesmiket írnak: „A támadó németekre leadott két hosszú sortűz között eszébe jutott az az árnyékos kert a Dnyeper partján, a Vlagyimir-domb Kijevben,

ahol a csendes alkonyatban gyönyörködve sétált egy leánnyal", és más efféléket. A valóságban ez aligha történik így. A katonának a fronton van elég ideje arra, hogy eszébe jusson a Dnyeper, az árnyas kert szerelmének az ablaka alatt, de nem akkor, amikor az ellenség tőle száz méterre van. Ahogy a jó esztergályos munka közben csak azon töri fejét: „Hogy is munkáljam meg ezt a bonyolult alkatrészt?", ugyanúgy a jó katonának a harcban csak egy gondolata van: „Hogyan is bánjak el velük? Hogyan teljesítsem a harci parancsot, hogyan semmisítsem meg az ellenséget, de úgy, hogy magam életben maradjak?" És amikor kézigránáttal a markában behatol a német lövészárokba, nem az otthona jut eszébe, nem mintha nem szeretné a családját, hanem egyszerűen azért, mert most nincs erre ideje...

— Várj egy kicsit, Pavlo Grigorjevics — szólt Petrenko. — Talán jobban tennéd, ha Maznyukhoz mennél, nem Oszadcsijhoz.

— Közelebb megyek, meglátom, onnan tájékozódom.

— Hát csak menj... Hamarosan én is előre indulok. Nincs küldöncöd? Géppisztolyod sincs? Dobrovolszkij hadnagy! Adjon a kapitány mellé egy géppisztolyost.

Észrevehetően világosodott. Szpivak és a géppisztolyos a majdnem embermagasságú árokban kiegyenesedve haladt. Később lehajoltak, meggyorsították lépteiket, és bokortól bokorig szaladtak. Petrenko figyelte a ködös, tüzek füstjébe burkolódzott faluvéget, hallgatta a lövöldözést, és várta a század küldönceit, akik az első jelentést hozzák. Néha egy-egy pillantást vetett a kapitány után, míg Szpivak és a géppisztolyos alakja teljesen el nem tűnt a szürke ködben.

Szpivak és földije, Petrenko, már régen nem tartotta számon azt a sok csatát, amelyben a háború folyamán részt vett. A háború nem szakadatlan harc, még akkor sem, ha támadásban vannak. Nem mindig ugyanaz a hadosztály, ugyanaz az ezred vág rést az ellenség védelmén, támadja, rohamozza meg a nagy, népes falvakat, városokat. Néha a harc legnehezebb része a bal vagy a jobb szomszédnak jut osztályrészül: neki kell rohamra mennie, éket verni, összekeverni az ellenfél kártyáit, bekerítéssel fenyegetni az ellenséget. Ilyenkor, ha a szomszédos hadosztály is támad, a németek — ha nem akarják, hogy bekerítsék őket — maguktól visszavonulnak, elhagyják állásaikat és menekülnek. A támadó csapat ez esetben, akár a menetoszlop nagygyakorlaton, erőltetett tempóban halad, legfőbb gondja, hogy a menekülő ellenség sarkában maradjon, és ne kerüljön olyan fonák helyzetbe, hogy ellenség nincs is előtte.

Megtörtént, hogy Szpivak és Petrenko heteken át menetelt megállás és pihenő nélkül. Útközben nem láttak sem szétlőtt harckocsikat, sem hullákat, csak a felgyújtott falusi házak még füstölgő romjai utaltak arra, hogy nemrég erre járt az ellenség. 1942 novemberétől kezdve azonban mind a ketten részt vettek a Volgától kiinduló előretörésben, és sokszor volt részük nagy harcokban is. Szpivak két rendjelet kapott; egyet a Szavur Mogila-i, a másikat a cserkaszi csatáért. Petrenko Vörös Csillag rendjelet kapott a Korszun-Sevcsenkovszkij-i nagy ütközetben való részvételért.

A harc Lipiciért éppúgy kezdődött és fejeződött be, mint sok más hasonló ütközet. Az első órákban, virradat előtt, sok zűrzavar volt, amíg az előző napon jól megázott földből felszálló sűrű köd szerte nem foszlott. Sok előre nem látott esemény jött közbe, és hibák is történtek, amelyeket azonnal, harc közben kellett helyrehozni. Az első árok áttörése után a támadó gyalogság még két lövészárok-sorba ütközött. A németeknek minden utcakeresztezésnél megerősített tüzelőállásuk volt, és

minden kertből géppisztolyosok leselkedtek a szovjet harcosokra. Lipici nagyközséget, a járás központját, két német vadászzászlóalj védte, amelyek ugyan erősen szétziláltak és sok embert vesztettek az utóbbi idők harcaiban, de még elegendő fegyverzettel rendelkeztek. Sőt, néhány harckocsijuk is volt.

Amikor kelet felől a harci zaj egybeolvadt a Makszim-géppuskák ütemes kattogásával és a golyószórók szarka-kelepelésével, Petrenko meghallotta maga előtt a német nehéz géppuskák és golyószórók pattogó kopogását. Mint ahogy gondolta, a németek itt erős védőállást építettek, amelyet a felderítők éjjel nem vettek észre. A gépfegyverekkel a szélmalom felőli állásokból lőttek és a nagy, jobboldali épületből, amelynek segítségével éjjel tájékozódtak. (Később kiderült, hogy emeletes hengermalom.) Tüzeltek még az úttól balra fekvő, téglafalú, hosszú raktárakból is.

Ekkor kezdte meg Petrenko igazánból a harc irányítását; most már látta és hallotta az ellenséget. Új feladatot tűzött az aknavetősök és a századparancsnokok elé, elrendelte, hogy a géppuskákat máshol helyezzék el. A harc első óráiban Petrenko a távbeszélősökkel, küldöncökkel és a géppisztolyosokkal együtt haladt előre az árokban a malom felé, később átment Maznyuk hadnagyhoz az ötödik századba, amely a községből kivezető utat tartotta tűz alatt, s ott is maradt a harc végéig. Ahogy eleve gondolták, a németek nem tudták tartani a község keleti végét és központját; a kerteken és az utcákon keresztül nyugat felé menekültek. Ettől kezdve a harc egész súlyával Petrenko zászlóaljára nehezedett. Megérkezett a páncéltörő szakasz, amelyet a tartalékból küldött az ezredparancsnok, és megjöttek a tüzérek is, két negyvenöt milliméteres ágyúval. A jobboldali gőzmalom és a baloldali raktárak között elnyúló terület s középen az út a németek elkeseredett ellenlökéseinek a színterévé vált...

Volt ott minden: nagyobb szélességű erőteljes ellenlökés — a német vadászok először fejvesztetten menekültek, mint a csorda, szétszóródtak a kertekben, ahol elbújva gyülekeztek: a ködből német vezényszavak és pisztolylövések hallatszottak —

volt „pszichológiai" ellenlökés is, amelyet aknavető-tűzzel történt előkészítés előzött meg; és volt előkészítés nélküli, váratlan roham, amelyet csak a malom felől támogattak géppuskatűzzel. Ebben a csatában voltak olyan feszült percek, amikor egy kívülálló úgy vélhette: ha a hitleristák kis erőfeszítéssel tovább folytatják a nyomást, akkor áttörhetnek. Az történt, hogy éppen akkor, amikor a németek kijöttek a kertekből a nyílt térre, az egyik géppuskás megsebesült vagy elesett, keze elengedte a géppuska billentyűjét, feje a földre konyult; a másik géppuska pedig, amely ezzel együtt adta a keresztttüzet, csütörtököt mondott. A beálló csendben a németek felegyenesedve támadásba lendültek, de a géppuska — vagy kezelőjének cifra káromkodásától, vagy a zászlóaljparancsnok dühös pillantásától — ismét megszólalt, úgyhogy lövedékek áradata zárta el a keletkezett rést.

Kritikus perc volt az is, amikor a fasiszták négy harckocsit indítottak az utcákon és kerteken keresztül Maznyuk ötödik százada ellen. A parcellák közötti sűrű bokrok jól elrejtették az ágyúkat és a vöröskatonákat. A harckocsikban ülők nem látták őket. A harckocsik tornyaikat forgatva kúsztak előre, és vakon szórták magukból a nehéz géppuskák tüzét. A kis lövedékek, mint az ember füle mellett elsütött pisztolyok, fülsiketítő robajjal robbantak, letördelték a bokrok ágait, kitépték a füvet. Ezek nem nehéz harckocsik voltak, ilyeneket még nem láttak a harcosok, elavult cseh vagy francia típusok lehettek, de mégis harckocsik voltak.

A katonák helyükön maradtak, előkészítették a kézigránátokat. A nehéz géppuskák sortüzei között támadt néhány másodperces csendben valaki elkiáltotta magát: „Fiúk! Ezek nem »panterák«!* Fiúk! Ezek nem »panterák«!" Egy másik hang felelt rá: „Minek örülsz? Csókold meg őket, ha neked ezek olyan nagyon tetszenek!"

Az egyik harckocsit a tüzérek közvetlen közelből, mintegy

* Panther — a hitleri hadsereg egyik legjobb harckocsi-típusának a neve. — *A ford.*

ötven méterről szétlőtték. A lángba borult harckocsi zsúpfödéles magtár mellett állt meg, amelyet hamarosan lángra lobbantott. A sűrűn gomolygó füstben nem láthatták, sikerült-e kiugrania a harckocsi legénységének, vagy bent pusztult. A második harckocsit, amely az utcán jött végig, aknával robbantotta fel két katona; az aknát dróthoz kötötték, elbújtak a kőkerítés melletti kis árokban. A harckocsi megállt, oldalra dőlt, hernyótalpa elterült a földön, kerekei mélyen befúródtak a sárba. A páncéltörők telibe találták a motort, s az kigyulladt. A kiugráló legénységet lekaszálták a géppisztolyosok az égő harckocsi mellett.

A két hátsó harckocsi hirtelen megfordult, és a falu felé haladva, eltűnt a szemük elől. Az ütközet után legénység nélkül, teljesen jó állapotban ejtette zsákmányul a jobboldali szomszéd, Szolovjev kapitány harmadik zászlóalja. Ezt a hadizsákmányt Szolovjevék javára könyvelték el, ami nagyon bántotta az egyébként nyugodt és tartózkodó Petrenko főhadnagyot. Felindulásában az ezred törzsében „rongyszedőnek" nevezte Szolovjevet...

Lipicit, amelyért a küzdelem folyt, a katonák reggel hét órakor pillantották meg, amikor teljesen eloszlott már a köd. A négy kilométerre elnyúló község domboldalon feküdt, jól láthatták egyik végétől a másikig. A csupa kertből álló nagy falu békésen sütkérezett a reggeli langyos napsugarakban. A virágzó fák olyan fehérek voltak, mintha hópelyhek borítanák őket. A nap bearanyozta a házikók esőverte szalmatetejét, és ragyogva tükröződött az utca tócsáiban. Hosszú árnyékot vetettek az útra a magas jegenyék.

Se kutyaugatás, se kakaskukorékolás nem hallatszott ezen a reggelen a faluból. Aknák és tüzérségi lövedékek robbantak a házak udvarán, tüzes szilánkjaik megperzselték, letörték a gyümölcsfák ágait. A falusiak megbújtak a vermekben. Nem mutatkoztak a seregélyek sem, ezek a hangos, vidám tavaszi madarak, amelyek a háború alatt megtanulták utánozni — mintegy kigúnyolva az embert — a röpülő akna és a kattogó géppuska hangját.

Itt-ott a lövedékektől lángra lobbant házak égtek. A rózsaszínű és fehér virágokkal borított almafák csúcsa fölött piros lángnyelvek cikáztak. A levegőben nem a szárított trágyával fűtött kemencék füstjének jól ismert, kesernyés szaga terjengett, hanem a tüzek fojtó füstje...

Ebben az ütközetben több olyan eset történt, amin a katonák a háború végéig nevethettek volna, ha könnyű volna megérni a háború végét, és ha minden új nap friss benyomásai nem halványítanák el a tegnapi események emlékét...

Petruszevics géppisztolyos előrekúszott, és besurrant egy üres pajtába, ahonnan tűz alatt tarthatta az udvart és az előtte elterülő útszakaszt. A földszinti ablakon át lövöldözött kifelé, és észre sem vette, hogy ugyanennek a pajtának a padlásán egy német géppisztolyos fészkel.

Sokáig senki sem értette ezt a „kombinált" tüzelést: a földszintről a németeket lövik, a padlásról a mieinket — kié tulajdonképpen a pajta? Petruszevics azonban az automatafegyver hangjáról rájött, hogy tüzelőtársa a padláson van.

Felállt egy tuskóra, áttörte a pajta rőzséből készült, vakolatlan mennyezetét. A német géppisztolyos, minthogy tüzelt, semmit sem hallott. Petruszevics a nyíláson át meglátta a németet, és elkapta a lábát. A fasisztának elfogyott a lőszere, vagy ijedtségében nem jutott eszébe, hogy a mennyezeten át lelőhetné a vöröskatonát, avagy az is lehet, hogy elejtette géppisztolyát, és nem tudta felvenni. Egyszóval egyik sem lőtt. A német ki akarta rántani a lábát, erre a tuskó, amelyen Petruszevics állt, eldőlt, ő meg a német lábába kapaszkodva a levegőben lógva maradt.

A fiatal vöröskatona, aki még egyetlen elfogott némettel sem dicsekedhetett, nagyon szeretett volna egy „nyelv"-et a századhoz kísérni. Persze, ha ez nem megy, lelőhette volna, de ezt sem tudta, mert géppisztolya a nyakában lógott, és nem bírta megragadni, hogy ellenfelére irányíthassa, képtelen volt erre anélkül, hogy el ne engedje a német lábát.

Sokáig dulakodtak. Végül Petruszevics érezte, hogy nem bírja tovább, kiáltozni kezdett: „Fiúk! Segítség! Fogom a németet!"

A pajtába lopakodó vöröskatonák elé csodálatos látvány tárult: a mennyezetbe vágott lyukból bőszárú német katonacsizmába bújtatott láb lógott alá, a nadrágba kapaszkodva pedig rajta csüngött, mint az óra ingája, a kicsi, könnyű Petruszevics (a nadrágszárat fogta meg, nehogy a német kiránthassa lábát a csizmából), és dühöngött, mert nem sikerült lehúznia ellenfelét. Petruszevics arca csupa vér, a német belerúgott néhányszor csizmája vaspatkós sarkával, és ereje is fogytán volt.

Petruszevics keze még másnap is reszketett, mintha idegsokkot kapott volna, célozni sem tudott a fegyverrel. A német pedig, amikor lehúzták a padlásról, nem tudott megállni a lábán, összeesett, az egészségügyiek vették kezelésbe.

A zászlóalj párttitkára, Rogyionov, átvette egy megsebesült géppuskás posztját egy elhagyott házikóban. A sarok, ahol a géppuska állt, találatot kapott és beomlott. A hatalmas termetü Rogyionov nem sebesült meg, kibírta a rázuhanó terhet, sőt segítség nélkül kimászott az összetört vályogtéglák, gerendák és szalmahalom alól.

A ház gazdája a padláson egy halom tyúktoll alá rejtett egy veder melaszt a németek elől. Amikor a mennyezet leszakadt, a vödör tartalma éppen Rogyionov fejére ömlött. A karját akkor még nem tudta kiszabadítani, úgyhogy az egész szirup, az utolsó cseppig, a fejére csurgott, átjárta a ruháját, még az inge, sőt a kapcája is szirupos lett tőle. Amikor a romok alól kibújt, fekete volt, mint egy néger, és egész testét beborították a ráragadt szalmaszálak meg tollak.

Amikor a katonák meglátták alhadnagyukat, a hasukat fogták nevettükben, és persze, közben nem az ellenséget figyelték, a nevetés elvette harcképességüket. Ezért a századparancsnok azt tanácsolta Rogyionovnak, hogy tüstént tűnjön el. Rogyionov káromkodott, de úgy, ahogy csak egy odesszai hajórakodó munkás tud káromkodni, s visszavonult a tartalékhoz, a bokrok közé. A géppisztolyosok ott is halálra nevették magukat, késükkel lekaparták róla a szirupot, sőt csajkákba is gyűjtötték, mondván, ha lesz idejük, megtisztítják a szalmától meg a tolltól, és a teájukat édesítik vele.

Ezután hosszú ideig járta a zászlóaljban ez a mondás: „Be jó volna egy csajka tea, ha cukor is volna!" — „Hát nincs? Gyerünk, vakarjuk meg az alhadnagyot és igyunk!"

Zavalisin, amikor jelentést vitt a zászlóaljparancsnoknak, útközben foglyul ejtett egy fasisztát. Hogy hogyan jutott ki ez a német a faluból ezen a helyen, az teljesen érthetetlen. A negyedik és ötödik század csatlakozásánál, egy nagy telek végén, apró levelű akácbokrok nőttek. Ez az élősövény nagyon sűrű és a tetejétől a gyökeréig tüskés volt, azt hihetné az ember, egy egér sem bújhat rajta keresztül. A hitlerkatona mégis átbújt. Zavalisin csak akkor vette észre, amikor már a gazos legelőn kúszott. Feléje lőtt, kényszerítette, hogy felálljon, és megadja magát. Lefegyverezte, és a parancsnokságra kísérte:

— Tessék! A kapitány elvtárs azt mondta rólam tegnap, hogy menet közben alszom, ma pedig menet közben „nyelv"-et fogtam — jelentette ki büszkén Zavalisin.

Nem az volt nevetséges, hogy Zavalisin menet közben „nyelv"-et fogott. Maga a fogoly volt nevetséges: kicsi, vézna, mint egy suhanc, kopasz, szemüveges, és könyökéig harciasan feltűrte a zubbonya ujját. A fasisztáknak az volt a szokásuk, hogy amikor harcba indultak, felgyűrték az ingük ujját. Talán ezzel akarták mutatni, hogy számukra a háború mesterség: úgy mennek a csatába, mint a mészárosok reggel a vágóhídra. Megtermett, erős katonáknál ez nem annyira feltűnő: meglehetősen ijesztő az ilyen mészárosokból álló rohamra induló csapat. De ez a kis nyavalyás, akit Zavalisin elfogott, felgyűrt ingujjával nagyon nevetségesen hatott.

Az ijedségtől reszkető fasiszta körülnézett, motyogott valamit, és a mellére bökött: „Ich bin Jäger, Jäger." Azt akarta magyarázni, hogy ő nem tiszt, hanem közkatona. A katonák körülvették, és jót mulattak a külsején.

— Ejnye, te hős, minek gyűrted fel az inged ujját? Bokszolni akartál velünk?

— „Pszichológiai" támadásra készülődtél?

A katona szeret nevetni. Azt hihetné az ember, nincs nevetésnek helye ott, ahol lövedékek szántják fel a földet, golyók

fütyülnek, és a halál elmaradhatatlanul követi az embert. De hát mégsem lehet folyton a halálra gondolni, hogy a fene enné meg!

Az egészségügyiek nem kevés katonát hoztak már a zászlóaljból abba az árokba, ahol az éjjel Petrenko harcálláspontja volt, és amelyben távozása után segélyhelyet rendeztek be. A zöld fűvön véres kapcák, széttépett ingek és kötszerek hevertek. Azok a sebesültek, akik mozogni tudtak, a tört gémű, régi kútnál csoportosultak. Derékszíjon leengedték a kútba a csajkájukat, mohón itták a piszkos, áporodott szagú vizet, és megitatták a földön fekvő sebesült társaikat.

A nap már magasan járt és nyáriasan perzselt. A száradó földből pára emelkedett a magasba. A sztyepp felett a látóhatáron bárányfelhők lebegtek.

Az ellátó raj parancsnoka érkezett embereivel az árokba, a konyhával, megállapodtak a kútnál, s ételt osztottak a sebesülteknek.

Petrenko az ötödik századdal már a faluban volt. Két századból kijelölt egy-egy szakaszt, és parancsot adott: menjenek előre a géppuskákkal, és ássák be magukat a domboldalon, amerről a faluban bekerített hitleristáknak segítség érkezhetett volna.

A csata kimenetele már eldőlt. A németek nem tudták kivágni magukat. A kertekben és az utcákon mindenfelé tömegével hevertek a zöld, sáros ruhájú holttestek. Több harckocsi nem mutatkozott. A fegyverropogás elcsendesedett. Csak a negyedik század körzetében védekezett makacsul a gőzmalomba befészkelődött géppuskás, géppisztolyos német egység...

Petrenko hajnal óta, amikor elváltak, nem látta Szpivakot. Megkérdezte a hozzá érkező küldöncöket, látták-e a kapitányt. Sem az ötödik, sem a hatodik században, sem az aknavetőknél, sem a tüzéreknél nem látták Szpivakot.

Zavalisin jelentette a zászlóaljparancsnoknak:

— A negyedik században láttam őt Oszadcsij alhadnaggyal,

akkor, amikor a németet odakísértem, de később már nem láttam ... Nyugtalankodik, főhadnagy elvtárs, a földije miatt? El tudom képzelni. A földi a fronton, akár az édestestvér. Méghozzá milyen földi, ugyanabból a kolhozból való! Milyen szerencséjük van, hogy együtt harcolhatnak ... Hej, ha nekem egy ilyen földim lenne itt. Helyette mennék támadásba, úgy félteném.

Petrenko összeráncolta homlokát, és egy ukrán közmondással mondta meg a véleményét:

— Ne sajnáld az apád, ha kenyeret keres. Hallottad már ezt a közmondást?

Szpivak azonban előkerült, méghozzá sebesülés nélkül. Egész idő alatt a negyedik századdal volt, amely, mint azt Oszadcsij megígérte, elsőnek rontott a községbe, gyorsan megtisztított az ellenségtől egy utcát, de aztán erős géppuskatűzbe került, és be kellett ásnia magát. A malomból tüzeltek rájuk géppuskából és géppisztolyokból.

Amikor egy lövedék eltalálta a malmot, és a tető fele beomlott, az egyik nehéz géppuska elhallgatott. Két másik géppuska azonban még tüzelt az első emeleti keskeny nyílásokból, és géppisztolyokkal is lőttek a földszinti és emeleti ablakokból. A malom előtt teljesen nyitott, nagy térség, üres udvar és utca volt.

Az elcsendesedő lövöldözésből ítélve — már csak elvétve hallatszott egy-egy puskalövés a község közepe felől — a harc befejeződött. Felkutatták az utolsó fasisztákat, kifüstölték őket a házakból, a vermekből, és lefegyverezték őket. Csak a malom maradt még hátra. Tüzérségi tüzet kérni ellene, amikor a század csak száz méterre volt tőle és a község is tele volt szovjet katonákkal, kockázatos lett volna. A fasiszták pedig, úgy látszik, nem akarták megadni magukat.

Szpivak Oszadcsijjal együtt az út másik oldalán egy téglapajta romjai mögött a bokrokban feküdt. Azon gondolkoztak, hogyan végezhetnének minél előbb a hitleristáknak ezzel az utolsó maradékával a faluban, hogy aztán megebédelhessenek.

— Nem akarják megadni magukat. A gazemberek nem akar-

nak gyáraink helyreállításán dolgozni, vizet szivattyúzni a bányáinkból, az anyjuk keservit! — káromkodott Szpivak. — Biztosan afféle úrifiúk. Ki kell gondolni valamit... Nincs ma szerencsénk, Oszadcsij elvtárs. A többiek már bizonyára a zsákmányolt snapszosüvegeket bontogatják, mi meg itt fekszünk... Miért nem küld segítségül Petrenko legalább néhány páncéltörőst? Küldöncöd van? Üzenj neki.

Még elő sem vette Oszadcsij a táskájából a papírt, ceruzát, amikor a fű megzizzent a háta mögött. Mindketten egyszerre fordultak hátra, és meglátták a katonákat, akik kúszva közeledtek hosszú, botalakú fegyvereikkel. Nem két, hanem nyolc páncéltörőst küldött Petrenko.

— Kapitány elvtárs! — kezdte a kúszástól kifáradt őrmester lihegve — alhadnagy elvtárs! A maga rendelkezésére küldtek bennünket! Négy egység...

— Jól van — mondta Oszadcsij. — Sok töltényetek van?

— Nagyon sok nincs, de mindegyikünknél van talán vagy tíz darab... Hová lőjünk, alhadnagy elvtárs? Az ablakokba?

— Az ablakokba... Csak jól nézzétek meg, hogy hová. A németek nem ülnek egy helyben. Sortüzet adnak az egyik ablakból, aztán szaladnak a másikhoz. Lőréseik vannak a sarkokon. A géppisztolyosokra ne fecséreljétek a lőszert, a nehéz géppuskákat hallgattassátok el.

A malomból nyilván észrevehették a mozgást a pajta romjai mögött sötétlő bokrokban: robbanó golyók sorozata érte a köveket. Valamennyien a földre hasaltak. Egy kis kősziláng fájdalmasan vágódott Szpivak arcába. A kertben rajban fekvő katonák közül az egyik fájdalmasan felhördült, mintha álmában kiáltana, hasáról az oldalára fordult, természetellenesen széttárta lábát, mint valami ollót, és nem mozdult többé.

— Megsebesült? — kérdezte Szpivak, miközben megkarcolt arcának vérző sebére tapasztott egy földről felvett jegenyefalevelet.

Az oldalt fordult katonához odakúszott szomszédja, elhomályosuló szemébe nézett, aztán fejét a mellére hajtotta. és hallgatózott.

— Meghalt.

A páncéltörősök lassan azokra a helyekre kúsztak, amelyeket a századparancsnok kijelölt, és szakadatlanul figyelve a malmot, néha-néha belelőttek az ablakok és lőrések sötét nyílásaiba, ahonnan gépfegyverek csöve meredt elő.

Szpivak mellett, a kövek mögé bújva, feküdt a harmadik szakasz parancsnoka, Razumovszkij törzsőrmester. Fiatal, csinos, lányosan ívelt szemöldökű, nagy, mélyfekete szemű fiú. Harkovi villanyszerelő.

Amikor Szpivakot annak idején, egy téli napon, sebesülése miatt a segélyhelyre vitték, Razumovszkij még közkatona volt. A harcban félelmet nem ismert, a menetelésben fáradhatatlan volt, és még senki sem hallott tőle panaszt a frontélet nehézségei miatt. Partizánosztagból került a frontra. A német megszállás idején partizáncsapata a harkovi területen harcolt, aztán beolvasztották a reguláris Vörös Hadseregbe. Kezdetben Razumovszkij az ezred felderítőinél szolgált. Nagyszerű felderítő volt, mégis át kellett helyezni a századba, mert észrevették, hogy tőle hiába várnak élő „nyelv"-et. A felderítőknek abban a csoportjában, amelyben Razumovszkij volt, mindig történt valami „baleset" a fogollyal: hol kiabálni kezdett, és betömték a száját ronggyal, miközben „véletlenül" megfulladt, hol valami eltévedt golyó érte, és nem tudták megmenteni. A felderítéshez túlságosan sok gyűlölet volt benne.

A dnyeperi átkelés alkalmával az elesett őrmestert helyettesítve, átvette egy raj vezetését, és meg is maradt rajparancsnoknak, noha nem kapott magasabb rendfokozatot. A Dnyeper jobbpartján folyó harcokban (ez Szpivak távollétében történt) Razumovszkij kézigránáttal egy házban kilenc fasiszta katonát semmisített meg. Kitüntették a Vörös Csillag érdemrenddel, előléptették törzsőrmesterré, és rábízták egy szakasz vezetését.

Szpivaknak eszébe jutottak a közvetlen, meleg hangú beszélgetések a téli menetelések idején ezzel a hallgatag, gondolkodó, fekete szemöldökű fiúval. Amióta levelet kapott hazulról, a felszabadult poltavai vidékről, és megtudta, hogy felesége és gyer-

mekei megmenekültek, Szpivaknak mindig rossz érzése volt, ha Razumovszkijjal találkozott, mert ő boldog, Razumovszkijnak pedig egész családja elpusztult Harkovban, egyetlen élő rokona sem maradt az egész világon: elpusztult az édesanyja, két nővére, a felesége, a fivére...

— Nagy fordulat történt a háború menetében, kapitány elvtárs — jelentette ki egy alkalommal az ezredagitátornak Razumovszkij. — Minden jel azt mutatja, hogy az ellenség már nem tud talpra állni. Ettől azonban nem könnyebb az én lelkem, sőt, talán még nehezebb. Félek attól a naptól, kapitány elvtárs, amikor azt mondják: vége a háborúnak, béke van, nem lehet tovább pusztítani őket. Mit tegyek akkor én? A gondolataim meg fognak őrjíteni...

Szpivak egész éjjel, miközben a nagy hóban gyalogoltak, azoknak az ismerőseinek nehéz sorsáról beszélt Razumovszkijjal, akiknek volt elég lelkierejük a csapások elviseléséhez, tovább élnek, és hasznos munkát végeznek embertársaik javára. Ismert egy ezredvezetőorvost, aki egykor Bugyonnij lovas csapatában szolgált, és életében kétszer vesztette el a családját: első feleségét két apró gyerekével együtt Mahno bandái gyilkolták meg szülőföldjén, Melitopol környékén; második felesége, felnőtt lánya és fia pedig a Honvédő Háború első napján Lvovban pusztult el. Az orvos ötvenéves, galambősz, korához képest öreg ember, de lelkiereje nem tört meg. Ebédnél a pálinkáspoharat ettől kezdve határozott kézzel eltolta magától, lemondott a dohányzásról, nehéz operációkat végzett, és lelket öntött a sebesültekbe ezzel a kedvelt mondásával: „A lakodalmadig meggyógyulsz, fiam!" A hátországban dolgozó orvosbarátai számára is előfizetett azokra a szaklapokra, amelyekből ő a fronton is figyelemmel kísérte az orvostudomány fejlődését, és elhatározta, hogy a háború után maga is tudományos kutatómunkával foglalkozik majd.

Razumovszkij akkor azt mondta Szpivaknak:

— Ha életben maradok, elmegyek a maguk kolhozába, kapitány elvtárs. Befogadnak? Nekem a háború után mindegy lesz, merre megyek. Villanytelepet építünk, villanyszerelő le-

szek maguknál. De az is lehet, hogy egész életemre a katonaságnál maradok...

Szpivak a mellette fekvő Razumovszkijra pillantott, aki már kétszer indítványozta, hogy rohamozzák meg a malmot, és eszébe jutott, hogy nem gratulált neki a kitüntetéséhez. Feléje húzódott, csukló fölött megfogta a kezét, erősen megszorította, és megrázta.

— Mi az, kapitány elvtárs? — fordult feléje Razumovszkij kérdő arckifejezéssel, felvonva nagy, sugaras szeme felett ívelő szemöldökét.

— Gratulálok a csillaghoz, a kitüntetésedhez.

— Köszönöm...

— Az öcsém elesett — ismét megérintette Razumovszkij kezét. — Otthon voltam. Megkapták a gyászhírt.

— A magáé? Hol esett el?

— Zsitomir környékén.

— Szóval nem is olyan régen?

— A télen. Halála után kitüntették.

Szpivak elmondta, milyen körülmények között esett el az öccse.

— Te mikor születtél?

— Tizenkilencben.

— Ő húszban. Egy évvel volt fiatalabb, mint te...

Hátulról ismét zizegés hallatszott. Négykézláb kúszott feléjük egy páncéltörőágyús szakasz parancsnoka.

— Alliadnagy elvtárs, megérkeztünk rendelkezésére!

Az ágyúkat is azért küldte Petrenko a negyedik századhoz, hogy a kertekből lőjék a malmot. Nyilván felhívta az ezredparancsnokság, és felháborodott amiatt, hogy elhúzódik a harc, nem összegezhetik az eredményeit, és nem jelentheti a hadosztályparancsnokságnak, hogy a németekkel Lipiciben végeztek. A tüzéreknek azonban csak páncéltörő lövedékeik maradtak.

— Hát negyvenötös páncéltörőágyúval lőjük ezeket a falakat!? Repeszgránáttal kellene belőni az ablakokba, hogy bent robbanjon, az helyesebb volna... A következőket tesszük, Oszadcsij elvtárs — mondta Szpivak. — Te maradj itt két sza-

kasszal, én pedig Razumovszkijjal és az ő zenei kíséretükkel — a tüzérek felé bólintott — átugrunk az úttesten. — Szpivak meglátta a harmadik szakaszban azt a katonát, akivel az éjszaka beszélgetett. — Agitátor vagy? Úgy emlékszem, téged jelöltelek ki. Andrjuhin elvtárs? Nagyszerű. Menjünk együtt agitálni.

— Tárgyalásokat akar velük folytatni, kapitány elvtárs? — kérdezte Oszadcsij.

— Úhüm. Adunk nekik gránáttal a fejükre... Meddig feküdjünk itt? Kiéheztessük talán őket vagy várjuk meg, amíg elfogy a lőszerük, ők meg közben ledurrantanak közülünk néhányat? A veszteségeket úgysem kerülhetjük el. Most átugrunk az úttesten, és ott a helyszínen kitalálunk valami okosat. Te pedig, amint meglátod, hogy már ott vagyunk, sorakoztasd az embereidet, és fussatok a falhoz. A földszinti ablakok alacsonyak, egyenesen beugorhattok. Igaz, Razumovszkij?

Razumovszkij szó nélkül biccentett, és halkan kiadta szakaszának a parancsot:

— Felkészülni a rohamra! Kézigránátokat!

Sokszor hallotta már, sőt Szpivak maga is vezényelte ezeket a szavakat, mégis, minden alkalommal ideges remegés fogta el. Összeszorította állkapcsát, nehogy vacogjanak a fogai, és odaszólt a tüzéreknek:

— Amikor átérünk, hagyjátok abba a tüzelést. Ha pedig bemegyünk a malomba, lőjetek még kettőt-hármat az első emeletre és kész. Megértettétek?

Szpivak tudta, hogy nem gyáva, eszébe jutott, hogy ugyanígy reszketett az izgalomtól, amikor népes kolhozgyűlés előtt kellett felszólalnia, mégis haragudott magára. Úgy tetszett neki, minden katona látja, hogy ideges.

Oszadcsij kiadta a parancsot az első és második szakasznak.

— Felkészülni a rohamra!

Hogy hány géppisztolyos van a malomban, öt, tíz vagy még több, azt nem lehetett tudni, mert folyton helyet változtattak, és hol az egyik, hol a másik ablakból lőttek. A németek meggondoltan tüzeltek, ritkán, rövid sorozatokban, takarékoskodtak

a lőszerükkel, igyekeztek meghosszabbítani utolsó órájukat. Mialatt a tüzérek álcázták magukat a távolabbi bokrok és fák között, és felkészültek a tüzelésre, a páncéltörősök szerencsés találattal az egyik lőrésben vagy szétlőttek egy géppuskát, vagy a legénységét tették harcképtelenné — tény, hogy az egyik géppuska elhallgatott...

Szpivak hason fekve arra gondolt, legnehezebb perc a harcban rohamra indítani az embereket az ellenség géppisztolyai ellen. Az út hatvan méter hosszú volt — nem nagy távolság — de könnyebb gyalog Moszkvából Vlagyivosztokba menni, mint keresztülfutni ezen az útszakaszon. Éjjel arra tanította az agitátorokat, hogy olyan szavakat keressenek, amelyek az emberek szívéhez szólnak. Milyen szavakkal vezeti ő maga rohamra az embereit? Vagy talán nincs többé szükség semmiféle szóra? A katonák hallották: „Felkészülni a rohamra!" Most fekszenek, és a parancsnokaikra néznek. Razumovszkij gondolkodás nélkül beront akármilyen tüzes pokolba, csak minél több fasiszta legyen ott. Szpivak katonáinak nagyobbik fele tapasztalt harcos, régi ismerősei. Mit is mondjon nekik? Azt, hogy van köztük, aki talán most látja utoljára a napot és az eget? Hogy lesznek egyesek, akiknek sikerül eljutniok a malom falához, a menekülést jelentő „holt" térbe, ahová nem tudnak felülről lőni, mások viszont még útközben lefekszenek, s örökre magukhoz ölelik a földet? És hogy ki fekszik le, az a véletlentől, a vak véletlentől függ, amely néha a szívtől fél centiméterre vezeti a golyót, és az ember életben marad. Mindezt ők maguk is tudják. Mondja azt, hogy mindennek ellenére át kell futni, mert másképpen nem lehet leszámolni ezekkel a fasisztákkal, akik nem akarják megadni magukat. Ezt is tudják. Ez a háború. A legnehezebb: kézitusában birokra kelni az ellenséggel. Pedig ebben senki soha nem győzte le az orosz katonát.

A kis páncéltörő ágyúk első, éles lövései után Szpivak kissé elsápadt, a könyökére emelkedett, Razumovszkijra nézett:

— Gyerünk! A hazáért, elvtársak!

Hosszú teste kétrét görnyedt, és olyan gyorsan futott át az úton, ahogy talán csak távoli gyermekkorában szaladt, amikor

társaival versenyezett. Nem nézett hátra, de a malomból erősödő lövöldözés ellenére hallotta maga mögött a súlyos katonacsizmák dobogását, a katonák rekedt lélegzését, és egyikük hosszú, ütemes káromkodását, amelyet úgy mormogott, mintha imádkozna: „... Azt az őrült Hitlert... az összes vének tanácsával, a púpos Göbbelst, az anyja hétszentségit... büdös kutyák, átkozott élősdiek, hogy a fene enné meg a szívüket, a belüket!"... A katonában volt elég szusz ahhoz, hogy egyszerre szaladjon és káromkodjon, valószínűleg a káromkodás segítette őt ebben a nehéz, iszonyatos percben.

Ketten nem futottak el a malomig. Az egyik sebesülten vánszorgott a kőkerítéshez, ott a fájdalomtól kétrét görnyedt, és letépte magáról a zubbonyát, a másik az út közepén hasra esett, és ott maradt széttárt karokkal...

A malom mögött, a tátongó kereknyomokkal felszántott, üres udvarban nem volt semmi fedezék. Az ablak nélküli falon csak egy lövedék vágta lyukon keresztül lehetett bejutni.

Bedobtak néhány kézigránátot. Szpivak, Razumovszkij és nyomukban a katonák beugrottak egy ócskavassal, tűzifával és ládákkal teli, sötét pincébe. Oszadcsij, amikor meghallotta a kézigránátok robbanását a malom mögött, rohamra indította a többi katonát a főbejárathoz. A tüzérek abbahagyták a tüzelést. Megkezdődött a kézitusa a malom helyiségeiben, a lépcsőkön, a folyosókon, a magtisztító és az elevátor közti járatokban. Oly szűkek voltak ezek a helyiségek, hogy a puskatussal nem tudtak lendületet venni. A harc rövid volt, de kegyetlen.

A nagy, bonyolult építkezésű házakon belül a katonák mindig különös dühvel harcolnak. Talán azért, mert úgy érzik, hogy itt sok a csapda, és fokozódik a minden lépésnél rájuk leselkedő veszély, s ez meghatványozza dühüket. Itt aztán, ha az ellenség csak az utolsó percben dobja el fegyverét, és emeli fel a kezét, ritka az olyan katona, aki elég hidegvérű ahhoz, hogy ne szúrja le, vagy ne lapítsa szét a fejét puskatussal, hozzátéve ezt a már teljesen feleslegessé vált tanácsot: „Előbb kellett volna ezt tenned, te kígyó!..."

Amikor megszámolták a halott hitleristákat a malomban, kiderült, hogy húszan voltak, köztük egy kapitány, három hadnagy és négy altiszt. Együttesen visszaemlékezve a roham és a kézitusa részleteire, pontosan és vita nélkül megállapították, ki hányat szúrt le, és lőtt agyon, ki végzett a hadnagyokkal, kinek hány embert írjanak a harci számlája javára. Egy hadnagyot Oszadcsij lőtt agyon, egy másikat az agitátor Andrjuhin, a harmadikat, aki dühösen védekezett, ketten szúrtak le, Krizsnyij rajparancsnok és Abroszimov harcos. Az nem derült ki, hogy a kapitányt ki ölte meg.

Szpivak géppisztoly nélkül, egyetlen pisztollyal rohant a malomhoz. A német kapitány három vadásszal együtt az első emeleten, a nehéz géppuska mellett feküdt. Szpivak még lent kilőtte pisztolyának töltényeit a géppisztolyosokra, aztán egy vasrúddal harcolt, amelyet a gépházban kapott fel. A rozoga lépcsőn felrohant az első emeletre, a felső lépcsőn megbotlott, erősen megütötte magát a betonpadlón, s amikorra feltápászkodott, már Oszadcsij, Razumovszkij, Andrjuhin és katonái harcoltak mellette.

A német kapitány szeme láttára ugrott fel az ablakpárkányra, otthagyta a lőrésbe szorult géppuskát, és pisztolyából két lövéssel megsebesítette Razumovszkijt. Oszadcsij kilőtt pisztolya a szíjon himbált, géppisztolya pedig csütörtököt mondott. Andrjuhin egy lefelé vezető vészkijáratot vágott ki, és hirtelen három hitleristába ütközött; az egyiket nyomban agyonütötte, kettővel pedig kézitusába kezdett.

Szpivak a küszöbről a kapitány felé hajította a vasrudat, de nem találta el. A fasiszta erre Szpivakot vette célba, de ő félreugrott és leguggolt. A német kapitány ekkor, nehogy utolsó golyóját is elpazarolja, arcához emelte pisztolyát, és a szájába lőtt. Ez volt az utolsó lövés a malomban...

Andrjuhin lerugdosta a lépcsőn agyonlőtt fasisztákat, puskával a kezében ismét felrohant, és tébolyult szemmel nézett körül. Látva, hogy nincs már kit leszúrni, elővette zsebkendőjét, megmártotta a padlón arccal lefelé fekvő Razumovszkij melléből és hasából patakzó vérben, a szuronyára tűzte, és ki-

dugta az ablakon. Aztán meglóbálta a rögtönzött lobogót, jelezve, hogy a malomért vívott harc véget ért...

Krapivka írnok kiszemelte az egyik, a többi falusi háztól semmiben sem különböző házikót, abban ütötte fel tanyáját a zászlóalj törzse. A híradósok már szerelték a vezetéket. Itt találkozott Szpivak Petrenkóval. A kapitány olyan piszkos, izzadt és fáradt volt, mintha aratáskor egész nap az aratógépről hányta volna a levágott gabonát. Sántított is, nagyon fájt a térde. Amikor éjszaka elváltak, nem búcsúztak, de most találkozáskor megölelték egymást.

— Miért sántítsz? — kérdezte Petrenko. — Megsebesültél? Megint kórházba akarsz menni? Ez már mégsem járja! Csak most jöttél a kórházból, és már megint?

— Nem, nem sebesültem meg — nyugtatta meg barátját Szpivak. — Csak megütöttem a térdem. Orvos sem kell, egy kis véraláfutás és daganat az egész. Elmúlik. Kutyabajom. Razumovszkijhoz küldj orvost.

— Mi van vele?

— Súlyosan megsebesült. Ott maradt a malomban, az emeleten, a fiúk kötözik.

Petrenko küldöncöt küldött a zászlóalj-segélyhelyre orvosért és utasította:

— Fuss! Mondd meg az orvosnak, hogy aztán jelentse nekem, mi van Razumovszkijjal.

— Éhes vagyok, mint egy farkas, Mikola — mondta Szpivak és körülnézett. — De kása nem kell. Már be is rendezkedtél? Hol laksz? Beszéltél az őrnaggyal, sokáig maradunk itt? Milyen világ van itt, nem lehetne friss tejfeles káposztalevest organizálni?

— Bocsánat, kapitány elvtárs... — Krapivka írnok lépett a tisztekhez. Idős katona volt, szemre jó kötésű, halántéka és bajusza már deresedett. Ez a minden hájjal megkent őrmester, aki már három háborúban vett részt, volt a zászlóalj törzsének állandó lakásszerzője és teljhatalmú megbízottja a háziasszonyokkal való tárgyalásokon. — Engedje meg, hogy jelentsem: meglesz a tejfeles káposztaleves, kapitány elvtárs! Pihe-

nés: huszonhárom óra nulla percig. A gazdasszonyt felfedeztem a pincében. A tejfelt illetően nem tudom, sikerül-e az akcióm. A tehén, azt mondják, valahol az erdőben bujkál, de tojással behabarjuk. Második fogás: sült borjúszelet. A szomszéd borját egy szilánk elintézte, és én megszereztem a hátsó részét, pont sütni való. Legyen türelemmel tizenöt percig, kapitány elvtárs. Az a szokásos várakozási idő; a krasznodari „Északi sark" vendéglőben, a Gogol utcán, békeidőben is ennyit vártak. Már serceg a zsírban ...

— Igenis, várni fogok tizenöt percig. — Szpivak az órájára nézett, aztán elmondta Petrenkónak, hogyan foglalták el a malmot, majd megkérdezte: — A többi századnál is meleg volt a helyzet? Sehol sem tudtak áttörni? Szóval harckocsikkal jöttek ellenetek? Nem mondta Gorjunov, összesen mennyien voltak itt, egy ezred vagy kevesebb?

— Annyi volt, mint a szemét. Szerintem legalább két zászlóalj. Nálunk sehol sem tudtak áttörni. Egy német majdnem meglógott, de Zavalisin azt is elcsípte.

— Micsoda! Igen, igen, jelentette is. Azt a kicsit, a szemüvegest? Nagyszerű! Helyreállították már a távbeszélővonalakat? Felhívom a hadosztály-újság szerkesztőjét, és elmondom, hogy átszűrődött egy pici kis fasiszta, de azt is elfogták. Ki robbantotta fel az ötödik században aknával a harckocsit? A nevét tudod? Még ma elő kell terjeszteni kitüntetésre. Andrjuhint, az agitátort is elő kell terjeszteni: egy hadnaggyal és három katonával végzett a malomban. Hol van a te törzsed? Abban a házikóban? Makar Ivanovics! Tizenegy perc már eltelt. Elég lesz még négy? Vigyázz, hogy pontosan úgy legyen, ahogy megállapodtunk. Jól van, menjünk be.

... Harc után úgy történt, mint mindig: a fákon és a háztetőkön megjelentek a seregélyek, a kék ég alatt ismét felhangzott a pacsirták dala. Lehet, hogy a leghevesebb harc közben magasabbra repültek, s ott is énekeltek, de akkor senki sem hallgatta őket. A katonák lövészárkot ástak a falu mögött a legelőn. A zuhanóbombázók daru-alakzata tompa berregéssel: — „visz-szük, visz-szük" — nyugat felé húzódott. Súlyos terhüket

a látóhatáron túl, a távoli német hadtápvonalakra dobták le. Alig hallatszott ide a robbanások zaja, csak tompán morajlott, nyögött a föld.

Nagy ritkán felrobbant egy messziről küldött lövedék. A németek valahonnan rendszertelenül, céltalanul tüzeltek a falura. Az egyik lövedék messze, a községtől balra robbant. Tíz perc múlva jött a következő, leverte a virágokat a községtől jobbra illatozó, sűrű almafákról, és mély, fekete sebeket hagyott maga után a virágzó kertekben.

Ezekre a ritka robbanásokra már ügyet sem vetett senki. Az udvarokba és a házakba visszatértek a lakók: öregek, mezítlábas fiúk, hímzett blúzos asszonyok. A katonák egy része a térre hordta és a fűre fektette az elesetteket, más részük árkot ásott számukra...

A zászlóaljnak tizenegy halottja volt a Lipiciért folytatott harcban. Rajtuk kívül sokan megsebesültek, akiket már el is indítottak az egészségügyi zászlóaljhoz, azokon a gépkocsikon, amelyek lőszert szállítottak a zászlóaljnak. Nem látta meg a felkelő napot, elesett a szélmalomért folytatott harcban Andrej Bolotnyikov őrmester is, a sztálingrádi traktorgyár egykori marósa, aki egyike volt a zászlóaljban megmaradt, kevés tősgyökeres sztálingrádiaknak. Itt, a távoli ukrán községben, nem messze a Kárpátoktól, lelte halálát Asot Akopjan jerevani textilmunkás, az ezred kitüntetett, legjobb mesterlövésze, aki háromeves, hű katonai szolgálata alatt százöt fasisztát küldött a másvilágra. Egy telibe találó akna megölte a páncéltörőszakasz parancsnokát, Arhipov alhadnagyot, az egykori donyeci olvasztárt. Darabokra szakadt zubbonyának zsebéből vették ki vérben ázott pártkönyvét, benne anyjának és feleségének címét. Csak a pártkönyvből tudták meg, hogy a széttépett katona Arhipov, és nem más. Előfordul, hogy felrobban egy lövedék — és a közelben levő katonáknak eszükbe jut: mintha Trofimov feküdt volna azon a helyen. Nem, nem Trofimov, Trofimovot elküldték felderítésre, és még nem tért vissza. Talán Kravcsenko? Kravcsenkót a törzshöz küldték jelentéssel. Visszatért? Senki sem látta. Ha visszatért, akkor lehet, hogy

ő volt ott, de az is lehet, hogy az úton érte egy eltévedt lövedék, és most a mezőn fekszik az elburjánzott gazban, ahol még a helyi lakosok sem találják meg egyhamar — s akkor talán mégis másvalaki volt. Egy ember nincs többé. Itt volt, ott feküdt, ahová a lövedék esett, itt vannak véres maradványai, de hogy ki volt, azt egyetlen katona sem tudja határozottan. Róla és még két-három emberről azt kell írni a hozzátartozóknak: „Nyomtalanul eltűnt." Az édesanyja talán százszor is elolvassa a hivatalos értesítést, kikérdezi az egykori katonákat, hogyan vesznek el emberek nyomtalanul a fronton, és találgat: hátha foglyul esett, akit szeretett, lehet, hogy megsebesült, és más csapat szedte fel, a háború után pedig vár, vár, amíg az összes frontkatonák haza nem kerülnek, valamennyi fogoly vissza nem tér Németországból, és mindegyiktől megkérdezi: „Nem látta az én fiamat?" És várni fog, amíg csak él, mert nincs ember, aki megmondhatná neki: „Ne várd a fiadat, én magam temettem el két kezemmel..."

Tizenegy elesettet szedtek össze a csata színhelyén. És mialatt a főtérre hordták őket, messze a falutól, a hátország felé robogó gépkocsin, meghalt a tizenkettedik is, Razumovszkij törzsőrmester, aki nem tért többé magához azután, hogy vérbefagyva elvesztette eszméletét a malom cementpadlóján...

Három katona ásta a sírt.

— Ássunk még egy araszt? — kérdezte az egyik, és inge ujjával megtörölte izzadt homlokát. A sírgödör mélységét nagy lapátja nyelével mérte.

— Ássunk! — mondta a másik. — Soká fognak itt feküdni. Nem viszik őket haza. Rendes, mély sírgödröt ássunk, hogy senkinek se lehessen panasza.

A zászlóalj törzse felől egy csoport katona közeledett. A sírhoz jött egy szakasz géppisztolyos, hogy díszlövést adjon le; tisztek követték őket.

— Még egy araszt ásunk, és elég lesz. Már jönnek.

A föld nedves volt. Mélyen a földben megbújt még a tél halott hidege. A felszínre dobott föld a napon úgy párolgott, mint a rothadó trágya.

— Párolog — jegyezte meg az egyik sírgödröt ásó katona, fiatal, szaratovi kolhozparaszt. — Itt a tavasz. — Meghallotta egy közeledő lövedék sivítását, ösztönszerűen leguggolt, noha olyan mély gödörben állt, hogy a feje sem látszott ki belőle, és így kiáltott: — Feküdj!

A lövedék a térre csapódott be, nem messze a sírgödörtől. Egy nagy gránátszilánk kurrogott, mint a repülő fogolymadár, s közvetlenül a gödör mellett csapott le.

— Látod, az átkozott, hova repült! Majdnem eltalált!

— A majdnem nem számít.

— Ha egy méterrel közelebb csapódik be, eltalál minket.

— Ennek már nem volt ereje, úgy esett le, mint egy kő. Csak kék folt maradt volna utána.

— Ha a fejedre kapod, azzal a kék folttal itt maradhatsz a gödörben, szaporíthatod az elesettek számát.

A fiatal katona befejezte a sarok kiásását, kimászott és oda pillantott, ahol a lövedék felrobbant. Az új tölcsér felett füst lebegett vagy a kihányt föld párolgott.

— Mondom, párolog a föld — ismételte. — Itt a tavasz. ... Milyen furcsa a tavasz ezen a vidéken. Nálunk egy hét alatt elolvad a hó, lefolynak a tavaszi vizek, kiszárad a föld és úgy felmelegszik, hogy akár mezítláb is járhatsz. Itt pedig milyen hideg volt az éjszaka! Az emberek vetnek, de a föld lejjebb hideg, mint a jég. Közel vannak a Kárpátok, talán azért van ilyen hideg? De a gyümölcsfák nem fagytak le: megtapogattam a virágokat, bírják ... Itt az emberek leginkább almát ültetnek — mondta és végigjártatta szemét a kerteken. — Más vidékeken meggyet vagy barackfát ültetnek, de itt minden udvarban almafa. Biztosan jól terem ... Egyesek azt mondják, hogy ilyen hideg tavasz után jó lesz a termés mindenből, gabonából és zöldségfélékből is. Mások meg az ellenkezőjét állítják: a meleg tavasz hoz jó termést ... Az idevalósi lányok még két évet sem éltek a szovjethatalom alatt* a né-

* Nyugat-Ukrajnának arról a részéről van szó, amely 1939-ig Lengyelországhoz tartozott. — *A ford.*

metek betolakodása előtt, mégis szeretik a mi legényeinket. Tisztára úgy beszélnek, mint a mi ukrán lányaink. Megismerkedtem eggyel, ott van a házikója a pajta mögött. Segítettem neki a veremből a lakásba hordani mindenfélét. Meghívott estére túrós csuszára... Hej, testvérek! — szaladt ki a száján nagy sóhaj keretében — nem akaródzik tavasszal meghalni!... Átkozott Hitler, dögöltél volna meg, te kutya, kicsi korodban, amikor az anyád kiskanállal etetett! Miért jöttél a világra, te szörnyeteg, pont a mi nyakunkra?!...

A temetés, mint katonáéknál szokás, könnyek, asszonyi jajveszékelés és imádkozás nélkül ment végbe. A zászlóaljparancsnok mondott néhány szót a sírba helyezett holttestek felett. „Isten veletek, elvtársak! A haza nem fog rólatok megfeledkezni." Tíz géppisztolyból sortüzet adtak, gyorsan a sírba lapátolták a földet, a sírhalomra cölöpöt vertek; a rászögelt furnír-táblára az elesettek neve volt felírva. A temetés után Szpivak meglátogatta a század katonáit, akik most lövészárkokat ástak.

Senki sem tudta, mennyi ideig állomásozhatnak a faluban. A huszonhárom óráig tervezett pihenést az ezred parancsnoka csak tájékoztatásul közölte. A községen túl a hadosztályparancsnok egy tartalékegységből, amelyik nem vett részt az éjjeli harcban, felderítőket küldött ki. Ha ők az jelentették volna, hogy az ellenfél visszavonul, akkor — mint ez már nemegyszer megtörtént — hamarabb kellett volna felszedelőzködni. De ha akár fél napot, akár csak egy órát töltöttek egy helyen, a parancs mindig úgy hangzott: kiépíteni a védőállásokat!

Csak az ötödik századnak volt szerencséje. Azon a szakaszon, amelyet számára a zászlóaljparancsnok kijelölt, a község előtt zöldellő legelőn, volt egy mély, iszappal és homokkal félig betemetett árok, valami régi mezsgye lehetett. A katonák gyorsan kiépítették a védőállásokat, és már végeztek is. A megfigyelők a helyükön álltak, a többi pihent: volt, aki úgy aludt a napon, mint hajnalban a mulatságból hazatérő korhely, kényelmesen szétvetette fáradt kezét, lábát, s horkolt, hogy még a földre ereszkedő pacsirták is megijedtek körülötte, és újból villám-

gyorsan felrepültek; volt, aki az árok szélén üldögélt ingben vagy anyaszült meztelenül, és a nadrágját vagy a zubbonyát foltozgatta; volt, aki fegyverét tisztította.

Az egyik szakaszban az agitátor, az a mesterlövész, akinek hőstettei annyira tetszettek Szpivaknak, a katonákkal beszélgetett. A csata eredményét még senki sem közölte vele. Az ezred törzsében még nem tudták számba venni sem a zsákmányt, sem a halottakat. Csak annyit tudtak, hogy két vadászzászlóaljjal kevesebb fasiszta él, az előretörő ezred háta mögött pedig egy nagy, felszabadított községgel több van; ez a falu a harc idején egészen kihaltnak látszott, de most szemük láttára feléledt: az asszonyok az utcán a valamerről előkujtorgott teheneket és kecskéket hajtották, a kémények füstölögtek, a gyerekek köcsögökben vizet és tejet hordtak a katonák számára a lövészárkokba. Ez a mesterlövész erről beszélt társainak, miközben ronggyal törülgette szétszedett fegyverének a zárját.

— Jó dolog, fiúk, a támadás. De annál keserűbb volt a visszavonulás. Támadni sokkal vidámabb. Kilométerről kilométerre erősebbek leszünk, az ellenség meg gyengül. Hiszen ez mind a mienk volt — körülnézett. — Minden a mienk volt, és az ellenség elvette, elrekvirálta a lakosoktól a gabonát, a hadseregét etette vele, és szerelvényszámra hurcolt ki innen mindent Németországba. Most mindez visszatér hozzánk... Tíz kilométerrel haladtunk előre az éjszaka, s azt hiszem, a hadosztályunk sem haladt előre kevesebbet, egész kiterjedésében. Tízszer tíz, az száz négyzetkilométer, ennyit tisztítottunk meg az ellenségtől mi. Egy hadosztály! Hát még az egész fronton, az egész hadsereg! Minden kilométer: gazdagság. Nézzétek, ott zöldell az őszi vetés, lesz kenyerünk. Amott póznák húzódnak vezetékekkel, ez is a nép vagyona. Emitt egy malom áll, egy kicsit megsérült a lövedékektől, de nem baj, kijavítják; újat építeni többe kerülne. Távolabb ezeken a négyzetkilométereken, gyárak, városok és vasutak! És mennyi ember csatlakozott hozzánk! Nem hurcoltak el mindenkit Németországba. Van itt újonckorú fiatal is. Nem egy hadosztályra való katonát mozgósítunk mi itt. Látjátok, mit jelent a támadás!

Harcolunk, ontjuk a vérünket, veszteségeink is vannak, de erősödünk.

Egy másik szakaszban egy katona — Szpivak nem ismerte — arról beszélt, mit hallott a helyi lakosoktól a német rabságról. Nem volt semmi új ezekben az elbeszélésekben, a már ismert fasiszta borzalmak, ugyanez történt mindenütt, egész Ukrajnában, amerre már végigvonult a hadsereg. De ez a katona olyan pontosan adott elő mindent, ahogy nyilván egy öregasszonytól hallotta. (Az asszonyok részletesebben, hajmeresztőbben tudják leírni a borzalmakat.) Elmondta mindazokat a részleteket, amelyek őt magát is megrendítették.

Szpivak kissé távolabb állt meg, és sokáig hallgatta. A katona elmondta, hogy ezek a vadászok, akiket ma szétvertek, még márciusban jöttek a községbe, és a nagy hidegek és szélviharok idején kikergették a lakosságot az utolsó lélekig a faluból az árokba, és maguk foglalták el a lakóházakat, aztán „gazdálkodni" kezdtek a kamrákban és a ruhásládákban.

Kihirdették, hogy azért űzik ki a népet a községből, mert nagy helyőrséget kell a faluban elhelyezni, és az egészségügyi vizsgálat ragályos betegségeket állapított meg a helyi lakosok között. A szomszédos falvakban ugyanez történt: mindenfelé német katonákat helyeztek el, és az utcára kitett lakosoknak még azt sem engedték meg, hogy legalább megmelegedjenek a saját tűzhelyeik mellett. Tíz napon át védtelenül tanyáztak a havas sztyeppen, a szélvihar elől a homokbányákban húzódtak meg.

Messze a faluvégen állt egy németek által el nem foglalt, félig romos házikó. A gazdája, magányos öregember, az ősszel meghalt. A kisgyermekes anyák éjjelre odavitték apróságaikat, és egymást felváltva ott töltötték velük az éjszakát. Valamennyi anya számára nem volt benne hely. A sztyeppen összegyűjtött száraz gazzal fűtötték a kemencét.

Amikor a fasiszták észrevették, hogy az emberek ebbe az üres házba menekülnek a fagy elől, ezt is felgyújtották. A régi, omladozó viskó három napig füstölgött. A gyermekek három napon át melegedtek a hamu alatt izzó zsarátnok mellett. Ké-

sőbb a lakosokkal együtt elűzött elöljárónak sikerült kikönyörögnie — mint valami nagy kegyet — azt az engedélyt, hogy az elűzöttek letelepedhessenek a saját házaik udvarában. A házba már tilos volt belépniük, csak a veremben tartózkodhattak. A lakóházat legfeljebb tíz lépésre volt szabad megközeliteniük. A vermekben húzódtak meg egész reggelig.

— Ezen a vidéken kezdtem a háborút — mondta a katona. — Tényleges szolgálati időmet töltöttem a határon, itt ért a háború kitörése. Negyvenegyben innen vonultam vissza. Nekem mindig lelkiismeretfurdalásom volt az itteni lakosok sorsa miatt: felszabadítottuk őket a lengyel pánok uralma alól, adtunk nekik földet, egy pillanatra felvillant előttük a boldogság, szabadon lélegzettek egy kicsit, aztán itt maradtak, hogy a fasiszták gyötörjék őket...

Még sok borzalmas és vidám történetet mesélt el a hitleri „Sonderführer"-ről vagy ahogy itt mondták, a „zunder"-ről; hogyan állitották vissza fokozatosan a földbirtokrendszert: kezdetben az elöljáró maga választotta ki az embereket, hogy a németek udvarában és földjein dolgozzanak. Természetesen, akiket nem szeretett, akik nem emeltek kalapot előtte, azokat osztotta be munkára. Aztán bejelentette a falu gyűlésén, hogy mindenki köteles a zundernak hetenként két napot dolgozni. Ettől kezdve az embereket a német rendőrök korbáccsal hajtották a munkába, látástól vakulásig kellett ott dolgozniuk, a gyermekeket, felügyelet nélkül, magukra hagyták, és munkájukért papírrongyot: valamilyen nyugtát kaptak az intézőtől. Sohasem tudták meg, mit fizetett volna a pán ezekre a nyugtákra, ha fizetésre egyáltalán sor került volna, mert a hitleri zunder még az aratás befejezése előtt meglógott. Elmondták, hogyan épitettek fürdőt a folyón a zunder „Frau"-jának, és hogy egyszer a lányok eldugták a bokrok között a „Frau" ruháját, úgyhogy az dühösen, meztelenül szaladt haza, s útközben németül és oroszul káromkodott. Ettől kezdve, amíg a hájas, forróságtól szuszogó asszonyság a patakban lubickolt, a ruháira és női sérthetetlenségére két rendőr őrködött a parton.

— Kedves elvtárs! Maga nem agitátor? — kérdezte Szpivak.

— Nem, kapitány elvtárs, milyen agitátor lennék én! — felelt a katona. — Ilyesmivel sohasem foglalkoztam. Tanulatlan vagyok én, csak két télen jártam iskolába. Még a nyomtatott betűt is nehezen olvasom. A háború előtt szovhozban dolgoztam, üzemanyagot fuvaroztam. Szeretem meghallgatni a jó beszédeket, de én magam soha életemben nem szólaltam fel. Egyszer május elsején az igazgató nagyon biztatott: „Gaponyenko, mondj néhány szót a gyűlésen, mondd el, hogyan kell jól ellátni a traktoros brigádokat." — „Isten őrizz! — mondtam neki. — Annyi nép jött össze, és mindenki rám fog nézni. A félelemtől kiverne a verejték. Aztán meg az asszony is ott áll majd valahol hátul, és kinevet: most következik a nagy szónok, az én Tyimoskám, aki a világforradalomról beszél maguknak. Mentsen fel engem ettől, igazgató elvtárs, ez nem az én szakmám, politikailag én nagyon képzetlen vagyok. Inkább a feleségem szólaljon fel a fejőnők nevében, ő iskolázottabb, mint én, öt osztályt végzett, és én a felét sem ismerem az ő szókincsének. Lépten-nyomon lepipál engem. Néha megkérdezi: »Mi ez, Tyimoska, ami ide van írva, ‚gesztikuláció'?« Azt se tudom, mit mondjak neki. Az ördög tudja, mi az a gesztikuláció. »Gesztenyélés, leszedik a fáról és megsütik a gesztenyét« — mondom neki. — »Eh, nem tudsz te semmit! Az ugyanaz, mint amikor én a klubból késő este jövök haza, te pedig káromkodsz, és hadonászol az orrom előtt — ezt hívják gesztikulációnak. Ezt se tudod, de azért jólesne neked, ha egyszer helybenhagyhatnál.« Én nem szólalhatok fel, ha az asszony jelen van. Ha véletlenül egy szót nem úgy mondok, ahogyan kell, akkor tíz évig bosszant miatta." Visszautasítottam. Agitátornak én alkalmatlan vagyok, kapitány elvtárs, politikailag egyáltalán nem vagyok képzett.

— Nem tesz semmit — mondta mosolyogva Szpivak. — A felesége most nincs itt a közelben, senki sem hozhatja zavarba. Hogy is hívják? Gaponyenko. Hát ide figyeljen, Gaponyenko elvtárs, én megbízom azzal, hogy amerre leszünk, tudakolja meg, hogy hívják a falut, miféle emberek lakják, mennyien voltak, mennyien maradtak, mit éltek át a fasiszta uralom

alatt, és ezt mondja el bajtársainak. Szóval azt, amit most is megtett. Érti? Nincs szükség többé semmiféle gesztikulációra — kezét a katona vállára tette. — Magának megvan az a tehetsége, ami a jó felderítőnek kell: jó szeme van. És az idegei sem tompultak el. Mesélje csak el mindenkinek, amit meglátott, hogy az emberek emlékezetében maradjon a háború után is nemcsak az, hogy milyen folyókon keltünk át, hol kit kínált meg a gazdasszony jó káposztalevessel, és hol ettek a háború idején tyúkhúst, hanem minden egyéb is. Mert tudja, hogy szokott az lenni... Az én bácsikám még a régi időben matróz volt a balti flottában. Hajójukat áthelyezték a Balti-tengerről a Csendes-óceánra, Távol-Keletre. A fél világot bejárta azon a hajón, egész Európát körülhajózta, volt a Földközi-tengeren, Afrikában, egy hétig indiai kikötőben álltak, mialatt a viharban megtépázott hajót javították. Amikor megtudtam, merre járt a bácsikám, kérdezgettem tőle: „Mit láttál azokban a tengeren túli országokban? Meséld csak el, Petro bácsi!" Gondolkozott, gondolkozott — semmit se látott. Semmi másra nem emlékezett, csak arra, hogy Marseille-ben részeg francia matrózok kihajították a kocsmából, és az új ünneplő ruháját úgy elszakították, hogy egy szál gatyában tért vissza a hajóra. Semmi másra nem emlékezett.

Még egy helyen hallgatta meg Szpivak az új agitátor beszélgetését a harcosokkal — Belov hadnagy századában. A beszélgetés éppen a megérkezése előtt kezdődött. Szpivak rendszerint azt tanácsolta az agitátoroknak, hogy az újoncoknak mondják el a hadosztály hősi történetét, beszéljenek a sztálingrádi hagyományokról. Arról beszélgettek, mi történik most Sztálingrádban, és milyen lesz ez a hamvaiból újjászülető város a háború után. Az agitátor, a szibériai rajparancsnok, Fomin őrmester beszélt, aki maga is részt vett Sztálingrád védelmében.

— Nem tudom — mondta — nem voltam ott negyvenkettő óta, nem láttam, mi történik ott. Pedig szeretném megnézni. Azt hiszem, hogy különleges város lesz. A városok városa... Van, elvtársak, a Szovjetunióban egy tó, nálunk Szibériában

tengernek nevezik: a Bajkál. Ez olyan tó, hogy ha az ember csónakázik, a cigarettacsutkát sem meri beledobni, olyan tiszta és szép! A partról harminc méterre minden kavics, minden kagyló látható a fenekén. Hát nekem úgy tetszik, hogy Sztálingrádban még a legrendetlenebb ember sem mer a járdára köpni. Vérrel öntöztük ott az egész földet. Ott minden lépésre ilyen emléktáblákat lehet helyezni: „Itt harcoltak utolsó csepp vérükig az ilyen és ilyen gárdisták." „Itt hárman védekeztek egy egész század ellen, míg csak szemük látta az irányzékot, és kezük tartotta a géppuskát." Sztálingrád az a hely, ahol mindegyikünk életében valami nagy dolog történt. Sztálingrádba nem mentünk valamennyien jó katonákként, jó emberekként, de aki ott életben maradt, és onnan harcolt tovább, annak a lelke megváltozott, az más ember lett...

— Szabad egy kérdést, őrmester elvtárs? — kérdezte kissé gúnyos mosollyal az egyik katona, aki egész idő alatt félig lehunyt pillái alól hallgatta Fomint, és most könyökére támaszkodott. — Szabad?... Én nem voltam Sztálingrádban, nincs szerencsém olyan érmet viselni, amilyen magának van, s ezt nagyon sajnálom. De olvastam a Sztálingrád védelméről szóló írásokat. Nem vitás: ott valóban hősiesen harcoltak, de azt hiszem, őrmester elvtárs, maga egy kicsit eltúlozza a dolgot, a mi újjászületésünket illetően. Hogy értsük ezt: Sztálingrád után mi más emberek lettünk? Milyen mássá, szovjet emberekké? Hát azelőtt nem szovjet emberek voltunk? Valami itt nincs rendjén, őrmester elvtárs. Nem egészen értem ezt a részt, bocsásson meg, hogy beleszóltam.

— Nem világos? — fordult Fomin a beszédét megszakító katona felé. — Igyekszem megmagyarázni, Karzsenyevszkij elvtárs. Én nem beszélek újjászületésről. Csak egy kicsit tisztábbak lettünk: egy és más jó tulajdonsággal gyarapodtunk, és levetkőztünk valami feleslegeset... Mit gondolsz, Karzsenyevszkij elvtárs, te szovjet ember vagy? — kérdezte Fomin, és mereven a katona szemébe nézett. Nyilván új gondolat ötlött fel benne beszéd közben.

— Más ezt jobban megítélheti... — vont vállat gúnyosan a

katona. — Huszonnégy évet éltem a szovjethatalom alatt. Apám vörös partizán volt, a fivérem tizennyolcban esett el...

— Jó, jó, értem. Eszerint szovjet ember vagy. Én is azt hiszem, hogy nem vagy sem kulák, sem volt gyáros, bár ilyen is akad még... Régóta vagy a hadseregben? Amióta Vinnyicát felszabadítottuk? Szóval nemrég. Kezdetben tartalékban voltál, igaz? Két hónapja vagy a fronton, még nem edződtél meg. Mit csináltál ma, Karzsenyevszkij, amikor a harckocsi felénk jött? Lefeküdtél a lövészárokba. Én odakiáltottam neked: „Karzsenyevszkij, gránátot!" Volt kézigránátod? Volt. A tüzérekre számítottál vagy begyulladtál? Láttad, merre megy a harckocsi? Egyenesen Mihajljukra és Popovra. Miért nem álltál fel? Te voltál a szélső, megállíthattad volna a harckocsit. Ők ketten miattad pusztultak el. Ez lett a következmény. És mégis szovjet embernek tartod magad! Ilyesmi nálunk, Sztálingrádban, nem fordult elő, Karzsenyevszkij. A gárdisták törvénye: add oda az életedet, de mentsd meg a bajtársadét! Mi mindenért a vérünkkel fizettünk ott, minden hitványságért, ami még megmaradt az olyan emberekben, mint te.

Fomin őrmesternek ezekhez a szavaihoz Szpivaknak úgyszólván nem maradt hozzátennivalója, annyi volt bennük abból, amit ő maga is átélt, átszenvedett a fronton, és amiről különösen most, amikor a levegőben már érezhető volt a háború végének közeledése, kezdett sokat gondolkozni. Miközben meleg baráti érzéssel hallgatta a fiatal őrmester merész gondolatait (amikor a kapitány odaért, Fomin éppen csak hogy felállt, tisztelgett, és aztán folytatta a beszélgetést, még csak nem is nézett Szpivakra) s megfigyelte, hogy a katonák az őrmesterre szegezik tekintetüket, és figyelmesen hallgatják indulatos szavait, Szpivak arra gondolt: „Úgy látszik, nem rossz agitátorokat jelöltem ki ma, bár csak soká élnének..."

Szpivak nem szakította félbe Fomint, megvárta, amíg befejezi, csak aztán vette át a szót:

— Én is azt hiszem, hogy Sztálingrád különleges város lesz. Ha újból felépítik és benépesítik, valószínűleg kevesebb lesz benne a csaló, önző, enyveskezű alak, mint másutt. De ebből

a szemétből mindenütt kevesebb lesz, azt hiszem... Még Karzsenyevszkij is megérti, hogyan születnek újjá az emberek a háborúban. — Egy pillanatra elhallgatott, aztán a katona felé fordult, akinek gyávaságát Fomin az imént kipellengérezte. — Igaz-e, Karzsenyevszkij?

A katona hallgatott. A gúnyos mosoly eltűnt az ajkáról. Kissé elsápadt arcából, félig lehunyt szempillájáról nehéz volt megállapítani, mit gondol ez az ember, aki — mint rajta kívül oly sok millió — felvette a vörös csillagos katonasapkát és a katonazubbonyt.

— Megérted?

— Nem először történik ez vele, kapitány elvtárs — szólt közbe komoran a Karzsenyevszkij mellett ülő katona. — A napokban, amikor ezért a faluért harcoltunk, elküldték lőszerért. Fél napig oda volt. Azt mondta, nem találta a lőszerfelvételező helyet. De hazudott, biztosan meghúzódott valahol egy lövészárokban.

Egyszerre többen akartak beszélni. Az egyik ezt mondta:

— Velem együtt volt őrjáratban, mondom neki: vegyél több kézigránátot, ő meg azt mondja: „Kézigránátra nem kerül sor. Ha történik valami, leadunk egy figyelmeztető lövést és visszajövünk. Így van ez a szabályzatban előírva" — mondta. Nagyon jól ismeri a szabályzatot: egyet lövünk és meglépünk!

— Nekem meg azt mondta — szólalt meg egy másik — „marha vagy te, Muhin, magad akarsz mindent megcsinálni? Minek jelentkeztél felderítésre? Nem elég, hogy parancsra tűzbe kell mennünk, te meg önként is jelentkezel!"

— Vele senki sem szeret közösen kapni kenyeret, kapitány elvtárs, mert milliméterre kiméri.

— Csak a házakban nagy vitéz. A tanyán, ahol álltunk, eltépte a háziasszony lepedőjét kapcának. Elviszi, ami megtetszik neki, éppúgy, mint a fritz.

— Ha annyi volna a bátorsága, amennyi a pofátlansága, akkor jó volna.

— Majd megjön az ő esze is — mondta csillapítólag Szpivak. — Berlinig Karzsenyevszkij még kétszer is megkaphatja

a Szovjetunió Hőse rendjelet. De... csak Berlinig. Mert ha a háborúnak vége, akkor már nem kaphat semmit, kitüntetés nélkül megy haza. De az is lehet, hogy egyáltalán nem tér haza. — Szpivak hangja váratlanul megváltozott: érzéketlen, kemény lett. Ezen a hangon fejezte be: — Ma az egész zászlóalj jól verekedett. Tíz embert terjesztünk fel kitüntetésre. Egyedül Karzsenyevszkijről hallom, hogy szégyent hozott ránk. Ha ezután is így fog harcolni, haditörvényszék elé kerül. Egy önző kutyával kevesebb marad a háború után...

Az álmatlan éjszaka után — nem ez volt az első ilyen éjszaka a frontra való visszatérése óta — a fáradtságtól alig állt a lábán, a térde is fájt még a zúzódástól, Szpivak mégis összehívta valamennyi agitátorát egyórás beszélgetésre, az ötödik századba, a zászlóalj kellős közepére. Ott helyben, a többi katona szomszédságában, a lövészárok mögött, a virágzó kökénybokrok között telepedtek le. Sok virágmézet gyűjtő méh és darázs dongott ugyan ott, de legalább hadonászniuk kellett, és nem lehetett elaludni tőlük. Szpivak elmondotta a Szovjet Tájékoztató Iroda legújabb rádió-híreit, és beszámolt röviden a nemzetközi helyzetről.

A zászlóalj és az ezred legközelebbi feladatairól beszélve, Szpivak közölte az agitátorokkal azt, amit maga hallott az ezredparancsnoknál tartott értekezleten és a politikai osztályon: a harci parancsok teljesítését ezután is csak akkor minősítik kitűnőnek, ha nemcsak előzik a fasisztákat a falvakból, hanem be is kerítik és megsemmisítik őket.

Táskájából és csizmájának szárából ezután vagy három tucat füzetet húzott elő, és mindenkinek adott egyet-kettőt. Az irodalmat a politikai osztályon kapta. A könyvecskék Solohov új regényének egyes fejezeteit, Groszman elbeszéléseit és Ehrenburg cikkeit tartalmazták. Éjjel nem akarta a füzeteket szétosztani, mert először meg akart ismerkedni az új agitátorokkal, hátha egyiken-másikon sem Solohov, sem Ehrenburg nem segít. Szépirodalmon kívül katonai szakbrosúrákat is osztogatott, amelyeket még Poltavában vásárolt. Ezekből az agitátorok megismerhették a harci taktikát hegyes terepen.

— Ezekre vigyázzatok, hamarosan szükség lesz rájuk. Meg fogjuk tanulni, hogyan kell harcolni zergéknek való ösvényeken.

Most is, mint máskor az ilyen megbeszélések után, Szpivak húsz percet szánt a kérdések megválaszolására. Leginkább ebben a formában, mindenféle kérdésre válaszolva szeretett társalogni az agitátorokkal és katonákkal. Így tudta meg, mi érdekli leginkább az embereket. Néha, egy-egy váratlan kérdés után, új vita támadt, más témáról, amely fontosabb, mint amelyre előzőleg felkészült.

Az első kérdés szinte szokásszerűen az volt: megnyitják-e hamarosan a szövetségesek Európában a második frontot?

A katonák lehurrogták a kérdezőt:

— Mindig ilyen buta kérdést teszel fel!

— Ezt már százszor kérdezték!

— Hát nem hallottad? A kapitány elvtárs már beszélt előadásában a második frontról. Mindenáron azt szeretnéd hallani, hogy holnap, pénteken délben tizenkét órakor megkezdik a támadást? Ki tudhatja ezt? Menj egy jósnőhöz.

Az egyik agitátor megkérdezte:

— Befejeződhet-e a háború váratlanul, valamilyen német államcsíny következtében?

A katonák tudták, hogy Szpivak nemrég tért vissza a hátországból, s ezért sokan megkérdezték, milyen az élet a felszabadított városokban és kolhozokban.

Szpivak nem sietett befejezni a beszélgetést, jól megjegyezte a kérdezősködők arcát, igyekezett emlékezetébe vésni az új agitátorok nevét, és részletesen válaszolt.

Valaki felvetette a kérdést:

— Eljut-e csak egyszer is a mi zászlóaljunkba a háború vége előtt a markotányos bolt mozgó bódéja? Vagy talán olyan „vakmerő", hogy még a hadosztály törzséig sem merészkedik? Lerongyolódtunk, kapitány elvtárs, nincs gombunk, gallérunk, de még zsebkendőnk sincs. Elszakadt a nadrágom, és szöggel tűztem össze. Tegnap rohamra mentünk a magtárak ellen, elestem, majd felszúrtam a hasamat azzal a szöggel. Hamarosan

itt a születésnapom, tizennyolcadikán lesz, meg kéne kínálni a bajtársaimat legalább egy pohárka konyakkal. Nézzen utána a dolognak, kapitány elvtárs.

És mint mindig, ha volt szabad idejük és nem várták egy óra múlva a „Sorakozó!" parancsot — elmúlt húsz perc, sőt negyven is, de Szpivak még mindig felelgetett, megfeledkezve arról, hogy neki is meg az embereknek is pihenniük kellene. Néha kétszer, háromszor is megismételte a választ, mindaddig, míg nem érezte, hogy jól megértették. Belemelegedett a vitába, és a komoly beszélgetést vaskos adomákkal fűszerezte.

Szpivak fáradt volt, leült a fűre, féloldalt dőlt, és kinyújtotta fájós lábát. Valakinek a kérdésére sokáig nem válaszolt. A katona már-már felállt, hogy megismételje a kérdést: „Kapitány elvtárs, melyik évben?..." — társai azonban intettek neki: „Pszt! Pszt!" A kapitány csendesen horkolt, aludt.

Fomin őrmester óvatosan kiszabadította karját a kapitány feje alól, és a táskáját tette helyébe.

— Végeztünk, mehetünk!

Szpivak sűrű szemöldöke álmában felhúzódott, ajka kissé szétnyílott, álla lecsüngött. Sovány, hosszúkás arca nagyon fáradtnak látszott.

Az agitátorok és a katonák eloszlottak lövészárkaikban, a kapitányt otthagyták, ahol elaludt.

A negyedik századból a küldönc, Zavalisin, és egy katona, aki reggel Szpivakkal együtt rohamozta a malmot, éppen a zászlóalj törzse felé tartott. Megpillantották a hosszú lábú kapitányt, s mindketten hozzá futottak: „Meghalt?" Ekkor vették észre, hogy csak alszik, rövid ideig álldogáltak mellette, aztán továbbmentek. A kapitányról beszélgettek.

— Ez a tiszt közibénk való — jegyezte meg Zavalisin. — Szereti a mi fajtánkat. Szívesen elbeszélget a harcosokkal. Maga is kolhozparaszt. A zászlóaljparancsnokunk földije.

— Ez nem attól van, hogy kolhozból való — mondta a másik. — Közülünk egy sem volt úr. Miféle urak vannak manapság? Egyszerűen egyenes, őszinte ember. Magas a rendfokozata, de nem beképzelt.

— Ez az ember a helyén van — állapította meg Zavalisin is. — Azt csinálja, amihez ért. Nemhiába kapja azt az ezrest. Jó feje van! Nemcsak az a fontos, hogy ő maga érti, de másokkal is megérteti a helyzetet. Előtte Arefjev főhadnagy volt az ezred-agitátor, és mindenki azon csodálkozott, mi a fenének van ő az ezredben. Csak azért, hogy szétossza a zászlóaljak között az újságokat? Ezt egy postás is elvégezheti, akármelyik harcos, nem muszáj ehhez okvetlenül tisztet tartani. Soha senki sem látta őt a harcoló katonák között, legfeljebb a zászlóaljparancsnok harcálláspontjáig vagy a segélyhelyig merészkedett. Ha pedig védelemben voltunk, akkor meghúzódott egy üres fedezékben, fcküdt és könyvet olvasott vagy írt valamit. Tudom én, hogy az ilyen embernek bele kell nézni a könyvekbe, hát csak nézzen, de mondja el az embernek, amit olvas, ne az orra alatt motyogjon. Abból nekünk nincs semmi hasznunk. Nem igaz?

A napsütéstől felmelegedett zöld fűvön, a kökénybokrok alatt, a méhek egyhangú, zümmögő muzsikája közben pihent Szpivak. Talán két órát alhatott, amikor édes álmának egy közelben felrobbanó lövedék vetett véget: a németek néha-néha még mindig lőtték a falut.

Mielőtt visszatért az ezred törzséhez, Szpivak még egyszer betért Petrenkóhoz.

A ház egyik szobáját felsúrolták, rendbehozták, és helyükre állították a veremből előszedett holmikat. A gazda — mankón járó öreg rokkant — tiszta vászoninget viselt, mellén a cári György-kereszt fityegett. Rajta kívül ott volt még öreg felesége és fiatal menye, meg egy tízévesnek látszó fiú, az unokája. Mindnyájan izgultak, kapkodtak, egymást félbeszakítva hangosan beszéltek, mintha becsíptek volna. Az öregasszony unos-untalan összecsapta a kezét, elfelejtette, miért jött ki a házból, mi kell neki. Tanácstalanul megállt a küszöbön és lelkendezve beszélt a fal mellett, a földön heverő küldöncökhöz:

— Mit csináltak az átkozott kutyák! Lelőtték az ember marháját. Hát mi vót annak az Isten állatjának a bűne? Sztyecok

Moroz tehenét az istállóban lőtték agyon. A húsát nem ették meg, más dolguk vót már, csak egyszerűen lelőtték, és kész. Az Oleksza Dovbusét, a Kolomicsihét, a Dubnyikét, mindenkiét lelőtték, aki nem hajtotta el az erdőbe... Ahogy a mi ágyúink dörögni kezdtek, nem sajnáltak ők többé semmit. Az apó is tudja, nem hazudok, igaz, nagyapó? Azt mondom neki: „Egye fene, lőjenek, akár eltalálhatják a mi házunkat is, nem sajnálnám." Tyűh, de sokan vótak akkor az udvarban, egy egész zászlóalj, de lehet, hogy hadosztály is vót. Kilyukasztották a ház falát, aknavetót vittek föl a padlásra. Ha legalább egyet lőttek volna beléjük az ágyúval — sokat elpusztítottak volna! Mi a veremben vótunk, én azt mondom a nagyapónak: „Csak lőjenek! Megint szerzünk. Új házat építünk. Csak pusztítsák az átkozott rablókat."

A kisfiú gyakran beszaladt, hozta a legfrissebb híreket. „Mamo! Az a Franc, aki az Okszana néninél lakott, ott fekszik a kovácsműhely mögött, halott. Panász bácsi lehúzta róla a csizmát!" „Mamo! Viszik a német foglyokat! Köztük az a kopasz, aki levágta a libánkat. Gyere, nézd meg!" „Mamo, Ignatyencsihéknál egy német a kútba bújt, egy katona kézigránátot akart ledobni rá, erre úgy elordította magát, mintha vágnák! Most kötéllel húzzák ki onnan!"

Az édesanyja, széles, bárgyú mosollyal az arcán, hol rongyot vett a kezébe, és az ablakot törölgette, hol pedig — be sem fejezve ezt a munkát — hozzáfogott, hogy az edényekről késsel vakarja le a kormot, aztán mindent otthagyott, leült a küszöbre, és kezét erőtlenül lóbálva, a mosolygó katonákat kérdezgette:

— Istenem! Igaz ez, vagy csak álom? Megértük volna ezt?

Az öreg pedig rákiáltott az asszonyokra, hogy ne lopják a napot, hanem dolgozzanak. Behozta a szobába a fejszét, de elfelejtette, mi célból, letette, és a katonákhoz fordult:

— Javdoha, a mi szomszédasszonyunk, tegnapelőtt reggel beszalad hozzánk, és azt mondja: „Valaki járt itt az éjjel az udvarban, ketten voltak a veremnél, zörgették a zárat és elmentek..." — „Te liba, azok felderítők voltak! — mondom neki.

— Ki kellett volna menni, és megmondani mindent a németekről." — „Nagyapó, hát lehet az, hogy a Vörös Hadsereg visszatér?" — „Visszajön — mondom én. — Nem hallod az álgyút? Ez nem mennydörgés, hanem álgyúból lőnek, ismerem én ezt. Felderítők voltak, most már várhatod a mieinket." Ma éjjel aztán dörgött. De hogy dörgött! Milyen kaliberű álgyúk voltak, fiúk? Mert én már a hangjáról megismertem, hogy hatcolos! De hogy dörgött! Én is voltam katona, fiúk, itt harcoltam tizenhatban. Csakhogy akkor mi nem jól csináltuk, amikor Vilmos ellen harcoltunk. Nem úgy kell most harcolni, ahogy a gazda a rossz vendéget kizavarja a házból, kiteszi a szűrét, aztán lakatra zárja az ajtót, hanem kergetni kell a saját házáig, oda is utána menni, és fejét a falhoz vágni! Úgy bizony!... Öregasszony! Hanna! Miért álltok itt tétlenül! Hozzatok rőzsét, melegítsetek vizet, hátha valaki meg akar mosdani. Mossátok ki a kapcákat. Maradt még liszt a teknőben? Gyorsan, süssetek valami krumplisat! Gyorsabban mozogjatok. Mi van veletek? Mintha megkergültetek volna. Grickó! Szaladj a kúthoz, hozz vizet, az asszonyok mára elvesztették a fejüket.

A ház másik szobájában Petrenko helyezkedett el az írnokkal és a híradósokkal.

A zászlóaljparancsnok már megborotválkozott, zubbony nélkül, tiszta ingben feküdt a háziasszony ágyán, így hallgatta meg a századparancsnokok jelentéseit (de csak azokét, akik már megborotválkoztak és tiszta gallért vettek fel, a borotválatlanokat visszaküldte). Különféle parancsokat adott, hogy miként hozzák rendbe századjukat a harc után, és hogyan készüljenek fel a további támadásra.

Az írnok valami papírokat nézegetett az asztalon. Mellette a falon függött a gitárja, amelytől sohasem vált meg, a kocsin, a tisztek holmija és a törzs felszerelése között cipelte magával.

A távbeszélős, a fülén a hallgatóval, a nyitott ablaknál ült, és kenyérmorzsákat dobált az udvaron az almafa alatt vidáman sürgölődő seregélyeknek.

Miután az utolsó századparancsnok is elhagyta a szobát, Kra-

pivka merengve, szomorúan táskájába rakta a papírokat, levette a gitárját, és megpendítette a húrokat.

Petrenko a feje alá tette kezét, és nyitott szemmel feküdt az ágyon. Ha aludni akart, a zaj nem zavarta.

Krapivka felhangolta a gitárt, krákogott, és halkan, kissé rekedtes, de hajlékony, kellemes kifejező baritonján nótára gyújtott.

Amikor én postakocsis voltam,
Fiatal és igazán erős...

Szpivak Petrenko ágyára ült, cigarettát sodort és rágyújtott.

— Razumovszkijt alhadnaggyá akartuk előléptetni — mondta tompa hangon Petrenko. — Tehetséges parancsnok volt... Még ma, amíg állunk, írni kellene a családoknak.

— Razumovszkijról nincs kinek írni — jegyezte meg Szpivak. — Nincsenek rokonai.

Majd elmondta Petrenkónak, hogyan félt Razumovszkij, hogy megéri a háború végét, amikor majd azt mondják, már nem lehet többé fasisztát pusztítani.

— Arhipovot, a páncéltörőst sajnálom. Kinek adjuk át Arhipov pártkönyvét? Hol a párttitkár? Ki látta Rogyionovot? Persze, a folyóra ment, mosakszik, és mos. Neki sem volt szerencséje ma. Hallottad, hogy egy veder szirup ömlött a fejére? Ez is telitalálat volt. Talán átvenné te a tagsági könyvet és továbbítanád Kosztrominnak?

Petrenko a zsámoly felé nyúlt, amelyen újsággal letakarva ott feküdtek Bolotnyikov és Makszimenko érmei, Mihajljuk „Vörös Zászló"-rend kitüntetése és Arhipov pártkönyve.

Szpivak elvette a pártkönyvet — a rászáradt vértől nem nyílt ki a fedele — és zubbonyának zsebébe tette.

— Hát Makszimenkót ismerted? Régi katonánk... Nehéz napunk volt ma, Pavlo Grigorjevics, derék fiúkat vesztettünk el.

...Vágtató paripám hirtelen megdermedt,
Riadtan kapta félre fejét...

— énekelte az írnok, fejét a gitárja fölé hajtotta, lehunyta szemét, és az ének taktusára himbálta felsőtestét.

Krapivka ma nem játszotta kedvelt tüzes nótáit, az „Elmentek a cigányok"-at és „A mezei szél"-t. Ma reggel a téren a katonasírba temette tíz társával együtt legjobb barátját, kubáni földijét, az ötödik század törzsőrmesterét, Makszim Bacsurint, akivel majdnem három éven át együtt járták a frontot, a pihenés óráiban is elszakíthatatlanok voltak, s amikor a hátországban szolgáltak, együtt vették át és oktatták az újoncokat.

Bacsurin jól harmonikázott, Krapivka gitáron játszott és énekelt hozzá; mindkettő jó vágású, derék tiszthelyettes volt, és nagy sikereik voltak a falvakban a katonák feleségeinél.

Bacsurin az ötödik század elleni harckocsitámadáskor vesztette életét. Egy nehéz géppuska robbanó lövedéke mellbe találta. Krapivka saját kezével bocsátotta a sírba, és ő dobta rá az első marék földet...

Elesett barátja feletti bánata azonban nem gátolta abban, hogy Bacsurin és még két elesett katona életét egy nappal meg ne hosszabbítsa az élelmezési létszám nyilvántartásában, hogy megkapja a nekik járó bort, és kissé többet igyék ebéd előtt a lelkük üdvösségére. Lehet, hogy ez volt az oka annak, hogy a zászlóaljírnok ujjai most bizonytalanul pengették a húrokat, és hamisan énekelt. Kissé rekedt és megtört hangja különös melegséggel és szomorúan, szinte szívszaggatóan zengett.

— Úgy látszik, Mikola — mondta Szpivak — eltompultak az idegeink. Másként nem is lehet. Harcot és halált látunk léptennyomon. Ma tizenegy embert temettünk. Nincs időnk, hogy soká szomorkodjunk miattuk. Holnap új harc vár ránk, új veszteségekkel. De majd egyszer, Mikola, eszünkbe jut minden egyes ember, aki mellettünk esett el, és többé nem kelt fel...

Krapivka elhallgatott, befejezte dalát. Néhány percig elgondolkodva, csak úgy csupaszon pengette a húrokat, meghúzta a megereszkedett basszus-húrt, és rázendített a kapitány meg a zászlóaljparancsnok kedvelt dalára:

Puszta, néma táj,
Rajta út se visz...

Petrenko lehunyta szemét.

A gazdáék szobájából óvatosan besurrant Zavalisin, a küldönc, aki maga is nagyon szerette a zenét, és jól énekelt. Egy pillanatra megállt a küszöbön, a kapitányra és a zászlóaljparancsnokra nézett, nem zavar-e, aztán bejött, leült a padra Krapivka mellé, és a refrént már halkan együtt énekelte az írnokkal.

Krapivka átengedte Zavalisinnak a szólamot, és csak csendesen kísérte társát.

Néki adta át
Végső óhaját...

Zavalisinnak halk, de tiszta, nagy terjedelmű tenorja volt. Szabadon, erőfeszítés nélkül vette a legmagasabb hangokat is, s ugyanúgy, mint Krapivka, érzéssel énekelt.

Szpivak lehajtott fővel ült. A gazdáéknál is abbahagyták a beszélgetést, csend lett. A nyitott ajtó előtt katonák csoportosultak.

Menj apámhoz el, add át mindenem
És anyámat is üdvözöltetem...

A két összeszokott, erős hang szépen énekelt, az egyik kissé rekedtes, fátyolos, és borízű, a másik tiszta, csengő, fájdalmas.

A szomorú dal mindenkit lenyűgözött. Az udvarban a nyitott ablak alatt, amelynél a távbeszélős ült, asszonyok gyűltek össze: a fiatal háziasszony és néhány szomszédasszony. Két katona egymásra pillantott, és leült a küszöbre; végig akarták hallgatni ezt a váratlan műkedvelő hangversenyt. Az öregasszszony kemencéjében forrt valami, de őt is vonzotta a dal. Odaintett a fortyogó fazéknak, mint valami élőlénynek, amely megérti a „várj egy kicsit!" kézmozdulatot, és a katonák mögé állt.

Az öreg egy halom száraz rőzsét hozott be az udvarról, és

ledobta a kemence előtt. Mindenki rápisszegett. Csodálkozva megfordult, felfigyelt, átnézett a katonák feje felett a szobába, lábujjhegyen az ajtóhoz osont, és az öregasszony mellé állt.

Végső búcsúszóm kedvesemnek vidd,
Adjad át neki ezt a gyűrűt itt.

Az ágyon mozdulatlanul fekvő Petrenko arcát valami belső fájdalom hirtelen eltorzította. A könyökére támaszkodva felemelkedett, és magából kikelve kiáltotta:

— Abbahagyni! Jó időt választottatok! Hogy mertél engedély nélkül bejönni, Zavalisin? Úgy nótázol itt, mint egy kurszki fülemüle. Te pedig, Krapivka, mit ünnepelsz? A létszámkimutatást elvitted? És amit a negyedik század követelt, azt megírtad? Hol vannak a kitüntető levelek?

Szpivak csodálkozó pillantást vetett Petrenkóra.

A dal félbeszakadt. Zavalisin, a padon felejtve sapkáját, kisurrant a szobából. Az asszonyok is eliszkoltak az ablak alól. A küszöbön ülő katonák gyorsan felugrottak, becsukták maguk után az ajtót és elpárologtak. Krapivka mélyet sóhajtott, felakasztotta gitárját, és az asztalhoz ült.

— Mindent elvittem, főhadnagy elvtárs. Csak a zsákmányról szóló kimutatás nem készült el...

— Azt miért nem készítetted el? Azt mondták, tizenhat órára kész legyen. Téged figyelmeztetni kell erre?! Aztán megint valamelyik ördög beírja a saját számlájára, mint Szolovjev a harckocsikat.

Szpivak még egyszer Petrenkóra nézett, és megértette, mi zajlik le benne. Eszébe jutott, amikor télen a Miusz folyónál együtt feküdtek a parancsnoki harcállásponton, a félig szétlőtt vasúti bódéban. Az ezred nehéz harcokon esett át. Száz katona sem maradt életben belőle. Az a magaslat, amelyért a harc folyt, naponta tízszer is gazdát cserélt. A dombon nem volt méternyi hely, amelyet ne takart volna rozsdás akna- és srapnell-szilánkok tömege. Sokba került ez a domb az ezrednek: a legjobb parancsnokok és katonák hunyták ott le örökre a sze-

müket. Mindenki a végletekig kimerült a szakadatlan harcoktól, az álmatlanságtól és a hidegtől, eltetvesedtek, nem volt dohányuk, és napokon át még kenyeret sem kaptak.

És akkor az egyik éjszaka a parancsnoki harcálláspont rádiósa jó zenét fogott. A kimerült, földön ülő emberek horkolásába — annyi hely sem volt, hogy lefekhettek volna — belevegyült a halk, finom, távoli zene hangja: zongora és hegedű. Mindenki felébredt, mozgolódás támadt. A rádiós beállította a készüléket, az erősödő hangok tisztán, mellékzörej nélkül hallatszottak. Olyan világosan hallották az éneklő hegedűt és a zongora halk hangját, mintha a zenészek itt valahol a szomszédban, közvetlenül mellettük játszottak volna, és a hallgatók nem a bódé összeköpdösött padlóján ülnének (ez a bódé volt az egyetlen menedék a hideg ellen, ide jártak rövid időre az emberek a századokból, hogy kissé felmelegedjenek), hanem csillárokkal megvilágított nagy hangversenyteremben, olyan városban, ahol nem ismerik a bombázást és a légiriadót. Néhány percig elbűvölve hallgatták a zenét. Aztán valaki sóhajtott, egy másik megjegyezte: „szép melódia!", a harmadik még mélyebben húzta fülére a sapkáját. Egyszerre minden oldalról rákiáltottak a rádiósra: „Csendet!" „Hagyd abba!" „Fordítsd el!" „Itt nincs helye a muzsikának!..."

Petrenko lehúzta a csizmáját, és újból az ágyra feküdt. Bejött a zászlóalj párttitkára, Rogyionov alhadnagy, a kimosott, még nedves zubbonyban és nedves nadrágban, amely úgy tapadt a lábszárára, mint a múlt század elején egy tiszti pantalló.

Rogyionov még az udvarban meghallotta a kiabálást, és az ajtóban összeütközött Zavalisinnal, aki úgy rohant ki a házból, mintha puskából lőtték volna. Rogyionov megörült, mert azt hitte, hogy valami zűrzavar van odabent, és hogy a zászlóaljparancsnok, meg Szpivak kapitány dühükben nem fogják kinevetni, és kikérdezni a szirupos kalandról, amelyről nagy boszszúságára ma már nagyon sokan érdeklődtek.

Leült az asztalhoz Krapivka mellé, oldaltáskájából kirakta papírjait, és írni kezdett.

Szpivak beszélgetett még Petrenkóval a politikai helyettesérőI, Nyikiforov főhadnagyról, aki sebesülés után megrekedt valahol a tartaléknál, és úgy látszik — lévén egykor újságíró — nem fog visszatérni régi helyére a zászlóaljba, hanem ki fogják nevezni a hadosztály- vagy a hadsereg-újság szerkesztőségébe. Valószínűleg az egyik század törzsőrmesteréből előléptetett Rogyionovnak kell majd őt helyettesítenie az új támadás előtti hosszabb pihenőig vagy egészen a háború végéig.

— Nagyon sajnálom, Szergej Ivanovics — fordult Szpivak Rogyionovhoz — hogy nem vettél részt az agitátorokkal folytatott beszélgetésen. Ez neked is hasznos lett volna. Beszámoltam a nemzetközi helyzetről. Hol voltál? Mosakodtál?

— Kapitány elvtárs, velem ma megint rendkívüli dolog történt — felelte zavartan mosolyogva Rogyionov. — Hallott róla? Olyan szerencsétlen vagyok, úgy látszik, csak azért jöttem a világra, hogy nevessenek rajtam. Egyszer egy rakéta égetett meg alvás közben, akkor esett rám, amikor aludtam, és a nadrágom egész hátsó fele kiégett. Ma pedig még ennél is rosszabb történt. A fritzek golyókkal és bombákkal pusztítják az embereket, engem meg, az ördög tudja, mivel. Én nem golyótól fogok elpusztulni, kapitány elvtárs. Legközelebb egy lelőtt Junkers zuhan majd a fejemre vagy egy átkelésnél a híd fog alattam beszakadni.

— Nagy célpont vagy, azért talál el minden.

— Nem, nem azért, kapitány elvtárs. Az Isten rendelése... Még a táskámba is belefolyt, az egész irodám maszatos lett. Újból kell kitöltenem a kérdőíveket.

— Figyelmeztettelek előre: ne mászkálj oda, ahová nem kell. Mintha rajtad kívül a zászlóaljban senki sem értene a géppuskához? Megfeledkezel arról, hogy te most az egész zászlóalj politikai munkása vagy. Ha felviszed a Katonai Tanács* tagságáig, akkor is lefekszel majd a géppuska mellé?

Petrenko megkérdezte Szpivakot, hogyan gyógyították meg

* Katonai Tanács — a Szovjet Hadsereg legfelsőbb irányító szerve, tagjai legalább tábornokok. — *A ford.*

a kórházban, jól összeforrott-e a csontja (Szpivakot két lövedék érte, az egyik a karját, a másik a vállát), ugyanúgy tudja-e használni a karját, mint régen, vagy rosszabbul?

Szpivak felemelte karját, és mutatta, hogy nem tudja a vállánál magasabbra emelni.

— Fél karom, mondhatni, hiányzik. Félig használható, de félig csak dísz. Ha minden további sebesülésnél elveszítem valamelyik testrészem képességeinek a felét, akkor, mire hazakerülök, csak dísztárgy leszek.

— Nekem pedig — mondta Petrenko — a lábammal van valami baj. A régi seb ismét fáj. Nedves időben úgy sajog, alig lehet kibírni... — Aztán oldalára fordult, lehunyta szemét. ezzel fejezte ki, hogy pihenni szeretne. — Feküdj le te is, Pavlo Grigorjevics, a padkára.

Szpivaknak hirtelen eszébe jutott, maga sem tudta, miért, hogy olyan tiszta ingben, amilyen Petrenkón van, ágynemű nélküli faágyon, a falnak fordulva, halt meg az apja. Két napig öntudatnál volt, beszélt a háziakkal, hívta a gyermekeit, megölelte őket, aztán a fal felé fordult, egy napig szótlanul feküdt, és estére meghalt. „Mi ez? Ma csak halottak jutnak az eszembe?" — szakította félbe Szpivak bosszúsan gondolatait.

— Megyek, Mikola — megérintette Petrenko vállát.

— Elmégy? Itt is pihenhetnél. Vagy a törzsbe kell menned?

— Egy pillanatra, kapitány elvtárs — szólalt meg Rogyionov. — Bejegyzem a politikai jelentést Kosztromin őrnagy részére, vigye magával.

— Jól van, fejezd be. Csak ne színezd ki túlságosan. Magam is ott voltam, láttam, hogyan harcoltatok. Az őrnagy úgyis engem bíz meg, hogy az egész ezredről írjam meg a hadosztály politikai osztálya számára a jelentést. Nem szeret jelentéseket írni... Akiket éjjel felvettünk a pártba, mind életben maradtak, Szergej Ivanovics?

— Egy ember megsebesült. Zincsenko. Könnyebb sérülés, nem viszik tovább, csak a segélyhelyig. Az ő iratait is elküldöm a hadosztály pártbizottságának.

— Igen! Ilyeneket kell felvenni a pártba — mondta Pet-

renko, anélkül, hogy feléjük fordult volna. — Mindenkivel, aki az utóbbi harcokban kitűnt, foglalkozzál közvetlenül, őszintén, Rogyionov. A kapitány majd elmondja neked, hogy a hátországban kevés káder maradt. Akit itt felvesznek, az nemcsak a hadseregben lesz politikai káder, hanem a hátországban is. Ezt így kell értelmezni.

— Ugy van — helyeselt Szpivak. — Min gondolkozol, Rogyionov? Végeztél? Tégy pontot. Nem kell leragasztani, add csak ide.

— No, Mikola — Szpivak karjára vette esőköpenyét, felvette táskáját, Petrenko fölé hajolt és megkérdezte — írunk haza? Arról, amiről az éjjel beszélgettünk?

— Szemjon Karpovicsnak? — Petrenko felnyitotta szemét. — Feltétlenül írunk.

— Együtt?

— Igen, együtt, ha elfogadsz társszerzőnek. Nekem is van mondanivalóm az elvtársaknak. Én ugyanis terjedelmesebb levélre gondolok. El kell mondanunk mindazt, ami ezekben az években bennünk felgyülemlett. Lehet, hogy nekik nem volt annyi idejük a gondolkozásra, mint nekünk. Ők nem feküdtek fél éveket a lövészárokban: fél éven át szakadatlanul ugyanaz a bokor néz farkasszemet az emberrel; az ember meg fekszik, csak a bokrot látja, és közben végiggondolja az egész életét, a múltat, a jövőt...

— Ebből mi lesz? Regény? „Háború és béke"? Vagy egyszerűen a járási pártértekezletről hiányzó kommunisták írásba foglalt beszédei? Nem éppen rossz. Ha hazamegyünk, akkor persze elmondjuk élőszóval, de ha nem, íme itt vannak a javaslataink és kívánságaink. Üdvözlet a frontról ismerőseiktől, Petrenko és Szpivak párttagoktól. Így akarod?

Megállapodtak, hogy Szpivak kezdi meg a levelet. Otthon szerzett benyomásainak leírásával kezdi, aztán majd találkozik Petrenkóval, és együtt befejezik. Lehet, hogy nem egy ültükben, ez a körülményektől, idejüktől függ.

— Mikor jössz legközelebb? — kérdezte Petrenko.

— Nem tudom. Szerettem volna az aknavetősökhöz menni.

A hadosztályparancsnok megígérte, hogy Lipici után az ezred pihenőt kap. Ha itt maradunk, lehet, hogy holnap ide nézek. Előadást kell tartanom a tiszti és tiszthelyettesi állománynak a nemzetközi helyzetről. A viszontlátásra!

— Pavlo Grigorjevics! — kiáltott utána Petrenko, amikor Szpivak már átlépte a küszöböt. — Nézz utána, légy szíves, hogy az előterjesztéseink ne heverjenek el valamelyik osztályon. Nyolc embert terjesztettem elő kitüntetésre. Radcsenkót és Gulikót a „Vörös Zászló" rendre a harckocsikért, a te Andrjuhinodat a „Bátorság" éremre, Zavalisint szintén a „Bátorság"-ra. Mit gondolsz, nem lesz ez sok neki?

— Egy fritzért? Egy kicsit sok. És az a fritz olyan csenevész. Majdnem önként adta meg magát, azt mondják... No, nem baj, jó lesz. Zavalisin nem vitt véghez valami nagy hőstettet, de az a fontos, hogy egyetlen fritzet sem engedtek ki a gyűrűből.

— Ha elalszom — mondta Petrenko az írnoknak, és ismét a fal felé fordult — folytathatjátok a hangversenyt... Nem is tudtam, hogy Zavalisinnek ilyen jó hangja van. Olyan, mint Lemesevnek. Ezt vedd figyelembe, Rogyionov, amikor megszervezed a zászlóalj színjátszó- és énekcsoportját. Elküldjük Berlinbe, a hadsereg kultúrversenyére... De először katonásan meneteltetni kell, amíg bele nem izzad, hogy ne feledkezzék meg a fegyelemről. Olyan borzasan jár, mintha kölest vetne tavaszi szélben. Mintha csak tegnap hívták volna be. Amikor megszólítja a parancsnokát, engedélyt sem kér, mintha otthon a komájával beszélgetne. Ez itt katonai szolgálat, nem kocsmai beszélgetés...

Szpivak még egy ideig elbeszélgetett a ház gazdájával, az öreg György-keresztessel, a délnyugati front áttöréséről ezerkilencszáztizenhatban, megkóstolta a forró krumplis lángost, amellyel a gazdasszony a katonákat kínálta, aztán elindult az ezred törzséhez. Senkitől sem kérdezte, merre van, „fonál" után ment — ahogy a híradósok mondják. Az udvaron keresztül kifeszített távbeszélőhuzalt követte.

4

Énekelnek-e már otthon a lányok, amikor este a mezőről hazafelé jönnek? — kérdezte Petrenko a barátját legközelebbi találkozásuk alkalmával. — Igaz, ha az ember a te elbeszéléseidet hallgatja, arra gondol, hogy kevés lány maradt otthon... Vagy ezek olyanok, hogy ha csak ketten vannak is egy brigádban, akkor is énekelnek?

— Énekelnek — felelt Szpivak. — Már énekelnek, magam is hallottam. Ez persze jó jel, nekem is feltűnt. Csak a dalaik valahogy összekeveredtek. A mi katonanótáinkat is éneklik, a „Gyújtsunk rá"-t, és újakat is a fritzekről, néhányat közülük valamelyik lány maga költhette. De azt mondják, hogy kezdetben nem énekeltek. Borzasztó lehetett: féltek. A nagy árokban, amely mellett az út a brigád földjére vezet, a fasiszták agyonlőttek egy csapat foglyot, és a hullákat a kútba dobták. A kút helyén most közös katonasír van. A konyhakertek végén, a régi malom mögött, télen, amikor lehullott a fűzfák levele, a pásztorok az ágakon négy akasztott ember hulláját találták. Már nem lehetett megállapítani, hogy kik voltak. Otthon is eltűntek nyomtalanul emberek, még most is keresik őket. A letartóztatottakat elhurcolták a járási központba, és ha az asszonyok elmentek a Gestapóhoz, s csomagot akartak beadni, ott azt mondták nekik: „Ilyen nevű ember nálunk nincs." Hová lettek? Nem tudják... A lányok féltek a mezőn járni. A kolhozban külön tanfolyamokat szerveztek az aknaszedésre, Olga Rudicsenko húsz aknát szedett össze a munkaszakaszán. De most már énekelnek, kezdenek magukhoz térni... Olga még pezsgővel is megkínált. Az udvarában állt egy német szekértábor, az egyikről levett egy láda pezsgőt, és eldugta a szalmakazalban. Az asszonyok együtt iszogatták. Okszanával voltunk nála, és két üveget nyitott ki. Egy üveggel félretett akkorra, amikor Kuzmája hazatér. Nem is tudom, nem foglalta-e le Prokopcsuk ezt a pezsgőt is!

— Lemaradó kolhoz van-e még a járásban?

— Korai még erről beszélni. Éppen hogy lábra kaptak, és máris legyenek lemaradók? Még nem volt idejük, hogy lemaradjanak. Bár azt mondja a közmondás: „Butasághoz nem sok ész kell!" Le lehet maradni már egy vetési kampány alatt is.

— Hogy áll most a „Március 8" kolhoz, amely minden összejövetelen és értekezleten bírálatot kapott az állatok elhullása és az aratási veszteségek miatt?

— Nem tudom, ott nem voltam. Kevés szabadságot kaptam, ennyi idő alatt nem lehet beutazni az egész járást. De a kimutatást láttam, emlékszem, hogy náluk valami megint nincs rendjén. Lemaradtak a vetéssel. Pedig nem lehet mondani, hogy rosszabb körülmények között dolgoznának, mint a többiek. Ott náluk, Grusevkában, még nagyobb vagyon maradt meg a kolhozban, mint nálunk. Azok a kolhozok távol vannak a főútvonaltól, azt mondják, náluk kevés német tartózkodott. A házak épek, és több állat maradt meg. De a többi kolhozhoz képest mégsem vetettek valami jól.

— Beszéltél arról, Pavlo Grigorjevics, hogy örülnek a győzelmeinknek — jegyezte meg Petrenko. — A lemaradás felszámolása is a győzelemhez tartozik. Hiszen kevés az emberek öröme az olyan lemaradó kolhozban, mint például a „Március 8", ha ugyan újból akadnának ilyen lemaradó kolhozok... Miért nincs nálunk a hadseregben lemaradó ezred, lemaradó zászlóalj? Képzeld csak el, mi lenne, ha valamelyik ezred nem teljesítené a harci parancsot, és a hadosztályparancsnok így mentegetné a hadsereg parancsnoka előtt: „Mit várhat az ember, hadseregparancsnok elvtárs, ezektől! Ez egy lemaradó ezred a háború kezdete óta!" Hiszen a járásokban a háború előtt még a legjobb időkben is megbújt a globális számok mögött egy ilyen szánalmas kolhoz, amelyben évről évre megfeneklett minden kampány, amelyben az emberek tulajdonképpen még nem is tapasztalhatták a szovjethatalom valamennyi áldását. És az ilyen kolhoz nem volt feltétlenül valahol az isten háta mögött, ötven kilométeres mocsarakon túl vagy elöntött réteken, ahová se tavasszal, se ősszel nem lehet eljutni, ha-

nem előfordult, hogy éppen a járási központban volt, a járási párttitkár és a végrehajtó bizottság elnökének az orra előtt. Úgy megszokták, mintha kötelező volna, hogy minden járásban a húsz-harminc jó kolhoz mellett egy-két lemaradó is legyen. Éppen ezért kérdezem: van-e olyan kolhoz nálunk, amelyik már kezdettől fogva ebbe a kategóriába akar kerülni?

Zavalisin, aki ezt a baráti beszélgetést hallgatta, szabályszerűen tisztelgett Szpivaknak, akinek a rendfokozata a jelenlevők közül a legmagasabb volt:

— Kapitány elvtárs! Engedje meg, hogy feleljek a főhadnagy elvtársnak. Maga, főhadnagy elvtárs, nagyon helyesen mondta, hogy nem jó az élet a lemaradó kolhozban. Volt nálunk is egy ilyen kolhoz abban a járásban, ahol én a háború előtt laktam. Úgy hívták, hogy „Élenjáró". Mintha a nevét is azért adták volna, hogy kigúnyolják. Élen jár, hátulról — mindenki így mondta. Ahogy a születésétől kezdve nem volt szerencséje szegénykének, úgy egészen a háborúig nem volt ott a gazdaságban semmi jó. Egy „óriást" felapróztak négy kolhozra, elosztották a vagyonát: a mi kolhozunk kapta a disznóhizlaldát. Az „Új győzelmek felé" kapta a zöldségkertészetet, a „Világítótorony" a gyümölcsöskertet és a tehenészetet, de az „Élenjáró"-nak semmiféle ilyen mellék-gazdaságot nem adtak, csak a növénytermesztést kapta. Mindjárt az elosztásnál a rövidebbet húzta. A földjei pedig olyanok, hogy csak legelőnek valók, csupa rossz föld, ugar. A „Világítótorony"-nak vannak szántóföldjei, de se folyója, se itatója nincs, mégis az kapta a tehenészetet; az „Élenjáró"-ban legelők vannak és terméketlen föld, mégis úgy megfeszítették a vetéstervét, hogy majd belefulladt. Kezdettől fogva félvállról bántak vele. Hát persze, nem is volt olyan jövedelme, mint a többinek.

Azután kezdték cserélgetni az elnököket: az egyik iszákosnak bizonyult, a másiknál hiányt állapítottak meg, sikkasztott, elítélték, a harmadik olyan goromba volt, hogy az „anyád istene" nélkül egy lépést sem tudott tenni, és folyton így kiabált a brigádvezetőkre és a vezetőségi tagokra: „Összetörlek, a falhoz vágom a fejeteket!" Ezek a gorombaságok elijesztették tőle az

embereket, a legjobb munkaerők elhagyták a kolhozt, az összes mesteremberek, a kovácsok, ácsok, bognárok, mind kiléptek. Egészen elcsenevészedett az „Élenjáró". Péter-Pálig vetnek, újévig csépelnek, mindig rossz a termés, eladósodtak, nincs takarmányuk. Mi kilókat kapunk, ők grammokat, mi rubelt, ők kopejkát. Idegen is könnyen meglátja, hol a baj gyökere: jó vezetőre van szükségük. De megint olyan tehetetlent választottak: Miska Antipovot. Dinnyeföldre való az csősznek, hogy a varjúkat ijesztgesse, de egy nagy gazdaságnak még a közelébe sem lett volna szabad engedni.

Járásunkban már három kolhozból tették ki a szűrét, mindig ugyanazért: a csereberéért. Folyton cserélgetett: teherautót cséplőgépre, cséplőgépet fajbikára, fajbikát bárányra, bárányt pekingi kacsára. Ez az ember ebben látta a hivatását. A vetés, a növényápolás, az aratás, úgy vélte, mindez nem tartozik rá, ő csak éjjel-nappal a kolhozokat járta, kereste a közvetítőket, hol és kivel lehet valamit elcserélni, hogy aztán áldomást ihasson az üzletre. Mielőtt az „Élenjáró"-ba küldték, a járási pártbizottságtól megrovást kapott utolsó figyelmeztetéssel, hogy megjavuljon. De a javulás nem tartott sokáig.

Azt a titkárt, akitől a megrovást kapta, tanfolyamra küldték, Miska pedig megint kezdte a régit: eladta a telivér csődöröket, és a pénzért villanytelepet kezdett építeni. A kancák elözvegyültek, a villanytelepet pedig nem tudta befejezni; a turbinát elcserélte olajütő gépre. A gépet nem tudta üzembe helyezni, nem volt motor hozzá. Erre a pajtába hordatta a gépalkatrészeket, mint az ócskavasat, a pajtát lelakatolta: ezzel vége is volt a dolognak. Egyszóval, siralmas volt az élet ebben a kolhozban. Csak rájuk nézett az ember, már látta, komorak a kolhoz tagjai, a legények és lányok rosszul öltözködnek, a gyerekek nem nevetnek. Nálunk a kolhoztagok motorkerékpárt vásároltak, náluk pedig tavasszal a vásárra mentek az emberek, hogy gabonát vegyenek.

A mi járási vezetőinknek valahogy sohasem volt módjuk, idejük, hogy igazából rendet csináljanak az „Élenjáró"-ban. Kint vagyunk a mezőn, látjuk, jön a járási pártbizottság kék

személyautója. Eléri az útkereszteződést, melyik útra fordul, jobbra vagy balra? Jobbra hozzánk, balra az „Élenjáró"-ba. Persze, jobbra fordult, hozzánk. Mintha mágnes vonzaná őket, úgy térnek be hozzánk. A kolhozunk gazdag, jól megy a munka, jólesik az emberekre nézni, elbeszélgetni velük, mindenki elégedett, örülnek a vendégnek. Az „Élenjáró"-ban viszont csak panaszt, civódást hall az ember, mindig baj van. Úgy kiabálnak, hogy az ember azt se tudja, hol áll a feje. Nem tudom, mi van most náluk. Miska Antipov olyan idős, mint én, biztosan őt is besorozták. Talán ez mentette meg a kolhozt.

— Ha az ember felveti a lemaradó kolhozok kérdését olyan ember előtt, mint Nyikitcsenko — folytatta Szpivak — akkor egész elméletet hall tőle. Azt fogja mondani: „Utópia azt hinni, hogy minden kolhoz élenjáró lehet, valamelyiknek feltétlenül le kell maradnia." Még a közmondásra is hivatkozik: „Az Isten sem teremtette egyformának az ember öt ujját." De mi emlékszünk, hogyan dolgoztak a mi gépállomásunk körzetébe tartozó kolhozok. Nem kis körzet, tizenkét kolhoz. Voltak-e lemaradók? Persze, hogy voltak. De mennyivel maradtak le? Lemaradás és lemaradás között különbség van. A „Bolsevik" délelőtt tíz órakor fejezte be a kora tavasziak vetését, az „Erő" pedig ugyanazon a napon délután kettőkor. Eszerint az „Erő" lekésett, lemaradt. Az eredmény tehát az, hogy első a „Bolsevik". De olyan különbség nem volt, hogy az egyik kolhozban tíz kiló szemet adjanak a munkaegységre, a másikban pedig egyet.

— Jó lesz, ha erről is írunk, Pavlo Grigorjevics — mondta Petrenko. — Meglátjuk-e még a háború utáni életet, vagy nem látjuk meg, nem tudjuk. De a véleményünket meg kell róla mondanunk. Az élet újra kezdődik. Barátaim, jöjjetek az új házba, és töröljétek tisztára a küszöbön a lábatokat. Ne ismételjétek meg a régi hibákat. Beszéltél erről a Prokopcsukról. Ő sem az égből pottyant, csak régebben, amikor sok volt az aktivista, nem vették úgy észre. És Nyikitcsenko sem tegnapi káder. Azt mondod, hogy most ide-oda járkál, és siránkozik a romok láttán. A háború előtt az eleven dolgok láttán

is siránkozott. A főnököm volt. Mennyi fáradságomba került, míg rábírtam, hogy támogassa a járásban tervezetemet az öntöző csatorna építésére! „Nem volt az asszonynak gondja, hát disznót vett — hajtogatta a közmondást. — Sok gondot veszünk a nyakunkba ezzel az építkezéssel, Mikola Iljics. Jóváhagyják, megállapítják a határidőket, ütemtervet állítanak fel, aztán téged meg engem dorongolnak le minden ülésen, mert nem teljesítjük a tervet határidőre. Azt hiszed, tréfadolog tizenkét kilométeres csatornát ásni! Beledöglünk mi még ebbe a csatornába. És ki kényszerít rá? Mi talán többet szenvedünk az aszálytól, mint a többi járás?" Jól ismerem Nyikitcsenkót.

— Akkor még valahogy eltűrtük a „Gyorstalpaló susztereket", ahogyan te nevezted őket. Talán lágyabb szívűek voltunk. De most szedjék a sátorfájukat! Ha a háború nem tette őket okosabbá, bátrabbá, akkor semmi sem segít rajtuk. Így írd meg, Pavlo Grigorjevics, és kérd meg Szergyukot, hogy a jelenlétükben olvassa fel. Azt írd, hogy a felszabadított földön kezdődő új életben a háború annyi borzalma után sok szépet és örömet akarunk látni. És ha már nem lehet azonnal széppé tenni a kiirtott gyümölcsösöket és a felégetett falvakat, akkor hadd legyen szép legalább az emberek kapcsolata egymással, és viruljanak a munkahőstettek. Azt szeretnénk, ha semmi sem akadályozná az élenjáró dolgozókat abban, hogy egész erejüket latba vethessék. Azt szeretnénk, ha az ország minden zugába eljutna a győzelem és a szovjet élet helyreállításának öröme, és néhány év múlva se üsse fel fejét a régi betegség: a lemaradó kolhozok. A pártszervezetekben csak vezetésre és építésre alkalmas embereket szeretnénk látni, de egyetlen karrieristát sem. Sokat kívánunk, tudom, de sok vért ontottunk ezért a földért, és sokat kívánunk az eljövendő élettől. Másként ez nem is lehet. Előrehaladunk. Nem régi vívmányok megőrzése a mi feladatunk, hanem újak kivívása.

— Pedig vannak emberek — Szpivak elmosolyodott — akik másképpen álmodoznak a háború előtti élet helyreállításáról. Mikola, beszéltél te valaha erről a kérdésről a te Krapivkáddal? És te, Zavalisin, te sem beszélgettél vele? A háború előtt Ku-

bánban valamilyen szövetkezetnek, a „Bőritszöv"-nek volt az elnöke. Folyton kérdeztem tőle, mit jelent ez az elnevezés, eljitták a bőrt, vagy mit csináltak vele? Nem — mondja ő — hanem valamilyen különleges talpbőrt készítettek ki.

— Beszélgess csak vele, ha rossz kedve van, ha az élelmezés elmarad, és éhezik vagy ha a gazdasszony tehene nem fejős, szóval, ha azt látod, hogy rosszkedvűen, elégedetlenül járkál.

Egyszer én elbeszélgettem vele ilyenkor. „Tudja, kapitány elvtárs — mondta — milyen jó életünk volt a háború előtt, csak mi nem becsültük meg úgy, ahogy kell. Képzelje csak el: kettő ötven volt egy kiló hering, és annyit vehetett az ember, amennyit akart, akár egy kis hordóval is. Asztraháni nagy hering, olyan vastag, mint a karom, a háta olyan széles, mint a malacé, s csurog belőle a zsír. Hát még a doni, extra minőség, ecetes, babérlevéllel, négy ötven kilója! Akármelyik üzletbe benézett az ember, az állványok roskadoztak az áruktól. Hányféle kolbász: vadászkolbász, teakolbász, krakkói, virsli, szardella, konzervek, füstölt halak, húsok. Innivaló meg annyi, hogy belefúlhat az ember: az egyszerű vodkától a legkülönbözőbb likőrökig agyagkorsókban, ha kinyitja az ember, olyan illat tölti be az egész szobát, mintha parfümöt öntöztek volna szét. És milyen olcsó volt minden! Három tizenöt volt egy negyed liter vodka. Jegy és sorbaállás nélkül!"

Egész órán át sorolta fel, hogy mi volt az üzletekben, és mennyibe került. „És mi hogy becsültük meg ezt a jólétet? — folytatta Krapivka. — Valahogy így: beszaladt az ember a boltba, és vett a falatozáshoz annyit, amennyi kellett, mondjuk tíz dekát ebből, abból, tessék becsomagolni. Több volt a csomagolópapír, mint az áru. Aztán hamar a zsebbe egy negyed liter vodka, a cukrászsüteményekre meg rá sem nézett az ember — gyermeknek való élvezet, játékszer. De az eladó nem hagyta békén: »Talán becsomagoljak egy fél kiló halvát?* Diós, egészen friss, most kaptuk!« Kell az ördögnek, csak a fogát

* Keleti édességféle.

rontja vele az ember... Ejha! Miért is nem vettem, én marha, pudszámra? Ha tudtam volna, mi lesz, és hogy csak tíz év múlva tér vissza az az élet, nem sajnáltam volna a fogaimat. Inkább hamis fogsort csináltattam volna, de ettem, ittam volna, tartaléknak, mint a teve. Az ember úgy szenved, mintha bűnt követett volna el, ha arra gondol, hogy békeidőben elmulasztott sokat enni és inni.

Próbáltam megvigasztalni: „Nem baj, Makar Ivanovics, majd kipótolod. Nem tíz év múlva, hamarabb roskadoznak megint a polcok az üzletekben. Még többféle és még olcsóbb élelmiszer lesz." „Én ezt, kapitány elvtárs, nem is kívánom. Minek olcsóbb? Csak legyen minden úgy, ahogy volt. Úgy is jó volt. Nem kell, hogy olcsóbb legyen. Arról álmodozom, kapitány elvtárs, hogy ezzel az étvággyal, amely itt a fronton bennem kifejlődött, megérjem a régi időket, ahogy a háború előtt volt. Nem is kell, hogy olcsóbb legyen." És újból fújta a magáét: „És micsoda süteményeket árultak nálunk: májpástétommal töltöttet, harmincöt kopejka volt darabja, szibériai húsos derelye, fagyasztva, kettő ötven kilója!..." Annyira felizgatott emlékeivel, hogy nekem is étvágyam kerekedett. Elmentem a parancsnokság konyhájára, de ott éppen baj történt: a törzsőrmester szekere, amely az élelmiszerutánpótlást hozta, telitalálatot kapott... Vacsorára csak kása volt... Röviden szólva, a te Krapivkád csak azt akarja, hogy minden pontosan úgy legyen, ahogy a háború előtt volt: három tizenöt legyen egy negyed liter vodka, egy kopejkával se több, se kevesebb.

Petrenko elnevette magát, és azt mondta:

— Krapivkáról is írhatunk, Szemjon Karpovics szereti a tréfát. Ezt aztán biztosan mindenkinek felolvassa.

...Nemcsak Szpivak és Petrenko gondolt a jövő életre, az életmódjuk esetleges közeli megváltoztatására és a régi barátokkal való találkozásra a háború végén.

Az ezredparancsnok, a rosztovi származású Gorjunov őrnagy, régi katona volt, részt vett még a polgárháborúban. Amikor tudomást szerzett róla, hogy egyik politikai tisztje és a második

zászlóalj parancsnoka hosszú levelet ír haza, egy ízben a sátrában ebédnél Szpivak vállára tette kezét, és így szólt:

— Néha arra gondolok, agitátor elvtárs: hogyan építik újjá nálunk, a Don menti Rosztovban, a pályaudvart? Ki volt Rosztovban, tiszt elvtársak? Ismerik a mi pályaudvarunk körüli területet? A pályaudvar előtt egy vasútvonal keresztezi az utcát, és ez zavarja az utcai forgalmat. A pályaudvarra siet az ember a trolibuszon, csomaggal siet a vonathoz, az óráját nézi, már csak néhány perc van az indulásig, és egyszerre csak tehervonat áll meg keresztben az utcán. A troli megáll. Ilyenkor vagy ül az ember a helyén, és várja, amíg elmegy a vonat, vagy veszi a bőröndjét, és gyalogol egy fél kilométert, a vonatról így is, úgy is lekésik. Arra gondoltam, a rosztovi építészek talán csak nem akarják úgy helyreállítani a pályaudvart és a környékét, ahogy volt? Gondolni fognak-e arra, hogy ezen változtatni kell, másfelé kell elhelyezni a vágányt, vagy pedig a pályaudvart kell új helyen felépíteni? Nem igaz?

— Azt hiszem, megtalálják majd a módját, őrnagy elvtárs — mondta Szpivak.

— A pályaudvaron kívül semmit sem kell maguknak Rosztovban megváltoztatni, Iljá Trofimovics? — kérdezte elmosolyodva az ezredparancsnok politikai helyettese, Kosztromin őrnagy, aki a háború előtt a kalinyini területi pártbizottság mezőgazdasági instruktora volt. — A negyvenes években voltam maguknál. Az egyik fekete-tengeri szanatóriumba utaztam, és átutazóban néhány napot töltöttem Rosztovban. Emlékszem, nem valami jó benyomásom volt a városról. Többet vártam. Délvidék, a Don, Oroszország éléskamrája, azt gondoltam, hogy a rakodópartok és piacok tömve vannak dinnyével és gyümölcsfélékkel. Már útközben kiengedtem a nadrágszíjat, hogy majd ott jóllakom főzelékkel és gyümölccsel. De nem találtam valami nagy bőséget. Nem rontottam el a gyomromat dinnyével. Nincs maguknál több zöldségféle, mint nálunk északon és bárhol másutt. Még az árak is majdnem ugyanolyanok. A háború alatt bejártam az egész Dont Rosztov környékén, és láttam, milyen nagyszerű földek és lapályok vannak műveletlenül

a Don torkolata körül, közvetlenül a város mellett. Ezer és ezer hektár kitűnő termőföld bevetetlen. Ki kellene szárítani az árterületeket, ott minden megteremne: burgonya, paradicsom, dinnye... Tíz olyan várost, mint Rosztov, elláthatnának azzal, ami ott megteremne! Nyilván nagyon ügyefogyottak a területi szervek talajjavítói.

— Az ördög tudja. Nekem nem volt dolgom a mezőgazdasággal, ehhez nem értek, nem foglalkoztam vele. A háború kitöréséig a területi katonai parancsnokságon dolgoztam. De emlékszem rá, hogy a feleségem sem volt elragadtatva a piactól, ez tagadhatatlan. Ha én a hétszáz rubeles fizetésemmel nem lakhattam jól almával és szőlővel, akkor a gépírónőm, aki kettőszázötvenet kapott, még kevésbé panaszkodhatott, hogy elvásik a foga a sok gyümölcstől.

— Érdekesek lesznek a pártkonferenciák a területeken és a járásokban a háború után, ha a katonák már visszatértek a frontról — mondta Kosztromin őrnagy. — A hadseregből sokan párttagként térnek haza. Lesz miről beszélniük. Mi beszélünk a sikereinkről, persze összeszidnak, hogy kezdetben rosszul harcoltunk, de a későbbiért megdicsérnek. Az elvtársak pedig beszámolnak, mit csináltak a hátországban. Olyan időket érünk meg, hogy az ember azt sem tudja, min csodálkozzék inkább: a Vörös Hadsereg győzelmein, vagy a mi fegyvergyártóink, bányászaink és kolhozasszonyaink hősiességén. Régen volt, hogy végighaladtunk a Donyec-medencén? Égett az egész, egyik határától a másikig, még nézni is borzalmas volt. Azt hittük, legalább húsz év kell a helyreállításához. Most pedig azt olvassuk az újságokban, hogy a kohók működnek, és mindennap üzembe helyeznek egy-egy bányát... Ami jó volt, az jó marad, sőt még jobb lesz. De valakinek még meggyűlik a baja ezek miatt a felszántatlan földek, az emberek iránti közömbösség és az ellátatlan hadirokkantak miatt, ha valahol ilyenek is akadnának.

— Pavel Grigorjevics — fordult Szpivakhoz a törzsparancsnok, Szircov kapitány, aki szintén nemrég tért vissza a kórházból — nekem azt tűnt fel, hogy a hátországban egyesek fé-

lig katonai öltözékben járnak: katonacsizmában, szürke zubbonyban, tiszti derékszíjjal, csak éppen a váll-lapok hiányzanak. Mire való ez? Nem a ruházkodásból ítélik meg a munkát!

Szpivak nevetett.

— A járásomban nekem is feltűnt a gépállomás igazgatójának, Pjotr Akimovics Romascsenkónak az öltözködése. Tudod, miben szaladgál a traktoros brigádban? Sporttrikóban, szandálban, harisnya nélkül, kicsi, hímzett nyári sapkával a fején, mintha üdülőben napfürdőzne, nem pedig vetni készülne. De úgy dolgozik, hogy ha én volnék a Legfelső Szovjet Elnökségének elnöke, már most kitüntetném Lenin-renddel a vetésért. Erről is fogunk írni a levelünkben Petrenkóval: ne terheljétek magatokat, elvtársak, nehéz katonai csizmával és derékszíjakkal. Ne szégyelljétek az egyszerű kabátot, nyakkendőt, trikót, kalapot, akár cilindert, hordjatok azt, ami nektek tetszik, a fő, hogy a munka jól menjen.

— Írjátok, csak írjátok! — mondta az ezredparancsnok, és vállon veregette Szpivakot. — Ez hasznos lesz. Figyelmeztessétek őket, hogy hamarosan mi is jövünk, és segítünk építeni. Csak ne rontsd el mindenféle hazai emlékekkel a zászlóaljparancsnokot. Ne csinálj belőle idő előtt ismét agronómust. Hiszen már az én helyettesem is a dinnyeföldről kezdett beszélni. Igaz, hogy Petrenko nem abból a fajtából való, amelyik elpuhul... Azt mondod, hogy egy kolhozból valók vagytok?

— Ugyanabból, őrnagy elvtárs. Az utóbbi időben ugyan mi már nem a kolhozban dolgoztunk: ő a járási mezőgazdasági osztályra került, én pedig a járási pártbizottságba, de a családjaink továbbra is a kolhozban laknak, s így nem vesztettük el a kapcsolatot a kolhozzal.

— Megvan a család? A tied is, meg az övé is? A németek idején hol voltak, elmenekültek?

— Megvannak jó egészségben, köszönöm kérdését, őrnagy elvtárs. Elmenekültek, de már hazatértek. És az ön felesége ír? Hol van? Rosztovban?

— Ír, de nem ismerem ki magam, hogyan is él ott. Tudják, az én feleségem olyan büszke fajta, ha szükséget lát is vala-

miben, sohasem vallja be. Azt írja: „Minden rendben van, a házat szétvetette a bomba, a nénikénél lakom; a gyerekek két váltásban tanulnak, az egyik jön az iskolából, leveti a cipőjét, a másik felhúzza." A hadisegélyt megkapja, étteremben étkezik. Szóval nem panaszkodik, azt írja, jól van. Majd ha hazamegyek, meglátom, mennyire. Ha mindenki úgy él, mint ő, egy szót sem szólok. De ha az derülne ki, hogy a helyi tűzoltó családja jobban élt, mint a harctéren küzdő parancsnoké, akkor szót fogok kérni a pártértekezleten, amelyről te beszéltél, Kosztromin elvtárs. Persze, nem fogom a mellemet verni. Én már a polgárháború idejétől fogva nem bírom az olyan frontharcosokat, akik sokat és hangosan beszélnek az érdemeikről, a hivatalokban az ajtókat csapkodják. Az ilyen kiabálós ember hősiességében nem nagyon hiszek. A háború után, ezt jegyezzék meg, tiszt elvtársak, a hadtáposok fognak leginkább hangoskodni.

Udvariasan azt fogom mondani: „Kedves társadalombiztosítási osztályvezető elvtárs — vagy tudom is én, mi lesz a címe — mondj csak szépen le. Kipróbáljuk a te helyedben az én felderítőmet, Szerjozsa Lopuhovot. A háborúban ez a Lopuhov nagyon megokosodott." Persze, csak akkor fogok így beszélni, ha kiderül, hogy ez az osztályvezető annyit törődött a katonák hozzátartozóival, mint én például Antonescu marsall egészségével. De ha valóban dolgozott az az ember, és megtett mindent, amit a háborús viszonyok között megtehetett, akkor nem akarok Gapon lenni, agitátor elvtárs, ne félj. Ha dolgozott, akkor isten neki, dolgozzon tovább. Kezet szorítok vele, sőt megkérem Szergejt, hogy kergesse ki a szobájából a hangoskodókat...

Harcokban és menetelésekben múltak a napok, és Szpivaknak nem volt ideje, hogy letisztázza a nagy elbeszéléssé dagadt levelet. Ahogy a feljegyzéseit nézegette, a fejét csóválta: „Ha ezt majd a háborús idők szigorú szabályai szerint, nagyítóval fogják olvasni a tábori postán, és aztán úgy fog utazni a vona-

ton, mint ahogy én utaztam a frontra, napokat áll majd minden bakterháznál, akkor én meg Mikola hamarabb leszünk otthon, mint ez a levél Szemjon Karpovicsnál." De mindent meg akart írni, és a hátországról folytatott beszélgetések elvtársaival, minden találkozása Petrenkóval újabb és újabb oldalakkal toldotta meg a levelet.

A csapatparancsnok, Petrenko, a három év alatt inkább katonává vált, mint Szpivak, és gondolatait, hasonlatait többnyire a hadseregből, a frontról vette...

— Ha az emberek otthon megijednek a romoktól — mondta egy alkalommal — és egyiknek-másiknak úgy rémlik, hogy nagyon hosszú ideig tart, amíg helyreállítják a németek által tönkretett gazdaságot, akkor azt tanácsolnám Szemjon Karpovicsnak, hogy úgy lelkesítse a kolhozparasztokat, ahogy mi itt lelket öntünk a tűzkeresztségen még át nem esett katonákba. A fronton mi közvetlenebbül érezzük az ország támogatását: az Ural ad nekünk fegyvert, egész Oroszország táplál, ruház bennünket. Mi itt jól látjuk, hogyan vonulnak fel erőink.

— Tudod, hogy szokott lenni a fiatal katonával, nem a koránál fogva fiatallal, hanem azzal, aki még nemrég van a fronton. Őrt áll a lövészárokban, kezében a puskával vagy géppuskával. Éjszaka van, sötétség, körös-körül pusztaság. A megfigyelő távol áll a szomszédjától, nem látja sem a jobb. sem a bal szomszédját, az ellenség meg közel van, száz méternyire, és rakétákkal lövöldöz az égre... Ő meg ott áll, maga elé mered, félelmében úgy rémlik neki, hogy minden bokor alatt fasiszták bújnak meg, és azt gondolja: „Hogy az ördögbe védekezhetem a géppuskámmal, ezzel a néhány hevederrel, ha hirtelen rám támad az ellenség harckocsikkal és Ferdinándokkal?* Mondjuk, megeresztek egy sorozatot vagy kettőt... és aztán mi lesz? Arra sem lesz időm, hogy újból töltsek." Lehetséges, hogy egyik-másik kolhozasszony ugyanígy gondolkozik, mondván: mit tehetek én egy ásóval és egy tehénnel ezek ellen az elburjánzott gyomok ellen?...

* Ferdinánd — német rohamlöveg neve. — *A ford.*

Az ember azzal kezdi, hogy elmondja a katonáknak, ki és hogyan segít neki egy ellenséges támadás esetén. Odalépek az ilyen újonchoz éjjel, és azt mondom neki: „Ne hidd, öcsém, hogy egyedül vagy itt, ideállítottak áldozatul a németnek, és elfeledkeztek rólad. Nem, ebben a sötét pusztában sok szem néz, sok fül hallgat, és sok a rejtett fegyver. Ott vannak a mi nehéz géppuskáink, amott a ligetben pedig az aknavetőink. Hátrább van a tüzérség, külön az ezredé, a hadosztályé és a hadtesté. Ezek olyan csapatok, hogy nem kell feltétlenül az első sorokban lenniük, onnan is elérik az ellenséget, ahol vannak. De szemük, a figyelő itt van, a te szomszédságodban. Ha észrevesznek valamit, telefonálnak az ütegeknek, s onnan olyan tüzet zúdítanak a németre, hogy az ég a földdel keveredik össze. Ha a becsapódások nem a célban vannak, a figyelők innen korrigálják az irányt. »Jobbra nulla harminc«, »balra nulla húsz«. Aztán valahol hátul Katyusák is állnak. A hadosztályparancsnok a légierőt is ide rendelheti, ha komolyra fordul a dolog: »Küldjenek csak ide egy kötelék harcirepülőgépet, akad egy kis munka számukra.« Látod, te lövész, menynyi segítőtársad van!"

Megmagyarázza neki az ember, kineveti a félelmét, megengedi, hogy a kabátja ujjában elszívjon egy cigarettát — és a fiú nekibátorodik.

— Így kell a kolhozasszonyoknak is magyarázni. Meg kell nekik mutatni, hogy ki segít Ukrajnának. Urál segít, az a mi nehéz tüzérségünk. És Szibéria is segít. A helyreállítás egyelőre még háborús viszonyok között folyik, de ha mindazok a gyárak, amelyek most ágyúkat és harckocsikat gyártanak, át fognak térni a békés termelésre, mennyi traktor fog akkor dohogni! Mennyi gépkocsit kapnak a frontról! Megfizettetjük Németországgal a háborús veszteségeinket. A hadifoglyokat is kényszerítjük majd, hogy új gyárat építsenek az általuk leromboltak helyére. És ha nem függ majd a fejünk felett szüntelenül a háború veszélye, akkor még sokkal több pénzt költhetünk a gazdaság fejlesztésére. Egyetlen ötéves tervben sem volt olyan gyors az építés, mint amilyen a háború után lesz. Ezt kell lép-

ten-nyomon megmagyarázni az otthoni front gyalogosainak, a kolhozasszonyoknak, hogy vidámabban lendüljenek támadásba.

Szpivak ismerte barátját. Igen, Petrenko értett ahhoz, hogy lelkesen megmagyarázza a katonának a védelem rendszerét vagy a támadó hadsereg harci erejét. Ő úgy világította meg az egyszerű katonának szerepét a front óriási gépezetében, hogy annak kidülledt a melle attól a tudattól, hogy ő erős, keményebben fogta fegyverét, és a szeme is felcsillant az öröm tüzétől. Szpivak emlékezett Petrenkóra, amikor még nem volt olyan hallgatag és zárkózott, amilyen a fronton lett. Eszébe jutottak Petrenko agronómus beszélgetései a kolhozparasztokkal, ezek az érdekes, színes mesék a föld bekövetkező buja termékenységéről, gyújtó hatású beszédei a gyűléseken és nótázása a mezei táborokban, munka után, a lányokkal...

Ne higgyetek a fronton a zászlóaljparancsnokok, törzsőrmesterek, századparancsnokok és szolgálatvezetők — egykori kohászok, szeszfőzők, aranyásók, geológusok, agronómusok, zenetanárok és építészek — külső ridegségének és szigorúságának. Mindenki olyan katona lesz, amilyen lenni tud. Van olyan, aki úgy döntött, hogy a háború végéig mindent elfelejt a múltjáról. „Harcos, szolgálatban álló katona! Olvasd a szabályzatot lefekvés előtt, és ha kialudtad magad, olvasd el ismét figyelmesen!" Van olyan, akinek a mellét elborítják a harci kitüntetések, talpán vastag a bőr, mint az elefánté, mert sok ezer kilométert gyalogolt a fronton, egészen eldurvult, érzéketlen lett, de nézz a lelkébe, és kiderül, hogy lélekben megmaradt építésznek, aki a kommunizmus városairól álmodozik s bennük Szemirámisz királyné függő kertjeiről.

Petrenko tudta leplezni és féken tartani az érzelmeit. Ha nem a negyedik háborús esztendő küszöbén és nem a Kárpátok lábánál jutott volna eszébe Szpivaknak, hogy megírja ezt a lelkét feldúló levelet, lehet, hogy ezt mondta volna neki: „Talán mégis jobb lenne, Pavlo Grigorjevics, ha egyelőre elhalasztanád ezt a dolgot." Most azonban nem is Szpivak, hanem ő maga javasolta, hogy írjanak. De csak azért, mert a negyedik háborús esztendő küszöbén, és a Kárpátoknál voltak...

— Lehet, hogy Szemjon Karpovics unja — mondta egy alkalommal Petrenko — hogy újra kell kezdenie ugyanazt. Meg kell értenünk az ő helyzetét is. Tizenöt éve dolgozik a járásban. Végrehajtotta a kollektivizálást, felépítette a kolhozokat, és most ismét ugyanazokon a helyeken kell gazdaságokat létrehoznia, igaerőt szerezni, istállót építeni és gyümölcsösöket ültetni, ahol már egyszer ugyanezt megtette. Az első években, amikor a kulákok levágták az állatokat, tehénnel szántott, és most ismét tehénnel fog szántani. Ismét a gyom ellen kell harcolni, szerződést kötni a fiatal állatok felvásárlására. Ismét a vetésforgó. Az egyszer már megtanultakat ismételnie kell. De nem, ez nem ismétlés. Az életben semmi sem ismétlődik pontosan ugyanúgy. Még ha akarnánk, hogy megint „három tizenöt" legyen a vodka, akkor sem sikerülne. Most valami új kezdődik...

— Te nem voltál itt, Pavlo Grigorjevics, amikor az egyik katona, párttag, megkérdezte tőlem: „Mondja meg, zászlóaljparancsnok elvtárs, maga szerint a háború visszavetett minket vagy közelebb hozott bennünket ahhoz a célhoz, amelyet magunk elé tűztünk, a kommunizmushoz? Láttam én — mondotta — a Donyec-medencét a fasiszták kiűzése után, láttam Zaporozsjét is. Mindent, amit a három ötéves terv idején építettünk, összetörtek, megnyomorítottak. Újból lépésről lépésre kell majd felemelkednünk, minden szakaszon újból végigmennünk?"

„Nem — mondom én — bennünket nem vetettek vissza, mi előrehaladtunk a lenini útmutatások nyomán. Messze előre! Az ijesztő romokat mi valamennyien láttuk. Óriási munkát követel tőlünk a gazdaság helyreállítása. Építeni fogunk, mást nem tehetünk. De mit jelent a szocializmus leggonoszabb ellenségeinek, a fasisztáknak a szétzúzása? Ez minden győzelem közül a legnagyobb! Győzelem az egész emberiség szeme láttára. Nem érzed, hogy átléptük azt a szovjetellenes árkot, amely elválasztott bennünket a világtól? Máris más szemmel néznek ránk. Csodálkozással néznek: kik ezek, akik kitörték annak a Hitlernek a nyakát, aki előtt egész Európa porban feküdt? An-

gol mérnökök és munkások csomagokat küldenek nekünk és cédulákat tesznek beléjük: »Az orosz testvérnek.« Felkapaszkodunk a Kárpátokra, tudod, milyen messze lehet onnan ellátni!... Azt mondom neked: másként nézz ezekre a romokra. A fasiszták nem vetettek bennünket vissza. A történelem nem ő utánuk igazodik. Annyi testvérünk van most az egész világon, amennyi sohasem volt. Ismered az orosz közmondást: »Ne legyen száz rubeled, de legyen száz barátod.« Nálunk persze lesznek rubelek is, ez megszerezhető, de a barátaink tábora is megnőtt."

— Ez igaz, ami most következik, az nem ismétlődés — Szpivak egyetértett barátjával. — Szó sem lehet ismétlődésről... Otthon, a kolhozban, a harmadik brigádban négy barátnő, négy öregasszony dolgozik. A legfiatalabb közülük hatvannyolc éves, de tréfásan komszomolkáknak nevezik őket. Tavaly ősszel harminc hektárt szántottak az ősziek alá. Tavasszal pedig, az első meleg napon, kimentek a földre, téglából kemencét raktak a tábor mellett, vittek magukkal hazulról ennivalót, és ott élnek. Éjjel felváltva legeltetik a teheneket a repülőtéren, és be sem járnak a faluba. Láttál-e már valaha ilyet? Az ilyen öregasszonyokat azelőtt már fel sem vették a brigádba, legfeljebb behívták őket a gazdasági udvarra, aratás idején, hogy zsákokat foltozzanak. De most senkinek sincs joga eltiltani őket ettől a munkától. Rábízhatták volna a teheneket és a szántást a fiatalokra. Nem, ők maguk akarnak segíteni. És még sztahanovistáknak sem lehet nevezni őket. Új agrotechnikát nem találnak ki, rekordot sem állítanak fel, csak egyszerűen szántanak reggeltől estig, dohányzási szünet nélkül: „Höj, na!" Ha pedig az ekét kell megigazítani: „Javdoha, eredj, csavard be azt a vasat, amit még a te embered kovácsolt valaha." Ha eszükbe jutnak a fiaik, unokáik, hát sírnak. Az eke szarva mellett jut ilyesmi eszükbe, menet közben sírdogálnak. De este, ha a brigádírnoknő felméri, mennyit szántottak, kiderül: a komszomolkák megint másfél normát teljesítettek!...

Hát Pása Juscsenkóra emlékszel-e? A férje Novorosszijszknál esett el. A húgát Németországba hurcolták. Apja a fronton

van az első naptól kezdve, nem hallottak róla, egy levelet sem kaptak tőle. Ő a legjobb traktoros most a mi brigádunkban. Neki sem könnyebb ott, mint nekünk itt. Egyedül dolgozik, nincs váltótársa. Alighogy pirkad, begyújtja a motort, és késő estig szánt, váltás nélkül, ha pedig holdvilágos az éjszaka, akkor még éjjel is, amíg nem jön a brigádvezető és nem kapcsolja ki a motort, őt magát pedig le nem szedi az ülésről. „Elalszol — mondja neki — be akarsz fordulni a traktorral az árokba?"

— A brigádvezető a régi, Ivan Pantyelejevics Breusz. Felmentették, ő az egyetlen férfi a brigádban. Nyugodt ember. Asszonynépséggel csak ilyen természetű ember dolgozhat. Tudod, milyen nehéz velük. Az egyiknél beragadt valami a motorba, de nem forgatja, nem töri le a kurblit, csak kibuggyan a könny a szeméből. A másiknál a gyújtás nem működik, csak három gyertyával pufog a motor, lecsavarja a negyediket, közben áramütést kap, sikít, aztán kulccsal veri a traktor kerekét, mintha tehén lenne.

— Ha netalán a brigádvezető is ideges lenne, ilyenkor nem tehetne egyebet, mint hogy maga is a földre veti magát, és velük együtt bőg tehetetlen dühében. De Breusz nem ilyen. „Nem ott ütöd, ahol kéne — mondja a kereket ütögető lánynak — ott vastag a bőre, nem érzi meg. Üsd egyenesen a szelepeket!" Éppen sírásra fakadtak volna a lányok, de máris elnevetik magukat.

Szóval, én beszéltem Pásával. „Beszabályozom a motort — mondta — beállítom az ekét, az idő jó, a hold is világít, elindulok a földön. Annyi mindenre gondol az ember éjszaka, hogy bóbiskolni sem akar. Eszembe jut, hogyan éltünk a háború előtt, merre vannak most a mieink. Elgondolkozom, hogy is fogunk élni tíz év múlva. Szakadatlanul az enyéimre gondolok. Biztosan él még az apám, a szívemben érzem, vagy Nataska vágyódik haza Németországból. Mindegyiket szinte látom magam előtt..."

Naponta kilenc hektárt szánt. Pedig olyan traktora van, mint a Fomka apó szekere, amellyel a háború előtt az ócska-

vasat gyűjtötte a faluban: az elejét hintóból vette, a hátulját szekérből. Pása a saját kezével vágta szét hosszában hidegvágóval egy régi, kerekes traktor hátsó kerekének a talpát, hogy kiszélesítse vele a saját traktorának kerekét, ezzel növelje húzóerejét. El tudod képzelni, mennyi munka egy akkora vaskereket körülvágni! Hányszor ütött ezalatt kalapáccsal az ujjára! Erről a tettéről a területi újság is írt, s ez a szám nyilván a frontra kerülhetett, mert egy ismeretlen gárdista levelet írt neki, magam is olvastam. Azt írta: „Ha a frontról hazatérek, meglátogatom, Praszkovja Fjodorovna, és átadom magának az én gárdista jelvényemet, mert kiérdemelte a munkájával." Volt-e azelőtt ilyen eset?... Nem, ez nem ismétlődés! Sok a bánat, a vér és a pusztulás, de új erő ébred a népben. A fasiszták ostobák! Mire számítottak? Tíz Hitler sem tértheti le a népet arról az útról, amelyre a kommunisták vezették. Felakasztották a sztahanovistákat — megjelentek a gárdisták... Helyesen feleltél annak a katonának, Mikola. Ez az új erő messze előre visz bennünket. Külföldön is több barátunk lett, és itthon is kevesebb lesz az olyan ember, aki így gondolkozott: „Az én házam messze van a tűztől, nem megyek oltani." Mindenkinek belemarkoltak az életébe. Azelőtt a családban egy sztahanovista volt, most a néni, a bácsi és az unokaöccsök is a példáját követik...

Petrenko agronómus volt. Talán ezért tudta, hogy mennyi kihasználatlan erő rejtőzik még a földben, hány milliárd embert tudna még eltartani, és ezért látta másoknál jobban a fasiszta jajveszékelés hazug voltát a világ túlnépesedéséről... A hitleristáknak „élettér" kellett! A „Bolsevik" kolhoznak, az ő kolhozának háromezer hektár földje valaha egy földbirtokosé, egy családé volt. Ez a föld a kolhozparasztok tulajdona lett, háromszáz családé. Elég volt mindenkinek, és elég lesz száz és kétszáz év múlva is, amikor kétszer vagy háromszor annyi ember lesz azon a földön. A föld százmázsás termést is adhat. A földművesek új terményeket tudnak létrehozni, és az

elemi csapásoktól nem félve, éppúgy irányíthatják növekedésüket, mint ahogy a munkás a gyárban irányítja a gépet. Petrenko tudta, hogy így lesz.

Ha Petrenko kísérleti állomáson dolgozott volna, akkor talán egész életét valamilyen soha nem létezett évelő, gyökérből kihajtó napraforgónak vagy burgonya- és paradicsomhibrid létrehozásának szentelte volna, amelynek a gyökere és a szára is termést hoz.

Ő azonban gyakorlati agronómus. Az volt a feladata, hogy rendet tartson a háromezer hektáros kolhozszántóföldön. Ügyelt a szántás mélységére, tisztította és ellenőrizte a vetőmagvak csíraképességét, kidolgozta a brigádok vetési és aratási terveit, megsemmisítette a növények kártevőit. Voltak neki a szántóföldön elkülönített mintatáblái, amelyeken bemutatta a kolhozparasztoknak a jövő bő terméseit. Türelmetlenül kívánta már a jövőt.

Petrenko köré csoportosultak mind a nyughatatlan, merész, új utakat kereső, a jelennel nem egészen elégedett kolhoztagok. Bevezette a földeken új, jól jövedelmező termények vetését, fellázadt a parasztok hagyományos téli semmittevése ellen, kigondolta, milyen munkákra lehetne felhasználni a szabad munkáskezeket.

A kolhoznak sok földje volt, de ha csak egy hektár bevetését mulasztották el, már ez is kihozta a sodrából. Petrenko a lányokkal virágágyakat ültettetett a mezei táborok körül, mézontófüvet vetett a kolhoz gyümölcsösében, és a kolhozparasztokat is rábeszélte, hogy az udvarban, a házak előtt, fiatal gyümölcsfákat ültessenek.

Izig-vérig agronómus volt. Forrón szerette a kolhozt és a szakmáját, sohasem gondolt arra, hogy más mesterséget válasszon.

Petrenko mintegy hét évvel volt fiatalabb Szpivaknál, s ennyivel volt kevesebb a párttagsági ideje is. 1930-ban még komszomolista volt, és az első években kocsisként dolgozott a kolhozban. A kolhoz küldte tanulni a főiskolára, azzal a feltétellel, hogy tanulmányai után visszatér, és otthon fog dolgozni.

A kolhozból közvetlenül a háború kitörése előtt, ezerkilencszáznegyvenegy elején emelték ki. Nem szívesen távozott el a kolhozából.

Ugyanaz a Szergyuk járási párttitkár tette meg járási főagronómussá, aki nem sokkal előbb vitte el járási pártmunkára a „Bolsevik" kolhoz volt párttitkárát, Szpivakot.

Az új helyen Petrenkónak még nem volt ideje sokat tenni: éppen hogy megismerte a járásban azokat a kolhozokat, amelyeket azelőtt nem ismert, levezetett egy vetési kampányt, és kiharcolta a nagy, közös öntözőcsatorna építését.

Júniusban megkezdődött a háború. Meg kellett változtatnia a „mesterségét"...

A háború kezdetén Petrenko a század törzsőrmestere volt; ezzel a rendfokozattal szerelt le annak idején békeidőben a tényleges szolgálatból. Aztán szakaszparancsnok lett és alhadnagy, első sebesülése után kinevezték hadnaggyá, és századparancsnok lett. A második sebesülése és egy tanfolyam elvégzése után még egy csillagot és zászlóaljat kapott. A további előmenetelhez nem volt sok szerencséje: egyszer, amikor kiszabadultak egy bekerítésből, az egész törzzsel együtt, ahová irányították őket, nyomtalanul elvesztek az elküldött jelentések; máskor meg azzal küldték vissza az iratokat, hogy az írnok hanyagságból rosszul töltötte ki a kérdőíveket. Szerénységből ő maga sohasem figyelmeztette feljebbvalóit, hogy — az előírások szerint — már régen itt az ideje az előléptetésének. Anélkül, hogy rendkívüli stratégiai képességei lettek volna, a háromévi háborús szolgálat után mindenképpen elérhette volna az őrnagyi vagy akár az alezredesi rendfokozatot, és bizonyára nem lett volna rossz ezredparancsnok sem, de hát az „írnokok elgáncsolták".

Petrenko és Szpivak nem harcolt mindig együtt. A sztálingrádi harcokban más-más hadosztályban küzdöttek, és semmit sem tudtak egymásról. 1943 tavaszán, amikor Szpivak a kórházból visszatért, a Donyec-medencében, a tartalékban találkoztak, és közös kérésükre ugyanabba a hadosztályba és ezredbe helyezték őket.

Petrenko „kukacos", nagyigényű parancsnok volt. Ilyen lett az első csata után, amikor megtudta, hogy mi is a háború, és miben áll a harc művészete: tűzön-vízen át magával ragadni a szürke köpenybe öltözött embereket. Hogy megállítsa az embereket a lövészárokra támadó harckocsikkal szemben, vagy rohamra vigye őket a golyózáporban — amikor minden menedéket ígérő földhányás, mint a mágnes húzza magához a katonát, és úgy tetszik, nincs olyan erő, amely el tudja szakítani őket a földtől — ehhez persze, az kell, hogy a katona tudja, mit védelmez, miért folyik az élethalálharc, de legalább ennyire kell hozzá a vasfegyelem is, a nem egy-két nap alatt beidegződött kiképzés és a laktanyai fegyelem. A katonának feltétlenül engedelmeskednie kell a parancsnokának, és ezt a tudatot a harcosokban az önvédelem ösztöne fölé kell emelni, úgyhogy ez második ösztönükké váljék, méghozzá erősebbé, mint az első.

Amikor néhány kudarccal végződő ütközetből már teljesen megértette, mekkora a fegyelem jelentősége a hadseregben, Petrenko minden alkalmat megragadott a fegyelem megszilárdítására azokban az alegységekben, amelyeknek parancsnoka volt: a táborban, menetelés közben, harcban, pihenéskor, éjjel és nappal. Mindent látott, és semmit sem nézett el. Észrevette, ha a katona piszkos csajkával ment a konyhába ételért, ha a szakaszparancsnok hanyag testtartással adta ki a parancsot, ha a fedezékben az asztalra, a kenyér mellé, kapcát dobtak, ha a köpenyre ferdén varrták fel a pántot. Nem fáradt bele a figyelmeztetésekbe és a megrovásokba, de nem kelletlenül, hanyagul osztogatta őket, hanem hévvel, azzal a mély meggyőződéssel, mintha attól függne az egység győzelme az aznapi harcban, hogy előírásszerűen varrták-e fel a csíkot.

Szigorú volt az arca, sohasem mosolygott. Azon a napon nevetett először a háború kezdete óta, amikor véletlenül kihallgatta két fiatal őrmester — két rajparancsnok — egymás közti beszélgetését. (Ekkor már századparancsnok volt.) Az egyik őrmester így szólt a másikhoz:

— Micsoda ördöngös szeme van a hadnagyunknak! Éjjel

húsz méterről meglátta, hogy Kozlov géppuskáját az állásban szabályellenesen, cölöpök nélkül rögzítették. A légy repülését is észreveszi. Micsoda ember! A felesége biztosan sokat sírhatott miatta. Nyilván még a fazékba is belenézett, mennyi krumplit tett bele, és szabályosan pirította-e a hagymát. Kuzmenko, tudod-e, bárhol vagyok, akármit teszek, nem tudok megszabadulni attól az érzéstől, hogy a századparancsnok a közelben, a hátam mögött áll, és engem figyel.

Ez már az volt, ami kellett: ösztön. Petrenko nem azért mosolyodott el, mert elérte célját. Eszébe jutott az otthona, a felesége. Az őrmester tévedett. Soha nem nézte meg, mit tett felesége a fazékba, nem ellenőrizte kiadásait és bevételeit, és azt sem nézte, milyen ruhát vásárolt magának. Ellenkezőleg, a felesége szólt neki, hogy borotválkozzék, ünnepnapokon megkötötte a nyakkendőjét, megigazította ferde övét az ingén, és örökké szidta őt a szobában szétdobált könyvek, cigarettacsutkák, vetőmagminták, halász- és vadász-felszerelések miatt.

Az újoncok, amikor a zászlóaljába kerültek, nem mindjárt ismerték fel az egyszerű megjelenésű zászlóaljparancsnok jótulajdonságait. Kezdetben féltek tőle örökös megjegyzései miatt. Ha tehették, inkább kétszáz méterre is elkerülték a földkunyhóját, csakhogy ne kerüljenek a szeme elé. A legtisztább fegyveren is talált rozsdafoltot, ügyetlen „hátra arc" miatt magához rendelte a szakaszparancsnokot, és ott, a parancsnoki fedezék előtt végeztette el a katonákkal a gyakorlatokat. Mindenki csodálkozott, mikor alszik és pihen ez a nyughatatlan főhadnagy. Petrenkónak tetszett, hogy a századparancsnokok és a katonák csodálják szívósságát és állandó éberségét, mert logikusan feltételezte, hogy ezek a tulajdonságok fokozzák a parancsnok tekintélyét alárendeltjei előtt. Amikor védelemben voltak, nem volt olyan éjszaka, hogy ne telefonált volna tízszer is minden századba, ne kérdezte volna meg, mi a helyzet, nappal pedig ugyanazok a küldöncök és figyelők a századokban láthatták őt, amint reggeltől estig méregette a közlekedőárkok mélységét, ellenőrizte a fegyverek beállítását és a találatokat.

Telt-múlt az idő. Nemsokára értesüléseket kaptak más egy-

ségek veszteségeiről, amelyeknek parancsnokai nem voltak annyira „kukacosak", mint Petrenko. A katonák ekkor kezdték tisztelni parancsnokukat, mint ahogyan a felnőtt fiú tiszteli az apját, mert fiatal korában szigorúan nevelte.

Legutóbb a Donyec-medencében, 1943 tavaszán álltak hosszabb ideig védelemben. Sehol sem ástak annyi közlekedőárkot, sehol sem volt olyan megbízható védelmet nyújtó, bombabiztos fedezék, olyan tisztaság a bunkerokban, és sehol sem voltak olyan néptelennek, kihaltnak látszó lövészárkok, amelyekből a megfigyelőkön kívül egyetlen ember sem emelte fejét a védősánc fölé, mint Petrenko zászlóaljában.

Az éjjelenként földet ásó katonák inge megrohadt az izzadtságtól. Petrenko, mintha építési munkavezető lenne, mérőszalaggal a kezében megállapította a kötelező ásási normát, megdicsérte azokat, akik túlteljesítették, és megrótta azokat, akik nem teljesítették. Az emberek átkozták ezt a védelmi „lélegzetvételt", vele együtt Petrenko főhadnagyot, és türelmetlenül várták a menetelések, támadások megkezdését. Igaz viszont, hogy a zászlóalj, amely az első sorokban helyezkedett el, a négyhónapi védelem alatt bombázásoktól, ágyútűztől és géppuskatűztől összesen hat embert veszített. Ugyanezen idő alatt egyedül Petrenko mesterlövészei a frontszakaszukon hatvannyolc németet lőttek le. Ezeket az adatokat közzétették a frontújságban. Sokan kivágták a cikket, a zászlóaljparancsnok arcképével együtt, és eltették, hogy hazatérve, a háború után elmondják feleségüknek: „Látod, asszony, neki köszönheted, hogy életben maradtam."

Akármilyen forró helyzetbe kerültek is, az ezredparancsnok mindig biztos volt: a második zászlóaljjal nem lesz baj. Tudta, hogy Petrenko nem követ el ostobaságot; nem fog könnyelműen a golyók elé állni, nem teszi ki a zászlóaljat a csata kritikus pillanatában annak a kockázatnak, hogy parancsnok nélkül maradjon; ha védelemben áll, parancs nélkül nem vonul vissza sem a „panterák", sem a „tigrisek"* elől; végső szükség

* Tigris — német harckocsi neve. — *A ford.*

esetén kér csak erősítést; nem dobja a legénységet esztelen támadásba a megerősített ellenséges állások ellen, ha van valami lehetőség a manőverezésre vagy bevetheti a tüzérséget: az ellenség üldözésekor egy lépéssel sem marad el katonáitól, sem éjjel, sem nappal, sem ködben, sem sárban, sem teljesen úttalan utakon, amelyeken kifogják a lovakat, és az emberek maguk húzzák az ágyúkat, miközben száz lépésenként váltani kell a katonákat, akik az aknavetőket és a szétszerelt nyolcvan kilós nehéz géppuskákat cipelik.

Nem volt ugyan vele született hadvezéri tehetsége nagyméretű, önálló hadműveletek vezetésére, Petrenko mégis — erőt véve természetén és elűzve fejéből meg szívéből mindazt, ami a háborúban felesleges — mások nagyszabású, lelkesítő elgondolásainak aránylag jó végrehajtójává, a rend és a szervezettség megteremtésében pedig fáradhatatlan, taktikailag képzett, figyelmezett csapatparancsnokká vált. Amidőn a haza fegyverbe hívta, Petrenko hosszas erőfeszítésre, önfeláldozásra, feltűnő hőstettekre és mindennapi nehéz, unalmas frontharcos munkára egyaránt képes, igazi katona lett. Mit kívánhatnánk még az egykori agronómustól, a békés foglalkozást űző, életvidám, nemeslelkű embertől? Azt hiszem, semmi többet...

5

Még egy olyan éjszaka volt, mint ott Lipici előtt. Rakéták villantak fel, nyomjelző golyók sorozata hímezte színesre a sötét éjszakát. Magasan a föld felett, zúgva indultak első útjukra az éjszakai távolbombázók. Békák brekegtek a mocsárban. Csalogányok énekeltek a közeli fenyvesligetben.

Ezúttal azonban Petrenko nem készült támadásra. A támadásokat egyelőre beszüntették. A katonák már harmadik napja védőállásokat építettek a dombos, mély vízmosásokkal felszabdalt, donyeci erdős-árkos vidékhez hasonló terepen. Csáká-

nyozták a köves talajt, kivágták a ligetek fenyőit, s befedték velük a fedezékeket, fehérneműjüket mosták az árkok mélyén folydogáló kirstálytiszta csermelyekben, mosakodtak, borotválkoztak, szidták a németet a csendzavaró, váratlan tüzérségi támadások miatt, és a távolban kéklő Kárpátokban gyönyörködtek. A Kubán és a Terek folyók vidékéről valók azt állították, hogy a Kárpátok a kaukázusi hegyekre hasonlítanak, az uraliakat az Ural-hegységre emlékeztették, a szibériaiak szerint pedig olyan hegyek ezek, mint a Hamar-Daban a Bajkál-tó partján.

A hátország felől gépkocsi-oszlopok szállították a lőszert, hegyi felszerelést, élelmiszert és a friss csapatokat.

Szpivak és Petrenko a lövészárok földhányásán fekve, nyugat felé nézett, ahol még keskeny, világos csík derengett a látóhatár szélén. A fronton mindig nyugatra néztek a katonák. Ez már szokássá vált. Ott vannak azok a városok és falvak, amelyek várják a felszabadulást. Ott van az ellenség, akit szakadatlanul figyelni kell. Ott, nyugaton vöröslik esténként sokáig az égen az alkonypír és a távoli tüzek fénye...

Petrenko ezen az éjszakán sokat beszélt, nem tudni miért, jó hangulatban volt. Ez a hangulat Szpivakban meghatározhatatlan nyugtalanságot keltett. A háborúban az emberek, akaratuk ellenére, néha egy kissé babonásak lesznek — maguknak is szégyellik bevallani — jelentőséget tulajdonítanak az előérzeteknek és a jeleknek. Lehet, hogy az elfáradt Petrenkót, akinek reggel óta még enni sem volt ideje, a vacsorához ivott pohárka vodka tette mámorossá, vagy érzi talán, hogy már nem sok ilyen éjszakája van hátra?

Szpivak előző éjszaka azt álmodta, hogy lemaradt a századától, és lovak meg emberek hulláival borított úton botorkál egyedül. Leült egy lőszeresládára, hogy megpihenjen, rágyújtott, és egyre a nagy csenden meg az út néptelenségén csodálkozott, amelyen — mint a füstölgő szekér- és gépkocsironcsok mutatták — még néhány perccel azelőtt tüzes harc dúlt.

— Nem vagyok földműves, paraszt, Pavlo Grigorjevics — mondta Petrenko. — Szeretem a földműves munkáját, a pusztát, a természetet, de mégse vagyok paraszt. Megfigyeltem ma-

gam. Örömmel hallgatom a nagy gyárak és gépek zaját. Úgy hallgatom, mint a zenét. Amikor a mi traktoros brigádunkban reggel begyújtották a motorokat, az öt kerekes traktort és egy Sztálinyecet, és mind egyszerre kezdett dübörögni, úgyhogy a föld is remegett alattuk, én ilyenkor belül megreszkettem az izgalomtól. Százszor hallottam már, mégis izgat. Voltam a Donyec-medencében még a háború előtt, amikor ott vas csörömpölt, és kémények füstöltek. Milyen gyönyörű látvány!... A gyárra nézek, és azt gondolom: milyen közel hozza egymáshoz az embereket! Mihez vonzódott a lelke annak a régi munkásnak, aki harminc évet dolgozott a gyárban? A gyárhoz, a kohókhoz, a bányához. És mi töltötte be a paraszt lelkivilágát? A magtára, a disznóólja, a telke, amelyet még árokkal és szögesdróttal is körülkerített. Gyűlölöm, Pavlo Grigorjevics, a paraszti elszigeteltséget. Nem éltünk mi rosszul a forradalom előtt. Volt gazdaságunk, földünk, lovunk. De mit csinált a mi családunkból a kapzsiság? Ismersz bennünket. Miért pusztult el Petro bátyám Szibériában? Emlékszel, mindenáron a kulák Dudnyik veje akart lenni.

— Hát persze, megkérte Marfa kezét, azét a púposét, nyavalyatörősét.

— Púpos, nyavalyatörős, féleszű, és még süket is hozzá. Hogyan élt volna vele, nem tudom, bánatában biztosan felakasztotta volna magát. De Dudnyiknak szép, téglából épített háza volt és öt pár ökre, egyetlen örököse pedig Marfa. A ház és az ökrök miatt ölte meg vetélytársát, Andrij Babicsot. Összevesztek, felkapott egy ásót és kettéhasította a koponyáját. Elvitték Szibériába ezerkilencszáztizenkettőben, s azóta egy sort sem kaptunk tőle. Sztyepant meg, az idősebb bátyámat, a parasztok a földosztásnál csonkították meg. Az apám pedig halálra zabálta magát tejföllel a piacon.

Ezért csúfoltak bennünket a faluban „tejfölös"-nek. Engem egészen addig, amíg meg nem házasodtam, Tejfölös Mikolának hívtak. Az úgy történt, hogy az apám egyszer tejfölt és disznókolbászt vitt Poltavába a piacra. Valaki elkiáltja magát: „Razzia! Rekvirálják az élelmiszereket!" Hogy ne vesszen kárba az

áru, apám tíz köcsög tejfölt ivott meg, és tíz kiló kolbászt evett hozzá. Alighogy elhagyta a várost, a szekérben vége lett. A szomszédok holtan hozták haza. Az anyám siránkozott: „Jaj, Ilja, Ilja, mit tettél? Hiszen neked gyerekeid vannak, apró gyerekek! Ki fog most dolgozni, ki veti be a földecskét?"... A földecske... Téged, Pavlo Grigorjevics, nem tanított az apád, hogyan kell jó gazda módjára úgy szántani, hogy legalább ekényit elvegyünk a máséból? Nem tetted odább éjszaka a karókat a mezsgyén?

— Nálunk nem volt mit szántani, és nem is volt mivel.

— Nálunk pedig volt... Nemcsak afféle kutyaól, ahol békák ülnek a pad alatt, és százlábúak mászkálnak a falon, hanem valóságos kis tanya... Emlékszel a Bojcsenko-tanyára? Öt udvarból áll a poltavai országúton. Szép kis tanya, bádogtetős házak, jegenyesor, kőkerítés, és gyümölcsös minden ház előtt. De ha télen utazik az ember, és hóvihar éri az úton, Bojcsenkóba ne térjen be. Sok a szoba minden házban, de hiába kopog az utas, nem ébred fel senki, pedig nem is alusznak. Kiabálhat, káromkodhat vagy sírhat az ember, kutya se engedi be éjszakára, lefekhet az út közepén és megfagyhat... Az egész nem más, mint egy valóságos kutyaól! Mi lennék én, ha nem lett volna kollektivizálás, Pavlo Grigorjevics? Mire mentem volna a komszomol-tagságommal, ha saját gazdaságom van? A magam agronómusa lehettem volna! Befúrtam volna magam a kis földembe, mint a bogár a trágyába, és azt is elfelejtettem volna, hogy miért léptem be a Komszomolba. Hát nem voltak annak idején karrieristák a falusi pártszervezetekben, akiket később, amikor a párttisztításnál kiderült róluk, hogy közben kulákok lettek, kirepítettek onnan? Megmunkálták a földet, az egyik év a másik után jó termést hozott, az állatok is szaporodtak, és lángra lobbant bennük a kapzsiság, kezdtek földet bérelni az özvegyektől, napszámosokkal dolgoztattak, mondván: egy kis munkához juttatom a szegény rokont... Ha még tíz-tizenöt esztendővel halasztják a kolhozok megalakítását, én is vagy tejföltől haltam volna meg, vagy száműzetésben végeztem volna.

— Minél távolabb jutunk a harmincas esztendőtől — folytatta hosszú hallgatás után Petrenko — annál jobban látjuk, milyen magasba emelkedtünk a kolhozok megalakításával. Milyen szépen ment minden! Megmozgatták a parasztot, kihúzták a kutyaóljából. Micsoda tehetségek kerültek ki a népből! Mennyi kitűnő embert mentettünk meg attól, hogy megnyomorodjék!...

Ezen az éjszakán Petrenko beszélt, Szpivak inkább hallgatott.

— Írd ezt így meg, Pavlo Grigorjevics. Az emberek ezerkilencszázötben életüket adták a kommunizmusért, tizenhétben szembenéztek a halállal érte. Lenin és Sztálin legszebb éveiket töltötték érte száműzetésben. És most, ez a tenger vér újra a kommunizmusért ömlik ki... Egész Ukrajnán végigmentünk, de kolhozokat nem láttunk. Amíg mi ott tartózkodtunk, nem volt idejük újra megalakulni. Sietős vendégek voltunk. Még el sem oltották a falvakban a tüzeket, mi már parancsot kaptunk: „Felkészülni a támadásra!"... És továbbálltunk. De az emberek megkérdezték tőlünk: „Hogyan fogunk ezután élni? Ismét kolhozban, vagy hogy?" Mi pedig így feleltünk: „Igen, kolhozban. Ismét szovjethatalom lesz, kolhozok és gépállomások lesznek, a gyűléseken felszólalhattok, gyermekeiteket az egyetemekre küldhetitek — minden megint úgy lesz, mint a háború előtt." Így beszélünk és megyünk tovább, nyugat felé. De a többi, barátaink, a ti dolgotok. A mi dolgunk, hogy felszabadítsuk az embereket, és megmondjuk nekik: „Úgy lesz, mint volt." — Ti pedig minél gyorsabban teremtsétek meg a szovjet életet...

...A front szokatlanul csendes volt. A németek nem lőttek fel rakétákat, géppuskákkal sem tüzeltek. Szpivak és Petrenko sokáig feküdt a lövészárokból frissen kihányt lágy, hűvös földön. Nem kellett a sánc mögé bújniuk, hiszen egy golyó sem fütyült a fejük felett, mintha nem is a fronton lettek volna, hanem otthon, vadászaton vagy munka utáni pihenőn a mezőn, a kolhozbrigádban. Olyan csend volt körös-körül, mintha a németek az éj leple alatt végleg otthagyták volna nappali állá-

saikat, és továbbvonultak volna a hegyek felé. De nem, nem mentek el. A zászlóalj fél kilométerre előbbre helyezett alegységei jelentették távbeszélőn, hogy jól hallják a tőlük száz méterre levő lövészárokból a német beszédet, a csajka-zörgést és a szájharmonikák nyivákolását.

Sokáig beszélt ezen az éjszakán a két földi a kolhozukról, járásbeli ismerőseikről és a járási párttitkárnak küldendő levélről...

— Mikola, ne akarjunk Gaponok lenni — mondta végül Szpivak — fejezzük be. Úgyse lehet mindent egyszerre elmondani. Ha megérjük, még egyszer írunk. Fejezzük be ezzel: „Szemjon Karpovics, ne búsulj a káderek miatt, úgy mint Nyikitcsenko az ökrök miatt — hogy kevés maradt, és az sem páros — hamarosan mi is hazajövünk, és segítünk építeni." És azt is írjuk meg, milyenek itt a mi embereink, hogy milyen erő özönlik majd a háború után a frontról a járásokba.

Nem dicsérhetjük túlságosan a frontkatonákat, hiszen mi is azok vagyunk, és még azt mondhatnák, hogy önmagunkat dicsérjük. De azt megmondhatjuk, hogy nem rossz fiúk térnek majd haza. A te zászlóaljadból egymagából kitelik egész járásra való kolhozelnök és brigádvezető. Méghozzá micsoda elnökök! Az egyik úgy megszokta itt, hogy a szabadban éljen, hogy csirizzel sem lehet majd a dolgozószoba karosszékéhez ragasztani. A másik meg a fejét csóválta a kiásott lövészárkok meg harckocsiakadályok láttán, és arra gondolt: mennyivel több öntözőcsatornát kellett volna építenünk a háború előtt! A harmadik meg a Dnyeperbe szorította a németeket szolgáló rendőröket meg elöljárókat, amikor azok menekülés közben összetorlódtak a Dnyeper balpartján, s közben arra gondolt: „Miből termett ez a szemét a mi szovjet földünkön? Miért nem ismertük fel őket korábban?" Mindnyájan a halál szomszédságában voltunk, és mindig az életre gondoltunk. Aztán hazamennek majd olyanok is, mint Razumovszkij volt, akik nem találják sem házukat, sem feleségüket, sem gyermekeiket. Mi legyen velük? Hogyan nyugtassuk meg őket? Munkával. Olyan munkával, hogy belemerülve, minden másról megfeledkezzen

az ember, hogy minden percben azt érezze: most is harcol. Az ilyen elárvultak sokra képesek. Bánatukban mindent felforgathatnak, de nagyon sok hasznosat is tehetnek, ha jó kezekbe kerülnek... Krapivka, ez a kutyafajzat, ha jóllakik egyszer májas süteménnyel, és nem számolja többé, mennyi evést-ivást mulasztott el a háború előtt, arra fog gondolni, mennyit mulasztott a munkában a „Bőritszöv"-jében.

Vagy talán jobb lesz semmit sem írni a frontkatonákról, nehogy Szemjon Karpovics ellanyhuljon? Ne is számítson egyelőre ránk, keressen otthon káderekket. Valójában nem is olyan rossz otthon a helyzet a káderekkel. Találhat megfelelő embereket minden munkára. Csak bátrabban kell rájuk bízni a vezetést. Nézd csak, mennyi új név bukkant fel a háború alatt. Ezredet, zászlóaljat vezettek a háború kezdetén, most pedig egész hadsereget, egész frontot irányítanak.

Nem élhet az ember örökké a régi emlékekből. Volt nálunk a járásban egy híres sztahanovista, Szemjon Gridasz, egy traktoros brigád vezetője, és volt egy kolhozelnök, Mikita Ljasenko, aki kétszer kapott aranyérmet a kiállításon. Gridasz most egy harckocsiegység parancsnoka, Mikita pedig egy gépesített gárdista hadosztály politikai osztályának a vezetője. Hát aztán, új nevekhez kell hozzászokni! Ha nincs Ljasenko, van Iljusenko, talán ő lesz a legjobb kolhozelnök, és ha nem Gridasz, akkor Pása Juscsenko fog új rekordot elérni a kerekes traktorral!...

Tudod, milyen asszonynak bizonyult, mit tett a németek idején Olga Rudicsenko a Marina munkacsapatából? Megőrizte a föld örökös használatáról szóló díszes jegyzőkönyvet. Közvetlenül a németek bejövetele előtt a kolhoz-irodában járt, ahol a szoba közepén hevertek egymásra hányva az összes iratok. (Nem éppen hízelgő Luka Gavrilovicsra!) Olga meglátta a vörös, bőrkötésű jegyzőkönyvet, és eldugta, a párttagok és komszomoltagok névsorát pedig megsemmisítette. Erre gondolt egy pártonkívüli asszony! És még néhány fontos iratot vitt magával. A jegyzőkönyvet otthon őrizte, amíg a mieink be nem jöttek. Három megsebesült vöröskatonát is megmentett. Két hónapig rejtegette őket a pajtájában, a tehén vályúja alatti gödör-

ben, etette, itatta őket, bekötözte sebeiket, s amikor már tudtak járni, éjszaka elvezette őket a falun túl, a partizánokhoz. Maga Babesko mondta el ezt nekem, az ő csapatában harcoltak ezek a katonák. Elő is terjesztette az asszonyt kitüntetésre a partizánoknál. Bátor asszony!

— Elmesélték az asszonyok, hogyan vitatkozott egy némettel a kolhoz neve miatt. Egy motorkerékpáros ment végig az utcán, megállt a háza előtt, térképet vett elő, és magához intette. „Hogy hívják?" — és a község folyóparti házaira mutatott. „»Bolsevik« kolhoz" — mondja Olga. „Hogyhogy »Bolsevik«?" (A németek idején ezt a kolhozt „Alekszejevszkaja közösség No. 2"-nek nevezték.) „Igen, feleli az asszony, »Bolsevik«." A német a pisztolytáskájához nyúl, Olga pedig a térképet nézi. „Pán officér — mondja — miért haragszik rám? Nézze csak meg, magánál is úgy van beírva: »Bolsevik« kolhoz." (A térképet a mienkről másolták le, és németül is felírták a helységneveket.) Én jól mondtam. Az út pedig a »Vörös Partizán«-ba vezet. Ha azt mondom, hogy »2-es közösség«, azt meg sem érti. Csak félrevezetném magát. A maga térképén nincs is olyan név." A német összesodorta a térképét, megpaskolta az asszony arcát, és elrobogott a „Vörös Partizán" felé. Olga meg ott állt és nevetett.

Ezek az asszonyok, lányok és öregek csodákat tehetnek, Mikola. Nekilátnak, és jobban elvégzik a vetést meg az aratást, mint mi valaha. Ha feltartanak bennünket Európában, és nem jövünk hamarosan haza, olyan fogadást rendeznek majd nekünk a kolhozban. hogy nem hiszünk a szemünknek: kedveseink, hogy tudtátok mindezt véghezvinni?...

A paraszti hagyomány szerint az üdvözlést meghajlással kell kezdeni. Mikola, bocsáss meg, de én ezeket a meghajlásokat a végére hagytam. Annyi meghajlást és üdvözletet küldtek neked a kolhozból, hogy azt mondtam nekik: egész nap hajlongok majd Mikola előtt, hogy mindet átadhassam! Még majd belefájdul a derekam!

Olga Rudicsenko is meghajlást küldött. Fenya Kulesova az egész konyhakerti brigád nevében hajolt meg. Luka Gavrilovics

forró üdvözletét küldi. És Nyikitcsenko meg Fedcsenko, a végrehajtó bizottság elnöke is tiszteletét küldi. Mégsem gondolnak tehát rossz szívvel ránk. Olga azt mondta: „Kár, hogy nincs itt Mikola Iljics. Vállaltam, hogy húsz mázsa napraforgót gyűjtök be egy hektárról, többet vállalni nem mertem, de ha ő itt lenne, harmincat is aláírtam volna. Két év óta nem volt nálunk sem tanulókör, sem tanfolyam, azt is elfelejtettük, amit tőle tanultunk. Az is lehet, hogy elavult már az, amit akkor tanultunk, hiszen azóta a sztahanovisták, ott, ahol nem voltak németek, biztosan kitaláltak valami új módszert a terméshozam növelésére, csak mi nem tudunk erről semmit..."

Amikor a feleséged megérkezett Alma-Atából az üres házba, az asszonyok egyesült erővel állították talpra a háztartását: az egyik vödröt hozott, a másik lábost, megint másik kanalakat vagy inget a gyerekeknek... Az én Okszanámnak is segítettek. Háza sem volt. Panász Gorbacs lakott a mi házunkban a németek uralma alatt, és visszavonulásuk előtt felgyújtotta. A tető leégett, de a falak — vályogból voltak — megmaradtak. Új tetőt építettek, ablakokat és ajtókat készítettek. Megérkeztem, és nem ismertem meg: az udvar mintha az enyém volna, de a ház nem. Az enyém nádfedeles volt, ez meg cseréptetős. Bekopogtam, Okszana nyitott ajtót, mégis csak az enyém...

Ha nem lett volna sötét, Szpivak láthatta volna, hogy a földhányáson mellette fekvő, fűszálat rágcsáló barátjának a szemében könnyek csillantak meg. Lehet, hogy éppen azért csillogtak, mert sötét volt, és senki sem láthatta...

Szpivak maga mellé vett egy küldöncöt, aki jól ismerte a harmadik zászlóaljhoz vezető utat, és éjjel egy órakor elhagyta Petrenkót. A katonáknak még nem volt annyi idejük, hogy a lövészárkok között közlekedőárkokat ássanak. Nappal a németek miatt veszélyes volt a lövészárkok előtt járkálni. A legkedvezőbb időszak a századok és zászlóaljak embereivel való találkozásra az éjszaka volt.

Szpivak eljutott a zászlóaljparancsnoki fedezékbe, Szolovjev

kapitánnyal, a zászlóalj parancsnokával megittak egy pohár sűrű, hideg tejet, amely olyan volt, akár a tejszín. Szolovjev jó gazda volt: egy németektől zsákmányolt fejőstehenet tartott az ellátórajnál. A törzsből érkező tiszteket Szolovjev először is egy literes bögre tejjel kínálta a „saját tehenészetéből", és a vendég kedvéért ő is ivott egy ugyanolyan bögrével. Volt neki tábori konyhakertje is: ládába ültetett zöldhagyma, amelyet a szakács szekerén tartottak. Szpivaknak nem volt ideje, hogy a zöldhagymát is megkóstolja, bár a vendégszerető Szolovjev már kacsintott küldöncének. Egy óra negyvenötkor, tőlük balra, a második zászlóalj szakaszán harc kezdődött...

Szolovjev kiment a fedezékből, hallgatózott, hol robbannak az aknák és kelepelnek a géppuskák, aztán megjegyezte:

— Háromszáznégy, öt. Pontosan Petrenkónál. Vakbéloperáció.

Szpivak megértette. Petrenko zászlóalja a taktikailag előnyös 304,5 számú magaslatot foglalta el, amely ékként nyúlt a német csapatok állásába. A németek nyilván Oszadcsij és Belov századát támadták meg oldalról, hogy az éket levágva, bekerítsék és megsemmisítsék a zászlóaljat, aztán elfoglalják a magaslatot, hacsak a kezdődő tüzérségi párharc és géppuskatűz nem jelentette valamely nagyobb hadművelet kezdetét. Petrenko zászlóaljától távolabb, az első zászlóalj körletében és jobbra, a szomszédos ezred vonalán is dörgött. Lehetséges volna, hogy a németek tartalékaikat harcba dobva, az egész hadosztály szélességében ellentámadást indítottak? De hát akkor miért csendes a harmadik zászlóalj szakasza?

Szpivaknak a század-agitátorokkal és pártbizalmiakkal tervezett megbeszélését el kellett halasztania, felhívta az ezredtörzsben Kosztromin őrnagyot, és megkérdezte, visszatérhet-e Petrenko zászlóaljába.

— Nem — mondta Kosztromin. — Magam megyek Petrenkóhoz. Szolovjovtól már nem juthatsz el hozzá. Maradj ott. Ti sem alusztok.

— Mi történik Petrenkónál, őrnagy elvtárs? — kérdezte Szpivak.

— Verekszenek. A helyzet komoly. Annyi a német, mint a szemét. Támadnak. Részleteket még nem tudok. Odamegyek, megtudom. Rogyionov elesett.

— Hogyan?

— Nem tudom. Csak azt közölték, hogy elesett. Most megszakadt az összeköttetés. Megyek, viszontlátásra.

Kis idővel később kiderült a szomszédok jelentéseiből, hogy a rájuk leadott gyenge tüzérségi és géppuskatűz feladata csak az éjszakai támadás fő céljának, a 304,5 magaslatának elfoglalására irányuló hadművelet álcázása volt.

— A halotti csend a védelemben mindig rossz jel — jegyezte meg Szolovjev. — Túlságosan takarékoskodtak tegnap a lőszerekkel...

A harmadik zászlóaljnál még csend volt ugyan, de ha a németeknek sikerült mélyen átkarolni a magaslatot, itt is, különösen a balszárnyon, cselre lehetett számítani.

Szolovjev az első századba ment, Szpivak a parancsnoki fedezékben maradt, a távbeszélőkészülék mellett.

Egy óra hosszat várt. A bejáratot eltakaró sátorlap nyílásán keresztül láthatta, hogy már pirkad. Még egyszer felhívta a törzset. A törzsparancsnok, Szircov kapitány felelt.

Szpivak Szircov hangjából és abból, ahogy a beszélgetés megkezdése előtt néhányszor krákogott, azonnal sejtette, hogy valami kellemetlen közlendője van.

— Mi érdekel, Pavel Grigorjevics? — kérdezte Szircov. — A második zászlóalj helyzete? Verekszenek. Három támadást visszavertek. A németek nyilván szeretnék a patkó végét bezárni. Erre persze számítani kellett. Nagyon is csábító volt ez a kiszögellés. Harckocsijaik nincsenek, géppisztolyosok támadnak. És erős a tüzérségi tűz. Kísérletet tettek, hogy bekerítsék a parancsnoki harcálláspontot. Ideiglenesen megszakadt az összeköttetés. De már helyreállítottuk. Rogyionov elesett, hallottad?

Szpivaknak eszébe jutottak Rogyionov szavai: „Nem golyótól fogok elpusztulni, kapitány elvtárs." Megkérdezte Szircovtól:

— Hogyan esett el?

— A légnyomás az árok falához nyomta. A testén egy karcolás sincs, de a pulzusa nem ver — felelték a drót másik végén.

— És még mi van, Viktor Jefimovics? — kérdezte Szpivak.

Szircov néhány másodpercig hallgatott.

— Petrenko megsebesült. Súlyosan. A melle és a feje. Maznyuk helyettesíti. És Kosztromin is ott van.

— Petrenko?

Szircov nyilván tudta, hogy Szpivak és Petrenko barátok, és így csodálkozott a kapitány nyugodt hangján. De Szpivak már a beszélgetés kezdetén érezte, hogy mit fog közölni a törzsparancsnok. Rosszabbra is el volt készülve.

Első gondolata az volt, elfut az ezredparancsnoki harcállásponthoz, hogy onnan eljuthasson a második zászlóaljba. De rögtön mást gondolt, és ismét felvette a kagylót.

— Viktor Jefimovics, te vagy az? Hol van most Petrenko? Milyen állapotban?

— Éppen most, talán öt perce, hogy elvitték az egészségügyi zászlóaljba. Az egészségügyiek idehozták hordágyon, és innen gépkocsival szállították el. Amikor átkötötték, magához tért, vodkát kért, adtam neki egy fél pohárral, aztán megint elvesztette az eszméletét. A mellét átlőtték, a jobb tüdejét, a fejét is golyó érte, de úgy látszik, nem hatolt az agyáig.

Szpivak átadta a kagylót a távbeszélősnek. Az egészségügyi zászlóalj húsz kilométerre van a fronttól. Ilyen nyugtalanul kezdődő napon nem mehet oda. És az is lehet, hogy ott sem tartják Petrenkót sokáig, hanem azonnal tovább szállítják. Nincs mit tenni. Ha felgyógyul, lehet, hogy találkoznak még valahol a fronton, ha be nem fejezik előbb a háborút, vagy ő maga el nem esik. De ha meghal, akkor nem látja többé a barátját. A háborúban nem hívják meg táviratilag ezer kilométerről a rokonokat és a barátokat, hogy elbúcsúzzanak a földi hamvaktól.

Szpivak kiment a fülledt fedezékből a levegőre. Balról, a 304,5-ös magaslat felől hallotta a harc zaját. Feje fölött a szür-

ke égen pacsirták daloltak. Leült a földhányásra, kivette zsebéből a dohányzacskót, és reszkető kézzel cigarettát sodort magának. Dohány szóródott a földre.

Reggel hét óra felé, a németek hatodik kudarcba fulladt támadása után, a harci zaj elcsendesedett. Ez az éjjeli roham sokba került a németeknek. Még a harmadik zászlóalj parancsnoki fedezékétől is láthatta távcsővel a 304,5-ös magaslat oldalán a zöld egyenruhás holttestek tömegét.

Reggel nyolc órakor visszatért a zászlóaljtól Kosztromin őrnagy, és magához rendelte Szpivakot, hogy megírják a jelentést a hadosztály politikai osztályának.

Szpivaknak nem jutott ideje, hogy bánkódjék barátja miatt. Kosztromin őrnagy beszélt, ő írt, az őrnagy sietett, hogy befejezze, mielőtt a küldönc a hadosztálytörzshöz megy. Kosztromin szavaiból megtudta, mi történt a második zászlóaljnál, és hogyan sebesült meg Petrenko a harc első perceiben a parancsnoki harcálláspontoD.

A németek, amint azt Szolovjev és Szpivak is gondolta, le akarták metszeni a védelmükbe benyúló éket, és megtámadták a negyedik és hatodik századot. Mindössze talán két zászlóalj vett részt a támadásban. Ugyanakkor, amikor megkezdődött a szárnyakon a harc, egyszerre csak lövöldözés támadt hátulról is, ahol a zászlóaljparancsnok harcálláspontja volt. Nyilván este, amikor olyan gyanúsan nagy csend volt, egy csoport német géppisztolyosnak sikerült átkúszni a senki földjén és a szovjet csapatok állásain... Ők támadtak hátulról.

Amikor Kosztromin a zászlóaljhoz jutott, már végeztek velük. Nem voltak sokan, talán tizenöten, de a sötétben nagy zűrzavart csináltak. Elsőnek az ellátószakasz parancsnoka, a szakácsok és a kocsisok látták meg őket, kettőt lelőttek közülük, a többi elmenekült, de a sötétben lelőtték saját lovaikat is, és egy vöröskatona megsebesült. A németek azután az aknavetőkbe ütköztek, az őrök itt sem aludtak, és géppisztolyaikkal még négy németet terítettek le. Hét embernek azonban sikerült eljutni a parancsnoki harcálláspontig, ahol a törzset őrző szakasz, a küldöncök, a híradósok, az írnok és Petrenko tartózkod-

tak. Rogyionov még az előző nap a negyedik századhoz ment, és ott is esett el.

A katonák elmondták, hogy Petrenko első szava, amikor meghallotta a német géppisztolyosok lövöldözését a harcálláspont közelében, az volt: „Bosszantó! Ez a harci módszer már divatját múlta. Most nem ezerkilencszáznegyvenet írunk, hogy hagyjuk magunkat bekeríteni." Mint mindig, most is nagyon nyugodt volt. Hátrahagyva a távbeszélőst, parancsot adott, hogy mindenki vegyen magához kézigránátot (a fedezékben mindig volt belőle egy ládára való), és egyenként hagyják el a fedezéket: „A szabad levegőre, ott majd meglátjuk." Még azt is hallották a katonák, hogy készülődés közben odaszólt hangosan Krapivkának, nyilván azért, hadd lássák, hogy a zászlóaljparancsnok nem ideges, tehát minden rendben van: „Krapivka, mikor tanítlak meg végre, hogy mindent a helyére tegyél? Hová tetted a zsákmányolt pisztolyomat? Elvitted, mikor a lányokhoz mentél Bogutban? Miért nem adtad vissza?" — „Itt van nálam, főhadnagy elvtárs" — felelt Krapivka. — „Nálad! Hát hol a helye? Ha elvetted, tisztítsd meg, és tedd a helyére, a párna alá." Ahogy kiment az állásból, rögtön megsebesült.

A katonák egy ideig hallották még Dobrovolszkij hadnagy hangját, aztán ő is megsebesült. A tartalékszakasz és a küldöncök feletti parancsnokságot Krapivka őrmester vette át. Az összeköttetés a századokkal nem szakadt meg. Krapivka telefonon közölte a legközelebbi, az ötödik század parancsnokával, Maznyuk hadnaggyal, hogy a zászlóaljparancsnok megsebesült, és a zászlóaljparancsnokságon nem maradt tiszt; ő maga három csoportra osztotta a katonákat, s megkezdte a lövészárkokban meghúzódó német géppisztolyosok bekerítését.

Mégiscsak a mi katonáink voltak ennek a vidéknek a gazdái, itt ásták nappal a lövészárkokat, ismertek minden buckát és a félig kiásott állások megközelítésének lehetőségeit. A fasiszták viszont összevissza lövöldöztek maguk köré, régen kijátszott kártyájukra, a pánikra számítottak.

Maznyuk hadnagy akkor ért a parancsnoki harcálláspontra, amikor a másik oldalról is segítség érkezett: Kosztromin őr-

nagy, az ezredparancsnok tartalékával. A megsebesült zászlóaljparancsnokkal és az ugyancsak sebesült Dobrovolszkij hadnaggyal az úton találkoztak, egészségügyiek puskából és sátorlapból készített hordágyon vitték őket. Ekkor kért Petrenko vodkát, de Kosztromin kulacsában nem volt egy csepp sem, erre telefonáltatott az ezred törzsébe, ahová a sebesülteket vitték, hogy amíg odaérnek, szerezzenek italt. „Rossz jel az, ha a súlyos sebesült első kérése: adjatok vodkát" — szólt Kosztromin.

Amikor Maznyukkal a parancsnoki harcállásponton találkozott, ott már csend volt. Krapivka és a katonák elosztották egymás között a zsákmányolt öngyújtókat, tőröket és villanylámpákat, átnézték az elesett németek zsebeiből kiszedett fényképeket és iratokat. A híradósok kijavították a németek által elvágott huzalokat, és ellenőrizték az összeköttetést az ezredtörzzsel. A harcot ezután Maznyuk irányította, és bár a németek erős aknavetőtűzzel támogatva, elkeseredetten támadtak, sehol sem tudtak áttörni, és egyetlen századot sem sikerült visszaszorítaniuk. Arra sem volt szükség, hogy a hadosztálytüzérség támogatását kérjék, vagy a Kosztrominnal érkezett tartalékból több segítséget kérjenek. A harc folyamán más, különösebb esemény nem történt. Persze — mint minden csatában — ennek is voltak halottai és sebesültjei.

— Írd: elesett kilenc, megsebesült huszonkettő — diktálta Kosztromin Szpivaknak. — De tedd hozzá, hogy a fasisztáknak legalább háromszor ennyi a veszteségük. Ez pontos, nincs benne semmi túlzás. Aki nem hiszi, jöjjön és számolja meg, most is ott fekszenek. Írd még, Pavel Grigorjevics, hogy Krapivka őrmestert a törzs okos és bátor védelmezéséért az ezredparancsnok kormánykitüntetésre javasolja — tette hozzá Kosztromin őrnagy. — Ejnye, de kár Petrenkóért! Milyen ostobán történt!... Hol az ördögbe tudtak átszivárogni? Biztosan a két zászlóalj csatlakozásánál; ez mindig gyenge pont. Akármennyit beszél is az ember, mindig úgy van, mint ahogyan a cári időkben azzal a bizonyos két járást összekötő híddal volt: amíg nem járt arra a kormányzó, senki sem javította ki... Kit nevezzünk ki Rogyionov helyébe?

— Van nekem, őrnagy elvtárs, a hatodik században egy nagyszerű agitátorom, szibériai fiú, Fomin őrmester. Azt hiszem, nyugodtan előterjeszthetjük alhadnaggyá való kinevezésre — mondta Szpivak.

— Fomin? Ismerem. Rajparancsnok? Átengedik nekünk politikai munkára? Fejezd csak be, én megyek, beszélek Gorjunov őrnaggyal.

A politikai jelentés elkészítése után Szpivaknak azonnal összse kellett állítania a Fomin előléptetésére vonatkozó előterjesztést. Azután Kosztromin egy halom régi írást tett elébe — a hadosztály politikai osztályának parancsait — ezek egy részét csatolni kellett a dossziék anyagához, másik részét meg kellett semmisíteni, és volt, amelyre válaszolni kellett.

Három órakor Szpivaknak eszébe jutott, hogy ma még nem ebédelt, és nem is reggelizett. Küldöncöt menesztett a konyhára ennivalóért. Egy pillanatra abbahagyta a munkát, Petrenkóra gondolt, és hirtelen éles, szívszorongató fájdalmat érzett . . .

Ebéd után az iratokat betette a tűzálló ládikóba, a fedezékbe ment, amelyet ezekben a napokban alig látott, és lefeküdt, hogy estig aludjon. A sötétség beálltával ugyanis el kellett mennie az első zászlóaljba, ahol már régen értekezletet kellett volna tartania a röplapok szerkesztőivel.

A háborúban így szokott ez lenni: a zászlóalj parancsnoka Maznyuk lett, az elesett Rogyionov alhadnagy helyére Fomin őrmester került.

Szpivak telefonon felhívta a hadosztály politikai osztályán Kuzin kapitányt, és kérte, látogassa meg az egészségügyi zászlóaljnál Petrenkót. Kuzin még aznap válaszolt: Petrenko nincs az egészségügyi zászlóaljnál, az operáció után tovább szállították, beljebb az országba . . .

A 304,5 magaslat zöld lankáin, ezen a rokonoknak küldött értesítésekben is megnevezhetetlen, kicsi hegyen, friss halom domborodik — új közös katonai sír.

A katonák tovább csákányozták a köves talajt, a földbe új cikcakkos lövészárkokat ástak. Éjszakánként rakéták világítot-

ták meg az eget, bombázók repültek nyugatra és vissza, énekeltek a fülemülék a ligetekben, őrök álltak őrhelyeiken, szakadatlanul figyelték a német állásokat, óvatosan dohányoztak, és ha meghallották hátuk mögött az ellenőrző szakaszvezető lépteit, kabátjuk ujjába rejtették a cigarettát... A gépkocsik lőszert és új csapatokat szállítottak.

Egy hét múlva Szpivaknak a fronttól mintegy negyven kilométerre fekvő hadtápterületre kellett utaznia, az ezredagitátorok egynapos szemináriumára. Megtudta, hogy ebben a községben, ahol a hadsereg politikai osztálya állomásozott, tábori kórház is van. A szeminárium után Szpivak a kórházba ment, megkérdezte, nem fekszik-e ott a sebesültek között egy Nyikolaj Iljics Petrenko nevű főhadnagy. A válasznak kimondhatatlanul megörült:

— Itt van. A hetes kórteremben. Abban a piros, cseréptetős házban.

Petrenko alacsony vaságyon feküdt az ablak mellett. Szpivak nem ismerte fel azonnal a teremben fekvő hat sebesült között; mindegyiknek a feje volt bekötve. Petrenko szólította meg őt örömteljes hangon, miközben erőtlenül megpróbált felemelkedni a fekhelyéről:

— Pavlo Grigorjevics! Te vagy az? Nagyszerű! Megtaláltál?!

Szpivak megtudta az orvostól, hogy a fejseb nem súlyos, és a golyó, amely keresztülment a tüdőn, szintén nem okozott komplikációt. Petrenko élete nem forgott veszélyben.

— Hogy vagytok? — volt Petrenko első kérdése, amikor Szpivak leült az ágya szélére. — Nem adtátok fel a magaslatot?

— Nem adtuk fel, vinné el az ördög. Tudod, hogy történt? Kosztromin azt állítja, a csatlakozásnál volt a hiba. Volt rés ott, ahol neked kellett a csatlakozást biztosítanod?

— Nálam nem volt. Lehet, hogy Szolovjevnél. Az ő „pásztorai" legeltetik a teheneket, és nem vigyáznak a németre...

Mi újság nálunk? De unalmas itt feküdni, Pavlo Grigorjevics! Olvasni nem szabad, és nincs is új könyvük. Azt mondják, három hónapig kell feküdnöm. Kértem, hogy legalább ne küldjenek tovább, hogy megmaradhassak a mi hadseregünkben, mert különben, ki tudja, visszakerülök-e az enyéimhez... Ki most a zászlóaljparancsnok? Maznyuk? Ki maradt helyette a században? Hát te hogy kerülsz ide? Megtudtad, hogy itt vagyok, és hozzám jöttél vagy a politikai osztályon volt dolgod?

A nővérek figyelmeztették Szpivakot, hogy nem szabad sokáig beszélgetnie a főhadnaggyal, és különösen nem szabad felizgatni. Szpivak felelt minden kérdésre, elmondta azt is, hogy a zászlóaljnak veszteségei voltak, de elhallgatta néhány elesett bajtársuk nevét, akik miatt Petrenko különösen felindulhatott volna. Végül így szólt:

— Tudod mit, Mikola, feküdj csak... (mintha Petrenko akár el is távozhatott volna a kórházból!...), később benézek még hozzád...

Szpivak kiment a házból. Körülnézett. Az udvarban megtetszett neki egy árnyékos, hűs hely, a magas topolyafa alatt.

Leterítette köpenyét, lefeküdt, kiszedte táskájából a levél piszkozatban írt jegyzeteit, füzetet vett elő, és három órán át szakadatlanul írt, letisztázta a piszkozatot. Az írás befejeztével csomagolópapírból borítékot készített, aztán visszament Petrenkóhoz a kórterembe.

— Itt a levél Szemjon Karpovicshoz, Mikola — és megmutatta a füzetet. — Látod mekkora, egész kis regény. El kell küldeni. Hiszen sokat beszéltünk róla, itt volt az ideje, hogy megírjam. Itt a boríték is. Magam csináltam. Pedig elküldhetnénk boríték nélkül is, igaz? Füzet összesodorva és átkötve is feladható...

— Mindent megírtál?

— Mindent. És hozzá tettem még, hogy te megsebesültél, kórházban fekszel, egy kicsit kilyukasztottak, de már befoltoztak.

Petrenko végiglapozta a füzetet, de nem olvasta el, aláírta.

— Most már rendben volnánk — mondta Szpivak, és kenyérbélből készült ragasztóval leragasztotta a füzet szélét. — Most elküldöm, mert ki tudja, mi történhet még velünk.

Egy levelezőlapot írt még Petrenko kérésére a feleségének, és kihasználva ezt a néhány szabad percét, a saját feleségének is küldött egy lapot. Aztán az egészet a postára vitte. A tábori posta ugyanebben a községben volt.

— Nem lehetne ráírni — kérdezte a levelet átvevő postást — „Kérjük a cenzúrát, ne tartsa fel"? Vagy ez sem használ?

— Nem használ, kapitány elvtárs — mosolygott a postás.

— Mit lehetne mégis tenni, hogy hamarabb célhoz érjen? Azelőtt volt expressz levél, vagy légiposta, vetési ügy, és most mi van?

— Nem tudom — vonta meg a vállát a postás — a frontról érkező leveleket mind egyformán kezelik.

— Három hónap?... — Szpivak megpillantott egy nagy halom szortírozásra váró levelet. — Attól félek, hogy magukat a háború vége váratlanul fogja érni. A háború befejeződik, de maguknak még három évre lesz szükségük, hogy továbbítsák a frontról küldött üdvözleteket... Szóval, sehogy sem lehet siettetni? Csak a véletlenre bízzuk? Attól függ minden, milyen cenzor kezébe kerül? Az a baj, hogy ők mindig a kis levelek olvasásával kezdik, a nagyokat félreteszik, majd utoljára... No, jól van. Az ember mindig remél.

A postáról visszatérve, Szpivak egy parasztasszonynál vásárolt egy köcsög illatos, friss mézet, egy korsó tejfölt, és mindezt újsággal letakarva Petrenko éjjeliszekrényére tette. Aztán, titokban, hogy a nővér meg ne lássa, dohányt is adott neki, félóráig még ottmaradt, elbeszélgettek.

A nap már lenyugvóban volt. Vissza kellett térnie az ezredbe.

Szpivak felírta a kórház címét, megígérte barátjának, hogy az első adandó alkalommal újból felkeresi, aztán elbúcsúzott. Kiment az országútra, amelyen az egyik gépkocsi a másik után robogott a front felé lőszerrel, repülőbombákkal, dohánnyal, makarónival, konzervekkel teli ládákkal, és liszteszsákokkal.

Ha az embernek jókedve van, mindenben szerencse kíséri. Az első gépkocsi, amely Szpivakot utolérte, hirtelen fékezett és megállt. A sofőr intett a kapitánynak:

— Üljön fel, kapitány elvtárs! Merre tart?

— Jarcevo után három kilométerre, balra egy tanyára.

— Éppen arra megyek, elviszem.

Szpivak egy ugrással fenn termett a gépkocsin. A sofőr gázt adott, és a kocsi ismét teljes sebességgel folytatta útját az ezer gépkocsikerékkel tükörsimára hengerelt, frontra vezető úton.

A gépkocsiban a lőszeresládákon egy csapat katona foglalt helyet. Zubbonyuk és sapkájuk új, vállukon a géppisztolyok friss festéktől fénylenek. De nem újoncok voltak. Az egyiknek mellén Szpivak meglátta a „Sztálingrádért"-érmet, a másik kettőnek „Odessza Védelméért'-érmet, egynek pedig „Vörös Zászló"-rend kitüntetése volt.

Az utánuk következő gépkocsik ugyanolyan típusúak voltak; azokon is katonák ültek új egyenruhában, golyószórókkal, aknavetőkkel és páncéltörő fegyverekkel. Valamelyik hadtápterületen pihent, kiegészített csapatot helyezték át.

Katonáéknál nem szokás ismeretlen embertől, legyen az akár közkatona, akár tiszt, a csapatáthelyezések felől kérdezősködni. De Szpivak nem bírta ki.

— Új ugrásra indultok, fiúk? — kérdezte a katonákat. — Segíteni jöttök? Ez nem fog ártani... Most nagy ugrás következik — egészen a végéig.

— Hát mi, kapitány elvtárs, nem kevés ugrást tettünk már meg — felelte az egyik katona. — Tizenharmadik napja vagyunk úton. Egészen...

Az ősz bajuszú őrmester, „Vörös Zászló"-rend kitüntetéssel a mellén, nyilván az alegység parancsnoka, szigorúan nézett a katonára.

— Nem kérdezték tőled, honnan hová mész. A kapitány elvtárs általában beszél a segítségről! Persze, hogy segíteni jöttünk, nem is küldöttségbe, hogy megnézzük az aratás előkészítését.

Szpivak helyeslően bólintott.

— Helyes. Hogy honnan, nem fontos. Fontos, hogy az ugrás jól sikerüljön.

Ez a szó, hogy „ugrás", úgy zsongott a fejében, mint egy verssor, mint egy dallam. Rágyújtottak. Szpivak gyönyörködött a katonák napbarnított arcában — jó utánpótlás, ezek már átestek a tűzkeresztségen: tekintetükből, nyugodt fejmozdulataikból, ahogy az új front ismeretlen vidékét szemlélték, azonnal látható, hogy semmi sem lepheti meg őket, és semmitől sem félnek. Kérdezgette őket, hová valók, nincsenek-e közöttük földiek, poltavaiak. De az „ugrás" szó tovább zsongott a fejében . . .

A katonai szabályzatnak, a katonai- és életbölcsesség eme évszázados gyűjteményének, vannak gyönyörű részei: „Ha támadás közben az ellenség erős aknatüzébe kerülsz, ne állj meg. Ha megállsz — elpusztulsz. Ha lefekszel — az sem segít. Egy ugrás előre! — és teljesítsd a harci feladatot. Ha tüzérség tüzébe kerülsz belőtt területen — egy ugrás előre! — közelebb az ellenfélhez!"

— Ugrás előre! — mondta hangosan Szpivak, de a motor zaja és a szél elnyomta hangját, senki sem hallotta. — Nagyon jó!

Sajnálta, hogy a Szemjon Karpovicsnak írt levelébe nem írta bele: „Ha élni akarsz — ugrás előre!"

1944

VALENTYIN OVECSKIN

Taganrogban született 1904-ben. Első elbeszélése 1927-ben látott napvilágot a Bednota („Szegényparasztság") című újságban. Kisebb műveit a taganrogi és rosztovi újságok is közölték. A Don-vidéken és a Kubánban végzett kultúrmunkát, egy mezőgazdasági kommuna elnöke is volt.

1934-től karcolatokat írt a kubáni újságokba.

1935-ben Rosztovban kiadták első novelláskötetét, a Kolhoztörténetek-et, 1938-ban pedig Krasznodonban egy újabb elbeszéléskötetét.

1939-től fogva a Krasznaja nov című folyóirat munkatársa, itt jelentek meg a Vendégek a tanyán, Praszkovja Makszimovna, A vak gépész című művei és más elbeszélései.

A Nagy Honvédő Háború idején Ovecskin a frontot járta: a krími arcvonalon a frontújság tudósítója volt, a sztálingrádi és déli frontokon egy lövészezred politikai munkása, a 4. Ukrán Fronton a hadsereg-újság munkatársa.

1944-ben megírta Üdvözlet a frontról című elbeszélését. Az utóbbi években megjelent Vénasszonyok nyara és Nasztya Koloszova című darabja, valamint több elbeszélése és karcolata.

Irodalmi munkásságáért 1954 júliusában a Munka Vörös Zászló érdemrendjével tüntették ki.

TARTALOM

Szélkakasok 5
„Hiba apó” 21
Sérelem 33
Rokonság 42
Vendégek a tanyán 55
A vak gépész 107
Vándormadarak 145
Praszkovja Makszimovna 171
Kitört a háború 188
A Makacs Tanya 205
A rekordok és a termés 239
Traktorosok Napja 248
„Lavírozók” 277
Egy kolhozban 281
Két tábortűz 324
Üdvözlet a frontról 333

Valentyin Ovecskin 491

Budapesti Szikra Nyomda, V., Honvéd u. 10. — 2557.
Felelős vezető: Lengyel Lajos igazgató